

811.161.1(020)

ЛНБ ім. В. Стефаника

00321705 (I)

а Російська мова
v словники
x Українська мова.

811.161.1

Р 895

*

T

Ш141.2-48

1995 1498

И-55.801

Г Ш1-4
БГ Р-895

2006
2012

1

ДНБ ім. В. Стефаника
м. Київ
2006/46

ПЕРЕДМОВА.

Давно вже почуваєть ся потреба в такій книжці, як російсько-український словарь. Потреба ся, що здавна чула ся не то що в Галичині а й на Україні, стала найпильнішою останніми часами, коли російська література придбала собі таку славу й стала ся чималим чинником в просьвіті слов'янських народів, а разом з тим що разу більше стає вона по мові народною й більше московською, коли користування нею для всіх слов'янських народів, хоч би навіть і таких близьких родичів, як ми Русини, викликає ще більшу потребу в словарі. Тим часом ми, Русини, поки що маємо в с'ім разі єдиний словарь Левченка (Опыт русско-украинского словаря. Київъ 1874.), але словарь сей, зложений, як видно, на швидку руку, вийшов надто коротенький і дуже мало допомагає при потребі, та й сього словаря давно вже не можна добути по книгарнях.

Запобігаючи сій потребі ми й зважились випустити в свѣт нашу роботу, хоч вона спочатку зовсім для сього не призначала ся, тай самі ми добре бачимо, що вона не відповідати-ме справедливим бажанням громади. Щоб виконати, як слід, сю роботу не почуваємо в собі досить снаги й знання, та при теперішньому стані української лексикографії, коли ми й досі не спромоглись на повний, науковим способом оброблений, український словарь, не сподіваємось, щоб хто небудь, і геть-то здатнійший і більше за нас тямущий в сій справі, міг виконати сю працю цілком добре.

А про те ми зважились, бо, як там кажуть, „хоч і шербатий ківш, та без його ще гірш“. Коротенька історія нашої праці нехай буде поясненням в сій справі. Ще з того часу, як вийшов в свѣт згаданий вище словарь Левченка, почали ми робити до його додатки, дописуючи цікаві нам слова, які доводилось нам почути з уст народа або вчитати з якої книжки. Отже ми не мали тоді на думці ніякої иншої мети, окрім власного вжитку при таких напр. працях, як переклади з російської мови або що. Вже з сього знати, що робило ся се без ніякої системи: слова записувались далеко не всі, а тільки ті, які нам здавали ся цікавими; зсилки на місце або джерелó, відки записано те або инше слово, робили ся хіба де-коли, як нам здавало ся се потрібним з того або з ин-

шого погляду; приміри те-ж заводились по вподобі і т. д. Коротко кажучи, се було не що инше як замітки, що ми робили при okazji за-для себе. Як би там не було, додатків сих за скільки років набрало ся таки чимало, навіть далеко більше від цілого словаря Левченка. Вже тоді, а се було дуже давно, де-хто з земляків, бачивши наші додатки, радили нам видати їх, щоб хоч почасти задовольнити тій потребі, яка почувала ся в російсько-українському словарі.

Тим часом з початку 80-х років пощастило нам стати близько до цілої громадки земляків, що працювала коло українського словаря, перевіряючи і лаштуючи тоді саме багатий і дуже цінний матеріял, зібраний, як нам казано, за цілих двадцять років з різних кутків Української, Галицької, Буковинської і навіть з Угорської Русі. Матеріял сей, як ми допевнились, був справді багатий. Постачали його сільські учителі, святиченки, пани, живущі по селах, що записували слова просто з уст народа, а крім того виписувано слова з пам'яток усної народної словесности і творів українських і галицьких письменників, як теперішніх, так і колишніх. Кожне слово було записане на особливій карточці, де воно поясняло ся чи перекладалось по російськи і крім того було визначено, де в якому місци або з якої книжки виписано слово, і наведено навіть самі вирази, в яких те слово було ужито; часом було по 10 і по 20 карточок на одно слово, записане з різних джерел і в різних місцях. Таким побитом треба було тільки перевірити кожне слово, чи вірно розумів його записувач, вибрати слова цілком певні, пояснити їх і списати, а вже впорядчик увесь той матеріял мусів обробити і впорядкувати додавши граматичні поясненя, приміри з карточок і т. д., до чого той матеріял давав повну змогу, бо на підставі його можна було засвідчити не то що певність а навіть місце й ступінь уживання кожного слова.

От тоді саме де-кому з нас спало на думку з'ужитковати сей цінний матеріял, щоб разом з українським словарем влаштувати й російсько український. Для сього ми почали переписувати на карточки слова в зворотному порядку, себ-то на кожній карточці спочатку ставили російське слово, а потім переклад чи поясненя по українськи; тоді вже лаштували карточки по алфавіту і почали списувати на листи, користуючись ще й словарем Левченка, нашими додатками до того словаря й иншими джерелами. Слова російські ми заводили в нашу збірку і поясняли їх на підставі російського академічного словаря (Словарь церковно-славянскаго и русскаго языка, составленный вторымъ отдѣленіемъ академіи наукъ. Второе изданіе СПб. 1867.), а відповідаючі слова українські списували без жадних примірів, зенлок на місце й джерело, де слово записано, та й без инших заміток, бо дбали за те, щоб увесь словарь містив ся в одній книжці, коштував

яко мога дешевше і був би доступним підручником, мовляв, на похваті у кожного, аби лиш нагадати яке слово, навести на придатний по потребі вираз і т. д., а вже кому треба буде dokonче упевнитись в якому слові, де саме і як часто воно вживається, чи воно питеме наше, чи позичене з якої мови, чи стародавнє, чи нове, дознати ся про всі інші подробиці. — той має звертати ся до того українського словаря, що ми його, для відзнаки від нашого, звали „великим“, а наш „малим“. Думалось, бачите, що як громадська робота над „великим словарем“ дохобдила вже до краю, то можна було незабаром сподівати ся й самого словаря, а тим часом поєшпіє і наша робота, котру треба буде хіба ще раз перевірити з „великим словарем“, як буде він зовсім упорядкований, та тоді, не гаючись, і в друкарню. Та „не так склало ся, як жадало ся“. За два роки ледве встигли ми списати слова на карточки, влаштувати їх, і почали списувати на листи, але тут робота наша на чималий час зупиняється і хоч потім знову розпочала ся, та вже при інших умовах. Стало ся се найголовніше з тої причини, що найбільше діяльні і тямущі в сій справі сотрудники виїхали з того міста, де велась робота, а незабаром склало ся так, що вся робота зостала ся на наших руках. Ми добре бачили нашу неспроможність орудувати нею так, як нам здавало ся потрібним і як ми того бажали, та шкода було занехати працю, на котру потрачено такого багато часу, шкода була й самого діла, котре хоч і яким не вдалим вийде з рук наших, а все-ж воно, може, в пригоді стане людям. Примір словаря Левченка, котрий не вважаючи на неповність, не раз ставав в пригоді в таких напр. працях, як переклади з російської мови, захоочував і бадьорив нас, і ми, не маючи кому здати роботу, відважились вести її дальше і, коли стане снаги — довести до краю, в тій надії, що все-ж таки наша праця буде повніша і придатніша над те, що поки що маємо.

Отож вже в спілці з іншими товаришами і навіть в иншому місці довелось нам вести дальше се діло, котре хоч як помалу посовувало ся наперед, а все-ж таки сього року маємо змогу випустити в світ І-й том нашого словаря від А до К., а років за два або за три сподіваємось довести се діло до краю. Додаємо до сього, що ми мусіли значно розширити нашу роботу проти першого заміру, бо тоді була надія побачити незабаром той „великий“ словарь, але з того часу „чи мало літ перевернулось, води чи мало утікло“, а про словарь той і чутки не має. Се й примусило нас додати до українських слів приміри і зв'язки на джерело, та, на жаль, ми вже не мали змоги покористуватись карточками, зібраними до того словаря; додатки єї ми робили з наших заміток до словаря Левченка, а зрештою мусіли робити вибірку з друкованих джерел, які нам здавали ся певними. Бажалось би до кожного слова зробити такі додатки, але се дуже на довгий час загальмувало б усе

діло, коли тим часом потреба в словарі така пекуча, що годі вже на дальше відкладати. Тож випускаємо в світ нашу працю невеликими випусками, сподіваючись, що з кожним випуском вона буде повнійшою і більше задовольняти ме, а помічені пропуски, недогляди або помилки можна буде доповнити або поправити в дальших випусках або на кінець цілого тому, коли земляки не відцурують ся подавати нам належачі до сього свої замітки.

Скажемо тепер коротенько про те, якого порядку ми тримали ся чи старали ся тримати ся в сій праці, і зробимо деякі замітки, що здавали ся нам потрібними при користуванні нашим словарем.

1. Призначаючи нашу працю тільки для практичного вжитку, ми муіли залишити розпорядок слів по слововиводам або по иншій системі, більше відповідній з наукового погляду, і дали перевагу чисто азбучковому порядку, як більше зручному до одшукування слів, а тим паче, що сього порядку тримаєть ся й Російська Академія Наук в своїх виданнях, як вище згаданий словарь і новіший „Словарь русскаго языка, составленный П. Отдѣленіемъ ИМПЕРАТОРСКОЙ Академіи наукъ“ СПб. 1891, на основі котрого ми вели свою працю.

2. Дбаючи про те, щоб по змоі переказати на нашу мову чи пояснити більшу частину російських слів, які містять сей словарь, на скільки вистарчало нам матеріялу, що здавав ся певним, ми слідували за сим академічним словарем, але часом муіли й ухиляти ся від його. Найбільше ми тримали ся такого порядку: а) Слова чужоземні, які однаково вживають ся як у мові російській так і в українській, одрізняючись хіба тільки вимовою, властивою нашій мові, ми, зберігаючи місце, зовсім випускали, а в збірку нашу заводили тільки такі чужоземні слова, для котрих в нашій народній чи письменній мові знаходили звисні нам відповідні українські слова. б) За-для того-ж самого випускали й такі слова, котрі, властиві обом мовам, мають однакове значінне і навіть пишуть ся однаково, окрім хіба тих случаїв, коли яке слово в нашій мові вимовляеть ся зовсім инакше (напр. має инший наголос і т. д.) або коли при якому слові наведені особливі речення. в) Слова здрібнілі або побільшені, ласкаючі чи зневажливі, а також слова збірні не одсилаємо до відповідних слів первістної форми, як се зроблено в російському академічному словарі, а переказуємо на нашу мову, бо в ній всі ті слова мають завжди самостійні і розмаїті форми. г) За-для того-ж самого переказуємо всі именники, навіть і такі, котрі походять від приложників, або именники відглагольні так само і приложники, котрі походять від именників, і глаголи різної форми, дбаючи про можливу повність, аби нам достачало на те матеріялу. д) Имена жіночого роду, котрі походять від имен мужеського і мають однакове розуміння, ставимо не окремє, а поруч з именами мужеського роду, визначаючи тільки одміну в кінці

слова, напр. Баловнікъ, ца = мазій, ка і т. д. е) Заводимо в словарь і перекладаємо й прислівники, але здебільшого ставимо їх поруч з приложниками, визначаючи тільки кінець слова. ж) Ступені порівняння ставимо окрім тільки тоді, коли вони ухиляють ся від звичайного правила. з) При наукових термінах і словах технічних ставимо і відповідний латинський термін, коли він нам відомий. и) З де більшого не наводимо пійких граматичних пояснень, визначаючи лиш граматичні одміни при словах однакових, а число множествене заводимо в словарь чи окрім чи при єдиничному числі і то не скрізь а тільки тоді, коли яке слово не має єдиничного числа або частіше вживаєть ся у множественому або має в євому особливу форму. і) Приміри, що наведено в російському академічному словарі, перекладаємо або поясняємо тільки тоді, коли слово в якому небудь злученню з другим має особливе розуміння, або які особливі реченя або приказки, де часом злучення і росгорядок слів надають фразі особливе розуміння, для чого всі такі вирази чи приказки або перекладаємо відповідними нашими або тільки поясняємо їх, коли не маємо або не згадаємо відповідних в нашій мові. к) Наголоси ставимо скрізь над кожним словом, а коли часом наголос переходить на инший склад і слово вживаєть ся різно, тоді ставимо наголос на обох складах; тільки приміри під українськими словами, бажаючи по зможі не утрудняти друкарю, ставимо без наголосів.

3. Що до правопису, то в російській частині, звичайно, ми тримали ся цілком того правопису, який вживаєть ся в академічному словарі останнього видання, хоч і не всі в Росії згожують ся на той правопис. Правопис сей по части етимологічний, по части історичний, далеко не виявляє фонетичних особливостей російської мови, а через се дуже часто буває, що ті або инші букви вимовляють ся зовсім инакше ніж на письмі, так напр. *о* вимовляєть ся як *а*, коли в слові над *о* не має наголосу, *г* частіше вимовляєть ся як *л* або навіть як *х* і т. д. Случаїв таких дуже багато, але тут не місце про їх розводитись. Щож до правопису в українській частині, то ми тримали ся так званого фонетичного правопису, який вже здавна уживаєть ся в нашому письменстві і одностайне ухвалений нашими письменниками і ученими, як самий придаттійший до нашої мови.

4. При перекладах або поясненнях російських слів і виразів тримали ся ми згаданого академічного словаря, а часом, коли яке пояснення здавало ся нам непевним, звертали ся до словаря Даля (Толковий словарь живаго великорусскаго языка. В. Далья. СПб. 1881). Найбільше дотримуємо ми такого порядку: а) Різні значення якого слова ставимо нарізно, відділяючи цифрами 1, 2 і т. д., і кожне пишемо з нового рядка; а переносні відділяємо звяком; б) Для перекладу беремо всі звисні нам сослови, але спершу ставимо такі слова, що частіше вживають ся, а вже

пóтім і всі інші, хоч би навіть і такі, що вживають ся лиш по-де-куди або у деяких письменників, вважаючи на те, що краще дати часом що і зайве, ніж залишити щось такого, що може і геть-то в пригоді стане; в) В перекладах і поясненнях не цурали ся ми і слів стародавних, котрі може вже й вийшли з сучасного народнього вжитку, але вживають ся теперішними нашими письменниками, а так звані архаїзми відкидали; слова новоутворені заводили в нашу збірку тільки в таким разі, коли сї слова вживають ся в нашому письменстві не одним яким письменником; г) Місце і джерело, відки записано яке слово, визначаємо тільки тоді, коли те слово знаходимо і по друкованих словарях або в інших джерелах, по яким ми перевіряли наш рукописний материял; д) Приміри до слів українських ставимо тільки тоді, коли вони наvertsали ся нам на згадку або були в наших замітках чи друкованих джерелах. Які саме друковані джерела ми мали, складаючи сей словарь, і які скорочення вживаємо — все се визначено в особливому списку, котрий додаємо до сього. Вже з сього списку знати, що багато лишило ся такого, чим ми зовсім не покористували ся, та й з того, що веть в сьому списку, далеко не все вибрано, як про се ми вже попередю казали; то-ж буду-щому трудівнику, аби хіть, мовляв, буде над чим попрацювати.

Зробивши всі ті замітки, які здавали ся потрібними, мусимо додати, що певне в нашій роботі знайдуть ся недогляди, пропуски, помилки і такі інші вади; почасти се вийшло з тих причин про які ми вище згадували, а почасти й через те, що ми не мали спромоги цілком віддати ся сій роботі, як вона того вимагає, а працювали між иншим ділом, уриваючи вільну хвилину від службової та иншої роботи. В кожному разі сподіваємо ся, що наш словарь при недостаці иншого, кращого, може хоч трохи задовольнити пекучу потребу, яка скрізь почуваеть ся, і може стане в пригоді будуцому здатнішому від нас трудівникови, бо буде, мовляв, до чого тулити ся.

Нарешті вважаємо за обовязок наш згадати тут з великою подякою наших померших сотрудників, що чимало допомагали нам в сій праці: Т. Десятинна-Лукьянова († 1883), К. Ухача-Охоровича († 1886), Т. Зівківського († 1891) і В. Назаревського († 1891 р.). Пером земля їм! Список всіх инших сотрудників, дай, Боже, їм вік довгий, хто допомагав нам чи то списуваннем слів на картóчки, лаштуваннем їх, переписуваннем на листи, чи перевіркою материяла, або хто постачав нам слова, записані з уст народа чи з друкованих джерел, буде надрукований у кінці першого тому або на кінець цілого видання, бо не мали ми змоги запитатись у всіх, а поки що всім нашим сотрудникам наша щиро-сердечна подяка.

ПОЯСНЕННЯ СКОРОЧЕНЬ,

ужитих в словарі, і список дружованих джерел,
якими ми користувались.

Анат. — Анатомичне.

Астр — Астрономичне.

Аф. — Афанасьєвѣ-Чужбинскій. Поѣздка въ Южную Россію. СПб. 1863. — Що було на серці. Збірник віршів. Собрание Сочиненій Афанасьєва-Чужбинскаго. Т. IX. СПб. 1892.

Б. Б. — Байки і прибаютки Л. Боровиковського. К. 1852.

Б. Г. — Байки Леоніда Глібова. К. 1882.

Бар. — Безталанне сватаня. Образок з галицького життя. В. Барвінок. Л. 1880.

Б. Н. — Богословія православна. Типомъ Братства при Церкви Храма Оупенія престѣла Влчници нашеа Бѣн. Вѣ Львовѣ. Рокъ 1760.

Вол. — Волинь.

В Ш. — Ворекло. Лірна поезія. А. Щоголева. Х. 1883.

Гал. — Галицьке слово.

Гл. — Глаголь.

Г. Бар — Ганна Барвінок. (Оповідання в різних збірниках і часописах).

Гул. Ар. — Гулак-Артемівський. Кобзарь К. 1878.

Гр. — Гребінка — Пирятинська ластівка. Кобзарь. К. 1878.

Д. — дивись.

ж р. — жіночого роду.

зб. — збірне слово.

зв. — звірьок.

здр. — Здрібніле слово.

Кв. — Квітка Г. (Основьяненко) — Повісти. СПб. 1858. Драматичні твори. Од. 1862.

Кн. — Книжне слово.

Кон. — Кононенко. Ліра. К. 1885. — Нещасне кохання. К. 1883.

Кот. — Котляревський І. — Писання. К. 1878.

Кост. — Кострицький. Нова громада. Поема. К. 1885.

К. Ш. — Кобзарь Т. Шевченка. СПб. 1884.

К. Б. — Куліш. Байда. Князь Вишневецький. Драма. СПб. 1885.

К. Д. — Куліш. Досвідки. Думи і поеми. К. 1878.

К. Д. Ж. — Куліш. Дон-Жуан. Переклад поеми Байрона. Правда 1891—1892 р.

- К. Кр.* — Куліш. Крашанка Русинам і Полякам на Великдень. Л. 1882.
- К. П.* — Куліш. Иов. Пересьїв книги Иова П. Ратая. Л. 1870.
- К. П.* — Куліш. Псалтирь або книга хвали Божої. Переклад П. Ратая. Л. 1870.
- К. Св. П.* — Куліш. Святе письмо нового завіту. Переклали в куїі П. Куліш і Д. Пулюй. Л. 1880.
- К. Х.* — Куліш. Хата. Збірник. СПб. 1860.
- К. Ч. Р.* — Куліш. Чорна Рада. СПб. 1857.
- К. Хм.* — Куліш. Хмельницщина. Историчне оповідання. СПб. 1861.
- К. Ш Т.* — Куліш. Шекспирові твори. Переклад з британської мови. Т. I. Л. 1882.
- Ком.* — Комаха.
- Ласк.* — ласкоуче слово.
- Лев.* — Левицький І. (Нечуй) — Повісти. К. 1874. — Бурлячка 1881. — На Кожум'яках, комедія. К. 1874. — Маруся Богуславка, оперета. К. 1875. — Ув'яз і Петро Могила. Татари і Литва на Україні. — Перші Київські князі. К. 1875. — Повісти. Т. I. Л. 1872.
- Лів.* — Лівобережна Україна.
- Л. В.* — Лѣтопись событій въ Югозападной Россіи въ XVII. в. Составилъ С. Величко. К. 1848.
- Л. С.* — Лѣтопись Самовидца о войнахъ Богдана Хмельницкаго и о междоусобицахъ, бывшихъ въ Малой Россіи по его смерти. М. 1846.
- Ман.* Сказки, пословицы, и т. п., записаныя П. Манжурую. 2 в. 11 т. Сборника Харьковского Историко-Филологич. Общества. X. 1890.
- М В.* — Марко Вовчок. Народні оповідання. СПб. 1861.
- Мед.* — медицинське.
- Ми.* — множественне число.
- муз.* — музикальнє.
- Н. д.* — Народна дума. (Див. джерела під Н. п.)
- Н. з.* — Народна загадка. (Див. джерела під Н. пр.)
- Н. зам.* — Народне замовляння. — Малоросійській заклинанія. П. Ефименка. М. 1873.
- Н. К.* — Народна казка. Народныя южнорусскія сказки. Сборникъ. И. Рудченка. К. 1868 і 1870. і див. Ман.
- Н. О.* — Народне оповідання. — Малорусскія народныя преданія и рассказы. Сводъ М. Драгоманова. К. 1876. — Киевская старина 1883—1893. — Записки о Южной Руси. Изд. Кулишъ. СПб. 1857—1859.
- Н. П.* Народня пісня. — Историческія пѣсни малорус. народа. Съ примѣчаніями В. Антоновича и М. Драгоманова. К. 1874—1876. — Украинскіі пѣні з голосами. О. Баліної. X. 1863. — Народні українські пісні, зібрані О. Гулак-Артемовским. В. I. К. 1883. — Пісні українського люду. Пісні про кохання. Лавренко. К. 1864. — Збірник українських пісень М. Лисенка. Л. 1873, 1874, 1876 і 1890. — Чумацкія народныя пѣсни. И. Рудченко. К. 1874. — Народныя южнорусскія пѣсни. А. Меглинскій. К. 1854. — Пісні, думки і шумки руського народу на Подолі, Волині і Малоросіі. — А. Коцішинський. К. 1885. — Киевская Старина 1883—1893. — Записки о Южной Руси. Изд. П. Кулишъ. СПб. 1857—1859.
- Н. пов.* — Народне повір'я.
- Н. пр.* — Народна приказка. — Українські приказки, прислів'я і таке инше.

Спорудив М. Номис. СПб. 1864. — Труды этнографическо-статистической экспедиции въ западно-русской край. Собранные П. Чубинскимъ. Т. I. в. 2. СПб. 1877. — Нова збірка народних малоруських приказок, прислів'їв, загадок то-що. Зібрав і впорядкував М. Комаров. Од. 1890.

Напр — Наприклад.

О. Мор. — Оповідання Д. Мордовця. СПб. 1885.

О. С. — Оповідання О. Стороженка. СПб. 1863.

Поб. — Побільшене слово.

Под. — Подольське.

Полт. — Полтавщина.

Прав. — Правобережна Україна.

Пт. — Птиця.

Рос. Рослина.

Р. Н. — Різдвяна ніч, оперета М. Старицького. К. 1874.

Рус. В. — Русальчин Великдень. Драматична дума. П. П. К. 1885.

С. — Слово.

С. Ан. — Ботанический словарь. Составилъ Н. Анненковъ. 2 изд. СПб. 1878 г. 644 ст. 8°. (Багата збірка народних назв рослин.)

С. Аф. — Словарь малорусского нарѣчія. Сост. А. Афанасьевъ-Чужбинский. А—З. Собрание сочинений. Т. IX, СПб. 1892, ст. 289—464 ст. 8°. (Дуже коротенький, але всі слова певні і записані або з уст народа або з пам'яток народної словесности.)

С. Ж. — Словарь XVIII ст., изданный П. Житецкимъ. Киев. Ст. 1888 кн. 8—12.

С. Жел. — Малорусско-німецкий словарь. Уложили Е. Желеховский і С. Недѣльский. Л. 1885 і 1886 р. 2 т. 1117 ст. 8°. (На превеликий жаль, тільки на дальше маємо змогу покористуватись ним.)

С. З. — Словарь малоросійскихъ підіомовъ или собрание словъ несходныхъ съ русскими. Составилъ Н. Закревский. М. 1860. Старосвѣтскій бандуриста. Ст. 247—628—8'. (Всіх слів 11, 127, слова всі певні, але значення їх часто переказано не вірно.)

С. Л. — Опытъ русско-украинскаго словаря. Составилъ М. Левченко. К. 1874—190 ст. 8°.

С. Ман. — Словарь Манжури. (Див. Ман.)

С. Пав. — Словарь А. Павловскаго. Малоросійская грамматика. СПб. 1818.

С. Пар. — Нѣмецко-рускій (малорусский) словарь черезъ О. Партицкого. Л. 1867—432+382 ст. 8°. (Дуже багато заведено з так званого „язычія“.)

С. П. — Словникъ живої народної, письменної і актової мови руськихъ югівчанъ. Составилъ Ф. Пискуновъ. Изд. 2. К. 1882—304 ст. 8°. (Дуже не повний і до того не певний; ми взяли віден тільки де-які слова, що доводилося їх чувати від народа або зустрічати в книжках.)

С. Ш. — Опытъ южнорусскаго словаря. Трудъ К. Шейковского. Т. I. в. I-й А і Б. К., 1861—224 ст. 8°, Т. V в. 1 и 2-й. Т—Ю. М. 1883—1886—276 ст. 8°. (Дуже коштовна праця, та шкода велика, що „від дошки до дошки а в середині ані тронки“.)

Ст. Л. — Статутъ великаго князства Литовскаго. (Після видання 1599 року.) Москва. 1858.

С. Х. — Степъ. Херсонський збирникъ. X. СПб. 1886.

Ст. пор. — Ступінь порівняння.

Ст. — Стародавнє слово.

У. — Українець. Література російська, галицька і українська. Л. 1873 і 1874.

Фр. — В поті чола. Образки з життя робучого люду. Написав І. Франко. Л. 1890.

Хар. Харківщина.

Хер. — Херсонщина.

Цер. — Церковно-словянське слово.

Чайч. — В. Чайченко. — Пісні. Х. 1885. — Під сільською стріхою. К. 1886. — Оповідання, видані нарізно і в галицьких часописах. — Слова, записані ним з уст народа.

Черн. — Черніговщина.

Ч. К. — Черниговка. Біль XVII в. — Н. Костомарова. СПб. 1883.

Эв. — Запорожжє въ остаткахъ старины и народныхъ преданіяхъ. — Эварницкаго. СПб. 1888. — Історія запорожескихъ козаковъ. — Эварницкаго. СПб. 1892.

Як. — Фотографіи зъ моего альбому. О. Яковенко. К. 1885. — Порвані струни. Збірник віршів О. Яковенка. К. 1886.

СЛОВАРЬ РОСИЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ.

А.

А, а. = **І.** а, алé. — Одна гора високая, а другая низька, одна мила далекаа, а другая близька н. п. — Гроший треба, але як їх добути?

2. га? га! чоґо? а! о! е! еге! — А! он воно куди! — О! тепер я розумію! — Е! так він тут — Еге! так ось воно що!

Аа! = **І.** гай! гай! — Гай, гай! що ти тут паробив!

2. ну! ну-ну! — Ну, потривай же! — Ну-ну! будеш міні знати!

Аба = **Габá.** — Товсте, але рідке біле сукно. — І сповие дорогою білою габою. К. Ш.

Аббатъ, аббатиса = **игумен, игуменя** (католицького монастиря)

Абійний = **габовий.**

Абонемѣнтъ = **передплата, підписка, пренумера́та.** — Передплата на „Зорю“ коштує в рік 6 р.

Абонѣнтъ = **передплатник, підписчик, пренумера́нт.** — Вей галицькі часописі мають не багато передплатників.

Абонірова́тъ ся = **підписа́ти ся, записа́ти ся, передплачува́ти, пренумерува́ти.** — Я передплачую на сей рік дві часописі. — Я підписав ся на місце в партері на цілий сезон.

Аборигѣны = **тубільці.** С. Л. К. Хм. — Будь тубілець панства нашого, як і чужоземец. Ст. Л.

Абрикосовый = **морéлевий, жердéлевий.** С. Л.

Абрико́сь, рос. Armeniaca vulgaris = **морéля, жердéля.** С. Л. Ан.

А́брись = **обрис, начерк.**

Абсѣнтъ = **полінівка.**

Абсолютізмъ = **І.** **безумовність.**

2. **самодержавство.**

Абсолютный = **безумовний, конешний.**

Абсурдъ = **бредня́, брідня́, дурни́ця, дурмані́на.** С. Аф. З. Л.

А́бцугъ, в віразі „по першому абцугу, еь перваго абцуга“ = **зразу, з самого початку.**

Аванга́рдный = **передовий.**

Аванга́рдъ, въ аванга́рдъ = **передовé військо, попере́ду.** — Попереду Дорошенко веде свос військо хорошеньо. н. п.

Аваніо́сть = **передова́ сторо́жа, ва́рта.**

Аванта́жний = **показний.** С. З.

Авантюри́сть = **пройдісьвіт.** — Де вже його не носило, чоґо з ним не було, а все чоґось добувасть ся, сказано пройдісьвіт.

А́вва = **ба́тько, оте́ць** (игумен монастиря.)

Авваку́мовщина = **роско́льницька се́кта, прб́звана так від протопо́на Авваку́ма, що повста́в проти́ патріарха Ні́кона.**

А́вгустъ, місяць календа́рний = **А́вгуст, Сѣрпень.**

Августѣйшій = **найясні́ший.** — Ой чолом, чолом, найясні́ший Царю, щось маю казати. н. п. — Найясні́шому пану Жигимонду, королю польскому. Ст. л.

Авдо́тька = **1** **пт. Oedicnemus crepitans** — **Кулі́к болотя́ний, вели́кий і Uрра Ерора́ одуд чуба́гий.**

2. **рос. Trollius europeus** — **во́вчий копі́т, во́вча ла́па, воло́ве о́ко, прикрі́т.** С. Ан

Аверья́нъ, рос. Valeriana officinalis L. = **сто́ян, смердо́чка.** С. Ан.

Аво́сь = **мо́же, аче́й, чень.** — Струни мої золотві, заграйте міні стиха, аче́й козак не тяжице та забуде лихо. (З віршованого на пису під мальованим запорожцем з бандурою.) — Чень може й міні всіміхеть ся година. Фр.

На аво́сь = **на уда́чу, на ща́сте, на**

- одчай, навмання. — На одчай зробив. — Пусти на одчай. — Пішов навманя.
- Аво́сь-либо** = мо́же та́кі. — Підождемо, може таки він прийде.
- Аво́ська, аво́сьникъ** = хто ча́сто в розмо́ві вжива́є сло́во „аво́сь“ або що ро́бить на уда́чу.
- Аво́сьничать** = ро́бити, пу́скати́сь на уда́чу, на одча́й.
- Авра́мевщина** = ро́ско́льни́цька се́кта, про́звана так від че́нци́ Авра́ма, що віру́є в а́нціхри́ста в ті́лесному о́брази́.
- Авра́нь**, рос. *Centaurea jacea* = паго́ло-ва́тки, се́рдя́чна гра́ва, си́неголо́в. С. Ан. — А. ди́кий, *Gratiola officinalis* = зо́лото-ти́сячник, дри́слівець. С. Ан.
- Авро́ра** = ра́ння зоря́, сві́това зоря́, ра́нни́я зоря́, зі́рниця. (В да́внину — бо́гinya свѣту.) — Безпешно спа́ть по́лигали, сві́тової зорі́ дожи́дали. п. д. — Я не спа́ла і не спа́ла ся, до зі́рниці дожи́дала ся. п. п. — У́же зі́рниця на не́бі я́сно за́явля́сь. К. Ш
- Аврѝнь**, рос. *Lemna* = рі́ска. С. Ан.
- Австра́льний** = півде́нний.
- Австрі́ецъ, австри́йскій, А́встрія** = австри́я́к, це́са́рець (С. З.), австри́я́цкїй, А́встрія, це́са́рщина. — При́шов я́кийсь австри́я́к, хто його́ зна, чи воно́ поля́к чи чех. — Це́са́рці по́сять в ко́зубе́нці́ лі́карства. С. З.
- Автокра́тія, автокра́тъ** = самоде́ржа́вство, самоде́ржа́вець.
- Автоно́мія** = само́ряд, само́стійни́сть, не-за́ле́гли́сть яко́го кра́ю, лю́дно́сти або за́кладу в сво́їх спра́вах від це́нтра́льного уря́ду.
- А́вторъ** = 1. пи́сьме́нник, пи́сьма́к.
2. твора́ець, ви́нува́тник, ви́нува́тець.
- Аво́хто́ны** = д. Або́риге́ны.
- Ага́рине** = ту́рки, магоме́тани.
- А́ггелъ** = зли́й ду́х, нечи́стий.
- А́глица́я мя́та**, рос. *Mentha piperita* = хо́ло́дна мя́та.
- А́гнець** = 1. я́гня, я́гня́тко.
2. ча́сточка з про́скури́ для прича́стя.
- А́гни́ца** = я́гни́ця, я́гни́чка, я́рка. С. З. — Та при́шов же я та́й у п'яти́цю, та нема́ Соло́хи — па́се я́гни́цю. п. п.
- Аго́нія** = ко́нання, ско́нання, пере́д-сме́ртні му́ки. — В не́дузі сме́ртном, а на́йпа́че в оста́тном ско́нано́ Б. Н. — Вже при ко́нанні за́став його́.
- Агра́рний** = земе́льний.

- Агрикульту́ра** = земе́леро́бство, хлі́боро́бство, рі́льни́цтво.
- Агроно́міческїй, агроно́мія** = агроно́міч-ний, хлі́боро́бськїй, — земе́леро́бськїй, агроно́мія, нау́ка про хлі́боро́бство, н. сільсько́го господа́рства.
- Агу́** = агу́, агу́сі, агу́сеньки.
- Ада́жіо**, муз. = по́вагом, пово́лі. Зб. піс. Лисенка.
- Ада́ле́нь**, рос. *Nymphaea alba* = лата́ття, бі́ле, жіно́че лата́ття, *Nuphar luteum* = жо́вте лата́ття, гле́чки, вода́ний ма́к, (кві́тки се́й рослі́ни) — ба́бки, (о́воц) зба́нок, (лі́стя) — ка́пелю́ші, (ко́рїнь) — товсту́н. С. Ан.
- Ада́лімъ**, рос. *Turritus glabra* L. = пу́жник. С. Ан.
- Ада́мова боро́да**, рос. *Centaurea scabiosa* = во́ло́шки. С. Ан.
- Ада́мова голо́ва, тра́ва**, рос. *Cypripedium Calceolum* = жо́вті зо́ву́льки, чере́вічки, зо́взу́льні чере́вічки. С. Ан.
- Ада́мова я́блоко** = 1. рос. *Pyrus Malus paradisiaca* — ра́йське я́блуко.
2. анат. *Cartilago Thyreoidea* — ка́ди́к, гор-ля́нка.
- Адо́ка́тъ** = адо́ка́т, по́віре́ний, хо́да́к, хо́да́тарь, ста́ра́тель, (я́ко ора́тор) — речни́к, (гла́млі́во) — бреху́нець. — Хто би́ за хоро́бо сво́ю ста́ти не мо́г, та́ковий ма́сть речни́ку сво́му ку мове́нью реч сво́ю до́ручити. Ст. Л. Див. теж К. Хм. і С. З. — Бреху́нця за себе поста́вив.
- А́дово** = пеке́льний. С. З. Л. — О́тродье́ а́дово — пеке́льник.
- Адо́нісь**, рос. *Adonis vernalis* = го́ри́цьві́т, ті́рлич. *A. autumnalis* — па́влинні́ о́чі. С. Ан. — Хто ті́рлич по́сєть, то́й завше́ буде в ласці́ у па́нів. н. пов.
- Адо́ня** = скі́рда, скі́рта, сті́рта. — Но Гре́ки, як спа́ливши Трою́, зроби́ли з не́ї скі́рди сно́ю. Кот.
- Адресова́ть** = 1. на́дписа́ти а́дрес.
2. по́сла́ти, на́прáвити. — Ві́н його́ на-пра́вив до па́п'ю́тця.
- Адресова́ть ся** = уда́ти ся, зве́рну́ти ся, о́берцу́ти ся. — Ра́див йому́ уда́ти ся до спра́вника. — Як бі́да, уда́й ся до жи́да. н. пр.
- А́дскїй** = пеке́льний. С. З. Л. — Побачи́ти пеке́льні му́ки Кот. — Ю́да не захо́тів з Хри́стом бу́ти, але в пеке́льному о́гні́ го́рїти. н. п. — О́ любощі́! ви спра́вді́ добра́ рі́ч, хоч певне́, що за вас же́де нас пеке́льна пі́ч. К. Д. Ж
- А́дъ** = пе́кло. С. З. Л. Кот. — Исча́діе́ а́да = пеке́льник. — До Бо́га ва́жкий шля́х, а до пе́кла пра́мєсе́нький п. пр. — Хоч у пе-

кло, аби тепло. н. пр. — Той, що на сцені в нас гуляв, крутив ся, аж поки до чортак у пекло провалив ся. К. Д. Ж.

Адьютантъ = осаул, осавула. В Гетьманщині: Генеральний Осаула при Гетьмані, Полковий О. — при Полковнику.

Адьюторъ = помічник, помішник.

Адольтеръ = 1. чужоложество (Ст. Л. С. Ж.), перелюбство. К. П.
2. чужоложник, перелюбець. — Вольно будет мужу одного чужоложника з жоною своєю поймавши, вести до вряду нашого. Ст. Л. — Перелюбець смерком свого читає — ніхто мене під вечер не пізнає. К. П.

Аджо = аж, що аж, аджеж. — Аджеж я тобі казав, чом же ти не послухав?

Ажурний = мережчатий, дірчатий.

Ажъ = д. А'жо.

Азарничать = киніти, лютовати, занаяти ся. — А він що більш програє то більш лютує.

Азартъ = загал, завзяття. С. Аф. З.

Азбука = 1. азбука.
2. граматка, букварь, абетка. — Азбуки, бери граматку в руки н. пр. — Українська абетка М. Гатцука.

Азбучний = азбуковий, абетний. С. Ш.

Азіяъ = світка, свитина, сермяга, каптан. — Вийди на могилу, надівши сердяку, ой хто-ж мене та пригориє, бідного петягу. н. п.

Аидъ = д. Адъ.

Аиръ, рос. *Asorus calamus* = татарське зілля, аер, гав'яр, явір, лепеха, лепешник. С. Ан. — Дістав корінця татарського зілля. Н. К.

Аистовъ = буслячий, бусліний, лелечий.

Аистъ, = лт. *Ciconia alba*, *C. nigra* = бусел, бусля, боцян, бузькó, чорногúz, лелéка, (самчик) — лéчич, лелéчич. С. З. Л. Ш. На одній сімочаті і він пасеть ся і бузькó жаби ловить. н. пр. — Раз весною прилетіли буслі із-за моря. С. Ш. — Облітав скрізь, як лелека. С. З.

Ай = 2. ой, ай. — Ой болить! — Ой, як я злякав ся!
2. óт так. — От так козак!
3. чи, хіба? — Чи ти втомив ся? — Хіба не чув?

Ай-да = д. Ай 2.

Айва, рос. *Cudonia vulgaris*. Pers. = айва, айва, гдуля, гунь, квіт, півва. С. Ан.

Айде́скій = А'дскій.

Айкати = ойкати, айкати. С. Ш

Акала, акальщикъ = хто вимовляє о як а.

Аканье = вимова о як а.

А'кать = вимовляти о як а.

Аклéй, рос. *Aquilegia vulgaris* = голубкі, дзвоночки, брликци, оксаміт. С. Ан.

Аккомпанемéнтъ, **аккомпаніровать** = провід, супровід, пригравання, провóдити, пригравати.

Аккурáтний = 1. справний.
2. чепурний, охайний. С. З. — А я кажу: встань раненько, прибори ся чепуренько. н. п.
3. хазайповітій.

Аконітъ, рос. *Aconitum* = царь-зілля, царь-трава, чорне зілля. С. Ан.

Акріды = сарана. А жуо його була сарана та дикий мед. К. Св. П.

Акрополь = вінгород.

Аксамітъ = оксаміт. С. З.

Аксесуáръ, частіше **аксесуáры** = додатки, додаткові речі, причадали.

Актёръ, **актриса** = артиста, артистка, акторка, лицедій, ка, актьор, актриса.

Актъ = 1. дія, діло.
2. акт, святкування рокувщини ученого товариства, школи або іншого якого закладу.
3. дія, поділ, справа. — „Глитай“, драма в 5-ти діях М. Кропивницького — „Перемудрий“, комедія на 4 справи П. Мирного.
4. акт, панір, грамота, бемага, (стародавня) — шпартал, шпартал. — Панір на гетьмана Івана царю од Кочубея пана. Греб.

Акула, риба *Squalus* = акула, морська собака.

Акули́нка, рос. *Verbascum Lychnitis* = коров'як, зайче ухо, дивина. С. Ан.

Акушёрка = повитуха, сповитуха (С. З.), баба, бабка, (в жарт) — пупорізка, (шлатий) — повивочне. Ішла раз пупорізка кудись на родини. Н. О

Акушёрскій = повивочний, бабницький.

Акушёрство = 1. бабування, бабництво. — То й вона потрохи бабуванням заробляє. — За тим бабництвом нема коли й за своїми дітьми доглянути.
2. акушёрство (наука). Почала учити ся акушерству.

Акушёрствовать = бабити, бабувати. С. Ш. — Годі, Гандзю, бабити — чепелка загушила. н. пр.

Акушёръ = акушёр, бабич.

Акцѣнтъ = 1. наголос. — В сім слові треба наголос на першому складі.
2. вимова, промова, говірка. — По Остерщині скрізь чути литвацьку промовку. С. Л. — Янась кумедна в його говірка.

Акціонерная компанія; акціонеръ; акція = спілка, товариство; спільник, товариши; квіток на пайку або в кладку в спілці. — Спілка двох годов. н. пр. — Коли-б більше набрати спільників, то може і пішло-б діло.

Аладья = блинець, млинець, сластьбон. С. З. — У п'ятицю просіт, з олією блинці. Греб. — Видно, що Ганна пекла млинці, бо й ворота в тісті н. пр.

Алала = дурниця, нісенітниця, бриднй.

Алалыка = гаркавий, гаркуша.

Аламанскій языкъ = особлива вигадана мова у володимирських коробейників.

Алебастровый, алебастръ = любайстровий, любайстер, любастер.

Алей = олія. С. З.

Александрейка, александрика = червона тканина на сорочкі.

Алембикъ = лембик. С. З.

Аленькій = червоп'яний, рожевенькій.

Алехонскъ, алешенскъ = червоп'яний, зовсім червоп'яний, рожевий.

Али = чи, або, хіба. — Чи я чобі не вродливий, чи не в тебе вдав ся? К. Ш

Алифа = олія (на краскі).

Алканіе = 1. голодування, голод.

2. жадання, жага. С. З.

Алкатъ = 1. голодувати.

2. жадати, прагнути. С. З. — А я тебе так жадаю, чрез віконце виглядаю н. пр. — Всі покою щиро прагнуть, а не в один гуз всі тягнуть. (З вірші Мазени.)

Алкоголь = спирт (чистий).

Алкоголомѣтръ = спиртомір, вовчок.

Аллебарда = келеп. — То Козак Ляха за кущем знахожає, келепом по ребрах торкає. н. д.

Аллебардник = рос. Iris = півники. С. А.

Аллегорія = причта, тислів, иноріч. — Почав він говорити, та все якимсь причтами.

Аллея = алія, вуличка. — Тополі вуличкою посажені.

Алліоръ = хода. С. З. — Добра хода в сього коня.

Аловатый = д. А'ленькій.

Алость = червоп'яність.

Алтарный, алтάρъ = вівтарний, вівтарь. С. Аф.

Алтей, рос. Althea officinalis = колáчки, проскуркі, проскурняк. С. Ан.

Алтынникъ = 1. гривня, шостак. (Колішня російська срібна монета = 3 коп. або 6 грошей).

2. скупердя, жмікрут. С. З. Л.

Алтѣнь = д. Алтѣнникъ 1.

Алчба = 1. д. Алканіе 1.

2. жадоба, несить, неситство. (С. З.) ненажерливість, зажерливість. К. Кр.

Алчничать = жадати.

Алчность = д. Алчба 2.

Алчный = неситий, ненажерливий, зажерливий, жаденний. — Той неситим оком за край світа зазирає, щоб загарбати. К. Ш. — А ті бачуть, що він у кешено хова, тай думають: бач, який жаденний. н. к.

Алый = рожевий, червоп'яний. Квіте мій рожевий. (З листа гетьмана Мазени до Мотрі Кочубейнової).

Алырникъ = 1. дурисвіт, шахрай. С. З.
2. глитай, жмікрут.

Алырничать = дурити, шахрувати. С. З.

Алырникъ = д. Алырникъ,

Аль = д. А'ли,

Альбомъ = альбом, альбум. (Гал.)

Альбуминъ = білковина, білок.

Альковъ = 1. вімка в стій, де становить ся ліжко.

2. валькір, ванькір. — Жид, видимо, злякав ся, бо шморгнув до ванькира і зараз запер за собою двері. Фр.

Алтъ, ся = червоп'яти, ся. — Почало небо червоп'яти.

Аляповатость = незугарність, незграбність, (про малювання) — ляпаніна, (про писання) — базграніна.

Аляповатый = незугарний, незграбний, (про малювання) — ляпаній, (про писання, гантування то-що) — партацький.

Амальгама = 1. сплав метала з живим сріблом.

2. мішанина, сумішка.

Аманатъ = заручник. — Треба, щоб Орда своїх заручників дала. Л. Сам.

Амарантъ, рос. Amaranthus candelatus = кра-са, щиріця, лисичі хвості, A. retroflexus L. — щиріця, волохач, A. paniculatus — васильки, червоп'яний щир, садова щиріця, щирець. С. Ан — По над шляхом щиріцею оврашки гуляють. К. Ш.

Аматѣръ = ласій, ласун, ласий. — Ласий на ковбаси. н. пр.

Амбарець, амбарникъ = комірка, комірчина, инбарчик.

Амбарный = комірний, коморачий, инбарний. Коморачі двері. С. З.

Амбарушка, амбарчикъ = Амбарець.

Амбаръ = комора, инбарь. (Лів.), хлібниця, житівня, шпихлїр. (Прав.) — Ко-

- мори аж трицять од хліба. — В дворі ко-
мір — як вулиці було, зерна туди зспалоє,
аж гуло. В. Ш. — Поскладай сало в комору.
- Амбіція** = гонор. С. З.
- Амбра** = пахощі. С. З.
- Амбразура** = бійниця.
- Амбрé** = д. Амбра.
- Амбровый** = пахучий, пахущий, за-
пашний.
- Амвонъ** = амбона (С Ш.), казальниця.
- Аминь** = 1. так, правда.
2. кінєць. — **Аминь вершіть дѣло.** —
Кінєць вінчає діло. — **Подо аминь при-
шелъ** = діло до кінця. — **Тутъ тобѣ
и аминь** = тут тобі й капуть, тут тобі
й край.
- Амисетія** = милость, помилування. —
Казали, що всім помилування буде.
- Амуниція** = муниція. — **На гронъ аму-
ниціи, а на рубль амбіции.** — Хоч дѣ-
лежка в каптані, то на сто рублів чвані. н. пр.
- Амуритися** = женихати ся, залицяти ся,
лицяти ся, (про кумів) — прикумати ся.
— А ну лиш швидче убірай ся, з Дідоною
не женихай ся. Кот. — Свагав Дубинівську
дівку, а женихав ся тут з другою. н. о. —
Почав щось часто до неї ходити, аж він,
бачу, прикумав ся.
- Амуры** = коханія, жениханія, зали-
цяння, зальоти. С. З. — До одной біли-
вочки на зальоти ходьмо. н. п.
- Амшанилъ** = омшаник. — Вже повиносили
бжлі з омшаника.
- Анагодни, анадѣсь** = недавно, допіро,
сіми днями. — Допіро оце почув.
- Анализировать** = розкладати, розбірати,
аналізувати.
- Анализъ** = розклад, розбір.
- Аналогіческій** = аналогічний, схожий,
подібний.
- Аналогія** = аналогія; схожість, подо-
бість, подобєнство. (С. З.)
- Аналогіи, аналогі** = наложі, стілець. —
Ой були ми в церкві та бачили диво: два
вінця на стільці, а два на голові. н. п. —
Поставили стілець і молодих звінчали.
- Анархія** = 1. безправ'я, безуряддя, без-
ладдя, розбрух.
2. розгордіш, гармідер. — Отамане
наш, не дбаєш за нас, та вже ж наше това-
рство, як розгордіш. н. п.
- Анатомировать** = потрошити, потребуї-
ти, поріти, різати, карбувати. — Вже
на третій день прийхав лікар і став потро-
шити вішалника.
- Апахорѣтъ** = скітник, одліодник, пу-
стельник.
- Апахома, апахомскій** = анахтема, ана-
хтемський. — Апахтема твоя віра (лайка).
- Апбаръ** = д. Амбаръ.
- Ангелика, рос. Angelico** = дягиль, дзѣн-
гель. С. Ан.
- Ангельскъ** = янголія, янголіятко. — А
воно, як янголятко, нічого не знає, малень-
кими ручицями пазухи шукає. К. Ш
- Ангель** = янгол. **Ангель за транєзу!** —
Хліб та сіль! — **Ангель тьмъ** — злий
дүх, нечистий.
- Ангельскій** = янгольський, янголіний.
- Ангельчикъ** = д. Ангелочекъ.
- Англичанинъ, ис, англійскій** = ангеля-
нець, агличанин, ангеліни, нці, англи-
чани, ангелянський, агличанський,
аглицький. — **Англійская болѣзнь, га-
chitis** — одміна. — **А. соль** — аглицька
сіль.
- Анданте, муз** = повѣгом, помалу.
- Андрогинъ** = двоєнастий.
- Андронъ** = коріак, корєць, черпак. —
Андроны подиускатъ = хвалити ся, ви-
хвалити ся, чванити ся, брехати. —
Андроны ѣдутъ = кажуть, коли хто
чванить ся, пишавєть ся.
- Анекодѣтъ** = 1. анекодѣт (коротке оповіда-
ння про яку цікаву оказію).
2. вигадка, побрехєнька, (правдоподѣна)
— можебілиця. — Він здатний на вигад-
ки, вже як почне, то одна за другою так
і сиплять ся.
- Анемическій** = малокрвний.
- Анемія мед. Anemia** = малокрв'я, блід-
ниція.
- Анемомѣтръ** = вітромір.
- Анемонъ, рос. Anemone** = сон, сон-трава,
сон-зілля. С. Ан.
- Анисовка** = ганусівка.
- Анисовый** = ганусовий.
- Анисъ рос. Pimpinella Anisum** = ганус.
С. Ан. — Під челюстями запіканку і з га-
пусом і до калгану. Кот.
- Анитовый** = кроповий.
- Анитъ, рос. Anethum graveolens** = кріп,
окріп, укріп. С. Ан.
- Анка, ит. Corvus monedula** = галка, га-
лич, зб. — Не галич чорне поле вкриза. Кот.
- Аналистъ** = літописець.
- Антагоністъ, антагонизмъ** = протівен-
ство, супротівник.

Антарктичеській = півдѣнний.

Антидѣръ = дарѣ. С. З.

Антикъ = старовина, старосвѣтчина. (Переважно про стародавні речі грецьких та римських часів; іноді звуть так і старосвѣтську людину.)

Антилопа, антилопъ = сарна, сайгак, дика коза. — Мов сарна в гаю. К. Ш.

Антипасха = провідна недѣля.

Антихристь = антихрист.

Античний = стародавній, старовинний.

Антий = д. Антихристь. — Антиєвъ хлѣбъ = картопля. — Антиєва печать = вісна прищеплена (у роєкільників).

Антропѣаги = людодиди.

Анчѣусъ, риба, *Engraulis engrasicholus* = хамса. С. Ш.

Апъ = аж, алѣ. — Як думав як лучче, аж воно он що.

Апѣтнини глѣзки, рос. *Viola tricolor* = братки, братчики, брат та сестра, полудцвѣт, полудцвѣтки, Іван та Марья, зозуліни черевички. С. Ан.

Апартамѣнтъ, ы = кимната, свѣтлиця, кимнати, горниці, покій.

Апатичеській, апатичный = байдужий, млявий. — Якійсь він млявий, мов усе йому байдуже.

Апатія = байдужість, млявість.

Апелювровать = апелювати, подавати на пересуд. — А сторона, которая би хотѣла апелювати... Ст. Л. — Маєт апелювати до суду вищого Б. Н.

Апелляція = апелляція, пересуд.

Апельсѣнъ, рос. *Citrus aurantium* = помєранецъ. н. к.

Апелювровать = плѣскати, хлопати, лящити. — Коли разом як захопають в долоні, як заплещуть. О. Мор.

Апелюсменты = блѣски. Гал.

Апелѣгія = оборѣна.

Апелѣгъ = байка.

Апелѣскія, апелѣскічеській ударъ, мед. *Aporhexia* = грець. — А щоб тебе грець побив!

Апелѣтѣтъ = недовѣрок, вретѣк, одщепенець. — Лях потуриок, кляушик галерський, недовѣрок християнський. н. д.

Апелѣста, мед. *Abscessus* = чирякъ, чирька, чирька. С. З. Чирякъ, де схоче, там і сяде. н. пр.

Апелѣрѣтъ = пристрой. — Без пристрою, як то кажуть, і блохи не вѣши. н. пр.

Апелѣтѣтный; но = смашний, ласий,

їстовний, до смаку, у смак, смашно. — Ласий шматок найде куток. н. пр. — Нічого у смак не з'їсть.

Апелѣтѣтъ = охѣта (до їди). — Ніякої охоти до їди не маю. (бѣлизний) — їстовецъ. — На його щѣсь їстовецъ напав: їсть, не паїсть ся. — Апелѣтѣта пѣтъ = не їсть ся, на їду не йде, на їдло не берѣ, охѣти нема. — Съ апелѣтѣтомъ = до смаку, у смак. Поїв у смак.

Апелѣши = шанці. — Обштушили город Умань, поробили шанці, як вдарили з семи гармат у середу вранці. н. п.

Апелѣльскій = апрѣльський, квітнѣвий, цвѣтнѣвий.

Апелѣль = апрѣль, квітень, цвѣтень.

Апелѣва = юрба, гурба, сила, юрма, тиск, зграя. — Чого ви такою юрбою присунули? — Зїбрало се тиск народу. — З ним була цѣла зграя людей: і пєарі і доїзжачі. н. к.

Апелѣжировать = упорядкувати, упорядити, уладнати, уложити. — Збірник українських пісень для хору, уложив М. Лисенко.

Апелѣникъ = гарѣник, малахай. — Татар бусурменів малахайми, як череду, у полон загаяете. н. п.

Апелѣнъ = арѣп, мурин. — Мурин ніколи не буде білим. н. пр.

Апелѣва = гарба. — Приїхав як Армен гарбою. С. З.

Апелѣзецъ, арбузѣкъ, арбузѣнко = кавунецъ, кавунчик.

Апелѣзный = кавунѣвий, кавунячий.

Апелѣзъ, рос. *Cucurbita citrullus* = кавун. С. З. Ан. Сухе стебло зїраного кавуна — баранчик. (Одрізняють кавун і кавунка або кавунія. У кавуна сїренький кружок, де був цвѣт, менший, ніж у кавуни; кавунка смачнѣша від кавуна. Афанасьєвъ-Чужбинський. — Повѣдка въ Юж. Рос. т. I. ст. 410). — Сей рік багато кавунів уродило.

Апелѣмакъ = румѣк. С. З. — Приїшла свиня до коня, тай каже: Ось бо я румѣк. н. пр.

Апелѣментъ = дѣвѣд, дѣказ.

Апелѣна = 1. арѣна. — І се на лицедійную арену свою боротьбу за правду переносим. К. Б. 2. (бѣю) — бѣище, бѣйѣвище, поле, тѣчѣк, герецъ. — От як поїхали вони на той тѣчок, де їм саме змѣн битись. н. к. — Завзятий як перець, поки не вийде на терецъ. 3. (бѣга) — бѣгѣвисько. С. Ш.

Апелѣнда = 1. орѣнда, посѣсія.

2. рѣта, чинш (за зємлю). — За що я буду Ляхам рату платити? н. д. — Чинш може брати ся з ґрунту, горѣда, лѣса. Б. Н.

- Арендаторъ** = орандарь, рандарь, по-
сessor. — А мій батько орендарь. К. Ш. —
Вишавши в позі кривду свою от того о-
рендара. Ст. Л.
- Арендний** = орендний, посесійний. —
Арендная плата = плата, чинш, (за став)
— ставщина.
- Арендовать** = 1. наймати, орандувати,
брати в посесію.
2. держати, тримати посесію. — Він
тримає посесію у Браньцького.
4. здавати в посесію. — Пан здав свою
землю в посесію тій повів ся кудись.
- Ареометръ** = вовчок.
- Арепейникъ, арпейн,** рос. Carduus = ре-
п'яч, будяк, колючка. С. Ап.
- Арестантекая** = рещтанська, рещтарня,
буцегарря, хурдіга, темна, холодна,
глибка, сапётка (Харьк.) шпаківня. —
Сам хурдигу розбиває, кайдани замає. К. Ш.
— Та як же їх закували, в хурдигу замкну-
ли. н. п. — Закинули його в темну. — По-
садили в холоду.
- Арестантскій** = рещтанський.
- Арестантъ** = рещтант, невольник, в'я-
зень. С. З. — Не въ родѣ арестанта =
хто йде в заслання на казенний кошт, разом
з рещтантами, але по своїй волі, напр. жін-
ка за рещтантом чоловіком.
- Арестовать** = 1. орештувати, забрати.
2. поцінувати. — Приїхав з приставом
і поцінував всю худобу.
- Арестъ** = арест. — Находять ся подь арес-
тозь = сидіти в рещтанській, в хо-
лодній і т. д. — Освободить ся изъ подь
ареста = випустити, вийти на волю,
визволитись.
- Аржанецъ,** рос. Phleum = житниця, P. gra-
tense — шрій, ржалець. С. Ап.
- Аржаніще** = житнище. С. Аф.
- Аржанікъ,** рос. Plantago Lanceolata = по-
дорожник, попутник, ранник, стягач,
порізник, собачі язички і див Аржанецъ.
С. Аф. Л.
- Аржаніха** = житній хліб.
- Аржаніце** = д. Аржаніще.
- Аристократическій** = 1. шляхетський.
2. вельможний, панський, яене вель-
можний.
- Аристократія** = 1. шляхетчина. — Була
колись шляхетчина, вельможная пані. К. Ш.
2. панство, шляхетство. — За панами
панство все в сріблі та в золоті. К. Ш.
- Аристократъ** = пан вельможний, дұка. С. З.
- Ариометика** = арихметика, щотниця. —
Арихметика або щотниця. Зложив О. Кош-
ський. Спб. 1863 р.
- Арія** = сьпів. — Сьпів Яреми з „Гайда-
мак“. Слова Т. Шевченка, музика М. Лисенка.
- Арка** = арка, дуга, дұка. — (Зроблений
аркою) — дужний. — Дужна стеля С. Л.
- Аркань** = 1. аркан. — Будеш коню воро-
пенький сам на аркані ходити. н. п.
2. припін, прив'язь. — Чоловік без волі,
як кінь на припоні. н. пр. — На припоні
пасли коні, сідлані, готові. К. Ш.
- Аркебуза** = гаркебуз, самонал. С. З.
- Арматура** = 1. зброя, брoня, ристунок,
оружжя. — Умер козак й тиха його мона,
востає ся кінь вороний та ясна зброя.
н. п. — Воєнним ристунком готувати ся.
Л. В. — Коні і ристунки повтрачали. С. З.
2. оздоба з гармат, рушниць та ін-
шої зброї.
- Армія** = 1. вярмія, військo.
2. де-кільки корпусів війська під ору-
дою одного отамана.
- Армякъ** = світа, свитина, сїряк, сїря-
чина.
- Армяній** = вірмен, верміян, армен. —
Вірмену та жиду не має вєтуду. н. пр. —
Верміяна як вихрепувати, то треба через
сім вір переводити. Ман.
- Армянскій** = вірменський, арменський.
- Ариаўтка** = 1. (жінка) — ариаўтка.
2. пшеница, Triticum vulgare — арноўт-
ка, білотурка, гарнівка.
- Ароматическій, ароматичний, ароматный**
= запашний, пахучий, пахнючий, па-
хущий, духовитий, нашій. — Віпочок
з хрещатого барвінку, з запашного василе-
ку. н. п. — Ой посійте там рутошки, па-
хнючої маруношки. н. п. — Духовита ва-
рена. — Ой зломлю я пашу рожу з кали-
ною. н. п. — Пахуча квітка.
- Ароматъ** = пахощі, пах, дух. С. З.
- Аронікъ,** рос. Agum maculatum = козяча
борода. С. Ап.
- Аронова борода,** рос. Saxifraga sarmentosa =
вєвєрині коси. С. Ап.
- Арса, арсь,** рос. Juniperus communis = яло-
вєць. С. Ап. З.
- Арсеналь** = 1. арсенал (музей зброї різ-
них часів і нарбдів).
2. пушкарня. — Текелій довго ходив по
кошу, оглядав курій, пушкарню. О. С.
- Артачиться** = норовити ся, опинати ся,
баскалічити ся, комезити ся. — Його
ведуть, а він ще й опиняє ся. — Не ба-

сваличивъ-би, та йшов. Кот. — Кінъ поровить ся. — Та буде вже тобі комезити ся — ходім!

Артель = артіль, (у рибалок) — ватага, (у чумакив) — валка. С. Аф. — Отаманом артіль дѣржить ся. н. пр. — Він був забродчником в нашій ватазі. — Пристав до валки чумакив.

Артельщикъ = 1. товариш, спільник (якої артілі).

2. отаман (артілі).

3. служящий з якої артілі в купецкій кофторі, на вокзалах то-що.

Артилерійсть = гармаш, пушкаръ. С. З. Л.

Артиллерія = 1. армата. — Стративши армату, на голову зостал збитий і роспорешений. Л. В.

2. гармаші, пушкарі. С. З. Л.

3. наука арматна.

Артистъ, ка = 1. артиста, ка.

2. мітець, мистець, мастак, майстер, штукмайстер (найбільше в шахрайстві то-що). — Мітець до шовкових китиць. н. пр. — Майстер до чужих кайстер. н. пр. — О, він на ці діла майстер.

Артишокъ, рос. Сунга Scolymus = карчох. Прав.

Артось = артус, дарнік. С. Аф.

Арфа = 1. муз. арфа.

2. грóхот, рáхва.

Арфість, ка, арфінка = арфір, арфірка. С. Жел.

Архалукъ = каштан.

Архаровець = 1. шпиг, сїнака (полційський). — Шпиг сюю пісно пильно сдухав, от і догадав ся. Макаровський. С. З.

2. ледáщо, непуцящий, шибеник; обидранець, обшарпанець, голодрабець. — Пусти ся в ледащо. — Таж такий шибеник, що крий Боже.

Архівъ = архіва.

Архиастиръ = владика.

Архитекторъ = будовник, будовничий. С. Ш.

Архитектура = будовництво. С. Ш.

Архіерей = владика, архірей.

Арчакъ = лúка (у сїдла).

Аршинникъ = 1. крамарь (більше зневажливо або лайливо).

2. шахрай. С. З.

Аршинничать = крамарювати. (про дрібних крамарів).

Аршинный хóблетъ, товаръ = полотно завширшки в аршин; крам, що продаеть ся на аршини.

Аршинъ = аршин. — Мѣрять на свої аршинъ = на свою мірку мірять. — **Проглотіть аршинъ** = сидить або стоить рівно, ніче на веспнячки.

Аскетъ = скітник, одлюдник, пустельник. — А він так як скітник, в другій хаті сам. н. в.

Асмодей = злий дух, сатана.

Аспарагъ, рос. Asparagus = шпарага, зячий холодо́к. С. Л.

Аспидный = грифельний. — **Аспидная доска** = грифельна дошка, тавлѣтка. (С. Ш.)

Аспидекій = гаспидський.

Аспидъ = 1. змія, Наје, Coluber haje, Naja — гаспид, (про чоловіка — злий, лихий) — гаспид. С. З.

2. грифель.

Аспидовать = 1. призначити. — Він на се діло призначив сто карбованців.

2. дати квітók на грóні.

Ассимилювать = привидобляти, уподобляти. (С. Ш.)

Ассоціація = спілка, товариство, артіль, (гайдамацька, козацька, рибальська і т. д.) — ватага, (чумацька) — валка, (член асоціації) — товариш, спільник. — Чоловік та жінка — то пайкраца спілка. н. пр. — Давайте, каже, до спілки фабрику деревяних виробів зложимо. — Шукайте собі спільників, а я сам буду роботу робити. Фр. — (Див. **Акціонер. компанія.**)

Астма, мед. = задúха, дихавиця, ядúха.

Астра, рос. Aster = гайстра, гайстер, зімник, п'ятаківці. С. Ан. З. — Увив мій гайстер. Кот. — Сей рік посіяно багато п'ятаківців. К. е. в. г.

Астрагалъ, рос. Astragalus = богородишна трава. С. Ан.

Астролябія = верца́дло. С. Ман.

Асфальтъ = смола жидівська.

Ась = га?, що?, а що? — Увійшов Бог до пекла, дивить ся, аж москаль кипить у смолі; він до його, а той не розслухав, таї птвас „ась“⁴ — Ну, каже, коли „ась“, то вилáзь; а далі ото побачив і нашого і теж до його щось, а той: „а що?“ — Ну, каже, коли „а що“, то „варите его щѣ!“ н. о.

Атава = отáва. — Косить, хлопці, отаву, варіть куліш на славу. н. пр.

Атака = напад.

Атаковать = нападати, напасти, кидати ся на ко́го, вдарити на ко́го.

Атаманскій = отаманський, отаманів.

Атаманъ = отаман, зб. — отамання, ва-

таг, ватажók. (С. Аф.) — Терпи козак — отаманом будеш. н. пр. — Лоджани вибрали його за отамана. — Отуг саме розбивали колись хлопці Гаркуші, що був у їх за отамана. — Швачка був ватажок гайдамацький. н. о.

Атаманствовать = отаманувати.

Атанде = тривай, почекай, годі, а зась, а даўсь.

Атеизмъ = безвір'я, невірство, безбóжність. — Противное вірі єсть невірство. Б. Н.

Атейскъ = невіра, безбóжник.

Атерінка, рос. *Arterina ranica* = катерінка, дугулька.

Атласъ = отлас, саєта, єдвáb. С. З. Л. — Ладна баба й без єдваба. н. пр. — Багато у його добра: отласу, хутра і єрібла. Гр.

Атлетъ = велетень, велит, дужак. — Велетню в світї не довго жити н. пр. — На стало наше покоління, а велетнів давно нема. н. о.

Атмосфера = повітря, вóздух. — Летить орел по над хутір та в повітрі веться. н. п.

Атрибутъ = причацдál. — **Атрибути влаєти** = клейноди, знаки. — Вийшла старшина зо всіми клейнодами. н. о.

Атестатъ = євдїдїтельство, євдїдоцство, атєстат.

А тў! = тю-тю!, куєї, уджга. (Лев.) тю-гў, тўй! С. Ш.

Атукать = тютюкати, тюгукати (С. Ш.) цькувати.

Атя, атєнька = тáто, тaгўсь, батєнько.

Ау! = агў!, агóв!, го-гó!

Аудиторія = авдиторія, слухáльня.

Аудиторъ = авдитор.

Аукать, ся = гукати, одгукуватись; перегукуватись. — **Каковó аукнетєя, такóвó и отклькнетєя** = як гукaєш, так і одгукуєть ся. — Як постєлиш, так і вїсипиш ся. н. пр.

Аукціонъ = потóржка, (гал.) — лїцїтáция. — **Продать съ аукціона** = продати з молотка.

Афєня = крaмарь, рознощик, коробєйник, рашевець, щетинник.

Афєра = гешєфт.

Аханьки! = лїшенько!

Аханьє = óханья, óхи.

Ахать = 1. óхати, зїгхати. — Кого кохас, за тим і зїгхас. н. пр.

2. дивувати ся, лякати ся. — **Ахивалт и я** = бачив і я лихо. — **Наахалєя на чудєсá** = надивував ся.

Ахинєя = дурниця, брїднїя, нїєнітниця, теревєнї, ка' зна що. — Бач теревєнї розпустила. Кот. — Чого лукавши і теревєнї — менї правши? Кот. — **Ахинєю неєти** = теревєнї правити, нїєнітницю плєсти, дурницю неєти, верати, ка' зна що верзти.

Аховой = дївний, гáрний, чудóвий.

Ахтї! = ох! лїшенько!, гай-гай! — Гай-гай! що з ним зробилось. — Гай-гай! отцє-ж і вїз поламав ся. С. Аф. — **Ємў не ахтї** = їмў не дўже дóбре, не сóлодко, не мєд.

Ахтїтельный, вживаєть ся тїльки в вїразі: **не ахтїтельный** = не дўже гáрний, так собї, абї-який.

Ахъ! = ох!, ой!, ах! — Ох лїшенько! — Ах ти пєський снп! — Ой болить!

Б.

Ба! = ач!, чи-ба!, чи ти ба! — Ач! вїдкїли вїн вєзв ся? — Чи-ба! вїн уже тут!

Баба = 1. (мáти батькова або мáтерї і кóжна старá жїнка) — баба, здр. бáбка, бабўсья, бабўня, бабўля, бабусєнька.

2. (чїя жїнка) — жїнка, (молодá) — молодїця, здр. — жїночка, молодїчка. Часто чоловік зовє жїнку: старá, старєнька, навїть і тодї, коли вона молода. — Жїнка княгинька, а хата не метєна. н. пр. — Чи є в свєтї молодїця, як та Ганьзя бїлолиця? н. п.

3. (кóжна жїнка) — жїнка, баба. — Що громадї, те й бабї. н. пр. — **Гдѣ чóртъ не слáдитъ, тудá бабў пошлєтъ** = де чорт не зможе, тудї бабў пошлє. н. пр. — **Знáй баба своє кривое веретєно** = жїноча рїч кóло прїщїчка. н. пр.

4. д. Акушєрка.

5. птиця *Pelecanus* — баба птиця. С. Л.

6. пáска, пáпушник. — Христос воскрес! Рад мир увєсь, дїждали ся ласки. Тєпер усєк наєсь ся в смак євячєної паски. (3 вїршї).

7. журавель (у колодізях). С. Аф. — Леде журавель над колодізем мріє.
8. (жоміах) — ба́бка, ба́бич. С. Аф.
9. ба́ба, до́вбня, до́вбе́шка. — Почали бабою забивати па́ї. — Гензув, як довбею.
- Бабахнуть** = б́хнути, ге́гнути, бря́знути. С. З. Ш.
- Баба́хъ** = бух, геп, брязъ. — Як ками́нь бух у воду, тай тоне. Кот. — Як гепзув його межи плечі, так він аж поточив ся. С. Аф. — Геп його об землю!
- Бабе́нка, бабе́ночка** = молоді́чка, жіно́чка. — Ганзя рибка, Ганзя птичка, Ганзя цяця молодичка.
- Бабе́нь** = ба́бий, ба́бич. С. Аф. Ш.
- Бабе́нька, бабе́шка** = д. Бабе́нка.
- Ба́бина** = коша́чі шкурки, що по селах прасолі вимінюють у жіно́к на різний крам.
- Ба́битъ** = бабува́ти, ба́бити. С. Аф. Ш.
- Ба́бица** = бабе́га (Чайч.) ба́бище. С. Ш.
- Ба́бий** = 1. жіно́чий, жіно́цький. С. Аф. I. — Жіноча річ коло при́чка. н. пр.
2. ба́бни, ба́б'ячий, ба́бівський. С. Аф. I. Ш. — Ба́бина гривня ве́м людям дивна. н. пр.
- Ба́бий зубъ**, гри́б, *Sclerotium clavus* = рі́жкі, чорні рі́жкі (гал.) — ма́тка, ста́рий хлі́б. С. Ан.
- Ба́бий умъ**, б. ра́зумъ, рос. *Gypsophila papiculata* = переко́типоле, покоті́поле, ка́тун. С. Ан.
- Ба́bye лі́то** = ба́бище лі́то. (Добра година спочатку осені і павутиши, що тоді літає.)
- Ба́бы зу́бья**, рос. *Dentaria* = зу́би́ця, жи́вець, ясе́нець. С. Ан.
- Ба́быя пемо́ч** = д. Бе́ременность.
- Ба́быя прі́мочи** = прі́мхи, вередува́ння.
- Ба́быя румя́на**, рос. *Echium* і *Onosma* = краснокоре́нь, красні́й корі́нь, громо́вик, ша́рило. С. Ан.
- Ба́бка** = 1. д. Ба́ба 1.
2. лі́карка, зна́харка, шепту́ха, ба́ба і д. Акуше́рка. — Сто баб — сто слаботів. н. пр.
3. (в дитя́чій грі кісточка) — ба́бка, па́ця, (та що нею б'ють) — бі́тка, (наліта о́ливом, сви́нцем) — оли́в'янка, сви́нча́тка.
4. ба́бка (кілька сповів льону або коноплі, поставлених сторч, брусок гостріти кісу і т. д.)
5. ри́бка, *Gobius* — бичо́к на Бузі, Дні́стрі і Дні́прі і під Аде́сом: *Gobius melanostomus* — гу́ба́нь, *G. marmoratus* — бичо́к, цу́цк, *G. fluviatilis* — б. го́нець, *G. platycephalus* — голова́нь, голова́ч, *G. Trautvetteri* — б. горла́ч, *G. melanio*

- Pall.* — б. кова́ль або чо́рний, *G. Ratan* — ро́та́нь і др. (Херсонській Земській сборникъ 1891 — 1892 р.)
- б. рос. *Plantago arenaria*. — ба́бка трава́, товсту́шка, хме́лик. С. Ан.
- Ба́бникъ** = д. Ба́бень.
- Ба́бничанье** = бабува́ння.
- Ба́бничать** = д. Ба́битъ.
- Ба́бница** = д. Ба́бица.
- Ба́бніо́къ, баболю́бъ** = д. Ба́бень.
- Ба́бочка** = 1. д. Бабе́нка.
2. *Papilio* — мете́лик, моти́ль. С. Л. — Ночна́я ба́бочка, *Phalaena* — подуно́шник.
- Бабу́къ**, звірюк, *Dipus jaculus* = земляни́й за́вць.
- Бабу́шка** = 1. бабу́ся, бабу́сенька, бабу́ля, бабу́ня.
2. д. Акуше́рка і Ба́ба 1.
- Бабу́шкинъ** = ба́бин, бабу́син, бабу́їн.
- Бабу́шка** = 1. д. Ба́бочка 2.
2. га́лушка. С. Аф.
3. ря́боти́ння (знак од вісш).
- Бабе́** = жі́нкі, жіно́цтво, жіно́щина, жіно́та, ба́бі.
- Ба́бы, сузі́рря Плея́ди** = волосожа́р, квочка, квочка з курча́тами. С. I. Л.
- Ба́вушка** = за́бавка, ігра́шка, ця́цька.
- Бага́жъ** = бага́ж, клу́нки, паку́нки; кла́жа, покла́жа.
- Ба́горъ** = 1. ком. *Cocus* — черве́ць.
2. кра́ска — ма́їя, черве́ць, карма́зин, ба́кан.
- Ба́горъ** = пі́шнія, гак. — Але бортники тільки мають міти сокиру і пі́шню, чим би борть робити. Ст. Л.
- Багрецо́вий** = 1. червча́стий, черво́ний, ба́кановий (Колір).
2. карма́зиновий. (зроблений з карма́зину). — Прислав Гетьману Сагайда́шному полотку свою карма́зинову, зеленою ада́шкою підшитую. Л. В.
- Багре́ць** = 1. д. Ба́горъ 2.
2. карма́зин.
- Багри́ть, багри́ться** = черво́нити, черво́ніти. — Багато ти, Ди́цире, у море посив козацької крові; черво́ни ти синє та не напо́в. К. Ш. — Из за лі́су місяць випливає, черво́ніє круглолиций, горить а не сьє. К. Ш.
- Ба́грить** = лови́ти ри́бу „ба́гро́мъ“.
- Ба́гровина** = синя́к, басамáн. = Так уда́рив ся, що й досі синяки на тілі.
- Багрови́й** = червоносі́ний, сі́зий, черво́ний.

Багровѣть, багрѣть = д. Багрить ся.

Багрянецъ = свѣтъ або колір червоний.

Багрянить, ся = д. Багрить, ся.

Багрянца = багрянця. — А з шкур їхніх собі багрянцю пошив. К. Ш.

Багряный = червоний.

Багунникъ, багунникъ, багунникъ, багунъ = рос. 1. *Ledum palustre* — багно, головолом, болотник.

2. *Spiraea Ulmaria* — гірощник, огірощник, бузина болотна, жаб'ячі конопельки, кашка, медунця. С. Ан.

Бадаржанъ, рос. Solanum melongena = баклажан (сіній), *Lycopersicum esculentum* — помідор, баклажан (червоний).

Бадейщикъ = бондарь.

Бадиджалъ = д. Бадаржанъ.

Бадый = 1. відрó, цебрó, цебрó. — Упало відро в колодязь. — Цебрó води кришиної. н. п.

2. балій, шалик (в котрих розбіжники продають рибу.)

3. діжка, кадоб (для меду, частіше з липи) — липівка.

4. рос. *Turpa* — рогів, рогозів, кіях, кіяхи, султанчики, (гал.) — палкі. С. Ан.

Бадьянъ, рос. Illicium anisatum = бодян.

Б. дікій, Dictamnus albus — ломніс, ломонос. С. Ан. 3.

Бадяга, губка Spongia або *Bodiaga fluviatilis* et *lacustris* — бодяга, водяна губка, надощник, ладощник. С. Ан. Ман.

Бадяжникъ = жартун, веселун, кумедник, сміхун, базікало, баясник.

Бадяжничать = жартувати, цуствувати, кривити ся, кумедничати, базікати, баяси точити — С. Аф. I. Ц. Л. — Цуствує, жартує, не дає спати. н. п. — Годі тобі баяси точити.

База = основа, підстава, підвалина.

Базарить, базарничать = базарювати. — Поїхав на базарь, та щось довго базарює.

Базарь = базарь, торг, торжок, місто, ринок. — Ой пішов чумак в Самарь на базарь. н. п. — Ой піду я на торжок, куплю собі голубок. н. п. — У Київі на ринку шють козаки горілку. н. п.

Базиліка = 1. церква (особливого будовання).

2. рос. *Ocimum basilicum* = васильки, душисті, церковні васильки. С. Ан.

Базисъ = д. База.

Баваться = бояти ся, лякати ся, жахати ся, страхати ся.

Байники = спатки, снагоньки. — Іди спатоньки.

Байбакъ = 1. звірбок, *Arctomys bobae* — бабак. С. Аф. I.

2. лёжень, лёдарь, лёдащо, сонуля.

3. бурлака. С. Ш.

4. колóда, оцупок (набитий гвіздками, що привішують коло дула для перешкоди медведю.)

Байбачій = байбаковий.

Байдара = чо́вен, байдак (алеуцький), обтягнутий шкірою морських звірів.

Байка = 1. казка, байка, приказка, пісенька (колискова).

2. бая, байка. (ткачина).

Байковий, байчатый = баєвий. — В червоній юшочці баєвий, в запасці гарній фаналевий. Кот.

Байчивий, байщикъ = балаклівий, балакучий, балаклій, мовний, говіркий, щebetун.

Бакалавръ = бакаляр.

Бакáда, бакáдзина = бакáй, ковбань, ковбаня. С. 3. Л.

Бакалейникъ = бакалійщик. С. Ш.

Бакалейный = бакалійний.

Бакалейщикъ = бакалійщик.

Бакалея = бакалія. С. Ш.

Бакальщикъ = бакалійщик.

Бакенбарда, бакенбардъ, частіше мн. бакенбарды = бакіри, бурці.

Бакенбардієть = чоловік з великими бакірями.

Бакены, баки = д. Бакенбарды.

Баклага = 1. боклаг, баклажок. С. Аф. Ш.

2. мазниця. С. 3.

Баклажанъ = д. Бадаржанъ.

Баклажникъ = бондарь, що робить боклагі.

Бакланъ = 1. водяна птіця *Phalacrocorax*.

2. колóдка, штурнак, оцупок, цурупалок.

3. голова́нь, голова́тій; голова́шка. — Не по баклану умъ; великъ баклапъ, да ёсть изьянь — велика голова́шка та розуму мало.

Баклуша = 1. колóдка, з котрої виробляють дерев'яну посуду і ложки. — Бить баклуши — байдики бити, байдикувати, байдувати. — Нічого не робить, тільки це, та байдики бє. — Годі тобі, Байдо, байдувати. н. п.

2. колесо чавунне, гідравлічне.

3. тарілки металічні (муз.)

- Баклу́шникъ**, ца = 1. деревіна, з котрої виробляють „баклуши“.
 2. чоловік, що виробляє „баклуши“.
 3. лідарь, ка, лодарь, ка, ледящо, ледящія, лезень.
- Баклу́шничать** = д. під с. Баклу́ша — бити баклуши. — Перестать баклушничать = перебайдикувати, перебайдувати.
- Баклу́шний** = невеликий, невеличкий.
- Баклу́тити**, баклу́шничать = балакати, базікати.
- Баклу́щикъ**, ца = д. Байчівий.
- Баклу́ня** = баяєник, базікало.
- Бакча́** = баштан. С. Аф. I. Ш.
- Бакчеві́къ**, бакчевні́къ = баштанник. С. Аф. Ш.
- Бакчєво́й** = баштановий. С. Ш.
- Бакча́** = д. Бакча́.
- Бакши́нь** = гостинець, могрич, басаринка, базаринка (С. Ш.); хабарь.
- Балаба́нь** = 1. порода яструба *Falco laparicus*.
 2. дурень, бецман, бовдур, телепень, тухтій. С. З. Ш. Який виріс бовдур. С. Аф. — Який бецман, а нічого не робить. С. Аф.
- Балабо́лка** = 1. брязкало, брязкітка, брязкальце, брязкотіло. С. Ш. — у бубни грали, у брязкіти брязчали, н. д.
 2. пацьорка і всяка дрібниця, що причіплюється ся за-для красі.
 3. д. Авдотья і Адалєнь.
 4. базікало, цокотун, ха, лепетун, ха, лепетень, белькотун, ха, бовкало, щебетун, ха, торохтій, ка.
- Балабо́нити** = дзвонити, брехати, розбріхувати, байдики бити, байдикувати; тиняти ся.
- Балабо́нщикъ**, ца = д. Балабо́лка 4.
- Балага́нный** = 1. ятошний.
 2. кумедянський.
- Балага́нь** = 1. йтка, шопна. С. З. — Не має тих яток, де продають баклєв та маток. н. пр.
 2. землянка.
- Балагу́рити** = базікати, балакати, баяєси точити; шуткувати, пустувати, жартувати. С. Аф. I. — Як почне базікати, то й до завтрого не переслухаєш. С. Аф. — Точили всякі баяєси. Кот. — Про що се ви? так собі базікаєм.
- Балагу́рство** = балачка, базікання, баяєси, баяндраси.
- Балагу́рь** = баяєник, базікало, баяндрасник, цокотун, торохтій; веселун, жартун, кумедник.

- Балаки́рь** = глєчик, горщок великий на молого.
- Балака́йка** = балабайка. — Грати у балабайку. С. Аф.
- Баламу́тити** = баламу́тити, каламу́тити, колотіти. — Гей ви хлопці баламути, баламути всього свїта, баламутять наші літа. н. п.
- Баламу́тникъ**, ца = баламу́та, баламу́тка, колотник, ця. С. З. Ш.
- Баламу́тний** = баламу́тний, каламу́тний.
- Баламу́тчикъ**, ца = д. Баламу́тникъ.
- Баламу́ть** = 1. Баламу́тникъ.
 2. баламу́т (кримський і чорноморський оселедець і особлива гра в карти).
- Балаца́ривать** = 1. рівноважити ся.
 2. танцювати на канаті.
- Бала́не** = 1. рівновага.
 2. биланс, обрахунок.
- Бала́сть** = тяж, (? с. п.), савур. (Пісок, камінь то що, чим нагужаєт ся для ваги судно, як не має краму або иншої влажі.) Слово Савур вживаєт ся на побережжі Озовського моря. (Чи не має з сїм звязку назва звісної в народній думі „Про трьох братів“ Савур могли?)
- Балахво́сть** = волоцюга.
- Балахо́нь** = балахон, хламида, халат.
- Балахри́стничать** = волочіти ся, швендіяти, байдикувати, байдики бити. С. Аф. I.
- Балахри́сть**, ка = волоцюга; повія, шльондра.
- Балабєсничать** = лодарювати, байдики бити, байдикувати.
- Балабєсь** = бєлбєс, бєцман, лодарь, телепень, бовдур, лідарь.
- Балабєшка** = оцупок, штурпак, цурупалок.
- Балда́** = 1. гуля, гуля (на дереві).
 2. дубня.
 3. молот (ковальський).
 4. д. Балбєсь.
- Балда́нь** = рос. *Rhamnus frangula* = жо́стєр, жо́стер.
- Балахи́нь** = намет. — Ой вап'ялі козаченьки великий намет, тай пють вони горілочку ще й солодкий мед. н. п.
- Болдри́анъ**, болды́рьанъ, рос. *Valiana officinalis* = овер'ян, одхєсник, чортове ребро, бісове ребро, стоян, (гал.) — дідьче ребро. С. Ан.
- Баледря́сить**, бале́ндря́сить = 1. д. Балагу́рити.
 2. триндікати (грати на губах пальцями

або як инакше.) — Против мужик індика, жінка в шинку тридцять. н. п.

Баледр'ясь, баледр'ясь = д. Балагур'я.

Балентр'ясы = 1. баяси, баяндраси. — Баяси точити. С. І. — Баяндраси роспускає, будім то він усе знає. н. п.

2. вигадки, витребеньки. С. Аф. І. Ш. — На роботу так хворий, а на вигадки так на. С. Аф.

Балівать = д. Боліть.

Балка = 1. балка, брус, (під стелею) — сволок, (топний під стелею) — трям, трямок, (між кров'ями) — банта, бантина. С. Аф. І. Ш. — Лежить, як брус. н. пр.

2. балка. — Тіло козацьке рвали, по тернах, по балгах жовту кість жвакували. н. д.

Балкопъ = ганок (С. Л.), вишка. Л. Сам.

Балласть = д. Балість.

Баллотировать, ся = голосувати, ся.

Баллотировка = голосування.

Балль = 1. (при голосуванні) — гóлос, жереб, жеребок. За його всього два голоса було.

2. одмітка.

Балмошний = нерозсудливий, необачний, пустотливий. — А по заду Сагайдашний, що проміняв жінку на тютюн та люльку, необачний. н. п.

Балмошь, баломошь = дур, дурниця, дурощі, дурість. — Викинь дур з голови. — Дурниця в голову влізла.

Балобанъ = д. Балабанъ 2.

Балобой = д. Балабобла 4.

Балованный = балований, мазаний, пещений. — Балований хлопець.

Балованье = балування, балощі.

Баловать, ся = 1. балувати ся, пустувати, жирувати. — Та годі, не пустуй.

2. балувати, мазати. — Вона його дуже балує.

Баловень = пестун, милованець (про дитий) — мазун, мазунчик, мамій, мазаний піржіок, мазепа, (в їдї) — пшенишник. — Буває так, що дитина пещена, то батько або мати й кажуть: ах ти мазепа! Волинь. — Се такий пшенишник, що хліба йому хоч і не давай.

Баловникъ, ца = 1. мазій, ка.

2. пестун, ха, пестушка, жирун, ха, брикун, брикунець.

Баловство = 1. баловня, балощі, пустовання, пустота, пустощі. — Гляди, щоб мні пустошів не було. С. Л.

2. балування, пустовання, мазання, потування.

Баловщикъ, ца = д. Баловщикъ, ца.

Балтывать = д. Болтать.

Балчукъ = задок тарантаса.

Баль = баль, бенкет, вечерниця. С. Аф. І. — Один одного на здоров'я питає, один одного на бенкет зазиває. н. п. — **Бздить по баламъ** = балювати, балувати, бенкетувати. — Намі паночки усе балують.

Балы = баяси, баяндраси. — **Точить балы** — баяси, баяндраси точити, правити. — І молодіці, цокотухи тут баяндраси понесли. Кот. — Точили всякі баяси і підпускали різні яси. Кот.

Бальзаминъ, рос. Impatiens balsamina, I. poli me tangere = не руй мене, розрив, черевички Божої матері. С. Ан.

Бальзамировать, ся = бальзамувати, ся, мастити, ся.

Бальзамическій = пахучий, запаший, пахнючий, духовитий. — Запашна квітка. — Духовита варена.

Бальзамъ = бальзам, живніца. (Г. С. П.)

Бальный = бальовий.

Балюстрада = баяси. С. Аф. І. Ш.

Баясенна = баяса (стобчик в баясах).

Баясеникъ = 1. хто робить баяси.

2. д. Балагур'я.

Баясеничать = д. Балагурить.

Баясы = д. Баясенна і Балы.

Бамбай рос. Valeriana dubia = адамове ребро, чортове ребро. С. Ан.

Банда = банда, ватага, зграя. — Тоді саме ватага Кармелюка в сій околиці розбивал. н. о. — **Банды битъ** = д. Баклун битъ.

Бандитъ = розбійник, розбійника, харциз, харцизяка (в Карнатах) — опришок. С. З. Л. — Зовуть мене розбійником, кажуть розбиваю. н. п.

Бандурить = бринькати. — Чую, щось не мов на бандурі бринькає.

Банить, ся = банити, ся, міти, ся.

Банка = банька, слойка, слоек, (велика) — баняк, (з бляхи) — блянганка, пунка, Вол.

Банкетъ = бенкет, учта. — З веселої учти Голка утїкає. К. Д.

Банкрутить ся = банкрутувати. — Кушці один за одним почали банкрутувати.

Банкъ = банок. — Віддав свої гроші у банок.

Банникъ = 1. мітля, віхоть, щітка. (задня чистки гармат).

2. віник (в лазні).

Банний = банний, ланневий. — Присталь, какъ банний листь = причешив ся, як шевська смола до чобота. н. пр.

Ба́ночний = ба́ньковий, сло́ковий.

Банть = бант, (на взір квітки) — квітка, (на взір метелка) — метелик.

Банщикъ = банщик, лазник, лазнюк. — Ой ви, грубники, ви лазники, ви броварники! Годі вам по вишнях горілок курити, по лазнях лазень топити и. д.

Ба́ня = ба́ня, ла́зня. — Тепло, як у лазні. п. пр. — Лазня в калі стоїть, та людий мве. п. пр. — Затопіть же ви та новую лазню. п. п. — **Задать ба́ню** = нагріти чу́ба, чури́ну, намілити го́лову.

Бараба́нить = бараба́нити, тараба́нити, торохтіти, С. Ш.

Бараба́н = бараба́н, тараба́н. С. Ш. — Та як ударить у тарабани. п. о. — Я б тому бісовому тарабану хліба не дав за те, що каже: „порубать хахлів.“ С. Ш. — А за Діетром тарабани глухо гули, Федькович.

Бараба́нний = бараба́нський, тараба́нський. — Ах ти шкуро барабанська! (лайка).

Барабо́шить = куйво́дити, кудов́чити, коло́шкати, розкида́ти, переверта́ти.

Бара́къ = кури́нь, байра́к.

Бара́нець = 1. рос. *Lycopodium s'avatum* — дреза́.

2. рос. *Primula officinalis* = про́ліски, просере́н, первоцві́т, медянік, медянички, медянік-зілля, бо́жі ручкі, со́рочі ла́нки, лісове зілля, біля б́ккви́ця, ко́тики, (гал.) — ключики, кукури́чка, гади́нниця, (піддурюють від гадо́ки). С. Ап.

Бара́нина = бара́нина, овечина, маха́н, (з шльонської виві) — шльо́нка, (завілена на 'сбні) — па́стряма́ (Эв.) — Наварили кулішу з маханом, тай давай їсти. п. о.

Бара́нить ся = зкру́чувати ся (про вірво́вки).

Бара́ний = бара́нчий. — Согну́ть въ бара́ний ро́гъ = в дугу́ зігну́ти, на по́рох е́терти.

Бара́нка, частіше мн. бара́нки = 1. б́убличок, б́ублички.

2. кала́чик, бара́нець. — Розкручай добре вірвовку, щоб бара́нців не було.

Бара́новий = д. Бара́ний.

Бара́нокъ = ге́мбель.

Бара́ничкъ — 1. д. Бара́нскъ.

2. д. Бара́нець 2.

3. рос. *Glechoma hederacea* = ко́тики, лісова м'ята, розхі́дник, ша́ндра. С. Ап.

Бара́нъ = 1. бара́н, здр. — бара́нець, (вівалашаний) — ва́лах, скіп, (па плід)

— авря́к, (круторогий) — круча́к, (дікий) — тур. — Бач, який кучерявий баран, треба на авряки кинути. Ман.

2. бара́нча шку́ра, смух, сму́шок.

3. тара́н (стінобіява маши́на). — Приставив тара́ни до брами, в ворота зачали гатитъ. Кот.

4. коло́ворот.

5. глечік (з двома носиками).

Бара́хтати ся = 1. восту́зити ся, бросати ся, тріпати ся. С. Аф. З. Ш. — Синици в клітці тріпаєть ся. С. Ш.

2. боро́ти ся, боро́кати ся.

Бара́нскъ = 1. бара́нець, бара́ничк, ягня́, ягня́тко.

2. nm. *Scolopax* — бара́нець, вивча́рик, бара́ничк. С. Л. — **Бара́нскъ въ бума́жкѣ** = хаба́рь, ха́панка, хавту́ра.

Бара́нки = 1. куче́ри.

2. за́йчики (білі хвильки на воді).

3. бара́нці (кучеряві хма́рки).

4. бру́шки (на вербі то-що). — Дивно, що на вербі бру́шки. п. пр.

Бара́нковий = бара́нковий, ягня́чий, (про смух) — смуше́вий, смуше́ковий. — Єсть у мене шапка, єсть у мене дві, смушеві обидві. п. п.

Барба́рійсь, рос. *Berberis vulgaris* = байба́рійсь, кислі́нка, квасни́ця, кислі́ця. С. Ап.

Барвена́, риба *Mulus barbatus* = барбу́ї, барбу́ля. С. Ш.

Бара́мо́тъ = д. **Бера́мо́тъ**.

Ба́рда = ба́рда (гуца тіла персгонки горілки з браги). С. Ш.

Ба́рденый, ба́рдовый = бардо́вий.

Бардь = кобза́рь, бандури́ста, бандури́ст, банду́рник. С. Ш. — Сивий ус, стару чуришу вітер розвіває, то приляже то послуха, як кобзарь євиває. К. Ш. — Бандуристе, орде сизий! К. Ш.

Ба́ре = па́ні, па́нство, па́нове, па́нва́. С. З. Л. — Не так па́ни, як підпа́ни. п. пр. — За па́нами па́нство все в сріблі та в золоті. К. Ш.

Баре́льо́фъ = горорі́зьба. К. Ч. Р.

Ба́ржа = ба́ржа, байда́к. (С. Пар.)

Ба́риновъ = па́нів, па́нський. — Па́нська ласка до порога. п. пр. — А чіє житю? па́нове.

Ба́рипо́къ = па́но́к мн. па́нкі.

Ба́рипъ = па́н. — Не дурень вигадав па́ном бути. п. пр. — Все па́ни та па́ни, а греблю нема кому загатити. п. пр. — (З дрібного па́нства) — па́но́к, підпа́нок, полу́панок. — Не так па́ни, як полу́панки. п. пр. —

(З мужиків) — недобанок. — Та який се пан? недобанок — його і рід увесь мужичий. — Большой баритъ = панюга, пан на всю губу. — Жить баритомъ = паном жити, по панському жити.

Баритонъ = баритонъ, підбасок.

Барить ся = паніти, удавати пана, панішити ся. — Таки ж наш брат мужик, а подивись, якого він пана удає з себе. — З панами спізнав ся, тай панішить ся. Г. Бар.

Баричъ = 1. паніч, здр. — панічик, паніченко. — Паничу, паничу! дайте, я вас за чуб посмичу. н. пр.
2. пан.

Барка = барка, байдак.

Баркасъ = баркасъ, дуб, шалайда.

Баричать = д. Бариться.

Барочный = барочний, байдаковий.

Барекая спесь, рос. *Lychnis chalcedonica* = зіркі, зірочки. С. Ан.

Барекій = панський, панів. — Панська ласка літом гріє. н. пр. — З панським свого лзка не рівний н. пр. — Панських груш не руш: як погниють, самі оддадуть. н. пр. — Барекое дитя = паня, паненя, мп. — паняга, паненяга. — Барекі, по барекі = по панському. — Стъ барекими замашками = пановітій, панякуватій. — Вирубай дубинку тошку, суковату та на білу шишу, на панякувату. н. п.

Барство = 1. панство, панування. — Панство в голові, а воші за коміром. н. пр.
2. д. Барє.

Барєтвовать = панувати, паном жити. — Легше панувати, як паугом орати. н. пр.

Барєукъ, зв. *Meles taxus* = харсун, Чорноморія.

Барєучій = харсунівий.

Барханыъ = кучугура. — Такі кучугури сїгу понамїгало.

Бархатець = 1. здр. с. Бархатъ.

2. рос. *Tagetes patula* — чорнобривці, чорнобривець, гвоздїчки, оксамит. С. Ан. — А вже ж мої чорнобривці розцвіли, а вже ж мою русу косу розплели. н. п.

3. оксамїтка, бархотка. — Цур тобі! яка дженджуриста — купи я їй оксамтку, ще хоче й намиста. — ... износила бархотку, ще хоче намиста. н. п. С. Ш.

Бархатка = 1. і 2. Бархатець 2. і 3.

2 рос. *Bellis perennis* — стокротъ, стокротка. С. Ан.

Бархатникъ = 1. д. Амарантъ.

2. оксамїтник (що одигаєть ся пішно), кармазинник (як звали козаки панів, що ходили в пишних кармазинах). К. Ч. Р.

Бархатный = оксамїтний, оксамїтовий, бархатовий. — Взяла кораблик бархатовий, спідницю і керсет шовковий. Кот. — Бархатный цвѣтокъ, б. цвѣтъ — д. Бархатка 3.

Бархатъ = оксамїт, бархот. (С. Ш.) — Ой чого ж ти у чорному ходиш, та у чорному оксамїті? н. п.

Барченокъ, барчикъ = паніч, здр. панічик, паніченко. — Як би ви знали панічі, як тяжко плакати живучи. К. Ш.

Барчуковъ = панічів, панічевський, панічівський. — Вони пішли у панічевську кімнату. — Се панічева шапка.

Барчукъ = д. Барченокъ.

Барщина = панщина. — Я на панщину йду — торбу хлѣба беру, а із панщини йду — дрібіи слези роню. н. пр. — Опухла дитина голодна яре, а мати ішенцію на панщині жне. К. Ш.

Барщинникъ = кренѣк, панщанин.

Барщинный = панський. — Тільки два дні на себе робим, а то все панські дні.

Барыиниъ = панїн, панїїн.

Барынька = панїйка.

Барыня = 1. панї, панїя, господїня. — Панї на всі самї н. пр. — Панї як панї, та до підшов кодомазь пристала. н. пр.
2. рос. *Crataegus Oxycantha* — глїд, глїд. С. Ан.

3. москѡвський танецъ і пісня до сього танцю, що починаєть ся словами: „Ахъ барыня, барыня, сударыня барыня“.

Барышникъ = барїшник, менжун, (волами) — прасол, (кіньми) — левєрант. (Прав.)

Барышничать = барїшувати, менжувати, прасолувати. — Він давно вже кіньми менжує.

Барышниниъ = паночкин, паноччин, панїшн, панїнський.

Барышня = панна, панночка, панїйка, паняночка. — А я собі спротина а ти собі пан, шукай собі панночки, такої як сам. н. п.

Барышъ = барїш, зиск, корїсть.

Басенка = басчка, казочка. С. З. Ш.

Басєникъ = басшник, байкѡ.

Басєнный = басшний.

Басїєтъ = басїєта, басїєтїй. — Басїєтїй не має де сїєти (бо з басєм тієно). н. пр.

Басїєтый = басовий.

Басїєтъ = басїєти.

Басїєце = басюка, басюра. С. Аф. — Ну, тай басюка у цього дика.

Баснописецъ = байкаръ. — Наш славний байкаръ Л. Глїбов.

Баснослóвний = 1. бáсний.

2. небува́лий, нечува́ний, незвичай-ний. — На базарі тепер нечувана дорожнята.

Баснь, бáсня = байка, приказка. — Не все те правда, що байка каже. н. пр. — Віп йому байки розказув. н. к. — Приказки Гре бінки. — Байки Глібова. — **Солов'я́ бáснями не ко́рмлять** = соловей піснями не сит. н. пр.

Басово́й = басовий.

Басо́нь = галу́н, бру́зумент.

Бассе́йнь = водо́йма, водозбі́р; ко́пан-ка, са́жалка.

2. падь, влогóвина, макітра, ма́корть.

3. бaсeй́н. — Басейн Дніпра.

Ба́ста = го́ді, до́сить, бу́де, кра́й, ша-ба́ш! — Ну, го́ді співать. С. Аф. — Мов-чить тай го́ді! — Буде! дальше не піду. — Ще раз потянеш, тай шаба́ш!

Бастіо́нь = ба́шта. — Ой поїхав козак Нечай од башти до башти, ой став палів, ой став ляхів як снопики класти. н. д.

Бастова́ть = шаба́шити, перестави́ти, кінча́ти.

Басты́лина, басты́льникъ = бур'яни́на, бур'я́н. С. Аф. I, Ш. — Сякий такий бу-ринець та хліба бухонець, тай ситий чоло-вік. н. пр.

Басурма́нить, ся = басурме́нити, ся, гу́рчити, ся. — Потурчились, побасурме-нились. н. д. С. Аф. Ш.

Басурма́нскій = басурме́нський. С. Ш.

Басурма́нь = басурме́н, бузувір. С. Аф. Ш.

Бась = бас (голос, етрумент і чоловік, що співває баса) — **Піть бáсомъ** = співва-ти баса. — Він добре бере баса горою. — Коли б не бас, то б свині пас. н. пр.

Ба́тарь = ло́п'ях, реп'я́х та инший бур'я́н.

Ба́тенька = 1. ба́тенько, ба́течко, та́тко, та́то, тату́сь, тату́ня. — Прихильсь я до дубовька, а дубовько тай не батенько. н. п. 2. вкива́єть ся в розмо́ві, ко́лі хто оберта́-єть ся до кого ласкаво-фамілярно, як от-би: земля́че, лю́бий то-що.

Батeръ = д. Багу́льникъ.

Бато́гъ = па́лиця, кий, лози́на.

Бато́жить = дуба́сити, чухра́ти, ну́жити. — Відухрала його княми.

Бато́жє = па́ліччя, кий. — Привязали його та княми так відухрала, що ну.

Батра́къ = наймиг, бурла́ка, бурла́к, зб. — бурла́цтво. — Та немає гірше так пі-кому, як бурлаці молодому: бурлак робе, заробляє, аж піт очі заливає, а хазяїн його

лає. н. п. — Зібрало ся все бурлацтво до одної хати. н. п.

Батра́цтво = бурлакува́ння, найми. — Та виріє я в найма́х, в неволі, та не знав я долі ніколи. н. п.

Батра́чить = наймитувати, бурлакува́ти, по найма́х ходи́ти. — Був у його наймит, тай каже: буде вже мені наймитувати. н. к.

Батра́чи́ха, батра́чка = найми́чка, най-митка, бурла́чка. — А найми́чка невели-пуца що вечір небога свою долю прокли-нає. К. Ш.

Ба́тька = 1. ба́тько, оте́ць, та́то і д. Ба-тенька 1. — Шануй батька та Бога — буде тобі вєсди дорога. н. пр. — Як не послу-хавш тата, то послухавш ката. н. пр. — Ой пуцу, я кониченька в саду, а сам піду к отцю на пораду.

2. піп, па́н'оте́ць, ба́тюшка. — Аби лю-ди, а піп буде. н. пр. — Пішов до пап'отци, щоб дитину охрестити. н. о.

Ба́тькинъ, ба́тьковъ = 1. ба́тьків, та́тів, ба́тьковий, отце́вий. — Отцева і матчина молитва зо дня моря ритув. н. пр.

2. по́пів, по́півський, по́півий, пап'-отці́в. — Не малі мирянам журба — по-пова кешеня порвалась. н. пр.

Ба́тюшка = д. Ба́тенько і Ба́тька.

Ба́тюшкинъ = д. Ба́тькинъ.

Ба́тя = д. Ба́тька 1.

Бау́ль = 1. скрі́ня, скрі́нька (обтягнута шкурою і окута залізом).

2. візо́к (сапки з будько).

Бау́тка = ба́ечка, приказка, побрéхень-ка. — До казки приказка годить ся. н. пр.

Бау́шка = д. Бабу́шка.

Бау́шка = д. Бабу́шка.

Баха́рь = 1. байко́, ба́єшник, ка́вочник, ба́зікало, баля́єник.

2. ліка́рь, зна́харь.

Бахва́лить, ся = хва́лити ся, вихва́ляти ся, хва́стати, ся.

Бахва́ль, бахва́лка = хва́сту́н, ка, хва́ль-ко́, чва́нько́. — Поки хва́лько нахва́лить ся то будько набудеть ся. н. пр.

Бахва́льство = хва́льба́, хта́стоці́, хва-стови́я.

Бахи́лы = 1. постолі́, верзу́ні, ко́жан-ці́, хо́дакі. С. З. Господи благослови ста-ру бабу на постолі а молоду на кожанці. н. пр. — Не жаль, колиб чо́біг мулив, а то хо́дак. н. пр.

2. шкура́тіні штани́ разо́м з чо́біть-ми́ (на Волзі у забродчиків і бурлак).

Бахи́льщикъ = хто́ живе „бахи́лы 2.“

Бахо́рить = ба́зікати, то́рочити, баля́єи то́чити, верзти́.

Бахрома́ = торочки́ (С. Ш.), торочка́ (С. Пар.), стрьоби́, пацьбо́рки.

Бахро́мистий = торочкова́тий.

Бахро́мити = торочити. С. Ш.

Бахро́мочна́я трава́, рос. *Herniaria glabra* L. = гладу́н, осту́дник, грім, соба́че мило. С. Ан.

Бахро́мочний = торочко́вий.

Бахча́ = д. **Бакша́**.

Ба́цнуть, ся = 1. ге́пнути, ся, б́хнути, ся, бря́знути, ся, бебе́хнути, ся. С. Аф. 1. Ш. — Як геншу його межі плечі, так він аж ген поточив ся. С. Аф.

2. ля́пнути (сказати що несподіване або не до речі). — Отгале ляпнув.

Баць! = бух, ген, брязь, бебех, торох, лясь, ляп! — Як камінь, бух! у воду, та й тонеть. Кот. — А він його ген об землю. — Торох Рутуля в лівий бік. Кот. — Наклав у халюву та ляп об лаву. н. пр. — **Сь ба́цу** = зразу.

Ба́шенни́ца, рос. *Turritis glabra* = польовий льоні́к, пúжник, га́йдама́ка. С. Ан.

Ба́шений = ба́штовий.

Ба́шка = 1. ГОЛОВА́ великої риби одрізана. 2. ГОЛОВЕ́шка (велика, розу́мна), каба́к (велика та дурпа).

3. нако́пешник кова́льського мі́ха.

Ба́шковатий = 1. голова́тий, голова́ч, голова́н, голова́к, великоголо́вий.

2. розу́мний.

Ба́шма́к = 1. череви́к, здр. череви́чок, ми, череви́ки, череви́чки, з вірво́вочками для завязування) — волоча́ні череви́ки, (з дуже деблої шкіри) — мо́ршині, (особ. р.) — щерба́ки. — У чужий черевик ноги не сажай. н. пр. — Коли б мені черевки, то пішла б я на музики. К. Ш. — Ніжка біла, невеличка, як з панського черевичка. н. п.

2. залі́зний нако́пешник на па́лю, як забивають в твердий ґрунт.

3. по́лоз дереви́ний під леміш для во́зки плу́га.

4. га́льмо, га́льма. С. Аф. Ні, з сієї гори так не з'їдемо, треба гальму накиннути.

Ба́шма́нка, рос. *Surgipedium* = череви́ки. С. Ан.

Ба́шма́чник, ца = череви́чник, ца.

Ба́шма́чний = череви́чний.

Ба́шма́чок = 1. череви́чок.

2. д. **Ба́шма́нка**.

Ба́шма́чок ма́рини́з, рос. *Surgipedium Calceolus* = жо́вті зоу́льки, череви́чки, зоу́ліни череви́чки. С. Ан.

Ба́шма́чкі, рос. *Delphinium Consolida* = соки́рки, польові соки́рки, кома́рові но́сики, череви́чки, зоу́ліни череви́чки, за́ячі ў́шки. С. Ан.

Ба́шня = ба́шта, ве́жа, (рухома у козаки́в при облозі́) — гу́ляй-горо́діна, (вартова́) — ва́рównя. — Позволь, батьку-отамане, нам на бані́ті стати, не позволим Тетелію Січу руйнувати. н. п. — Опанували вежу, которая цілого города боронила. Л. С.

Ба́ю, ба́юшка-ба́ю = лю́ді, лю́лі-лю́лі. — Ой лю́ді-лю́лі! а котові дулі а Івасю колачі, щоб спав удень і вночі. н. п.

Ба́юкальни́й = колицко́вий.

Ба́юка́ть = лю́ляти, колицха́ти, колицса́ти, ко́тика сьпи́вати, присьпи́увати. — Як я була ма́ла ма́ла, колицхала мене ма́ма. н. п.

Ба́йні́з = коба́рзь, (стар.) — бо́ян. — Добре еси, мій кобарзю, добре, батьку, робши, що сьпівати, розмовляти на могилу ходиш. К. Ш.

Ба́яти = мо́вити, каза́ти, гово́рити. С. З.

Ба́дять, ни́ца = невину́щий, а. С. І.

Ба́дятьо́сть = ни́льність (С. З.), невину́чість, дба́лість, дба́ння. — Возниє вини́ будуть с ни́лністю тие листи рознеси́ти. Ст. Л.

Ба́дятьни́й = невину́чий, доглядни́й (С. Аф.), дба́лий, дба́йли́вий, ни́льний. С. І.

Ба́дья́ніе = 1. безсо́ння.

2. д. **Ба́дятьо́сть**.

Ба́дять = 1. не спа́ти, не вспа́ти, ніч зо́рити.

2. дба́ти, ни́льнува́ти, доглядáти. — Цанове молодці, добре ви дба́йте, човни привертайте, до отамана поси́пайте. н. д. — За тебе дба́ють, як за п'яту ногу. н. пр. — Повинен справ всіх ни́льнувати. Б. Н. — Темної ночки не всипаючи, на білих ручках вихитуючи. н. п.

Беде́рний = стегна́вий.

Беде́рчатий = стегна́стий.

Бедре́нець, рос. *Pimpinella Saxifraga* = брі́бча́сте зілля́чко, козе́л, ко́злики, бедре́ць, бедрине́ць. С. Ан.

Бедре́нець опи́совий, рос. 1. *Pimpinella anisum* = га́нус.

2. *Achillea* = дереви́й, крива́вник, серпо́різ. С. Ан.

3. *Sanguisorba officinalis* = ро́довік, су́хозло́тиця, ужа́че зілля́. С. Ан.

Бедренни́й = д. **Беде́рний**.

Бедрі́стий = д. **Беде́рчатий**.

Бедро́, мн. бе́дра = сте́гно, ку́льша, мн. ку́льші. С. З.

ЛНУ ім. В. Станіславського
 АН України
 2006446

КНИГОЗБІРНЯ
 "СТУДІОН"
 у Львові

Бедровый = д. Бедѣрный.

Бедрянка цареградская, рос. *Cydonia vulgaris* = гдѣля, квѣт. С. Ап.

Бедряный = д. Бедѣрный.

Бѣза, рос. *Syringa vulgaris* = бузок. С. Ап.

Безалаберность = безладя, непорядок, перозсѣдливѣсть.

Безалаберный = безладный, перозсѣдливый.

Безалаберщина = д. Безалаберность.

Безбожіе = д. Атеизмъ.

Безбожникъ = д. Атеистъ.

Безбожничать = безбожничати, не мѣти Бога в собѣ, блѣзничти. (С. Ш.) — Що ти робиш? Бога ти в собѣ не маєш.

Безбожный = безбожный, немилосѣрдный.

Безбокій = безбокій.

Безболѣзненность, безболѣзненный = здорова, безболѣя, здоровый, безболѣсный, безболѣзний.

Безбородый = безбородый, безбородько, голобородый, голобородько.

Безбоязненность, безбоязненный = безбоязя, смѣливѣсть, вдвага, небоязкий, смѣливый, вдважний, небоій. — Вдвага мед — горілку не, вдвага і кайдани тре. н. пр. І небоія вовки їдять. н. пр.

Безбрачіе, безбрачность, безбрачный = безшлюбя, безженство, безшлюбный, безженный.

Безбрежный = безкраій. С. Л. Ш.

Безбровый = безбровый, безбровно.

Безбрюхий = безпупый, безпупько.

Безбѣтный = тихій, спокійный, небурхливый, затишний. — Хоч не лишно, аби затишно. н. пр. — Море зовсім тихе стояло.

Безбѣдность = достѣток, замѣжность.

Безбѣдный, по = 1. замѣжный, замѣженький, з достѣтком. С. Аф. I.

2. без бѣди, без лиха.

Безвѣдренница, безвѣдріе = негода, негодія, негодья. — До милої вроди не має негоди. н. пр.

Безвинно = безневинно, без вини, неповинно; даремне, дарма. — Тѣло біле козацьке коло жовтї костї оббивали, кров христиньску безвинно проливали. н. п.

Безвинность, безвинность = безневинность, неповинность.

Безвинный, безвинный = безневинный, неповинный. С. Аф. I. Ш.

Безвкусица, безвкусіе = несмак. С. З.

Безкусеный = несмашный, не до смаку. С. З.

Безвлажный = сухой, невохкий, безвоглый.

Безвластіе, безвластный = безурядя, безвластіе, безвластный.

Безводица, безводье, безводный = безвѣдя, безвѣдый. С. Ап. Ш. — Девять день хлѣба в устах не маю, на безвѣді погибаю. н. д.

Безвозвратный, по = незабороненный, вильный, без перешкоди. С. Ж.

Безвозвратный, по = безповоротный, безвороття, безповоротно.

Безвозмездный, по = дармовый, даремный, без гроший, дарма, дурно, даремне, даром, за спасібі, за так гроший С. З.

Безволосый = безволосый, голомозый, голомшівый, гирявий. С. I. — Забажала гирява кіслики. н. пр.

Безвредный, по = нешкодливый, невадливиый, не шкѣдитъ, не вѣдитъ, не вѣдно. — Кий на кий вѣдитъ, а хлѣб на хлѣб не вѣдитъ. н. пр.

Безвременникъ = 1. безталанный, бездольный. С. Ш.

2. рос. *Colchicum autumnale* — шапран дикий.

Безвременница = д. 1. Безвѣдренница.

2. негода, лиха годіна, пригода, лихо-ліття. — При лихій годині не має й родити. н. пр. — На козака негодювка, козак закурив ся. н. п.

3. безталанна, бездольна, безщасниця.

Безвременный, по = невчасный, недочасный (С. З. Ж.), не в час, не вчасно, не до часу, недочасно. — Б. цвѣтъ = д. Безвременникъ 2.

Безвремяе, безвремяе = 1. д. Безвѣдренница і Безвременница 1. і 2.

2. нікольство. — Все було ніколи, та так за тим нікольством і досі не написав.

Безвыводной, безвыводный = невиводный.

Безвыгодный = невиводный.

Безвыходный = 1. невиходный, безвѣдходный, безвиходный.

2. невикрутный, безпорядный. — Через се він опинив ся в невикрутному стані. — Лихо безпорадіе — лічого не вдѣли.

Безвѣтурный = простый, невивѣдливый, немудрованный.

Безвѣздный = безвѣздный.

Безвѣдомый = безвѣстный, невивѣдомый, незнамый. С. Л. — З незнамого краю. О. Мор.

Безвѣріе = д. Атеизмъ.

Безвѣрный = безвѣрный, невіра, недовѣрок. С. З.

Безвѣстіє = безвѣстіа, безвѣстіѣ.

Безвѣстность, безвѣстный, по = невідомість, несвідомість, безвѣсний, невідомий, незнамий, безвѣсті, невідомо, незвісно.

Безвѣтренный = безвѣтрий, тихий (про яке місце) — затишний.

Безвѣтріє = безвѣтря, тиша. С. Аф. Ш.

Безглавить = рубати, стинати голову, про кару) — горлом карати, на горло карати. С. З. Ст. Л. — За тот учинок на горло був скараний. Ст. Л.

Безглавный, безглавый = безголовий.

Безглазый = без'окий. С. Аф. Ш.

Безгласіє = мед. Arphonia — безголося, німота.

Безгласный, по = безголовісый, немаючий голосу, безмовний, німий, без голосу, німо; нішком, криткомá, крадькомá, потаємно. — Німі на панщину ідуть і діточок своїх ведуть. К. Ш. — Зробив се криткомá.

Безгнівний, по = безгнівний, без гніву.

Безгодица, безгодье = д. Безвременница 2.

Безголовый = 1. безголовий.

2. дурноголовий, дурний, дурень. С. Аф. I.

Безголовеный = безголовісый.

Безгординный = негордий.

Безграмотность, безграмотный = неграмотність, неписьменність, темнота, неграмотний, неписьменний, темний.

Безграничность, безграничный = безміря, безмір (Чайч.), безмірний, безкрайї. С. Аф. I. Ш.

Безгрѣшный, по = безгрѣшний, негрѣшний, без грѣха, по правді.

Безданно = безданно, без плати; дарма, без грошій.

Бездарность, бездарный = недотѣність, нездатність, нездольність, недотѣнный, нездатний, нездольний, недотѣна.

Безденежный, по = 1. без грошій, безгрѣшний. С. Ш.

2. безплатний, даремний, дармовий, без грошій, дарма, дурно, даремне, за так грошій. — Віддав йому за так грошій.

Безденежье = безгрѣшя, безгрошевѣ.

Бездна = 1. безодня, прірва. — Скільки йому не давай — як у прірву.

2. сила, без ліку, безліч, сила тяжка, до ката, до біса, до чорта, до сто-

біса. — Він має силу грошій. — Всього без ліку має. — Жидів на ярмарку до біса, тай циганів до чорта паїхало.

Бездоджица, бездоджье = бездоджка, посуха, суша, сухоліття.

Бездоджный = 1. не дощовий. — Це хмара не дощова.

2. сухий, посушний. — Сухе літо.

Бездоимный, бездоимочный = без недоїмки.

Бездоказательный, по = бездоказний, бездовідний, без доказу.

Бездольє = недольє, безталання, бездолья, безголовья. С. Л. Ш.

Бездольный = 1. бездольний, безталанний, безщасний, нещасний.

2. бот. Acotyledones.

Бездонникъ, ца = бурлака, бурлачка.

Бездонный = бездонний, безхатний; безпритульний. С. Аф. I.

Бездоньщина = бурлацтво.

Бездомокъ = д. Бездомникъ.

Бездонный = 1. бездѣний. — Бездѣною бочка не палеш. п. пр.

2. безодній, безодний. С. Ш. — **Какъ въ безоднюю бочку** = як у прірву.

Бездорѣжица, бездорѣжье = бездорѣжя, безпуття. С. Ш.

Бездоходный = бездохідний.

Бездушнє = бездушність, нечужість.

Бездушный = 1. бездушний, нечужий, нечуживенний.

2. мертвий, неживий.

3. немилосердний, лютий, чѣрствий.

Бездыханный = д. Бездушный 2.

Бездѣственный = неробочий, недіяльний, гулящий.

Бездѣствіє = неробота, недіяльність. — В нероботі просидів. — А в Суботу — неробота. п. пр.

Бездѣлица, бездѣлка, бездѣлушка = дрібниця, дрібязок, дурниця, витребелька. — Не вдала ся на роботу, як на витребельки. п. п. — А витрѣшки продавати, витребельки купувати. п. п. — Кушив якусь дрібницю.

Бездѣлье = бездѣля, неробота, гулянки, гульки, гультяйство. — Йому все гульки, а до роботи і кимъ не заженеш. — **Отъ бездѣлья** = з нічого робіти.

Бездѣльникъ, ца = ледачя, ледачиця, ледарь, ка, гульвіса, гультяй, ка, ланець, лежень. С. З. Л. — Нікто не вишен — сама я, що полюбила гультяя, а гультяй

усе не, прийде до дому мене бе. п. п.
— Ой послухай, синку, що говорить цдова:
моя дочка ледащия, не почує дома. п. п. —
Сказано лежень, тільки спить та лежить. —
Він вже зовсім пустив си в ледащо, не раз
і на крадіжці ловили.

Бездѣльничать = 1. байдикувати, байдики
бити, нічого не робити, гуляти.

2. ледащити, ледарювати.

Бездѣльничество = байдиківання; ле-
дацтво.

Бездѣльний = гулящий, неробочий;
дрібний.

Бездѣльство = д. **Бездѣльничество**.

Бездѣлюга = д. **Бездѣльця** і **Бездѣль-
никъ**, ца.

Бездѣтний = бездітний.

Бездѣтність, **бездітство** = бездітство.

Безешка = (жартливо) — поцілунок, цмок.
С. З. — А в кумасі цмоки ласі. п. п.

Безжалостный, **по** = немилосердний, не-
жалісливий, лютий, без жалю, неми-
лосердно.

Безжінний = нежонатий, безжінний.

Безжизненность, **безжизненный** = 1. мёрт-
вість, мёртвий, неживий.

2. безжизність, млявість, безжизний,
млявий. — Землю укриває покривалом бі-
лим і земля безживна тихо заміла. Чайч.
— Якійсь він млявий, лічим його не роз-
ворушши.

Беззаботливость, **беззаботность**, **беззабот-
ливый**, **беззаботный**, **по** = недбалість,
недбалство, недбайливість, недбайли,
недбайливий, безклопітний, безжурний,
необачний, недбалця, не знай-бідá,
недбало, безжурно, без клопоту. —
Недбалця гірше п'яничі. н. пр. — А по
заду Сагайданий, що проміняв жінку на
тютюн та люльку, необачний! н. п.

Беззавѣтный, **по** = 1. незаборонений,
незаказаний.

2. щірий, щиросердний, щіро. — Нехай
мене той голубить, котрий мене щіро лю-
бить. п. п.

3. безкрайї, безумовний.

Беззаконіе = беззаконня, безправ'я. —
Великеє безправ'я діть ся. С. З.

Беззаконничать = закон ламати, робити
не по закону, не по правді.

Беззаконный = беззаконний, безправний.
Беззаконствовать = д. **Беззаконничать**.

Беззавѣтный = незаборонений, дозво-
лений.

Беззастѣнный = беззаступний, без'обо-
ронний. — Оставивши нас і Малую Росію

без'оборонною і безпомочною. Універс. Гет.
Мазеши.

Беззастѣнчивый = несоромливий.

Беззастѣнливый, **беззастѣнный** = протїтий,
не вигадливий, не мудрованийий.

Беззащитный = д. **Беззаступный**.

Беззвонный = бездвонний. С. Ш.

Беззвучный = глухий, беззвучний.

Беззвѣздный = беззорїй, не зорїяний,
хмарний. — Небо хмарне — ні одної зірки
не видно.

Безземельца, **безземелье** = безземеля.

Безземельный = безземельний; не груп-
товий, підсуєдок.

Беззнойный = не пекучий, не палючий,
не жаркий.

Безконечность = безміря, безмірність.

Безконечный, **по** = безмірний, безкрайї,
без міри, без краю, без кінця, без
кінця-краю.

Безкопный = пішний. — Два кінних, а третїй
пішний пішаниця. п. д.

Безкормица, **безкормщина** = безкорм'я,
недостача корму, паши, голопаша.

Безкорыстие = безкористливість.

Безкорыстный = не користливий.

Безкостный = безкостий. — Бугай без-
костий перепливе Дунай безкостий. п. з.
= пивка.

Безкосйчатый, **безкосйчатый** = без одвір-
ків, без луток. (двері або вікна).

Безкровіе = д. **Анемія**.

Безкровельный = безверхий. С. Ш. —
Хата безверха. — Тяжко матір покидати
у безверхїй хатї, а ще гірше дивити ся на
сльози, на лати. К. Ш.

Безкровный = 1. безкровий, безкровний.

2. безрідний, безрода. С. Аф. Ш. —
Тяжко, важко в світі жити сиротї, безродї;
нема куди прихилитись хоч з гори та в во-
ду. К. Ш.

3. безиритулний. С. Аф.

Беззручный = безжурний, безсумний.
— Безжурний попів Грнць. н. пр.

Беззрылый, **беззрыльный** = беззрілий.

Безладца = безладдя, нелагода, нелад,
розладдя. — Ой ти старий, я молода, чом
між нами нелагода? н. п.

Безлиственный = не підлісливий, щірий.

Безлиственный, **безлиственный**, **безлистый** =
безлістий, безлістявий. — На городї бу-
зина та безлістява. н. п.

Безлихвенный = не лихв'ярський.

Безлічлий = 1. не особістий.

2. безлічний.

Безлунный = немісячний.
Безлісний, безлісний = безлісний.
Безлісе = безліся.
Безлітє = 1. д. **Безвремєніца** 2.
 2. недорід, неврожай. С. І. Л.
Безлюдити = збезлюджувати, спустошати.
Безлюдье = безлюддя. — На безлюдді і Хома чоловік. п. пр.
Безмала = тріхи не, мало не, бєзмаль.
 — Безмаль не двадцять. С. Ш.
Безмєдний = д. **Безвозмєдний**.
Безмєнь = 1. бєзмін. С. Ш. — Слово вірне, як жидівський безмін. п. пр.
 2. міра ваги в декілька хугтів (в Північній Росії).
Безмозгий = безмозкий, безглудий, дурний. С. Ш. — Пришов безмозкий, виїв без ложки. п. з. = капаець.
Безмове = безмовність, мовчанья, тиша.
Безмовний, по = 1. безмовний, мовчазливий, мовчазний, мовчки, без мови, німо.
 2. д. **Безрекословий**.
Безмовтовать = мовчати, німувати.
 — Он німують по Україні високі палати. К. Д.
Безмолчница = недійна (корова).
Безмужница = безмужня жінка, (в розводі) — розвідка, (кнута чоловіком) — покидичка, лишена.
Безмірность = безміря, бєзмір. Чайч.
Безмірний, по = безмірний, безкраїй; надзвичайний; без міри, через вєрх, через край, надзвичайне, надто. — Що надто, то погано. п. пр.
Безмісний = немаючий служби.
Безмісячний = д. **Безлунный**.
Безмятеже, безмятежность = спокій, супокій, упокій, тиша. — Иди, мати, до мене пробувати, хліба — соли з упокоєм уживати. п. д.
Безмятежный = спокійний, супокійний, тихий.
Безнадєжность, безнадежный = безнадійність, безнадійний.
Безнадобный = непотрібний. — Він міні зовсім не потрібний.
Безнаказанность, безнаказанный, по = безкарність, безкарний, по. — Ніколи не благає чоловік безкарно нечестивими путями. Бар.
Безнарядица, безнарядье = безладдя, безуряддя.
Безнамеренный = не вмєсний, не умєсний, без наміру.
Безнаслідный = безрідний.

Безначаліе = безуряддя.
Безначальный = безпочатковий (Чайч.), одвічний, предновічний.
Безначальственный = безурядний.
Безнравственность = неморальність; розпуста.
Безнравственный = неморальний, розпустний, непутящий. — Розпустне життя в молодості приносить хворобу на старі кості. п. пр. — З ким попало водила ся, зовсім розпустна стала. п. о.
Безпужный = д. **Безбідный** і **Безпадобный**.
Безбідный, по = 1. справедливий, без кривди, по правді. — По правді робив, й доброго кінця сподівай ся. п. пр.
 2. неуразливий.
Безоблачный = безхмарний, ясний.
Безоблєжный, безобманный = правдивий, справедливий, щирий. — Правдивий чоловік. — Щира правда.
Безобразить = 1. нєвєчити, гідити.
 2. бєшкетувати, шибєнчати, дурити, ка'зна що виробляти, безчинствувати.
Безобразіе = 1. гідота.
 2. непорядок, негójість, безчинство, незвичайність.
Безобразник = шибєник, наливода, шибай-голова, зайді-голова. — Такі шибєник, що нічого з ним не зробиш. — Тимом і Юрий були наливоди своєвольні. Л. В.
Безобразничать = д. **Безобразить** 2.
Безобразный = 1. поганий, гідкий, бридкий. — Не жаль міні того воза, коли б діячна гожа, а то руда та погана, та й та воза поломала. п. п. — Стецько стидкий, Стецько бридкий, дур тобі одвляв ся. Кв.
 3. негójий, незвичайний.
Безоглядный = необачний. С. З.
Безогрочный = безумовний.
Безопасливо = безпєшно, без опаски. — Безпєшно спати полягали. п. п.
Безопасливость, безопасливый = необрєжність, необачність, необерєжний, необачний, не сторожкий.
Безопасность, безопасный = безпєч(ш)-ність, безпєч(ш)ний. С. Аф. Ш. — Безпєчна дорога. С. Аф. — Тут тобі безпєчно буде, мєє серденько. п. п. — Сидів я уже під містом схований безпєчно. Фр.
Безоплатный = невиплатний, несплатимий. — Заліз в невиплатні довги.
Безоружный = безоружний, безбрójийний і д. **Беззастўнный**.
Безостановочный, по = безустўнный, безупинний, безперестўнный, невпинний,

- безустанно, без перестанку, без перерви, безпереч, безперестать, раз-ураз. — I всю силу, що мав я і маю, на роботу невпинную клав. Чайч. — Та ясьень раз-ураз скрипів. К. Ш.
- Безо́бный, безо́бный, безо́бный** = нео́стí-стий, голоко́лосий.
- Безо́бный костёръ**, рос. Bromus inermis = шрїй. С. Ап.
- Безотбо́йный** = в'їдливий, невідчєнный, невідчїний. — Таке в'їдливе, як оса.
- Безотвѣтность** = безодмóвність, безмóв-ність.
- Безотвѣтный** = 1. безодмóвний, безмóв-ний, безголóсий.
2. неодповідний, невідповідний, неод-вїчальний, неодповідальний.
- Безотвѣтственность, безотвѣтствие, безот-вѣтственный** = неодвїчальність, пе-відповідальність і д. **Безотвѣтный** 2.
- Безотвѣзность, безотвѣзчивость** = невід-чєпність, в'їдливість.
- Безотвѣзный, безотвѣзчивый** = д. **Безот-бойный**.
- Безотговорочный, но** = безперєчний, но, неодмóвний, но.
- Безотдѣлочный, но** = безповорóтний, но, без віддѣчі.
- Безоте́цкий** = без'отецький, безбáтченко, спрота́ (у котрого не має батька).
- Безотказный** = д. **Безотговорочный**.
- Безотлагательность, безотложность** = пильність.
- Безотлагательный, безотложный, но** = нео-дкладний, неодволóчний, неодмінний, пильний, на́глий, неодмінно, пильно, прит'омом, прóбї, кóнче, на́гло. С. Л. — Прудкую і неодволочную справедливость учи-нити. Ст. Л. — Я до його пильне дїло маю. С. Л. — Прит'омо забажалось. — Що се тобі так нагло пришпи́чило? О. С. — Я пильні листи маю, їду до обозу. п. п.
- Безотлучный** = невідлúчний, невід-стúпний.
- Безотмы́нный** = неодмінний, невідмінний.
- Безотный** = д. **Безоте́цкий**.
- Безотносительный** = безумóвний.
- Безотра́дный** = 1. безрадїсний, безвід-радїсний, безпорядний, нерозва́жний, безпросвѣтний.
2. сумний, похму́рий, пону́рий.
- Безотрѣчный** = д. **Безотлагательный**.
- Безотету́нный** = невідстúпний, невід-чєнный.
- Безотходный** = невідхїдний.
- Безотчѣтный, но** = 1. неодвїчальний, не-одповідальний, неодвїчально, на віру.
2. непритóмний.
- Безочерѣдный, но** = 1. нечерговий, не в чергу́, не по червї.
2. незмінний, неперемінний, но.
- Безошибочность, безошибочный, но** = не-помильність, непохїбність, нехїбність, непомильний, необмильний, нехїбний, непохїбний, но, без помилки, без об-милки. С. І. Л.
- Безпáгубный** = незгубний.
- Безпáльный** = безпáлький, безпáльчий, без-пáлько. С. Ш.
- Безпа́мятность, безпа́мятный, безпа́-мятливый, безпа́мятный** = непамятли-вість, безпамятність, забúтливість, без-па́мятний, непамятливий, непамяту́щий, забúтливий, безпа́мятко, забудько.
- Безпа́мятство** = 1. д. **Безпа́мятность**.
2. непритóмність, нестѣма, забуття́.
- Безпардо́нный** = 1. лóтий, немилосѣрд-ний.
2. наха́бний, невпїний. — **Безпардо́н-ная голова́** = шїбеник, шпáй-голова́, зайди-голова́.
- Безпа́рный** = безпа́рий, непарїстий. — Непарїстї чо́боти.
- Безпа́спортный** = безпа́спортний, безбї-лєтний.
- Безпа́сушно** = бѣзбаш, самопас, само-па́сом. — Пустив волів на бѣзбаш. С. І. — Череда пішла самопасом. — Про гусий він не дав і вони ходили самопас. Фр.
- Безпе́ка** = недбáлиця, недбáйло, недбá-лий, недбайливий, необáчний.
- Безперевóдный** = 1. невивóдний (що лі-коли не виводить ся).
2. неперево́дний (що не переводить ся на кого иншого або в инше місце).
- Безперемѣнный** = незмінний, неодмінний, неперемінний.
- Безпѣрсты́й** = д. **Безпáльный**.
- Безпѣры́й** = безпѣрий.
- Безпечáльный** = безжу́рний, безсумний, нежу́рливий. — Безжу́рний пошв Грїць. п. пр.
- Безпечность** = недбáлість, недбáльство, недбайливість, необáчність, необáчка.
- Безпечный** = д. **Безпе́ка** і **Беззабо́тный**.
- Безписьменность, безписьменный** = без-па́спортність і д. **Безпа́спортный**.

Безплатний, но = безплатний, дармовий, даремний, без плати, дарма́, даремне, дурно, даром, за спасібі. С. Аф. I. — Він має дармовий білет.

Безплемінний, безплемінний = безплемінний, безрідний, бездітний, без роду.

Безплідіє = неплідність, неродючість.

Безплідність = д. Безплідіє і Безплідність.

Безплідний, но = 1. безплідний, яловий, (про землю, рослину) — неродючий, недорідний, (про тварі) — неплодучий, безплемінний, (про жінку) — безплідна, безплідниця, неплодниця. — Плідне дерево в раю приймають, безплідне з раю викидають н. пр. — У нас земля не родюча.

2. д. Безплідний.

Безплідна трава, рос. Cerastium vulgatum = укладник, цвинтарник. С. Ап.

Безплітність, безплітний = безтілесність, безтілесний.

Безповоротний, но = д. Безвозвратний.

Безподоця = д. Безвѣдренниця.

Безпорядковий, но = незрівняний, дуже гарний, чудовий, без порівняння, незрівняно, дуже гарно, чудово.

Безпорядковий = безхребетний, безкряжний.

Безпокоїть, ся = турбувати, ся, клопотати, ся, некувати, ся, побивати, ся, непокоїти, ся, трудити. — **Не безпокоїтесь** = не турбуйтеся, не заживайте журбаці. — **Онъ совсѣмъ не безпокоїтся** = він і гадки не має. — Купуй сукню шиту, а хату кригу, то й не турбує ся. н. пр. — Нехай дуже не турбують і вилочка не готують. н. пр. — Шкода, мамцю, людей турбовати; волю, мамцю, всю правду казати. н. п. — Щоб мосі бідної головни той не клопотав. — Бней Анхизович сїдайте, турбаці не заживайте. Кот. — А вона так за ним побиваєт ся, що страх.

Безпокоїний = 1. невпокоїний.

2. неспокоїний, невгомінний, невгавучий. С. З. Л.

Безпокоїство, безпокоїство = неспокій, турбота, турбація, турба, турбовання. — Нема нікому турботи про мої скорботи. н. пр. — Ляхи межі себе велику турбацію міли, не хочачи королем Собеского. Л. С. — Тай спати ляже, втомивши ся турбою такою. К. Ш.

Безплідний = некорисний, непожиточний, даремний, марний. — Своя воля

добра, та не пожиточна. н. пр. — Даремна його праця.

Безпосильний = без помосту, без підлоги (хата або що).

2. безпосильний (про одіж).

3. безсильний або двосильний.

Безпорадність, безпорадний = безпорадність, безпорадний, безпомічний.

Безпорядковий = безземельний.

Безпорядковий = сѣкта, що не признає сьвященства.

Безпорядковий = безгрішний, безневинний, бездокірний, бездоганний.

Безпорядковий, безпорядковий = безштатко, голодрібець, обшарпанець, голодрібець, шарпак. — Безштатко — курячий дядько. (Дражнять малих хлопців, як они не хочуть одягати штанив).

Безпорядковий, безпорядковий = непорядок, безладдя, гармидер, розгордіш, шарварок, аляр, калабалік. — Гармидер, галас, гам у гаю, срамотні сьпиви аж ляцять. К. Ш. — Такий гармидер, неваже Орда настула. С. Аф. — Збли страшений шарварок. — Отамане, батько наш, недбаєш за нас, ой чи бач наше товариство, як розгордіш. н. п. — Такий калабалік підняли, що нічого не чути. Новорос.

Безпорядковий = безладу, недоладу, непорядно, без пуття, жужмом. — Живе він якось без пуття. — Пороскидав все безладу. — Поліз у шафу, а там все жужмом лежить. — Не розбрав, так і забрав все жужмом.

Безпорядковий, безпорядковий = безладдя, неупітність, безладний, неупітний, неупітний, неупітний.

Безпорядковий = безпосередній. С. Ш. — Безпосередні вибори до Ради державної.

Безпорядковий, безпорядковий = д. безплемінний.

Безпорядковий = безгрунтовий, безпідставний.

Безпорядковий = безданно, безміне. — І тие товари безміне проущани бити мають. Ст. Л.

Безпорядковий = безмілосердний, немилосердний, лютий.

Безпорядковий = безправ'я.

Безпорядковий, ний = д. Безграничність, ний.

Безпрекословіє, безпрекословність = безперечність, безперєка.

Безпрекословний, но = безперечний, неадомовний, безперечно, неадомовно, без

- суперєки. — Неодмовно послушенство од-
давали. С. 3.
- Безпрем'яний, по** = 1. д. Безпрем'яний.
2. безпрем'яний, безпрем'яний, по.
— Треба безпрем'яно піти.
- Безпрєд'яственний по** = вільний, непри-
чинний, вільно, без перешкоди.
- Безпрєривний, безпрєст'яний** = д. Безо-
становочний.
- Безпрїбыльный** = невідгодий, непожі-
точний, без зіску, без прибутку.
- Безпрїд'яница** = безпрїд'яница, безвин-
ниця, безпосажна.
- Безпрїзорный** = бездогодливий.
- Безпрїм'яний** = 1. безприм'яний, без-
прикладний.
2. незрівняний.
- Безпрїм'яный** = чистий, незмішаний, с'у-
тий, щїрий.
- Безпрїстр'ястє, безпрїстр'ястность** = без-
сторонність. С. Ш.
- Безпрїстр'ястный** = безсторонний. — Не-
хай розсудить безсторонні читателї. С. Ш.
- Безпрїтворный** = щїрий. — Щїра мо-
литва до Бога доходить. п. пр.
- Безпрїч'ястный** = неприч'ятний. — Він до
сього дїла зовсім не прич'ятний.
- Безпрїчинный, по** = безпрїчинний, без-
основний, даремний, дарма, даремне,
ні за що, без усякої ради, ні за ві-
що, ні за що-ні про що. — Так таки
без усякої ради побив.
- Безпрїютность, безпрїютный, по** = без-
приятність, безприятний, безза-
хистний, безприхильний, безпрїт'яльно,
без прїт'ялку. С. Аф. Ш. — Свїт широ-
кий, а де в нїм подїти ся бїдному, безза-
хистному? Фр. — Безпрїт'яльна спротива.
- Безпробудный, по** = незробудний, без-
пробудний, не прокидаючись, без про-
снїгу. — Б. сонъ = вїчний сон, смерть.
— Не без пробснїгу.
- Безпрод'ядный** = безпросвїтний. — Те-
мнота безпросвїтїва.
- Безпрод'який** = нікчемний. С. 3.
- Безпрод'яный** = д. Безпробудный.
- Безр'яница** = 1. д. Бездорожца.
2. безладдя, недоладність.
- Безр'ятникъ, ца** = непутящий, безр'ятний,
ледащо, гультай, розр'ятник, непут'я-
ща, ледащїца, розр'ятниця, повїя,
хлборка, шльондра.
- Безр'ятний, по** = безр'ятний, непутящий;
розр'ятний, без пуття, розр'ятно. —
- Розпустє життя в молодостї приносить хво-
робу на старї костї. п. пр.
- Безр'ятво** = безр'ятність, непутність,
розр'яство.
- Безр'ятєвовать** = жити без пуття, роз-
пустно; розр'ятничати.
- Безр'яте** = д. Безр'ятца.
- Безр'яб'яница** = безр'яб'яниця, нероб'ята,
безр'яб'яття.
- Безр'яб'яный** = нероб'ячий, гулящїй. —
Сьогоня гулящїй дєв. — Тепєр нероб'яча
пора.
- Безр'ядостный** = д. Безотрадний.
- Безр'ядб'ячивый** = нерозб'ячивий, неві-
гядливий, нерозб'яраючий, безроз-
б'ярінний.
- Безр'яд'яльный, по** = нерозд'яльний, су-
ц'яльний, нерозд'яльно, суц'яльно, ц'ялком.
- Безр'яд'ячїє, безр'яд'ячїность** = однако-
вїсть.
- Безр'яд'ячїный, по** = однаковий, однако-
во, байдужє, нї гадки, дарма. — Мі-
лї однаково, чи буду я жити в Українї, чи
нї, чи хто згадає, чи заплаче — однаковї-
сьнько мїнї. К. Ш. — Байдужє йому про
все. — Та дарма — нехай клєнуть, нехай
ї судить. К. Х. — Се козак запорозський:
не об чїм не тужє, як люлька є і тютюнець,
то йому й байдужє. (З віршї під малюваннєм
запорожцєм).
- Безр'язудный** = нерозумний, нерозсуд-
ливий.
- Безр'язудство** = нерозсудливїсть.
- Безр'язач'яный** = необрахований, нероз-
рахований, нерозлїчений.
2. неоплачений.
- Безр'огий** = безр'огий, комолїй, г'улий,
ш'утий. — Комолїй вїл і г'удєю бє. п. пр.
— Цєбе, г'улий, щоб тобї рїг однав (котрого
нема) п. пр. — Шутїй вїл. Мал.
- Безр'одный** = безр'ідний, без р'ода.
- Безр'опотный, по** = покрїливий, покрї-
рний, ненарїкаючий, покрїрно, покрїри-
во, без нарїканнєя.
- Безрук'явка** = одєжа без рукавїв, (у жі-
нок) — керсет, керсетка.
- Безрук'явный, безрук'явый** = безрук'явий.
- Безр'який** = безр'який; незр'ячний.
- Безр'яб'яца, безр'яб'яє** = безр'яб'я.
- Безсв'язный, по** = нескладний, недолад-
ний, нескладно, не до лад'у, не до
рєчї, нї складу, нї лад'у. — Говорить
якось не до рєчї, що нї складу, нї лад'у.
- Безсем'яный** = безсїмейний, безр'ідний.

- Безсердечіє, безсердечность** = немилосердія, лютість.
- Безсердечный** = немилосердий, лютий, жорстокий.
- Безсіліє** = несила, безсілля, знемога. — Іб радийшии, та щож — несила моя.
- Безсільний, но** = безсілий, недужий, кволий, охлялий, немощний, без сіли. — Та воли мої недужі, та вивезіть мажу з калюжі. н. п. — Така квола — од вітру вало си.
- Безсіліть** = упадати на сілах, занепадати, знемагати, кволіти, охлявати, висилати ся, знесилюватись. — Охляв, опустив ся, змарів чоловік. К. Х.
- Безскважний, но** = щільний, но.
- Безславити** = славити, уводити в славу, ганити, ганьбити, ганьбувати, покривати соромом. — Почали на все село славити і вже чого на неї не набрахали. — Сватай мене, козаченьку, та не вводи мене в славу. н. п. — Служив Москві Іване, а вона ж його гане. н. пр. — Не було того й не буде, щоб не ганьбили люди. н. пр.
- Безслава** = неслава, не добра слава, ганьба, сором. — Ой не ходи, козаче, до мене, бо неслава на тебе й на мене. н. п. — Тим до неї не горну ся, неслави бою си. н. п.
- Безславний** = безславний, ганебний, безцний.
- Безсловесный** = 1. німий, без'язикий. — **Безсловесное животное** = німа тварь. 2. немовлячий. 3. безмовний.
- Безслідный, но** = безслідний, безвістний, без сліду, безвісті, марне. — Пробез вісті. — Як батька покинеш, сам марне загинеш. н. п.
- Безмертіє** = безмертя.
- Безмертникъ** = рос. 1. *Xeranthemum apium* — безмертки, волонки. 2. *Neluschium arenarium* — жовтушки, жовтяніня, жовта гарячка, головокрут, сварка, сварливець, цмін, жовтий цмін, котячі ланки. С. Ал.
- Безмертный** = 1. безмертний, немертельний. 2. невміручий, незабутий. — Невміруща слава.
- Безмысленность, безмысленный** = безглуздя, безглуздий. С. Аф. Ш.
- Безмыслица** = пісенітниця, брідня. — Та се не пісня, а пісенітниця. — Я спиваю іноді, що в голову влізе. Кот.
- Безмыслие** = безглуздя.
- Безмыслный** = д. **Безперемінный.**
- Безмытный** = 1. перозлічений, перозрахований. 2. нечислений, незлічимий, незчислимий, незлічений, безліч. — Не смислите багатство було у його н. п. — Дав йому грош'я нечисленого. н. п.
- Безмытность, безмытный** = безсенія, голосеніг, безеніжний.
- Безсовѣстный, но** = безсовісний, безсумлінний, без совісті, безсумлінно. С. З. Ш.
- Безсовѣтный** = безпорядний, перозважний, необачний.
- Безсовестный** = непритомний, несамолюбий. С. З.
- Безсопечный** = несопашний.
- Безсопникъ** = безсопко.
- Безсопница** = безсопниця, безсопня, (у дітей) — пічниця. С. Аф. Ш.
- Безсорный** = чистий, без сміття.
- Безсочный** = сухий, несоковитий. — **Безсочная трава**, рос. *Sclerantus* = боровий проскурник (кієв.), бородавник (гал.). С. Ал.
- Безспорный, но** = безперечний, безсуперечний, безнеречно, без суперечки.
- Безсребренникъ, ца** = безсрібник, ця, безсрібляник, ця.
- Безсрочный, но** = нестроковий, без строку, набезрік. — Віддав гроші на безрік.
- Безсорный** = мірний, несварливий, миролюбий.
- Безстебельный** = безстебловий.
- Безстрастіє** = безстрастя, байдужість.
- Безстрастный** = безстрастний, байдужий.
- Безстрашніє, безстрашный** = д. **Безбоязненность.**
- Безстыдникъ, ца** = соромітник, ця, безличник, ця. С. Ш.
- Безстыдность, безстыдство** = безсоромність.
- Безстыдный, безстыжий** = безсоромний, стидкий, сороміцький, безличний, безсоромно, без сорому. — Не спивайте сороміцької, заспивайте старосвітської. н. пр.
- Безсчётный, но** = нечислений, незлічений, без ліку, безліч, без лічоби, нечисленно. — Незчислене багатство було у його. н. о. — Сімсот воли в оборі ялівнику без ліку. н. п. — А Орда без лічби пішла. Л. Сам.

Безсѣмный = безнасіний, пустоцвѣт.

Безталанный = безщасний, безталанный, бездольний, безщасник, ця. С. Аф. З. Ш. Десь нашої безщасник на свѣті не має. н. п. — Як у нашої славній Україні були колись преестрашні, бездольні годни. н. д.

Безталанный = д. **Бездарный**.

Безтѣльная (корова) = ялова. — У яловой корови молока не попросиш. н. пр. — У багатого й теля з телям, а у вбогого одна корова, та й та ялова. н. пр.

Безтолковница, **безтолковница** = безглуздя, недоладність, безладдя.

Безтолковный, **во** = 1. безглуздий, нетямущий, дурноголовий. — Та він якийсь нетямущий — не має свѣтлого ока в лобі. 2. незрозумілий, недоладний, нескладний, не до ладу, не до речі.

Безтолочь = д. **Безтолковница**.

Безторговница, **безторжница** = безторжя.

Безтребетный = д. **Безбойзненный**.

Безтрудоный = нетрудний, неважкий, лѣгкий.

Безтѣлесный = безтѣлесний.

Безтѣнный = безтѣнный. (Місце, де не має затїнку).

Безтѣгостный = неважкий, лѣгкий.

Безубыточный, **по** = безутратний, безутрати, без шкоди.

Безугарный = нечадлий.

Безугольный = безуглий.

Безугольный = безвугільний.

Безугомонный = неугомонний, невгавучий. С. З.

Безудержный = безупинний, невпінний.

Безудержу = безупинно, невпінно.

Безуёмный = д. **Безугомонный**.

Безуклонный, **по** = прямий, простиий, невхильний, просто, невхильно. — Ми просто йшли, у нас нема зерна неправди за собою. К. Ш.

Безукоризненный, **безукорный**, **по** = бездокірний, бездоганний, безнаганний (С. Ж.), бездокірно, без докору, як найкраще. — Його життя чисте, бездокірне.

Безумець = безрозумний, нерозумний, шалений, навїжєнений, навєнений, несамовітгий, божевільний, дурний. — Те стаменту не повинен чинити безрозумний. Б. Н. — Не має свідчити шалений, которий розуму не маєт. Ст. Л. — Що навїжєженному по розуму! н. пр. — Оженив ся навєстий та взяв дурновату, та не знали що робити — підняли хату. н. пр. — Цур тобі, одяви ся, нех тобі, одчепи ся — божевільний! Кв

Безуміе = 1. дур, дурість шалєнство.

2. навїжєнство, безглуздя. С. Л.

Безумный, **по** д. = **Безумець**. — Біжить, мов несамовитта, мов нічого не бачить і не чує. О. Мор. — Сама знаєш, як я сердечне шалєнне люблю. (З листа Гетьмана Мазепи до М. Кочубєвни).

Безумолкный, **безумолчный**, **по** = невмовкаючий, невмовкаючи.

Безумство = д. **Безуміе**.

Безумствовать = дурити, навєсити. — Добре дурити, як пристушає. н. пр.

Безумъть = навєсити, божеволїти, дурити, безглуздїти, розум губити, з глузду зсуватись, спадати. — С. Аф. — Зсунув ся з глузду, як пєє з соломи. н. пр.

Безупрѣчный = д. **Безукоризненный**.

Безурѣчный = д. **Безубыточный**.

Безурядица, **безурядный** = д. **Безпорядица**, **безпорядочный**.

Безусловный = безумовний; конєшний.

Безусница, рос. *Orabus vernus* L. = сердєшна трава, ранник, черевічки, зозуліни черевічки, півники, горіх горобїний. С. Ап.

Безусишный = невдалий, марний.

Безустальный, **безустанный**, **по** = невтомний, невисипущий, невтомно, без утоми. С. З. — А наймичка невисипуща. К. Ш.

Безусый = 1. безусий, безвусий, безус. 2. д. **Безбєстный**.

Безуратный = д. **Безубыточный**.

Безутѣшный = нерозважний, безпорадний.

Безуханный = непахучий.

Безухий = безвухий, карнавухий.

Безучастіе = байдужість.

Безучастный = 1. байдужий.

2. безпрічасний, непрічетний.

Безфамільный = 1. безпрізвищний.

2. безсїмейний, безрідний.

Безхвостый = безхвостий, кудий. — Цоб, кудий! цоб тобі хвіст одпав! (на безхвостого вола). н. пр.

Безхитростный = нехїтрий, нелукавий, щїрий.

Безхлопотный = безклопїтний.

Безхлѣбца, **безхлѣбье** = безхлѣб'я, недорїд, голод. — А тепер пришло на безхлѣбї погубати. н. д.

Безхлѣбный = безхлѣбний, неврожайний, недородний, голодний. — Неврожайний рік.

Безхозяйный = безхазайний, нічий.

Безцвѣтный = 1. безквітий, безцвѣтий.

2. безма́стий, безко́лірний.

Безді́льний, но = безці́льний, без ціли, без мети.

Безці́нний = безці́нний, неоці́нний. (Надо дорогий або надзвичайно дешівий.)

Безці́нокъ = безці́нок, безці́нь, пів-дарма, дурниця. — Ой нехай же він Супруне добро за безцінок збуває, ой нехай же він Супруна козака з неволі викупає. п. п. — Продав за пів-дарма. — Проміняв на дуринню.

Безді́де, безча́дний = безді́тство, безді́тний.

Безча́стний, безча́стье = д. Безталанний і Бездо́льє.

Безчело́вчє, Безчело́вчність = нелю́д-скість (С. Ж.), лю́тість.

Безчело́вчий, но = нелю́дський, лю́тий, немілосе́рдний, лю́то, неміло-се́рдно.

Безче́стити = безче́стити, гань-тити, гань-бити, ганьбува́ти, зневажа́ти, бештати. С. Аф. З. Л. — Почав ганьбити його остати́ми словами. Фр. — Которі́ короли бештають і кривду йому чинять. Б. Н.

Безче́стє = безче́стя, ганьба́, знева́га. С. Аф. З. — Ганьбою не діймеш, так силою візьмеш. п. пр.

Безче́стний = нече́сний, гане́бний, бе-зе́щний. С. З. — А такою карністю ганебною масть кара бити. Ст. Л. — Ганебно діло.

Безчешу́йний = безчу́скій.

Безчи́нє = безчи́нство, бешкет. — Наробили такого бешкету, що сором і казати.

Безчи́нничать, безчи́нствовать = бешке-тува́ти.

Безчи́слєнний, но = д. Безче́тний.

Безчу́вєнність = нечу́лість, нечу-ствє́нність.

Безчу́вєнний = нечу́лий, нечу́ствєн-ний.

Безчу́вєтє = д. Безчу́вєтєнність.

Безша́банный = 1. невгомо́нний, невси-лу́щий.

2. шибеник, шибай-голова́, пробий-го-лова́, зайді-голова́, палівода. С. З.

Безше́ретний, безше́ретый = безше́ретий, го́лий.

Безштанни́къ = д. Безшортчи́къ.

Безшуми́й = тихий, негомінки́й.

Безшүточно = без жа́рту, не в жа́рт, спра́вді.

Без = без. — Безь па́мяти = непамя-та́ючи, непа́м'ячи. — Безь сомні́ня =

папєвне. — Безь у́держу = без упи́ну. — Безь у́молку = невмовка́ючи. — Безь у́стали = без утѳми. — Безь шүто́къ = д. Безшүточно.

Безьязичи́й = без'язики́й, німи́й, без-рі́ка.

Безьзвѳєстность, безьзвѳєстный = д. Без-звѳєстность, ный.

Безьмє́нко, безьмя́нко = бези́менко.

Безьмє́нный, безьмя́нный = безимє́нний. — Безьмє́нная недѳля = трєтій тиж-день вели́кого по́сту. — Б. палець, *Digitus inopinatus* = підмєзні́ний.

Безьинтерє́сный = 1. неці́кавий. — Не безьинтерє́сный = ці́кавий. 2. некорисли́вий.

Безьиску́сний, безьиску́сєнний = про́-стий, нештүчний, натуральни́й.

Безьихо́дный = д. Безьвихо́дный.

Бєй, бєйте = бий, бийте.

Бєкаєйни́къ = дрібни́й шпіт (дріб).

Бєкає́ь, пт. Scolorax = вівчари́к, бара-нець, баранчик, хавка. — Перепели під-підьомкають, вівчарик посвистує. Номіє.

Бєкє́на, бєкє́шь = каштан або серту́к довгопозий, теплий.

Бєкрє́нь, вживає́ь си у виразі: „на бє-крє́нь“ = на бакі́рь. — Надів шапку на бакірь.

Бєлєми́нь = (від грец. *βλεμων*) = чо́ртів па́лець.

Бєлєна́, рос. Hyoscyamus niger = блєкотá, німи́ця. — Говорить, мов блєкоти об'їв си. п. пр.

Бєлєндріє́ь, бєлєнтріє́ь = д. Балєнтріє́ь.

Бєлєбєрдá = нієнітниця, теревєні́, теревєні́-вєні́, курзү́-верзү́. С. З. — Пле-те теревєні́. — Несє курзү́-верзү́.

Бєлєдѳона́, рос. Atropa beladonna = во́вчі я́годи.

Бєльмє́сь, вживає́ь си тільки у виразі: „ни бєльмє́са“ = ні бєльмє́са, ні бє́, ні мє́, апі́ жє́. — Що йому не кажи — апі́ же не розуміє́.

Бєнзє́ль = пєнзє́ль, здр. пєнзлик. — Не пєнзлем так її, але квачєм малює. Гул. Ар.

Бєргамѳтъ, рос. Citrus limetta = бєргамѳ-та. С. Ш. — Citrus Bergamia — глі́ва. С. З.

Бєрдни́ь = бєрдник, бєрдѳшник. — Шпильник бєрднику не товариш. п. пр.

Бєрдо = бєрдо. — Бєрди направив, шитки паснував. В. Ш.

Бєрдочни́къ = д. Бєрдни́къ.

Бёрдце, бёрдышко = бёрдечко. — Тобі, мати, нитки й бердечко, міші давай полотечечко. н. п.

Бердышъ = келеп, топірець. (Гал.) — Келепом по плечах потягає. н. д.

Береговище = поберёжка, березіна. (С. III.)

Береговой = береговий, поберёжний.

Берегъ = берег, здр. — березок, березчок. — Держись берега, а риба буде. н. пр. — Він сидів на березі. — Бистра річка, певеличка, березечки зносить. н. п.

Бередить = ятрили, вражати. — Чорні думки ятрили його зранене серце. Бар. — Роз'ятрив болячку. — По малу-малу, чумаче, грай, не врази мого серденька в край. н. п.

Берёжая (кобыла) = жеребна, жереба.

Береженіє = догляд, схов, сховок. — Віддав йому гроші до схову.

Березёный = березеній, обережний, сторожкий, обачний. С. З. Л. — Береженого і Бог береже. н. пр. — Уті — сторожка лтиця. Греб.

Бережлівость, бережливый = бережлівість, обачність (Гал.), бережливий, обачний (Гал.).

Березникъ = 1. березіна, поберёжка. С. Аф. III.
2. снасть рибальська на р. Обі.
3. крило невода, що тягнуть з берега.

Бережной = береговий, поберёжний.

Бережність = 1. обережність, острогога, бачність, обачність. С. Л. — До права треба мати два мішки: один грошій, а другий бачности. н. пр.
2. д. Бережлівость.

Бережний, но = березеній, обережний, сторожкий, обачний, бережно, помалу, обережно, обачно. С. З. Л. (д. Березёный).
2. д. Бережливый.

Бережъ = 1. д. Бережлівость.
2. догляд.

Берёза, рос. Betula alba = берёза.

Берёзка = берізка, березонька. — Берёзку завивать, развивать = водіти танок з берізкою, уквітчаною стьожками. — Не рубай, брате, білої березоньки, не коси шовкової травиченьки. н. п.

Березникъ = березнік, березіна. С. Аф. III. — А у березині грибів-грибів. С. III.

Березный = березник, березничок. С. Аф. III. — Бігла телпчка та з березника. н. п.

Березовикъ = 1. гриб, Boletus scaber — бабка, красноголовець. С. Ал.

2. птіця, що водить ся в березиня́х (валюшій, кулики, то-що).

Берёзовица = березовий сік. С. III.

Берёзовка = березівка. С. III.

Берёзовый = березовий. **Б. грибъ** = д. Березовикъ. — **Б. губа, Boletus ignarius** = березнік.

Березуха = березівка.

Берёменная = черевата, вагітна, важка, тягінна, тяжка, ценорожня, у вазі, у тижі. (Всі про жінку). С. З. Л. — Баба випувата, що дівчина черевата. н. пр. — Ії мати, як була ще вагітною, то ще у череві прокліяла. н. к. — Вона тоді саме у вазі була. — Вона важка ходить. — Коли річ про інші тварі: (вівці, коза, кішка) — кітна, котна, (корова) — тельна, (кобила) — жеребна, жереба, (свиня) — поросна, супороса, (собака) — щенна, щіна. — Згодувала її мати, як свиню поросну. н. п.

Берёменность = ваготá, вага, тіжа.

Берёменность = ваготіти, ваготніти, череватіти, у вазі, у тижі, тяжкою, важкою ходити. — Отож вона зараз і заваготіла. н. к.

Берёмя = оберёмок. С. З. — Візьми оберёмок соломи та протоши.

Березёйка = цяцька, бурулька.

Березбрёкъ, берездрень, бересклёдь, рос. Evonymus = бруслина, брусиліна, брусленина, проскуріна, вересклёп, вівчеліко. С. Ал.

Берёста, берёсто = березова корá (влісне верхня частина кори).

Берестеникъ, берестень = 1. пачіинія або що, зроблене з березової кори або оброблене нею.

2. личак з березової кори.

Берестить = обробляти березовою корою.

Берестовикъ = д. Березовая губа.

Берестовый = зроблений з березової кори.

Берестовый = берестовий, в'язовий.

Берестъ, рос. Ulmus campestris suberosa = берест, берестіна, караїч, карагач. — U. s. denudata = в'яз, караїч. С. Ал.

Берестяникъ, берестяный = д. Берестеникъ, Берестовый.

Беречь, ся = берегти, ся, стерегти, ся, глядіти, доглядати, шанувати, ся, жаліти, хороїти, ховати, щадіти, пильнувати. — Хазяїн бережить ся, а злодій давно його береже. н. пр. — Стережи ся, Петре, парікати на Натажку. Ког. — Не

бійсь, та стережи ся. н. пр. — Хто не зазнав лиха, не вмів шанувати добра. н. пр. — Буду дома сидіти, буду жінку глядіти. н. п. — Щади в добрі, матимеш в біді. н. пр. — Коли скупо (дуже мало), щадити глупо. н. пр. — Не вмів же ти шанувати здоров'ячка свого. н. п.

Берея = жінка, що збірає ягоди.

Берковець = берківець (міра ваги в 10 пудів).

Беркуть = орёл (білохвостий).

Берліна = берліна, берлінка.

Берлінг = берлін. — Їде шляхом до Києва берлін шестернею. К. Ш.

Берлога = барліг, лігво, (вбвчий, лисичий) — вовківня, скота, (свійчий) — барліг, багно. С. Аф. З. Л. — Знайшло лігво і медведь забрало. н. о. — Два медведя вь одной берлогѣ не уживутся = два коті в одному мішку не помірять ся. н. пр.

Берложный = барліжний.

Беріець, рос. *Listera ovata* = зозуліни сльозки, зозуліни рушники, стулігуз. С. Ап.

Беріце, беріцо, алат. *Crus.* = гомілка, голілка, голійка (мягка частина гомілки) — літка. — Гомілкою зовуть ся, як сама кість, так і вся частина ноги від коліна до ступні. Мал. — Побіг, аж літками креше.

Беріцовий = гомілковий. — **Б. кость** = гомілка, цівка.

Бесерменъ = д. Басурманъ.

Бесей, рос. *Egtonium dens canis* = собачкі. С. Пов.

Бестія = скотина, бідло.

Бесѣда = 1. розмова, балачка, говірка. — З дурним розмова, як з вітром полова. н. пр. — Багато балачки, та діла мало. н. пр. — Без горілки немає говірки. н. пр.

2. бесѣда, промова, річ. — Промова в день роковин Т. Шевченка у Львові.

3. беседа. С. Аф. Ш. — Були у Грицька у бесѣді, чимало людей було і вшили добре.

Бесѣдка = бесідка, бесѣдка (лів.), альтанка. (Прав.)

Бесѣдованіе = д. Бесѣда 1.

Бесѣдовать = розмовляти, балакати, бесѣдувати, трахтувати. С. З. Ш. — Неза мого мленького, що каріє очі, ні с ким мін розмовляти, сиди о півночі. н. п. — Сиди один в холодній хаті, не ма с ким тихо розмовляти. К. Ш. — Трахтували до самої ночі.

Бечевá = кодола, ляма. С. З.

Бечевáть = тягти ляму, бичувати.

Бечѣвка = бечівка, бичівка. С. Аф. З.

Бечевнікъ = поберѣжка для пристані або для спочивку лоцманам і бурлакам, а також для стевки, якою йдуть кош або бурлаки, що тигнуть судна проти води.

Бечевцікъ = бурлака, бурлак. — Забродив ся, заросив си, де ж ти бурлак волочив си? н. п.

Бешметъ = кантан (татарський).

Бздѣхъ = бздѣ. С. З.

Бздіяка, бздіюка, рос. *Solanum nigrum* = паслін. С. Ап.

Бздѣшка, гриб *Lycoperdon bovista* = бздѣха, пурхавка, морюха, морова губка. С. Ап.

Бздѣтъ = бздѣти.

Бздѣхá = д. Бздѣшка.

Библейскій, библія = біблійний, біблія, сьвяте письмо. — Тиж сьвяте письмо читаеш, нас на розум навчаеш. н. д.

Бивáкъ = табір (коли військо стає в полі для початку або спочивку). С. З. Ш.

Бивáть, ся = д. Вить, ся.

Бивáчний = таборовий.

Бівень = клик.

Бигáмія = двоженство.

Бизѣльникъ, рос. *Crepis tectorum* = жовтий цвіт, кульбаба, дікий молочай.

Билень = бійк, бійк, бич. С. Аф. З. Ш. — Мологали, поки бійки геть не поодітали.

Билѣтъ = білет, паспорт, квиток, картка, карточка. — Виправив білет на пів року. — Добре було чумакувати, поки всюди рівно, а то уже через ті білети та й ходити не вільно. н. п. — По квіткам видають гроші в канторі.

Билліáрдъ = кармелюк. — Наїхали окомони в кармелюка грати — сюди туди по кешенях — нема чого взяти. н. п. (Пісня ся надрукована в Києв. Стар. з поясненням, що кармелюк = билліард; може й так, а може се назва якої небудь гри в карти.)

Било = 1. калатало, калатайло, клепа́ло, сту́кало. — Піп у дзвін, а чорт у калатало. н. пр.

2. язїк (дзвона).

3. клин, баба (в олійниці).

4. товкáч (до ступі).

5. передок (в санках).

Биліáрдъ = д. Билліáрдъ.

Биндіга, биндіюгъ = 1. воротило, стріла (у машині).

2. бендюгі. С. З. Ш.

Бинтовáть = перев'язувати, повивати, бандажувати.

Бинтъ = перев'язка, зав'язка.

Бирáть = д. Брать.

Бірка = (купецька або де стоять звозчики) — бірка, (де збирають ся наймити для найма на роботу) — точок. Київ. — На точку павила наймичку.

Биржевікъ = біржак. С. Ш.

Биржевой = біржовий.

Бірка = карб, карбіж, карбóванка. С. З. — На щотах, бачили, не училась, над карбіжем теж не трудилась. Кот.

Бірчить = карбувати.

Бирюкъ = вовк, (про чоловіка) — вовк, сушій, похнюба, похмурій. — **Смотрѣть бирюкомъ** = вóвком дивитись. — **Жить бирюкомъ** = одлюдно жити. — Живе одлюдно на вигоні. С. З.

Бирюковатый = вовкуватий, похмурій, понурій, похнюпий, одлюдний.

Бирюлька = 1. цяцька, бурюлька. С. Ш.
2. дудочка, сопілочка (очеретина).

Бирючина, рос. *Ligustrum vulgare* = вóвчі ягоди, жимолодь, жостір. С. Ан.

Бирючина = вовчіще.

Бирючий = вóвчий.

Битва = бій, багалья, січа, побій, бітва. (У запорожців: баталія мішаного характеру — галає, особливими ватагами, кожна самотейна — гармідер, стичка перед баталією нарізно або малими кунками — герць, герець). Эв. — Пиля; пиля запорожці і гуляли, під Товстою моглою баталію мали. н. п. — Служив в полку пана Кочубея на баталії з Шведами під Полтавою. Кот. — Дали коня, дали зброю: вставай, сину, до побюю. н. п. — Не наступай Літва, бо буде між нами битва. н. п. — Завзятий як перець, поки не вийде на герець. н. пр.

Битва = кліпін, морока.

Битвенный = бойовий, батальний. — На стоящій батальній огонь. Кв.

Битка = бітка (палита свинцем або оливою) — свинчатка, олив'янка, (з гвіздком) — гвоздянка. С. Ш.

Биткомъ = напхом, набгом, повно, повнісінько, натовном.

Битокъ = 1. д. Битка.

2. довбня, довбешка. С. Ш.

3. (печеня) — биток.

Битый = битий, дуплений, дупцьований, катований і т. д. (див. під с. Бить). — Каже дитина, що бита, та не каже за що. н. пр. — **Битая дорога** = битий шлях. — Незабаром виїхали ми на битий шлях. — **Битая птица** = різана. — На базарі було багато різаної птиці. — **Битый часъ**

= цілу годину. — Проморив мене цілу годину. — **Битый человекъ** = бувалець. — Був у бувальцях — знає що кий, що палица. н. пр.

Бить = дріт тонісенський, для гаптарської роботи.

Бить, ся = 1. біти, ся, дупити, ся, дупцювати, ся, колотити, ся. (Батогом, ремнем, малахаєм то-що) — батожити, пужити, шмагати, сушонити, чухрати, піжити, перезати. — Дупити Рябка, чухрайте, ось батіг. Гул.-Ар. — Разів із шість Рябка водою одливали, і скільки раз його, одливши, знов шмагали. Гул.-Ар. — (Важким чим) — гатити. — Схонив рубель, тай почав гатити. — (До крові) — біти на олію. — (До синяків) — басаманити. — (Дуже тяжко) — тузити, тузовати, тюжити, шпирити, періщити, лущити, гатити. — Приставив тарани до брами, в ворота зачали гатити. Кот. — (Кулаками де попало) — садити, стусувати, товкмачити, стусанів давати, манжити, кудовчати. — А він її за коси з печі, тай давай манжити. н. к. — Я його зараз за потилицю, тай почав кудовчати. н. о. — (Колінками) — колінчити. — Звалив його, колінчив, колінчив, тай викинув за двері. н. к. (Лобом, рогами) — бұцати, ся. — Ходить, як овечка, а буцає, як баран. н. пр. — (Погами задіями) — брикати, ся, хвицяти, ся. — Знай, кобило, де брикати. н. пр. — (Немилосердно) — катувати. — Буду тебе бити, буду катувати, а як приїде дедля — буду шину мати. н. п. — (Палицею) — дубасити. (Палею) — палі давати. — (По піці) — ляскати, ляпаса давати, ляця давати, ляпанцями годувати. — А він йому раз і вдруге ляца дав, так пішов. — Як почав він його ляпанцями годувати. — (Різками) — сікти, наріти, чустрити, чухрати, шпирити, періщити. — (Хворостою то-що) — хворостити, хвóти, хвіськати, хвоськати, цвігати.

2. вбивати, забивати, розбивати, вибивати, збивати, біти. — Забивати палю, гвіздок, кілок. — Вбивати вола. — Розбивати посуду. — Вбивати медалі. — Збивати масло.

3. викидати. — Ряба викидає іскру.

4. (про звук) — біти, плескати, ляскати. — **Бить въ барабанъ, въ набатъ** = біти в барабана, б. на сполох, на гвалт. — А він побачив злодіїв, кинув ся

на дзвіницю тай давай на сполох бити. — **Бить въ ладони** = плескати, в долоні плескати. — Іде малій та в долоні плеще: гулий, мамо, нема батька ище. н. п. 5. (про сѣрце) — **колотіти ся, тьохкати, стукати, тінати ся, трінати ся.** — Серце в грудях колотить ся, як не вискочить. О. Мор.

6. (про птиць) — **трінати ся, тінати ся.** — Синиця в клітці трінаєть ся. С. Ш.

7. (про хворобу) — **трястї.** — Лихоманка трясє. — **Бить баклуши** = д. Баклушничать. — **Бить ся обь закладъ** = закладати ся. — Один усе закладав ся, та без питанів і zostав ся. н. пр. — **Бить ся йинами** = навбїтки бити ся. — От вони похристосувались, тай почали крашанками навбїтати бити ся. — **Бить погами** = брикати ся. — Не підходьте до свого коня: він брикаєть ся. — **Бить челомъ** = прохати милості, чолом давати. — Тай поїхали до столиці, прохати милості у царя. н. п. — Його добром, та йому й чолом. н. пр.

Битьє = биття. — Маханя за биття не рахуєть ся. н. пр.

Битіогъ, битіокъ = 1. кїнь (тамбовської або воронїзької породи).

2. (про чоловіка) — **мацак, бужак, бѣцман, здоровіло.** — Який бѣцман, а пічого не хоче робити. С. Ш.

Бичевá = д. Бечевá.

Бичевáніе = бичування, шмагáння, катування.

Бичевáть = бичувати, батогжити, шмагати, пужити і т. д. д. **Бить.**

Бичевнікъ, рос. Artemisia procera = божє дѣрево, бїж-дѣрево. С. Ан.

Бичъ = 1. бич, батїг, пуга. — Не втїкаєт пєс від калача, тільки від бича. н. пр. — З пієку батога не вилетєш. н. пр. — Не з такою пугою до Криму ходити. н. пр.

2. **кара Божá.** — Отож і пішла на людей кара Божá: сарана, пошесть.

3. **кат, душман, катїога.**

Бишь = пак, бо. — Що пак він казав? — Як бо його звуть?

Бієніе = биття, (про сѣрце) — стукання, тьохкання.

Біографіческій = біографічний, житєписний.

Біографія = біографія, житєпис.

Біючіи = б'ючий, б'ючий.

Благо = 1. добрò, блáго. — Се робить ся на добрò всім людям.

2. **добрє, гарáзд, на щáстá, добрò;** нехай би, тим більше що..., дякуючи томú що... — Добре, що я рано встав. — На щастя я догадав ся. — Добрò, у кого є господа. К. Ш. — І нехай би він справді був винєд, а тож...

Благовїдний = **гожий, гáрний.** — Ой там їхав козак гожий, ще й на личенько хороший. н. п.

Благоволєніе = **добрїєть, лáска, мїлость.** — **Прїобрѣть, заслужить благоволєніе** = запобігти лáски, мїлості, підійти під лáску, заслужити, ся на лáску. — Що вже він не робив, щоб запобігти ласки у пана. — А я тую дрібну ряску заберу в запаску, таки своєю мильєнкому підїду під ласку. н. п. — Як чоловік цїкавий, на ласку скоро заслужив ся. Л. В. — **Потерять благоволєніе** = **втрáтити лáску.** — Я бою ся, козаченьку, і сама и плачу, ой я в своїй матусеньки певне лáску втрачу. н. п.

Благоволїть = 1. **ласкáвим бѣти, добрá бажати, жичити, зичити.** С. З.

2. **зволѣти, ся.** — Звольїтесь, добродїю, вислухати. С. Л.

Благовонїе = **пахощї.** С. З.

Благовонный = **запашний, пахучий, пахиючий, пахущий.** — З запашного вєсплєчку. — Ой посьїте ж там пахнючої рутьки. н. п. — Пахуча квітка.

Благовєспитанный = **звчáйний, гóжий, грѣчний, доброго батка дитїна.** — На тїм стїльчому грєчний молодець. н. п. — От і видно, що доброго батка дитина.

Благовремєнный, по = **вчáсний, вчáсне, у свїй час, в пору, сáме в час, в добрий час.** — Добре у свїй час все зробити. — Він прийшов саме в час.

Благовѣрный, ая = 1. **благовїрний, правовїрний.** (Специально вживаєть ся як єпитєт членів Царської Семї.)

2. **старий, старá, мїй, моá** (називають друг друга чоловік та жінка, більше в жарт).

Благовѣствовать = 1. **звїщати, оповїщати радїєть, принєсити радїєну звїєтку.**

2. **проповїдувати слóво Божє.**

Благовѣститєль = **благовїєник.** С. З. (Придаєть ся св. Архангєлу Гаврїлу).

Благовѣстить = д. **Благовѣствовать.**

Благовѣтить = 1. **блáговїєтити, дзвонити до служби Божої, на службу Бóжу.** — На самїєнький Великдень, як задзвонили до служби. н. о. — Вже почали благовїєтити.

2. розголошати, дзвоніти. — Йому тільки скажи, то він зараз почне скрізь дзвоніти.

Благовѣтіє = добра вість, звістка. С. Ж.

Благовѣтниківъ = д. **Благовѣтитель.**

Благовѣть = благовіст, дзвін до церкви.

Благовѣть = д. **Благовѣтіє.**

Благовѣщеніє = Благовіщення, — Який день на Благовіщення, такий і на Великдень. п. пр.

Благовѣщенскій = благовісний. С. З. — З благовісного теляти добра не ждати. п. пр.

Благовѣніє = побожність (велика шаноба, повага до чого священного або високого, дивного або дуже гарного). С. Ж.

Благоговѣть = шанувати, поважати побожно, преклоняти ся.

Благодареніє = дякуванні, подяка. С. З. — Яке чагування, таке й дякування. п. пр. — **Благодареніє Богу** = дякувати Богові, дяка Бѣгови. — Поки що, дякувати Богові, здоровенькі.

Благодарительный = подячний.

Благодарить = дякувати. С. Аф. З. Л. — **Благодарю** = спасибі, дякую, дякують. — **Благодарю** = дякуючи, дякують. — Дякую тобі, мамо, що ходила в тебе гарно. п. п. — Подякував за хлѣб, за сіль і за пакуку добрим людям. К. Ш. — От за се дякувати. С. Аф. — Дякувати дядькові, у нас гроші є. С. Л. — За так милостивую ласку дякую. Ст. Л.

Благодарность = 1. дяка, подяка, вдячність. С. Аф. З. Л. — Одна дяка, що за рибу, що за рака. п. пр. — Не жди дяки од прибудного псики. п. пр. — Я почувала ще більшу вдячність і любов до нього. Фр.

2. хабарь. — Дав йому три карбованци. (Д. під с. Взятка.)

Благодарный, на = вдячний. С. З. Л. — Должи сьми все тов приймати вдячне. Б. Н. — Чого ми вдячни от них будучи. Ст. Л.

Благодарственный = подячний.

Благодарствовать, благодарствуйте = д. **Благодарить, благодарю.**

Благодатный = благодатний, добрий, добродійний.

Благодать = 1. добро, благодать.

2. і 3. д. **Благоволеніє** і **Благодѣніє.**

4. рѣкш, достаток.

5. рос. *Gratiola officinalis* — золототисячник, Бѣжа мѣлость, дрислівець. С. Ан.

Благодѣтельный = щасливий. С. Л.

Благодѣтвіє, благодѣтво = щастя, гаразд, добро. — Дай, Боже, нам на здо-

ровь, та скоро побачитись в гаразді. Ган. Барв.

Благодѣтствовать = жити щасливо, добре, благодѣтствовать. — На всіх изіках всі мовчать, бо благодѣтствуютъ. К. Ш.

Благодѣшіє = добрість, добродушість.

Благодѣшный = добрий, добродушний, мягкосердий.

Благодѣтель, ница = добродій, ка, благодій, ка, доброчинця. С. З. Л. — Господь послав нам якого доброчинця. Ч. К.

Благодѣтельность = добродійство, добродійність.

Благодѣтельный = добродійний, благодійний, доброчинний, добротливий. (С. Ж.)

Благодѣтельство = добродѣяти, чинити, робити.

Благодѣніє = добро, добродійство. — Я йому добро зробив, а він так міні оддичив. — Дякуючи Господу Богу за так велике добродійство. Б. Н.

Благодѣть = д. **Благодѣтельство.**

Благожелательный = жичливий, ласкавий. — А я бідний, нещасливий, ніхто міні нежичливий. п. п.

Благой = 1. добрий. — Добра рада, де щира правда. п. пр.

2. упѣртий, сердитий, невгомонний, шалений. — **Кричать благимъ матомъ** = репетувати, галасувати, нануи кричати. — Кричить баба, репетує — ніхто її не рятує. п. пр.

Благолініє = краса (велична).

Благолѣнный = прекрасний, дуже гарний.

Благомієліє = добромієніє.

Благомієслящій = добромієсний.

Благонадѣжность = певність.

Благонадѣжный = певний, надійний.

Благонамѣренный = добромієсний.

Благоправіє, благоправный = обичайність, звичайність, обичайний, звичайний. — Який звичайний хлопецъ.

Благообразіє = краса, врода, гѣжієсть.

Благообразный = вродливий, гарний, гѣжий. — Хороша, вродлива, та доля її нещаслива. п. п.

Благополучіє = д. **Благодѣтвіє.**

Благополучный, но = щасливий, добрий, добре, гаразд. С. З. — Дома усе гаразд застав С. Л. — **Благополучно кончиться** = вийти на добре.

Благовпрілічїє, благопрістойность, ный = звичайність, звичайний, гѣжієсть, гѣжий. С. Л.

Благопріобрѣть; **благопріобрѣтати** = придбати, добути, надбати, набути, нажити, добувати, набувати, наживати, дбати. С. Л. — У наймах, сяк собі та так, придбав сірома грошеняць. К. Ш. — Надбав грошей, став хороший. н. п.

Благопріобрѣтений = придбанний, надбаний, набутий, нажитий. — Благопріобрѣтенею імущество = набуток, надбане, нажите добро. — Це його набуток а не батьківщина.

Благопріятель = приятель.

Благопріятный = 1. пріязний, ласкавий, милостивий, жичливий, прихильний, щірий. — Він завжди до його прихильний.

2. гокий, погєкий, сприяющий, щасливий. — **Благопріятное время** = добрий час, слухний час, погодний час. — Дай, Боже, час добрий! — Будемо сподвати ся слухного часу. — Запобігаймо вперди такому беззравю під сей до того діла погодний час. С. З. — За дві неділі або як на то час погодний звесеть. Ст. Л. — **В. вѣтеръ** = погодний, ходовий. (Мая), погєкий. — Треба вивдче їхати, тепер саме ходовий вѣтер. — **В. погода** = годіна, годяний, годияний, годяно, годияню. — Після дощів настанала година. — За цілий тиждень її одного дня не було годино. — **В. случай** = добра оказія, добрий випадок, щастя. — Йому випала добра оказія.

Благопріятствовать = 1. ласкавим, милостивим, прихильним бути до кого. 2. годіти, погодити, сприяти, щастити. — Як Бог годить, то й мокре горить. н. пр. — Тепер час погодить, треба ділом пошійшати. С. Л. — А Бог мій погодів, вовк кобилу задушив. н. пр. — Щастя йому сприяє. — Хоч її не возьму, буду їй сприяти, всякого добра буду їй жадати. н. п.

Благоразуміе, благоразумный = розсудливість, розсудливий.

Благорасположеніе = ласка, ласкавість, милость, пріязнь, прихильність.

Благорасположенный = д. Благопріятный 1.

Благораствореніе = здоровість (повітря).

Благорастворенный = здоровий.

Благородникъ, рос. Eupatorium cannabinum = сідач, сідаш. С. Ан.

Благородный = 1. благородний, шляхетний, значний. — Благородна — свиня огородна. н. пр. (До тих, що своїм панством пишаноуть ся.) — Благородні — хлѣба голодні. н. пр.

2. чєеній, благородний, лицарський, щіра душа. — Благородними кітками богота заспівав. К. Ш.

Благосклонность = д. Благорасположеніе. — **Снискать благосклонность** = д. Благоволєніе пріобрѣть.

Благосклонный = д. Благопріятный 1.

Благосклонствовать = д. Благопріятствовать 1.

Благословеніе = благословєння, благословєнство. С. З. — Матусинє благословєння. Опов. О. Сторожєнка

Благословить, ся = благословити, ся, поблагословити. — Благослови, Боже, нам гил'єчко звити, сей дом звеселити. н. п. — Благословилась Марусєнка та у свого татка на посадовку сїсти. н. п.

Благосостояніе = достаток, гаразд, добробит. — Він має достаток. — Хто в біді, нехай бїду стерпить, а хто в гаразді, щоб іїбіли бїди не знав. н. пр. — Добробит в краю не то що не підносить ся, але очевидчки упадає. Батьківщина.

Благостыя = добро, милость.

Благодѣть = добрість.

Благодѣтель, ный і т. д. = д. Благодѣтель, ный і т. д.

Благоустройство = воля, ласка, милость. — Покладаю ся на ласку вашу, на вашу волю.

Благоустроєніе = упорядкуванія.

Благоустроить = порядок, лад дати, упорядкувати.

Благоустройство = упорядкуванія, добрий лад, порядок.

Благоуханіе, ный = д. Благовоніе, ный.

Благоухать = пахнути, пахтїти. — С. З. — Квітки пахнуть леним ранком. Аф.

Благочестивый = благочестивий, побожний.

Благочиніе = 1. д. Благоустроєнство.

2. кільки церкѣвъ парохвіяльних під доглядом одного благочинного.

Благочинный = 1. д. Благопріятный.

2. благочинний, благочинник. С. З.

Блаженный = 1. щасливий, блаженний.

2. юродивий. — А я, юродивий, і день і ніч плачу. К. Ш.

Блаженство, вать = щастя, рай, рєскіш, раувати, рєскошувати. — Рай, та не пам тут раувати. К. Б.

Блажить = 1. величати, славити.

2. дурїти, пустувати, верєдувати, коверзувати, комєзити ся. — Добре дурїти, коли пристуває. н. пр. — Ой мати, мати, москаль у хатї, пустує, жартує, не дає снаги. н. пр.

Блакно́й = шалений, свавольний, вередливий, невгомний. С. З.

Блазъ = дур, дурість, дуроці, примха, блазенство, шаленство. С. З. Л. Ш. — Викни дур з голови. — Се тільки для примхи. С. З. — Йому уже блазенство в голові. С. З.

Блазніть, ся = спокушати, ся, зніажувати, ся, зводити, принажувати. — Бада Польку спокусила, пішла Полька за Русина. н. п.

Бла́нжевий = жовтотілесний (копір).

Бла́нжк = біанок.

Блева́ка = блюва́ка, рига́ч. С. Ш.

Блева́ніє = блюва́ння, блюва́чка, рига́ння, рига́чка.

Блева́ть = блюва́ти, рига́ти, кідати з себе.

Блева́чъ = д. Блева́ка.

Блѣвка = наживка (червячок або муха, що падають на гачок для принади риби).

Блево́та = блюво́та, рига́чка. — У його блювота з оною.

Блево́тина = блюво́тина, блюва́ки, блювоті́ння.

Блезі́ръ = 1. дзеркало (передня сторона печі або груби, що виходить в одну кімнату, коли тонка з другої).
2. в віразі: „для близіру“ = абі-як, для годіть ся. — Він це зробив тільки для годіть ся.

Блѣкостъ = в'ялість.

Блѣка́ый = зів'ялий, пов'ялий, збляклий.

Блѣкну́ть = в'янути, блякнути, ни́діти, линяти, линіти; марніти. — Ждала, ждала козаченька, тай в'янути стала. н. п. — Всі мої квіти лугові пониділи, що твоїх козаків у себе не виділи. н. п. — На калину вітер віє, калина лишіє. н. п. — Полинали брови, помарніло личко, обсіла круг дівтора, як перепелчку. н. п.

Блекотá, блѣкотъ = 1. д. Беленá.
2. рос. *Conium maculatum* = болиголов, блекотá, вомі́га, сі́кавка, свисту́ля. С. Ан.

Блескъ = блиск, лиск, бляск. — Бляску та гуркоту було багато. С. Ш.

Блесна́ = блешня (олив'яна рибка з гачком). — Щуки на блешню добре ловлять ся.

Блесовка = низка, разок перлів.

Блесоть = перли (не пизані).

Блѣстка = білстка, бліщик, блискітка.
— Блѣстки лучей = скалки. — Вышнв́ать блѣстками = гантувати, накра́пувати.

Блестнякъ, рос. Chrysis = світляк, блищак. С. Ш.

Блестніє = блищання.

Блестіть = блищати, ся, блискотіти, лисіти, ся, видіскувати ся, (як зорі) — зоріти. — І полум'я бува блісне, як вітер повіє. Аф. — Ой у полі кришча, там водця блищить ця (а по другому варіанту: лиснить ця) н. п. — Ог, щось лиснить ся, чи не вода? С. З. — Чоботи, аж виліскують ся. — Дай то, милий Боже, блісне булава. К. Ш. — Місяць світить, зоря зорів. н. п. (Не рівно) — бліскати, блікати, миготіти, мигтіти. — Передо мною усе щось блик та блик! коли я придивив ся, аж то гроші горять. С. Ш. — Цілу дорогу мигтить міні в очу, як сонце. — Щось проти свѣчки миготіло, то певно її коси поліскувались. С. З. (Дуже помалу) — бліммати. С. Л. — Каганець блимає. — (Ледве видно) — леліти. — Деся далеко водця леліє. — (Як срібло) — срібітти. — Діпиро при місяцю срібіне.

Блестякъ, блестянка = д. Блестнякъ.

Блестяцій = блискучий, лискучий, блистучий.

Блеяніє = бекання, мекання.

Блеятъ = бекати, мекати, мекетати, блекотати, мекекетати. С. З. Ш. — Кавчать, мекечуть всіма голосами. Гул. Ар.

Ближайшій = найближчий. — Сюдою найближча дорога.

Ближе = ближче, блізде. — Зеленький барвіночку, стели ся ще нижче, а ти милий, чорнобривий, присунь ся ще ближче. н. п.

Ближній = ближній, близький. С. Ш.

Близѣхонько = близенько, близесенько.

Близить, ся = блізити, ся, наближати, ся. С. З. — *Θ. V.* — до с... дубець банзить ця. н. п.

Близькій, ко = близький, недалекій, блізько, недалёко, на близу́. — Хоч близько, та слизько. н. п.

Близежацій = близький, сусідний, сусѣжний.

Близна́ = близно́.

Близнець = близня́, близня́тко, близню́к, близня́к, близню́чка. С. З. Ж.

Близнеці́ = 1. близня́та, близнюкі́. — **Рожать близнецовъ** — близніти. — Три роки близнила, а на четвертий змишля — троє привела. н. п.

2. астр. — чені́га (? одно з 12-ти сузір'їв екліптики). — Віз став супротив півночі над хатами, чені́га вишнлась. С. З.

Близорукій = низкоокий, низкий на очі, короткозорий. Помис.

Бли́зость = близькість, близина, близь, близьень. — По близьості = поблизу, близьька, близько, біля, побіля.

Блізь = 1. д. Близость — Поблизости.
2. коло, тріхи не, мало не. — Він там прожив тріхи не рік.

Близь = д. Близость.

Бли́нець = налісник (млинець з сіром).

Блинохвátь = книшолáп, книшохвát (жартливо або часом і лайливо, дражнить поповичів).

Бли́нь = млинець, блин, блинець, (з пше-на) — пшоняник, (з гречки) — гречá-ник, (з гороху) — горóхвяник. С. Аф. З. Пов. — Слінець, на млинець. — Не хочу. На два. — Не бачу. На три. — У міх при. н. пр. — Батько вмирає, а він блини вми-нає. н. пр. — При́хали паничі — гречани-ки у щі. н. п. — Печь бли́ні — вжива-єть ся і метафорично = робіти на швид-ку́ рúку, абí як. — Бли́номъ въ ротъ лъветъ = лáщити ся, підсипáєть ся, піддéщуетъ ся.

Бли́стáніє = блискання, ліскання, бли-щання.

Бли́стáтельний = 1. блискучий. С. Ш.
2. пишній, величний.

Бли́стáть = д. Влестѣть.

Блока́да = облога. С. З. — Ми двадцять і чотири дні Орду громилі, в облозі сидю-чи, конину їли. К. Б.

Блока́дний = обложний.

Блокирова́ть = облягати, обкладати, об-ступати. — Ой уже ж наші славні Запо-рожці тай невеселі стали, ой облягли їх, облягли москалі та усіма сторонами. н. п. — Зібрав війська сорок тисяч в місті Жа-ботині, обступили город Умань у одній го-дині. н. п.

Блокъ = блок, коліща, вертіло (? С. П.)

Бло́на = 1. шкурка, кожущок, толубець, півва, півка.
2. анат. Ресента — місце, місто, по-сідд; сорочка. — Щасливий — в сорочці родив ся. н. пр.
3. гуля, гуля, на́ріст.

Бло́дніць, ка = білявий, білявець, бі-лявчик, білявчин, русявий, русявин, білявця, білявочка, блúха, білява, бі-лявца, русява, русявка. С. З. Ш. — Білявого любка маю, сама білявецька. н. п. — Ой не іду до білявки, не іду: унав спíжок, нароблю слáду. н. п. — Ой пошу-кав білявочки иншої собі н. п. — Голо-

вошко моя бідна, що діяти маю? Та де ж мой білявци, що я не видаю? н. п. — Пáne брате, товаришу! Баталія буде: або твоя або мой білявци буде. н. п.

Бло́нокъ = обáпол, обáполок, обзбóл. С. З.

Блоха́, ком. *Pulex irritans* = блоха́, здр. — блішка, зб. — блошва́, блошний. (Вигаяти бліх перед огнем) — прудіти ся. С. З. — Блошви тієї розвелось страшенна сила. — Ону́чі инші полоскали, а хто прудив ся у кабиць. Кот.

Бло́шнєстий = блохатий, блохастий. — Тай блохате оце цуденя.

Бло́шій = блошиний.

Блошлívый = д. Блошнєстий.

Блошнї́къ, рос. *Aspidium filix femina* = па́поротъ, жіно́ча па́поротъ. С. Ан.

Блошнї́ть = блошїти. — Оце цуденя тільки блошїть тут.

Блошнї́ца = 1. і 2. д. Блошнї́къ і Вздúшка.

3. рос. *Orianium vulgare* = матерїнка, зїновка, духовий цвѣт. С. Ан.

Блошнóй, блóшний = д. Бло́шій.

Блошнáя трава́, рос. 1. *Polygonum persicaria* = гїрчáк. С. Ан.

2. д. Блошнї́къ.

Блúдень = пусту́н, жирúн. С. Л.

Блудї́ть = 1. блудїти, блукати, тиняти ся, вїяти ся. — Хожу, блужу, як те сон-це в крузі. н. п. — Блаукає, як приблаудний. н. пр. — Як бачиш, бурлака на свѣті ти-ни ся од села до села. Кот.

2. бахурувати, розпúтствовати, воло-чїти ся. — Але з другими бахурюють, свої ж жінки нехай горюють. Кот.

3. пустувати, жирувати. С. Л.

Блудлívый = пустотлívий, шкóдлívий. — Шкóдливий, як кішка, як тхїр. н. пр.

Блуднї́къ, ца = розпúтник, ця, бахур, ка, курвáль, кúрва, блудя́жка, повя, хлбóрка. — Чоловіка мав, а з бахурами водить ся. С. Аф. — У горóді не без дур-ни, в селі не без курви. н. пр. — Коси рі-зали блудяжкам. С. З.

Блуднýй = розпúтний. — Зовсім роз-пúтна стала і ото привела дитину. н. о.

Блудодѣ́й, ствóвать = д. Блуднї́къ і Блудї́ть 2.

Блудодѣ́яніє, блудъ = 1. розпúста, кур-вáльство, бахорування. — Розпуста в молодості приносить хворобу на старі ко-сти. н. пр.

2. любодїйство. Б. П.

Блудя́га = волоцóга, заблúда, заволó-ка. С. З. — А на чужій на сторонці зо-

вуть мене заволокою, велять міні річку брести широкою ще й глибокою. н. п.

Блуджання = блукання, блуканина, блуд. С. Ш. — Як кого нагада блуд, нехай припамтає у який день було Різдво, візьме землі з під ніг і поситить на голову, той знайде дорогу. н. пр. — Тай набрида вже міні ся блуканина.

Блуджати = д. **Блудить** 1. — Блукаючий вираз очей. Фр.

Блудноватий = блідуватий. — Листя як на ясені, тільки блідуватіше.

Блудноаіий = блідорожевий, рожевенький.

Блудноголубой = голубенький, блакитновий. (С. Ш.)

Блуднозелений = зеленуватий.

Блуднолиций = блідий, блідний, блідоліций. — Віда, у кого жінка бліда, а в кого рум'яна — кажуть: усім кохана. н. пр.

Блудність = 1. блідість, блідота.
2. **Блудність дівичья**, Chlorosis = блідниця.

Блуднота = д. **Блудность** 1.

Блудний = блідий, блідний. — А блідий місяць на ту пору з-за хмари де-де виглядав. К. Ш. — **Блудная пемочь** = д. **Блудность** 2.

Блудити = блідити, бліднути, бліднішати, полотніти. — Вона вся пополотніла з ляку.

Блюденіе = догляд, дозор, пильнування, стереження. С. Л. З. Ж. — За ним треба доброго догляду.

Блюдечко = блюдечко, блюдце.

Блюдо = 1. блюдо, полумисок, таріль. С. З. Л. Ш. — Внесли йому блюдо червоцьв. н. п. С. Ш. — Полумисків два цінових. Стародавній опис. Київ. Ст. — Таріль точений. С. Ш.

2. **страва, потрава**. — Голодному кожна страва добра. н. пр. — Яка приправа, така й потрава. н. пр. — Тут іли разніи потрави і все з полиvaniх мисок. Кот.

Блюдолізничать = 1. тарілки лизати.
2. об'їдати когю.

Блюдолизъ = лизоблюд, похлібець, дармоїд. — Барабаш похлібець людський. С. З.

Блюсті, ся = доглядати, ся, глядіти, назираіи, наглядати, пильнувати, стерегти, заховувати, ся. С. А. ф. З. Ж. — Нехай мати буде, вонаж дрібні діти доглядати буде. н. п. — Буду дома сидіти, буду жінку глядіти. н. п. — Пильнуй свого носа, а не чужого проса. н. пр.

Блюстителъ, ница = доглядач, догляд-

чий, дозорний, доглядачка. — Бач, бісова доглядачка, таки взрїла. Кв.

Блюстителный = дозорний, пильний, доглядний. С. А. ф. З. — Треба пильше око мати за ним.

Бляха, бляшечный = бляха, бляховий, бляшаний. С. Ш.

Бобёръ, зв. = 1. Caster fiber — бобёр, здр. — бобрик. С. Ш.

2. Lutra — відра, видніха. Эв. — Запорожї прозвали сього звіря виднихою чи видрою. О. Ст. — **Убитъ бобра** = піймати облизня, пошити ся у дурні, вхопити шилом п'атоки.

Бобковинка, рос. Anthoxanthum odoratum = дущиця. С. Ан.

Бобовидный = бібчастий.

Бобовикъ = бобовинця. С. А. Ш.

Бобовина = біб.

Бобовникъ = рос. 1. Amygdalus nana — бобуїк, заячі орішки, польові орішки, дівоча кров, черсаки. 2. Batomus umbellatus — осїтняг, жаб'яча цибуля.
3. Menyanthes trifoliata — бобівник, зубобівник, трифолія. С. Ан.

Бобовнякъ = д. **Бобовина**.

Бобокъ = бобина.

Бобровица, бобровникъ = д. **Бобовникъ** 3.
Бобръ = д. **Бобёръ**.

Бобъ, рос. Legumen, Faba = біб. — Турецкіе бобі, Phaseolus = квасоля. С. Ан. — **Остать ся на бобахъ** = піймати облизня, пошитись у дурні, вхопити шилом п'атоки. — **Разводитъ бобі** = баяіси точити, теревені правити.

Бобзіий = бурлацький. — Життя бурлацьке, як собацьке. н. пр.

Бобзілка = бурлачка.

Бобзіль = бурлака. С. Ш.

Бобзільскій = д. **Бобзіий**.

Богатѣльа = богодїльня, Божий дім, шпигаль. С. Ш. — Ще добре, що прийали й стару, бідоланшу, до Божого дому.

Богатей = багач, багатірь, багатиний, дўка, дукарь, дукач. С. А. ф. З. Л. Ш. — Іде багач, іде дукач, насміхаєть ся, за що тая гологонька нашиваєть ся. н. п. — Як умре багатірь, то йде за ним увесь мир, а як умре харпак, то йде один дик. н. пр. — Ой не смій ся із голоти, превражий дукю, щоб не було із душею тобї розлуки. н. п. — Він такий багатини, що не зна, що то нема.

Богатенекъ = заможний, заміжненький. С. А. ф. З.

Багатіть = збогащати. — Пожитками збогатили. С. З.

Багатство = 1. багатство, скарб, скарбій. С. Аф. З. — Добре братство краще багатства. н. пр. — Де скарб ваш, там і серце ваше. К. Св. п. — Маючи такий скарб в руках наших, котрий жадно сумою перешахачи бити не может. Ст. Л.

2. роскіш, роскші, пишність.

Багатій = 1. багатій, грошовитій, (дуже) — багатіючий, (не дуже) — багатенький, заможний, заміжненький. (Див. ще: **Багатей**) — Багато му чорі діти колише. н. пр. — Він чоловік багатій, грошовитій. — Ой коли б же я, козаче, була багатенька: наплювала б я на тебе й на твого батенька. н. п. — Хоч не дуже багатій, а заможненький. н. о.

2. пишній, роскішний. — На йому жуван пишній. — А той пишні та роскішні все храми мурує. К. Ш.

коштовний, дорогий. — Шабля і вся зброя коштовна, сріблом оброблена.

Багатірскій = багатірський, лицарський. — Ой показав Ведмеденко багатірську славу: тай потонув вразих Ляхів в городцькім ставу. н. п. — В похід виступати, лицарської слави добувати. н. п.

Багатірство = багатірство, лицарство.

Багатір = багатір, лицар, козарлюга. — Васюринський козарлюга все п'є та гуляє, ой він своєму отаману голосно гукає: позволь, батьку-отамане, нам на башті стати, не позволим Січу руйновати; не позволим з шабельками, позволь з кулаками, нехай наша слава пройде поміж козаками. н. п. — А Сірко був лицар на всю Україну. н. п.

Багатіть = багатіти, багатшати, розживати ся.

Багаче = багатше, багатіше. — Він тепер далеко багатіше став жити.

Багачевъ = багачський. — Панське та багачьке нігдє не пропадає. н. пр.

Багачество = д. **Багатство**.

Багачіха, багачка = багачіха, багатірка. С. З.

Багачъ = д. **Багатей**.

Богіня = богіня, божиця. С. Ш. — От баба і каже дідові: лізь на небо — ти будеш богом, а я божицею. н. к.

Богобоязливий, богобоязненный, богобоязний = богобійний, богобоязливий, побожний. С. З. Ж. Ш. — Ко свідетству прищупючи люди добріє, богобійніє. Ст. Л. — А той тихий та тверезий, богобоязливий, як кішечка підкрадєть ся. К. Ш.

Богобоязливость, богобоязненность = богобійність, (С. Ж.) богобоязність.

Боговдохновенный = богодухновенний. Кул. Граматка.

Богоматерь = Богоматір, Мати Бóжа, Бóжа Мати, Богородиця, Пречіста. — Ой рятує, рятує, Божая Мати, не дай погибати. н. п.

Богомалець, богомоллица, богомолка = 1. богомалець, богомільник, богомільниця. С. Ш.

2. прочан, прочанка, мн. прочане. С. З. — По дорозі в Київ тягли ся потомлені прочане.

Богомоль = 1. д. **Богомалець**.

2. святєнник, святій та бóжий. — Такий святєнник, що й слова не скаже, не перехрестившись, а тільки вже йому не попадаєть ся. — Святій та божий, а псиною з душі тхне. н. пр.

Богомолье = 1. богоміль'я.

2. проща. — На прощу в Київ одвезли, святими травами поїли, та все таки не помогли. К. Ш.

Богомольникъ, ца = д. **Богомалець** 2.

Богомольный = богомільний, побожний. С. З.

Богомольщикъ, ца = д. **Богомалець**.

Богомольщина = прочане.

Богоотступникъ, чество = д. **Атеїсть, атеїзмъ**.

Богоравный = богорівний. — Одисей богорівний. Ніщ.

Богородица = д. **Богоматерь**.

Богородицна, богородичная, богородская трава, рос. 1. *Thymus serpyllum* = чебрець, чебрик, чебрик богородишиний, (гал.) — чебрець, матерінка. С. Ап.

2. д. **Беземєртникъ** 2.

Богородичные праздники = Пречіста:

Успеніє Богородицы (15 серпня) — Пєрша Пречіста, **Рождество Богородицы** (8 жовтня) — Друга Пречіста, **Покровъ Богородицы** (1 листопада) — Трєтя Пречіста або Покрова. С. Л.

Богослужєніє = слўжба Бóжа, одправа. С. Л. — **Отправлять Богослужєніє** = правити слўжбу Бóжу.

Боготворить = боготворити, оббжувати.

Богоугодный = богоугóдний, угóдний

Бóгові. — В. заведєніє = д. **Богадільня**.

Богохуленіє = блóзнірство. С. Ж. Ш. — Блюзнїрство єсть слова зелживні проти Богу или святим. В. Н. — Нехай буде проклят, поки аж блóзнірства свого перестанєть. Уст. Луц. братства.

Богохульникъ, ца = блóзнір, ка, блóзник, ця. — Блюзнїрі не можуть право-

вати ся, ані свідчити, але повинні горлом бити карані. Б. Н.

Богохульничество, богохульство = д. Богохуленіе.

Богохульствовать = блóзнити, блóзно-вати. С. Ж.

Богоявленіе = 1. Богоявленія. С. Ш.

2. (свято 6 січня) — Водóхрещі, Хрещі, Ордань. С. З. — А третєє свято то Водохрещі. н. п.

Богоявленскій = орданський. — Треба по-кропити орданською водою.

Богъ = Бог, Біг, здр. — Бóженько, дѣське — Бóзя. — Як будеш в дорозі, пам'ятай о Бозі. н. пр. — Без Бога ні до порога. н. пр. — Боже! Боже! „А чого, небоже?“ „Істи, Боже!“ „Роби, небоже“. н. пр. — Ні Богові свѣчка, ні чортові кочерга. н. пр. — **Богъ въ помощь, Богъ на помощь, Помогай Богъ** = поможі Бóже, Бóже помози, помагай Біг, магай-Біг!

— Ішов козак дорогою: помагай Біг, женче! н. п. — Боже помози! а сам не лежи. н. пр.

Богъ дасть = дасть Біг, Біг-ма! — **Богъ тебѣ судья** = суди тебѣ Бог. — **Богъ вѣсть** = Бóзна. — Бóзна що вигадує. — **Бóга призываѣть во свидѣтели** = Бóгом свідчити ся. — Бóгом свідчить ся, а чортові душу запродав. н. пр.

— **Богъ мені побѣй** = Побий мене Боже, Біг-ме. — Біг-ме! що я не брав. С. Ш.

— **Бóже храни, сохрани Боже, оборони Боже, унаси Боже** = крий Боже, бóронь Боже, ховай Бóже. — Крий Боже, як страшно! — дяка Бóгові, хвалити Бога. — Хвалити Бога, усе гаразд. — **Дай Богъ** = бóдай, дай Бóже. — Бодай тая річка куширем заросла н. п. — Дай, Боже, щастя, долю, хлѣба в волю. н. пр. — **Дай Богъ здоровья** = Поздоров, Боже. — Поздоров, Боже, батьга, то все гаразд буде. н. пр. — Поздоров, Боже, мого старого і мене коло його. н. п. — **Ей Бóгу** = їй Бóгу, їжете Бóгу, далєбі, присай Бóгу. — Далєбі, що так. — Не здатний, далєбі, брехать. Кот. — **Какъ васъ Богъ милуетъ?** = Як ся маєте?, Як вас Бог милує? — **На Бóга уновай, а самъ не паошай** — На Бога покладай ся, а сам робиш не цурай ся. н. пр. — Роби, небоже, то й Бог поможе. н. пр. — **Нади в Бозі як хлѣб у стóзі.** н. пр. — **Рáди Бóга** = Бóга раді, пробі. — Криши пробі ті мати, щоб дівчину рятувати. н. п. — **Счастьливъ твой Богъ** = щастя твоє. — Ну, щастя твоє, що втік. — **Слáва Бóгу** = слáва Бóгу, хвалити Бóга. — Хвалити Бога,

всього є доволі. — Хвалити Бога, що так обійшлося. С. Ш. — **Чѣмъ Богъ послáлъ** = що Бог дав.

Боданіе = бóцання, бóцкання, колотті.

Бодать, ся = колоті, ся, бóцати, ся, бóцькати, ся. — 1 баран бучне, як зачешши. н. пр. — Ходить як овечка, а бучькає, як баран. н. пр. — Тупу — туну по-гами, зколю тебе рогами. н. к.

Бодѣць = 1. острога, кіготь (задній у півня).

2. рїжók (у житі), колóчка, шиш (у рожі, шишшини і т. д.).

3. (в старовину) — острога. С. З. — Ой як стисне козак Печай коня острогами. н. п.

Бодило = рожєн. С. З. — А він вивав рожєн, та як штрикне його. — Хіба рожня ти захогів? Кот.

Бойкъ = 1. д. Білень.

2. д. Битка.

3. лом, черен'я, груз.

4. стóпа в товкачєм (велика дерев'яна).

Боєць = боєць, перебієць; войка, воївник. С. З. — Грища думав завести і п'яний зараз розкричав ся, щоб перебієць привести. Кот. — А міщане ходять, все раду радять, що тому воиці за дар дати. н. п.

Божба = божба, божиння; клятьба. — Дурна клятьба — об стіну головою н. пр.

Божедрєво, рос. Artemisia abrotanum = биж-дєрево, бóже дєрево, биждєрево-чок. С. Ан. Ш. — Біждєревочок — дівкам до кісочок. н. п.

Божєньє = д. Божба.

Бóжєскій = бóжий, бóжєський, бóзький, божістий. С. Фр. Ш. — Божа воли, божа й сила. н. пр. — **По бóжєски** = бóжо, по бóжому. С. Ш.

Божєственный = 1. божєственний.

2. чудóвий, чудóвний. — Чудова зоря на ніч. — А на самім чолі слав чудóвний свѣт: там із новим старий зiхóдив ся за-віт. К. Д. Ж.

Божєство = Бог, Біг, Божєство.

Божиться = божити ся, клясти ся, бігмати ся, присягати ся. — Божила ся бідна вдова, перед папом стоє: ой далєбі, добродію, почує син дома. н. п. — Та не бігмай ся так, бо грїх. С. Ш. — Клянуть ся, що не брав.

Бóжий = бóжий, бóговий. — Ой радує ся земле: син Божий народив ся. н. п. — **Бóжєнє милостью** = з Бóжої ласки. — **Бóжє Провидѣнє** = Вóля Бóжа. — **Бóжє дєрево** = д. Божедрєво. — **Бóжья корóвка**, ком. Chrysomela = сóнєчко. С. З. — Сòнєчко, сòнєчко! виглянь у віко-

нечко: он татари їдуть, тебе заріжуть. н. пр. (Примовляють діти, пускаючи сонечко, щоб воно летіло).

Божниця = 1. божник, божничок, божниця. — Намалюю матір, на божник поставлю; на божничок гляну, матір іспомяну. н. п.

2. каплиця — Пішов у каплицю молитись.

3. божниця (болвохв'яльська). С. Ж.

Бознякъ = бузина.

Бозовый = бузинóвий. С. Ш.

Бозъ, рос. Sambulus = бузина.

Бой = 1. бій, побій, биття.

2. бій, бійка, колот, колотнеча; січа, баталія, битва. — Лайка — не бійка: в боку не болять. н. пр. — Та між ними така баталія, що най Бог боронить. С. Ш. (див. ще під с. Битва) — **Бой свой** = забивання палъ. — **Бой-дівка** = козирь дівка. Кв. — **Кулачний бой** = кулачки. — Ще чорти на кулачках їють ся, а він вже ї с'юхив ся.

3. викидання ікри рибою.

4. д. Боёкъ 3.

Бойкій = жвавий, моторний, меткий, го́стрий, бойкий. С. З. Л. — Там то, маждо, хлопець жвавий, як виросте, буде бравий. н. п. — **Бойкая дорога** = вибоїста, грудковата, нерівна. — **Бойкое мѣсто** = людне. — Це саме людне місце, тут завжди народ товчить ся.

Бойкость = жвавість, моторність.

Бойница = 1. бійниця.

2. дóвбня (котрою бивають скотину) — Як хватить довблею по голові.

Бойня = 1. бойня, різниця, більше вживається мн. бойні, різниці, (де разом і сало витоплюють) — салган. С. З.

2. різня, різанина. — Ушанська різня.

Бокаль = келих, пугар, чарка. — Сяючи йшов по бенкетах веселих з чистого золотого кованих келих. В. Ц. — Він з пугаром у руки саме до краков'яка розігнав ся. К. Ч. Р. — Повніи чарки всім наливайте, щоб через вінця лило ся. н. п.

Боковой = боковий, побічний, прибічний, (про стіну бокову від причілку або про вікно в такій стіні) — причільний. — **Порá на боковую** = час спати, пора на боковеньку.

Бокóушка, **бокóушка** = бокова кімната.

Бокóрь = боць, перебіць (д. під с. Боць).

Бокъ = 1. кулачки (по аглицькому звичаю).

2. стусян, штурхан. — Дав йому стусяна. С. З.

Бокъ = бік, мн. **Бокá** = бóки. — **Обокъ**, **бокъ обокъ** = обік, бік з бóком; поруч, попліч. — Обік його жіпочка небога. К. Ш. — І пішли вони геть поруч. С. З. — Поплiч сїдає. С. З. — **Избá на бокóу** = похила (стара) хата. — **Бокá отвалiть** = побити когó, бéбехи надсадити. С. З. — Сюди на кулаки лиш ближче: я бéбехів вам падажу. Кот. — **Лекáть на бокóу** = байдкувати, байдки бити, лежні справляти. — **Побокóу** = геть, прич. — **Съ бокóу пришéка** = п'яте колесо до вóза, приклiн коляда, приший хвiст коби́лi.

Болванить = 1. витесувати, обтесувати.

2. дурити, морочити, туманити.

Болванъ = 1. їдiл, болван, божок.

2. колóдка, шгурпак, надовбень.

3. дурень, бóвдур, бецман, телепень, йóлон. — Який бовдур виріє. — Ач, який бецман. — Стояв тепер, як пень, і правду мовивши, був дурень-телепень. К. Д. Ж. — Чом ти, йолопе, не клавиєш ся пану возному? Кот. — **Игрáть съ болваномъ** = з дурнем, з дідком грáти.

Болванѣтъ = дурніти, дурнішати, туманити.

Болванешъ = (у кравців) — колóдка, на котрій вирівнюють шви.

Болванка = їудзик (дерев'яний, необтягнутий).

Болдырь = суржик, помісок, покруч. — То не справдешний хорт, а покруч. С. Л.

Болень = д. Болной.

Боліголовъ, рос. Conium maculatum = боліголов, блекотá, сикавка, свисту́ля. С. Ап.

Болокомъ = на опашку. — Надів свиту на опашку.

Болонá = гúля, гúгля, гургúля, моргúля, гúля, гúгля і т. д. С. Аф. З. Л. — Від його цибуха набігла гуля за вухом. С. З. — Ач які гúлi на дереві.

Болóнь = 1. лубок.

2. трухлявина (в недавно зрубаний деревині).

Болотина = багніна, багнови́ця. С. Л. Ш.

Болотистый = багністий, болотяний, багнявий. С. Л. Ш.

Болотникъ = 1. кулік (болотиний, Scolorax).

2. рос. а) Sagittaria Sagittaepolia = козлі, човник, стріла, водянá стріла, стрілиця. б) Geranium sylvaticum = стоко-

- лінник, в) *Ledum* = д. Багульникъ. С. Ап.
3. болотняк, болотяний.
- Болотный** = болотяний, багновий. С. Л.
— Ой пийте, Ляхи, води калюжні, води болотяній, ой що пивали на Україні вина та меду ситнії. н. п.
- Болото** = болото, багно, багнока, багнище. С. Л. Ш. У долині, мов у ямі, на багнищі город мріє, над ним хмарою чорніє туман тяжкий. К. Ш. (Б. ржаве) — Иржавець, ржавець. С. Л.
- Болтаніє** = 1. бовтаня.
2. колихання, теліання.
3. базікання, белькотання, пащуківання, баліси.
- Болтать** = 1. бовтати, колотіти, (ложкою в страві) — бабрати ся. — Колотіти сметану. — Два голуби воду пили, а два колотили. н. п. — Не їв нічого, тільки побобрав. С. Ш.
2. колихати, махати, дригати. — Не колихай погани, бо чорта колишеш. н. пр. — Він ував, тай дригав ногами.
3. базікати, торочити, молотити, верзати, городити, балісувати, баліси або баліандраси точити або правити, варзяті, пліскати, цвєнькати, (багато і швидко) — пащуківати, цокотіти, (не вмовкючи) — лопотіти, ляцяті. С. Аф. З. Л. Ш. — Базікали о всіх ділах. Кот. — Дурний дурне й торочить. н. пр. — Не мели бо зна чоґо. — Верзе, що і в рот не попаде. С. З. — Жінки! коли б ви більше їли, то менш пащуківать уміли. Кот. — Сьміють ся та дають батьків своїх, що змалечку цвєнькать не навчили по німецьки, К. Ш. — Давай вони балісувать та хвалитись. н. к.
- Болтать ся** = 1. бовтати ся, колотіти ся. — Вода бовтаєть ця в бочці.
2. бродити, тиняти ся, вештати ся, сновігати. — Так без діла тиняєть ся. — Посновітала там по всім куткам. Б. Г.
3. теліпати ся, мотати ся, тінати ся, колихати ся. — А витиці то сюди то туди теліпають ся. Кв.
- Болтень** = 1. копієчка.
2, бовтун, бовтюк, розбовток, запороток. С. Аф. Ш. Ман. — З десятка яєць двох бовтюків.
- Болтливый, ая** = щебетливий, а, ховзкий на язык, слизкоязыкий, а, базікало (Д. т. Болтуш 1.).
- Болтовня** = базікання, баліси, теревені, верзіння, торочення. С. З. Ш. — Бач теревені розпустила. Кот.

- Болтунъ, болтуны** = 1. щебетун, ха, базікало, цокотун, ха, лепетун, ха, лепетень, торохтій, ка, белькотун, ха, талалай, ка, ляскун, ха, ляскотуха, (не вмовкючи) — бубній, (ще й дурний) — бовкало. — Ой жінки ви, цокотухи. Кв. — Ой за лісом за пралісом талалай кричить. н. з. — Лепетень лепече, а дурень слуха. н. пр.
2. д. Болтень 2.
- Болтушка** = 1. д. Болтень 1.
2. д. Болтунъ 1.
3. пўтра; дерть або шїло з борошном задля худоби.
4. яєшня (прижена з молоком).
- Болтъ** = 1. бовт.
2. прогбнич. — Треба вікна на прогоничі позапірати.
- Боль** = біль, м. і ж. р. — Такий біль і така біль. — Чужий біль нікому не болить. н. пр. — Ніхто чужого болю не знає. н. пр. — Така біль, що не можна витримати. С. Ш. (Д. теж: Болъвъ).
- Больница** = болніця, шпиталь, лікарня. (Хар.)
- Больно** = 1. боляче, болізно, болить, болко, тяжко. — І сюди гаряче і туди боляче. н. пр. — Болять серце, як згадаши, старих Слов'ян діти виплились кров'ю. К. Ш. — Очі болять болко. — Тяжко дивитись на його бідолаху.
2. дуже, вельми. — Він дуже сердитий. — Вона йому дуже внодобалась.
- Больной** = слабій, недужий, хворий, хоррий, болящий, (небезпечно) — трудній. С. Л. — **Больное место** = боляче місце, болячка, гідзло. — Забула, що недужа, тай пішла швидко. н. пр. — Всі недужі та хорі, а як наварять, то не знати, де си подіє. н. пр. — Хворий лежить, а хліб не влєжить. н. пр. — Які села проходила, болящих питала і травами наповала. К. Ш. — Ніхто й не загляне до грішного болящого в будинки погані. К. Ш. — Дуже слабій лежить. — Там такий трудний, що от-от умре. — Уразив в саму болячку.
- Больнякъ** = старший в сем'ї (дід, батько або старший син або брат).
2. настоятель (у роскільників).
3. шлях (великий).
- Больше** = більше, більш, над. — **Больше всего** = найбільше, більш усього, над усє, над усього. — Любив її Семен над батька і пеньку. О. Мор. — Хоч ти знайдеш на личко білішню, та не знайдеш над мене вірнішу. н. п. — Малий Мирон над усє любить бігати. Фр.

Большеглазый = окаяний, окаянь.

Большеголовый = головатий, головань, головко, головач. С. Аф.

Большинство = більшість, більшина.

Большій = більший, здоровіший. —

Большая часть = більша частина, більшість. — **Большую частью, по большей части** = здебільша, здебільшого, найбільш, найбільш усього. — **Наибольш** буває так, що... С. З. — **Здебільшого** се буває тоді, коли...

Большой = великий, здоровий, (не дуже) — чималий, величєнький, здоровєнький, (дуже) — величєнний, величєзний, здоровєнний, здоровєзний, здоровєцький. С. Аф. З. Л. **Столь большой** = отакій, отакєнний, отакєзний, отакєлєзний. — **Большая дорога** = великий шлях, стовповий шлях. — **Большіе** = старій. — **Велика** риба по глибо ходити. н. пр. — **Здоровий** виріс хлопєць. — **Над** криницю вирєсла величєзна верба. — **Отакєнний** кауи кушив (звичайно показуючи руками, який великий). — **Нехай** старіи попереду візьмуть.

Большуха = 1. старша в сем'ї жінка, старша дочка.

2. настоятелька (у роскольників).

3. берєза, дївчина, що тапок водить.

Большуций = д. **Большой** (дуже).

Болъ, е = д. **Больше**. — **Тъмъ болъе** = тим більш, і потім, потому. — **Колн** пани їдять скоромне, то нам і потім. — **Ти** не знаєш, а я й потому. — **Чъмъ болъе... тъмъ болъе** = де далі... то все більш. — **Де** далі чоловік старієть ся, то все більш хворіє.

Болъзненность = недужість, слабість, хворість.

Болъзненный = болісний, болєсний, болізний, хоровитий, хирявий, хворобний, хірний, слабовітний, нездоровкуватий, (про рослину) — міршавий. С. Л. Ш. — **Якийсь** він болісний вигляд має. С. Ш. — **І** доки вбогою душею і серцем хирявим моїм, на радієть ворогу я буду молити ся стїнам німам. К. П. — **Та** він якийсь нездоровкуватий.

Болъзній = 1. болісний, жалосливий, жаліблівий. — **Який** він жалосливий. С. Аф.

2. любий, мїлий, бажаний. С. Ш.

3. сердєшний, бїдолашний, нещасний.

Болъзнъ, болъзеть = болієть, недуга, хвороба, хороба, слабість, нємч, нємоцї, болїці, нездужання, слабування,

хорування. С. Аф. З. Л. Ш. — **Не** смерть страшна, а недуга. н. пр. — **Ой** деь моя та дочка в недужї лежала. н. п. — **Хвороба** нікого не красить. н. пр. — **Здоровий** хороби сподївай ся, а хорий смерти. н. пр. — **Нємоцї** обєли.

Болѣть = 1. болїти, недужати, нездужати, недугувати, хорувати, хворїти, слабувати, (про гострий біль) — щєміти. — **Нї** їсти нї пити нічого не хоче! — **Чи** не запєдужав? **Братіку** Степане, що в тебе болить? К. Ш. — **Ой** болить у його серце й голова, помїрає чумаченько, а роду нема. н. п. — **Козак** у свїтлицю — дївчина хорує; козак за ручєнку, сердєшно жалує. н. п. — **Не** здуває, що ведмеда б за ухо вдержав. н. пр. — **Він** часто слабує. — **Порїзав** пучку, та страх, як щємить. С. Л. — **Щємить** моє сердєнько. С. Л.

2. болїти, побивати ся, жалїти, жалкувати, журїти ся, печалувати ся. — **Мати** болїє за сином. С. Ш. — **Вона**, сердєшна, за всїх нас побивала ся.

Боляринъ = д. **Воляринъ**.

Болярій, болярїй = болючий, болярїй, болющїй, болкий і д. **Больной**.

Болярка = струп. — **Рана** взялась струпом.

Бомбардировать = 1. бомбувати, кїдати бѳмѳи. С. Ш.

2. набридати, докучати, закидати листами або прозьбами.

Бондарить = бондарювати, боднарувати. С. Ш.

Бондарїха = бондарїха, бѳндарька, бѳндарїха. С. Ш.

Бондарь = бѳндарь, бѳндар, (син його) — бондарєнко, (малий) — бондарчук, (дочка) — бондарївна. С. Ш. — **Ой** на горї яворєць, під горою бѳндарєць, обручки струже, тонєсєнькі дуже. н. п. — **Гарна**, як бѳндарївна. н. пр. (Як та, славна своєю красою, бѳндарївна, котру убив Потѳцький, що про неї зложено єспєлю.)

Боранивать = д. **Воронить**.

Борачъ, рос. Borrago = огірѳшник, огірєчний, огірѳшна трава. С. Ан.

Борборѳ, рос. Bunias orientalis = грїцик, грїцики, свирїна, свєрбїгуз. С. Ан.

Бордакъ = бардакъ, бурдєй, (хазїи і хазїйка) — бандур, ша. Хар. — **Що** се ти цїлий бурдєй завєла у себе? С. Ш.

Бордѳра, бордѳръ = крайка, окрайка, край, окравка, бєрег, бєрежѳк, (для шалєрїв) — бордѳр. — **Вїзьму** хвартух дорогий, срїбні, злотї бєреги. н. п.

Борей = бѳра, бѳрва, бѳрвїй. С. Ш.

Борєніе = бороття, боротьба, борня. —

З боротти руки повибивав. С. Ш. — З боротти не буде путти. н. пр.

Борéць = борéць, перебієць. — Давно се діялось колієш, ще як борці у нас ходили по селах. К. Ш. — Аж ось прийшов і перебієць. Кот.

Борзой, борзая собака = хірт, хорт, хортова соба́ка. — Тоді Троянці всі з хортами зібрались їхати за зайцями. Кот. — Коші сідлайте, хортів скликайте, та поїдем у чисте поле. н. п.

Борзый = прудкий, швидкий, шпаркий. — Швидкий вінь. — Що то за кобила була добра, що за прудка, що за баска. К. Х.

Борзятникъ = 1. лóвчий, доїзжачий (що з хортами стереже звіри).

2. охóтник (про полювання з хортами).

Бористый = 1. боровий. — Боровий ліс.

2. рясний (про збори в одежі). — Рясна свита.

Бормотá = д. **Бормотунъ**.

Бормотáние = 1. буркотáння.

2. мимриння.

Бормотáть = 1. (про голубів) — буркотáти, туркотати. — Ой голуб гуде, голубка буркоче, що голуб голубку покинути хоче. н. п.

2. (про людей) — мимрити, харамъркати, бурмотáти, мурмотáти. — Щось таке мимрити під ніс, що й не розбереш. — Іди ж, кажу, не мимри там під ніс. Гул. Ар. — Та по молодечі навчить Богови молитись, а не по чернечі харамъркать. К. Ш.

Бормотáливый = мимря, мимрий, бурміло. С. Ш. — Оде ще мимря говорить так, що й не розбереш.

Бормотунъ, бормотунья = 1. (про голубів) — туркот. — Ходить туркот волохатий. н. п. С. Ш.

2. д. **Бормотáливый**.

Боровікъ = 1. гриб *Boletus edulis* = боровик, білий гриб. С. Ан.

2. рос. *Chimaphila umbellata* = барвінок, хрещатий барвінок, боровік, порушник, становнік. С. Ан.

3. пт. *Tetrao tetrix* = тетеру́н, тетерю́к, тетеря, тетєра, (саміця) — тетєриця. С. Ш. — Глухий, як тетєрун. н. пр. — Легіла тетєра, не вчєра, тетєра; ушла в лободу, шукаю — не знайду. н. з. (бжєла).

Боровий = 1. кну́рячий, каба́нячий. — У його козляча борода, кнурячий стан. н. п. — Кабаняча туша.

2. лежакóвий.

Борóвникъ, рос. 1. = *Setaria verticillata* — миші́й. С. Ан.

2. *Blitum* — бурячки, польовá малі́на. С. Ан.

Боровой = боровий. — Боровий ліс. — Борова шишка.

Боровъ = 1. кнур, каба́н. С. Ш.

2. лежак, ле́жень. — (Поперечна труба від комина до димаря). — Мабуть загорів ся лежак.

Борода́ = борода́, здр. борідка. — **Борода́ в́росла, а ума́ не в́несла** = борода́ по коліна, а розуму як в дитини. н. пр.

Бородавистый = бородавистий.

Бородавка = бородавка. С. Ш.

Бородавникъ, бородавочникъ, рос. 1. *Clematis* — лóмоніс, лóмніс. С. Ан.

2. *Cerinth* — воскоцьвіт, заяча кривця́, діка калу́ста, дрік. С. Ан.

3. *Chelidonium* — гладу́шник, гладі́шник, глекопа́р, глєчкопа́р, прозо́рник, чістик, чістоті́л. С. Ан.

Бородавочный = бородавочний.

Бородавчатый = бородавистий.

Борода́стый, борода́тый = борода́тий. — Ох міні чудно, що з бородатим жити міні трудно. н. п.

Борода́ч = 1. борода́ч, борода́нь, каба́н.

2. рос. а) *Andropogon* — борода́та трава́, б) *Filago* — горля́нка, грудна́ трава́, по́лїничик і в) *Vincetoxicum* — борода́ч, змі́ний ко́ринь, ра́нник, стру́чки, (гал.) — лóмоніс, лу́нніс. С. Ан.

Бороде́нка, бороди́шка, борóдка = борідка.

Бороди́ща = бороди́ще, борода́ка. С. Аф.

Боро́дка = пробі́й (ковальський струмент до пробивання дірок в залізі).

Боро́душка = борідка.

Боро́дчатый = ості́стий, остюва́тий, уса́тий (про рослини). — Остиєта пшевиця.

Бороза́ = борозна́, скорóда (при кіщці оранки) — роз'о́ра.

Бороза́ло = ковальський струмент для зрізування кінського кошта.

Бороза́льникъ = ра́ло. С. З.

Борозди́ть = 1. борозни́ти, скорóдити, ра́лити, роз'ору́вати.

2. дря́пати, розди́рати, черка́ти, рисува́ти (провóдити риси). — Там мабуть гвіздок в полозі дряпає. — Чую, щось черкає, аж то гвіздок. — Блискавка роздирала хмаря. — Армата начаша обоз людський рисувати. Л. В.

Бороздка = борозєнка. С. Аф. Ш. — Ой кум до куми, до куми борозєнкою йшов. н. п.

Борозди́къ = 1. ра́ло.

2. са́па, са́пка. — Полоди са́пками.

Бороздчатий = борознистий.

Борокъ = бѳрик, бѳричок. С. Ш. — Съ борка да съ бѳсенки. н. пр. — звід'сіль, од'усюди, бо'зна звідки.

Борона = борона. Частици її: рима — поклѣть, бильця, попереchini — глиці, кілочки — зуб'я, де чіпляєть ся орчик — поємик.

Боронєніє = скородїння, волочїння.

Боронїльній = скородїльний, волочїльний.

Боронїльщикъ = скородїльник, волочїльник.

Боронїть = 1. боронїти, обороняти, заступати, ся, захищати. — Бодай мого милєнького Пречистая боронила. н. п. — А Бог мїні допогає, мене заступає. К. Ш.

2. боронїти, волочїти, проволїкати, скородити, закорѳжувати, заволочувати. С. Аф. Л. Ш. — А посіявши, стала волочити, а заволочивши, стала Бога просити. в. п. — З'орав, посіяв він горох, заволочив. Гул. Арт. — І закорѳжує він бороно, сил не жалючі й праці тяжкої. Чайч.

Боронка = борїнка, борїночка. С. Ш.

Боронованїє, бороновать, бороновщикъ = д. Боронєніє, Боронїть 2 і Боронїльщикъ.

Бороньба = д. Боронєніє.

Боротьє = бороти ся, борїкати ся. — Борїте ся — поборете, вам Бог допогає. К. Ш. — Лучче з медведєм борїкати ся, як з жидом рахувати ся. н. пр.

Бортевої = бортяній.

Бортєнь = ўлик, колѳдка, бортъ.

Бортїна = колѳдка або ўлик пчїл.

Бортникъ = бѳртник. — В ледачого бортника і мед ледачим пахне. н. пр.

Бортничать = бортикувати, пасїшникувати.

Бортовщїкъ = бѳртник.

Бортъ = (одежі) — край, берег, (судна) — бїк, облявок, (коликки) — бильця. — Тую галєру за шаьованї облявки брали, та на пристань затягали. н. д. — Колисочка швабська, золотїї бильця, колишу я чернобривця. н. п.

Бортъ = бортъ, дуло; ўлик, колѳдка.

Борщевїкъ, борщєвка, рос. *Heracleum* = борщ, борщівник, козел. С. Ап.

Борщєвникъ, рос. *Pastinaca sativa* = пастернак, пүстернак. С. Ап.

Боръ = 1. бїр, сосновий або ялиновий лїє, (молодий) — бїрник. — Пішли у бїр по шишки. Кв.

2. бранїя. — Бѳру пѣть = не берѣть,

схѳду немá (в торговлі). Бѳромъ братъ = брãти. — За яром брала льон, брала конопельки. н. п.

З. (хим.) — бор.

Боры = збѳри (в одежі). — Свита з рисними зборами.

Борьба = боротїя, боротьба, борня. С. Л. — Ми для роботи на свѣг пародились, ми для борні живемо. Чайч.

Боснѳкомъ = босякã, босякѳм. — Боснѳкомъ ходїть = босякã ходїти, босїни справляти.

Босовїкъ = 1. патїпок, пантѳфель. — Набула без папчїх патїшки. Ког. — Такий чистий, як жидївський пантѳфель. н. пр.

2. босяк, халамїдник (Єлисавет.) раклѳ (Харьк.)

Босѳй = бѳсий. — На босѳю погу = босѳнїж, босѳнїг. С. Аф. Ш. — Взув чоботи босѳнїж.

Босомїга, босомїжникъ — босяк, голодрәнець, голодрабець, голоколїнець, гольтїнака, босонїжка і д. Босовїкъ 2. Босонїгїй — бѳсий, босонїгїй, необутїй. — Мене послає по воду, необуту, неодигнєву. н. п.

Босонїжка = босонїжка.

Босѳта — 1. бѳсїсть.

2. д. Бѳднѳсть.

Босохлєсть, босѳля, босякъ = д. Босовїкъ і Босомїга.

Бѳтãло — 1. бовть. С. Аф. Ш. — Що сак то не бовть. н. пр.

2. дѳвѳник, що прив'язують коровам або коням на шню, як калатало, щоб легше одпукати, як пускають в лїє.

Бѳтãть, ся = 1. хитãти, ся, дрїгãти, точїти ся.

2. бѳвтати, полѳхати (рибу бовтом).

3. гєпати, ся, тупати. — Гєпнув ся об землю. — Тупає ногами.

Бѳтãвã = 1. рос. *Beta vulgaris* — буряк. С. Ап.

2. (у буряка) — бурячїння, гїчка, свѣкла, (у моркви) — морковїння, (у інших городних рослин) — гїчка, гїчка, бадїл'я.

Бѳтвїньє, бѳтвїнья = 1. д. Бѳтãвã 2.

2. холоднїк, холоднїй борщ. (Чайч.) — В лїтку нема найкраще, як холоднїк з раками, та ще щоб огірчкїв з цибулькою і свежю було бїльше.

Бѳтãнки = полѳботки.

Бѳтовъ = д. Бѳтãвã.

Бѳтѳбѳртъ, бѳтѳбѳрты = чѳботи з халївами за колїна.

Бѳтъ = 1. д. Бѳтãло 1.

2. маслoбóйка (ручна).
 3. байдáк. С. Аф. Ш. — Байдаки за пороги провадили. Л. С. — Попереду Гамалія байдаком керує. К. Ш.
 4. д. Бoтвá.

Бóты = чóботи.

Ботáлий = 1. товстий, гладкий С. Аф. З. Ш.

2. спільий, стіглий, поспільий, достіглий.

Ботéть = глáдшати, товстéти, товстéшати. С. Аф. Л.

2. спéти, поспівáти, стéгнути, достéгáти. — Кавуни вже почали поспівати.

Ботя́нь = 1. д. А́исть.

2. глáдуї, глáдирь, глáду́ха, пухтíй, ка, товнiга.

Бочáга, бочáгь, бочáжина = бакáй. С. Ш. — Коло Дніпра багато бакáїв, та такі глибокі.

Бочáрить, бочáрничать = д. Бондáрить.

Бочáрна — бондáрня.

Бочáрь, бочарíха = д. Бондáрь.

Бочéниться = 1. бокувáти, нахилíти ся нá бiк. — Не бокуй, Марусенько, не бокуй, садь собі примесенько, щоб було гарнесенько. н. п.
 2. брáти ся у бóки.

Бочéнокъ = барiло, барiлко, барiльце, бочóнок, (вузький) — боклáг, баклáжок. С. Аф. З. Ш.

Бочéпный = барiлковий.

Бочéный = бочковий. С. Аф. Ш. — Бочкове вино.

Бочéтый = бокáтий, бокáнь, повнобóкий. С. Аф. Ш.

Бочéться = д. Бочéниться 1.

Бóчка = бóчка, кúхва, (с кришкою, замість скрині) — бóдня, (з одним дном) — кáдуб, кáдовб, (для капусти) — квасийк, (для води) — вiднийк, водянийк, водянка, (для зипки мiрчука мiрошнику) — помiриця, (перерізана) — перерiз, зрiзок, шалiк, шпiртвас. С. З. Л. Ш. — Илбар з горiлкою, а в нем горiлки 17 кухв. Ст. опис Кiев. Ст. — Не сьмiй ся барило, бо й само кухвою станеш. н. пр. — По ладобi то знайдеш i в кадовбi. н. пр. — Дала мiнi мати бодню, та на п'ядь не повну. н. п. — **Какъ въ бездóнную бóчку** = як у прiрву. — Що не дай йому — як у прiрву, зáраз розмантачить.

Боязливость = боязсьть, бóязнисть, жaxлiвiсть, ляклiвiсть, полохлiвiсть.

Боязливый = боязкий, боязний, жaxлiвий, ляклiвий, полохлiвий, полошлiвий. С. З. Ш. — Лякливий заць. С. З.

Бóязный = бóязний, бóязкий, страшний. — Мiнi чогось боязко. С. Аф.

Бóязнь = боáсть; опáска. С. Аф. Л. Ш. — Нема в його пiякої боáстi. — Чумаки без опáски спать полягали. С. Л.

Бóяринь = боáрин, пан, вельмóжа.

Бóяриться, Бóярить, Бóярский = д. Бáрiться, Бáриньч 1 i Бáрский.

Бóйреска спiть, рос. Вурлеурум = ласкавiцi. С. Ан.

Бóйреска спeсь = д. Бáрекая спeсь.

Бóйрство, Бóйрченкоъ, Бóйрыня, Бóйрышня = д. Бáрство, Барченкоъ i т. д.

Бóйрышникъ, рос. Crataegus Oxycantha = глiд, глoд. С. Ан.

Бóйрышница = д. Бáбочка 2.

Бóйтeся = боáти ся, лякáти ся, жaxáти ся, страхáти ся, страшiти ся. — Полоханий заць i пенька боiть ся. — н. пр. — Як чорт хреста жaxасть ся. н. пр. — Нема чого лякати ся, коли так.

Брáво = дóбре, гáрно, лeсько!

Брáвый = брáвий, хвáтський, вiдвáжний, молодéцкий, голiнный, сьмiливий. — Все хороши, все чорняви, на котру глiнь, то все брáви. п. п. — Казав москаль „браво“, та й збрехав брáво. н. пр. — Ой як крикнув царь турецкий та на свої слуги, слуги молодéцьки. н. п. — Царубок голiнный, хоч куди. Кв.

Брáга = брáга; шиво, що робить ся з хмeлю i солоду, частiше зовeть ся у москалiв: „брáжка“.

Брáжникъ, ца = гультáй, ка, п'яниця, гуляка. — А гультай той усе н'є, приде до дому, мене б'є. н. п.

Брáжничать = гультявáти, пiти-гульяти, курити, пiячити. — Евандр по давньому звичаю тодi для празника курив. Кот. — Ой щож ти там робив, пане товаришу? Пив-гулив, в карти грав, серце Марисю. н. п.

Брáжничанье, брáжничество = гультáйство, п'яництво, пiяцтво.

Браздá = д. Бороздá. — Браздi = вiжки; вудила, удила. — Покинь мiнi милий золотi удила, щоб я твого коня до води водила. н. п. — Пiди, синку, на ярмарок пiшки, купи мiнi ремiнний вiжки. н. п. — **Браздi правлeнiя** = стерно урiяду.

Бракованный = бракований, вiдчeмний; обiрок, вiбiрок, вiбiрки, брак. — Зостали си самi вiбiрки. — Купiть грушок. — Та у тебе самий брак. С. Ш.

Браковатъ = бракувáти, вiбiрáти, вiддiляти. — Наш пан кого не поставить у некрути, так усе бракують. С. Ш.

Браковѣччяніе = вiччяня.

- Бракосочетаніє** = шлюб; вінець, вінчан-ня. — Перед шлюбом треба заручити. Б. Н. — Стрічай, Боже, перший раз при дорозі, другий на порозі, а третій при шлюбі, при Божому суді. н. п. — Пішла подивитись на вінчання.
- Бракъ** = 1. д. Бракосочетаніє. — Вступитъ въ бракъ, сочтати ся бракомъ = шлюб, вінець взяти, брати, закон при-няти, у закон вступити, одружити ся, побрати ся, звінчати ся, повнати ся, поженити ся, брати ся, вінчати ся, на рушнику стати. — Ой рад би я шлюб у-зяти, та не велить мінї мати. н. п. — Не там щастя, не там доля, де багаті люди, хто береть ся по любові, добре жити буде. н. п. — Чи я ж тобі, Марусенько, вельми люб, що ти брала із мною шлюб. н. п. — Ой матінко, вжеж я не твою, тільки того пана, що з ним шлюб узяла. н. п. — Врештїть, врештїть вороженьки — ми не подамо ся, ще й на ваше безголов'я, тай поберемо ся. н. п. — Поможи нам, Боже, на рушнику стати, тоді не розлучить ні отець, ні мати. н. п. — **Въ граждáнскомъ бракъ** = на віру жити. — Хто їх знає, чого вони не звинчались, вже третій рік живуть на віру.
2. брак, вибірки, обірок. (Д. Брако-ванний).
- Брандмауръ** = мур (між двомá буди-щами). С. З.
- Бранець, бранцы** = шлоскїнь, котру жін-ки вибірають по краям коноплища на тон-ку пряжу.
- Бранивать** = д. Бранитъ.
- Браніна** = мережчата, здобільшого кар-тата тканина.
- Бранитъ, ся** = лаяти, ся, сварити, ся, (дуже) — кобенити, коренити, шлетити, (двог) — скребтїти, скромадити мórкву. — Витья не годитьця, а лаятись грїх. н. п. — Лає мене моя мати, лає, вона ж мо-го горенька не знає. н. п. — Мене мати лає, гулять не пускає. н. п. — Венера лай-ки не стершла, Юноцу стала кобенити. Кат. — Лай, лай, а гроші дай. н. п. — Олимп-ських шпетив на всю губу, свою і ньєку лаяв любу. Кат.
- Бранливість, гий** = лайливість, сварлі-вість, лайливий, сваркий, сварливий.
- Бранний** = 1. лайливий.
2. д. Босво́й. — Бранное поле = д. Арена.
- Бранчивость, Бранчивый** — д. Бранли-вость.
- Браный** = 1. братий (прич. від гл. брать — брати).
2. тканий з мережками (найбільше про картате або иншим способом виткане з мережками полотно, з котрого робляють рушни-ки, настільники то-що).
- Брань** = 1. лайка, лаянка, лаяння. С. Л. — За чарку тай за лайку. н. п. — Лайка не бійка — в боку не болить. н. п.
2. війна і д. Битва.
3. д. Браніна.
- Браслеть** = браслєт, обручка. — На ру-ці у неї золота обручка, а перстні на паль-цах аж горять.
- Брасывать, ся** = д. Бросать, ся.
- Братаніха** = братова (жінка старшого брата). С. Аф. З.
- Братанічна** = небóга, племінниця (дочка старшого брата).
- Братанічъ** = небож, нєбїж, племінник, братаніч. С. Ш. (Син старшого брата).
- Братанщина** = братєтво, братєрство. — Добре братєтво краще багатєтва. н. п. — І в келїї, пеначе в Сїчі, братєрство славне ожива. К. Ш.
- Братанъ** = 1. брат старший.
2. нєбож, нєбїж, племінник (по бра-тові).
3. брат у первих. С. Аф. З. — Він мінї доводить ся братом у первих: наші батьки були рідні браті
- Братанье** = братання, побратимство. — Сваганья — не братанья. н. п.
- Брататься** = братати ся, хрестами мї-няти ся (на побратимство). — Не братай ся, з ким гелит не пас. н. п. — Побратав ся собака з горобцем. н. п. — Вони хре-стами помїняли ся і стали побратими.
- Брательникъ** = брат молодший.
- Брательщина** = д. Братанщина.
- Братецъ** = братік, братко, братуць, бра-ту́ня, братічок. С. Аф. Ш.
- Братіна, братінка** = кúхоль, жбан, ко-нівка, коидїйка. С. З. — Та візьемо кухлі старі, полив'яні, горілкою паливані. В. П. — Куплю тобі чебер меду, коповоч-ку пива. н. п.
- Братішка** = д. Братецъ.
- Братки** = д. Анїтвины глázки.
- Братиний, братній** = братів. — Сестра — то була мала, а то од братового добра аж в землю вросла. н. п.
- Братованье** = побратимство. С. З.
- Братоваться** = д. Брататься.
- Братова́я** = ятрівка. С. З.
- Братоло́біє** = братєрство.
- Братоубійца** = братовбївця, братоу-бійник.
- Братскій** = братський. — Братський ма-настирь.

2. братерський, братерний. С. З. Ш. — Нехай любов братерська на віки зв'язе нас. — Ласці і милості вашій братерській поручаю. Ст. Л.

Братство = братство. — Член братства — братчик. С. Ш.

2. братерство (Див. Братанщина).

Братъ, братья = брат, браті. — **Братъ двоіродный** = брат у первих. С. Аф. З. — **Б. троіродный** = брат у других. С. Аф. З. — **Б. крѣстный** = хрещений брат. — **Б. крестовый, названый** = по-братим, названий брат. — **Б. молочный** = молочний брат. — **Братья сведѣные, сводные** = зведені, зведенюкі, зведеніята.

Братъ, ся = брати, ся. — Добре тому дати, хто не хоче брати, а той, хто бере, як по душі дере. н. п. — Не за своє діло не бери ся. н. пр. — Умивай ся, моли ся, та за хліб бери ся. н. пр. — Брати ся до роботи. — **Братъ вѣрхъ** = гору брати, перемагати. — **Братъ въ долгъ** = позичати, на бір брати, набрати. — **Братъ сторону** = заступати ся, ставати за кого. — **Братъ ягоды, гриби** = збирати. — **Б. дѣнь, конопли** = брати. За яром брала льон, брала конопельки. н. пр. — **Братъ съ живого і мертвого** = драти, дупити (про хабарі). — **Берѣтъ охота, скука, печаль** = берє охота, сум, жаль і т. д. — **Братъ примѣръ** — дивитись на кого і собі так робити.

Братіище = д. під сл. Бракъ — Сочетать-ся бракомъ.

Брачациеся = молоді.

Брачный = шлюбний, вінчальний, весільний. — Шлюбна квітка. О. С. — Хто би діти не з вінчальною і не шлюбною жонкою міл. Ст. Л. — Доглядання метрики шлюбної, книг церковних. Б. Н. — **Брачный возрастъ** = (для парубка) — ожениння, на літі, (для дівчини) — поря, видання. — Ти на літі і Ярина зріє; треба буде людий шукать, та що небудь діять. К. Ш. — Син у його вже на оженині. — В його дочка вже на виданні. — Росла, росла дівчинонька тай на порі стала н. п. — **Брачный обрядъ** = шлюб, вінчання.

Брашно = їжа, їство, страва, потрава. — Усякі штучний їства. К. Ш. — З такої страви ляжеш вздоху лави. н. пр.

Бревенчатый = брусований, рублений. — Комор брусованих дві. Стар. опис. — **Хата для рубленая, сѣни на помості**. н. п. **Бревно** = (товсте і кругле) — колода, дуб,

дубок, (обтесане з чотирьох боків) — брус, балка, (коротке) — оцупок, оцупалок, (тонке, кругле) — кругляк, (для повертання вітряка) — стріла, (в колодизному зрубі) — цямрина, (під стелею) — сволот, (в будовлі для звязку) — оцешна, (поперечна) — банта, бантина, (для переходу через річку) — кладка, (на стріху) — притуга. — Лежить, як колода, як брус. н. пр. — Не дай снаги ходячому, серцем замірати і гнилою колодою у багні валились. К. Ш. — Цямрину в колодизь опустили. Ган. Барв. — Ой у полі річка, через річку кладка. н. п. — **Въ чужомъ глазѣ сучокъ видѣтъ, въ своемъ не примѣчѣтъ и бревна** = чужє під лісом бачить, а свого й під носом не бачє. н. пр.

Брегъ = д. Берегъ.

Бредѣнь = волок, волочок, бредєнь. С. Аф. З. Ш. — Вишлети волочок та піди на річку, може рибку вловим. н. к.

Бредина, бреднякъ, рос. Salix capraea = верболот, іва. С. Ан.

Бредить, ся = верзти, ся, плести, марити, ся, блудити словами, ввижати ся. — Такий весь гарячий, як в огні, і піду ніч щось верзе. — Таке йому верзєть ся — бо'зна що. С. Аф. — Свить ся міні, марить ся. М. В. — Ой ти дівчино словами блудни — сама не знаєш, кого ти любиш. н. п. — Вона все марила ним. — Ввижєть ся йому щось страшне.

Бредни = дурниці, бредні, нісенітниця, теревені. С. Аф. З. — Ти йому дурниці не плети, а толком кажи. Як. — Теревені править. С. З. — Бредни, а й досі як здаю, то серце плаче і болять. К. Ш.

Бредъ = верзіння, марі, маячнй. (К. Ш.)

Бредникъ = д. Бредєнь.

Брезгать = бридити, грєбати, гидувати; гордувати. — А потрави оним всякий звєрь, що єсть на сьвітї — нічим не бридять. Л. Сам. — Він грєбєє моїм хлібом — сілю. — С ким знавєш, водивєш, тепер гидуєть мною. К. П. — Що ви мене не любите, що мною бридигєсь. Фр. — Ти дівчино, гордівнице, гордуєш ти мною. н. п.

Брезгливецъ, вица = д. Брезгливий.

Брезгливость, брезгливый = бридливість, вий, гидливість, вий. С. Аф. З. Л. Ш. — Як побачу що нечужарне, так і верєє з рота — така гидлива. Черниг. Ст. Ніс.

Брезговать = д. Брезгать.

Брезгунъ, нья = д. Брезгливий.

Брезгать = 1. брязчати, брязкотіти, дрезчати. — Козак гуля, брязчать його

гроші. н. п. — Щоб тї підківки брязчали, щоб наші вороги мовчали. н. п.

2. бринькати. — Чую, щось бринькає на бандурі.

Брѣзкитъ, ся = 1. сьвітати, на сьвіт займати ся, благословляти ся, сіріти. — Тільки що почало на сьвіт займати ся. — На дворі ледве сіріє. — Лиш на сьвіт благословилося. С. Ш.

2. мріти, мигтіти, миготіти, бліматн. — Щось проти сьвічки миготіло. С. З. — Цілу дорогу мигтять мінї в очу. С. З.

Бременитъ = обважати, обтяжати, заважати. С. З. — Один з тих волів в дорозі издох через те, що чоловік обважив їх. н. п. — Тая трудність не помалу заважала. Ст. Л.

Брєма = вага, вагота, тягарь, тягота, тижарь. С. З. Ш. — Тяжкий тижарь на серденьку має. н. п. — Притисненї будучи тижаром сил. С. З. — **Разрѣшитъся отъ брємени** = родити, розродити ся, породити. — Вона позавчора тільки розродила ся. — Породила мене мати у високих у падагах. К. Ш.

Брєнность = марність. — Все про марність свою сьвіжу розказував.

Брєнный = марний, тлінний. (С. Ш.)

Бренчало = брязкітка, брязкало, брязкальце, брязкотіло. С. Ш. — У бубни грали, у брязкітки брязчали. н. д.

Бренчаніє = 1. брязчанія, брязкання, брязкіт.

2. бринькання.

Бренчатъ = д. **Брезжатиъ**.

Бресті, ся, брестъ = бресті, ся, плесті, ся, плєнтати, ся, чвалати, плуганитись, тягті ся, дібати. Є. З. Л. Ш. — Воно поміж народом плєнталося. Ган. Бар. — І в двір пустили ся чвалати. Кот. — От плуганити ся! та йди бо швидче. — Він ледве дібає.

Брехать = 1. (про собаку) — гавкати, брехати. — Собака й на сьвятого гавка. н. пр. — Собака й на свого хазяїна бреше. н. пр.

2. (про чоловіка) — а) д. **Бранитъся** і б) — брехати. — Брехати — не ціпом махати. н. п. — Хто бреше, тому легше. н. пр. — Так йому брехнути, як медку лизнути. н. пр.

Брехці = 1. брехня; брідня, нісенітниця. — Брехнею сьвіт пройдеш, та назад не вернеш ся. н. пр. — Не щодня брідня, де-коли й правда. н. пр.

2. базікало, баляєник і д. **Болтунъ** 2.

Брехунъ, брехуха = 1. брехун, брехука,

ха, здр. — брехунецъ С. Ш. — Брехун на всі заставки.

2. д. **Болтунъ** 1. **Брєхъ** = д. **Брехні** 1.

Брєшь = пролом, вірва. С. Аф. Л. Сам.

Бритва = 1. бритва, (з коси) — скісок. — Гострий, як бритва. н. пр.

2. білик (кушлїрський ніж для очистки мезки).

Бритвеница, бритовница = бритовниця.

Бритвенный, бритовный = бритовний.

Бритъ, ся = брити, ся, голити, ся. С. Аф. З. Л. — Чуже й мило голило, а мой й бритва не бере. н. пр. — Не мли си, бо не будеш голити си. н. пр. — Я кажу: стрижено, а вона каже: голяно. н. пр.

Бритѣ = бриття, гоління. С. Л.

Брица, рос. *Setaria glauca* і *Panicum crus-gali* = бриця, мишій. С. Ан.

Бричка = бричка, брика, (з плетеним коробом) — петечанка, (крита) — буда, будка, будара. С. Аф. Ш. Ми поїдемо будою. С. Ш.

Бріонія, рос. *Vruonia* = нечіпай-зіл'є, переступ. С. Ан.

Бровистый = броватий, бровань, бровач. С. Аф. Ш.

Бровный = брівний.

Бровъ, мн. **брови** = брова, здр. — брівка, брівонька, мп. — брови, брівки, брівоньки, бровенята. С. Аф. Ш. — Одна брова стоїть вола, а другій і ціни нема. н. пр. — А в шинкарки чорні брівки, ковані підківки. н. п. — Тільки в мене й чаровьки, що чорні брівоньки. н. п. — Види, дівчинонько, за гай по телята, та най же я подивлюсь на ті бровенята. н. п. — **Не въ бровъ, а прямо въ глазъ**, н. пр. — прямієнько в вічі, без соромá казка.

Бродєць = д. **Бредєнь**.

Бродильный = квасний. — **Б. чанъ** = квасня.

Бродитъ = 1. бродити, вєштати ся, волочити ся, тиняти ся, туляти ся, швєндятн, швєндятн, (не знаючи дороги) — блукати, (швидко, неспокойно) — шмиглати, (без пристановища) — мікати ся, тиняти ся, (зазираючи скрізь) — никати, сновігати, нишпорити. С. Аф. Л. З. Ш. — Чи я живу, чи доживаю, чи так по сьвіту волочусь. К. Ш. — Підї ж ти, нещасна доле, в морі утопи ся, а за млово, молодого, та не волочи ся. н. п. — Як бачиш, бурлака в сьвітї... тиняє ся од села до села. Кот. — Тиняєть ся, як злодій по ярмарку. — Не знав Троїценнї, куди се так вони швєндяють. М. С. про що

воми мандрують. Кот. — Посповитала там по всім куткам. Б. Г. — Сюди ник, туди ник, та й день невелик. н. пр. — Блукає, як прибудий. С. Ш.

2. д. **Бресті.**

3. бродіти, кіснути, кваснути (про тісто, буряки то що), гра́ти, вигравати, шумувати, мусувати (про горілку, вино тощо). — Роскає став бродити. С. Ш. — Шиплять і кваснуть буряки. Кот. — Горілка шумує. С. З. — Наварили лихи пива та не шумували, мали воми собі військо, та не шапували. н. п. — Вино вже мусує.

Бродіть = 1. ловити рибу волюком.

2. пробивати дірку (пробієм).

Бродникъ = д. Бредень.

Бродий = бродня, блукання, блуканіна, вештання, сповігання, нікання.

Бродокъ = пробій.

Бродчикъ = забродчик, бурлака.

Бродъ = брід. — Въ бродѣ = у брід, брідьма. Ган. Барв. Коло-річки, коло броду два голуби шли воду. н. п. — **Неспирьсясь броду, не суйся въ воду,** н. пр. = не спитавши броду, не суйся у воду.

Бродяга = бродяга, волоцюга, заволока, бурлака, поволока, прибулда, приплентач, (про жінку) — волоцюга, бурлячка, мандрюха, повія, (зб.) — бурляцтво, сірома. С. Аф. З. Л. — Волоцюга такий, що хто його зна, де й дів ся. н. о. — А на чужій на сторонці зовуть мене заволокою, велить міні річку брести широкую ще й глибокую. н. п.

Бродяжество, бродяжничество = бродяжество, волоцюжество, мандрі, мандрівка. — Зараз віддали його до суду за волоцюжество. Фр. — Пішов у мандрі. — Мандрівочка, рідна тіточка. н. пр.

Бродяжничать = бродяжити, волочити ся, мандрувати, бурлакувати.

Бродяжий = бурлячий.

Бродячий = бродячий, мандрівний. С. Л.

Броженіе = 1. д. **Бродий.**

2. шумування, мусування.

Броненосецъ = панцирник.

Броненосный = панцирний. — Которий чоловік будь боярин, панцирний або тяглий чоловік. Ст. Л.

Бронза = брѣза, спиж. С. З. Ш.

Бронзировать, бронзовать = бронзувати.

Бронзованіе, бронзовка = бронзування.

Бронзовка, жук Arhovius fassor = оленка.

Бронзовый = бронзовий, спижовий. С. З. Ш. — Лихтарик спижовий височенький. Ст. Опис. Київ. Ст. — Дзвонами спижовими

коні шапували. н. о. — А гармати, которі були спижовіє, з собою побрали. Л. Сам.

Бронникъ = панцирник.

Бронь, броня = панцир.

Бросальщикъ, ца = кидальник, ця. С. З.

Бросаніе = кидання, шпурління.

Бросальный, бросаальный = кидальний.

Бросать = кидати, метати, (с силою) — шпуряти, шпурляти, (с зневагою) — вергати, швиргати, (що небудь важке до долу) — гѣпати. — Кинув камінь у вікно. — Усіх Турків у Чорне море пометали. н. д. — Шпурнув кухоль об землю. С. Ш. — Швирнув йому просто в вічі. — Геншув до долу. — **Бросать жребій** = брати жереб, (налкою) — міряти ся, виміряти ся. — **Б. взглядъ** = скидати очима, б. гнѣвный взглядъ = оскілками дивити ся. — **Б. вверхъ** = підкидати.

— **Б. безъ вниманія** = кидати, покидати, залишати, нехтувати, занежати. — Куди мийш тепер одїжаєш, мене молодую кому покидаєш. н. п. — Залишив се діло, зовсім започаєв. — **Б. кровь** = кидати, пускати кров. — **Б. въ огонь** (про хворобу) — кидати в жар.

— **Б. якорь** = закидати якір.

Бросаться = кидати ся. — **Б. въ глаза** = кидати ся в вічі, набігати на очі, очі в себе брати. — **Б. въ объятія** = кидати ся в обійми, на шию, припадати. — **Б. на что** = накидати ся. — Накинув ся на борщ, цілий подумисок вїїв. — **Б. къ кому** = кидати ся, поривати ся, (причепливо) — сікати ся. — До хиври сікаєв ся, за макогін хватав ся. Гул. Ар.

Бросить = кіннути, покіннути; шпурнути, пошпурнути, пошпурити; швиргонути; гѣпнути, брязнути, беркіднути, бебѣхнути, (з шумом) — торохнути. — Покинь своє, та йди мертвого шукати. н. пр. — Чому міні, Боже, ти крил'я не дав? Яб землю покинув і в небо залѣв. Петр. — Як батька покинеш, сам марне загинеш. н. п. — Шпурнув каміноюкою. — Брязнув об землю. — **Б. взглядъ** = скинути очима, намигнути оком. — **Б. безъ вниманія** = покіннути, залишити, занедбати, облишити, занежати, занехати. — Перше мене любила, тепер залишила. н. п. — Ой і твій хліб і сіль занежаю, з тобою нелюбий я жити не стану. н. п. — Облици уже, не займай його. Чайч.

Бросить, ся = кинути, ся, метну́ти ся, шатну́ти ся, (зразу) — порва́ти ся, (в бік) — шара́хнути, (об землю) — ге́пнути, ся, беркіцьну́ти, ся, (у воду зразу) — шубовснути, (в ліс зразу) — шелесну́ти, (про хворобу) — вкину́ти ся, прикину́ти ся. — Він кинув ся бігти. — І красти будинки шатнули школярі. Кот. — Шатнув ся він по хаті — нікого нема. н. п. — Метнули ся по курінях — запасу не має. н. п. — Зараз метнули ся, притаскали її. н. к. — Кінь чогось злякав ся, та як шарахне — трохи віз не перекинув ся. — А він його як геше до долу. — Він в одежі так і шубовстнув у воду. — Стояв на узліссі, а як побачив нас, так і шелеснув. — Вкинулася і до нас гаєпідська віспа. — **Б. б'язя́т** = кину́тись бігти, майну́ти. — А як сев дівчина зачула, та і з улиці майнула. н. п. — **Б. вь слёзы** = заплакати, ударитись в слёзи. — **Кровь бросалась** = к. вдари́лась.

Броскій = 1. кидкий, меткий. — Він дуже меткий — дальше всіх кидає.

2. жва́вий, мото́рний, швидкий.

3. пустий, нікчемний.

Броскомъ = навкидя́, навкидячки, навкидяча́, кидькома́. — **Броскомъ броситься** = прожо́гом кину́ти ся, порва́ти ся. — Не догнав його, та навкидяча́ кийком у спину. — А він як побачив, так прожо́гом і кинув ся.

Бросовой, бросовый = д. **Броскій** 3. — Дя́ло бросово́е = цу́сте дя́ло, дурни́ця.

Брошенный = кину́тий. — **Б. без внима́нія** = зали́шений, покину́тий, занеха́ний, (про жінку) — лішена, зали́шена, покину́та, поки́дячка, (про яку вен) — по́кидька, по́кидько, по́кидь, по́кидьків брат. — Це воно не покидько — на що небу́дь здасть ся. — Шкода гроши́й тратити на таку покидь. С. З. — Та вона не вдова, а лишена, вже три роки як чоловік покинув і десь завів ся. н. о.

Брошь, брошка = бро́шка, шпилька, за́пінка (частіше золота або срібна з самоцвітним камнем).

Брошюра = кни́жечка, метелк. (Київ.) — Краще б видати метелками, кожну частину книжки варізно.

Брудершафтъ = побратимство.

Брульонъ = чорня́к, чорне́тка. — Перелісавши, чорняка лишив у себе.

Брундішка, рос. *Vulbosodium ruthenicum* = гадю́чий просоре́н, сирітки. С. Ан.

Бруселень, бруселеть = д. **Бересбрёкь.**

Брусника, бруслица, рос. *Vaccinium Vitis*

Idaea = брусли́ця, (гал.) — камінкі, камінці, квасничкі, кваснівки. С. Ан.

Бруслица = 1. бляшанка, в котрій косарі держуть брусок.

2. манта́чка, лопатка (у косарів).

Брусличникъ = ку́щ брусли́ці.

Брусликъ = брусок, точі́ло. С. Ш.

Брусовець = д. **Бруслица.**

Брусовка = терпу́г. С. Ш.

Брусовой = брусово́й.

Брусчатый = брусований, рублений, зроблений з балок. — Погреб дубовий брусований новий. Ст. Опш. Київ. Ст. — Ха́та моя рубленая, сїни на помості. н. п.

Брусь = 1. брус, балка, (під стелею) — своло́к, (в млині, куди вставляють веретепі) — шта́га, (в крилах вітряка) — рамено́, (поперечини в будовлі) — ба́нта, ба́нтина, (на стрісі) — пригу́га, а по краям — вильця́.

2. брус, брусо́к. — Принеси брусок поточити ножик.

Брусакъ = жо́рен — верхня́к. — З сього ка́мію ви́шов би добрий жо́рен та ще й верхня́к.

Брусаной = д. **Брусчатый.**

Брухмель = д. **Бересбрёкь.**

Брыжейка = брижі. С. Ш.

Брыжечный, брыжейный = брижі́йний.

Брызгалка, брызгало = кропи́ло; сівавка. — А він сівавкою давай прискати.

Брызганье = бри́зкання, при́скання, по́рскання.

Брызгать, ся = бри́зкати, ся, при́скати, ся, по́рськати, ці́ркати, (сівавкою) — сівати, (пряжу, тканину) — шпувати. — Доц тільки поприскає. С. Л. — Так у вічі і порекає. С. З. — Дощик бризка. С. Аф. — Сльози так зразу і приспули з очей.

Брызги = бри́зки, при́ски, ска́лки. — Гуль! приспули на синім морі скалки. Гул. Арт.

Брызгъ = 1. бри́зка, при́ска, ска́лка.

2. бри́зкання (водою або фарбою).

3. чо́ло, насі́нники. — Зерно таке гарне — саме чо́ло.

4. д. **Брызгалка.**

Брыкатъ, ся = бри́кати, ся, виха́ти, хви́цяти. — Знає кобила, де брикати. н. пр. — Кобила вихопула задом. н. к.

Брыай, брыаъ = ва́рги, ка́ниці (обвислі губи у деяких собак). Розпустив губи, як ка́ниці, як ва́рги.

Брыаётый = тове́тогу́бий, губа́тий.

Брысь = тиру́сь, ту-тиру́сь. — Тиру́сь, кіцька!

Брюзга́ = буркун, боркотун, гримач, моркотун, мрукало, гомонливий. — У колиці дити кричить, а на печі буркун бурчить. п. п.

Брюзгли́вий = 1. д. Брюзга́. 2. д. Брезгли́вий.

Брюзгли́й = опухлий, одутий, брезкий, брезклий. — Брезкий на виду. Ман. — Якийсь він брезклий. Чайч.

Брюзгнуть = пухнути, опухати.

Брюзгу́ть = д. Брюзга́.

Брюзжа́ніе = буркіт, муркіт, бурчання, бурмотання.

Брюзжа́ть = бурмотати, буркотіти, бурчати, мурмотати, мурмотіти, мурчати.

Брю́ква, рос. *Brassica Napus rapifera* = бруква, *Brassica cap pestrus, parobrassica* = каларена, галарена. С. А.

Брю́ки = штани, шаравари, (дуже узенькі) — німецькі, галонці, (з хутра) — іршані, (гал.) — ногавиці. — Штани мої, шаравари, та ще й дома двох. п. п. — Чабани зимою завжди в принах штаних. — Якийсь галонці на йому.

Брюне́ць, ка = чорнийвий, чорнявець, чорнява, чорнявка, чорнуха. С. Л.

Брюха́нь = пуза́нь, черева́нь, бруха́ч, (глушливо) — баріло, черевко, лухтій. С. З. Ш.

Брюха́тій = пуза́тій, черева́тій. — Мов кабани годовані, пикаті, пузаті. К. Ш.

Брюха́тая = д. Беремная.

Брюха́титъ = набивати пузо.

Брюха́тѣтъ = д. Беремнѣтъ.

Брюха́чъ — д. Брюха́пъ.

Брюха́еля = д. Бересбрѣкъ.

Брю́хо, *Venter* = пу́зо, че́рево, живіт, бру́хо. С. З. Ш. — Ліг черевом на піч. — На бру́хѣ шѣлкъ, а въ бру́хѣ шѣлкъ, п. пр. — На носі сап'ян рипить, а у борщі тряса кипить. — Нема́ чо́го у казаі, а золото на каптані. п. пр. — Пло́хо лежа́тъ — бру́хо боли́тъ, п. пр. — Лихий е́ховок, то й добро́го спокуса́тъ. п. пр. — Ходи́тъ первы́м бру́хомъ = вперше зачерева́тіти. — У бру́ха пѣтъ уше́й = голо́дному їсти, а не музи́ку слухати. — Бру́хомъ х́очетса = дуже хотіти.

Брюхові́на = рубѣць (у жуйної животины).

Брюхові́ца = тельбухи. С. Ш.

Брюши́на = 1. *Peritancum* — че́пець.

2. д. Брюхові́на.

Брюшко́ = пузі́е, чере́вце, пу́за.

Брюшно́й = черевний, животівий, бруш-

ний. — Брюшина́ часть = почере́віна. Фр.

Бряжа́ть = д. Брезжа́ть.

Бря́кати = бря́каги, бря́котіти, бря́чати. — Козак гуля, бря́чати його гроші. п. п.

Бря́кнутъ, ся = 1. бря́кнути, забря́чати.

2. геннутись, бебѣхнути, ся, беркіцьнути, ся, бря́знати, бря́кнути, ба́цнути, жва́кнути. — Геннув по шні, значе ка́миною. — А він так і геннув ся до долу. — А він його як бря́кнув, аж шапка геть одлетіла. С. Аф. — Переченив ся, та так і беркіцьнув ся. — А він його як бебѣхе по шні.

3. ля́гнути, сказа́ти що не до ладу́, не до ре́чі. — Не розслухав добре, тай ля́гнув.

Бря́кунка = д. Бренча́лка.

Бря́къ = бря́зь, ген, торо́х, бебѣх, беркіць. — А він його ген об землю. — Пийніці бря́зь-бря́зь! буде бігти через грязь. п. пр. — Торох Ругульці в лівий бік. Кот. — Він їй беркіць у ноги. — А той рвет ся з усієї сили за долею — от-от догнав і — бебѣх в могилу! К. Ш.

Бря́чати = д. Брезча́ть.

Бря́чаніе, бря́чати = д. Бренча́ніе, Брезча́ть.

Бря́чати = д. Бря́кати.

Бубене́ць = бубо́нчик, балабо́лка, балабо́нчик. С. Л. Ш.

Бубе́нчикъ = 1. д. Бубе́нець.

2. рос. *Iris sibirica* = пі́вники. С. Ап.

3. д. Авдо́тъка 2.

Бубе́нь = бубо́н, гук, решето́. С. Ш. — Славні бубни за горами, а з близька шкура́тілі. п. пр. — Козаки на кониках ви́гравають, у бубни уда́риють. п. п. — **Голь какъ бубе́нь, бубе́нь бубно́мъ** = го́лий, як бубо́н, як туре́цький свята́й. п. пр. — **Зво́нокъ бубе́нь да стра́нець игу́менъ** = кортіть ченце́ві з келі, та игу́мен не шить. п. пр.

Бубо́вка = дзві́нка. Кіев. Ст. Малорус. при.

Бубо́вий = дзві́ковий. — Дзві́кова краля.

Бубо́ны = 1. бубі́ни.

2. (жастъ в картах) — дзві́нки, звонкі. С. Л.

Бубре́гъ = пі́рка. — Кунасть ся, як пі́рка в салі. п. пр.

Бубре́нникъ = пі́рковá хворо́ба.

Бубре́нный = пі́рковий.

Бўглазъ, рос. *Anchusa officinalis* = по́льова́ меду́ница, меда́нішник, воло́-

вий язык, рум'янка, рум'янчик, ранник, свинюшник. С. Ан.

Бугористый = горбастий. — У молодого лікаря горбастий цвинтарь. н. пр.

Бугорчатый = горбоватий, горбкуватий.

Бугоръ, бугорокъ = горб, горбок, горбик, пагорек, шишль, шишльок, шишльчок, (піску, снігу) — кўпа, кучугура, (сілітревий) — бурт, (грив'яний) — копець. — Стоїть хата на горбку на улицю дверьми. н. п. — Ой там на горбочку косив мужик сїгу гречку. н. п. — Тай посїдали собі на горбику. С. З. — Ой вииду я на шишльчок, та гляну я на долину. н. п. — З гір і пагорків Вореклянських. Л. В. — Ач, яку кучугуру снігу намело. — Гривцю проводили, частїй копї вешуючи. Л. В.

Бугристый = д. Бугористый.

Бугриъ, ся = крутити, ся, хвилювати, ся.

Бугроватый = д. Бугористый.

Бугровый = горбовий, шишльовий.

Бугровіна = гуля, гуля, о́пух.

Будара = байдак, байдара.

Буде = як, коли, як шó. — Буде, окажется возможнымъ = як що можна буде.

Будень = будень, буденний, будний день. С. Аф. З. III.

Будеть = 1. буде. — Він буде пити.

2. годї, буде, доволї, досить. — Та годї тобі базикати! — Та буде вже тобі. — Досить одного сонця на вебі. н. пр.

Буділа = будило. — Равеньку у досвїта будило тричі стукнув у двері.

Будільник = 1. будило.

2. будильник. — Кушив дзигарі з будильником.

Будільщикъ = д. Буділа.

Будить = будити, побужати. — А ще раніше пан Н...ко. встав, братів побужав. н. п.

Будка = буда, будка, халабуда. С. З.

Будкій = чуткий.

Будкость = чуткість.

Будно, будничный, будинний день = д. Будень.

Будоражить = турбувати, баламутити.

Будочникъ = будник. С. III.

Будра = рос: а) д. Баранчикъ З., б) Negera Helix — плющ, в) Linaria — дзвіночки, звонники, косюрки, сокирки, зайців льон, ленок, остудник, чистець, зозуліца черевички. С. Ан.

Будто = 1. наче, неначе, мов, мовляв, буйцїм, ніби, либóнь. — **Какъ будто,**

будто-бы = наче-то, мовби то, ніби-

то. С. З. Л. III. — І на все село реве, наче звір її дере. (Сніп.). — Швидко втерла ся, ніби то її не плакала. н. п. — Буйцїм з лави сей обїмав ся, буйцїм і перстень з пальця зняв. Кот. — Давня то давнина, а неначе вчора дїлось. Мар. Вов.

2. хіба?, невже, чи вже? — Хіба я з глузду зсунув ся, щоб таке робити? — А він вже прайшов. Невже?

Будучий = будучий, потóмний, прийдешній. — Од сього часу і на всі потóмні часи давати не маєм. Ст. Л.

Будущность = будущина, прийдешнє. — Хто в краще не вірить, душею не рветь ся — будущину змирить її живе, як живеть ся. Як.

Буеракъ = 1. байракъ. — Ой не шуми луже, зеленїй байраче, не плач, не жури ся, молодий козаче. н. п.

2. замёт (в яру, в балці). — Як попадени у замёт, то її у дець трудно вибратись.

Буерачекъ = байрачок.

Буерачина = ярóк, бало́чка. — Тїло козачьке рвали, по тернах по балках жовту кість жвакували. н. д.

Буженіна = свинїна, сьвіжїна.

Бужденіе, буженіе = будїння.

Буза = 1. буза (напиток з гречки, вїска і проса, або мо́лоде пиво або грушевий чи яблучевий квас).

2. сїль кам'яна.

Бузипить = д. Вить.

Бузина, рос. Sambucus nigra = бузина, гал. — баз, базник, S. racemosa — бузина черво́на, S. Ebulus — бузник, бзюк, вязовник, гал. — базник. С. Ан.

Бузинный, бузиновый = бузинóвий. С. Аф.

Бузовать = д. Вить.

Бузупъ = д. Буза 2.

Бузь = д. Бузина.

Бу́нще = 1. шишль, белебень. С. Л. — Не велику її небагату чоловік поставив хату, та її поставив у селі, коло міста на шишлі. В. Щ. — Хага стоїть на белебні.

2. цвинтарь, церковний двір. С. Л. — З довгою рукою під цвинтарь. н. пр.

Буйволъ, Bos bubalus = буйвіл, буйвал. С. III.

Буйный = 1. буйний, бунтовливий, задобрливий, задержуватий.

2. буйний, бурхливий, рвацкий. — Вітре буйний, ти з морем говориш. К. III. — Бурхливї хвилі. — Буйний дощ. С. III. — Рвацкий вітер.

3. буйний, великий (про зерно, рослину). — Буйна трава. С. III. — Буйне жито, буйне, та п'якому жати, — пішли наші хлібороби списами орати.

Буйство = буча, івалт, бешкет. С. З. —

- За опучу та збили таку бучу н. пр. — Наробили ївалту на все село.
- Буйствовати** = бучу збивати, буяти, буювати, ївалтувати. — Хто звелів вам, хто дозволив у церкві буяти. К. Д.
- Бука** = 1. хóха. — Не ходи туди, там хóха. — Цить, а то хóха з'їсть.
2. вовкуватий, бундук, темрюк, нелюда, нелюдько, безлюдько, одлюдько, похнюбий, похмурий. — **Смотріть буйкой** = вóвком дивітись.
- Букашка** = кúзька, комашка (спільна назва невеличких жоретокрилих комах Coleoptera).
- Буква** = буква, літера. — Б. гла́сная, согла́сная, двугла́сная = голосна, приголосна, двогла́сна.
- Буква́льний, по** = досло́вний, досто́тний, досто́мний; до сло́ва, до́цяті, досто́тво, досто́менно.
- Буква́рь** = буква́рь, грама́тка, абе́тка. С. Аф. Ш. — — Аз, буки — бери граматку в руки. н. пр.
- Буквени́й** = буювни́й, літерни́й.
- Букви́ца** = д. Буювни́ца.
- Букво́дство** = буюво́дство.
- Букéтъ** = 1. пучо́к, пучéчок, кити́ця. С. П. (Що припилюють на всіа́гі молодим, боирам і дружка́м) — кві́тка, **букéт**. С. Ш. — Привіє́ мні́ пуче́чок гвозди́ків. — Міні́ ж, дівко, та припи́ють кві́тку, тебе́ ж, дівко, за́вертьят в на́мітку. н. п.
2. дух, пах, па́хощі (в на́штках).
- Букни́ть** = книга́рь (що торго́є старими кни́жками).
- Бу́кля** = пúкля, (у жи́дів на висках) — пéйс.
- Бу́ковни́ца, рос. Betonica** = буюкви́ця, буюковни́к, бук-трава́, польови́й кану́пер, материнка. С. Ан. — **Бу́кви́ца б́лая** = д. **Ба́ра́нець** 2. — **Б. л́сна́я, Stachys silvatica** — буюкови́ця, ба́бка. — **Б. ру́сская, Aiga rugamidalis** = горля́нка, дівча́ча краса́, гостровéршки, суховéршки, бо-городи́шник. С. Ан.
- Букъ** = 1. рос. Fagus — бук, буюкови́на, буючи́на. О. Л. Ш. — **В́льи́й букъ, Carpinus betulus** — граб, граби́на.
2. дуг, мито́ль. С. З.
3. жлúкто. С. Аф. З.
- Була́вка** = шпилька. С. З. Л. — В кита́чку його́ іспови́ла, та шпилько́ю за́шпилила. н. п.
- Була́вочни́й** = шпилько́вий.
- Була́ний** = (про ко́ля) — була́ний, (про

- вола) — поло́вий. — Воли́ ж мо́ї та поло́вий. н. п.
- Була́тний** = була́тний. — По хати́ погляда́є — ані́ одної́ шабл́ї булатно́ї на сті́ні не ма́є. н. д.
- Була́т** = 1. була́т, сталь, кри́ця (мере́жчатá, дамáська).
2. меч, ша́бля. — Маю́ шабл́ю у ру́ці: ще́ не вмерла́ коза́цька ма́ти! Бог. Хм.
- Була́га** = 1. па́лиця, ці́пок, дуби́на (гуля́га). — Треба́ дуби́ну на твою́ спи́ну. н. пр.
2. гульга́й, гуля́га.
- Буду́рь** = 2. пухи́рь, гу́ля, жорту́ля. С. Л.
2. нері́вне мíсце в полі́.
3. хатка́ на беле́бї або в пусти́рі.
- Буды́ри, буду́ри** = бу́льки, бу́льби (на во́ді). С. Аф. Л. Ш. — До́ц чимали́й: он ба́ч, які́ великі́ бу́льки в калю́жі.
- Буды́рянъ** = д. **Бодри́анъ**.
- Бу́лка** = бу́лка, паля́ниця, (з лапками́ загнутими, пома́зана олі́єю з публею́) — кни́ш, (гречана́) — балабу́ха, (невели́чка, кругла́) — буха́нець, буюханка́, буюхи́нка, (французка́) — франзо́ля. — При́йди, при́йди до вербу́нку, буде́ш їсти з ма́сло бу́лку. н. п. — Я́ка ішени́ца така́ й паля́ниця. — Паля́ниця — хлíбові сестри́ця. н. пр. — Пóвна пі́ч паля́ниц, а по сере́дині кни́ш. (п. з. — небо, зорі́ і мíсяць) — Лучче́ хлíб з водо́ю, як бухо́нець з бiдо́ю. н. пр. — Гаря́чу м'я́ку буюхи́нку. Кот. — Приві́з з города́ двí франзо́лі.
- Бу́лочна́я** = пека́рня.
- Бу́лочни́к, ца** = пека́рь, хлíбоне́к, хлíбо́вчик (С. З.), буюло́шниця́, паля́ни́шниця́, пере́пича́йка, бублíшниця́, бублíшниця́. С. З. Л. — Хлíбовчик і́де, ві́з хлíба везе́. н. п. — Зна́йте мене́ пере́пича́йку, що́ на воро́тах ті́сто. н. пр.
- Бу́лочни́й** = буюло́шний, паля́ни́шний.
- Бу́лтыха́ть** = 1. бо́втати, коло́тити. — Не дуже́ бо́втай во́ду — почую́ть.
2. бу́рити або кидати́ що́ в во́ду.
- Бу́лтыхну́ться** = бо́вту́ти, шубо́всту́ти. С. З.
- Бу́лтыхъ** = бо́вьт, шубо́вьсть, бух, бу́ртись, плю́сь. — Ішов́ чере́з коло́ду, та бо́вьт у во́ду. н. пр. — А́ він зразу́ шубо́вьт у во́ду! — Я́к ка́мінь: бух! у во́ду, та й то́ле. Кот.
- Бу́льга** = 1. ка́мінь дíкий.
2. брíла ка́міню.
3. д. **Бульга́** 1.
- Бу́льжи́ньк** = д. **Бульга́** 1.
- Бу́льни́я** = пра́сол.

Бульд'огъ = 1. британ, бульд'ог (анг. порода собак). С. Л.
2. револьвер.

Булькать, ся = булькати, ся, булькотіти, хлюпати, ся, хлюпоскати ся, полоскати ся. — Тече вода із за гаю та по під горою, хлюпочуть ся качаточка поміж осокою. К. Ш. — А я собі у ставочку полоскала ся. н. п.

Бульбизъ = бульб'он, юшка.

Бумага = 1. — **Бумага писчая** = папір, пап'ер, бумага, здр. — папірець, папірка, зб. — пап'ер'є. — Писав би я листи — паперу не маю, заслав би листи — дороги не знаю. н. п. — Як сніг білесееньке, як папір тонесееньке. н. п. — Думи мої, думи мої, лихо міні з вами, чому стали на папері сумними рядами? К. Ш. — Спишу твоє личко на бумазі н. п. — Не бий мене дуже, бо у мене тіло, як пап'ер'є біло, та болять мене дуже. н. п. — **В. почт'овая** = листовий, почт'овий папір. — **В. оберточная** = бібула. С. З. — **В. хлопчатая** = бавина, бавовна, бавна, бавелна, баволна. — Рани мої смертельні промивав, м'ягенькою бавиною закладав. н. д. — **В. гербовая** = гербовий, штемпл'овий папір. — **В. папіросная** = цигарошна. — **В. цв'ятная** (для гаптування) = заполоч. С. З. — Сорочка червоною заполоччю вишивана.

2. папір, бумага, (стара) — шпарт'ал, зб. — шпарт'алля. — Подав на його в суд бумагу. — Папір на гетьмана Івана царю од Кочубея пана. Гр. — Між шпарт'алами єдин аргуш рукописний польскій. Л. В. — То в грубу так таки і впре шпарт'алля все. Гул. Ар.

Бумагомар'ака, бумагомар'атель = пис'ака, пис'ачка, базграч, парт'ач, (про автора віршів) — віршом'аз. — Писав писака, не розбере й собака. н. пр. — А я, дурний, не бачивши тебе, дяцю, й разу, та й повірив тишориним твоїм віршом'азам. — К. Ш.
Бумажка = папірка, папірець, папірчик, бумажка.

Бумажникъ = гаман, гаманець, гаман'ок. С. Аф. З. — На що тим ім'ям цілини, у їх і так повні гамани. н. пр. — Прокинув ся чумака в ранці, тай полтавав у гаманці, всі кишені вивертає, аж там гроший вже чорт має. н. л.

Бумажний = 1. папіровий, папіряний, папірчатий. — Папірчаті гроші. С. З.
2. бавовняний, баволяний, бавелняний. С. З. Ш. — Баволяна хустка. С. З.

Бумажная фабрика = папіря. С. З. —

Б. фабрикантъ = папірник. С. З.

Бумазей, бумазейный = бархан, бархановий. С. Ш.

Бунтовать, ся = 1. бунтувати, ся, повставати, бунт зривати. — Вели нам під Москалів утікати, або з Ляхами великий бунт зривати. н. д.

2. бунтувати, баламутити, каламутити, підбурювати. — Він тільки людей баламутить. С. З.

Бунтовско́й = бунтливий, бунтовливий.

Бунтовщи́къ = бунтовник, бунтарь, повст'анець, баламута, (гал.) — ворохобник.

Бунтовчи́ска́й, бунтовщи́чій = бунтовничий, бунта́рський, повст'анський. — Бунтовниче соборище. С. З.

Бунтъ = 1. бунт, повст'ання, р'озрух, ворохобня (гал.).

2. (в торговлі) — па́чка, (ниток, шовку, струн, бисеру) — бунт, (ниток, пряжі) — пасмо, пов'єсмо, (тютюну) — пап'уша. — Та продала дівчина душу, та купила козакови тютюну пап'ушу. н. п.

Бунча́тъ = гудіти, густі, дзижчати, бришити (про бжіл і чмелів). С. З. — Бришли перші мушки та рани пчолы. Бар. — Бджола бришить. С. З.

Бура́вить = свердлити. С. З.

Бура́вленіе = свердління.

Бура́вний = свердел'овий.

Бура́вочный = свердловатий.

Бураво́къ, бура́вчи́къ = свердлик. С. Л.

Бура́въ = свердел, свердло. С. З. Л. (великий) — допатень, (для вирівнювання руді рушниці то що) — шует, (для розшукування кришних жил, руди то що) — штирь, свідер. (Волинь.)

Бурако́вый = буяко́вий. — Буяковий борц. С. Ш.

Бура́къ = 1. діжечка (з березової кори з покрешкою).

2. цівка (для фейерверків).

3. частіше мн. **буракі**, рос. Beta vulgaris — бура́к, бура́ки. — Цукровий бурак, пр'остий бурак. С. Ш.

4. **буракі** — а) халя́ви (без зборів) і чо́боти (з такими халявами) і б) рибальська снасть (для лову міноги).

Бура́нъ = хуртовіна, ху́га, віхало, завірюха, шквіря, хурт'еча, хвіща, хвіжа. — Ось схопилає хуртовина, закурила ся долина і кипить мороз у полі, на просторі та на волі. В. Ц. — У віконця мати

слуха, як на дворі завірюха круте, стріху розриває, снігом хату замітає. В. Ш. — На дворі було хуртеча та метелиця мете. В. Ш. — Реве, свище хуртовина. К. Ш.

Бурячникъ = 1. д. **Борячъ**.

2. **майстер**, що робить „буряки“ (д. **Бурякъ** 1.).

Бурячний = прил. від с. **Бурякъ** 1.

Бургомістръ, **бургомістерша** = **бурмістер**, **бурмістр**, **бурмістрова**. С. Ш.

Бурда = **бурда**, **джурджа**. (Ман.) — Якогось бурди замість пива дав. С. Ш.

Буреваль = 1. **вітрюга**, **буря**.

2. **вітролом**, **дом**. — Після вчорашньої бурі багато в лісі вітролому.

Буреломникъ = д. **Буреваль** 2.

Буреломъ = д. **Буреваль**.

Бурѣна, **бурѣнка**, **бурѣпушка** = **корова бұра**.

Бурить = **свѣрдлити**, **вергѣти**.

Бурка = 1. **кінъ бурої масти**.

2. **бурка** (кобенякъ, керей повстпна, без рукавів).

Буркало = **швігалка** і **гуркало** (дѣтські іграшки).

Буркала, **буркалы** = **банькі**. С. Аф. З. Ш. — Чого ти так витріщив на мене банькі?

Буркатъ = д. **Бормотать** 2 і **Брякнути** 3.

Буркунъ = рос. 1. *Melilatus alba* — **білий буркун**, *M. coerulea* — **буркун-зіл'є**, *M. officinalis* — **жовтий буркун**, 2. *Medicago falcata* — **бурундук**, **бурунчук**, **буркун**, **черевішник**, 3. *Onobrychis sativa* — **заячий горіх**. С. Ап.

Бурлакъ = 1. **бурлака**, зб. **бурлацтво**, (на байдаку) — **байдашник**.

2. д. **Бездомникъ**.

Бурлаченіє, **бурлацтво** = **бурлакування**.

Бурлачить = **бурлакувати**.

Бурливый = 1. **бурхливий**, **буремний**, **павальний**, **рвачкий**. — Над річкою бурхливою стояв козак з дівчиною. н. п. — Рвачкий вігер.

2. **невгомінний**, **неспокійний**.

Бурлила = д. **Бурливый** 2.

Бурлить = 1. **бушовати**, **бурхати**, **клекотѣти**. — Море клекотѣло. — Злоба клекотѣла.

2. **галасувати**, **бучу збивати**, **шарабурити**, **бушовати**. — В шинку зараз починає шарабурити.

Бурмістръ = **староста**, **управитель** (з крестьян).

Бурястный = **рудий**. С. З.

Бурный = д. **Бурливый**.

Буровить = 1. **дзюрити**, **ринути**, **бурхати**. — А кров так і дзюрить.

2. д. **Бродить** 3.

Буреа, **буреакъ**, **бурсакъ** = **бурса**, **бурсак**, **бурсачва**, **бурсацтво**. — А із Братства те бурсацтво мовчки виглядає. К. Ш.

Бурта, **буртъ** = **бург**. — Сілітрєні бурти.

Бурунъ = 1. **бурун**. С. З. Ш. — Куди чайки у негогодь біжать з бурунами? С. Ш.

2. **багато**, **багацько**, **сила**. — **Бурунъ дѣнегъ** = велика сила грошей.

Бурчаніє = **буркотня**, **буркотнєча**.

Бурчать = **бурчати**, **буркотати**, **буркотѣти**, **бурхотѣти**. — У животі бурчить, бурхотить. С. Ш.

Буръ = **свѣдел**, **штирь**, **свѣдер**. (Волинь).

Бұрый = **бұрий**, **рудий**. С. З. Ш.

Бұря = **бұря**, **хуртовина**. С. З. Ш. — Схопила ся велика хуртовина на морі, така, що хвила забивала човни. К. Св. П. — Схопила ся шуря-бұря і стїжечок ізвернула. н. п.

Бусить = 1. **мрячити**, **імжити**, **мжѣти**. С. З. **Бусить** = **мжѣчка йдѣ**, **мигѣчка йдѣ**. — Дрібєн дощик імжить. н. п.

2. **шлїти**, **поросїти**, **курїти**.

3. **брехати**, **верзти**, **теревѣти**, **дурницю нести**, **правити**, **точити**, **торочити**.

Буслаї = **мугирь**, **мугиряка**, **гєвал**. С. Аф. З.

Бусовѣтъ = **сїрити**, **снїти**.

Бусурманъ = д. **Басурманъ**.

Бусъ = 1. **мигѣчка**, **мжѣчка**, **самий дрібний дощ** або **снїг**.

2. **пил**, **порох**. — Чи ти, милий, принає шлом чи метелицею? н. п.

Бұсы = **бузкове намїсто** (скляне або воєкове) **Чайч**, **смїлка** (з червоної маси), **сїчка** (скляне намїсто, не округляє по краях).

Бұсыя = **темносїзній**, **сїробұрий**.

Бусѣтъ = д. **Бусовѣтъ**.

Бұтаръ = д. **Бұдочникъ**.

Бұтея, рос. *Ghaerophyllum Anthriscus* = **болїголов**, **свербїгуз**. С. Ап.

Бутерлакъ, рос. *Postulaca sativa* = **сѣсонка**. С. Ап.

Бутїти = **закладати фундамент**, **набивати груз** під фундамент.

Бұтопъ = **пұп'янок**, **пұп'яшок**, (що почав розпускати ся) — **розпұкавка**. С. З. — Молоденька, паче пұп'янок. н. п.

Бұторажитъ = д. **Будоражитъ**.

Бұторъ = **манатки**, **збїжжя**, **мизѣрія**, **худоба**, **худібчина**. С. Аф. З. Л. — Переї-

хав зо всіми манатками. — Забрав усе збіжжя, тай повияв ся кудись. — Як би взяли і всю мизерню з собою, дідами крадене добро. К. Ш.

Бутузь = кудя́н, пуза́нь, пуза́нчик; приса́дкуватий чоловік, товни́га, опе́цок (малé і гладké.)

Буть = груз.

Буты́лка = пля́шка, здр. — пля́шечка (лів.), буте́лька (прав.). С. З. Ш. — Піч — то бабська річ, а пляшка козацька. н. пр. — Намочу я горілочку в зеленій пляшці: з перцем і з верберем. (?) п. п. — Потім він, як в клітці пташку, над вікном повісив пляшку. В. Ш.

Буты́лочний = пляшкóвий, пляшáний, бутелькóвий. — Бутельковий квас. С. Ш.

Буты́ль = сулія́. С. З. (оплéтена) — балца́нка. Ман. — Налив дві сулії наливки.

Буфeтъ = 1. місник, судник (лів.), креденець (прав.). С. Л. — Поскладай тарілки на мисник.

2. ресторáн, буфeтъ.

Бухалень, лт. *Botaurus stellaris* = буга́й. — А бугай: бугу! гше чайку в духу. н. п. — **Всякій бухалень вь своємь болoтъ голосить** = ко́жний півень на своїм сьмітнику пан. н. пр.

Бухало = 1. рúшниця (цоганенька).

1. д. Бухалень.

Бухарь = д. Бубенчикъ.

Бухать, ся = б́ухати, ся, б́ухкати, ся, ѓепати, ся. — Далé рухнув за изик — бухнула рушниця. С. Ш. — Він так з розгону і гешнув ся.

Бухнуть, ся = 1. б́ухнути, ся, ѓеннути, ся і д. Бря́кнуть 2.

2. лі́шнути, в́ипалити (сказати що грубо, не розважно).

3. бубня́вити (С. Ш.), буча́вити, б́ухнути, набуха́ти. С. Л.

Бухта = затóка, б́ухта. — Сь б́ухты — бара́хты = ні з то́го, ні з сьóго, знечeв'я. С. З.

Бухъ = д. Ваць і Булты́хъ.

Бучало = вир, водокру́ть, крутінь, кру́ча, шум. — Так колóбить, як вир водою. н. пр. — Попав у саму кручу — насилу випливе.

Бучать = д. Бупчать.

Бученіе = золі́ння, лúжиння.

Бучень = джміль.

Бучило = бака́й, ко́вбань.

Бучить = лúжити, золі́ти, ся. С. А. ф. — Щоб у п'ятницю шилом не щилили, а в суботу плаття не золили. н. п.

Бучной = золі́нний. С. А. ф.

Бушевать = бушувати, б́уяти, б́учу збивати, бурхати, вихорити, шурмовати, войдувати, івалтувати, шпувати. С. З. — Ой ви вітри, ой ви буйні, ви всюди буяли: чи не бачили голубки поміж голубами. н. п. — І вітри зачали бурхати. Кот. — В Італію ми не доїдем, бо море дуже щось шпуче. Кот. — Го́ді тобі, сину, шурмовати — уже твоє мила примирила. н. п.

Буянить, буя́нство = д. Буйствовать, Буйство.

Буянь = забія́ка, задбо́ра, заде́рака (С. А. ф.), галабу́рдник. Фр.

Бы, ко́гда бы, eсли бы, чтóбы = ко́лі-б, щoб, як-б́и.

Бывалець = бувалець, бувалий. — Був у бувальцях: знав — що кий, що палиця. н. пр.

Бывало = бувало, було. — Було колісь в Україні ревіли гармати. К. Ш.

Бывалый = бувалий, мину́лий, ко́лішній. — От згадали колишнє. Кот.

2. д. Бывалець.

Бывальщина = били́ця, бувальщина, буваль. — Се не казка, а билиця або бувальщина, сказати. К. Ш.

Бывать = бувати, трапля́ти ся, луча́ти ся. — Се з ним буває. — Трапляеть ся часом тихенько заплаче. К. Ш. — Він рідко коли у нас буває. — **Бывать часто у корó** = учаща́ти до ко́ро. — **Какъ ни вь чeмъ не бывало** = мов нічо́го й не було, náче й не він, не вона. — **Ничуть не бывало** = зóвсім ні. — **Этому не бывать** = сьóго не бóде!

Бывший = б́увший, шо б́ув, мину́лий. — **Ні́когда бывший, ко́гда-то б́увший** = ко́лішній.

Быковникъ, рос. 1. *Verbascum nigrum* = горлачі, оман.

2. *Melampyrum* = бра́тіки, Іва́н та Мар'я. С. Ап.

Быкъ = 1. *Bostaurus* — бик, віл, (ста́дник) — буга́й, (дикий, *Bosurus*) — тур. С. А. ф. З. Ш. — Бугай реве і ведмідь реве, а хто кого дере, сам чорт не розбере. н. пр. — Сидить, як тур у горах. н. пр. — З тобою ходити, як з туром водитись. н. пр.

2. медві́дь, о́лень, лoсь (самці).

3. д. Бычóкъ 3.

4. водяно́й быкъ = д. Бухалень.

5. **СТОВП** (мурований для підпори моста). — **Быкъ быкóмъ** = уперті́й, як віл. — **Скóлько eсь быкóмъ ни б́ить ся, а мо́лока отъ него́ не до́б́ить ся**, н. пр. — **З бика́ ні́ ло́ю, ні́ мо́лока**. н. пр.

Быліна = 1. д. **Бывальщина**.

2. **биліна, билінка, билінонька**. — Ой одна я, одна, як билинонька в полі. К. Ш. — Чи щаслива ж та биліна, що росте у полі? Кот.

2. **дўма** (великоруська епічна пісня про давних лицарів).

Біліе = **зілля, бил'є**. — Ой Василю! сиди у бил'ю, а я у бодлячу (?), а як буде темна нічка — я те zobачу. н. п.

Былое = **мину́ле, коли́шнє**.

Былой = **мину́лий, пре́жній**, (давню ко-
— лись) **коли́шній**.

Быль = д. 1. **Бывальщина** і 2. **Біліе**. — Ска́зка — **скла́дка, а пі́сня быль** = ка́зка — **байка, а пісня правда**. н. пр.

Быльє = д. **Біліе**. — **Было, да быльємъ поросло**, н. пр. — **було, та загуло; було, та за водою пішло**, н. пр. — **Було колісь — минуло ся**.

Быльєватый = **бур'януватий**. — Сіно трохи бур'яновате.

Быльникъ бѣлый, рос. *Gnapholium sylvaticum* = **сухвершкы**. С. Ан.

Быльникъ, быльнякъ, рос. *Artemisia vulgaris* = **чорнобиль, забўдькы, забўдка, нехвороща**. С. Ан.

Быстрѣхонекъ, быстрѣшенекъ = **швидѣнький, жвавѣнький, кутѣнький, бистрѣнький, швидѣсенький** і т. д.

Быстрина = **бистриня, бистринь, бистря, стрижень, прудковѣд**. — **Зі́хали ми на саму бистрину**. С. Аф. З. Ш. — **Посеред річки саме стрижень**. С. З.

Быстроглазый = **бистроокий, бістрий** на очі. С. Ш.

Быстролѣтний = **бистроплінний**. С. Ш.

Быстроногий = **прудкий, вітроногий**. — **Войско вітроногими коньми своїми**. Л. В.

Быстрость, быстрота = **швидкість, прудкість, хуткість, екорість, бистрина**. С. Л.

Быстротѣчный = д. **Быстролѣтний**.

Быстротѣкъ = **прудковѣд, стріжень** і д. **Быстрина**.

Быстроумный, быстроумный = **бістрий ро-
зум** (С. Ш.), **меткий, спритний**.

Быстрый, быстро = **швидкий, о, прудкий, хуткий, шпаркий, о**, (найбільше про воду) — **бістрий**, (порівн. ст.) — **швидчий, швидче, швидчіш, прудчий, хутчий** і т. д., **мерцій**. — **Швидко роботи ліхто не хвалить**. н. пр. — **Не так то робить ся все хутко, як швидко оком і змигнеш, або як казку кажен прудко**. Кот. — **Ой вийду я на гору крутую, стану, глину на річку биструю**. н. п. — **Панська ласка**

бистрим копом їздить. Фр. — **Та йди бо мерцій!**

Быстры, быстрикъ = д. **Быстрина**.

Бытіє = **буття, життя**, (С. Ш.), **існування**.

Бытность = **пробування, бутність, буття**. С. Ш. — **Въ бытность мою... = за час мого пробування, за мого буття, коли я був...**

Быть = 1. **побут, побит, життя**. — **Чорноморський побит** — Я. Кухаренка.

2. д. **Бытность**.

Быть — **бути, пробувати, жити, знаходити ся, мати ся, істнувати**. — **А пробував там аж до смерти Гродової**. К. Св. П. — **І мій батько такий мав ся і я в його вдав ся**. — **Більш копи лиха не буде, а буде, то й чорт його відбуде**. н. пр. — **Было да спыло = було та загуло, було та за водою пішло**. н. пр. — **Будь добрь, будьте добры = будь ласка, будь ласкав, будьте ласкаві!** — **Будь что будеть, была не была = що буде, те й буде**. — **Що буде, те й буде, а буде те, що Бог дасть**. н. пр. — **Будеть еъ него = буде з його**. — **Будеть тебѣ = буде тобі! знатимеш! ось постривай лиш!** — **Быть въ состояніи, въ силахъ = приміти, примогти, змогтись, здужати, здолати, силу мати**. — **Не дужаю сього зробити**. — **Примів (приміг) би, в ложці води утопив**. н. пр. — **Коли б змогтись, та ще поволоктись**. н. пр. — **Быть можеть = може, мабути**. — **Быль такѣвъ = счез, зник, пропав**. — **Быть къ лицу = лічити, до лиця бути, приставати**. — **Що не надіне, їй усе личить**.

— **Быть годнымъ = годити ся**. — **Быть нужнымъ = здавати ся, здати ся**. — **На віщо він йому здав ся?** — **Быть свободнымъ = гуляти, гуляючи бути, порожнювати**. — **Як буде гулящий час, тоді зробию**. — **Не довго порожнювали глечки, усї пішли на молоко**. — **Быть по сему = нехай так!** — **Быть баринюмъ, писаремъ, купцѣмъ і т. д. = панувати, шарювати, купцювати і т. д.** — **Какъ быть человекъ = як слід людина**. — **Такъ и быть = гаразд, добре, нехай так, слькись**. **Нехай так, нехай риба буде рак**. н. п. — **Какъ быть? = що робити? як його бути?** Ой сама я не знаю, що робити маю. н. п. — **Что изъ этого будеть? = що з сього буде, до чого вонó їдѣть ся?** — **Какъ бы тамъ ни**

было = щоб там не було. — Надо
 быть, надо полагать = мабути, либонь.
 — Він мабути вже прийшов.

Бытьє = д. **Бытие, Бѣтство, Быть.**

Бычати́на = воловина, бичина́, м'ясо,
 гов'ядина.

Быча́чий, бы́чий = бича́чий, воловий.

Бычи́ться = 1. хму́рити ся, во́вком ди-
 ви́ти ся.
 2. опи́нати ся, спи́нати ся, спи́рати ся,
 пруча́ти ся, змага́ти ся. С. Л. — Його
 ведуть, а він ще й опи́наєть ся.

Бычо́къ = бичо́къ і д. Ба́бка 5. — Годо-
 ва́лый бычо́къ = бу́зімок, бу́зівок, на-
 зі́мок. — Як годований підсви́нок або до-
 брий пазі́мок. К. Х.

Бѣганіе = біганія, бігані́на, гасанія.

Бѣгати́ = 1. бігати, гасати, ганя́ти,
 чухра́ти, шмигля́ти. (Д. **Бѣжа́ть**). —
 Турк к валу підступивши, скрізь на зикрато-
 му гасав. Кот. — Из льоху та в хату
 знай шмигляе, наливає. К. Ш. — Ганя, мо-
 вяв, як та собака. К. Х. — **Бѣгати́** **вза́-**
пуски = на віпередки бігати, пере-
 бігати ся.
 2. тікати, утікати, втікати, мандру-
 ва́ти. — Він не раз вже тікає з служби.
 3. ухиля́ти ся, цура́ти ся. — На віщо ж
 він цураєть ся людей?

Бѣгати́ся = 1. на віпередки бігати, пе-
 ребігати ся. — А ну, давай на віпередки
 — хто ко́го віпередки.
 2. тіка́ти ся. — Коло Гапни Зачатія вов-
 ки тікають ся. С. Ш.

Бѣгле́ць = утіка́ч, втіка́ч, тіка́ч, збіг.
 С. З. Ш. — Троянець — голяк, втікач, при-
 лясатяч, ланець. Кот.

Бѣглость = д. **Быстрость.**

Бѣглы́й = 1. уті́клий (С. Л.), збі́глий
 (С. З.), забі́глий і д. **Бѣглець.**
 2. швидкий, хуткий, мото́рний.
 3. поверхо́вний, ле́гкий, побі́жний
 (гал.) — **Броси́ть бѣглы́й** **взглядь** = ски́-
 нути оком, намигну́ти о́ком. — **Бѣгло**
 = швидко, швиде́нко, ху́тко, хуте́нь-
 ко, на швидку́ ру́ку, побі́жно (гал.)

Бѣгля́нка = утіка́чка, втіка́чка.

Бѣгові́й = біговий. — **Бѣговія́** **дрожки**
 = бігунці. — Він зараз за́пріг коня в бі-
 гунці, тай поїхав.

Бѣго́мъ = біго́м, бігма́, бігце́м, біжки,
 біжка́, підбі́гцем. С. Л. Ш. — Не то що
 ходю, біжка добіг би. — Горпина підбіг-
 цем поквасила ся до дому. Фр.

Бѣгомѣ́ръ (одеметръ) = бігомір.

Бѣготня́ = бігані́на, бігані́ця, гасанія.
 — В ночі підняли таку біганіну, що всі
 попрોકидали ся. С. Ш.

Бѣгство = утіканія, утічка, утіканка,
 уте́ка, утєк, уте́ча, уте́чка, утік, вте́ка,
 втек. С. Ш. — Ні до втеку гордій шляхті,
 ні до оборони К. Д. — Страх до утечки
 з Польщі. Л. В. — **Обрати́ть, ся** **въ бѣг-**
ство = поверну́ти на втіки, пу́стись
 на втіки, на втікача́ (С. З.), наківа́ти
 п'ята́ми. — А він баче, що не переливки,
 та наві́ткача.

Бѣгствовать = утіка́ти, втіка́ти.

Бѣгункі́ = бігунці.

Бѣгу́нь = 1. д. **Бѣглець.**
 2. (про коня) — бігу́н, баский.
 3. жо́рен (сторчовий у млині).
 4. сту́пір (до ростирання фарб або похо-
 вої маси).

Бѣгу́чий = 1. теку́чий. — Вода текуча, а
 не стояча.
 2. линю́чий (про ко́лір).

Бѣгъ = 1. біг. — **На бѣгу́** = на бігу́,
 у бізі. С. Ш.
 2. бігові́сько. С. Ш.
 3. **Бѣга́** = а) гоні́тва. С. Ж. б) манд-
 дрівка, втіки. — **Находи́ться** **въ бѣ-**
гахъ = бу́ти в мандрах, в мандрівці́,
 на втіках. — Мандрівочка — рідна ті-
 точка. н. пр.

Бѣда́ = біда, ліхо, горе, нещастя, не-
 доля, пригода, безталанія, лиха́ го-
 діна, безголов'я, халепа, причи́на,
 здр. — бідонька, лишенько, горе́нко,
 нещастячко, недо́ленька, приго́донька,
 (не велика) — шів біди́ — ліха. — Ой
 біда, біда чайці небозі, що вивела діток при
 битій дорозі. н. п. — Горе, лихо і біда —
 не дають за тебе. Кв. — Тиха вода береги
 зриває, лихаи година пару розлучає. н. п.
 — Мені з думки неїде наше безталанія.
 Кот. — Сталася йому приго́донька не в день,
 а в ночі — занедужав чумаченько, з Криму
 идучи. н. п. — Се ще шів біди-лиха, як
 гроший не має, аби була сила. — **Бѣда́**
бѣду́ роди́ти, Бѣда́ не приходи́ть одна́,
Бѣды́ по бѣдамъ, н. пр. — одна біда іде
 і дру́гу за собою веде; біс біду́ не-
 ребу́де — одна згіне, дру́га бу́де.
 Біда біду́ породила, а біду чорт. н. пр.
 — **Въ томъ то и бѣда́!** = то-то бо й
 ліхо, горе. — **Бѣда́** **страєла́сь** = ли-
 хо спітка́ло. — **Какъ** **на бѣду́** = як на
 ліхо, як на те. — **Лиха́ бѣда́** **начало́**
 = почи́н трудний. — **Навле́чь бѣду́** =

накликати ліхо. — Пережить бѣду = перебідувати. — Помочь, пособить бѣдѣ = залобити ліхови. — Семь бѣдъ, одинъ отвѣтъ, н. пр. — Чи раз батѣко вдарив, чи сім раз, одинаково одвѣчати.

Бѣдинка = бідонька, лишенько і т. д. д. Бѣда.

Бѣдниться = біднити ся, бідкати ся. С. Ш. **Бѣдновать** = бідувати. (д. Бѣдствовать).

Бѣдность = бідність, убѣжество, убѣзство, недостатки, бідота, мизерія, злидіи. — Та така бідність, таке убѣжество. Кот. — Козацтво до великого убѣзства прийшло. Л. С. — Недостатки гоняць з хатки. н. пр. — Наші злидіи ваше богатство перебудуть. н. пр.

Бѣднота = 1. д. Бѣдность.

2. бідота, біднота, голода, сірома, гольтіна, сіроманія, убіж, злидіи. — Не боїть ся голода ні дошу, ні болата. н. пр. — Хоч злидіи, та з перем. н. пр. — Ой не ходи, вражий сиу, де голода н'є. н. п.

Бѣдный = 1. бідний, убѣгий, вѣбгий, неможний, мизерний, злиденний. — Ми не бідні, бо душу маєм, тільки чорт бідний. С. Ш. — Вони люди злиденні. Пом. —

Бѣднымъ дѣлать = біднити, ніщити, убѣжити. Наші ниви продавали, бідняли нас постоями. К. Д. — **Бѣднымъ представляться** = збіднитись.

2. бідний, бідолашний, сердешний. (д. Бѣдняга 2.).

Бѣднѣть = біднити, біднішати, вѣбжити, убѣжчати, зводитись, переводитись, голіти, мизеріти. — Так звів ся, що хайба ні за що купити. С. Л. — Був колись багачирь, та перевів ся ні на що.

Бѣдняга, бѣднякъ = 1. біднякъ, бідакъ, бідарь, злидень, злидарь, худакъ, харпакъ, голякъ, голодрабець, безштанько, сіромаха, гольтінака і д. **Бѣдный** 1. і зб. **Бѣдняго** 2. — Микита був злидарь, слізьми було розмоче сухарь. Б. Б. — Такі злидіи, що й кицьку нема чим з пічурки виманити. н. пр. — По під тинню сіромаха і днює й почує. К. Ш. — А в иншого сіромахи — ні хати, ні поля, тільки торба, а з торбиши виглядає доля. К. Ш. — Був колись безштанько, а тепер тисячами орудує. Як.

2. бідолаха, бідаха, сердега, бідолашний, бідний, сердешний, небога, негата, неборакъ, неборакъ, горощаха. С. З. Л. Сывали сердеги, а слъзми лились. К. Ш. — В селі не бачили й не чули, де вона поділась, думали на пожарищі небога згоріла. К. Ш. — Жде його небога, не джеть ся. н. о. — Вивду на могилу, надівши

сермягу, ой хто мене та пригорне, бідного негату. н. п.

Бѣднѣть = д. Бѣднѣть.

Бѣдовать = д. Бѣдствовать.

Бѣдовый = 1. (про діло) — лихий, небезпемний.

2. (про чоловіка) — завзятий, невгомонний, голінний.

Бѣдокурить = шкѣдити. — Куди не візе, скрѣзь пашкодить.

Бѣдокуръ, ка = шкѣдник, ця.

Бѣдственный = 1. нещасливий.

2. бідолашний, злиденний. — Життя злиденне. К. Д. — **Бѣдственное время** = лиха година, лихоліття, злігодна година. — Як у нашій славній Україні були колись прештрасний злігодні години. н. д. — **Бѣдственное положеніе** = лиха година і д. Бѣда.

Бѣдствіе, бѣдство = лиха година, хуртовина, халепа, безголов'я і д. Бѣда. — При добрій годині куми й побратими, а при лихій годині — не має й родичи. н. пр. — Прибудо до мене, одвѣдай ти мене на чужій чужині, при злій хуртовині. н. п. — Утомить ся вітер, тополя спочине, отак і дівоча мнше хуртовина. К. Ш. — Здорове тіло його перенесо всі ті халеки без великої шкоди. Бар.

Бѣдствованіе = бідування, горювання.

Бѣдствовать = бідувати, горювати, лихувати, бідкати ся, злиднювати, поневѣрять ся. — Отак і я на сім свѣті сам бідую. Аф. — Піди до Бракова — всюди біда однакова, піди й за Карпати, треба бідувати. н. пр. — Оттак і в мене Івасичко вѣс на чужині бідкаєть ся. О. Мар. — Ото вѣс старий не поневѣрив ся у своїх дѣтий, жив, як на своєму господарстві. н. о. — Як ми бідували, а поки ту панщину тяжко відбували. н. п. — Не кажи, що я злидною, а кажи, що я паную. н. п. — Як без тебе тут горюю, прийди, подиви ся. Кот.

Бѣжаніе = д. Бѣганіе.

Бѣжати = 1. бігти, (швидко) — чухрати, драти, чесати, чкурати, чимчикувати, мчаться, дмұхати. — Видно і хати, та далеко чухрати. н. пр. — І куди очі почухрав. Кот. — Вовк помчав ся по дорозі і завив на перелозі. В. Ш. — Дмухнем лиш, братци, ми до неї. Кот. — Чкурнув так, аж литками креше. (Туди й відти) — гасати, ганяти. — Гаяв, мовляв, як та собака. К. Х. (Дрібенько ступаючи) — дріботіти, копотіти. (Не швидко) — трюхати, тюпати, підтюпцем, трюшкѣм бігти, трюхикати. С. Ш. (Тушаючи ногами) — тупотіти, тупотати, допоті-

- ти. — А він навтікача, аж допотить.
2. ухилити ся, цурати ся, тікати, утікати. — Чого ви нас цураєтесь?
3. тікати, (у)втікати, мандрувати, драля, тягу, дмухача давати. — Од пасти поли вріж та тікай. н. пр. — Втік не втік, а побігти можна н. пр. — Він взявши торбу, тягу дав. Кот.
4. (про молоко то-що, як дуже кипить) — бігти, збігатись. — Молоко збігло ся. — Борц біжыть. С. Ш.
5. (про колір) — лийнати.
6. (про годину і воду) — бігти, точити ся, пливати. С. Ш. — Вода точить ся. С. Ш. — Біжить річка — млишівочка, каміні руйнує. н. п. — Верховино, ти свѣтку наш, об як в тобі нам мило! Як струмень той пливе нам час, весело, шумно, сьміло. н. п.
- Бѣженецъ** = д. **Бѣглець**.
- Бѣжокъ** = здр. від с. **Бѣгъ** = кінець, перегін (скільки можна пробігти враз).
- Бѣлево** = 1. білізна.
2. біління.
- Бѣлезна** = риба з проди коронів *Aspius* гарах.
- Бѣлѣкъ** = тюлень молодий білої масти.
- Бѣленá** = д. **Беленá**.
- Бѣленіє** = біління.
- Бѣленський** = 1. біленький.
2. д. **Бѣлѣкъ**.
- Бѣлесоватый** = білястий, білявий. С. Ш.
- Бѣлесовина** = ліщина (біляета пляма).
- Бѣлестъ** = д. **Бѣлезна**.
- Бѣлестый** = д. **Бѣлесоватый**.
- Бѣлѣхонекъ, бѣлѣшенекъ** = білѣсенький.
— Як снѣг білѣсеньке, як папір тонѣсеньке. н. п.
- Бѣли, Leucorhoea** = оплава, уплави. — У неї що разу довго уплави. Полт.
- Бѣливать** = біліти.
- Бѣлизна** = ясна смуга або пляма.
- Бѣлизна** = біль, білість, білянка. С. Ш.
— Личко мила, біль біліла. н. п. — Ластівко! па тобі веснянки, дай мені білянки.
- Бѣликъ, рос. Alisma Plantago** = шильник, водяний попутник, жовник. С. Ан.
- Бѣлило, бѣлила, бѣлилы** = біліло, побіл. — Свищовья бѣлила = блейвас. С. Аф. Ш. — Бо щокі терми малією, а блейвасом і піє і лоб. Кот.
- Бѣлильный** = біліловий, блейвасовий.
- Бѣлильщикъ, ца** = білільник, ця. — Треба паняти білільщикъ — побілити хату.
- Бѣлиня** = д. **Бѣлизна**.
- Бѣлинь, ся** = біліти, ся, побіляти. —

- Шти-біляти: завтра Великдень. н. пр.
— Біляти полотно.
- Бѣлица** = білиця, черниця (непострижена).
- Бѣличій, бѣлій** = білячий. — Біляча шкурка.
- Бѣлка** = 1. *Sciurus vulgaris* — білка, (С. Ш.), вивірка (Прав.).
2. біління.
- Бѣлки** = білки. — Чого ти витріщив білки? (очі) С. Ш.
- Бѣлковать** = за білками охотитись.
- Бѣлковина** = білковина.
- Бѣлковый** = білковий.
- Бѣло** = біло (С. Ш.), чісто.
- Бѣлобобкій** = білобобкий. — Сорока білобока.
- Бѣлобровый, бѣлобрысый** = білобровий. С. Ш.
- Бѣлобрюхий** = білобрюхий, підласий. — Від підласий.
- Бѣловатый** = білястий, білявий (С. Ш.), пробілуватий. — Вовки зимою пробілувати. Чайч.
- Бѣловать** = бідувати. С. Ш.
- Бѣловикъ** = 1. д. **Боровикъ** 1.
2. папір перенісаний начисто.
- Бѣловой** = біловий, біловик, перенісаний начисто.
- Бѣловолосый** = біловолосий, білий, білявий.
- Бѣлоглазый** = білобкий, білозорий. С. Ш.
— Білозорий ківь. С. Ш.
- Бѣлоголовець** = 1. рос. а) *Spiraea ulmaria*, д. **Багүльникъ** і б) д. **Бедренецъ** онійсовый 2., в) *Crepis lectorum* — куль-баба, дікий молочай, жовтий цвіт, г) *Silva pratensis* — марквник. С. Ан.
2. хвіля піява.
- Бѣлоголовка** = рос. д. **Багүльникъ**, *Spiraea ulmaria* і *Fritolum montanum* — куряча ланка, сорочі ланки, біла кашка, кошочина, квасик. С. Ан.
- Бѣлоголовникъ** = рос. а) д. **Багүльникъ** *Spiraea ulmaria* і **Бѣлоголовець** 1.—в., б) *Vaccinium uliginosum* — голубецъ, п'яниця, піяки, лохіна, лохачі, глухіяца (гал.), в) *Berteroa incana* — бабішник, ікавка, г) д. **Вобівникъ** 2. С. Ан.
- Бѣлоголовый** = 1. білоголовий. — Маківочки — білоголовочки! чи ви поспіли? (Присів до веснянки). С. Ш.
2. сивий. — Сивий дід.
- Бѣлогривый** = білогривий. С. Ш.
- Бѣлогрудый** = білогрудий. С. Ш.
- Бѣлѣзоръ, рос. Parnassia palustris** = біло-

зор, гадаїзїя, маточник білий. С. Ан.
Бѣлокопѣтникъ, рос. *Tussilago farfara* і *Petasites vulgaris* = підбіл, мачушник, матошник, ронник. С. Ан.

Бѣлокорка, рос. *Artemisia inodora* = нехвороща біла. С. Ан.

Бѣлокрьльникъ, рос. *Calla palustris* = ф'ялковий корінь. С. Ан.

Бѣлокудреникъ, рос. *Ballota nigra* = глуха кропива, м'ятошник, собача м'ята, шандра. С. Ан.

Бѣлокүрий = д. Блондїнь.

Бѣлокъ = 1. білок (в яйці, в оці, в росліні).

2. д. Бѣлєкъ, Бѣлкї, Бѣлковїна.

3. рос. *Anemone* = пріблїска, перелїска. С. Ан.

Бѣлоліцїй, ая, Бѣлолічка = білоліцїй, білолиций (С. Аф. Ш.) і д. Блондїнь, ка.

Бѣлолѳъ, рос. *Salix amygdalina* = білотал, талá, лозá. С. Ан.

Бѣломойка = 1. прáчка.

2. мойки (де мють вовну на річці). — На мойках подено заробле.

Бѣлопушица = д. Бѣлоголовець 1—в.

Бѣлорүсь = білорус, литвин. — Литвин бацька пїймав рацька. н. пр.

Бѣлорүчка = білорүчка (С. Ш.), лехкєвич (С. Фр.), лехкївна.

Бѣлорїбїца, риба *Salmo nelma* = білүха.

Бѣлосїбїжний = сїбїговобїлий (Нов. Лев.), білосїбїжний.

Бѣлостойка, рос. *Pulmonaria officinalis* = медунка, медунчики, медяник, медуничник, дзвонїки, щемелїна, волбївий язїк. С. Ан.

Бѣлотал = д. Бѣлолѳъ.

Бѣлотүрка = д. Арнаүтка 2.

Бѣлотїлий = білотїлий.

Бѣлоүсь = 1. білоүс, білоүсий, білоүсїй. С. Ш.

2. рос. *Nardus stricta* — ковила, мїчка. С. Ан. — Вітер ковилу та комиш по степу розсїнає. н. д.

Бѣлоцвїтка = д. Бѣлокъ 3.

Бѣлоцвѣтъ, Бѣлочникъ = д. Вагүльникъ, *Spiraea ulmaria*.

Бѣлочникъ = охотник за білками.

Бѣлочный = білячий, білковий, вивірковїй.

Бѣлочный = білковий.

Бѣлошвїяка, бѣлошвїя = швáчка, швáля. С. З. — Вона швáчка й прáчка: до-тепна дївка. Кв.

Бѣлошєрєтїй = білий, білошєрєтїй, білан, біляк. С. Ш.

Бѣлүга = 1. риба *Acipenser huso* — білүга. С. Ш.

2. морс. животиνα *Delphinus leucas*.

Бѣлүжина = білүжина.

Бѣлүжїй = білүжий. — Б. клей = карюк.

Бѣлүха = 1. д. Бѣлүга 2.

2. рос. *Antennaria dioica* — нечүй-вітер, нечєвїка. С. Ан.

Бѣлүжникъ, рос. *Filago arvensis* = горлянка, грудна травка, полїнчик. С. Ан.

Бѣлий = білий (на мاست) — білан, біляк. С. Ш. — Білий як снїг. — Ой лихо не Петрусе — біле личко, чорний ус. н. п. — Постїль біла, сїна нїма — нї с ким горворити. н. п. — Та прийшов же я та у ведлю, та дала Солоха сорочку білу. н. п. — Бѣлая избá = 1. свѣтїлиця, кімна-та, гóрниця. 2. хáта з пїчкою з ко-мїном. — Та взяла його за рученьку, по-вела його у свѣтїльню. н. п. — Бѣлий свѣтъ = свѣт Божїй. — Бѣлє ору-жїє = холодна збрóя (шаблї, книжали то-що). — Бѣлєє стїхї = вїршї без рїфм.

Бѣль = 1. біль. (Все біле — білі пїтки, біла фарба то-що, порївний теж „Бѣлїзна“.) — Білі клубкї 5. Ст. Оп. Кїев. Ст.

2. лускá (риб'яча).

3. риба крім осїтрової породи.

4. біль, папїрѳки (порода яблуків).

5. д. Бѣлоголѳникъ в.

Бѣльє = білїзна (С. Ш.), хүсти, хүсти (С. З.), сорочкї, шмáття (Прав.). — Мати пїшла на річку сорочку прати. Полт. — Прада що тїжня їх білїзну. Фр.

Бѣльмѳ = більмѳ (С. Ш.), скáлка (С. З.),

полүда. (Останнє, здаєть ся, тїльки в знач. *Cataracta*, а першї два і в знач. *Leucoma*.) — З білого ока слїзу спїнає, тїму закла-нає, більмѳ згнанє. н. зам. — Злизав біле більмѳ, понїє на очерета, на болота. н. зам. — Іздив у Кїїв, там Каравáєв звив полүду.

С. Нїс. — Як сказав вїн, так наче полүда з очїй спада. — Хоч і ясно зоря свѣтит, не всї видять люди, ой суть такі межї нїми, що мають полүду. н. п. — Бѣльма, бѣльмы = очї, банькї. — Чого ти вїтрїщив банькї? — Какъ бѣльмѳ на гла-зү = як сїль в оці. — Став ся йому, як сїль в оці.

Бѣльмѳочный = більмѳокий, більмáк. (С. Ш.)

Бѣлгѣт, бѣлгѣть = д. Бѣль 3.

Вільєт = біліти, білішати.

Вільєт, ся = біліти, ся, (про воду) — леліти, ся, (ясно) — яснїти, (як срібло) — срібнїти. — Ані зіронька не мріє, тільки сніг в стєну білє. В. Ш. — Риба грала, дво ясно. Р. В. — Ясною смугою срібнїла течія крившина.

Вільєк = 1. біляк, чепурїн. — Златосилї кидяки на козаки, турецькою білєю габу на козаки на біляки. н. д.

2. табуїн (про рибу на Волзі). — Оселедцї ходять табунами. С. Ш.

3. біляк, заць *Lepus variabilis*. С. Ш.

Вільєнка = білянка, білїха, білявка, білявиця. С. Ш. (Приміри д. під с. „Блондїнка“).

2. гриби *Agaricus nitidus, procerus* і *subdulcis* — білянка. С. Ан.

Вільєчина = зяїтина.

Вільєчка = білорїчка, чепурїха. С. Ш. Л.

Вїсєнок, вїсєнш = бісеня, бісек, чортеня, чортик.

Вїсєво = дурман. — Випив якогось дурману, що аж голова закрутилася.

Вїсїна = дур, дурїсть. — Викинь дур з голови.

Вїсїт = бісїти, дратувати.

Вїсїтєся = 1. бісїти ся (С. Аф.), казїти ся, скаженїти, навїсїти. — Собаки з жиру казїть ся. н. пр.

2. бісїти ся, лютовати (С. З.), сатанїти, скаженїти. — Лютує, мов скажений, — Заїнилася, посатанїла, пеначе дурману їзїла. Кот.

3. казїти ся, мордувати ся, дурїти, пустувати. — Ганяли, бігали, казились, аж лив ся де-коли і піт. Кот. — Мордуєть ся, як чорт в лотоках. н. пр.

Вїсєватїй = бісєуватїй. С. Ш.

Вїсєватїєся = д. Вїсїтєся 2.

Вїсєвка = чортїця, відьма.

Вїсєво молоко, рос. *Euphorbia* = молочай, молочак. С. Ан.

Вїсєвскїй = бісїв, бісєвскїй, чортїв, чортїчїй, дїявольскїй, гаспидскїй, гємонскїй. — Ах ти, бісїв син. С. Ш. — Твою лєну долю розшарпав Вїговскїй, що серце, мов камїнь, а розум бісєвскїй. н. д. — Чортїча спокуса. Лев.

Вїсєвщина, Вїсєвство = 1. чортїцтво, чортівнїня, чортївщина, бісєвщина.

2. бісєуваннїя, лютованнїя, шалєнство. (С. Ж.)

Вїсєк = синїця з породи *Parus*.

Вїсє = біс, чорт, дїявол, дїдько, сатаня, кїпцїй, гаспид, гємон. С. Аф. З. Ш. — Біс біду перебудє. н. пр. — Чорте! на тобі груш, тільки мене не руш. — Виори мїлко, посїй рїдко то й уродить си дїдько. н. пр. — **Разєснїтє ся мїлкім вїсєом** = бісїки пускати, підснїати ся. — А до мене губерець підснїавсь і любови добивавсь. Кот. — Почав він їй бісїки пускати. С. Ш.

Вїшенїк, вїшенїца = 1. рос. а) *Cicuta virosa* — бєх, віха, вомїга, б) д. **Бєлладона**. С. Ан.

2. запрїдух, дурман (дуже мїцна настойка).

Вїшенка = буркунєць, порода оселедцїв *Clupea caspia*.

Вїшенство = 1. несамовїтїсть, шалєнство (С. З.), шальга; лютїсть. — Шальга на тебе находить, та хочеш людїй кусати, чи що? Фр.

2. сказ, скаженїсть, скаженївка, стєклїзна. — Собака здохла від сказу.

Вїшенствовать = д. Вїсїтєся 2.

Вїшенїй = скаженїй, крученїй, скаженїюка, стєклїй, шалєнїй, навїснїй, навїженїй, несамовїтїй, бішенїй, бісєуватїй; лїтїй, пїнявїй. — Скажена собака і свого господаря кусає. н. пр. — Скаженому псови ступай ся з дороги. н. пр. — Кричить, мов скажений. — Кручена собака побїгла. — Зїньське щєня, як би йому очї, то скаженїшого і не було-б. н. к. — Якусь пову силу почув в собі, якусь вїдвагу шалєну. Фр. — То бігала як би шалєна, стояла довго тороплєна. Кот. — Сам, мов бішенїй, стояв. С. Ш. — Оженив си навїснїй та взяв бісєувату, та не зналї що робити — запалил хату. н. п. — **Вїшеная вїшня** = д. **Бєлладона**. — **Вїшеная рїба** = д. **Вїшенка**. — **В. трава** = д. **Бєлєдє**. — **Вїшенє зельє**, рос. *Datura stramonium* = дурман, дурноїїн, дївдерево, будїак, нїмїця. С. Ан.

Вїякуть = д. **Брїякуть** 2 і 3.

Вїяшка = баранчик, ягнїя, ягнїятко, овєчка, ягнїчка.

В.

Вабикъ = 1. ва́бка, дудочка, сюркало.
— З дудочкою багато перепелів наловили.
2. о́гірь молодий, лоша́к.

Вабить = ва́бити, прина́жувати, ма́нити, прима́новати (про лов птиць або охоту з ловчими птицями.)

Вавакать = 1. хававкати (про крик перепелів).
2. д. Болга́ть з.

Вавілонистый = кривий, кручений, покручений.

Вавілоны = покру́чена доро́га, ма́нівці, (про мережки) — криву́лки, криві мережки. — Пи́сають вавіло́нами = криво писати. — Выво́дять вавіло́ны = пи́сати мисліте, то́чити́ ся (про п'яних.)

Вага = 1. ва́ги, ва́жниця, терези́. С. З.
— Поламали терези, сіль важучи на вози. н. п.
2. вага́, ва́жниця, підва́га. — Против друки і ва́жниці і з дьогтем мазинці. н. п.
3. ительва́га (у скналях — дрючок, до котрого чіпляють ся барки).

Вагенбу́ргъ = об́оз, та́бор (військовий). Эв.

Вагенмейстеръ, ваглейстеръ = об́озний.

Вагранка = го́рен (для перетонки чавуна).

Важенка = са́мця оленя.

Важивать = д. Водіть і Возить.

Важничанье = пи́ха, пи́шання, велича́ння, шиндо́чення.

Важничать = пи́шати ся, пи́шніти ся (С. З.), велича́ти ся, пи́зиги ся (С. З.), бундо́чити ся (С. Ш.), при́идити ся, ко́пидити ся, ко́пидити гу́бу, кози́рити ся, шиндо́чити ся, инди́чити ся, пи́рожити ся, (над віру) — брѣ́нкати. — Пи́шасть ся, як коро́ва в хамугі. н. пр. — Величасть ся, як чума́цька во́ша. н. пр. — Ко́ли не пи́рѣ, то́ й не пи́рожки си. н. пр.

Важность = пова́га (С. З.), ва́жниця; величи́сть. — Э́ка ва́жность! = вели́ка ва́жниця! — Не вели́ка ва́жность = не велика річ. — Велика ва́жниця, що він пан! — Не велика річ, що в хаті віч. н. пр.

Важный = ва́жний, пова́жний, ва́жливий; вели́чний, пи́шний, бундо́чний. — Важлива річ. Чайч. — Величний, як жи́даський па́ншок. н. пр. — Він таке бундо́чне весі́лля уджи́гне, що ну. Кот. — Не ва́жний = так собі, аби́-який.

Важня = ва́жнія, терези́к.

Вайда, рос. *Isatis tinctoria* = спія́чник. С. Ан.

Ваія = ві́тка, гі́лька (пальмова або вербо́ва). — Не́дѣля ваі́ = ве́рбна не́дѣля.

Вакансія = вака́нція, гу́ліще, упале́ місце. — Той паймит поканув, а сього равля на упале місце. н. о.

Вакантный = вака́нцѳвий (С. З.), ваку́ющий, вільний, гу́лящий, поро́жній. — Би́скоп свѣтит на всі чини ере́йські ваку́юці. Б. П. — Вака́ннымъ бытъ = вакува́ти, гуля́ти, поро́жнюва́ти.

Ваканція = д. Вака́нсія.

Вакать, вакація, вакаціонный = вака́ція, вакаці́йний.

Вакса, ваксенный, ваксиль = ва́кса, ваксо́вий, вакеува́ти. — Чоботи ваксовані. С. З.

Вала́нда, вала́ндала = мля́вий, лемі́шкуватий, мні́ха, ма́ку́ха, ма́ру́да, па́ну́ша, ко́поту́н. — Не люблю вже, як воно таке мляве: як почне тертись та мятись, поки що зробе — от уже макуха!

Вала́ндаться = 1. копа́ти ся, восту́зити ся, ба́бляти ся, вала́ндати ся. (С. З.). — Ба́блять ся з джо́ю од самого ра́ску. Лев. 2. тїя́ти ся, блука́ти, хиля́ти ся. С. З. Л.

Вале́жник = лом, вітро́лом, ла́мань, лежа́к, нава́л, су́шняк, (дрібний) — хмі́з, труск, трусо́к, (викинутий водою) — бере́жніяк. — Набрала в лісі дому великий оберемок. — Ой не їдь же, мій милий, ти пизом — закидана доріженька хмизом. н. п.

Вале́къ = 1. пра́ч, пра́ник, пра́льник. С. З. — Бери пра́ча, кладку в руки, та йди хусти пра́ти. н. п. — Пішла на річку та десь пра́ник загу́бла.

2. рубе́ль. С. З. — Ку́пила рубель з кача́лкою. — З рублем там пра́чка храбро́вала. Кот.

3. ба́рок, о́рчик. С. З. Л. Ш. — Паки́дай мери́ць посто́ронки на барки.

4. держа́к (весла). Ман.

5. вал, ва́лик, вале́ць (в млині). С. Аф.

Вале́нка, вале́ноньк, мн. вале́нки або вале́ны = повста́йники, повста́нки. — Ні вже зимою в доро́гу, то кра́ще всього, як повста́йники обу́еш.

Валеріана = д. Валд́ріа́тъ.

- Валѣть** = (в картах) — Хлап, хвила, ніжник. С. Л. — Хто, бач, ніжник, той не король, н. пр. — **Червонний валѣть** = дурисьвіт, шахрай меткий. С. Аф.
- Валіляня** = валюшня, валюша, шаповалка, фалюша. С. Аф. Л.
- Валіть, ся** = 1. валіти, ся, валіти, перекидати, перевертати. — Звалів мене до долу.
2. накидати, насипати, висипати. — Висипали вал. — Як вдарили з семи гармат у середу вранці, накидали у годину жидів повні шапці, н. п.
3. скидати, звальовати. — Він все на других звальов, а сам ніби-то й не випуватий.
4. гінути, падати. — Від чуми багато худоби гине.
5. сунити, ся, сінати, плавом пливти, хмарою йти. — Спѣгъ валіть = сніг сипле. — **Валомъ валіть** = як плав пливѣ, хмарою йде. — **На обѣднаго Макара п шійки валіть** = на похіле дѣрево і кози скáčуть, н. пр.
- Валка** = 1. звальовання (до купи).
2. рубання, віруб (лісу).
3. юрба, натовп, сила, тиск. — Такий натовп людей, що страх. С. Л.
4. надѣж, онáда, надѣ, вна́док, віздих. — Від чуми велика надѣ на худобу.
5. ваління, качання (сукна, повсті то-що).
6. бійка, лунка.
- Валкій** = 1. хиткий, хилкий, хібкий. — Хитка лавка. — Хібкий човен. — **Ни шатко, ни валко, ни на сторону** = так собі, абі-як, помаленьку.
2. ласий, охочий. — Ласий на ковбаси, н. пр. — Він до свого не дуже охочий.
- Валовой** = гуртовий, огульний. С. З. — Гуртова ціна.
- Валомъ** = юрбою, гуртом (Див. тиж: **Валіть 5.**).
- Валощитъ** = валашати, викладати, викладувати, холощати, холостити, легшати, легчити, завертати, сконіти. — Валашати барава. — Холощати жеребця. — Легчити кнура. — Завертати бугая. — Скошити півня.
- Валуй** = 1. гриб *Agaricus foetens* — валуй. С. Ан.
2. вайло, валюка і д. **Валайда**.
- Валуйъ** = кругляк (камінь).
- Валухъ** = валах. С. Аф.
- Валь** = 1. вал, окіп.
2. хвила велика, вал, буруй. — От па-
- літає на їх хвила — буруй, не хвила, ціла гора водина. О. Мор.
3. (мех.) — вал.
- Вальдишнѣць**, нт. *Scolopax rusticula* = вальошнѣць (Мал.); слўмка, слўква (С. Л.), лѣжень, окос.
- Вальмія** = д. **Валомъ**.
- Вальный лѣсъ** = дѣрєвня, зрубаний лѣс.
- Вальня** = д. **Валіляня**.
- Вальсѣць** = валець (танець).
- Вальшійный** = 1. важкий, міцний.
2. гáрний, крáсний; показний, пішний.
- Валюга** = вайло, валюка. С. Аф. — Оце ще валюка — тільки шить та лежить.
- Валюта** = ціна, кошт, вартість.
- Валівка** — д. **Валюга**.
- Валіляня** = д. **Валіляня**.
- Валілящикъ** = шаповал. С. З.
- Валіляный** = шаповальський. — Свита з шаповальського сукна. С. З.
- Валіть** = 1. валіти, качати. — **Валіть сукно** = валіти (С. Аф.), фалювати. — **Валіть тѣсто, хлѣбы** = викáčувати, місити, виробляти.
2. і 3. **Валіть 1. і Битъ**.
4. базграти, ліпати, мазгати, робіти що абі-як, недбало або на швидку рўку.
5. їхати швидко. — **Катáй-валáй** = поганяй, їдь швидче.
6. д. **Валощитъ**.
- Валіть** = 1. валіти ся, качати ся. — Ліг та й качаєть ся. — Шукаю свиту на жертці, а вона долі валіть ся.
2. недўжати, хорувати, хворіти, слабувати, довго лежати недўжим.
3. **Валітьсь вь постѣли** = вилѣжуватись. С. Аф. — А ти й досі вилѣжуєш ся, ач яке вайло!
- Вампіръ** = 1. зоол. *Vampyrus* — порода кажана.
2. упірь, упіряка. С. З.
- Ванда** = верша (з лози). — Сьміла ся верша з болота, аж і сама в болоті, н. пр.
- Ванна** = ванна, кўшль.
- Варакать, варакать** = базграти, дрáпати, ліпати (часгїме про шесали).
- Варáхія**, рос. *Inula hirta* = гвоздїчка, горіцьвіт, сїдач, суховѣршки і *Inula britannica* = заболоточник. С. Ан.
- Варварка** = 1. люта, жорстока жінка, запекла баба, баба-ягá, відьма.
2. рос. *Barbarea vulgaris* = свірїпа, С. Ан.

- Варварство** = азіятство, лютість, жорстокість.
- Варварь** = азіят; лютий, жорстокий чоловік.
- Варганить** = 1. брінькати, цигікати, тилікати. — Як почали вони цигікати: той на скрипці, а той на басі, так хоч з хати тікай.
2. базграти, ляпати, робіти абі-як, на швидку руку.
- Варгань** = дриґба, вигран.
- Варега, варезка** = рукавиця, плетінка.
- Варенець** = ряжанка, колотуха, паренуха.
- Вареніє** = варіння.
- Варенье** = 1. варіння.
2. варення, смаження, (перетерте) — павідло. С. З.
- Варей** = куховарка. — Я до печі куховарочку налив. н. п.
- Варить, ся** = варіти, ся (в маслі, меду, сахарю) — смажити (С. З.), мед — ситіти. С. З. — **Варить, со́лнце варить** = пече́, па́ле, па́лить. — **Молоко сварилось** = зкипіло.
- Варіа́нтъ** = одміна. — Маю дві одміни цієї пісні.
- Варка** = д. **Вареніє**.
- Варки** = полудрабки. — Я на цеї задивив ся, полудрабок поломив ся. н. п.
- Вари́ця** = солеварня.
- Варія** = шивоварня, медоварня, бровар, броварня. С. З. III.
- Варо́вина** = 1. вірówka, верівка (частіше пасмолена).
2. дрáтва.
- Варовье́** = вірів'я.
- Варо́къ** = загін, баз. — Сі всі були в другім загоні, як би дошата або коні. Кот. — Воли на базу стоять.
- Варь** = 1. спе́ка, ва́р. — Терш, Грицю, хоч яка спека. н. пр. — На дворі вар займає дух. Кол.
2. окрі́с, вар. — Окропом ошпарив.
3. д. **Варо́къ**.
4. смо́ла, (у шевців) — шевська смола. — Приста́в, як шевська смола до чобота. н. пр.
- Василе́къ**, рос. *Centaurea cyanus* = волóшка, волóшки, блава́ти. С. Ан. — Ой у полі (2) зацвили волошки, тим я тебе полюбила, що рум'яний трошки. н. п. — Сі-яно пшеницю — вродили блавати, кого вірно люблю — трудно запехати. н. п.
- Василе́къ огоро́дний, душі́стий**, рос. *Osimum Basilicum* = васі́льки, паху́чі васі́льки, церко́вні васі́льки. С. Ан.
- Василе́къ рога́тий**, рос. *Delphinium consolida* = соки́ркі, кома́рові носики, коса́рики, череви́чки, возу́льні череви́чки. С. Ан.
- Василі́ца**, рос. *Gentiana cruciata* = тірлич, товсту́ха, лихоманник. С. Ан.
- Василі́скъ** = 1. змі́й. — Аж дивить ся: летить змі́й страшений, з трьома головами, огнем дине. н. к.
2. ящурка (американська — *Basiliscus americanus*).
- Васі́льєвъ ве́черъ** = меланкі, ку́та (перед новим роком).
- Васило́къ** = кропи́ло.
- Василі́ковий** = волóшковий, блава́тний, васі́льковий, соки́рковий (д. **Василе́къ**) — **В. чертополо́хъ** = д. **Василе́къ**, *Centaurea*. — **В. цвѣтъ** = блакі́тний, (С. III.), блава́тний. — А по пад всім блакітне небо слялось і сонце йшло та хутору сьміялось. В. III.
- Васе́аль** = голді́вник. С. З.
- Васе́альствова́ть** = голдова́ти. С. З. — Ой, Василю Молдавський, господарю волоський, чи будеш за нас одностайне стояти? Будем тобі голдовати. Коли ж не будеш за нас стояти, будем іншому пану голдовати. в. д.
- Васе́альскій** = голдовни́чий.
- Ва́та** = бавина, бавовна, бавелна, ба́вуна (С. З. III.), ва́та. — Рани мої смертельні промивав, мнякенькою бавиною закладав. н. д. — Кантан блакітного лудану на бавовні. Ст. опис. Київ. Ст.
- Вата́га** = 1. ота́ра, вата́га, шма́ток (овець). — Ватажники ватагу гнали. К. III.
1. юрба́, грома́да, ку́па (людий).
3. д. **Арге́ль**.
- Вата́житься** = збіра́ти ся, грома́дитись, згрома́жуватись, кун́чити ся. С. Л.
- Ватері́сь** = грунтова́га, важо́к, середва́га. (С. Жел.).
- Ватло́чекъ** = д. **Василе́къ**.
- Ва́тний, ва́точний** = бавовни́ний, баведни́ний (С. III.), ва́тняний. — Бавовляна хустка. С. З.
- Ватру́ха, ватру́шка** = ма́дрічки, мні́хи. С. З.
- Ва́фельница** = вахля́рка.
- Ва́фля, ва́фли** = ва́хлі.
- Вахля́к** = 1. кгу́ля, гу́ргу́ля, моргу́ля, гу́ля.
2. чвала́й, вайло́, вахла́й, тютхтій, ма́му́ла, му́рміло. С. З. Ман. III. — З та-

кими вахляями шкода на вівка полювати. Кул. — Чвалаями ходять, а бісів провадять. н. пр.

Вахля́чка = 1. тюхтійка, вахля́йка, дурéпа, дурлéпа.

2. рос. *Cirsium lanceolatum* — дід, дідовник, дрябчак. С. Ан.

Вахля́й, вахля́к = партач (С. З.) і д. Вахла́к 2.

Вахля́ть = партачити, партолити, базграти, робити абі-як.

Вахта = 1. варт, вахта.

2. д. Бобівник 3.

Вахтеръ = вахтор.

Вахтовникъ = д. Адалень.

Вачикъ = сакві.

Вашъ ÷ ваш, ваший, васький.

Ваило = різак, долотце.

Ваитель = різбяр, сицнер. (С. З.) — Сицнеру дата урочна робота: взяв він уламок од чистого золота і для бенкетів, запевне веселих, виковав сугній і хушавий келих. В. П.

Ваить = різати, вирізувати, вибивати, виливати (з дерева, мармору, кості або металу).

Вобівать = забивати, заганяти, вганяти, (клини) — клинцювати. — Забивать палі. — Забивати гвіздки. — Заграв клин у колоду. — **Вбивать вь голову, вь толкъ** = товкмачити. С. П.

Вобіваться = забивати ся, вганяти ся. — Як удлучить змія булавою, так і вжене його в землю. н. к.

Вбирать, ся = втягувати, вбірати, ся, набирати ся, просякати чим. (Чайч.)

Вбірний, вбіраюцій = беркий. С. П.

Вбитъ, ся, = забити, ся, заганяти, увігнати, ся, вбити, ся. — **Вбитъся вь мѣлость** = запобігти ласки, підлізти до ко́го, підлеститись.

Вблизі = близько́, біля, зблизька, зблізу, поблизу́, — Хоч близько, та склизько. н. пр. — Біля церкви. С. З. — Він живе тут поблизу нас.

Вбрасываніе = вкиданія.

Вбрасивать, ся = (у)вкідати, ся, (у)вкідувати, кідати ся.

Вбросить, ся = (у)вкінути, ся. — Вільно Богу і звязавши в рай укинути. н. пр. — Укинь дров у пічку. — Орда мала вкинути ся. С. З.

Вбрѣзгивать, ся, вбрѣзнуть, ся = убрізкувати, ся, вибрѣскувати, вицїркувати, убрізкнути і т. д.

Вбѣгать, вбѣжать = (у)вбігати, вбігти. — Убіг у хату.

Вбѣлѣ = на́біло, на́чисто.

Вваживать, ся = призвичаювати, ся (помалу до чого).

Вва́ливать, ся = увалювати, ся, вкідати, ся, па́дати.

Ввалить, ся = увалити, ся, вкінути, ся, впа́сти. — **Ввалились глаза́** = запали́ очі, позатагало́ очі. — **Ввалились бока́** = запали, позападали бо́ки. — **Ввалить вь синю** і т. д. = вліпити, вейпати.

Введеніе = 1. уводіни (С. П.), увод, ввод.

2. вступ, передмова, предмова, увод, передне слово. — До мови предмова. н. пр. — Предмова до приказань Божіих естъ таа... Б. Н.

3. Введеніе во храмъ Пресвято́й Богородицы (свѣнто 21. грудня) — Введенія.

Ввезти, ввезть = увезти, привезти.

Ввергать, ся = вкідати, ся, впа́дати.

Ввернуть, ся, ввертѣть, ввертываться = вкрутити, ся, завертїти, увертїти, ся, вкручувати, ся, завірчувати, увірчувати, ся. (С. П.). — **Ввернуть слово** = вкінути сло́во. — **В. крючокъ** = загнути карлючку.

Вверхъ = у горі́, в горі́, на горі́, звѣрху. — В горі́ над нами кувала зозуля. — Він живе звѣрху.

Вверхъ = у го́ру, в го́ру, до горі́, на гору, на верх. — Не дав Бог свині в гору дивитись. н. пр. — Говорив до гори, попробуй до низу. н. пр. — **Вверхъ но́мь, нога́ми** = до гори нога́ми, горі́ниж, шкереберть. — Впав до гори ногами. — Сказавши, столик ізвалила, шкереберть к чорту все пішло. Кат. — **Вверхъ живо́томъ, ли́цомъ** = горі́-черева (С. З.), голі́-черева́, горі́лиць. — Підліз я під жорен, тай ліг голі́-черева́. н. о. — Він лежав горілиць і дивив ся прямо в стеаю. Фр. — **Вверхъ по рѣкъ** = в го́ру, про́ти водо́.

Ввѣрчивать, ся = д. Ввѣртивать, ся.

Ввѣсти, ввезть = увести́, внести́, привести́, завести́. (Д. Вводи́ть).

Ввечеру́ = у вѣчері́. — Пішов з рауку, та тільки у вечері́ вернув ся.

Ввивать, ся = (у)ввілітати, ся, всу́кувати, ся, заплітати, ся. — Вплітала кісники у коси.

Ввивка = ввілітання.

Ввипити́ть, ся, ввипичивать, ся = вкрути́ти, ся; ушрубувати, ся, завертїти, ся,

вкрúчувати, ся, уві́рчувати, ся, заві́рчувати, ся, ушрубóвувати, ся.

Ввіть, ся = вилесті́, ся, всукáти, ся.

Вводіть, ся = 1. уводіти, ся, вводити, ся; заводіти, ся, запрова́жувати, ся. — Він взяв її за рученьку і ввів у хату. — Почац нові порядки скрізь заводити. —

Вводіть вь заблуждєніє = ману́ нагускáти. — **В. вь грѣхъ** = до грѣха доводіти, на грѣх підводіти. — **В. вь дѣйствіє** = давати силу. — **В. вь обманъ** = дуріти, обдурювати, зводіти. — **В. вь убытокъ** = доводити до стра́ти, до збитку, робіти шкоду. — **В. вь соблазнь** = спокушáти, призводіти. — **В. вь стыдъ** = засорóмлювати. — **В. порядки** = заводіти, запрова́жувати.

2. вставля́ти, вправля́ти, вроблювати.

Вводный = уводний, ввідний; вставний. — **В. листъ** = ввідний, ввідчий лист.

Вводъ = уводниця, увод, ввод.

Ввозіть, ся = увозіти, ся, привозіти, ся.

Ввозный = привозний.

Ввозъ = привіз. — На базарі привозу дуже мало.

Ввола́кивать, ся = втягáти, ся, втя́гувати, ввола́кати, ся.

Вволо́чить = втягáти, уволокáти, втараба́нити.

Вволю = у волю, до схочу́, до смаку́, у смак, в припуск, в припуск. (Мал.) — Було всього до схочу́. — Потім, як все оглядів і на все до смаку надивив ся. Ніц. — Харчів, скільки хоч, в припуск дають.

Вворáчивать = вкóчувати.

Ввѣкъ = навіки, повік. — Тебе ж, мое серденьтко, повік не забуду.

Ввѣрить, ся = уручáти, доручáти, зві́рити, приручáти, довірити, ся. — Чи уже ж ти поміреш, кому добро уручаеш? — Доручаю кошовому, шисарєви сшовому. н. п. — Приручаю тебе, серденьтко мое, єдиному Богу, а сам я поїду в далеку доро́гу. н. п.

Ввѣряться = 1. д. **Ввѣрить, ся**.

2. здавати ся, покладáти ся на ко́го. — Він у вєьому покладаєть ся на дядька.

Ввѣзывать, ся = 1. ув'язувати, вилгáти.

2. вилгúувати, ся, втручáти ся, вєтря́вати.

Ввганя́ть, ся = вганя́ти, ся, заганя́ти, ся, займа́ти, залучáти, влучáти. С. Аф.

— Піди швидче, залучи теля у хлїв.

Ввгнбáть, ся = ввгнáти, ся, вдáвлювати, ся.

Ввгнбъ = вдáвлене місце, ямка, ви́чка.

(С. Мал.)

Ввгладъ = рівно, глáдко. — Він нам голова, він нам і батьго, він нам обголив голови глáдко. н. п.

Ввглубъ = углїб, вглїб. (С. Ш.)

Ввгладываться, ввгладѣться = (у)вдвїля́ти ся, вдвїяти ся. С. Ш.

Ввгнетáть = ввпхáти, ввпхувати, пхáти, втїскувати, вдáвчювати, втовкмáчувати.

Ввгнѣздѣться = угнѣздїти ся (С. Ш.), у́мостити ся, укоренїти ся.

Ввгоня́ть = 1. д. **Ввганя́вать**.

2. забивáти, заганя́ти. — Забивати палї. — Загнав скалку в ногу.

Ввгрєбáть, ввгрєсти, ввгрєсть = ввгрїбáти, загрїбáти, ввгрєбті́, загрєбті́.

Ввгустю́ = кру́то (про яйце).

Ввдава́ть = давати, віддавати.

Ввдаваться = 1. вганя́ти ся, витика́ти ся, висувáти ся. — Велике каміння вганяєть ся в море. Лев.

2. вдавáти ся, вкидáти ся. — Процай, моя мила, в тугу не вдавай ся: заграв мїй кїнь вєронєнький — назад сподївай ся. н. п.

Ввдавить = вдавїти, втїснути, упхáти.

Ввдавливать = д. **Ввгнетáть**.

Ввдавль = давнó, спозадáвна, зда́вна. С. З.

Ввдалблнвать = вдóблювати, забивáти, задóбвувати. — **В. вь голову** = втовкмáчувати. — Ніц йому не втовкмачини в голову.

Ввдалекъ, ввдали = далєко, óддаль, оддалї, оддалєки, здалї, здалєку.

Ввдаль = далєко, в далєчину́, в далїну́, в далєчїнь.

Ввдвгáть, ся = вєóбувати, ся, засувáти, ся. С. Аф.

Ввдвжнóй = засувний.

Ввдвпнуть, ся = вєóнути, ся, засóнути, ся.

Ввдвое = удвóє. С. Ш.

Ввдвоемъ = у двóх, в двóх, у двїзї́ (С. З.), у двїзї́. (С. Ш.) — Ох! як би в двох! н. пр.

Ввдвонїс = двїчі, подвїйно, два разї́. — Двїчі лїто не бува. н. пр.

Ввдєятеро, ввдєятеромъ = вдєв'ятеро, вдєв'ять разів, вдєв'ятьо́х.

Ввдєргивать, ся = втя́гувати, затагáти. — **Вдєргивать нїтку вь игóлку** = вєсля́ти, заселя́ти.

Ввдєсятеро, ввдєсятеромъ = вдєсятеро, вдєсятьо́х.

Вдир'атся = вдирати ся, вширати ся, втискувати ся.

Вдова́ = удова́, удови́ця, здр. — уди́вонька, удовочка; син її — удовиче́нко, удове́нко, дочка — удови́вна. С. Ш. — Каша без борщу — удова. н. пр. — У вдови два порови. н. пр. — Удовицю я любив, подарунки їй носив. н. п.

Вдовець = удове́ць. — Борщ без каші удо́вець. н. пр. — **Вдовцо́м оста́вить** = зайудові́ти. — Мене молодого зайудовила, малих діток посиротила. н. п.

Вдовинь = удовин , вдови́н, удови́ний (С. Ш.), удови́цький. (К. Б.) — Вдовин син тай той пішов під ариши. н. п.

Вдови́ця, вдови́й = д. **Вдова́, вдови́нь**.

Вдово́ль = до́сити, дово́лі, вдо́сталь і д. **Вво́лю**.

Вдовество́ = уди́ство́, удове́цтво, удо́вування. (Чайч.)

Вдовествова́ть = удові́ти (С. Ш.), удо́вувати. (Чайч.)

Вдову́шка = уди́вонька, уди́вочка.

Вдовы́й = д. **Вдове́ць**.

Вдове́ть = д. **Вдове́товать**.

Вдогони́ку, вдогони́ч = на здо́гін, на здо́гінці, удо́гонь, удо́гінці. (С. Ш.) — Він його бив, бив, а потім ще лаздо́гін каміною в синю гешув. — Наздо́гінці не пацілуєш ся. н. пр.

Вдо́ль, пр. Урира ерорс = о́дуд, о́дод. (С. Ш.) **Вдо́лбать** = д. **Вдо́блывать**.

Вдо́ль = удо́вж, удо́вш, вздо́вш, упо́довш, ви́довш. С. З. Ш. — Було вчити, як лежало поперек подушки, а як удо́вж, то вже не поможеє ся. н. пр. — Від такої етрави ляжеш вздо́вш лави. н. пр. — **Вдо́ль и попере́къ** = вздо́вш і ви́перек.

Вдоме́къ, у виразі: „не вдоме́къ“ = не вдо́гад. — А міні й не вдогад, що воно тут ділось.

Вдомни́къ = прийма́к. — Приймаці як собаці. н. пр.

Вдо́сталь = зовсі́м, ці́лком, геть чи́сто і д. **Вдо́воль**.

Вдохнове́ние = надхне́ння, натхне́ння. — Ї в світі слава з погляду нового досто́йна вищих дум, пісень проро́чих, геро́йського натхненн́я огниного і чистих сліз дівочих. К. Б.

Вдохнове́нный = надхне́нний, натхне́нний. К. Б.

Вдохнове́ть ся = надхну́ти, ся, натхну́ти, ся, уди́хну́ти (С. Ш.), до́дати д́ху. — Скажи, що правда оживе, натхне, накличе, нажене повеєє слово. К. Ш.

Вдохнове́нть = надхна́ти, д́ху додава́ти.

Вдехну́ть = уди́хну́ти, уди́нути. С. Ш. — Уду́нув Бог д́шу у пень, тай каєть ся. н. пр.

Вдрезе́зги = вдрэ́зки, на дрэ́зки, на мо́тлох, на гаму́з, на чере́п'я. — Потовкли вдрузько́бу. К. Б. — Та рубайте сосну здоро́ву та тро́цїте її на дрэ́зкі. н. п. — Побити на гамуз, на дрэ́зки. Ман.

Вдруго́ряд = вдрэ́ге. — Ні вже вдруге мене не обдуриш.

Вдрузь = 1. зра́зу, вмент, вміть, ра́пном, на́гло (Фр.), знепа́цька. — Ми тільки що вийшли на ули́цю, коли ра́шом як пустив ся до́ц. — Як би знепа́цька янгол злетів з неба. Кот.

2. ра́зом, враз, од ра́зу, від ра́зу. — Вийшли всі разом. — Одразу всі замовкли. — Всі враз повставали. — К. Ш.

Вдува́ть, ся = удова́ти, ся, удму́хувати. С. Ш.

Вдумчи́вий = вдумли́вий.

Вдумыва́ться = удму́ватись, замі́слюватись.

Вду́нуть, вдуть = удну́ти, уди́хну́ти, удму́хну́ти. С. Ш.

Вдыха́ть = 1. уди́хати.

2. д. **Вдохнове́ть, Вдохну́ть**.

Вды́вать = д. **Вды́ргивать**.

Вды́лать, ся = вробі́ти, ся, впра́вити, ся, (в му́р) — вмуро́вати, ся.

Вды́лка = впра́вка.

Вды́лывать, ся = вробля́ти, впра́вляти, (в му́р) — вмуро́вувати, ся.

Ве́верица = д. **Бды́лка** 1.

Веде́ние = веде́ння.

Веде́ри́къ = бо́ндарь (що робить і продає відра).

Веде́рный, ве́дерный = веде́рний; відро́вий, ве́дерко́вий. — Ве́дера клешка. — От узав він два бочонки: одні 1½ відра, другий ве́дерковий... тай дає нам відрове барильце. н. о.

Веде́рная = 1. бо́ндарня (де роблять відра).

2. склад (де горілка продаєть ся на відра).

Веде́рце = ве́дерко, ве́дерце. — Ой на ставу плавало ве́дерце — соснові клешки, дубовеє денце. н. п.

Ве́дрено = го́дяно, го́дяняно. — Вийхали ми, так було го́дяно, а тут як пішли до́ці...

Ве́дерный = пого́жий, го́дяний, го́дяний. — День був погожий — на небі ні хмаринки.

Ведрó, мн. ве́дра = 1. відро́, мн. відра, (велике, переважно металичне) — цебе́р, цебро́. — Цебри сплухи там стоїли і браги повнілі дэ́жки. Кот.

2. (міра = ¼ бочки) — відро́. — Кушів

відро горілки. — Вживаєть ся: два відрá і дві відрі. — Міра в 3 відра — спуст. — Взяв спуст горілки. К. З. о Ю. Р.

Вѣдро = годіна. — Треба вистигати косить за години. С. Аф.

Вѣдршко = 1. д. Вѣдѣрце.

2. годінка. — Аби нам за годинки з хлѣбом упоратись.

Вѣдрѣть = розгодінюватись, розпогѣжуватись. — Вже сонце з-за хмар виглянуло: почало розгодінюватись.

Вездѣ = скрізь, усюди, всюди, повсюди, по всіх усюдах. — Доброму скрізь добре. н. пр. — І тут і всюди — скрізь погано. К. Ш. — Шукав по всіх усюдах — нігде нема.

Вездѣсущій = всюдисущій, повсюдний.

Везеніє = везіння.

Везті, ся, везть = 1. везті, ся.

2. щастити, весті ся, таланити, хворту́нити, плужити, пайдити, йті ся. — Міні не щастить, не таланить. — Щось йому не ведець ся. — Як кому ведець ся, тай пішевь несеть ся. н. пр. — Не плужило йому якось: чи скотину заведе, гляди й подохле. н. о. — Не пайдить, тай годі. — Кому йдеть ся, той на скіпку придець ся. н. пр.

Вѣкша = д. Бѣлка 1.

Вѣдѣрчівый = красномовний, солодко-мовний; многомовний (С. Ж.), великомовний, балактивий. — Він був панч високий, повний, чорнявий, красний, сладокомовний. Кот.

Вѣдѣрчїє = красномовство; многомовність. (С. Ж.)

Вѣлїканскій = велетєнський.

Вѣлїканъ = велетєнь, велет, вѣлїч. С. Аф. З. — Велетні — то були високі люде, от як дерево. н. о. — Велетню у сьвітї не довго жити. н. пр. — Мов велетєнь, спирчала високо камяна стїна. Фр.

Вѣлїкій = 1. великій, здоровий, (дуже) — величєний, величєзний, великѡнний, здоровєнний, здоровєзний, здоровєцький, (не дуже) — величєнський, чималїй. — Здоровий кавуп. — От великѡнна повідь буде. Кв. — **Вѣлїка́ Оѣдѡра**, да **дѡра** = великий до неба, а дурний, як треба. н. пр. — Великий дуб та дупливатїй. н. пр.

2. великий, величний, велетєнь. — Громада великий чоловік. н. пр. — Велетєнь в громадѣ, як правда в порадї. н. пр.

Вѣлїковатїй = величєнський, чималїй. — Черевички щось величєнкі на мене.

Вѣлїколѣнїє = величність, пишність, бучність.

Вѣлїколѣнний = 1. величний, бучний (С. Аф.), пишний, роскішний. — А той пишні та роскішні все храми мурує. К. Ш. 2. чудовий (С. З.), чудовний, дуже гáрний, прекрасний.

Вѣлїкѡнекъ = чималєнський і д. Вѣлїкѡватїй. — Хлопець чималєнський виріє.

Вѣлїкорѡслый = висѡкий, здоровий. С. З.

Вѣлїкоросїйскій = росїйський, москѡвський. (С. З.), великорѡський, (в жарт або на глум) — кацапський.

Вѣлїкоросїя = Росїя, Русь, Москѡвщина (С. З.), Москѡвська Русь, (в жарт або глумливо) — кацапщина. — Та підем братці у Росїю жить, дасть нам Бог сей поход сходить. н. п. — Закурїлась бита доріженька на всі трахти йдучи, заплакали новобранці, в Москѡвщину йдучи. н. п. — Ой поїхав в Москѡвщину, тай там і заплив, свою рїдну Україну на віки покинув. н. п. — Налетїли гуси з Русї, сколотили воду Марусї. н. п.

Вѣлїкоросїянїнъ, ка, вѣлїкорѡсєсь, вѣлїкорѡсєсь, ка = росїянїн, ка, рѡський, ка, москаль, москѡвка (С. З.), великорѡс, (в жарт або глумливо) — кацап, ка (С. З.), русалѣт, ка, (лайливо) — кацапѡз, зб. — москѡва, кацапня.

Вѣлїкоєсть = велїкість.

Вѣлїкохопѣкъ = чималєнський.

Вѣлїкъ = д. Вѣлїкій.

Вѣлїчавѡєсть = велїчність, пишність.

Вѣлїчавый = велїчний, велїшний, пишний. — Бо у мене увесь рїд пишвий, бо у мене батько велїшний. н. п. — Велїчний, як жидівський патінок. н. пр. — Пишний князь Ярема. О. С. — Ой ти дївчино горда та пишна, чом ти до мене з вечера не вийшла? н. п.

Вѣлїчайшїй = найбільшїй.

Вѣлїчать, ся = 1. велїчати, ся, славити, ся. — Не знаю, як вас велїчати.

2. пишати ся і д. **Вѣлїжнчать**. — Пишасть ся, як поросє на орчику.

Вѣлїчєственный, но = величний, но. — І став велично на порозї і уклонивши ся вітав Марїю тихо. К. Ш. — **В. осанка, в. видь** = велїчна по́стать, по́става, велїчний ви́гляд.

Вѣлїчєство = велїччя, велїчність.

Вѣлїчинá = велїкість, велїчїнь, більшина. — **Вѣлїчинѡю** = завбільшки (С. З.), навбільшки. — Гряд вивав завбільшки з орїх. — Коралї червонїх в лїздї 26, більшиною в орїх лїсковий. Стар. опис. Кїєв. Ст.

Величіє = величчя.

Вельмі = вельми, дуже. — Гуде вітер вельми в полі, реве, ліс ламає. С. Аф.

Вельможа = великий пан, вельможа.

Велініє = веління, наказ, загад. С. Л.

Веліть = веліти, казати, наказувати, загадувати, приказувати. — Не веліла мати коня продавати, а веліла мати в похід виступати. н. п. — Ой казала міні мати це й наказувала, щоб я хлопців не водила й не признавала. н. п. — Отець сина виражає та й наказує: та не кажи тестеви уєю правдоньку. н. п. — Загадує міні білу постіль слати, загадує вечеряти готувати. н. п. — Не веліть, не веліно = не веліти, не велено, заказати, заказано. — Рученьки звязала, гулять заказала. н. п.

Вена, анат. = жила.

Венгерець = 1. Угрин.

2. венгерець (кмарь рознощик, найбільше з Словаків або Угросів). — Купила намисто у венгерці.

Венєра, астр. = венєра; вечерня, вечірова зоря і д. Аврєва. — Ой зійшла зоря вечерова, над Почавом стала. н. п. — Поки з вечерньою зорькою не зійде місяць над водою. К. Ш.

Венєринь башмачок = д. Адамова голова.

Венєричєскій = пранцюватий. — В. блянь = пранці.

Венєціонєскій = венєцький. К. Ш. Т. — В. ярь = гришпін, мідянка.

Вениса, мін. *Silix granatus* = гранат.

Вєнний, вєвєзний = жильний.

Вєнтель, вєнтерь = їтір. С. З. — Стійте смирно через річку, атері мої густі, як вода зтемніша — риба буде сьміло в вас пливати. В. Ц.

Вєнтиляторь = вітрячок, млинєк (в етіні, вікні то що для впускання сьвіжого повітря).

Вєнтиляція = провітрювання.

Вєпрь = кабан дикий, одінець, вєпрь, здр. — вєприк. — Брат мене вбив за того вєприка, що в саду рив. н. п.

Вєрба, рос. *Salix* = вєрба, (деревина) — вербина. — Будь здоров, як вода, а ростучий, як верба. н. пр.

Вєрбєйникь, рос. *Lysimachia vulgaris* = кривєвник, рєйник, вимєдра. С. Ан.

Вєрбїчникь, рос. *Verbascum* = дивина, коров'як, ведмєже ўхо, дрябчак, царська сьвїчка. С. Ан.

Вєрблєдь, вєрблєжїй = вєрблєд, вєрблєд, вєрблєдчий. — Вєрблєжє сїно,

рос. *Salsola kali* = курай, колїчка, перекотипєле. С. Ан.

Вєрблєжка, рос. *Sentaurea parviflora* і *S. ovina* = перекотипєле. С. Ан.

Вєрбний = вєрбний. — В. вєскресєньє вєрна недїля, (С. Аф.), квїтна недїля. — В. недїля = вєрна, вєрбний тїждєнь, вєрна недїля, вєрбич. С. З. — Похвала похвалить ся, а Вєрна поставить ся. н. пр. — Вєрбич — три кожухи тербич. н. пр.

Вєрбнякь = вєрби, вєрбняк. (С. Аф.) — Пшєв дєсь у вєрби.

Вєрбєанїє, вєрбєвка = вєрбєнок, залїка, затїг. С. Аф. З. — Прийдь, прийдї до вєрбєнку, будєш їсти з маслєм булку. н. п. — А дати тїльки на затїги вєйск грошєвєє вєспємєжєнїє. С. З.

Вєрбєвать = вєрбєвати, затїгати, залїчати. С. З.

Вєрбєвий = вєрбєвий.

Вєрбєлєза, вєрбєлєзь, рос. *Salix viminalis* = вєрбєлїз, лєза, молдавєнська ива. *S. carpaea* = вєрбєлїз, ива. *S. pentandra* вєрбєлїз, талї, шєлюг. С. Ан. — Вєрбєлїз б'є до слїз. н. пр.

Вєрвї = дрїтва. С. Аф. З.

Вєргїть = кїдати.

Вєрїкь = вїрок, рїшїнєць, рїсїуд. С. З. Л. — Пєвєжє тєй єсть нєзмїнїий судєб Вєжїих вїрок. (Духов. Гєг. Скорєпадського). — Вєна почула тєй рїшїнєць. С. З.

Вєрєвка = 1. вїрєвка, вєрївка, ўжївка, бєчївка. С. Л. — (Тєвєстї при порєві або нєводї) — кодєла. С. З. — (Дїля шнурєвєнєя вєзє) — шнурєвєнєнє. (Щє накїдають на рєгї волїв) — налїгач, волєвїд. С. З. Фр. — Налїгачєм скрутїли рєкї. К. Ш. — (Корєтка) — мєтўз, мєтўзєк, мєтўзка, мєтўзєчка. С. З. — Гарцєк, як тєлї на мєтўзку. н. пр. — (Тєвєнєкє) — шпєгїт, швєркє, (ї корєтєнєкє) — пєвєрєзка. С. З.

2. кључ, пїзка. — А гусїй справдї цїлїй кључ з-зє кряжї пїднєя сє. С. З. — Із вїрїєю журєвалї лєгїть вїсєкє кључємї. К. Ш.

Вєрєвєчнїй = вїрєвєчнїй, мєтўзїнїй.

Вєрєдїть = д. Бєрєдїть.

Вєрєдїлївїй = чїрякєватїй, чїрявїй.

Вєрєдь = чїрїк, чїрка, болїчка. С. З. Ш. — Нє вмер Дєнїлє, болїчка вдавїла. н. пр.

Вєрєзгї = плакєсїй, плакєса (С. З.), крїкса.

Вєрєзгїлївїй = плачлївїй, крїклївїй, вєрєсклївїй.

Верезжати = верещати, кричати, плакати з віском.

Верейка = 1. д. Верей.
2. полукіпок.

Верейца = д. Верёвка 2.

Верескледь = д. Берескледь.

Верескь, вересь, рос. *Juniperus communis* = яловець, можевельник С. Ан.

Веретенё = веретено. С. Аф.

Веретя = 1. лантух (з радниці) або КУЛЬ (з рогожі). — Постягав лантухи. С. З.
2. рядно (С. З.), верета. (Гал.) — Обложив соломою, накрив веретою. Фр.

Верешокъ = черепок, скалка. С. Л.

Верешага = яєшня (на сковороді спряжена), смаження, спряження: Прав.

Верещати = д. Верезжати.

Верей = 1. воритниця (Ман.), стовп (до котрого привіщують ся ворота).
2. човен (невеличкий, легенький).

Верейла = здоровило, бецман, (про жінку) — гергепа, гріпа.

Верейги = ланцюги, кайдани, залізо, закові, пуга: С. Ж. (про пустельників і подвизників).

Верешель = локшина (волоська).

Вернүть, ся = 1. д. Вертять.
2. вернүти, ся, завернүти, ся, повернүти, ся. — Ой ви, хлопці, славні молодці, верніть ся до дому. н. п. — Заверніть ся, тагу, до дому — я й сама піду. н. пр. — Повсрнув ся я з Сибіру. н. п.

Вероника, рос. *Veronica officinalis* = окладник. *V. chamaedrys* = безверішки, блакітні очки, одушник, приворотки, росходник, клад, конотопець, (гал.) — гадяче зілля. С. Ан.

Веретя = верствя (міра довжини в 500 сажнів і верстовий стовп).

Веретакъ = верстать, веретак, веретат. С. Аф. З. (Частина: 1. стан (складаєть ся з 4-х стовнів і 2-х товстих попереци, котрі зовуть ся коні, 5-ти жерток, 2-х навоїв (верхній і спідній) і шайди, на котрій дві підніжки з байцарками, де стоїть ткаля. 2. два колеса до верхнього і спіднього навою з цугою, котрою здержуєть ся колесо, як навій накрутити си. 3. ляда, що нею ткаля прибива шитку, в ній блят, через котрий приходять пряжа. 4. ригівниці дві, котрі прив'язують до спіднього навою.) Харьк. Чайч.

Веретать = 1. верстать, веретак (друкарський станок).
2. рівняти. — Почав рівняти військо. —

Не можна рівняти бідного з богатим. н. пр.
3. верстати (у друкарів — укладати в строши або в стовці).

Верстный, верстовой = верстовий, (стовп) верствя, верстовик.

Вертель = рожён.

Вертикальный, по = сторчовий, стрімкий, сторч, сторчака, стрілко, на сторч. — Сторчова хата (себ-то така, що з сторчових дубків).

Вертило = свёрдел, свёрдик (у теслів).

Верткій = 1. верткий. — Верткё веретенё.
2. д. Вáлкй 1.

Вертлюжная впадина, анат. *aceta bulum* = клуб, кўльша.

Вертлявый = верткій, кручений, юрливий (С. Л.), юлкий, дзига, (про жінку) — придзигльованка. С. З. — Очі гострі та верткі, наче та дзига бігають. н. о.

Вертопрахъ = вітрогён, жевжик (С. З.), фінтик, фёртик (С. З.), глумливо — вертихвіст, шелихвіст, крутихвіст.

Вертопрашка = вітрогёнка, дзига, придзигльованка, (глумливо) — вертихвістка, шелихвістка, крутихвістка. — Там придзигльованки журились, що нікому вже підморгнуть. — Оце ще дзига!

Вертопрашный = кручений, пустотливий.

Вертунь = 1. турмап. (голуб).

2. (про чоловіка) — вертун і д. Вертлявый і Вертопрахъ.

Вертунья = вертүха і д. Вертлявый і Вертопрашка.

Вертушка = 1. вітрячок, млинóк (дітська забавка і пристрій для впускання свіжого повітря).

2. д. Вертүль 2. і Вертүнья.

Вертять, ся = вертїти, ся, крутїти, ся, кружати, вїти, ся, мїкати, ся. — Крутїть ся, вертїть ся, не знає, де дїть ся. п. з. — Крутїть своїм світлом, як пєс хвостом. н. пр. — Коло рота мичеть ся, та в рот не попаде. п. з.

2. верховодити, коверзувати. — Коверзує над ним.

3. крутїти, ся, викрүчувати, ся, вибрїхувати, ся. — Нічого там крутїти, коли пїймав ся. — Ти мїні не викрүчай, кажи правду.

Вертічий = вертүчий.

Верхникъ = верхняк (напр. верхній жорен у млин).

Верхній = верхній, горювий, горішній. — Верхній жар землі. — Горішня кімната. — Подівить ся возак Нечай в горішню квартиру. н. д. — Шукæ в горішній поляці. Фр.

Верховина = вѣрх, (стога) — верх, овѣршок, (чобота) — халѣва.

Верховный = найвищий, звѣрхній. С. З.

Верховодецъ = верховода.

Верховодить = верховодити, орудувати. — Веім ділом він орудує. н. к.

Верховой = 1. вѣрхній, горовий, горішний. — В. вѣтеръ = горовий вітер, горішняк.

2. верховий. — Верховий кінь.

3. верховий, вѣрховень, вершник (С. Аф.), верховецъ, гинѣць. (С. З.) — Послав у город верхового.

Верховье = 1. верх, вершок, вершняк.

2. верховина, вершина. — Коло самої верховини річки багато озер.

Верхоглядъ, ка = верхогляд, ка; роззява (спільн. р.)

Верхоглядничать = гави ловити, вітришки продавати.

Вѣрхомъ = вѣрхом, горію; з вѣрхом. — Проїхав горою. — Насипав мірку з вѣрхом.

Вѣрхомъ = вѣрхи, (про де-кільки) — верхайми. — Кинув повозку в болоті та вже верхи доїхав.

Верхушка = верх, вершок. — Верх на шапці синій. (Дерева) — верховина, верхів'я, вершняк, верховиття. — Окоренок піде на стовп, середина на дошки, а верховина на топливо. С. Аф. — Будемо тобі верховити у тернів стинати, тобі на признаку на шляху покидати. н. д. (Горі) — верховина, шпиль. — Зліз на гору, на самий шпиль.

Верхъ = 1. д. Вѣрховье, Верхушка.

2. (верхне житло) — верх, гора. — Де пан? Пішов на гору.

3. (у екипажів) — верх, буда, будка, покліть.

4. (одежі) — верх, покрива, покрівка.

— Взять, братъ, одержать верхъ = гору взяти, брати, подужати, перемогти, переважувати. — Унія на Україні почала гору брати. Л. С. — Дóверху = до вѣрху, в щѣртъ. С. З. — Верхі = 1. верх, вершок, мн. верхі, вершкі. 2. плóскінь (коноплі). 3. на́кожні (на рукавицах).

Верченіе = вертіння, крутіння.

Вѣрченый = 1. вѣрчений, кручений.

2. д. Бѣшеный, Вертопрашный і Вѣтреный.

Вершина = д. Вѣрховье, Верхушка.

Вершинникъ = 1. верховиття, вершняк.

2. байрак, лѣсок (у вершині балки).

Вершить = вершити, кінчати, вивершувати. С. Аф. — Треба вивершувати скиргу.

Вершковый = вершковий.

Вершникъ = 1. д. Верховой 3.

2. навій вѣрхній (у верстаку).

Веселенький = веселенький.

Веселѣхонекъ, веселѣшенекъ = веселѣсенький.

Веселить, ся = веселити, ся, звеселѣти, бавити, ся. — А музика грає, грає, людий звеселєє. К. Ш.

Веселіе = веселість, радість, веселоці, радіці.

Веселка = копістка. С. З. — Треба добре вимішати копісткою.

Веселый = веселій, радісний, втішний. — Весела, як ясочка. — Веселая жінчина = веселуха. — Веселые глазики = д. Аногтны глазики.

Весельникъ = гребѣць (С. Аф.), громадільник.

Весельный = веселівий.

Весельчакъ = веселун, жартун, смѣхун, смѣхотун.

Веселѣтъ = веселити, веселішати. — І у нас трохи повеселішало.

Весенний = весняний (С. Л.), весінний. (С. Аф.). — Весеннія пѣсни = веснянки, (в лісових країнах) — гайвки. С. З. — Заспіваймо веснянки якої. — Веснею порою = о весні. — Раннею веснею порою = на провесні.

Весло, мн. вѣсла = весло, мн. весла, здр. — весельце, веселечко, велике — опачина (С. З.), на кормі — стерно, демено, правило (Ман.), на плоту або барці — трепло. — Частини весла: лóнать і держак, а на держаку кобылка або рúчка. (Ман.) — Підіймайте стерна, нехай хвиля грає, стогне, завиває. н. п. — Ой сидить козак на демені, він деменом повертає, на Чорне море поглядає. н. п. — Набігала страшна хвиля, випало з рук в Одисея трепло. Ніц. — Ой як би міні той човничок, як би міні те веселечко. н. п.

Весна = весні. — Раннею весною = на провесні. — Так на провесні у вербну суботу. С. З. — Вѣ концѣ весні = на розигри, на розиграх. — Встрѣчать, провозать весну = веснувати.

Весноватый = веснянкуватий, рябий (С. З.), таранкуватий. (С. Ш.).

Веснової = д. Весенний.

Веснуха = 1. веснянка, ластовиння, ря-
ботиння. С. Л. Ш. — Ластівко, ластівко!
на тобі веснянки, дай міні білянки. Н. зам.
від веснянок. — Ластовиння буває у того,
хто дере гнізда ластівок. н. пов. С. Ш.

2. рос. *Anemone nemorosa* — куросліп.
С. Ан.

Веснушка = 1. д. **Веснуха** 1.

2. журавина, журавиха, рос. *Oxycoccus
palustris*. С. Ан.

Веснуцатый = д. **Весноватый**.

Весті, ся = 1. **весті, ся**, прова́дити.
С. З. — Веде сліпого. — Діло веде́ть ся
добре.

2. **водіти ся**, **поводіти ся**. — Се часом
і у па́нів так **поводіть ся**.

3. **весті ся**, **водити, ся**, **плодіти, ся**,
розводіти, ся, **розплоджувати, ся**. — Ін-
дики добре **водять ся**, коли за ними добрий
догляд. — Хвазан в нашій землі не пло-
дить ся. н. к.

4. **водіти ся**. — У нього завжди **водять
ся гроші**.

Весь = **увесь**, **весь**, **усей**, **всенький**, **у-
сенький**, **цілий**, **цілісенький**. — Полу-
боток орудовав усенькою Україною. н. о.

— **Вє** = **усє**, **всє**. — **Рѣшительно вє**
= **всє чисто**, **геть чисто**, **геть усє**. —
Против геть усє. — **Всє равнє** = усє
однє, усє однако, однаково, дарма,
байдуже, про мене, сількісь, ані гадки.

— Міні однаково, чи буду я жити в Укра-
їні, чи ні. К. Ш. — Про мене, нехай вовк
траву їсть. н. пр. — Аби місяць сьвітив,
а про зорі байдуже. н. п. — А я люблю
Петра дуже, а до других і байдуже. н. п.

— **Всє такі** = а **всєж**, **усє такі**, **протє**.

— А **всє ж** я люблю його. — А про те він
міні любий по віки. — **При всємь тємь**

= **про тє**, а **про тє**. — Про те він чо-
ловік добрий. — **Всєгє лучшє, дорѣжє** =

найкращє, **найдорѣжчє** од **усьогє**, **над
усє**. — Він міні над усє милшій. — **Во
всє** **Ивановскую** = на **всє** **заставки**,

во всєї **сїли**, **чим дужч**. — Кричить на
всє **заставки**. — **Побіг чим дужч**.

Весьма = **вельми**, **дуже**. С. Аф. З. — Ой
не шуми, дуже, діровою дуже. н. п.

Ветла, мн. **ветлы** = рос. *Salix* — **верба**,

S. pentandra — **верболіз**, **талá**, **шєлюг**,

S. acutifolia — **краснотал**, **шє-**
люг, **желюжина**, *S. alba* — **біла лозá**,

S. amygdalina — **білотал**, **талá**, *S. cinerea* —
івина, **лозá**, **чорнолóz**, **чорнотал**,

S. fragilis — **лómка верба**, **крихковєрб**,

S. repens — **ницелóz**, *S. rosmarinifolia* —

неталá, **ницелóz**, **ракітник**, *S. purpurea* —
лознік, **самбірка**, **рокитина** і д. **Вер-
болоза**. С. Ан.

Ветловникъ = **лóзи**, **верболіз**, **шєлюг**,

вєрби, **вєрбнйáк**. — Сховав ся у **вєрболіз**.

— **Подав ся у лóзи**.

Ветловый, ветляной, ветляный = **вєр-
бóвий**, **лóзовий**. — **Вєрбові дрова**.

Ветляникъ = д. **Вєтлóвникъ**.

Вєтóшка = **ганчірка** (С. Аф. З.), **клáпоть**,

шмáт старогє **полотнá**.

Вєтóшникъ = **старовінник**, **старожєчник**

(Прав.), **ганчірник**, **ганчурник** (Харьк.
Чайч.), **онучник**.

Вєтoшь, вєтoшьє = **старовінка**, **старін-
ка**, **дрáнка**, **дрáнтя**.

Вєтхій = **старий**.

Вєткoзавѣтный = **старозавітний**.

Вєтхoсть = **стáрїсть**, **дáвнїсть**.

Вєтчїна = **шїнка** (Прав.), **óкїст**.

Вєтшáть = **стáрїти ся**, **пáдатись**, **дря-
гáти**.

Вєхóтка, вєхoть = **вїхoть**, **здр.** — **вїх-
тик**. С. Аф.

Вєчєрїнка = **вєчєрнїцá**.

Вєчєрний = **вєчїрний**, **вєчїрóвий**. — Са-
док вишневий коло хати, вєчїрня зїронька
вєтає. К. Ш. — **Вєчєрнїя звѣздá** = д.

Вєнєра.

Вєчєрушка = д. **Вєчєрїнка**.

Вєчєрь = 1. **вєчїр**. С. Аф. — **Вєчєромь**

= у **вєчєрї**, в **вєчєрї**. — **Пóдь вєчєрь**

= **нáд вєчїр**.

2. д. **Вєчєрїнка**. — Ой не ходи, Грицю,
на ті вєчєрнїцї, бо на вєчєрнїцях дївки ча-
рївнїцї. н. п.

Вєчєрїть = **вєчєрїти**, **сутєнїти**, **смєркá-
ти, ся**. — Ой на дворї вєчїр вєчєрїє. н. п.

— На дворї **почало** **вже** **сутєнїти**, коли ми
вїхали.

Вєчєрoшний = **бóвшій учóра** у **вєчєрї**,

вчорáшній з вєчєра. — **Вєчєрoшнєє мo-
лoкó** = **надoєнє учóра** у **вєчєрї**.

Вєчєрь = **учóра** у **вєчєрї**.

Вєшній = д. **Вєсєнний**.

Вєшнйáк = 1. **вєшнйáк** (мáин, що мєлє
тільки вєсною, конопáї, висушенї вєсною,
вєсїння дорога і т. д.).

2. **óпуст** (в гребáї).

Вєщєвой = **вєщєвий**, **рїчєвий**.

Вєщєственный = **вєщєствєнный**, **матє-
рїяльный**.

Вєщєствó = **вєщєствó**, **матєрїя**, **рєч**, **рїч**.
(С. З.).

Вєщїца = **штúчка**, **дрїбнїця**. (С. П.).

- Вещь** = вещь (Лів.), реч, річ (Прав. С. З.).
— **Вещи** = вѣщі, рѣчі, пожитки, збіж-
жя, манатки, клунки.
- Вжати** = втіснути, ухнути, утіснути,
вб'гати.
- Вживѣ** = за життя. — Він ще за життя
розділив дітий.
- Вжикать** = брязкати, брязчати.
- Вжикъ** = брязкання, брязкіт, брязчанія.
— Почув ся брязкіт коси.
- Вжмать, ся** = втіскувати, ся, вшхати,
впихувати, ся.
- Вжмѣ** = ямка (на-gridці, вдавлена паль-
цем для посадки городиши).
- Взаді** = з заду, позаду. — Попереду До-
рошенко... а позаду Сагайдашний... н. п.
- Взадъ** = назад, взад. — **Ни взадъ, ни**
впередъ = ні сюди, ні туди. — Отте-
пер, Микито, ні сюди, ні туди. н. пр.
- Взаємъ** = у позику, в позику, в по-
зичку. — Кони в позику ліколи не давай
і жінку в приданки не пускай. н. пр. —
Взять, дати взаємъ = взяти, дати в по-
зичку, позичити в ко́го, кому́. — Іди до
вбогого сорочки позичати, а до багатого ні-
коли. н. пр.
- Взаимность** = взаємність, обошльність.
— Хоч з котрою ся спізнаю, взаємности не
дознаю. н. п.
- Взаимный, но** = взаємний, обошльний,
(С. З.), посполий, взаємне, обошльно,
посполю. — Нехай умову підпишуть і при-
спинуть обошльно. Ч. К. — Наші душі так
сповнялись обошльною любови. Рус. В.
- Взаимы** = д. **Взаємъ**.
- Взалкать** = зголодніти.
- Взамѣнь** = замісто, замісць, намісць,
взаміну.
- Взаперті** = 1. під замком.
2. в самоті, в самотині, одлюдно.
- Взаправду** = справді, справжки, на-
всправжки. — Чи справжки чи й на
жарт? Гул. Ар.
- Взапуски** = на випередки, на взаводи.
— Побіг би з ним на випередки та нога
болить. С. Аф.
- Взяхаться** = заохати, заохкати.
- Взашей, взашей** = в потилицю, в три
вирви, в шило. С. Аф. — Прогнав його
у три вирви.
- Взаламутьти** = збаламутьти, скаламұ-
тити, сколотити. — Та налетіли гуси з да-
лекого краю, сколотили воду в тихому Ду-
наю. н. п.
- Взбаламонный** = шаленій, свавольний,
вередливий. С. Ш. Аф.
- Взбаламонъ** = д. **Блажь**.
- Взбалтывать, ся** = бовтати, збовтувати,
ся, колотити.
- Взбарабошить** = скуйовдити, розкуйов-
дити і т. д. д. **Барабошить**.
- Взбарэхаться** = віддрнатись, відерти ся.
- Взбеленіться** = розлютовати ся і д. **Взбѣ-**
ситься.
- Взбивать, ся** = збивати, ся, підбивати
(про ріглю) — підралювати.
- Взбираться** = алазити, лізти, (на що не-
будь) — п'ясті ся, спина́ти ся, дря-
пати ся, драбати ся. — Пнець ся, як
жаба на куну. н. пр.
- Взболтать, ся** = сколотити, ся, збовта-
ти, ся. — Два голуби воду пили, а два
сколотили. н. п.
- Взбороздять** = з'орати, подріпати.
- Взборонить, взбороновать** = віскородити,
заскородити, віволочити, заволочити.
- Взбрасывать** = підкидати.
- Взбрасываться** = 1. підкидати ся.
2. кидати ся. — Він кинувся на копицю
сіва.
3. накидати ся. — Чого він накинув ся
на мене?
- Взбрести, взбрестъ** = 1. зійти, влізти.
2. спасти на думку, влізти в голову.
— Плете, що в голову влізе.
- Взбросать** = накидати. — За малу годину
накидає цілий стіг.
- Взбросить** = зкинути. — Зкинув на горіще.
- Взбрызгать** = побрызкати, покропити, по-
пріскати (д. **Брызгать**).
- Взбугрять, ся** = зріти, порити; збури-
ти, ся, зваловати, ся.
- Взбудить** = розбудити, розбуркати.
- Взбудоражить** = стурбовати, зворушити,
розворушити, сколотити, звалтовати,
зваловати. — Ой ідем ми, ідем, усе село
зваловали. н. п.
- Взбунтовать, ся** = збунтовати, ся, за-
бунтовати, скаламұтити, повстати.
- Взбутетѣнить** = д. **Бить**.
- Взбutorажить** = д. **Вздуражить**.
- Взбучить, ся** = 1. роздуть, ся, набұх-
нути, набучавити. С. Л.
2. побіти, стусанів надавати, прочу-
хана дати; вилаяти.
- Взбучка** = прочухан, прочуханка, хала-
зія. — Дали йому доброго прочухана.
- Взб'ягать** = збігати. — Збіг на гору.

Взб'яжати = збігти, вибігти.

Взб'єсити, ся = 1. роздратувати, ся, роздрочити, ся, розмордувати, ся, роззілжити, ся, розбісити, ся, посатаніти. — Запінилась, посатаніла, непаче дурману із'ла. Кот.

2. сказити ся, скрутити ся, знавісітити, збісити ся. (С. Аф.) — Не поможе бабі кадило, коли бабу сказило. н. пр.

Взв'аживати = зав'ожжувати, накидати віжки.

Взв'аживати = зв'озити, вив'озити.

Взв'алювати, ся = зв'алювати, ся, скидати, ся, накидати, накладати, навантажувати. — Звалив на плечі та й поїс. —

Взв'алювати вину на ког'о = звертати, скидати, зв'алювати на ког'о. — Сам паробив, а на мене зверта.

Взв'арець = 1. вар'єна, варен'уха. — Як випили варенухи, то й загули, як мухи. н. пр.

2. узв'ар С. З. — Кути на покуті, а узвар на базарь. н. пр.

Взв'аривати = варити, зв'арювати.

Взв'арь = 1. відв'ар.

2. д. Взв'арець 2.

Взвезти, взвезть = звесті, вивезти.

Взвесті, взвезть = звести.

Взвивати = збивати.

Взвиватися = підніматися, зніматися. — Ой галочки — чубарочки, піднімійте ся в гору. н. п.

Взв'ідьти = побачити, вздріти.

Взв'ізгиваніє, зв'ізгъ = верещання, вищання, вереск, віск.

Взв'ізгивати = верещати, вищати

Взв'ітсья = підняти ся, зняти ся. — Два голуби воркотіли, знялися в парі й полетіли. н. п.

Взв'іхрити = скуй'овдити, розкуй'овдити.

Взводити, ся = 1. зводити, ся, підніматися, ся. — Звів на гору. — Підняв очі в гору.

2. вив'одити. — Трохи не до балі вивели церкву.

3. брехати, клепати. — Не знать що набрехав на нього.

Взв'одный = зв'одний.

Взв'одъ = звод (від гл. зводити, крім того в війську — $\frac{1}{4}$ частина роти або скадрона і в рушниці в замку колісце з зубцями.)

Взв'ожжати = зав'ожжати.

Взв'озити = зв'озити, вив'озити.

Взв'озъ = 1. зв'оз.

2. узв'із, узв'оз. С. Ш. (Дорога на гору від перевозу або броду.) — Над узвозом

стоить почила липа. — Скоро вийдеш з брідка на узвозець, посеред узвозу грєбень. С. Ш.

Взвол'акивати = ст'ягувати, витягати, звол'акати.

Взвол'нований = зрушений, збурений.

Взвол'новати, ся = розхвилювати, ся, розхвилюти, ся (С. З.), схвилювати, ся (Чайч.), розб'урхати, ся, збурити, ся, зрушити, ся. — Довгий час мало по малу приснав розбурхані страстї. Бар.

Взвол'очъ = зволок'ти, ст'ягати.

Взв'іти = завити.

Взв'івати, ся = м'яти, ся, розвивати, ся. — Військо йде, короговки мають, попереду музиченьки грають. н. п.

Взв'єсити, ся = зв'ажити, ся. С. Аф.

Взв'єшваніє = в'ажєння.

Взв'єшувати, ся = 1. в'ажити, ся, зв'ажувати, ся, вив'ажувати, розважати, ся. С. Аф. З. Л. — Час в'ажити борошно. С. Аф. — Скарби і сребра Самойловичові і синів його в'є на двоє розділяти і шалами розважєні. Л. В. — І все на шальках розважали. Кот.

2. розважати, м'ркувати. — М'ркуй, серце, м'ркуй, любко, чи за мене підеш хутко? н. п.

Взгад'ати, взгад'увати = згадати, спогадати, згадувати.

Вз'аркивати = виг'укувати, зг'укувати. (Чайч.)

Взгляд'ь = погляд, згляд (С. Л.), зв'ір, поз'ір. — І погляд у його нє людський. Помис. — **Бр'єсити взгляд'ь** = д. **Взглянут'ь**. — **На взгляд'ь** = на зв'ір, на поз'ір. — Се вино і на поз'ір добре. Хар. — **На мой взгляд'ь** = на мій погляд, на мою д'умку, як на мене. — На мій погляд, се не добре д'їло. Лев.

Взгляд'увати = зглядувати, поглядати, позирати.

Взглянут'ь, ся = 1. зглянути, ся, споглянути, ся, поглянути, подивити ся, зирнути, зиркнути, позирнути, зирнути ся, оком накинати, скинути, звести очима. — Ой вийду я на гірку, та спогляну на з'їрку. н. п. — Глянь ся, Боже, ти на мене, що я молоденька. н. п. — Зирнула й за вікно, та ні! не видно сл'їду. К. Д. Ж. — Вони зглянули са й усєміхнули ся. — Ой не видно того села, лишень видно хрєсти, туди м'ні любо, мило очєньками звести (по др. варіанту: очима понєсти). н. п. — Ходє Іванко по над током, накидє чорним оком. н. п. — Слуги побачили се, ззирнули ся пом'їж собою. Фр. — Вони р'їдко

коли осьмілюють ся зирнути на мене. Фр.
2. подобати ся, сподобати ся. — І васильки мої і Василь при міні, пек його батькові, сподобав ся міні. н. п. — Вона йому дуже подобалась.

Вагоп'ятъ = згап'ятъ.

Взгоревати́, ся = зажури́ти ся, затужити, засумувати. С. Аф. З. — Зажурила ся Хмельницького сїдая голова, що при йому ні сотників, ні полковників нема. н. д.

Вгорокы, загорье = узгір'я (С. Ш.), згір'я (Чайч.).

Взгорѣтсья = запалити ся, загоріти ся, зайати ся, спалати.

Взгремѣть = загриміти, (дуже) — загрюкотити.

Взгромазживать, взгромоздіть = нагромажувати, навалювати, копичити.

Взгромазживатсья, взгромоздітсья = влазити, влізати, влізти (високо).

Взгруститъ = засумувати, затужити, зажури́ти ся. — **Взгрустнулось** = сумно, журно стало.

Вздвѣивать = двоїти, подвоювати. — **Вздвѣивать нарѣ** = ралити, переобрувати.

Вздѣргивать, ся, вздѣрнуть, ся — підтягати, ся, підтягти, ся, підсмікувати, ся, підсмікати, ся. — **Вздѣрнуть на висѣлицу** = повісити на шибеницю.

Вздѣрнуть носъ = записати ся, задрати носа, кірку гнѣти (С. З.) — Стара то нічого, так молода кірку гне. Кот. — Печнір десь книжок багато начитав, з великого ума у гору ніс задрав. Б. Б.

Вздешевѣть = подешевшати. — Хліб подешевшав.

Вздира́ть, ся = драти, ся, здира́ти ся.

Вздои́ть = подоїти.

Вздоритъ = сварити ся. — Од'їжаючи, він шапочку зняв, низенько склонив ся: Працѣй, правдай, славне товариство, може с ким сварив ся. н. п.

Вдорливый = сварливий, спорливий, сваркій (С. Л.), звадливи́й.

Вдорничать — д. **Вдоритъ**.

Вдорный = безглуздий; непутящий; нікчемний.

Вдорожѣть = подорожшати, подорожчати. (С. Л.) — І хліб і все чисто подорожчало.

Вдоръ = дурниця, бредня, пісенітниця. С. Л. — Ой, Грицю, не спускай ся на дурницю. н. п. — Хто спить до дня, то й виросте бредня. н. пр. — Бредня, а й досі як загадаю, то серце плаче та болить. К. Ш. —

Та се не пісня, добродію, а пісенітниця, я співаю іноді, що в голову влізе. Кот. — **Городитъ вздоръ** = верзти, торочити, дурницю нести, теревені точити, правити, баляси точити, блягузкати, ка'зна що верзти. — Елей похнюшивсь, дослухав ся, що йому верзла. Кот. — Дурний дурне й торочить. н. пр. — Ти йому дурницю не носи, а толком говори. Як.

Вздохнутъ = 1. зітхнути (С. Л.), здихнути. — Кого кохає, за тим і зітхає. н. пр. — Ох лихо! вже стара зітхнувши. О. Мор. — Оттак і у світі, хто рано почує, як серце застогне, як серце здихне. Аф.

2. передихнути, дух перевести, звести дѣх, віддихати, віддихнути, відпочити.

Вздохъ = зітхання. С. Л.

Вздрѣгивать = здрігати ся, іздрігати ся.

Вздремнутъ = задрімати, прикорхнути, удрати шпакá (Мав.).

Вздогнутъ = здрігнути ся, іздрігнути ся. К. Д. С. Л.

Вздувать, ся = здувати, ся, здимати, ся, надимати, ся, (про огонь) — роздувати, роздмухувати, (про опух) — пухнути, напухати, розпухати.

Вздумать = здумати, спогадати, задумати, у міслі взяти. — Здумав ожени́ти ся. — Як ти кохаю, не спогадаєш. н. п.

Вздуматсья = на думку спасти.

Вздуритъ, ся = здурити, подурити і д. **Взбѣситсья**.

Вздутъ, ся = 1. д. **Вздувать, ся**.

2. побіти, одлучити, стусанів надавати, оддухопелити.

Вздымать, ся = піднімати, ся, вставати і д. **Вздывать, ся**. — Чорні хвилі здимали ся, як гори.

Вздыханіе = зітхання.

Вздыхатель, ница = закоханий, а.

Вздыхать = 1. зітхати, охати. — Не зітхай: чого нема, то й так нема. н. пр. — Уся челядь догадалась, чого я зітхаю і тепера усі знають — кого я кохаю. н. п.

2. жалкувати, тужити. — Не раз жалкував, згадуючи кодішню долю.

Вздѣвать, ся = (про одѣжу) — одягати, ся, надягати, ся, вдягати, ся (про обув) — обувати, ся, взувати, ся, (питку в голку) — вселяти, заселяти. — Надягати свитину. — Взувати чоботи.

Взиманіе = збірання, збір.

Взимать, ся = збірати, ся, брати, ся.

Взирать = дивити ся, поглядати. — Поглядає сюди-туди, де то быть роботі. К. Ш.

— Не **взира́я** = не **вважаючи**, не **ді-
влячись**, не **звергаючи уваги**. — Не
вважаючи на се, він таки пішов туди.

Взира́ться = **вдивля́ти ся**, **удивля́ти ся**.
(С. П.) — Почав він шильно **вдивляти ся**.

Взлагать = д. **Возлагать**.

Взла́зить = **злі́зати**, **вилáзати**, (др́ячаю-
чись) — **дерти ся**, **др́япати ся**, (дер-
жучись за що в горі) — **спинáти ся**, **п'я-
сті́ ся**. — Я маленький хлопчик, зліз на
стовпчик (з вірші). — Виліз на дерево. —
Спинаєть ся, як жаба на кущу. н. пр.

Взла́мывать = **ламáти**, **вилóмлювати**, **роз-
лóмлювати**; **відбівáти**, **розбивáти**. —
Виламав двері. — Розбив скриню. — Від-
бив замок.

Взле́блять = **вікохати** (С. Л. З.), **віпе-
стити** (С. Аф.), **віпестувати**, **виховати**
(С. З.) — Ой був в Січі старий козак на
привіще Чалый, викохав він сина Саву, ко-
закам на славу. н. д.

Взлетáть = **злігáти**, **злинáти**, **підій-
мáти ся**.

Взлётъ = **зліт**.

Взліза, частіше мн. **Взлізы** = **лісини** з
обо́х бо́ків чо́ла.

Взліза(и)стýй = хто ма́є такі лісини.

Взлóбина, **взлóбокъ** = 1. д. **Взгóрокъ**.
2. **шпиль** (гора).

Взломáть, ся = **зламáти, ся** і д. **Взла́мь-
вать, ся**. (Про кригу весною) — **скре́-
снути**, **скре́сти**. (С. З.)

Взлómъ = **злом**, **полóm**.

Взлѣзáть = д. **Взлáзить**.

Взлюбіть, **вживаєть ся** у виразі „не **взлю-
біть**“ = не **полюбіти**, не **злюбіти**. —
Не злюбила її свекруха.

Взля́гивать = **брика́ти, ся**. — Знай, **коби-
ло**, де **брикати**. н. пр.

Взмáнивать, ся = **зманювати, ся**, **зна́-
жувати, ся**, **підмовля́ти**.

Взма́хивать = **підма́хувати**.

Взмахъ = **мах**.

Взмáчивать = **мочіти**, **змóчувати**, **роз-
мóчувати**.

Взмáцивать, ся = **рештовáти**, **мостіти**,
ся і д. **Взгрома́зживаєть ся**.

Взметъ = 1. **підкида́ння**.

2. **óранка**.

Взметывáть, ся = **підкида́ти, ся** і д.
Взбра́сываєть ся.

Взмíловать, ся = **змілювати, ся**, **зміло-
сёрдити ся**. — Ти, Царице, мати наша,
змілуй ся над нами. н. п.

Взмокáть = **змокáти**, **ізмокáти**. — **Ізмок**,
як **вонок**, **ізмерж**, як **пес. н. п.**

Взмо́длїть ся = **заблагáти**.

Взмо́рникъ, рос. *Zostera* = **морська́ трава́**.
С. Ан.

Взмо́рье = **узмо́рье**.

Взмуті́ти, взмуца́ть = **скаламутіти**, **ка-
ламутіти**, **сколотіти**.

Взмі́лїть, ся = **намі́лити, ся**, **змі́лити**,
ся, **вмі́лити, ся**. — **Взмі́лїть кому́ го-
лову** = **намі́лити чу́ба**.

Взнáнивать = **знóсити**. — **Зніс** на **гору**.

Взносіть = 1. **знóсити**.

2. **ві́ддава́ти**, **платі́ти**.

3. д. **Взводі́ть** 3.

Взносі́ть ся = **підні́мати ся** і д. **Взносі́ть**.

Взнось = **платі́к**, **опла́та**, **внплатá**. —

Чле́нскій взнось = (перший) — **вступне́**,
вписове́. С. З. Фр. (Дальше) — **вкладка**.
— **Треба дати вписового в цех**. Фр. —
Вступного 2 р. і вкладка що року по 3 р.

Вгну́здáть, вгну́здывать = **загну́здáти**, **за-
гну́здувати**, **гну́здáти**, **гну́здыти**. (С. Л.)

Взны́ть = **заніти**.

Взобра́ться = **злізти**, **відерти ся**, **відря-
пати ся**, **втеребіти ся**, **вшкрáпати ся**.
(С. Л.) — **Дозволь собаці лапу на стіл**, то
він і цілий **втеребіть ся**. н. пр.

Взогна́ть = **зігна́ти**.

Взогрі́вать, взогрі́ть, ся = **зогріва́ти**, **зі-
гріти, ся**, **розігрі́ти, ся**.

Взойти́ = **зійти́**, **війти**, **посхо́дити**. — Ой
уже ж той ячмінь тай у полі зійшов. н. п.
— Я ж думав, що зоря зійшла, аж то моя
дівчинонька по водицю йшла. н. п. — **Нема**
мого миленького, нема його тутá, **посходила**
по садочках шавлія та рута. н. п. — **Взой-
ти́ на ўм** = **на думку спа́сти**.

Взопрѣ́ть = **упрѣти**, **впрѣти**. — **Біг**, аж **упрѣ**.

Взорва́ть = 1. **зірва́ти**, **розірва́ти**, **ві-
бухнути**. — **Огонь криєть ся**, але як ра-
зом **вибухне**. С. З.

2. **розгні́вати**, **розлюговáти**.

Взоръ = **взір** (С. П.), **позі́р**, **по́гляд**,
зрóк (С. Аф.); **о́ко**, **о́чі**. — **По́гляд весе-
лий**, **сам моторний**. — **Пожира́ть взоромъ**
= **па́сти о́чі**. — **І все ті о́чі заздрі́стні**
на сирові пасе. Б. Стариц. — **Поту́пить**
взоръ = **спустіти о́чі**.

Взоткну́ть = **настро́міти**, **наштрикну́ти**,
устро́міти. С. З.

Взрасті́ть = **зростіти**, **віростити**, **віхо-
вати**, **вікохати**.

Взр́ачный = **показни́й**, **го́жий**. — Ой там

- ходитъ козакъ гожий; ще й на личенько хороший. п. п.
- Взрєвѣтъ** = зарєвѣти.
- Взрєслый** = дорєслый, зрєслый, зрєстный. С. Л. — Дорєслый парубок.
- Взрєстѣтъ** = д. Взрєстѣть.
- Взрубѣ** = зруб, (в колодязѣ, криницѣ) — цѣмрина, цѣбрини. — Цѣмрину лагодити коло колодязя, бо обвалилась. С. З.
- Взривати, ся** = 1. скѣбувати, зривати, зрѣшувати, ся. — Скопала грядки.
2. зривати, розривати, ся, вибухати.
- Взривной, взривочный, взривчатый** = розривный. — Розривна бомба.
- Взрывѣ** = зрив, вибух. (К. В.)
- Взрыдѣтъ** = заридѣти, заголосити. — Заголосиш і од муки над хлоп'ятком сѣпшиш руки. В. Ш.
- Взрыдѣ** = ридання. — **Взрыдомъ, на взрыдѣ плакати** = ридати, хлипати (С. Л.), гѣрко ридати. — Вошн плакали, гѣрко ридали, свою долю проклинали. Нѣц.
- Взрыльничкѣ** = ляпас, ляпанецѣ, лящ. С. З. — Ляща у пику дати. С. З.
- Взрыть** = скопати, зрѣти, зрѣшити, порѣти (С. Л.), порѣшити, (про крота) — накрѣтити.
- Взрыхлѣти, взрыхлѣвать, взрыхлѣть** = спушити, пѣдпушити, спѣшувати, пѣдпушувати, зрѣшити.
- Взрѣзати, взрѣзывать** = розрѣзати, розрѣзувати.
- Взрѣзѣ** = зрѣз, надрѣз, розрѣз.
- Взрѣзѣ** = вщѣрѣть, по вѣнця. — Повна мѣрка вщѣрѣть. — Насипала борщу по самѣ вѣнца.
- Вззубрѣти** = 1. пощѣрбити, вищѣрбити. (С. Аф.). — Гей коняку Турки вбили, Ляхи шаблю пощѣрбили. В. Ш.
2. зазубрѣти, затвердити, втовкмѣчити.
- Вззєрошивати, ся, вззєрошити, ся, вззєрошенный** = кѣдлати, кѣдѣвчѣти, кѣшлати, кѣшѣвчѣти, розкѣдлати, розкѣдѣвчѣти, покѣшлати, розкѣшѣвчѣти, скѣшѣвчѣти, розкѣшѣдити, скѣшѣдити, зкѣлошкати, розпѣтлати, покѣлошкати, зкѣшмѣтити, розкѣшмѣтити, розкѣдланый, покѣдланый, розпѣтланый, скѣшѣвжениый, розкѣшѣвжениый, розкѣдѣвчениый, покѣшланый, кѣструбѣтий. С. Л. З. — Мене змѣне дрѣбный дощик, а розкѣшѣдити буйный вѣтер. п. п. — Розкѣдѣвчене волос'я. С. З. — Кѣструбѣте шр'я. С. З.
- Вззѣдѣтъся** = напускати ся, напѣсѣдати ся. — Напѣсѣв ся на мене так, що лихо.
- Вззѣдѣ** = з'їзд, виїзд, узвѣз. (С. Ш.).
- Вззѣдѣжати, вззѣдѣхати** = виїздити, з'їздити, з'їхати. — З'їхав козак на могилу, пустив коня на долину. п. п.
- Вззѣрѣтъся** = розпѣтовѣти ся, озвѣрѣтити ся.
- Вззѣвати** = волѣти (С. Л.), гукѣти. — Борейкова дружинонька волає до неба: один каже до другого — розѣйти ся треба. п. п.
- Вззѣрати** = заграти; звеселити ся. — Ой заграй, заграй та синесеньке море, та пѣд тими байдаками, що плывуть козаки. К. Ш.
- Вззѣканѣ** = 1. зиск, пѣзов, стягання. — **Подѣти ко вззѣканѣю** = пѣзов заложити. — Вѣрь, кому хочеш, пѣзов заложу. Кот.
2. штрап, пеня, кара грошева. — Присудили йому штрап платити.
- Вззѣкати, вззѣкивать, ся** = 1. виправити, доправити, правити (С. Л.), доправляти ся (С. Аф.); стягати, здрѣти. — Гѣрко, як двоє правлять, а третьому нічого дати. п. пр. — Наслау виправив своѣ грошн.
2. шукати. — **Чего ты вззѣкаєш?** = чего шукѣеш? — **Вззѣкивать недоѣмки** = вибѣвати недоѣмки.
- Вззѣте** = вззѣтѣти; здобуттѣи.
- Вззѣтка** = 1. (в картах) — ззѣтка, брѣтка, бѣтка. — Я вззѣв двѣ брѣтки.
2. хабѣрь, хѣпанка, хавтур, хавтура, базарѣнка, ралецѣ, мазило. С. Аф. З. Л. Ш. — Суддѣ, пѣдсудки, писарѣ, що одбѣрали хабѣри. Кот. — Ти базарѣнку любѣши брѣти, а людям в чуждѣ помогати не дуже, бачу, поспѣшивъ. Кот. — Вѣн хѣпанкою живе. С. З. — **Съ него ззѣтки глѣдки** = з його нема чѣго ззѣти.
- Вззѣтокѣ** = узѣток. С. Л. Ш. — Грѣчка не вродила, то й для пѣчлѣ доброго узѣтку не було.
- Вззѣточникѣ** = хабѣрник, халун, халуга, халкѣ, халтурник, брѣткий, брѣчкий, драпѣка, скѣубрѣй, щѣпавка, обдѣрилушѣй. — Е нѣ, ваш становий зѣсѣм не хабѣрник; а у нас брѣчкий. Хар. — Халун такий, що з рѣдного бѣтька залушитъ. Кот.
- Вззѣточничѣтъ** = хабѣри, хавтурѣ і т. д. (д. Вззѣтка 2) брѣти, лушити, халѣти, халтурувати.
- Вззѣточническѣй** = хабѣрницькѣй (С. Ш.), халтурный (Кот.), драпѣжний (С. З.).
- Вззѣточничество** = хабѣрство, халѣання, хѣпанка, халѣанѣна, халѣужство (С. Ш.).
- Вззѣти, ся** = узѣти, ся, забрѣти. — **Вззѣти**

верхъ = гору взяти, переважити, повершити кого. — Правда кривду переважить. н. пр. — **Взять за себѣ** = узяти за себѣ, женити ся, поняти. — Узив собі дівчиноньку. н. п. — **Взять сілою** = здобути, опанувати. — Турчин опанувати мал місто. Б. Н. — **Взять волю** = одрук одбитись. — **Взять когѣ въ руки** = забрати в руки, до рук прибрати. — **Взяться за умъ** = схаменутися, за розум взяти ся. — **Взяться за дѣло** = заходити ся. — **Всѣмъ взялъ** = хоч куди, на все здатний. — Хоч куди козак! — **Ни дати, ни взяти** = точнісінько, як раз, саме як раз. — **Взять слово назадъ** = зріктись. — **Откуда ни возьмись** = де не взяв ся. — Де не взяв ся сизокрилий голубок, як ухопить горобчика за чубок. Б. Г. — **Что взялъ?** = а що шиймав облизня? — **Взять чью сторону** = заступити ся, стати за когѣ, пристати до когѣ. — **Чортъ возьми!** = матері його біс, нехай йому чорт!

Вибрація = дріжання.

Вивѣрра = д. Бѣлака.

Видальый = бувалий, бувалець.

Виданный = виданий, бачиний. — Не бачише діво. — **Виданное ли дѣло** = чи видано, чи чувано, чи чувана річ, чи видана річ?

Видать = бачити, видати; відко, відно, знати, ясно; мабуць. — Болить моя голова від самого чола — не бачила миленького сьогодні і вчора. н. п. — Не хочете очі без милого самі привикати, а вже бо вам миленького по вік не видати. н. п. — Його щось нігде не видко. — **Мабуць він сього не знає.** — **Видать орла по полѣту** = знати пана по халявах. н. пр. — **Орліний клекіт здалека чути.** н. пр.

Видаться = бачити ся, видати ся, зустрічатися, здобати ся. С. Аф. З. Ш. — Я часто з ним бачу ся.

Видимо = видно, очевидьки, очевидно (С. З.), явно, очевидячки. С. Л. — **Видимо не видно** = страшенна сила, дуже багато, чортів тиск.

Видимость = видимість, ясність.

Видимый = 1. видимий, відкий. — Видима смерть страшна. Кв.

2. очевидний, очевидний (С. З.), явний. — **По видимому** = як здасть ся, здасть ся, либонь, бачить ся. — Здасть ся друже, а гадючку вкинув. н. пр. — Ой ба-

чить ся не журю ся, в тугу не даю ся, а як вийду за ворота, від вітру валю ся. н. п.

Видно = 1. відко, відно, знати, значно. — Видко і хати, та далеко чухрати. н. пр. — Ой знати, знати, в кого єсть мати — личенько білєс, як у паняти. н. п. — Спатовьки не хочу, їстовьки не смачно, іде туга за тугою, на личеньку значно.

2. бачити ся, здасть ся, либонь, мабуць, десь, видай. — **Мабуць таки він справді винєл.** — Десь твій козак не рано з походу прубував, що... н. д. — Ой Позино, чого гаєм блудши, видай ти, Позино, мого сина любиш. н. п. (Д. ще під с. **Видимый** — **Повидимому**.)

Видный = 1. д. **Видимый**. — **На відномъ мѣстѣ** = на видноці, на похваті. — Багато у його добра на видноці і під замками. Гр. — **Посажу батька та на покуті, а сама сиду та на похваті.** н. п.

2. показний, огрядний, значний. С. З. — **Показний чоловік.** — Дівка молода, здорова, огрядна. Кв.

Видитъ, ся = видіти ся, (не ясно, здалека) — майчи, ся, манячити, ся, мріяти, мріяти, майорити, бованити, (наче в тумані) — туманіти, (ясно) — яснити, (про воду найбільше) — деліти. С. З. Л. — Далеко щось маячить. — **Гаразд не видно, що воно, тільки мріє.** С. З. — **Ген, ген!** щось бованіє. С. Ш. — **Гора ще далеко туманіє.** — **Ані зирька не мріє, тільки сніг в степу біліє.** В. Ш. — **Риба грала, дно ясно!** Рус. В. — **Забованіла геть-геть в степу прощальна могила.** О. Мор. — **Тихесенько вітер віє, степи, лани мріють.** К. Ш.

Видовой = видовий.

Видонзмѣненіє = одміна.

Видонзмѣнятіє = одмінати ся.

Видокъ = 1. бувалий, бувалець.

2. свідок. — **У свідка очі, як у дідька.** н. пр. — **Свідок слави дівиччини.** К. Ш.

Видъ = вид, образ, вигляд; постава, постать; взір, позір, манір. — Мало вигляд хреста. н. о. — **Постава свята, а думка злодійська.** н. пр. — **Він зробив се на взір (або на манір) того, як...** — Се видно і на позір добре. — **Виды имѣть на когѣ** = важити на когѣ. — Ой я тобі, козаченьку, і ражу й не ражу: я с тобою вечір стою — на иншого важу. н. п. — **Видать виды** = надивити ся, перебачити, бувати в бувальцях. — Багато дива перебачив. — **Був у бувальцях:** знає, що кий, що палица. н. пр. — **Имѣть видъ** = видавати ся, мати вид. — Земля не плодича, як нам спершу здавала ся, а має инший вид. Децю про Св. Б. — **Въ видѣ опыта** = на пробу. — Зробив на пробу,

що з того вийде. — **Для вида** = для годить ся. — Він це зробив для годить ся. — **Имѣть въ виду** = мати на увазі, мати на приміті, вважати. — Вважайте, що він каже. — **Випустить, потерять ізъ виду** = забути, занехаяти, занедбати, з голови викинути. С. З. — **Ни подь какимъ видомъ** = ні в яким разі. — **На видь, съ вида** = на взір, на позір, з виду, на вигляд. — **Подь видомъ** = з виду, б'удцім, начеб-то. — **Поставить на видь** = звернути увагу. **При видѣ** = бачучи, дивлячись. — **На виду** = на оці, на очах, на видноці. 2. вид, одміна, одмінок. — Се тільки одмінок тершу. 3. білет, пачпорт. **Виды** = заміри, думки, надії, сподіванка. **Видініе** = 1. видіння. 2. марá, манá, манія (С. З.), (страшне) — потороча, страхіття. (Чайч.) — Сьвіти йому місяченьку і розгавай мари, а як прийде мій миленький, то зайди за хмари. н. ц. — Була мінї моя мати потороча у почі. н. п. **Видѣть** = бачити, вбачати, видати, видѣти, (багато) — перебачити, (погано) — недобачати, сліпати. — Я щасливий, що ошій не маю, що нічого того в сьвітї не бачу й не знаю. К. Ш. — Бог бачить з неба, що кому треба. н. пр. — Чи мало я чого на віку перебачив. — Та він мабуть не добачає. **Видѣться** = 1. бачити ся, видати ся, зустрічати ся. — Що дня з ним бачимось. 2. здавати ся, бачить ся. 3. сніти ся, марити ся, ввижати ся, мріти ся, привиджувати ся. — І снить ся мінї чи й просто ввижаєть ся давни давнина. О. Мор. **Видящій** = зрячий, видющій, видючий, бачущий. С. Л. **Визглівий** = вересклівий (С. Фр.), писклівий. **Визготній** = визкотній, пискотній. **Визгунъ, нья** = верескуні, ха, пискуні, ха. **Визгъ** = вереск, верещання, визк, писк. — Уся родина, мале й велике, з вереском і плачем кинулись до ніг. Фр. **Визжаніе** = визчання, верещання, (про собак) — скавучання, (про поросят) — кувікання, квічання. **Визжать** = вищати, верещати, (про собак) — скавучати, (про поросят) — куві-

кати, квікчати. С. З. Л. — Из ляку плакала, кричала, верещала. К. Д. Ж. **Визить** = визита, одвідини, одвідання. С. Л. **Віка**, рос. Vicia sativa і др. = віка, горобиний, гороб'ячий, мишиний горішок. С. Ан. **Віла**, частіше мн. **вілы** = віла, (з трьома з'б'ями) — тройчакі. — Це ще вилами по воді писано. н. пр. **Вілка** = виделка, виделко, видельце, вілка. С. З. Л. — Подайте виделка на дичий кабачки. н. пр. — Приходить Панченко, та їв виделками картошку з лушинням. н. пр. **Вилковий** = качаний, качановий. **Вилокъ** = качан. — Качан кашусти. **Вилочка** = 1 виделочка. 2. ачат. у птиць *Furula* — дужка. **Вилочный** = виделковий. — Виделкова колодочка. **Вілы** = д. Віла. **Вильнуть** = крутнути, крутька дати. **Виліяка, виліяла, виліяльщикъ, ца** = крутїй, ка. **Виліяніе** = крутія, вікрути. **Вилять** = крутити, ся, вертїти, ся, вилїти (С. З.), викрúчувати ся, крутїти слід. — Вилять дшюю = кривїти, лукавити. **Вина** = винá, провіна, провінність, провіна. — А за тую провиноньку Бог би ти скарав, що ти мене давно любив, любив та не взяв. н. п. **Венигрѣтъ** = 1. холодна страва з кришеного м'яса або риби з городиною і з оцтом. 2. мішанїна. **Віни** = вино (масть в картах). — Вино козирь. **Винить** = винуватити, обвинувачувати. — Як би не вишен, тоб і не винуватили. н. пр. **Винїть ся** = винити ся, признавати ся. **Винїце** = горіляка, сивуха. — Од його так і тхне горілякою. — Сивуху так мов брагу хлаще. Кот. **Виновый** = виновий. — Винова краля. **Винный** = виновий. С. Л. — Виновий дух. — **Винный камень**, Tartarus = **винник**. С. З. — **Винная ягода** = инжир, хвіґа, фіґа. С. З. **Вино** = (з винограду і ягод) — вино, а в Терській країні — чихірь, (з хліба, картоплї то-що) — горілка. (Д. під с. Водка). — **Горячее вино, зеленое вино** = го-

рілка. — Сидѣть вино́ = гнати го-
рілку.

Винова́тий = винувати́й, ві́нний, ві́нен.
— Нікто не винен, сама я, що полюбила
гультая. н. п.

Винова́ть = 1. д. **Винова́тий**.
2. вибача́йте. — Я не пізнав вас — ви-
бачайте.

Вино́вникъ, ца = винувати́к, ця, вину-
вати́ць, ві́нний, ві́нна. — Якійсь лихо-
дій затаскав, що ми винуватця шукаєм. н.
к. — Повинен винуватця на суді признати
ся до своєї вини. Б. Н.

Вино́вність = прові́нність.

Вино́вний = д. **Винова́тий**.

Виногра́дникъ = виногра́дник, сад-ви-
ногра́д.

Виногра́дная кисть = гро́но, гро́на, гро́на.

Виногра́дъ, *Vitis vinifera* = виногра́д, (су-
хі ягоди винограду) — родзі́нки. — Сви-
ню хоч родзі́нками годуй, то все буде ка-
пшауха. н. пр.

Винодѣ́ліє = виноро́бство.

Винодѣ́ль = виноро́б.

Виноку́ренний заводъ, виноку́рня = вино-
ку́рня, ві́нниця (С. З.), горі́льня, го-
рі́лчанний заводъ, гура́льня (Прав.), ка-
рава́н (Харьк.).

Виноку́ръ = виноку́р, ві́нник (С. З.), гу-
ра́льщик (Прав.).

Винопро́давець, виното́рговець = вина́р.
— Аби вина ті од певного винара були
куплені. Б. Н.

Винту́ть = гвинтува́ти, шрубува́ти.

Винтова́ть = 1. нарі́зувати гвинті́.
2. пригві́нчувати, пришрубо́вувати.
3. герцюва́ти. — Козаки довго герцюва-
ли на конях.

Винто́вка = гвинто́вка.

Винтово́й = гвинтові́й, шрубові́й.

Винтообра́зний = гвинтовати́й, шрубо-
вати́й.

Винть = 1. гві́нт, шру́б, шру́ба, здр.
шру́бка, шру́бик. — Ходить, як на шру-
бах. н. пр.
2. особлива гра в ка́рти.

Винче́ніє = гвинтува́ння, шрубована́ння.

Ві́ны = д. **Ві́ни**.

Винѣ́тка = визеру́нок, куншти́к, ме-
ре́жка. — Хрестами і визерунками з квіт-
ками кругом листочки обведу, тай сплєсу
сковороду. К. Ш.

Висло́ухій = 1. капла́хій, клапо́ухій.
— По толоці каплаухі йдуть, аж уха телі-
паються. С. З.

2. недотѣпа, роззя́ва. — Оце ще роз-
зява!

Ві́слый = зві́слий.

Високосный годъ, високосъ = пересту́п-
ний рік (Гал.), кас'янів год.

Вису́лька = 1. пацѣ́рка.
2. сосу́лька.

Ві́сьлиа = ші́бенця. С. З. Л. — Зодій
на шібенцю ведуть, а він каже, що не
винен. н. пр.

Ві́сьличный = ші́беничний.

Ві́сьлака = жѣ́ртка. С. З. — Повісив на
жѣртці.

Ві́сьльничъ = ші́беник. С. З. — Зірвав
ся, як шібеник з шібенці. н. пр.

Ві́сьніє = ві́сьня.

Ві́сьть = висі́ти, звиса́ти. — Гора зви-
сла над морем.

Вису́лька = д. **Вису́лька**.

Ві́сячий = висі́чий, ві́слий. — Ві́слий
замо́к.

Віта́ть = віта́ти. — Нехай душі козацькі
в Україні вітають. К. Ш. — І сині гори
за Дніпром... сам Бог вітає над селом. К. Ш.

Вітє́нь = баті́г до́вгий.

Вітє́ватий = кучеря́вий, квітча́стий
(про мову).

Вітїє́тво = красномо́вство.

Вітїє́вовать = красномо́вити.

Вітїя = красномо́вця, речні́к. С. Ж.

Віто́къ = виту́шка, витѣ́лка.

Виту́шка = 1. д. **Віто́къ**.
2. верч, ве́рчик, калачи́к (хлібець).

Витъ, ся = вити, ся, звива́ти, ся, пле-
сти, ся, крути́ти, ся, сукати, ся (над-
чим, літаючи) — кружати, віти ся. —
Чи не той то хміль, що коло тичини в'єть
ся? н. п. — Була в мене дівчина Орися,
тодіж міні сі кучері вили ся. н. п. — Коло
серця туга, мов гадина в'єть ся. — Питки
сукати.

Вітя́зь = лі́царь, козарлю́га. (Д. під. с.
Богаті́рь).

Вихля́й = тухті́й, чвала́й, маку́ха, мні́ха.

Вихля́ть = 1. чвала́ти, перевалюва́тись.
2. д. **Віля́ть**.

Вихо́ръ = ві́хор, чу́б.

Віхо́рь, вихрь = вихор, кру́тень, ку́рява.

Вихре́ць, анат. *Os coccygis* = кунри́к. С. З.

Віхрити́, ся = віхрити, ся, крути́ти, ся.

Вихрь = д. **Віхо́рь**. — Віхре́нь = як вихор.

Вихря́етый = вихори́стий.

Віпа = каблу́чка (на плотах).

Віше́нникъ = ви́шняк, ви́шник, ви́шне-
вий сад.

- Вишнєний** = вишпєвий. — I ставок, і млянок, і вишневенький садок. н. п.
- Вишнєнє** = 1. д. **Вишєнникъ**.
2. вишнї, ягоди (вишневі).
- Вишпєвка** = вишнївка, вишнїк. — Вишнївки з кваргу укутали. Ког. — Добрий вишняк.
- Вишпєвый** = д. **Вишнєний**.
- Вишня**, рос. Prunus cerasus = вишня (дерево і ягоди), вишнина (одна деревина) — **Вишня бѣлая**, Ravium с. = черешня, (одна деревина) — черешнина. — Ой у полі вишня, чому не черешня? н. п. — Ой вишино — черешнино! чом ти листу не пускаєш? н. п. — **Вишня бѣшенная**, Atropa belladonna = боввіч ягоди. — **Вишня жидовская**, Physalis Alkekengi = жидівські груші, міхунка. С. Ап.
- Вишь** = ач, бач, чи-ба, дивї, глїя, дивї-но. — Ач, який добрий! С. Аф. — Чи бач, які роскоші, а в кешенї чорт — ма грошїй. н. пр.
- Виолончєлість** = басїстїй, басїста. — Басїста не має де сїсти. н. пр.
- Виолончєль** = бас, басоль. С. Ш. — Бас гуде, скрипка грає, Хома мовчить та все знає. н. пр. — Тепер мнї не до солї, коли грають на басолї. н. пр.
- Вкїпувать, ся** = 1. укїпувати, ся, закїпувати, ся, заривати, ся. — Закопав стовп. — Стоїть, як укїпаний. С. Ш.
2. вкїплювати, впускати кїплї, вкїпувати.
- Вкїтїть, ся** вкїтывать, ся = вкїтїти, ся, вкїчувати, ся, вкїчити, ся. С. Ш. — Вкїчили кадїб до льоху. С. Ш.
- Вкїшваться** = вкїшувати ся.
- Вкїдывать, ся** вкїнуть, ся = укїдати, ся, укїдувати, ся, вкїнути, ся. С. Ш. — Дурень камїнь у воду укине, а десять розумних не витягне. н. пр. — Укїнь волам сїна. — Побалакаєш, як у піч укинеш. н. пр.
- Вкладной** = всувнїй. — Всувнїй ящик.
- Вкладный, вкладочный** = вкладнїй.
- Вкладникъ, ца** = вкладник, ця.
- Вкладъ** = вкладка.
- Вкладываніе** = укладування. С. Ш.
- Вкладывать, ся** = укладувати, ся, укладати, ся, втїлювати, ся, всїажувати, ся, клїсти, сажати в... всїовувати, ся, (про грошї) — покладати. — Уклав (або утулив) Бог душу у нїя; тай каєть ся. н. пр. — Поклав грошї в банок.
- Вклєвать, ся** = вклєвати, ся, (карюком) — вкарїювати.
- Вклєпать, ся**, вклєпывать, ся = 1. вклєпати, ся.
2. наклєпати на кїго, вилїтати, ся.
3. вклєпати ся, втїопати ся, обїзнати ся.
- Вкљочать, ся**, вкљочить = вкљочати, ся, залучати, ся (С. Л.), вмикати, ся, вкљочїти, залучїти.
- Вкљочїтельный, но** = вкљочнїй, но (Гал.).
- Вкїовывать** = вкїовувати, заковувати.
- Вкїогтїться** = запустїти пїзурї, кїтї.
— Як кїшечка підкрадєть ся, тай запустїть пїзурї в печїнки. К. Ш.
- Вкїолчивать, ся** = забивати, вбивати.
— Пачали забивати палї.
- Вкїомкать, вкїомкывать, ся** = вкїхнїти, упхати, вбгати, втовкмїчити, пхати, бгати, товкмїчити.
- Вкїонецъ** = до остїнку, до кїнцїя, до послїдку, до ногї, до пнїя, до цїури, до щєнту, геть чїсто, цїлком, до рєшїти, до щєрцїя. — Рїшївєть усього до послїдку. С. Л. — Пропали усї вївїї до ногї. С. Аф. — Все до дури вигорїло. — Усе геть чїсто забрали і поцїновали. — Згорїла тая церква до щєнту. С. З. — Вибрали воду з колодязї до щєрцїя. Хар.
- Вкїопать, ся** = укїопати, ся, закопати, ся.
- Вкїорєнїть, ся** вкїорєнїать, ся = укїорєнїти, ся (С. Ш.), уїрунтувати, ся, укїорїнїати, ся.
- Вкїорєнь** = д. **Вкїонецъ**.
- Вкїороткї** = мїло, трїхи, обмань.
- Вкїось** = нїавкось, на вкїосї, на скосї, коськїя, скїєно, крїво, нїабїк, нїавхїль, з'укїоса. — Ой видїть ся, що з'укїоса мїла поглядає. н. п.
- Вкїрадчївый** = пїдлєсливий, пїдлїза.
- Вкїрадывать, ся**, вкїрасться = 1. укїрадати ся, закрїдати ся, крадькомї влїзїти, закрїсти ся. — Заодїй якось закрив ся в коморі. — Укїрало ся горе. К. Ш.
2. вкїлїбовувати ся, укїлїювати ся. — Здаєть ся добре лїчив, та й сам не знає, як воно вкїлюзло ся, що помїлив ся. — Укїлюнуть ся злїднї на час, не виженеш і за год. н. пр.
3. пїдлазити, пїдлїзуватїсь, пїдлїєцуватїсь, в дїшу залїзїти, пїдлїзїти, пїдлїєстїти ся. — Залїз йому в душу: що хоче, те й робить.
- Вкїратцѣ** = кїротко, кїротєнько.
- Вкїривъ** = крїво.
- Вкїропїать** = д. **Вбрїзгивать**.
- Вкїругъ** = навкїругї, кїругом, округї, округ, навкїруг, кїруг, на вкїоло, до

вко́ла, на о́коло, надовко́ла, о́бертом. С. З. Л. — Аж луна навкрути йде. С. З. — Округи піш і три стальки наместо. С. З. — Десь далеко в чистім полі могила стоїть, округ неї на роздолаї та гирса шумить. Аф. — Захотілось їм їсти, а навкрути нічого не видно й близько. н. к. — Надовкола звірі грають, вони мене не займають. н. п. — Й сажу, оглядаю си довкола. Фр. — Сьвіт обертом пішов у неї, як почувла вона. Чайч.

Вкруту́ю = **кру́то** (про яйце).

Вкру́чива́ть = д. **Ввива́ть**.

Вкупа́ться, вкупи́ться = **приста́ти** в спілку.

Вкусі́ть = д. **Вкуша́ть**.

Вкусний, но = **смачний, смашний, но, смаковитий, ласий, ласо**. — Смачне молоко в глечку, та голова не влізе. н. пр. — Налечу хліба — не вдачний, наварю борщу — не смашний. н. п. — Тай смаковита, кумо, у тебе горілка. (Кум мірошник). — На ласий шматок знайдець си куток. н. пр. — Хоч не смачно, так багато. н. пр. — Хто ласо їсть, той твердо спить. н. пр. — **Вкусі́те д́блять, ся** = **смачіти, смачіти, смачішати**.

Вкусово́й = **смаковий**.

Вкус = **смак**. — Смаку, як в печеному раку. н. пр. — Хоч смердить, та коли смак має. н. пр. — Скільки смаку, стільки гірху. н. пр. — **Во вку́с** = **на ма́нр, на штиль**. С. З. — **Войти́ во вку́с** = **розсмакува́ти, розласити́сь, розласува́ти́сь**. — Бач, як розласив си: усе б йому млинці та вареники. — **На вку́с и цвѣтъ това́рища и́тъ**. н. пр. = **кому́ шп, кому́ попада́, а кому́ найми́чка**. н. пр. — **Находи́ть вку́с вь чѣмъ** = **смакува́ти**. — В тім пани бракують, в чім убогі смакують. н. пр. — Вони слухали її, смакуючи. С. З. — **По вку́су** = **до смаку́, до вподо́би**. — Це йому до смаку. — Усе йому не до вподоби. — **Со вку́сомъ** = **у смак, до смаку́, до вподо́би, до сподо́би, з смако́м**. — Ніяк не може нічого у смак поїсти. н. о. — Перший шматок з'їси у смак, а другий не так. н. пр. — Завше вона вбравть ся до сподоби.

Вкуша́ть, вкусі́ть = **1. їсти, ужива́ти, куштува́ти**. — Іди, мати, до нас проживати, хліба — соли з уюкоюм уживати. н. д. — Хто лихом жартує, той його куштує. н. пр. **2. зазнава́ти, дознава́ти, куштува́ти, зазна́ти, скуштува́ти**. — Вже я зазнав того лиха і горя патернів ся не мало. Ніц. — Не мало я дознав тоді лиха. — І Гор-

линї прийшлось скуштувати гіркої від матері. Фр.

Вла́га = **во́хкість, во́гкість, вільготь**. С. Л. — В повітрі пахло вохкїстю. Фр. — Вохкїсть з жагликів аж капле. Кон.

Влагі́лице = **1. пі́хва, пі́хви**. — Шаблі з піхов виймайте, тіло мов порубайте. л. д. **2. бот.** — **спідня части́на листá, що обгору́тує стеблі́ну**.

3. анат. — **сту́льні, ма́тошний рука́в**. — Це ті стульні, що лапають дурні. н. пр.

Влага́ть, ся = д. **Вкладыва́ть, ся**.

Владі́ка = **1. д. Владі́лець, Владі́тель**. **2. архирей, владі́ка**.

Владі́чество = **панува́ння, па́нство, го-сподарува́ння, господа́рство, волода́рство**. — Минуло ся його панство.

Владі́чествовать = **панува́ти, господа́рюва́ти, волода́рюва́ти**. — Панувала і я колїсь на широкім сьвіті. К. Ш. — Біє та його діти панують у сьвіті. н. пр. — Та помажуть ворогови господарювати. К. Ш.

Владі́лець = **волода́рь, вла́сник, господа́рь, пан, помі́щик, держа́вець, ді́дич**. — Три пани, два отамани, а один підданий. н. пр. — Що видячи, панове державці мусїли утікати. Л. С.

Владі́лиця = **волода́рка, вла́сниця, па́ні, ді́дичка, помі́щиця**. — Добра панї за рабами. н. пр.

Владі́льський = **па́нський, помі́щицький, держа́вський, волода́рський**. — А чия се земля? — панська. — А мужиків свободних і державських 10,000 ходили робити лїній. Л. С.

Владі́ніе = **1. володі́ння (С. Л.), обля́да**. **2. держа́ва, ца́рство, господа́рство, го-судар́ство**.

Владі́тель = **1. д. Владі́лець**.

2. ца́рь, (гал.) — ца́рсь, держа́вець, коро́ль, господа́рь.

Владі́тельний = **державний**.

Владі́ть = **1. володі́ти (С. Л.), вла́дяти, ма́ти, обля́дувати**. — А вже ж Господь Бог всім владає, инші вірно кохають ся, Він їх розлучає. н. п.

2. ору́дувати, керува́ти. — Він добре орудує віршом.

Вла́жність = д. **Вла́га**.

Вла́жний = **во́хкий, во́гкий, вільготний**. — Як там вохко на сідих стїнах. — **Вла́жнимъ д́блятьсá, сд́блятьсá** = **во́хкнути, вільгнути**.

Вла́зить = **ула́зити, влі́зати**.

Вла́мыва́ться = **влóмлювати ся, вдіра́ти ся**.

Властвованіє = пануванія, господарювання.

Властвовать, Властелинъ, Властитель = д. Владычествовать, Владѣтель.

Властительный = могутий, могутний, потужний. С. З. — Не завидуй могучому, бо той заставляє. К. III.

Властительствовать = д. Владычествовать.

Властный = вільний, маючий право, силу. — **Онъ властенъ** = він має право, силу, волю, вільно йому.

Властолюбець, властолюбивый = властолюбний.

Властоцвѣтъ, рос. *Mercurialis flava* = ліліас. — *H. fulva* — чоловічий вік, жовта лілія. С. Ан.

Власть = власть, влада, сила, право. С. Аф. З. Л. — Відна Ева одну з древа зірвала кисличку: збулась влади, треба прийти на гребіні мичку. (З стародав. вірші. Київ. ст.) — Під которою зверхністю і владою естем. С. З. — Його сила, його і воля. — **Взять, приобрьсть власть** = силу, гору взяти, забрати силу. — **Высшая власть** = найвища власть, зверхність. С. З. — **Твоя власть** = твоя воля, сила.

Власяница = волосяниця. К. Б.

Влачить, ся = волокти, ся, волочити, ся, тягти, ся, тарганити. — Трохи не шів віку треба було тягти службу. С. III. — Вовк потарганив віцю. С. Л.

Влега = падь, влогівина.

Влетать, летѣть = влітати, влетіти, влітати. С. III.

Влеченіє = 1. волочіння, тяганина, тарганіна. С. III.

2. лотяг, поваба. — Готові оддатись всею душею першому потягови серця. Бар.

Влечь = 1. д. **Влaчить**.

2. вабити (С. З.), манити, тягти, надити. — Наче якась сила тягне до його.

Влѣчься = 1. тягти ся, волокти ся, волочити ся.

2. лінути, поривати ся.

Вливать, влить = вливати, всипати, влітати, всипати. — Шинкарочка молода, усьни меду ще й вина. п. п. — Вєш міні ще трохи борщу.

Вливаться = вливати ся, втікати, вливати. — Самарь в Дніпро вливає.

Вліяніє = вплив, сила, вага. — Він має вплив. Лев. — Він має над ним силу.

Вліятельный = впливовий, дужий, сильний. — Нєхай Рада народня скличе зараз найбільше впливових мужів. Батьківщина.

Вліть = впливати, мати вплив, силу, вагу.

Вложитъ, ся = вложити, ся, вкласти, ся, утуліти.

Вломиться = вломити ся, вдѣрти ся.

Влѣво = вліво, уліво, ліворуч, соб, поб. С. З. — Соб, бщю, коло плота, яка плата, така й робота. п. пр.

Влѣвъ = зліва, уліворуч.

Влѣзати = улізати, влизити, залізати, залізати. — Заліз в чужу соломку, тай шедестить. п. пр.

Влѣзть = улізти, залізти.

Влѣпнѣть, ся = вліпнѣти, ся. — **Влѣпнѣть пощочнѣно** = ляпаса, ляпанця, лящадати, затонити по пиці.

Влюбить, ся = закохати в себе, прикохати, причарувати; закохати ся, вкохати ся, залюбити ся. — Чи з нишою закохав ся, мене відцурав ся? н. п. — Веселив ся козаченько, тай не схаменув ся, як вкохав ся він в дівчину, вкохавсь, аж вжахнув ся. н. п. — Чи не було кращого залюбити ся? н. п. — Ой ти дівчино, чарівниченько, причарувала мое серденько. н. п.

Влюбѣнный = закоханий. С. Л.

Влюбчивый = любчивий, женихливий.

Вляпать, ся = 1. вляпати, ся.

2. вилуцати ся, встряпати, вляпати ся. 3. закохати ся, втьопати ся.

Вмѣзать = вмѣзати, замѣзати, (в мур) — вмуровати, (засліну в піч) — задушкувати, (шибки у вікна) — заскліти, зашкеліти, вставити шибки.

Вмѣкивать = вмочати.

Вмѣпывать = замѣпювати.

Вмѣтывать = вмѣтувати.

Вметать, ся = 1. вметати, ся. — Вмети сьмити в яму.

2. вкидати, ся.

Вмигъ = вміть, міттю, в одну мить, в мѣнт, у мах. — В одну мить збігав до чоловіка. С. Л. — Як подались, у мах і нагнали. п. к.

Вминать = уминати.

Вмѣннѣть, вмѣпнѣть = 1. поставити, ставити, приписати. — **Вмѣннѣть въ винѣ** = поставити за винѣ, привинити. — Цього йому не привинили. — **Вмѣннѣть въ обяванность** = обов'язати, поставити за обов'язок.

2. захитати, залічити. — На рік засудили і того не захитали, що до суда сидів у острожі.

Вмѣстѣлице = місце, вмѣстнице.

Вмѣстимость = вмѣстимость.

Вмістительность = місткість, вмістимість.

Вмістительный = місткий, просторий, (про чамайдан, клунок то-що) — паковний.

Вмістити, ся = умістити, ся, помістити, ся.

Вмісто = замість, замісто, замість, на місто, намість, натомість. С. Аф. З. Л. — Замість того, щоб писати, він граєть ся. Чайч.

Вмість = разом, укупі, вкупі, здр. — вкупці, укуньці, заразом, до купи, вмісті, гуртом, у гурті, за гурт, огулом. С. Аф. З. Л. — То не добре так, як ти: по двох разом любити. н. п. — Як робити у купі, то не болять у купі. н. пр. — Не пасливі ми з тобою на світ народились — жили колись укупочі, тепер розлучились. Кон. — У гурті то й смерть не страшна. н. пр. — Гуртом добре й батька бити. н. пр. — **Вмість єь тїмь** = разом з тим, ще до того, ще к тому, при тому. — Сонливая молода невістка, а ще к тому не хоче робити. н. п.

Вмішательство = встрявання, втручання. С. Л.

Вмішати, ся, вмішувати, ся = 1. замішати, замісити, замішувати, ся, замішувати, ся, вмісити, вмішувати, ся. — Замісила в тісто картоплі.

2. втягати, втягати, вилутати, вилутувати.

3. вмішати ся, встрягати, мішати ся, вмішувати ся, встрягати, втручати ся, замішати ся. С. З. Л. — Де два б'ють ся, третій не мішай ся. Кот. — Я запрягну не втручати ся у жадні козацькі справи. Ч. К. — В тій їх справі не мають втручати ся. С. З. — Замішав ся, як ополошик межі ложками. н. пр.

Вмішати, ся = містити, ся, помішати ся, влізати, входити. — Ся книга містить в собі багато доброго. — В хаті всі не помістять ся. — В се барило і відро не влязять.

Вміщення = уміщення.

Внаєм, внайми = у найми, в найми. — Пішов у найми.

Вначалъ = спочатку, зпочатку, зпочіну, на початку, перше, перше, спершу. — Кожне діло спочатку трудне. н. пр. — Спершу було добре, а потім стало погано.

Внезাপный = несподіванка.

Внезাপный, но = несподіваний, но, раптовий, раптом, наглий, нагле, нагальний, зненацька. — Із несподіваного часом буває сподіване. н. пр. — Борони Боже

наглої смерті. н. пр. — Через твій наглий приїзд я про все забула. С. Л. — Коли раптом, як полив ся дощ. — Як би зненацька злетів ангел з огненного різюка. Кот.

Внесієніе = унос, (грошій) — платіж, оплата, (в список) — упис, вписання.

Внести, внести = (в) унести, (в список, в книгу) — вписати, записати, завести. — Купця у книгу заведена.

Внизъ = внизу, знизу, у споді, на споді, долі. — Ми живемо в однім домі: він у горі, а я внизу. — Зверху лічого, а на споді почорніло.

Внизъ = зниз, на низ, на спід, до долу, долі. — Сердитий вітер завива, до долу верби гне високі, горами хвилі підійма. К. Ш. — Зійшов на дзвіницю, та як глянув вниз. — **Внизъ по рѣкѣ** = за водою. — **Внизъ головою** = сторч, сторч головою, сторчака. С. З. — Як ударив, так він і впавав сторчака.

Вникати = вдивляти ся, додивляти ся, доходити. — Він до всього доходить.

Вниманіе = увага, вага, обачність. — Од війська слава, од панів увага. н. п. — Що старше від розуму? н. з. — Увага. — Треба з пильною увагою дознаватися. К. Х.

Достойно вниманія = варто, гідно уваги. — **Обратити вниманіе** = звернути увагу, (на кого) — зглянути ся, звернути око. — Хоч те добре, що звернув на нас своє око. Фр. — **Обращати вниманіе** = звертати увагу, вважати, уважати, зважати, важати. — Не вважай на врожай, сій жито — хліб буде. н. пр. — Було б, мати, не вважати, що я єдиний, було б мене утопити, де без дна кернаця. н. п. — А наш Нецай на те не вважає та з кумою мед — вино кружає. н. д. — Я с тобою вечір стою, на иншого важу.

н. п. — **Отвлѣчь вниманіе** = розважити, заігавити. — Ти пожди тут, а я іду їх заглаво, а ти й бери. н. к. — **Оставити безъ вниманія** = занехати, занедбати, забайдужитись. — Ой не могу, козаченько, не буду казати, бо я хочу тебе, серце, бо вік занехати. н. пр. — Нехай, нехай, та так і занехаєш. н. пр. — Я й байдуже, що там роблять, та так забайдужив ся, аж воно он що. Хар. — **Принимати во вниманіе** = зауважати, вважати, мати на увазі. — **Принимая во вниманіе** = маючи на увазі, вважючи, що..., з уваги на...

Внимательность = уважність, уважливість (С. Ш.), уятливість.

Внимательный, но = 1. уважний, ува-

жлівий, уня́тливий, ува́жне, ува́жливо, уня́тливо, з ува́гою, пильно. — Не уважно слухаєш, а пієли не так зробиш, як треба. С. Л. — Коли зупинився і уважніше приглянув ся, то побачив. Фр. — Судя маєт пильно слухати справи. Б. Н. — Ди ж та пильно приглядай ся, на всі чотири озирає ся. Кот. — Та буду я на дівчину пильненько дивить ся, ой чи буде по міні журить ся? н. п.

2. д. Благоприятный 1.

Внимать = вважати, уважати, вчувати, слухати пильно. — Вважайте добре, що батько каже.

Вновь = знову, і знову, знов.

Вновь = 1. недавно і д. Вначалѣ.

2. ново.

Вносить = уносити, заносити, (в список, книгу) — вписувати, записувати, заводити.

Вно́ска, вно́сь = д. Внесение.

Вну́къ, вну́ка = ону́к, ону́к, ону́ка, ону́ка, здр. — ону́чок, вну́ча, мн. — ону́ки, ону́чата. — Сиди, мати, у запічку, колиши онуку. н. пр. — Німець скаже: ви могли, золотого Тамеряна опучата голі. К. Ш.

Внутренний = внутрішній, нутрішній, середній, осередній, нутрянний. — Внутренние раздоры = домашні сварки, чвари. С. З.

Внутренности = тельбухи, тельбух, трібухи, трібух, бєбєхи С. З. Л. Ш., (живота) — кєндюх, хля́ки С. З., (грудинні) — легкю́ша, (у птиць) — потрох, потрохі, (грудинні у птиць) — журавель, (у комах) — кашка. — Ніж в череві і засадив і вияв тельбухи з кишками. Кот. — А сто дідків у твої бєбєхи. С. Ш. — Внутренности вынимать, вынуть = требушати, тельбушати, потрошити, витребушати і т. д. С. З. Ш. — Внутренности повредитъ = надсадити, надірвати бєбєхи, тельбухи, одбити печінки. С. З. Ш.

Внутренность = нутро (С. Жел. Л.), середина.

Внутрі, внутрь = в середині, в середині. — В середині щось болять.

Вну́чата = ону́чата.

Вну́чатный = троюродний. — В. братъ = брат у другіх. С. Ш.

Вну́шаты, вну́шаты = вселяти, вмовляти, внушати, вселити і т. д.

Вну́шеніе = 1. внушення.

2. вимова.

Вну́шительный = внушающий; вражающий; значний.

Внѣ = за, по за, зверху, на дворі; без, окрім. — За хатою. — По за церквою. — Він не в хаті, а на дворі. — Внѣ себя = не тямлючи, не пам'ятаючи. — Не тямлючи себе з радощів, побіг на зустріч. — Внѣ себєкого сравненія = без порівняння.

Внѣдрять, ся = вкореняти, ся, вселяти, ся.

Внѣшний = 1. верхній, околішній. — Околішня мазка. С. Л.

2. заглянішній, закордоній.

Внѣшность = верх, зверху; вигляд, візир. **Вня́тный, по** = віра́зний, по, зрозумілий, ло, уня́тний, по, ясний, по.

Внять = завважити, учути, уняти, вняти (д. Внимать). — Не вняв, що каже. — Внять мольбамъ = здати ся на благання.

Во = у, в, до, за, з. — Во дворѣ = у двір. — Во снѣ = у вісні. — Во всѣмъ = у всьому. — Поѣхалъ во Францію = у Францію, до Франції.

— Во скілько времени = за скільки часу, за якийсь час. — Онъ меня ни во что не ставитъ = він мене ні за що має. — Во вниманіе къ... = з уваги на, до... — Оцѣнилъ во сто рублѣй = оцінував у сто рублів. — Во всю Івановскую = на всі заставки.

Вобла = риба *Leuciscus rutilus* з породи коропів.

Вобратъ = увібрати, втягті.

Вовлекать = втягати, затагати, знажувати.

Вовлеченіе = втягання, затагання.

Вовлечь = втягті, затагті, знадити. — Він то його знав до сього.

Во-время = в пору, у свій час, вчасно. — Не во время = не в пору, невчасно.

Вовсе = зовсім, о́всі, о́всім. С. Л. — Я його зовсім не знаю. — Зовсім пропав.

Во вѣки, во вѣкъ = на віки, по вік, вічне. — Тебе ж, мое серденятко, по вік не забуду. — Ни во вѣки = ніколи.

Вогнать, ся = 1. увігнати, загнати, ся, заняти, залучити. — Залучи тєли у хлів.

2. забити, загнати. — Забув палу. —

Вогнать во гробъ = довести до могили, вложити в домовину.

Вогнутый = вдавлений, увігнутий, угнутый.

Вода = вода. — **Вода верхняя, подпочвенная** = зашкурна, підшкурна. Херс. — **В. грунтовая** = жильна. Херс. — **В. живая** = а) живуща, б) сьвячена, в) текуча. — **В. желваистая** = руда, смужавина. — **В. Боговлянская** = орданська. — **В. ключевая** = кринишна, криничана. — Побіжи принеси кринишної води. — Шлють по воду по кринишную, мене молодую непривишную. н. п. — **В. матерая** = глеб, глибина. — Велика риба по глебу ходит. н. пр. — **Воды минеральные** = теплі води. — Пани поїхали на теплі води. — **В. полая, прибылая** = повідь, павідь, повінь, (поверх льоду) — полії. — Так багатько людей, як о повіді води. С. З. — **В. проточная** = текуча, самотока. — **В. святая** = сьвячена. — Треба сьвяченою водоцею побрызкати. — **В. стоячая** = стояча, водостій. — **Тёмная вода** = полуда. — Так наче полуда з очий спала. — **В. цѣлѣбная** = цілюща. — Може вернеть ся надія з тією водою — цілющою, живущою дрібною сльозою. К. Ш. — **Вода заживаёт, убывает** = в. прибуває, спадає. — **Вывести на свежую воду** = на чисту воду вивести.

Водворить, ся, водворять, = 1. оселити, ся, осадити, ся, поселити, ся, осісти, ся, оселяти, ся і т. д.

2. завести, ся, запровадити, заводити, запроважувати.

Водевиль = водевиль, жарт. — Кум-міршник, жарт в 1 дії Дмитренка.

Водильщик, водитель = поводарь, поводирь, поводатарь, повожатий С. З. Л., (старців) — старчовод, міхоніша. — Ішов козак до Києва та сів спочивати. Торбинкама обвішаний його повожатий. К. Ш. — Сліхий сьмільше ходит, як поводатарь водить. н. пр. — Хто йде, йде — не минає: хто бублик, хто гроші, хто старому, а дівчата — шажок міхоніші. К. Ш.

Водить, ся = водити, ся, (кругом або коло) — обводити і д. Вести, ся. — **Водить взоры** = очима поводити. — Очима якось страшно поводи. — **Водить кого за носъ** = дурити. — **Водить хоровадь** = танок водити. — Ой там Бондарівна дівок танок водить. н. п. — **Водить знакомство** = знати ся, водити ся, (про родичів) — родичати ся. — Знай ся кінь з конем, а віл з волом. н. пр.

Водка = горілка, гал. — горівка, здр. — горілочка, горілонька, горілиця, (стара) — старка, вистойнка, (краща) — око-віта, (зварена з корінням, родзинками, сухими ягодами то-що) — варена, варенуха, запіканка, (в жарт) — спотикач, (настояна на ягодах) — налівка; вишнівка, сливінка, тернівка, дулівка, агрусівка і т. д., (про горілку в жарт) — мокруха, ледащиця, живиця, гострогляд, запрідух, (погана) — сивуха, недобгар, підпінок, (на ганусі) — ганусівка, (з патоки) — мелясівка. С. Аф. З. Л. — Горілка не дівка — здоров'ю злодійка. н. пр. — Горілочка оковита, яка ж бо ти смаковита. н. п. — Благослови міні, батьку, оковитої напитись, я не зарікаюсь з бусурменом ще дучче побитись. н. д. — Коли б не та горілиця, не тая мокруха, не так хутко я збавив ся б свого кожуха. н. п. — По-частував гарним спотикачем. Кот. — Як випили варенухи, то й загули як мухи. н. пр.

Водкій = плодучий. — Качки більше плодучі, ніж гуси.

Водникъ = 1. відник, водяник, водян-ка; див. Бассейнъ 1.

2. рос. Asarum europaicum = конитель, копитець, копитці, копитняк, підлістник, підорішник, підолішник і д. Адалень 2. С. Ан.

Воднистый = водянистий.

Водничий = д. Водильщикъ.

Водный = водяний.

Водобойнь = сказ, скажіння (С. Л.), скаженівка, стіклизна.

Водовѣстѣлице = д. Бассейнъ 1.

Водовозъ = водовоз, возівода.

Водоворотъ = вир, водокруть, колóвер-тень, крутінь, воронка, шум (С. Л.), верній-вода, чорторій. — Мутить, як біс у вирі. н. пр. — Так колотить, як вир водою. н. пр. — Моя біда і в вирі не потоне. н. пр. — У самий шум понав — на силу вплив. Ман.

Водоемъ = д. Бассейнъ 1.

Водокачалка, водокачалына, водокачка = водокачка.

Водокрѣсъ, рос. Hydrocharis = жабурник. С. Ан.

Водокруть = д. Водоворотъ.

Водокъ = д. Водильщикъ.

Водолазъ = 1. водолаз.

2. шт. — порець.

Водолей = 1. водолій.

2. рос. д. Водникъ 2 і Адалень 2

Водолень = д. Водникъ 2.

Водомётъ = водобій, водограй.
Водомоина, водомоина = водорій, рівчак, ковдоби́на. — Після дощу та такі скрізь рівчаки поробило.
Водоміръ = водомір.
Водоосвященіе = водосвѣяття, водохри́ща. С. Аф. З.
Водопадъ = водопад, водоспад.
Водопѣрица, рос. Muriophyllum = кушір. — Бодай тая річка куширом заросла. н. п.
Водопой, водопоило = водопій. — Погнав волів до водопою.
Водополь, водополье = повідь, павідь, повінь, водопол'я, половіддя, пійма. С. Аф. З. Л. — А у низу річка шумить та гуде, звісно, як після повіді на Великодних свѣятах. Кв. — І до Великодни зійшла повідь. С. З.
Водопроводъ = водопровід.
Водотокъ = водотік.
Водораздѣлъ = межиріччя, стрілиця.
Водоразливъ, водоразлітіе = д. Водополь.
Водородъ = водорід.
Водорой, водоройна = д. Водомоина.
Водоросль, рос. Fucus = порост.
Водоросли = назва цілого класу безквіткових водяних рослин. Сюди, здасть ся, належать *Conferva*, *Lemna* = ряска, *C. rivularis* = баговиння, жабур, жабуриння, *Alga* = жабур, *Ceratophyllum demersum* = кушір, *Spongia fluviatis* = бодяга, водяна губка, надошник. С. Ан. — А в дівчини стільки ласки, як на тихих ставу ряски. н. п. — Рибалка несе баговиння зеленого. К. Ш. — Бодай тая річка куширом заросла. н. п.
Водорізь = 1. водоріз (у корабля).
 2. рос. *Stratiotes aloides* = різак. С. Ан.
Водосборъ, рос. Aquilegia = оксаміт, двзвоночки, орлики. С. Ан.
Водосвѣтіе, водосвященіе = д. Водоосвященіе.
Водоскатъ = водостік.
Водостой = водостій.
Водоспускъ = опуст, лотоки. С. Л.
Водотѣкъ, водотокъ = течія, водотока.
Водохранилище = д. Бассейнъ 1.
Водочка = горілочка, горілонька, горілиця.
Водочный = горілочний, горілчаній. С. З. Л. — Бжоза не любить горілчаного духу. С. З. — Пийниці на куфах горілчанних засіли. Л. В. — Казан горілчаній без труб. Ст. опис. Київ. Ст.
Водоімина = ковдоби́на, ковбань, ковбана. С. З. Л.

Водружатъ, водрузитъ, ся = поставляти, ставити, втикати (С. Ж.), востромляти, ся, затикати, ся, поставити, устроїти. (С. З.) — Поставили хрест на могилі. — Затикають прапор. К. Б.
Водчикъ = д. Водильщикъ.
Водъ, (від гл. водить) = плід, хов. — Знаєть, гдѣ кўрамъ водъ, н. пр. = знає, де раки зимують, де кўри вѣдять ся, н. пр.
Водяника, рос. Empetrum nigrum = водя́нка. С. Ан.
Водяникъ = водяній, дідько.
Водянистый = водяний, водянистый.
Водянка = 1. водя́нка (напиток і рослина д. Водяника).
 2. мед. *Hydrogors* — водяна, пухлина.
Водяной = 1. водяній. — Водяній млин.
 2. д. Водяникъ. — Водяна́ болѣзнь = д. Водянка 2. — Водяной быкъ = д. Выпь. — В. лагу́шникъ, цвѣтъ, протрѣль, макъ, рос. *Nymphaeavalla* = латаття, біле латаття. С. Ан. — В. орѣхъ, рос. *Tetra natans* = болотні, водяні, чобтові оріхи. С. Ан. — В. перець, рос. *Polygonum Hydrogors* = гірчак, богородишній гірчак, чередник. С. Ан. — В. щавель, *Rumex Hydrogors* = водяній щавель. С. Ан.
Водянітъ = водніти.
Восватъ = воювати, ся. — От він йому і каже: ходім воюватись. н. п.
Восвода = воівода, гетьман, отаман, ватаг, ватажок. — (На Україні воіводами звали великоруську старшину). — Без гетьмана військо гине. н. пр. — Для козака воівода — велика незгода. н. пр.
Восдино = до кўпи, в одно, разом.
Восначальникъ = гетьман, отаман, ватаг, ватажок. С. Л.
Восноплѣнный = бранець, полоненник, плінний. С. З. Л.
Военный = воєнний, військовий. — Були і штатські і воєнні. Кот. — Військова служба.
Вожакъ = 1. д. Водильщикъ.
 2. провідця, провідарь, передовик, верховода, ватажок. С. Л. — Через ваших же провідців на нас погибель. С. З. — Він у цьому ділі привідця.
Вожатой, вожатый = д. Водильщикъ.
Воздѣлѣніе = жадання, жадоба, жага, хтївость (С. Ж.).
Воздѣлѣнный = жаданий, пожаданий. С. Л. Ж.

Вожделѣть = жада́ти. — Зажадала дівочка та калинового віночка. н. п. — А я тебе так жадаю, чрез віконце виглядаю. н. п.

Вождь = д. **Восначальникъ** і **Водильщикъ**.

Вожеватий = ласкавий, ввічливий, звичайний (хто вміє поводитись з людьми).

Воженый, вожена = жаргливий, пустотливий, жиру́н, ха, брику́н, ха.

Вожжа́, мн. **вожки** = віжка, віжки (Лів.), лійця, лійці. (Прав.) С. Л. — Та піди, сину, на ярмарок пішки, купи мні ремінні віжки. н. п.

Вожжати́ = завожжувати, накида́ти віжки.

Вожжати́ся = 1. водити́ ся, знати́ ся. — Він усе з жидами водить ся.
2. д. **Возі́ться**.

Возблагодарити́ = подякувати, завдячити (д. **Благодарити́**).

Возбранити́, няти́ = заборонити, ня́ти, боронити, заказати, заказувати, не звелити, не велити, (говорити) — зацінити, зацітькати. — А він мене з корми не гонить, а він мні пити не боронить. н. п. — Мати не пускала, гулять заказала. н. п. — Не веліла мати коня продавати, а веліла мати в поход виступати. н. п. — Слова не дасть вимовити, так і зацітькає.

Возбудительный = збужа́ючий.

Возбудити́, возбуджа́ть = 1. збудити, будити, розбу́ркати, пробу́ркати, розбудити.
2. зворушити, заохотити, збудити, будити, приволити, розворушити. — Приволив його до роботи. — **Возбудити́ гнівъ** = розлютовати, роздратувати. — **В. смѣхъ** = розсмішити. — **В. мужество** = підняти дух, відвагу. — **В. удивленіе** = здивувати. — **В. страсть** = зворушити, зрушити, роздрочити. — **В. вопросъ** = підняти, зняти річ, питання.

Возбужденіе = зворушення, запал, збудження, (С. П.), побудка (Гал.). — Заспівайте мні пісню без запалу і щоб ви не махали руками і не витріщали очей. Кот.

Возбужденный = збу́жений, зру́шений, звору́шений.

Возведеніе = зведення. — **В. постройкі** = збудування.

Возвеличеніе = побільшення, величання.

Возвеличивать, ся = 1. побільшати, ся, збільшувати, ся, більшати.
2. велічати, ся, славити, ся, вивисшати, висшати, підіймати ся в гору.

Возвеселити́, ся = звеселити, ся, розвеселити, ся.

Возвести́, возводи́ть = 1. звести́, вивести, зводити́, виводити. — **В. постройку** = збудувати, поставити. — Поставлю хату і кімнату. К. Ш.

2. підняти, піднімати. — Підняв очі в гору.

Возвратити́, ся = вернути́, ся, поверну́ти, ся, зверну́ти, ся, відда́ти (своє по суду) — виправити. — Не вернув ся із походу гусарин-москаль. К. Ш. — Кто знайде чужую вещь, повинен вернути. Б. Н.

Возвратный = зворотний, поворотний, — Закон не має зворотної сили. — Зворотні коні. С. Л.

Возвратъ = зворот, поворот, відворот, вороття, звертання, вертання, повертання. С. Л. — З того світу нема повороту. н. пр. — Не смій мні рушити ся, поки з поворотом не надійду сюди. Фр. — Ї каяття, та вороття не має. н. пр. — Щоб тобі не було ні пуття, ні вороття! н. пр. — Іду і на відворот швидко буду. Под.

Возвраща́ть, ся = вертати́, ся, поверта́ти, ся, зверта́ти, ся, віддавати. С. Л. — На третє поле стали повертати ся, став кінв спотикати ся. н. д. — Де ти о полудні буваш, коли до дому поверташ? Коп. —

Возвраща́ясь = вертаючись, повертима́, по́вертом.

Возвращеніе = д. **Возвратъ**.

Возвращенный = вернутий, звернутий, повернутий.

Возвыша́ть, ся = підіймати, ся, піднімати, ся, в гору йти, повишати, ся, підносити, ся, висшати, височити. — Високо піднесла ся над покрівлею хаток жидівська школа. Лев. — Пішли наші в гору, тільки патинки zostались. н. пр. — Височив гил'я та дрібен дощик. н. пр.

Возвышеніе = 1. повишення, підняття.
2. шпиль, шпилечок, згір'я. С. Л. — Ой виїду я на шпилечок, та гляну я на долину. н. п.

Возвышенность = 1. високість, величність.

2. д. **Возвышеніе** 2.

Возвышенный = 1. повишений, підвищений. — Повишена ціна.

2. високий, величний. — Величні думки

3. горový, горяний (про місце).

Возвѣстити́, возвѣща́ть = звістити, звіщати; вістку, звістку подати, давати; сповістити, сповіщати, ознаймити, ознаймувати. — Всім, кому відати належить, ознаймуєм і осьвідчаєм. С. З.

- Возв'ященіє** = зв'ященія, спов'ященія, озв'ящуванія.
- Возглавіє** = угло́в'я, приголо́в'я. С. Л. Ш. (в труні) — приголо́вач. С. Пав.
- Возгласъ** = віклик, по́клик, вігук, гука́ння.
- Возгласа́ть** = виголо́шувати, го́лосно вимовля́ти, ви́гукувати.
- Возговори́ть** = промови́ти, забала́кати. — Промов, промов, сердечко, як ми любились двоєчко. н. п.
- Возгоня́ть** = переганя́ти.
- Возгора́емость** = па́лкість.
- Возгора́емый** = палкі́й, горю́чий. С. З. — Був зложений сухелький, як порох був уже палкенький. Кот.
- Возгора́ть, ся** = 1. запа́лювати, ся, займа́ти ся.
2. почина́ти ся, повстава́ти. — Ой не дивуйте, добрі люди, що на Україні повстало. н. п.
- Возгорди́ться, возгорди́ть** = загорди́ти, згорди́ти, заши́яти ся, (іронично) — набу́дочити ся.
- Возгоспо́дствovať** = запанува́ти. — Поки у Варшаві запанував Повитовський жваній. К. Ш. — І життя могутне знову запанує і ніщо не зломить силу молодую. Чайк.
- Возгра́, мн. возгри** = со́пля, со́пляк, віскря́к, со́плі, віскрякі. (С. Аф.).
- Возгри́вий, возгри́въ** = со́пливий.
- Воздава́ть, возда́ть** = 1. віддава́ти, відда́ти, верта́ти, верну́ти.
2. відпла́чувати, відпла́тити, відд́ачувати, відд́ачити. — А він за його добро, бач, чим віддачив!
- Возда́ніє** = відпла́та, запла́та, відд́аток (С. Ж.), відд́яка. (С. Л.). — Оце тобі, Грицю, така запла́та: з чотирьох дощок темна́ хата. н. п.
- Воздви́га́ть, ся, воздви́гнуть** = 1. споружа́ти, ся, спорудити, стро́їти, ся, ви́строїти, будова́ти, ся, збудова́ти, ви́будувати. С. Л. — На тому місці, де сто́яв Перун, він збудував церкву св. Васи́ли. Лев.
2. підніма́ти, ся, підня́ти, повстава́ти, повста́ти, підно́сити, ся. — Бог зможе з свого ка́мня підняти д́тій Аврамових. К. Св. П.
- Воздви́женіє Св. Креста** (Свято 14. жовтня) = Здви́ження (С. Л.), Чесний Хре́ст. — При́хав саме на Чесного. С. З.
- Воздержа́ніє** = зде́ржка, уде́рж (С. Л. Ш.), ущи́, спии́, уга́в (С. З.), помі́рність.
- Нема вшну вдовиному сину, що звів з'ума дівку сиротину. н. п. — На підшитку нема спинку. н. пр.
- Воздержа́ть, ся, воздержива́ть, ся** = уде́ржати, ся, утрима́ти, ся, затрима́ти, ся, впи́нати, ся, спини́ти, ся, зупини́ти, ся, ве́ржувати, ся, спини́ти, ся і т. д. — Гуляла, гуляла й мати не спияла, а тепер зупияла та чужая чужина. н. п.
- Возде́ржний** = зде́ржний, стрима́лий, витрима́лий (С. Л.), помі́рний.
- Возду́х** = пові́тря, во́здух. — Летить орел по над хутір та в пові́трі веть ся. н. п. — **Вийти на во́здух** = вийти на дві́р, на пові́тря. — **На во́здухъ, на во́льномъ во́здухъ** = на дво́рі (а не в хаті), на пові́трі. — **Свято́й во́здухъ** = (у бурлаків) — ві́тер, походи́ний ві́тер. — **Испо́рченний, спе́ртый во́здухъ** = важкий дух, заду́ха, приду́ха. — **Во́здухи** (церк.) = во́зду́хи.
- Возду́шний** = во́здухови́й; ле́гкий. — **Во́здушний насе́въ** = духо́вий смок. — **В. кирпи́чъ** = це́гла висушена на со́нці (а не випалена). — **Во́здушные за́мки** = химери. С. З. — **Во́здушные за́мки стро́ить** = думка́ми багати́ти, химери га́яти, у хмарах лі́тати. — Дурень думкою багати́є. н. пр.
- Воздыма́ть, ся** = д. **Взыма́ть, ся.**
Воздыха́тель, ница = д. **Взыха́тель, ница.**
Воздыха́ть = д. **Взыха́ть** 1.
- Возды́вать** = зди́мати, підди́мати. — Руки до неба зди́мили, милосердного блага́ли. н. д.
- Возды́йство́є** = сила, ва́га, вплив.
- Возды́йствовати́** = поді́яти, вді́яти, за́поді́яти, пороби́ти, вплива́ти.
- Возды́лать, возды́лывать, ся** = оброби́ти, розроби́ти, оброби́ти, розроби́ти.
- Возды́льваніє** = оброби́люванія, упра́ва (Гал.) — Упра́ва тютю́ну.
- Возжа́лобитъся** = розжа́лувати ся, розби́дкати ся.
- Возже́ла́ть** = забажа́ти, жа́када́ти, захо́тити, захт́їти. — Забажала гира кісничків. н. пр.
- Возже́чь, ся, возжига́ть, ся** = 1. запали́ти, ся, запалу́вати, ся, (св́ичку, лампу то-що) — засв́їтити, засв́їчувати, ся, св́їтити. — Засв́їти каганець. — Пора св́їтитъ св́їтло.
2. д. **Возбу́ждати́.**
- Возв'яніє** = по́клик. — Поклик до братів Слав'ян. Ст.

Возв'я́ть = поклікати, поклікнути, гукну́ти. (Д. **Взыва́ть**.)

Воззр'я́ніє = погляд (Д. **Взглядь**).

Воззр'я́ть = зглянути, споглянути, подивити ся, зирну́ти. — Ой як вииду на гірку, та спогляну на зірку. п. п.

Воззі́льникъ = воззі́льник, возі́й. — Треба воззі́льників наймити, бо вже от-от і возовиця.

Возити, ся = 1. **возити, ся**. — Дрова возять ся з лісу.

2. **вовту́зити ся** (С. Аф.), **ялózити ся**, **войдува́ти ся**, (на одному місці) — **мостити ся**, **ку́блити ся**, **куйóвдити ся**, (над яким ділом довго) — **морóчити ся**, **тупати**, **тупкати**, (коло кого) — **панькати ся**, **надькати ся**, **цяцькати ся**. С. З. Л. — **Вовтузити ся**, **ялózити ся** і **пріє**, та ба! нічого там не вдіє. Гул. Ар. — **Годі вам діти войдувати ся!** — Як є коло чого тупати, то є що й хрупати. п. пр. — **Цілий день морочив ся** — нічого не зроблю. — **Бачу**, що ніколи міні панькать ся з моїм пишними косами, взяла та й пообтинала. Фр.

Возка = возі́ння, (хліба з поля) — **возови́ця**, **коповóвциця**.

Возлагáть, ся = **покладáти, ся**. — **В. уповáніє** = **покладáти надію**, **покладáти ся**. — На Бога покладай ся, а робити не пурай ся. п. пр.

Возлежáть = **лежáти**.

Возлежáть = д. **Взлежáть**.

Возлетáть, возлётъ = д. **Взлетáть, Взлётъ**.

Возлива́ть = **налива́ти**.

Возликова́ть = **зрадіти**.

Возложі́ть = **покла́сти**.

Возлѣ́ = білія, побілія, кóло, край, крїй, проз, óбик, побік, óбич, побіч, пóвзбіч, пóпліч, пóруч. С. З. Л. — У козака жінка — шабля біля боку. п. п. — Сів коло неї. — Ой сидить мила край віконця, виглядає свого сонця. п. п. — Ой сядь же ти крїй віконечка прости. п. п. — Я поруч тебе не спіткну ся, людської кривди не вбою ся. Як. — Віп стовп повзбіч сієї хати. — На горóді коло броду барвінок не сходить. К. Ш.

Возлюбі́ть = **полюбі́ти**, **покохáти**, **улюбі́ти**.

Возлюбленний, ая = 1. **улюблений**, **полюблений**. — Мати ж моя улюблена, доле ж моя оплакана! п. п.

2. **коханець**, **коханка**, **мілий**, **міла**, **любій**, **люба**, **любó** (С. З.), **любчик**, **коханій**, **кохана**, **милодан** (С. З.), **ка**, **милуванка**, **облю́бник**, **облю́бенець**, **облю́б-**

ленка, **облю́бениця**. (С. З.). — **Ломить руки з мезиного пальця**, нема і не буде козака коханця. п. п. — **Стук**, **гряк** в віконечко, **вийди**, **серце**, **коханочко**. п. п. — **А** и **Дзюбі**, **моїй любі**, **черевички** **куплю**. п. п. — **Милий милу** **покидає**, **вороги** **раденькі**. п. п. — **Запряжу** я **копя** в **санки**, та **поїду** до **коханки**. п. пр.

Возмездіє = д. **Воздаініє**.

Возмечáть = 1. **замáрити**.

2. **загордіти**, **запишáти ся**.

Возмні́ть = д. **Возмечáть** 2.

Возможность = **змóга** (С. З. Л.), **мóга**, **змóжність**, **спромóга**, **спромóжність** (С. Л.), **можлівість**, **мóжність**, **моготá** (С. Л.). — **У Бога** **все мóга**. п. пр. — **Не скупіть** — **така спромóжність**. п. к. — **По** **возможности**, **на скóлько** **возможно** = **по** **змóзі**, **яко** **мóга**. — **Віжи** **яко** **мога** **швидче**. — **Получіть** **возможность** = **зможті** **ся**, **спромогті** **ся**. — **Не зможлись** на **Гвагелію**, **цілуйте** **псалтирь**. п. пр. — **Спромiг** **ся** **дід** на **обід**, **а** **баба** на **кісля**. п. пр.

Возможный, но = **можлівий**, **можéбний**; **мóжна**, **мóжливо**.

Возмóчь = **зможті** (С. Аф.), **здóжати**, **здоліти**, **зможті** **ся**, **спромогти** **ся**. — **Не** **здоліє** **того** **ладу** **ніхто** **повернути**. К. Д.

Возмужáлий = **дорóслий**, **мóжній**.

Возмужáть = **змужніти**, **внатуритись**.

Возмуті́тель, ница = **бунтовник**, **ця** (С. З.), **бунтáрь**, **ка**, **баламúта**, **ка** (С. Ш.), **колóтник**, **ця**, (С. З.), **каламúтник**, **ця**, **турбáтор**. (С. Ж.).

Возмуті́тельный = 1. **бунтовлівий**, **бунтовнічий**, (С. З.), **бунтáрський**. — **Бунтовльчює** **соборище**. С. З.

2. **огідний**, **ганéбний**. — **Ганебний** **учинок**.

Возмуті́ть, ся, **возмуцáть, ся** = 1. **сколотіти**, **ся**, **скаламúтити**, **ся**, **колотіти**, **ся**, **каламúтити**, **ся**. — **Що** **білая** **лебедонька** **воду** **сколотіть**. п. п. — **Два** **голуби** **воду** **пили**, **а** **два** **сколотили**. п. п. — **Шукали** **броду** **та** **скаламúтили** **воду**. п. п.

2. **стурбува́ти, ся**, **зрúшити, ся**, **стріжити, ся**, **турбува́ти, ся**, **трівóжити** **ся**.

3. **збунтува́ти, ся**, **забунтува́ти, ся**, **збаламúтити, ся**, **підбúрити** (С. Л.), **збúрити**, **обúрити** **ся** (С. Л.), **підня́ти, ся**, **поветáти**, **бунтува́ти** **ся**, **баламúтити, ся** (С. Л.), **підбúрювати** (С. Л.), **обúрювати**, **підня́ти** **ся**, **повстава́ти**, **бунт** **зривáти**. — **Пане** **Хмельницький!** **Звели** **нам** **під** **Москалів** **втікати**, **або**

звели нам з Ляхами великий бунт зривати. н. д.

Возму́щеніє = бунт, повста́ння, ко́лот, ро́зрух, ко́лотне́ча. (С. З.).

Возму́щений = скаламу́чений, каламу́тний, стурбо́ваний, обуре́ний (С. Л.), збу́ренний, збаламу́чений і т. д. **Возму́тити**.

Возвѣсти́ть, возвѣща́ть, ся = верну́ти. відда́ти, верта́ти, покрити кошт.

Возвѣщеніє = зворо́т, верта́ння і д. **Вознагра́ждєніє**.

Вознагради́ть, вознагра́ждать, ся = 1. заплата́ти, віддя́чити, нагоро́дити. — Чим же я вам нагорожу, ваші груди осоложу? н. п. 2. надолу́жити. С. З. — Багато згуляв часу — треба надолужити. — За працю він надолужить. Гул. Ар.

Вознагра́ждєніє = 1. відпла́чування, запла́чування, надолу́жування.

2. запла́та, нагоро́да, відпла́та, віддя́ка. — Велика запла́та в небі чекає тих, що... Б. Н. (За хліборобську працю частиною ужи́нка) — скі́пщина, (частуванням) — толо́ка. С. З. — (Мельникові частиною зерна) — мі́рчук, ківш. — (За прибуду худобу) — пере́йма.

Возна́врити ся = намі́рити ся, нава́жити ся (С. Л.), замі́слити, нала́годити ся (С. З.), покла́сти собі у думці́, покла́сти (С. З.). — Коли вже наважив ся мене їсти, то починай з хвоста. н. к. — Та куди се ви, добродію, налагодились? Кот. — І поклав у першу неділю́ святів засялати. М. В.

Вознегодова́ть = розгні́вати ся, розсе́рдити ся, обуре́ти ся, розлю́товати ся. — Розсердив ся, розгнівав ся мій милий на мене. н. п.

Возненави́дѣть = зненави́дити, незнави́дити, незлю́бити. — Зненавиділа вона її та й годі. — Мати сина та оженила, молодту невістку та незнавиділа. н. п.

Вознесєніє Господне (свято) = Вше́стя, Уше́стя — Не прийде́ть ся в Середу́ Вше́стя, а все в Четвер. н. пр. — Не буде́ сього, як Вше́стя в Середу́. н. пр. — Сопечко стало пекти́ перед Уше́стям, як посеред лі́та об Проко́ші. Кв.

Вознесє́нскій = належа́чий до це́ркви або свя́та „Вознесє́нія“.

Вознесі́ти, вознесѣ́ть, ся = 1. зня́ти, ся, підня́ти, ся, знесі́ти, ся. — Збудує́ть ся церква нова, під небо знесє́ть ся. К. Д.

2. загоро́дити, запи́нати ся.

Возника́ть = виника́ти, повстава́ти (С. З.), почина́ти ся, вихо́дити, става́ти. — Гей

не дивуйте, добрі́ люди, що на Украї́ні повстало. н. п. — Гляди, щоб з сього чо́го недоброго не виникло. С. З. — Повстали бунти на Украї́ні. н. д.

Возникнове́ніє = виника́ння, почи́н, поча́ток.

Возні́къ = 1. кінь (для перевозки ваги).

2. віз, повозка (з вагою).

Возни́ца, возни́чий = візні́к, возни́ця, фу́рман, ху́рман, погони́ч, погоне́ць, поганя́ло (С. З.), підво́дчик, вози́щик (Мал.); (при волові́ хурі) — хури́к, хурмані́к, чума́к, (що звозить з поля хлі́б, сіно) — вози́льник, вози́й, сіновоз, (що звозить вапну) — вапня́р. — Вже ж коники́ позапрягали, погоничі́ на возах сидять. н. п.

Возноси́ть, ся = 1. зніма́ти, ся, підні́мати, ся, зно́сити, ся, в го́ру підно́сити, ся. (С. Жел.).

2. сла́вити, хвали́ти, вихвали́ти, ся.

3. горди́ти, ши́пати ся, гордува́ти, чва́нити ся, висо́ко лі́тати, (іронично) кирну́ гну́ти, бундо́чити ся, пиндо́чити ся.

Возні́ = вовту́зіння, шамотні́ (С. З.), таргані́на (С. Ш.), ша́рварок, ша́рварка (С. З.), кло́поти, за́ходи, по́рання, по́ранка, порані́на. — Три дні́ за́ходу, а день празни́ку. н. пр. — Збили таклі́ шарварок, що кри́й Боже.

Возобладáть = опанува́ти, го́ру взя́ти. — І пу́стину опаную́ть веселі́ села. К. Ш.

Возобнови́ть, ся, возобновля́ть, ся = 1. по́новити, ся, підновити, ся, зновити, ся, оновити, ся, відновити, ся, поновля́ти, ся і т. д. — Трохи поновив хату.

2. поча́ти, ся, почина́ти, ся зно́ву.

Возобновле́ніє = оповле́ння, поновле́ння. — Може часи́ оповлення? К. Ш.

Возови́къ = д. **Возни́къ** 1.

Возово́й = возови́й.

Возо́къ = 1. во́зик.

2. візо́к. С. З.

Возо́нать, возо́нать = заголосі́ти, заво́лати, залементува́ти, зарепетува́ти. (С. Аф.). — Заголоси́ і од му́ки над хлоп'я́тком сці́пши́ руки. В. Ш.

Возра́доваться = зра́дити (С. Л.), зра́дувати ся, (С. Аф.), звеселі́ти ся. — Наші́ предки́ звеселя́ть ся у забу́тих труна́х. К. Д.

Возража́ть = одка́зувати (С. З.), одмо́вля́ти, одпові́дати; пере́чити, суперє́-

чити (С. Л.), відказувати, відповідати. — Ти йому слово, а той десять одказує. — Що ти міні суверечий?

Возраженіє = одповідь, одказ, суперєка, перєка, суперєчка. — Нехай буде грєчка, аби не суперєчка. н. пр.

Возразить = одповісти, одказати, одмовити, відповісти і т. д.

Возрастаніє = зріст.

Возрастать = рости, зростати, підростати, виростати, більшати.

Возрастять = виростити, зростити, (про дітий) — вигодувати, викохати.

Возрасть = зріст, вік, порá, добá, літа. — Из малих літ годувала, до зросту в найми не цувала. н. п. — Як дійшли вже до зросту, пішли собі щастя шукати. н. к. — Коли старий чоловік, буде міні батьком, а коли у мою діб, буде міні милим. н. к. — Він чоловік моєї доби. (Казав чоловік, рівняючи літа другого до своїх). — **Возрастомъ** = завєтаршки, увєтаршки. — Він завєтаршій такий, як ви — одних літ. — **Возрасть** младєнчєскій, дїтєкій; юношєскій; старчєскій = зріст, вік дитинячий, дитинний; хлоп'ячий, парубочий; старечий. — **На** **возрасть** = на порі. — Росла, росла дївчинонька, тай на порі стала. н. п.

Возрацать = рости, вирощати, вигодувати, викохувати.

Возриться = вдивити ся, удивити ся. С. Ш.

Возродить, ся, возрождать, ся = відродити, ся, відроджати, ся і д. **Возобновить.**

Возрожденіє = відродження.

Возрошть = зарємєтовати, нарікати (почать).

Возрыдять = заридати.

Возсіять = засїяти, засїяти.

Возсєдинєніє = злучєніє (С. Л. З.), сполучєніє, з'єднаннє, з'єднєчєніє. (С. З.). — До з'єднєчєня приязні. С. З.

Возсєдинить, ся, возсєдинять, ся = злучити, ся, сполучити, ся, з'єднати, злучати, ся (С. Аф.) і т. д.

Возсєздать = відбудовувати, споружати знову і д. **Возобновлять.**

Возсєзданіє = відбудування і д. **Возобновлєніє.**

Возставать, возстать = вставати, повставати, підніматися і д. **Возмуцать-ся** і **Возникать.**

Возстаніє = повстаннє, бунт, рєзрух.

Возстановить, возстановлять = і. д. **Возобновить** і.

Возсєздать = сідати, сидіти.

Возчикъ = д. **Вознича.**

Возъ = і. **Віз,** здр. **Возик,** (кінський) — повозка, (довгий татарський) — гарба, (чумацький) — мажа, мажара, літерний **Віз,** (разом з парєю волів) — паровиця, (чабанський для возки харчів то-що) — котига, (гончарський) — куча. С. Л. — Частини воза: (боки) — полудрабки, (задня частина полудрабків) — криживиця, (брус від коліс до полудрабків) — лушня, люшня, (затичка, що держить лушню на осі) — чєка, (бруски на осях) — насáди, (частина, котра скріпляє осі і насади) — підгєрєсть, підтòка, (дрючок від задньої осі до передньої) — штельвага, (дипель) — вїйя, (залїзна штаба під вісю) — підїсок. (Подрібний опис воза д. Чумацькія народнїя пїсни. И. Рудченка. К. 1874. ст. 249). — Гей воли недужи, та вєзєть мажу з калюжі. н. п. — Сталась йому пригодонька на Забарьєскому полі, перевернула та сїрі воли три паровиці соли. н. п. — Я на неї задивив ся, полудрабок уломив ся. н. п.

2. (суз'їя) — Віз. С. З. — Народ означає дє-які купи зірок рїзними призвїщами, на пр. **Віз,** Чєпїга і т. д. (Дє-щò про свѣт Божий).

Возымѣть = взяти, одібрати. — **Возымѣть** желаніє = забажати. — **В. намѣреніє** = д. **Вознамѣрится.** — **В. мысль** = думати, у мислі взяти.

Вонєскій = вїйськовий.

Войнєствєнный = войовитий (С. Л.), хоробрий.

Войнєство = вїйськò. — Славне вїйськò запорозьськє тай занастили. н. п.

Войнєствовать = воювати, ся, храбрувати.

Войнь, войтель, ница = войк, войка, войовник, (К. Б.), войовниця. (Кот.). — О, добрий був войка! — А мїщанє ходять, все раду радять, щò тому войці за дар дати. н. п. — Лежить войк на купині. н. п.

Вой = і. **Голосїння** і д. **Вонь.**

2. ВИГТЯ.

Войлокъ = повсть, повстїна, пòвстка. С. З. Л. (невєличка) — лямєць. (С. Л.). — Як повстка борода скїмшилась. Кот.

Войлочникъ = шаповáл. С. З.

Войлочный = повстїний, повстьовий. С. З. Л.

Войца = вїйна, (стар.) — рòзмир. — Це

- було після турецького розмиру. н. о. — **В. междуеобная** = усобиця, чвара, чвари. С. З. Л. — Бували у нас мори і військові чвари. н. д. — **В. партизанская** = загони. Эв.
- Войско** = військо. — Військо йде, як мак цвіте. н. п.
- Войсковой** = військовий. — Військова рада, старшина.
- Войти** = увійти, уступити. — Широкі ворота увійти, та вузькі вийти. н. пр. — **Войти въ любовь, въ милость** = запобігти ласки, підійти під ласку, підлеститись. — А я тую дрібну ряску заберу в запаску, таки своїм козакови підіду під ласку. н. п. — **Войти въ доверіе** = придбати віру, заїзти в дүшу. — **В. во вкусъ** = роздаситись. — **В. въ лѣта** = дійти до літ; постарітись. — **В. въ славу** = вславитись, зажити слави. — **В. въ голову, въ умъ** = спастися на дүмку. — **В. въ азартъ** = розпалити ся. — **В. долги** = понапозичати ся, заїзти в довгі, вдовжитись. — Ту зиму так вдовжив ся, що й досі з довгів не вилізу. — **В. въ употребленіе** = вживатись (почати). — **В. въ чѣе положеніе** = звернути увагу на кого, зглянутись. — Зглянь ся на мене, бідну. — **В. въ себя** = схаменутись. — **Въ чужія мысли не войдемъ** = в чужу дүшу не заїзеш.
- Войтъ** = війт.
- Вокальный** = голосовий, співочий.
- Вокзалъ** = вокзал, станція, дворецъ (Гал.). — Зібрала свої річі в невеличкий пакуночок, пішла на дворець залізної дороги. Фр.
- Вокругъ** = д. Вкруг.
- Волгарь** = бурлака (на р. Волзі).
- Волгость, волглый** = д. Влжність, влажний.
- Волгнувъ** = вохкнути, вільгнути.
- Волдырьникъ, рос.** = 1. *Silene inflata* — кукільниця, кутасики (Гал.); 3. *Cucubalus bacciferus*. С. Ан.
- Волдырь** = 1. пухірь (С. З. Л.), міхур. (Под. С. Л.) — Як пихурі надуті. Л. В.
2. гүля, гүля, моргүля, гургүля. С. Л. — Від його цибуха набігла гүля за вухом. С. З.
- Волжанинъ, ка** = родом з над Волги.
- Волжанка** = рос. *Spiraea* — таволга. С. Ан.
- Волжскій, волжскій** = д. Влжний.
- Волкобой, рос.** *Aconitum napellus* = борець, зозуліни черевички. С. Ан.
- Волковий** = вовківний. С. Аф. З.
- Волканъ** = вулкан, сопка, сопуха, (погуклий) — горіла могила. Чорноморія.
- Волкодѣвъ** = ярчук. С. З.
- Волкодѣкъ, вовкодѣкъ** = 1. вовкулака. С. Аф. З.
2. упірь, упиряка. С. З.
- Волконогъ рос.** *Lycopus exaltatus* = водяна кропива, вовчуг, вовконіг, *L. euro-raeus* — драголюб, зюзник. С. Ан.
- Волконожіе, рос.** *Lycopodium clavatum* = дереза. С. Ан.
- Волкъ, Canis lupus** = вовк, вівк, зьвір, зьвір (С. Аф. Л.), здр. — вівчик. — **В. сѣрый** = вовк сіряк, сіроманець. С. З.
Много волковъ = багато вовків, зьвірно. — У лісі тепер зьвірно. Хар.
- Волна** = 1. хвиля, (велика) — бурун. С. З. Л. Ш. — Чого вода каламутна, чи не хвиля збила? н. п. — Из низу буйний вітер повиває, а по Чорному морю хвиля встає. н. д.
2. вівна. С. Аф. З. Л. — З козла ні вовни ні молока. н. пр.
- Волненіе** = 1. хвилювання, хвилювання. С. Л. Ш.
2. рух, турбація, тривога.
3. розрух, колотнеча. (С. З. Л.). — Се було в той саме час, коли почались жидівські розрухи на Україні.
- Волнистый** = хвилястий, хвилястий. С. З. Л. Ш. — А у мене в очу жита, жита хвилясті. Ган. Барв.
- 2. вівнистий.
- Волновать, ся** = 1. хвилювати, ся, хвилевати, ся. С. З. Л. Ш. — Хвилюють ся жовті ниви житом колосистим. К. Д. — Дніпро почав хвилювати ся.
2. баламутити, ся, бурити, ся (С. З. Л.) і д. **Взволновать**. — Хмарить ся, бурить ся — дощ буде, де ся ти забавив, мій голубе? н. п. — І злість, і сором і не висказаний жалъ — все те мішалось і бурилось в його груді. Бар.
- Волнобогъ** = верховий, горішній вітер. Ман.
- Волнообразный** = хвилястий, хвилястий. С. З. Л. Ш.
- Волнуха, гриб Agaricus torminosus** = вовнянка.
- Воловина** = 1. шкура (волова).
2. д. Бычатица.
- Воловій** = воловий, волячий, волів'ячий. — **В. языкъ, рос.** *Anchusa officinalis* = медунія, меденішник, ранняк, кра-

сноко́рень, румя́нка, воло́вий язїк. С. Ан. — В. трава́, рос. *Ononis hircina* = вовчу́г. С. Ан.

Воло́га = 1. д. Вла́га.

2. припра́ва, ома́ста. С. З. — Яка приправа, така й потрава. н. пр. — Сіль омаста, масло окраса. н. пр.

Вологдо́ка = д. Воло́вий язвїк.

Воло́дка, рос. *Ajuga reptans*, *geptans* = гостровершки, сухове́ршки, дівча́ча краса́, горля́нка. С. Ан.

Володу́шка, рос. *Vulpurum* = ласка́вці, ласка́вець. С. Ан.

Воло́жний = 1. д. Вла́жний.

2. сїтїй, жи́рний. — Що б сало та не було сите. н. пр.

Волокі́та = 1. тяга́нина. С. Ш. — Судова тяганина. — Як почалась тяганина, не раз упрїла у мене чуприна. н. пр.

2. бабі́й, бабоду́р, баху́р (С. З. Л. Ш.), джи́гун, волоцю́га (С. З.) — Познайте молодїцї го́жі: з Елеем бахурі ве́ї схожі. Бот. — Ой джигуне, джигуне, великий ледацю, ведуть тебе до пана — сам не знаєш за що. Ой на ноги дибки, на руки дибни́; одець тобі, джигуне, гарні молодїці. Ой на ноги дибки, на руки дибга; одець ж тобі, джигуне, гарні дівчата. н. п.

Волокі́тство = женига́ння, залица́ння. за́льоти. — Не до козацького залица́ння було убо́гом бурлаці. С. З. — На за́лоти приходили, мед — горілку приносили. н. п.

Волокі́стий = волокнува́тий. (С. Аф.). — З гру́бим волокном — ликова́тий. — Дїла́ться волокі́стимъ = волокнува́тїти. С. Аф.

Волоко́ = волокно́, (в салї) — прорі́зь, поточина́.

Волоко́нце = волокі́нце. С. Аф.

Во́лок = 1. во́лок (межиріччє, просторонь між двома близькими річками, де перетягають човни і всяку вагу волоком).

2. глухий ліс, з котрого вивозять літо й зиму зрубану деревину, доро́га глухим лісом від села до села.

3. біда́, бідка (повозка на двох колесах).

4. во́лок (рибальська сітка).

Волонте́рь = охочий, охотник, доброво́лець.

Волоса́стий = волоха́тий, кудла́тий, палі́тий, патла́ч, мохна́тий, кошла́тий, пелеха́тий, коструба́тий. С. З. Л.

Волоса́тикъ = 1. гусень *Gordius aquaticus* — во́лос. С. Аф.

2. черва́к *Filaria medinensis*.

3. рос. *Rumex acetosella* = гороб'ячий щавель, квасець, гороб'ячий, горобі́ний квасець (укр.), щаві́й, щві́ник, ді́нка гречка. (гал.) — С. Ан.

Волоса́тий = д. Волосі́стий.

Волоса́тїть = волоха́тїти, мохна́тїти, кошла́тїти, кудла́тїти.

Волосене́ць, рос. *Elymus arenarius* = коло́сник, колосня́к. С. Ан.

Волосе́нь = 1. ба́бка (кістка надкопитна).

2. мокре́ць (болячка над копитом).

3. во́лос (мед. *Oxyxis Panaritium*). — Ста-ла вона волос виливати.

Волосе́ць = д. Волоса́тикъ.

Волосі́стий = 1. д. Волоса́стий.

2. волосі́ий.

Волосі́нь = 1. волося́ний.

2. волосі́ий.

Волосно́сть = во́лосні́сть. (Де-що про свїт Божий.)

Волося́къ = д. Воді́никъ 2.

Волосові́дний, волосово́й = волосі́ий.

Волосова́я, рос. *Myosotis palustris* = паві́-ні вічка. С. Ан.

Волосо́к = волосо́к, волосо́чок, воло-сі́нка, волосі́ночка.

Волосообра́зний = волосі́ий.

Волосоцї́тка, волосоцї́тина = кіснї́к кіснї́чка. С. З. — Забажала гирява кіснїк. н. пр. — А в кінець коси вилела черво́ний шовковий кіснїк. С. З.

Волостно́й = волосі́ий. — В. правле́нїє = во́лость, ра́туша. — В. старши́на = в. старшина́, голова́, вї́т.

Во́лосъ = 1. во́лос, волосо́к, волосе́йна.

Мн. **Во́лосы, волоса́** = во́лоссы́, здр. во́лоссы́чко. (Довге волосся) — па́тлі, (скудовчене) — кучма́, кудді́, (кучеряве) — куче́рі, (що видно з під очїшка або хустки) мї́чка. — **Прядь во́лосъ** = па́смо. — **Клокъ во́лосъ** = жмут, пучо́к, чуб, чупри́на, (у Запорожцїв) — чупри́на, оселе́дець. С. З. — Натовкмачив і патлі о́брвав. Кв. — За право судись, а за чуб не берись. н. пр.

2. д. Во́лосе́нь 3.

Волосе́янки = во́лоссы́чко. С. Аф.

Волося́никъ = постї́л (з кїньського волосу).

Волося́нка = 1. д. Влася́ница.

2. волося́на́ тка́нина (на пр. на сито).

3. сїльце́ (волосяне).

4. скубка́. — Давайте на скубку грать — хто виграє, той скубе. — **Дать е́му воло-**

сянку = добре відрати за чуба, скубки дати.

5. рос. *Festuca ovina* — тонкопіг, щипець. С. Ан.

Волосяної = волосяний.

Волоть = д. Великань.

Волоть = волокно, жилка.

Волочага = 1. волоцюга, заволока (д. Бродяга).

2. Волокіта 2.

Волочайка = повія, шльондра, потіпана, підтіпанка. С. З. Л.

Волочєніє = волочіння, тягання. С. Ш.

Волочільня = дротарня.

Волочільщик = дротарь.

Волочить = 1. волокті, тягті, волочіти, тягати. — Тягали сіно кошицю за кошицею. Лев. — Він ледве ноги волочить.

2. д. Боронить.

3. витягати дріт.

4. затягати, тягті діло.

Волочитьсє = 1. волочіти сє, волокті сє, тягті сє. — Спідниця довга, аж волочить сє.

2. женихати сє, залицяти сє, бахурувати, на зальоти ходіти, волочіти сє, хвостати сє. — А я козак молодий та й не волочу сє: де дівчину чую, там і започую. н. п. — Казав міні батько, щоб я оженив сє, по досьвітках не ходив, та й не волочив сє. п. пр. — Сватав Дубинівську дівку, а женихав сє тут з другою. н. о. — На зальоти приходили, мед — горілку приносили. н. п.

3. тягати сє. — Він усе по судах тягає сє. — Коза з вовком тягала сє, поки шкура зостала сє. (Про позви бідного з багатим).

Волочьї = волоком. — Заіхали в таке місце, що ні сюди, ні туди, та вже волоком перетягли човна.

Волочокъ = 1. здр. с. Волокь.

2. бѣдка, верх (повозки рогожаний).

Волоцѣга = д. Волочага.

Волочъ = д. Волочить 1.

Волочьє = тягті сє, волокті сє.

Волѣй = д. Валѣй.

Волхваніє = чари, чарування, чаклування, відьомство, характерство. С. З. Л. Ш.

Волхвователь, ница = чарівник, ця, ворожіт, ворожка, чаклун, чаклівниця, відьмак, відьма, характерник, ця. С. З. Л. Ш.

Волхвовать = чарувати, ворожити, чаклувати, відьмувати, характерничати.

— Ой не ходи, Грицю, та на вечерниці, бо на вечерниціх дівки чарівниці; котра дівчина чарів не знала, тай тая Гриця причарувала. н. п. — Тільки мої чароньки, що чорні брівоньки. н. п. — Се йому пороблено і вже не хто, як ота відьма Горпина чарувала. н. о.

Волхвъ, мн. волхвъї = 1. д. Волхвователь.

2. мудрець, астролог (на Сході).

Волчанка, мед. *Lupus* = вівчий лишай.

Волчанъ, рос. *Lupinus* = ко́хва, вернісонце. С. Ан.

Волчєнокъ, мн. волчата = вовченя, вовча, вовченята.

Волчєць = д. Бодякъ.

Волчїстий = звїрний. — У лісі тепер звїрно. Хар.

Волчїха, волчїца = вовчїця.

Волчїй = вівчий. — Волчья шѣба = вівки, вівчий кожѣх. — Йому добре у вівках — не холодно. — Волчья яма = вовківня. С. Аф. — Волчїй перєць, волчье лїко, рос. *Daphne mezereum* = вівче лїко, ягїдки. С. Ан. — Волчья ягода, рос. *Paris quadrifolia* = воронє око, хрещате зїля, натягач, ранник, хресттрава (укр.), волокінник, волосїк (гал.), С. Ан. — Поволчїє = по вівчому. — — Завив по вівчому.

Волчокъ = 1. дзїга, гучок. — Біга, як дзїга. — Крутить сє як дзїга. н. пр.

2. д. Ареомєтръ.

3. бѣда, бѣдка, верх. — Треба б до повозки бѣду причешти, бо щось дощ накрапає.

Волшєбникъ, ца, волшєбничать = д. Волхвователь, волхвовать.

Волшєбный = чарівний. — Волшєбный нанїтокъ = данїя. С. З. — Вона йому данїя дала. — Данїя гірше трутїзни. С. Ш. — Волшєбная кропива, рос. *Lamium album* = біла кропива, *L. maculatum* = глуха кропива, окладник, *L. purpureum* = краса кропива, шандра. С. Ан.

Волшєбство, волшєбствовать = д. Волхваніє, волхвовать.

Воль = вїл, бик, здр. вѣлик. (В ярмі з правого боку) — борозний, борозєнний, борознічїй, (з лївого) — підручїний. — Вовк каже: я зїм твого борозєнного, а чоловік йому: ні, краще візьми собі підручїного. н. к. — (Запряжений в одиночку) — бовкун. С. Аф. — Був колись хазїїн, а тепер бовкуном їздить. н. пр. — (З високими загнутими рогами) — круторогїй. — Та орав мужик край дороги, та воли в його круторогї. н. п. — (З загнутими до низу

- рогами) — щудий. — (З товстою шнею) — припористий. — (З кучерявою шерстю на лобі) — ріцдач.
- Вольніка** = коза (С. З. Ман.), дуда. — Як дуду настроят, так вона і грає. н. пр. — Ні в дудочку, ні в сопілочку. н. пр.
- Вольночникъ, вольничкъ** = дударь. — Заграй мін, дударюку, на дуду, нехай же и своє горе забуду. н. п.
- Вольготный** = вільготний, вільний.
- Вольница** = гультайство, бурлацтво.
- Вольничать** = сваволити.
- Вольноумецъ, вольнодумничать** = вільнодумця, вільнодумствовати. — У свиті ходити між панами, і не горілку з мужиками, і вільнодумствує в шинку. К. Ш.
- Вольнонаємный, ая** = наймит, наймичка.
- Вольноопредѣляющийся** = охотник, охочий. — Пішов у службу охотником.
- Вольноотпущенный** = увільнений з кріпацтва.
- Вольнопрактикующий врачъ** = лікар без урядової служби.
- Вольнослушатель** = вільнослухач.
- Вольность** = воля, вольність. (Лев.)
- Вольный** = вільний. — Вільний козак. — Вольный духъ, жаръ = легкий дух. — Вольно = вільно, поволі. — Вольно = вільно. — Вільно йому так робить.
- Вольюшка** = воленька. — Ой сон, мати, головоньку клонити. Оце ж тобі, мій синочку, та своя воленька робить. н. п.
- Воля** = воля; слобода. — Волею = по волі. — По волі чи по неволі прийшов? — Волей-неволей = рад не рад, хоч не хоч, по неволі.
- Вомчатъ, ся** = вперті, влетіти, вбігти.
- Вона!** = чи ба! ото!
- Вонзатъ ся, вонзятъ, ся** = встромляти, ся, стромляти, ся, втикати, ся, устроїти, увіткнути, ся, вгородити, ся, загородити, ся, загнути, засадити, засити. С. З. Л. Ш. — І взявши голову між ноги, піж в черево і засадив. Кот.
- Воніца** = сморід.
- Вонъ** = 1. геть, прич, прічки. — Іди, синку, геть від мене, нехай тебе Турчин візьме. н. п. — Проти нічки помавдував козак прічки. н. п. — **Вонъ отсюда!** = геть відціля, геть звідси! — **Изъ рукъ вонъ** = казна що. — **Изъ рукъ вонъ плохо** = дуже погано.
2. он. — **Вонъ тамъ** = онде, ондечки, ген там. — **Вонъ куда** = онкуди. —
- Вонъ гдѣ** = онде, ондечки. — **Вонъ тотъ** = отой, он той.
- Вонъ** = сморід. — Такий сморід, що аж у носі круге.
- Вонькій, вонючий** = вонючий, смердячий, смердючий. (С. З.). — Іди, одуд ти смердячий, із моєї хати. н. п. — Гриземося, мов собаки, за маслак смердячий. К. Ш.
- Вонючка** = 1. смердюха, смердючка; бздун.
2. рос. а) Anaguris = вонючка. С. Ап. б) Conium maculatum = болиголов, блекотя, сікавка, свистуля. С. Ап.
- Вонялый** = д. **Вонькій**.
- Вонятъ** = смердіти, воняти. — Тим бочка смердить, чим вона налита. н. пр. — **Воняеть** = смердить, воняє, вонюче. — Як тут воняє. С. Аф.
- Вообразатъ, ся** = уявляти, ся (С. Ш.), гадати, покладати на думці, роїти ся (С. З.), мріяти, ся, здавати ся. — **Мнѣ вообразилось** = міні здалось.
- Воображеніе** = уява (Лев., Фр.), уявління (С. Ш.); мрія. — І дармо він старав ся виклукати їх в своїй уяві. Фр. — І жива уява підхоплювала кожне слово. Фр.
- Вообразить, ся** = уявити, ся, з'явити, ся, приміяти ся, вроїти ся, спогадати, здати ся. — Я так живо уявив собі його біль. Фр. — Як ти кохаю, не спогадаєш. н. п.
- Вообще** = 1. огулом (С. З.), згола (С. З.), загалом, взагалі (С. Л.), поспіль, посподу. (С. З.). — Огулом кажучи, воно таки й правда. Кулін.
2. вкупі, разом, гуртом, спільне.
- Воодушевлять, ся** = живити, оживляти, ся; додавати дху, охоти, завяття.
- Вооружатъ, ся** = 1. узброювати, ся, рихтувати, рихтувати. — Велив гармати рихтувати і на город стріли пускати. н. п. — Гаєра гарматами рихтована. н. д.
2. піднімати, підіймати, підбурювати.
3. д. **Возставать**.
- Вооруженіе** = 1. узброєння.
2. зброя, рихтунок, армата. С. З. Л. — Гармат 27 з иним рихтунком узали. Л. С. — Коні і рихтувки повтрачали. С. З.
- Вооруженный** = узброєний (К. Б.), збройний (С. Ж.), арматований, оружний. (С. З. Л.) — Видеш збройно. К. Д. — Уставаем, аби до судов ніхто збройне і з гайдюками не приїзжав. Ст. Л.
- Вооружить, ся** = 1. узброїти, ся (С. Ш.),

- нарихтувати, арматувати. — Узброївши ся противко всяким неприятеlem. Б. Н.
2. д. **Возстать.**
- Воочію** = очевидячки, очевидьки, очевісте, перед очіма. — Вхопили вовки тай з'їли у очевидячкї лошака. н. п. — Злодій погаємне, а лихварь очевісте крадець працю свого ближняго. Б. Н. — Карпо утік у очевидьки на конї. С. З.
- Во первѣхъ** = в перше, в перше, спершу, наперед, раз, спочатку.
- Вопіть, вопіять** = голосити, галасувати, лементувати, волати, репетувати. С. З. Л. — Летів орел по-пад морем тай став голосити: ой як тяжко убогому багату любити. н. п. — Борейкова дружинька волає до Бога: один каже до другого — розійти ся треба н. п.
- Воплотіть ся** = втілитися.
- Воплощеніє** = втілення. (С. Ж.) — Мати для неї, неведячої дівчинки, здалась втіленням вищої оборонячої сили. Чайч.
- Вопаъ** = галас (С. Аф. З.), голосіння, лемент, репет, репетування (С. Л.), волання. (С. Ж.) — Сивила тут де не взяла ся, зашпила ся, затрясла ся і галас зараз підняла. Кот. — Сей галас і репетування. С. З.
- Вопрекі** = на перекір (С. Л. З.), всуперечи, на впик, (С. З.), на випр, на супроти, всупор. (С. Л.). — Він це зробив на перекір йому.
- Вопросительный** = питаючий. — В. знак = знак питання.
- Вопросить** = спитати, запитати. — Не спитавши голови, не лїзь до ніг. н. пр.
- Вопросъ** = питання, запитання, спитка. С. З. Л. — Научає, як тут через питання і одповіді описуєть ся. В. Н.
- Вопрошать** = питати, запитувати.
- Вопрошатель** = питач. (С. Ж.).
- Ворвань** = трин (С. П.); жир, вигоплений з кита, тюленя то-що, також і риб'ячий жир.
- Ворвать ся** = вдерти ся, вдерти ся.
- Ворівка** = злодюжка, злодійка, злодійкувате. — Там таке злодійкувате, що не побаче — украде.
- Воркливый** = 1. сварливий, гомонливий, буркун, буркотун, гримач. — Сварлива баба.
2. буркотливий, воркотливий, туркотливий. — Голуб воркотливий.
- Воркованіє** = вуркотання, буркотання, туркотання, туркотня.
- Ворковать** = вуркотати, вуркотити, буркотити, туркотати. — Два голуби воду
- пили, вони пили, вуркотіли, зпились в парі й полетіли. н. п. — Усю нічку буркотала, мінї спати не давала. н. п. — Ой голуб гуде, голубка буркоче, що голуб голубку покидати хоче. н. п.
- Воркотня** = 1. д. **Воркованіє.**
2. д. **Врюзжаніє.**
- Воркотунъ, пня, воркунъ, нья** = 1. д. **Врюзгá.**
2. туркот (голуб).
- Воробѣй, пг. Passer domesticus, Fringilla domestica** = горобець, здр. горобчик, гороб'я, гороб'ятко. — Горобець маленький, а серце має. н. пр. — Підлабузниць до горлиці горобець, наче й справді запорожеський молодець. Б. Г.
- Воробейникъ, рос. Lithospermum** = горобейник.
- Воробка** = горобличка, горобчиця, горобчиха. — Горобличка гарна птичка. н. п.
- Воробушекъ, воробушекъ** = горобчик.
- Воробьевый** = горобиний, гороб'ячий. — Гороб'ячі яйця.
- Воробьенокъ** = гороб'я, горобиня, гороб'ятко, горобинятко.
- Воробинный** = д. **Воробьевый.** — **Воробинный горохъ, рос. Vicia cracca** = горобиний, гороб'ячий горошок, гадючий горошок, дикий горошок. С. Ан. — **Воробинная ночь** = горобина ніч. — **Воробинный щавель** = д. **Волосатикъ 3.**
- Вороватый** = халкий, злодійкуватий, (С. Аф.), машеникуватий.
- Воровать** = красти, злодійчити.
- Воровка** = злодійка (С. Аф. Л.), злодійка.
- Воровой** = 1. злодійський. (С. Аф.). — Де Рим, де Крим, а де злодійська корчма. н. пр.
2. крадений. — Лучче своє латане, як чуже крадене. н. пр. — **Воровскіє деньги** = фальшиві гроші. — **Воровскіє люди** = злодії, розбишаки, гультайство.
- Воровскі** = крадькома; злодійськи, по злодійськи.
- Воровство** = злодійство, крадіж, крадіжка (С. Аф. Л.), крадіжство. (С. Ж.) — Його не раз вже і на крадіжці ловили. — Показуючий дорогу до крадежи. Б. Н.
- Воровый** = меткий, моторний.
- Ворожба** = ворожіння, чари, чарування, знахурство.
- Ворожей** = воріжка, ворожка, знахурка,

чарівни́ця. — Там циганка воріжка, а до тієї та циганочки втоптана доріжка. н. п.

Ворожіть = ворожіти, чарувати. — Ся циганка добре ворожить. С. Аф.

Воро́на = 1. пт. *Corvus cornix* — воро́на, га́ва, га́ва. (С. Аф.). — Як гава у житі до Юр'я сховаєть ся, буде добре жито. Мал. — Ні пава, ні гава. н. пр.

2. роззя́ва, га́ва, га́ва (про чоловіка).

Воропе́нок = гавини́й.

Воропе́ць = 1. рос. *Actaea spicata* — во́вчі ягоди, черне́ць, 2. *Paris quadrifolia* = д. Во́лчья я́года, 3. *Paeonia tunuifolia* — во́ронце́ць. С. Ал.

Ворони́ка, рос. *Empetrum nigrum* = во́дья́нка. С. Ал.

Ворони́ло = гладі́льце. С. Пар.

Ворони́ца = д. Ворони́ка.

Ворони́й = ворони́чий (С. Аф.), гави́ний. — Ворони́й глазъ = д. Во́лчья я́года. — Ворони́я я́годы = д. Воронце́ць 1.

Воро́нка = лї́йка С. Л.

Воронкообра́зний = лї́йкува́тий.

Вороногра́й, пт. *Corvus frugilegus* = Грак, га́йворон. С. Аф.

Вороні́й = ворони́й. — Гей кінь вороний, а сам молоді́в. н. п.

Вороногі́гий = строкати́й. — Строкатий кінь.

Вороноча́лий = миша́стий. — Мишастий кінь.

Воро́нь, пт. *Corvus corax* = во́рон, крѹ́к, крѹ́к (С. З. Л.); га́йворон, гра́йворон, грак. — Крукові й мило не поможе. н. пр. — Не штука вбити крѹка, злови-по живого. н. пр. — Ворон, крѹків сила. Гул. Ар. — В полі, мати, чорний ворон криче; ой той міні голову оплаче. н. п.

Вороні́є = га́лич, ворони́я (С. Аф.), га́йворони́я. — Не га́лич чорне поле вкрила. Кот. — Гемонське га́йвороння понасе́дало на дуб. К. Х.

Воро́няга, воро́няжка, рос. *Solanum nigrum* = паслі́н, пасльо́н. С. Ан.

Воро́та = воро́та, бра́ма, (на коловороті) — ко́ловорот. — Обернув ся козак Нечай од брами до брами, — виклав Ляшків, виклав палків у чотири лави. н. п. — Сьвята брама одчинилась, козака впустили; і знов брама зачинилась — на вік зачинилась козакові. К. Ш.

Вороти́ла = оруда́рь, верхово́да.

Вороти́ло = стріла́ (у вітряка).

Вороти́ть, ся = 1. поверта́ти, переверта́ти, одверта́ти, ся. — Чогось віл одвертаєть ся од мене. — Сь душі́ воро́-

ти́ть = з душі́ ве́рне, ну́дять. — І поганим чимсь вояє, аж із душі́ верне.

2. верну́ти, ся, поверну́ти, ся, заверну́ти, ся. — Вернись, сину до домоньку, змию тобі головоньку. н. п.

Воро́тки = ворі́тця, ворі́ткі. С. Аф.

Воротнико́вий = ко́мірний.

Воротни́к = ворота́рь, заворі́тник, ворі́тний, бра́мний. — Воротарю! воротарю! — Хто, хто у воріт кличе? н. п. — Заворітника тримають, та за ним зачинають. н. пр.

Воротни́к = ко́мір, ко́мпір, ко́внір. С. З. Л. — Не до нашої шиї тії коміри шили. н. пр. — Ко́мір заоло́ччю вистро́чений. С. З.

Воротничо́к = ко́міре́ць, ко́мірчи́к, ко́міро́к.

Ворі́тний = ворі́тний, бра́мний. (С. Ш.)

Ворі́тця = 1. ворі́тця, ворі́ткі. С. Аф.

2. хві́ртка, хві́рточка (у воротах). С. Ш.

— Піш у хві́ртку, а чорт у ді́рку. н. пр.

3. квати́рка, хві́рточка (у вікні). — Подивив ся козак Нечай в квати́рку очима, а вже Ляхів сороч тисяч стоїть за плечима. н. п.

Во́ротъ = 1. д. Вороти́к. — Брань на во́роту не висне́ть, н. пр. = лї́йка не ві́йка, в бо́ку не бо́лить. н. пр.

2. ко́ловорот (вал, на котрий накручуєть ся ві́рво́вка, мех.), (для витигання нево́да) — бара́н. (Аф.). — Губа, як на ко́ловороті гу́ляє. н. пр.

Во́ротъ = ві́ворі́т.

Во́рохъ = во́рох, кѹ́па.

Воро́чать, ся = 1. переверта́ти, ся, перекида́ти, ся.

2. кру́тити, поверта́ти.

3. верта́ти, ся, поверта́ти, ся, зверта́ти, ся.

4. ору́дувати, верхово́дити. — Віп усе́ім у нас ору́дує.

Воро́шить, ся = во́рушити, ся, переверта́ти, ся.

Во́рса, ворсе́ = ба́рва, (С. Ш.), во́рса.

Во́рсить, ворсова́ть = ба́рвити (С. Ш.), наво́дити во́рсу.

Ворча́нє = 1. бурча́ння, бу́ркіт, буркоті́ня. — В живогі така буркотня піднялась.

2. (про собак) — гарча́ння, гаркоті́ня. С. З. Л.

Ворча́ть = 1. бурча́ти, бурмота́ти, буркоті́ти, мурча́ти. С. Л. — У колесці дити кричить, а на печі буркун бурчить. н. п.

2. (про собак) — гарча́ти, гаркати. —

Чне б гарчало, а твоє мовчало. н. пр.
Ворчливий, Ворчунъ, ня = д. Брюзга.
Воръ = злодій, поб. — злодюга, злодіяка, злодіще С. З. Л., ворюга, воряга. С. Л. — Злодій злодія зараз познає. н. пр. — Хатнього злодія не встережеш ся. н. пр. — Не той злодій, що вкрав а той, що сковав. н. пр. — **По дблэмъ вору и мѹка**, н. пр. = котузі по заслугі. н. пр.
Во своїм = до дому.
Восемнадцатъ = вісімнадцять, вісімнадцятеро.
Восемь = вісім, восьмеро, вісьмерік. — Всім по сім, а міні всім. н. пр. — Ой ішли воли та в вісьмерику. н. п.
Восемьдесятъ = вісімдесят.
Воскипѣть, воскипѣтъ = закипѣти, закипѣти. — **Воскипѣтъ гнѣвомъ** = скипѣти, запалѣти ся.
Воскликнуть = вигукнути, вікликнути, заволати.
Воскличаніе = вигук, віклик (С. Пар.), оклик. — **Знакъ восклицанія** = знак віклику. С. Пар.
Воскличатъ = вигукувати, викликувати, волати (С. З.).
Восковатый = воцістий.
Восковой = восковий, воцаний. — **Восковѣ свѣчка**.
Воскресѣть = воскресѣти, оживѣти.
Воскресѣніе = 1. воскресѣння.
 2. недѣля, здр. — недѣленька. — Ой чора та суботочка, сьогодні недѣля, чого ж в тебе то, чумаченько, сорочка не біла? н. п. — **Кѣждое Воскресѣнье** = що недѣля. — Як би я мав сестру рідну, та пеньку стареньку, дала б міні що недѣлі сорочку біленьку. н. п. — **Свѣтлое Воскресѣнье** = Великдень. — Тоді сироті Великдень, як сорочка біла. н. пр. — К Різду стежки позамітає, к Великодню води порозливає. н. п.
Воскресѣнье = д. Воскресѣніе 2.
Воскресный = недѣльний. — **Воскресный день** = недѣля. — **Воскресная шкѣла** = недѣльна шкѣла.
Воскурѣть = кадѣти, курѣти.
Воскъ = віск.
Воспалѣніе = запалѣння, (про рани) — роз'ятрення, зайтрѣння. С. Л. — Мати вмрла на запаленні легких. Фр.
Воспалѣть, ся, воспаляѣть, ся = запалѣти, ся, запалѣти, ся, занѣти, ся, займѣти ся. (Про рани) — роз'ятрити ся, зайтрѣти ся, приятрити ся, ятрѣти ся. — Тільки шкрябула шкурочку, а воно й

приятрило ся. Хар. — **Воспалѣть ся гнѣвомъ** = роз'ятрити ся, розлютовати ся.
Воспарѣть = злетѣти, полїнути в гѣру.
Воспитаніе = годованія, вихованія (С. Л.), хов. — Такий погляд на хов дїтий робить вам честь. Лев.
Воспитаникъ, ца = годіванець, годіванок, годіванка, вихованець, вихованка. (С. Аф., З. Л.), плеканець. (С. Пар.). — Приняв був до себе сироту Петра за годованця. Кот. — А сам Настусю шдждав, таки годованку. К. Ш.
Воспитанный = 1. вихований, вігодований.
 2. д. Благовоспитанный.
Воспитатель, ница = вихователь, ка, учитель, ка.
Воспитѣть, воспитѣвать, ся = вігодувати, згодувати, вигодувати; ся, виховати, виховувати, ся, виховати, виховувати, ся, віростити, вирощувати, ся, плекати. С. Л. — Ой годувала дочку не год, не два, та й згодувала — людям слуга. н. п. — Виховав дитину в добрую годину. н. пр. — Ой був в Січі старий козак на призвище Чалий, виховав він сина Саву козакам на славу. н. п.
Воспламенѣніе = запалѣння, спалахненія.
Воспламенѣть, ся = запалѣти, ся, вспалѣти, запалѣти, занѣти ся, загорѣти ся. С. Л.
Воспламенѣмость = палкїсть.
Воспламенѣть, ся = запалѣти, ся, запалювати, ся, займѣти ся; розпалювати, ся. — Занялось так швидко, що ніяк не можна було потушити. — А він так розпалив ся, що вже ні на що не дивить ся. — **Воспламенѣмый, воспламенѣющій, ся, легко воспламенѣющій, ся** = палкий, скоропалкий.
Восполеніе = виповнѣння, заповнѣння.
Восполнѣть, ся = виповнѣти, ся, заповнѣти, ся; доклядувати, досинѣти, доливати до...
Воспользоваться = покорїстувати ся (С. Л.), пожїти, поживїти ся, пожитковати, скорїстувати ся, скористати. (Гал.) — Хотів добром моїм пожитковати. — Хто поживе моє добро? К. Ш.
Воспоми́нание = 1. згадування. (Лев.)
 2. спомини, споминка, згадка, спогад. С. Л. — **Въ воспоми́нание** = на спомини, на згадку, на не забудь. — Посажу ко-

ло хати на спомин дружині, і яблуно і грушечку на спомин єдиній. К. Ш.

3. пам'ятка. — Се міні пам'ятка від батька.

Воспомина́ть, ся = зга́дувати, ся, спо́мина́ти, ся.

Воспомяну́ть = згада́ти, спогада́ти. (С.З.Л.)

Воспослѣ́довать = споді́яти ся, ста́ти ся, скла́сти, ся, зді́яти ся. — Споді́ялося таке лихо, що крий Боже! — Не так жадало ся, та так склало ся. н. пр.

Воспособля́ть = помога́ти, запомага́ти.

Восприя́тствовать = перепи́нати, спи́нати, зупи́нити, перешко́дити, на перешко́ді ста́ти. — Гуляла, гуляла й мати не спинала, а тепер зупинила чужая чужина. н. п. — Коли б тільки він не став міні на перешкоді, то б усе було добре.

Воспрети́ть, воспреца́ть = заборони́ти, -ня́ти, за́казати, -зува́ти, боро́нити, (говорити) — за́щити, за́щитькати. — А він мене з корчи не гонить, а він міні пи́ти не боро́нить. н. п. — З хати не пускала, гулять за́казала. н. п.

Воспреще́ние = заборона, за́каз, за́прет.

Восприима́ть = бра́ти, при́йма́ти. — **Восприима́ть отъ купели** = хресті́ти, у хрест уво́дити.

Воспри́емникъ, ца = хреще́ний ба́тько, хреще́на ма́ти.

Воспри́емный, ая, оте́ць, ма́ть = д. **Воспри́емникъ, ца**; — **сынъ, дочь** = хреще́ник, хреще́ница, похрестник, ця. — На Свят-вечер хрещени або хрещениця приносять батькови вечерю. н. о.

Воспри́мчивость = уразли́вість, чу́йність. (С. Ж.)

Воспри́мчивый = уразли́вий (С. Ш.), чу́йний. (С. Ж.)

Воспроизводи́ть = д. **Возобновля́ть** і **Возсозида́ть**.

Воспроти́ваться, воспроти́вля́ться = проти́вити ся, змага́ти ся, зата́яти ся, супереча́ти ся, опи́нати ся, не зго́дити ся, не зго́жувати ся, о́пір ста́вити (С. З.), о́перти ся.

Восприя́нуть = проки́нутись.

Воспыла́ть = запала́ти, спала́ти. — Вони ж почувши, запалали гнівом. К. С. П.

Воспѣва́ть, воспѣ́ть = 1. **спѣва́ти, виспѣ́увати, виспѣ́вати**. — Та через те, що їх поет не виспѣвав, усіх їх до 'дного ларод позабував. К. Д. Ж. — Виспѣвує соловейко. К. Ш.

2. **сла́вити, вихвала́ти, всла́вити, ви́хвалити**.

Восто́къ = схі́д. С. Л. — На сході сонця. С. З.

Восторгáться = раді́ти (дуже).

Восторѣ́тъ = раді́сть (велика). — Вітає радість і надія в очах веселих, молодих. К. Ш.

Восто́чный = схі́дний, сходи́вий. — Сходо́вий вітер.

Вострѣ́бовать = потре́бувати, ви́правити.

Востре́нький = гостре́нький.

Востренета́тъ = затре́мтіти, затре́потіти, задрі́жати.

Востри́ть = гостри́ти, точи́ти. — Точив ножиці, а все тупі. С. Ш.

Вострогла́зый = д. **Быстрогла́зый**.

Востроно́гий = д. **Быстроно́гий**.

Востру́ха, востру́шка = цокоту́ха, мото́руха.

Во́стрый = го́стрий.

Восхвале́ние = хвала́, похва́ла.

Восхваля́ть = вихвала́ти.

Восхити́тельный = чудовни́й, чарі́вний, роскі́шний.

Восхища́ть, ся = чарува́ти, раді́ти.

Восхище́ние = раді́сть (велика).

Восходи́ть = сходи́ти, ві́ходити, підійма́ти ся. — Б'ють пороги, місяць сходить, як і перше сходов. К. Ш. — Ой зійшла зоря весірова, н. п.

Восхо́дь, воохо́ждение = схі́д, ві́ход.

Восхоте́тъ = захоте́ти, захті́ти, заба́жати.

Восца́ = свербо́лячка (лишай).

Восца́рствовать = за́царювати.

Восчу́ствовать = зачу́ти. — Ой зачула моя доля, що не бути міні дома. н. п.

Восше́ствие = ві́ход.

Восьмери́къ = вісьмери́к. — Візьми хунт свѣточ вісьмерику.

Восьме́рка = 1. (в картах) — **восьма́ка, вісі́мка**. (Малорус. игри. Київ. Ст. 1887—6).

2. **вісьмери́к**. — Пап поїхав восьмериком.

Восьмидеся́тый = вісі́мдеся́тий.

Восьмо́й = вісьми́й, восьми́й.

Вотка́тъ = утка́ти, виле́сти.

Воткну́тъ, ся = встро́мити, ся, устро́мити, застро́мити, уві́ткну́ти, вгори́дити, ся. — Волила б ти ніж в мене вгоридити, ніж маеш, мила, ті слова говорити. н. п.

Во́тра = трі́ни (С. Ш.), збо́іни (тільки від солом, а перше — й від металу.).

Вотру́ха, вотру́шка = д. **Ватру́ха**.

Во́тчимъ = ві́тчим.

Во́тчина = ді́дівщина, ді́дизна, ба́тьківщина, ма́теризна. (Родовий маєток.) — Ви купили сей грунт? Ні, се мой батьків-

щина. (Слово **Вотчина** прикладаєть ся до нерухомого земельного маєтку, частіше великого).

Вотчинникъ = властитель нерухомого маєтку.

Вотніе = марне, дарма, дурно, даремне. — Як марно навив, так марне і іде. н. пр. — Свѣте місяць та не гріє, тільки дурно у Бога хлїб їсть. н. пр. — Може я бідна даремне плачу, може його вже я й не побачу. н. п.

Вотъ = от, ось, це, оце, ото, тут, аж ось, та. — Та була в мене жінка, та була в мене Любка. н. п. — Аж ось і до його черга прийшла. — **Вотъ-вотъ** = от-от, туж-туж, ось-ось, ось-ось-ось, за того. — Аж тут і на дворі туж-туж уже свѣтає. Гул. Ар. — Час загого й жати. К. Ш.

Вотъ гдѣ = ось-де, от-де, осьдечки, аж осьдечки, аж осьде. — **Вотъ еще!** = ото ще, отце, тож бак! — Отце! не бачила дива! — **Вотъ какъ!** = ось як, от як, от так! — **Вотъ какой** = ось який, от який. — Ось який завбільшки. —

Вотъ и вся не долгá = от тобі й кінець, от і все, от тобі й край! — **Вотъ сюдá** = ось сюді, он-сюді, от-сюді. — **Вотъ тамъ** = он-де, ондечки, он-там, он-тамечки, таменьки. — **Вотъ такой** = от-такий. — **Вотъ то-то** = тож то, то-тож. — **Вотъ тебѣ и на!** = от тобі й на!, отце!, оттакé!, от тобі й маєш! — **Вотъ ужъ кудá** = аж ось куді. — **Вотъ ужъ когдá** = аж ось коли. — **Вотъ что** = ось що, от що. — **Вотъ зготъ** = оцей, сей.

Вохра = охра.

Воцаритъся = зацарювати, оцарити, ся, запанувати. — Поки у Варшаві запанував Понятовський жвавив, запанував, тай думав шляхту приборкати трошки. К. Ш. — На свѣті правда запанує. — І житти могутне знову запанує, і піщо не зломить силу молодую. н. п.

Воцerkвлєніє = увѣдіння. С. Ш.

Вочеловѣченіє = очоловічення, втілення. (С. Ж.)

Вочеловѣчитъся = очоловічитись, втілитися.

Вочію, вочью = д. Воочію.

Вошки, рос. Spargula arvensis = метелик. С. Ан.

Вошкаріца = гніда.

Вошь, мн. вши, ком. Pediculus = воша, мн. воші, дїтське — кўка, зб. — вошва,

нўка. — І нўжі повна очкурня. Кот. — Нўжа заїла, С. З. — Грошей, як у жиди вошей. н. пр. — **Вошь травяная**, Arhis = трав'яна, рослинна воша, тля. — Страчують рослину вошу так саме, як і капутяну блоху. (Степовик.)

Воцаной = восковий, воцаний.

Воцѣть = воцѣти, навоцувати.

Войаъ = подорож, мандрівка.

Впадáть = 1. падати, упадати. — Упав

в ривчак. — **Впали глаза** = запали очі, позанадали. — **Впасть во унієніє** = в тугу вдаті ся. — Ой не плаче, не журігесь, в тугу не вдавайтесь, заграв мій кінь вороненький — назад сподівайтесь. н. п.

2. вливáти ся, утїкáти, вливáти. — Самаря в Дїпиро вливаєть ся.

3. попада́ти, вдавáти ся, вкида́ти ся. — Попаав в бїду. — Вдав ся в тугу.

Впадина = падь, влогівина, ямка.

Впадиствый = ямкуватий.

Впаівать = залютувати.

Впазывать = влázити, вповзати.

Впáлый = запáлий.

Впасть = д. Впадáть.

Впахáться = в'орáти ся. — Він в'орав ся в мое поле.

Впервой, впервыє = вперве, вперше, спершу. — Де вперше в свѣті радієть вздрів. Петренко-Сип. — **Это ему не впервой** = се йому не первина. Номис.

Вперевáлку = перевáлюючись, по малу (пти, їхати).

Вперевáль = 1. навпростець, манівцєм. С. З. — Гей яром, яром за волами, манівцями за вівцями. н. п. — Навпростець пішов.

2. д. Вперевáлку.

Впереді = 1. попереду, спереду, посамперед. С. З. Л. — Попереду Дорошенко веде своє військо хорощенько. н. п. — Із за гори, із за кручі горде військо виступає, посамперед Морозенко сивим копом виграває. н. п. — **Впереді пáті** = перед весті. С. З. Л.

2. наперед, на дáльше.

Вперѣдъ = 1. вперѣд, уперѣд, попереду, поперѣд, наперед; з гори. — Поперѣд батька в некло не сунь ся. н. пр. — Поперѣд спитай ся, а тоді і зай ся. н. пр. — Посилає мене поперѣду. — Він усі гроні з гори дає. Под. — Нехай з гори знає, чого від мене можна надїяти ся, а чого ні. Фр.

2. д. Вперѣді 2. — Щоб мнї наперед ніколи слога не було!

Вперемѣжку, вперемѣжку = мїшма. — Треба мїшма класти: одно через друге.

Вперётъ, ся = **впёрти, ся**.

Вперіть = **вту́нити (очи)**.

Впечатлительность, впечатлительный = д. **Воспри́ймчивость, воспри́ймчивый**. — Антін дуже вразливий на всяку красоту. Фр.

Впечатлѣвать, ся = **вразѣти, ся**.

Впечатлѣніе = **вразѣння (С. Л.), вразѣння (Фр.)** — **Провзвесті впечатлѣніе** = **вразити**. — Розмова зробила на нього дуже прикре вразѣння. Фр. — Молодих не звичайно вразила краса... Лев.

Вшивать = д. **Вобратъ**.

Вшиватся = 1. **втя́гувати ся**. — Його так скоро не напоїш — він уже втигнув ся. 2. **в'їдати ся, уї́дати ся (С. З.), впи́вати ся, уп'їсти ся**. — Кайдани уїдають ся в тіло. С. З. — Уп'їв ся, як риб'ях. н. пр. — Як п'ївка випла ся.

Вписываніе = **вписання, уписування**.

Вписать, вписывать, ся = **вписати, упи́сати, упи́сувати**.

Впитывать, ся = д. **Вобратъ**. — **Впитывающий въ себя** = **беркйй (С. Ш.)**.

Впихиваніе = **впихання**.

Впихивать, ся, впихнуть, ся = **пхати, впихати, упи́хати, упи́хувати, ся, впи́хнути, упи́хати, ся**.

Вплавъ = **впливи, уплінь (С. Л. Ш.)**. — Пливи, пливи, селезню, та вплинь за водою. н. п. — Пливи уплінь за водою, а я піду у слід за тобою. н. п.

Вплеснуть = **впли́снути, вхлю́пнути**.

Вплесеті, вплесть, вплестать, ся = 1. **вплести, заплести, вєукати, вплітати, ся** і т. д.

2. д. **Впшѣать, ся** 3.

Вплотнѣю = **щільно, (про їжу)** — до схочу́, до не́хочу. — О полудні гребли сіно і в валочки клали щільно. н. п.

Вплоть = 1. **щільно (С. З.)**.

2. до краю, до кінця, до нія, аж, аж до́, аж по́. — Одрівав до краю. — Налив аж по самі в'ищи. — Гуляли аж до рашку.

Вподѣмъ = **під силу**. — Се йому не під силу.

Вподлоса = **тихенько**. — Скажу йому тихенько: люблю тебе, серденько. н. п.

Вподзѣть, вподзѣти = д. **Впа́зывать**.

Вподнѣ = **вповнѣ, уповнѣ (С. З.)**, зовсім, цілком, до краю, до останку.

Вподоборѣта = **трѣшки бо́ком, оберну́вшись**.

Вподовіну = **на половіну**.

Вподуті = **на половині дороги, на півдорозі**.

Вподыная = **під чаркою, на піднітку, піднілий**. — Ні, він не п'яний, але під чаркою. — Елей хоч трохи був піділий, та з розумом. Ког.

Вподсытѣ = **підгоду́вавшись, на́дголодь**.

Вподы = **на половіну**.

Вподѣ = **до речі, до діла, до ладу**. — Скавав як раз до речі, як в око вліпив.

Вподыхахъ = **ханаючись, ква́плячись, заха́павшись**.

Вподожнѣ = **порожняком**. — Туди їхали з вагою, а вертали ся порожняком.

Вподу = **впору, саме в час; як раз, в міру, до міри, помірно, як слід**.

Вподслѣднее, вподслѣдніе = **в останнє, в останній раз, на послідок, на останці**.

Вподслѣдствіи = **опісля, навпісля, на-впослі**.

Вподьма́хъ = **поночі**. — Хто ходить поночі, шукає немочі. н. пр.

Вправду = **справді**. — Чи вже ж і справді вип казав?

Вправитъ = **управити, заправити**.

Вправо = **управо, праворуч, соб, поб.**

Вправѣ = **з права, на право, праворуч**.

Впра́хъ = **до останку, до нія, до поги, до щенту**.

Впредъ = **на перед, на дальше; аж до... по́ки аж...** — **Продолженіе впредъ** = **дальше буде**.

Впробѣлъ = **біляво, пробіловато**.

Впрѣголодь = **на́дголодь**.

Впрѣжелъ = **жовтяво**.

Впрѣзелень = **зеленасто, зеленкувато, впрѣзелень (Чайч.)**

Впрѣкъ = 1. **на корість; на пожиток, на добро́**. 2. **в запѣс**.

Впрѣсѣкъ понасть = **вклепати ся, пона́сти в халєлу, помітнєс у дурні**.

Впрѣсинъ = **спяваю**.

Впрѣсонкахъ, впрѣсонки = **з просоння, з просонку**.

Впрѣхмель = **не зовсім вїтверезившись**.

Впрѣхолость = **живучі часом не вкуні з жінкою**.

Впрѣчемъ = **протє, а протє, однак, одначе, об тїм, адє**. — Сім літ горох не родив, протє голоду не було. н. пр. — Пачє гадина, а об тїм хто його зна. Чайч.

Впрѣгивать, впрѣгну́тъ = **вдигувати, встрибувати, вско́кувати, вилгнүти, встрибу́ти, вско́чити**.

Вирієкати, вирієквати, вирієнути = вбрієкати, -увати, -нути, вціркати, заціркати. — Молоком в око заціркати.

Вирьєть, = навзаводи. С. Л.

Вирягати, ся = запрягати, вирягати, ся.

Вирядувати = 1. впрядати.
2. д. Вирієувати.

Вирямлівати, ся = випрямляти, рівняти, вирівнювати.

Вирямь = 1. прямио, просто. — Пішов просто до його. — Ми просто йшли. К. Ш.
2. справді. — І справді так.

Виряєть = д. Вирядувати.

Вирягати, вирятувати = сховати, приховати, заховати, ховати, приховувати, заховувати. — Спасибі в кишені не сховаеш. п. п.

Вирячь, ся = вирягати, запрягати, ся.

Вієувати, вієувати = заганяти, вганяти, заганяти (полохаючи).

Вієувати, вієувати = впускати, пускати, пустити. — Василь, ти мій батьку, пусти мене в хатку. п. п.

Вієувати = пусткою, без ужитку, дарма, дурно. — Хата стоїть пустою. — Вієувати лежати (про землю) = вакувати. — Земля вже скільки літ вакує.

Вієувати, вієувати, ся = 1. вилітати, влітати, ся.
2. вилітати, ся, вилітувати, ся, втручати ся. — І його вилував в своє діло. — Не втручай ся в чуже діло.

Вієувати = 1. д. Вираєть.
2. пишно. — Вирядилась пишно.

Вієувати, вієувати = ветромити, застромити, вгородити, увієувати, увієувати, ветромляти, втікати.

Вієувати = напишати.

Вієувати, вієувати = виєувати, вєувати, упятувати. — Вєувати випили десять пляшок червоного.

Вієувати = 1. ворог, мн. ворогі, здр. ворієньки, ворієньки, (бувший приятель) — рибрат. — То мій давній ворог. — Брешіть, брешіть ворієньки, а ви люде чуйте. п. п. — Хан учинив ся рибрат Хмельницькому. Л. В.
2. яр, здр. ярієк, (степовий) — балика, балочка, (з ліском) — байрієк.

Вієувати = ворогування, ворожєна, неприязнь.

Вієувати = ворожєний.

Вієувати = ворогування.

Вієувати = ворогувати. — Мазєна і

Палій проміє себе ворогували. п. о. — Як зо мною гуляють, тоді мінї цїрують, а як від мене підуть, ще й на мене ворогують. п. п.

Вієувати, вієувати = ворожєний.

Вієувати = врієтїч, рієно. — Як уже цієно, розійшли ся рієно. п. п.

Вієувати = вієувати, осббо. — Гуртом дешєвше, як вієувати.

Вієувати = вієувати. — Ударив вієувати.

Вієувати = рєкїєдано.

Вієувати = д. Врієувати. — То дрїєла врієтїч всї дали. Кот. — Так всї і кнєувались врієтїч.

Вієувати, вієувати, по = вієувати, по, розумний, по, втямкї. — Та все по нашому, щоб кожному воно розумно було. Кв.

Вієувати, вієувати, ся = напоумити, напоумити (С. З.), наредити, вїєувати, напоумляти, ся, вїєувати, ся. — Вієувати на розум напоумив.

Вієувати = брєхїє і д. Вєувати. — Врєхєно свьєтї пройдеш, та назад не вернеш ся. п. пр.

Вієувати, вієувати = брєхїє, брєхїє, брєхїє, брєхїє (м. р.), брєхїє, забрєхїє, брєхїє (ж. р. С. Аф.), скоробрєхїє, чїєстобрєхїє, (хто допомагає брєхїє) — підбрєхїє. — Палаєнт і сам був зла брєхїє — ієзїєк його тож не клеєчка. Кот. — О, вже цього чїєстобрєхїє не пїємаєш.

Вієувати = брєхїєвїєка. — А що, люде добрі, чи не з брєхїєвїєки ви? Кв.

Вієувати = д. Врієувати. — З брєхїє не мруть, та тільки вієувати не їмуть. п. пр.

Вієувати = зєнаєцька, несподїєвано. — Що як би яєгєл зєнаєцька злєтїєв з неба з огєєною рієкою. Кот.

Вієувати = 1. врієувати, урєувати.
2. дорєувати, врієувати.

Вієувати = прєстїєшїє.

Вієувати = д. Ворієувати.

Вієувати = 1. брєхїє, побрєхїєвати, вбрєхїєвати, брєхїє тоєчїєти, москалїє вєзїєти, підпускати, (на сповідї) — поєнає вєзїєти в рєшєтїє, (перєстїєти) — перєбрєхїєти, (помогати) — підбрєхїєвати. — Яєзїєком брєхїєти — не цієном маєати. п. пр. — Врєєть во всю Ієванєвєкую = брєєше на всї заєтаєвки. Нєм.
2. д. Вєувати гєрєдїєти.

Вієувати = 1. лієувати.
2. лієувати.

Вієувати = лієувати.

Вієувати = лієувати, гїєувати. — Яєє вже там лієувати, коли сухотїє.

Вієувати = лієувати.

Врачевать, ся = лічити, ся, гоїти, ся. — Шкода гоїти, коли смерть приде. н. пр.

Врачъ = лікаръ. — Лікарів, чи поміжись, чи не поміжись, а калитка розвяжись. н. пр. — **Быть врачёмъ, заниматьея врачеваніемъ** = лікарювати. — Він уже 5 літ лікарює.

Вращающийся, но = коловоротний, но, обертнем. — Так міні обертнем хата і ходить (казав слабій). Ніс.

Вращать, ся = вертїти, ся, крутїти, ся, обертати, ся. — Земля обертає ся коло сонця. Де-що про свїт Божий.

Вращеніе = обертання, вертїння.

Вредитель, ница = шкодник, ця.

Вредительный = шкодливий, шкодний, вадливий, вадкий, шкодучий, нездоровий.

Вредить = шкодити, вадити, шкоду шкодити, робити. — Більшо око не шкодить, тільки око не бачить. н. пр. — Хто пізно ходить, той сам собі шкодить. н. пр. — Не один доказ сам собі шкоду шкодив. н. п. — Ледачому животові і широго вадить. н. пр.

Вредный, но = шкодливий, шкодний, но, вадливий, вадливо, вадко, вадить. — Шкодливий, як кішка. н. пр. — Хлїб на хлїб не вадить, а кий на кий вадить. н. пр.

Вредоносный = д. **Вредительный** і **Вредный**.

Вредъ = шкода, вада. — Чия шкода, того й грїх. н. пр. — Мудрий Лях по шкоді. н. пр. — **Вредъ причинить, нанести** = нашкодити, шкоду зробити, вчинїти. — Батько нашкодив, а дїти в одвіті. н. пр. — Коваль шкоду зробив, а шевчи повїсили. н. пр. — А хто би кому шкоду учинив, тот маєть шкоду заплатити. Ст. Л. — **Во вреду, ко вреду** = на шкоду. — На шкоду людську збудившая ся проява. Л. В. — Аби не присягали фалшиве на шкоду ближняго. Б. Н.

Временемъ = часом, часами, іноді, інколи, порою, від часу до часу. — Часом з квасом, порою з водою. н. пр.

Временной, временный = дочасний, часовий, тимчасовий. — Частиа дочасна, а людїи довїчні. н. пр. — Боярину квітка часова, а Петрови дівка вікова. н. п. — Опекуи або заставниці і кожний, дочасним правом іменї держачи. Ст. Л. — **Временно** = дочасно, до часу, покі-що. — До часу глечик воду носить, поки вухо не одірветь ся. н. пр.

Временчикъ = милованець, котрому почастило за короткий час із низького стану osiąгнути великої сили при державній особі.

Время = час, година, поря, доба, вре-

м'я, урём'я. (С. Ш.) — Час платити, час тратити. н. пр. — Час до дому, час і пора. н. п. — Се було пізньої доби. — Та згнула добра година: вмерла моя вірна дівчина. В. Щ. — **Всё-время** = у свій час, вчасно, впору. — Добре, коли все у свій час зроблено. — **Во время** = під час. — А ще би хто під час служби Божої розмовляв ся. Б. Н. — **Во всякое время** = по всяк час. — Він по всяк час такий. — **Время отъ времени, отъ времени до времени** = від часу до часу, коли не коли, іноді, інколи, часом, часами. — **Въ почное время** = почною добою, ночної добі. — Де ти волочив ся почною добою із чужою милою. н. п. — Почної доби з неволї втїкали. н. д. — **Въ рабочее время** = в робочу пору, в дільний час. (Ніс.) — **Въ прежнее время** = спершу, допреж сього, за прїжніх часів. — **Въ то время** = тоді, тоді саме, за тїєї години. — **Въ последнее время** = останніми часами, в останній часі, останніми часі. — Ну, останніми часі був дуже зажурих ся Рус. В. — **На время** = на який час, до часу, дочасно. — **Съ какого времени** = відколи, з якого часу. — Відколи та й досі не має. — **Съ этого времени** = з сього часу, від тепер. — **Съ того времени** = з того часу, з тїї порї. — З того часу, як женив ся, я ніколи не журих ся. Кот. — **Съ давняго времени** = з давніх часів, здавна, з давньої давнїни, з давніх давєн. — **Съ незапамятныхъ времениъ** = з поконвіку, з вік-віку, віковично. — **Свободное время** = дозвілля, вільний час, гулянки, погулянки. — Нехай колись на дозвіллі зроблю. — **Благоприятное, тяжелое время** = година, добра година, лиха година, злігодня година, лихоліття. — При добрій годїні — куми й побратими, а при лихій годїні, немає й родани. н. п. — В лихую годину я-кось недавно доведось міні заїхати в Україну. К. Ш. — Як у нашій славіній Україні були колись престрашній злигодні години. н. д. — **Въ какое время** = в яку годину, якого часу. — Ой Бог знає, коли вернусь, в яку годину, прийми ж мою Марусеньку, як рідну дитину. н. п. — **Это было не въ наше время** = це ще не за нас було, не в наші часі діялось. — **До времени, впрядъ до времени** = до якого часу, поки-що — Мнѣ те-

пєрь не вре́мя = не маю́ ча́су, ніколи.
 — Сухо́є, дождли́воє вре́мя = годи́на,
 дощова́ годи́на. — Вік прожити — не
 дощову годи́ну пересі́дити. н. пр. — (Перед
 обі́дом) — передобі́док, (Перед вече́рею)
 — підвечє́р'я, підвечі́рок, (Перед сно́м
 або як саме полягали спати) — ля́гови,
 облягі́, обляго́ма. — Це було саме в о-
 бляги. — Були вже обляги; і Юлія лягла.
 К. Д. Ж. — От раз він входе у свою ха-
 ту облягома, а за ним слідом щось входе.
 н. о. (Між весною і лі́том) — за́літки. —
 Вре́мя возки ко́нєвъ, хлѣ́ба є́ль поля́ =
 копові́з, возови́ця. — Се було саме у ко-
 пові́з. — В. егреба́нія = гребови́ця. —
 В. жа́твы = жнива́. — В. косьби́ =
 косови́ця. — В. паха́нія = о́ранка, ра́-
 лянка. — В. поє́ва = сїя́нка, сївба́,
 сїйба́. — Передь оборо́м хлѣ́ба и ово-
 щєй = передні́вок, передні́вка. — В.
 роє́нія пче́ль = рїйба́, ройови́ця. — В.
 соби́ра́нія ма́ку = макотру́с. — В. ли-
 пїя́нія = липьба́. — В. сва́дебъ = же-
 нї́тво. — Вре́мя пра́здно прове́сти =
 змарнува́ти час, провакува́ти.
 Вре́мячисле́ніє = лі́тощо́т. — У нас лі-
 тощот веде́ть ся з того́ часу, як наро́днє ся
 Христо́с. (З рукопи́с. калєндара).
 Врїну́ть, ся = д. Вобри́снєть, ся.
 Врѣ́нь = врѣ́ньє, врѣ́нї, вщє́ртъ. —
 Врѣ́ньє з берега́ми. — Наспав мірку
 вщє́ртъ.
 Врождѣ́нный = прирождѣ́ннїй, природи́й,
 роди́мїй. — Вона прирождєна відьма. н. о.
 Врѣ́зницю = нарі́зно. — Гуртом дешєвшє,
 як нарі́зно.
 Врознь, врозь = рі́зно, оє́бо, по́різно.
 — Як уже пі́зно, розїдемо́сь рі́зно. н. п.
 Врозє́нь = д. Вразє́нїнїю.
 Вроста́ть = д. Врєста́ть.
 Врѣ́сто́к = нарі́ст.
 Врѣ́схмє́ль = д. Вїобльня́нїа.
 Вруба́ть, вруба́ть = заруба́ти.
 Вручї́, вру́ня = д. Враль.
 Вруча́ть = уруча́ти, доруча́ти, прируча́-
 ти, до рук дава́ти. — А ти, милий, од'-
 тажєши, кому́ж мене уручаєш? н. п. —
 Покло́ни ся отцю́, несьді́, що во́пи тебе од'-
 кла́шали і братови́ прируча́ли і на поса́д ви-
 ряжа́ли. н. п. — Хмельницькому до рук по-
 дав. н. п. — Чи уже ж ти помїраєши, кому́
 добро уручаєш? Доручаю кошовому, писа-
 реві сїчовому. н. п.

Вруче́ніє = доручє́ннїя.
 Врыва́ть = д. Вка́пыва́ть.
 Врыва́ться = 1. д. Вка́пыва́ться.

2. вдера́ти ся, впера́ти ся.
 Врї́зывать, ся = 1. урїзува́ти, ся, врї-
 зувати, ся, вробля́ти (рїза́ннїм).
 2. в'ї́дати ся. — В'їлоє́ь йому́ в голо́ву,
 лї́к не забу́де.
 3. д. Врыва́ться 2.
 4. зако́хуватись, втѣ́бнати ся. (Д. Вло-
 бі́тись.)
 Врїо́хаться = д. Влобі́тись і Вля́пати ся 3.
 Врѣ́дь, врѣ́дь ли = наврѣ́д, навда́ку.
 Вса́дникъ = їзде́ць, верховє́дь, верхо-
 ві́к, верхови́й. — Де не звиз ся їзде́ць,
 мчи́ть ся по полю́. н. о.
 Вса́жива́ть = вса́жувати, стромля́ти,
 встромля́ти.
 Вса́сьыва́ніє = вбїра́ннїя.
 Вса́сьыва́ть, ся = 1. вбїра́ти, ся, втї́гу-
 вати, ся, набїра́ти ся. — Вса́сьываю-
 щїй = беркї́й. (С. Ш.)
 2. д. Впива́ться 2.
 3. прїє́бсувати ся, усєса́ти ся. — Дн-
 тина потро́ху прїєсо́ала ся.
 Вє́є = д. Вєсь.
 Вєсє́вгустѣ́йши́й = д. Августѣ́йши́й.
 Вєсє́вїдї́щїй = вєсєвїдї́ющїй.
 Вєсє́возмо́жнїй = вє́які́й, прєвє́які́й, вє-
 змо́жлївїй.
 Вєсє́высо́чайши́й, вєсє́ві́шнїй = найві́щїй.
 Вєсє́да = за́вжди, за́вше, за́всєгда́, усє́.
 по вє́як час, їзві́к, за́всїгді́ (Ча́йч). —
 Старо́му за́вше годи, як малому́. н. пр. —
 Він усє ходи́ть пі́шки. — Ми їзві́к так
 жили. (С. Л.) — В чужих рука́х за́вше
 більши́й шма́ток. н. пр.
 Вєсє́да́шнїй = за́всєгда́шнїй, повє́якчас-
 нїй.
 Вєсє́дно = що ро́ку, що го́ду.
 Вєсє́днє́внїй, по = 1. щодѣ́ннїй, щоднї́,
 щодѣ́нно. — Чуже поле полываю́ що днї
 і що по́чі, поки по́ши не заспа́ють чужим
 піско́м очі́. К. Ш. — І в пі́сні тїй надї́
 вє́ і мўки свої́ ми вилили, сьпїваю́чи що-
 денно́ її́ Ча́йч.
 2. цї́лодѣ́ннїй, увє́сь, цї́лий дєнь, у-
 вєсьдє́нєчки. (С. Ш.)
 Вєсє́копє́чно = авжє́ж, аджє́ж, пє́внє,
 ко́нчє.
 Вєсє́лє́нная = сьві́т, сьві́т Бѣ́жїй, вєсь-
 сьві́т. (С. Ж.)
 Вєсє́лє́скїй = вєсьє́ві́тнїй, сьві́товї́й.
 Вєсє́літь, ся = осєлі́ти, ся, насєлі́ти, ся,
 осєді́ти, осє́сти ся, вєсєлі́ти, ся.
 Вєсє́мїлостивѣ́йши́й = наймїлостивї́шїй.
 Вєсє́мїрнїй = вєсьє́ві́тнїй, повє́сєві́тнїй,
 вєсє́гогє́сві́тнїй (К. Краш.), цї́лосьві́тнїй

(Лев). — Зоря всесвітня зійшла, і мир, і радість принесла. К. Ш.

Всемогущество = **всемогучість**, **всесіла**. (С. Пар.).

Всемогущий, всемо́щный = **всемогучий, всесильний**. — Тебе благая, всесильний Боже!

Всемі́рный, по = д. **Всевозмо́жный**, **яко мога**, **усяким способом**. — Треба яко мога дбати, щоб...

Всемі́стный, по = **повсю́дний**, **скрізь**, **усюди**, **повсюди**, **по всіх усядах**.

Всенаро́дный, по = 1. **всенаро́дний**, **по**. 2. **прилю́дний**, **по** (С. З.), **привселю́дний**, **по**. — Вона мене привселюдно ганьбила.

Всенижа́йший = **найни́жчий**.

Всео́бщий = **спільний**, **гуртовий**, **загальний**.

Всепокоро́ный, всепоро́рїйний = **всепокі́рний**, **найпокі́рніший**.

Всересві́тлїйший = **найясні́йший**. (Пр. д. під с. **Августї́йний**).

Всердцáх = з **пересердя**, **розсердившись**. — Та де він з пересердя так каже.

Всесві́тний = д. **Всемі́рный**.

Всесвято́й = **найсвяті́йший**, **пресвяті́й**.

Всесильный = **всесильний**, **пайдужчий**, **найсильні́йший**.

Всесла́вный = **найсла́внїйший**.

Всѣ́таки = д. під с. **Весь**.

Всесуслáшаніе, у виразі „**Во всесуслáшаніе**“ = **голосно**, **щоб усі почу́ли**.

Всѣ́блáй, до = **цілий зовсім**, **цілісенький**, **цілком**.

Всѣ́часный, по — **щочáсний**, **щó чáсу**, **щó годїни**, **по вськ чáс**.

Всѣ́дный, всѣ́дный = **всѣ́дний**, **всѣ́да**. — **Всѣ́дная недѣля** = **всѣ́дна**. — Се було на всѣ́дній.

Всѣ́дець = **всѣ́да**.

Вскáкнать = **скакувати**, **спли́гувати**; **схоплюватись**. — Разом скочив на коня. — Миттю схопив ся з місця. С. Л.

Вскáкнать = **ско́пувати**.

Вскарáбкаться = **відряпати ся**, **здрїпати ся**, **здѣрти ся**, **вїлізти**, **злізти**.

Вскармливáть = **вигоду́вати**, **згоду́вати**, **викормлювати**. — Ой ти знав на що брав мене певедлячку, згодувала мене мати, як перепелячку. н. п.

Вскáтáть, вскáтывáть, **ся** = **скотїти**, **вїкотити**, **ско́чувати**, **ся**.

Вскáтывáться = **скидáти ся**. — Риба скидасть ся.

Вскачь = **ско́ком**, **вско́ки**, **на вско́ки**, **пли́гом**, **навзáводи**. — А він вбоки, та вскоки. — Як пішов мій кінь плигом, плигом! н. о. — Пустив копей навзаводи і скоро доїхав.

Вскідывáне = **скидáння**, **підкидáння**.

Вскідывáть, ся = **скидáти**, **ся**, **підкидáти**, **ся**. — **В. на когó** = **накидáти ся на ко́го**.

Вскипáть, вскипѣ́ть = **закипáти**, **закипїти**, **скипїти**. — **Вскипѣ́ть гнѣвомъ** = **запалáти гнѣвом**, **розлютовáти ся**.

Вскипятїть = **спарити**, **нагрїти**. — **Треба спарити молоко**. — **Нагрїй окріп**.

Вскисáть = **скисáти**.

Всклáдывáть = **складáти**, **накладáти**.

Всклевáть, всклепáть = **набрехáти**, **обрехáти**, **наклепáти**.

Всклокотáться = **заклокотїти**. — **Заклокотїло синє море**.

Всклокоченный = **скудо́вчений**, **ску́дланий**, **скуйóвжений**, **покудо́вчений**; **розкудо́вчений**, **розку́дланий**, **розкуйóвжений**, **розпáтланий**. — **Всклокоченная голова** = **ку́дла**. (Чоловік з такою головою) — **кудлáй**, **кудлáнь**. — Його борода давно не бачила гребінця і стриміла покудовчена. Фр.

Всклокочѣть, ся = **скудо́вчити**, **покудо́вчити**, **яко́лшкати**, **поколóшкати**, **скошмáтити**, **скуйóвдити**; **розкудо́вчити**, **перекудóвчити**, **розпáтлати**, **перекóшлати**, **розкошмáтити**, **розкуйóдити**, **ся**. (Д. **Взѣрóшити**).

Всклоченный, всклочѣть = д. **Всклокоченный, всклоччѣть**. — **Всклоччѣть когó**, **задáть всклочку** = **за чуба відрати**, **ску́бки дáти**.

Всковырáть = **сколупáти**, **поколупáти**, **подряпати**.

Вско́къ = 1. **скі́к**.

2. **д. Вскáчь**.

Всколебáть, ся = **схитну́ти**, **ся**, **захитáти**, **ся**, **похитну́ти**, **ся**, **заколихáти**, **ся**. — **Пливє човен**, **води новен**, **та колиб не схитнув ся**. н. п.

Всколѣхáть = д. **Всколебáть**.

Вскользь = **злѣгка**, **поверхóвно**. (С. Пар.)

Вскопáть = **сконáти**, **зрити**.

Вскормїть = **згодувáти**, **вигодувати**.

Вскормленнїгъ, ца = **годóванець**, **годóванка**, **вигодóванець** і д. **Воснїтаннїгъ, ца**.

Вскормъ = **вїкорм**, **вїнас**. — **Вїдав бичка на вїкорм**.

Вскоробіть, ся = жолобіти, ся, спачити, ся, покорчити, ся, покривити, ся.
Вскорѣ = скоро, незабаром, небавом. (Гал.) — Скоро після того він поїхав. С. І. — Занедужав і незабаром умер. (С. З.)
Вкосматить, вкосмаченный = д. Всклокочить, вклокоченний.
Вкочить = д. Вскакивать.
Вкрай = 1. край, кінець; країна, сторона.
 2. біля, побіля, край, коло, близько, поблизу, суміжно.
 3. до краю, до верху, щець.
Вкрикнуть, вкричати = скрикнути, закричати, згукнути. (Чайч.)
Вкружить, ся = закрутити, ся, завертати, ся.
Вкручиниться = зажурити ся, засумувати, затужити. — Ой сів, запив, зажурив ся, що без долі вродив ся. н. п.
Вкрывати, ся, вскрыть, ся = відкривати, ся, відчиняти, ся. — Вскрыть нисьмо = розкрити, розпечатати лист.
Вкрывати трунъ = требушити, тербушити, різати, поріти, потрошити. — Вкрывати карту, козыря = перевертати карту, сьвітити, висьвічувати козыря. — Вскрывати парівъ = розрізувати болячку. — Рѣка вскрылась = лід пішов, кригу поламало, крига скресла.
Вкрыша = (в картах) — сьвітка, козырь.
Власть = в смак, у смак, до смаку, до схочу. — Діждали ся ласки, тепер усяк вається ся в смак сьвяченої паски. (З вірші).
Влухъ = голосно, в голос. — Ні в голос, ні мовчки. н. пр.
Влущать, влущивать = дослухати ся, дослухати ся, дочути, дочувати ся, прислухати ся, прислухати ся. — Я не дочув, що він казав. — Почав він ще більше прислухати ся.
Вследствие = через, через те, затім, з-за, із за, за-для того, тим, в наслідок (Гал.).
Вследъ = услід, слідом, слідком, зараз за, на здогін.
Вематривать, вемотрѣть = вдивляти ся, удивляти ся, придивляти ся, углядати ся, вдивити ся і т. д. — Він вдивлював ся в його хороше лице. Фр. — Придивись, як тепер робить ся на сьвітї.
Вематку = (про яйце зварене) — рідке, не круте.
Всывать = всувати, всовувати.

Всоеать = д. Всасывать.
Вспадать = спадати. — Спало міні на думку.
Вспавать = вицоювати, вигодовувати, विकормлювати.
Вспазывать = злізати, вилізати.
Вспамятовать = згадати.
Вспаривать, вспарить = парити, випарювати, запарювати, розпарювати. — Запарити висівки. — Розпарити дубок на обід. — Вспарить лошадь = змилити, вмилити коня. — Вспарить снину = випарити, одчухрати, одшмагати.
Вспархивать = злітати, злітати (С. З.), знімати ся, пурхати. — Два голуби в оду пили, вуркотили, знялись в парі й полетіли. н. п. — Перепел с під ніг так і пурхаву.
Вспарывать, ся = поріти, розпорювати, ся.
Вспахать, ся, вспахивать, = з'орати, ся, виорати, ся, з'орювати, ся, орати, ся. — І в тяжкі упруги може з'орю переліг той. К. Ш. — Ори ся ж ти, мой пиво! Б. Ш. — Вспаханный = з'ораний, поораний. — Вспаханное поле = рілля, ріль. (С. З.)
Вспашка = орання, оранка. — Од Явдохи починаєть ся оранка на ярину. С. З.
Вспахаться = заплакати гірко.
Вспахнуть = заплакати тріхи.
Всплескивать, всплеснуть = плюскати, хлопати, хлюскати, бовтати. С. З. — Всплеснуть руками = вдарити в долонї, сплеснути руками. — Всплеснуть крыльями = залопотіти.
Всплескъ = плюскання, хлюпання, плюск (С. З.), хлюп.
Всплошнюю, вплошь = рядом, щільно, суцільно.
Всплывать, всплыть = сливати, ізливати, випливати, виринати, зринати. — Другий раз ступив — по носі убрів, третій раз ступив — волосок ізлив. н. п.
Вспоить = д. Вспаивать.
Всполаскивать = сполоскувати.
Всполашиваться = полохати ся, зполохувати ся.
Всползать = злізати, вилізати.
Всполохнуть, ся = зполохати, ся, стурбувати, ся, згвалтувати, ся.
Всполохъ = сполох, гвалт, тривога, шарварок. — На гвалт дзвонити. С. З. — Як тривога то й до Бога. н. пр. — Вдарили на сполох.

Всполошїть, ся = д. **Всполашиватьея, Всполохнўть, ся.**

Вспоини́аніє = д. **Вспоини́аніє.**

Вспоини́ать, ся, вспоини́ть, ся = 1. згадувати, ся, пригадувати, ся, нагадувати, ся, згадати, ся, пригадати, ся, нагадати, ся, спогадати, ся, спам'ятати, спом'яну́ти, ся, позгадувати, ся. — Болить серденько дівчину згадуючи. н. п. — Таку ледачу пам'ятя маю, що й не згадаю. Б. Г. — Як заміж підеш — забудеш, як стара станеш — згадаеш. н. п. — Коли на мене глянеш, то й мене спогадаеш. н. п. — Спогадаеш мене, мила, милими словами, а я тебе спогадаю гіркими сльозами. н. п. — Ой хоч він далеко, таки менє спом'яне. н. п.
2. **схамену́ти ся, зтя́мити ся, отя́мити ся, зчу́ти ся.** — Схаменув ся, як сьвятий піст минув ся. н. пр. — І не зтямив ся, відкідь лихо склало ся. н. о.

Вспомогáтельный = **помічний, помога́ющий.**

Вспомогáть, вспомо́ществова́ть = **помога́ти, запомога́ти, поміч давати, рятува́ти, радити, раду дава́ти, допомага́ти.** С. З. Л.

Вспомо́женіє, вспомо́ществованіє = **поміч, підмога, запомога, підпомога, рада, порада, рятунок.** С. З. Л. — Слава Богу за підмогу. н. пр. — Рятуй мене в пригоді, а в добрім разі рятунку не треба. н. пр.

Вспомяну́ть = д. **Вспоини́ать 1.**

Вспоро́ть = д. **Вспарыва́ть.**

Вспорхи́у́ть = д. **Вспархива́ть.**

Вспотѣ́лый = **пітний, сїтїлий.**

Вспотѣ́ть = **спотїти, запотїти, сїтїти, чу́ба, чупрїну нагрїти, упрїти, ся, угрїти ся.**

Вспрї́гивать, вспрї́гну́ть = **сплїгувати, сплїгну́ти, стрїба́ти, стрїбу́ти.**

Вспрї́скивать, вспрї́снуть, ся = 1. **брїзкати, прїскати, крошити, порєзкати, ся, побрїзкати, ся** і т. д.

2. **сїкти, парити, шмага́ти, вїсїкти, вїпарити, відшмага́ти.** — Добре відшмагали рїзками.

3. **Вспрї́снуть обно́вку** = **покропїти.**
Вспрї́давать = д. **Вспрї́гивать.**

Вспу́гивать, вспу́гну́ть = **поло́хати, споло́хати, сполошїти, поло́жкати, кишкати.**

Вспу́тать, ся, вспу́тыва́ть, ся = 1. **плу́тати, заплу́тати, ся, заплу́тувати, ся.**
2. **набрехати, наклепа́ти.**

Вспухáть, вспухну́ть = **пұхнути, напу́хати, напұхнути, обпұхати, обпұхнути.**

Вспухли́на = **опух.** С. Л.

Вспұхлый = **опұхлий, обпұхлий.** — А он попід тином опухла дитина від голоду мре. К. Ш.

Вспу́чивать, ся, вспу́чить, ся = **надїма́ти, ся, роздїмáти, ся, розду́ти, ся, рознєсти, пачити ся, спачити ся.**

Вспы́лать = д. **Воспы́лать.**

Вспы́лать = **спалахну́ти, спажну́ти, зкїпїти, гнївом закїпїти.**

Вспы́льчивость = **зпал, опал.** (С. З.) — Та він це з'обалу сказав.

Вспы́льчивый, во = **палкий** (С. З. Л.), **зпальний, пальоний, з запалом, з опалом.** — Ну, та який же пальоний — так зразу і зкїпить.

Вспархива́ть = д. **Вспархива́ть.**

Вспархива́ть, вспархну́ть = 1. **зпала́ти, спала́ти, зпалахну́ти, спажну́ти, зпалахкотїти, вибуха́ти, вибухну́ти.** — Іскра до покоти спажнула. Помис. — Ніхто не відає, де той огонь таїє, але як разом вибухне. С. З. — Тільки побачив дим, а тут зразу як зпалахне. — **Вспархну́ль мяте́ж** = **повєтання вибухло.**

2. д. **Вспы́лать.**

3. **зачерво́нїти, почерво́нїти, зашари́тись.** — Він аж зашарив ся від сорому.

Вспы́лка = д. **Воспламенєніє** і **Вспы́льчивость.**

Вспы́нивать, ся, вспы́нить, ся = **пїшгити, ся, запїшгити, ся.**

Вспы́ть = **заспы́вати.**

Вспы́ливать, ся, вспы́лить, ся = **панїна́ти, ся, нап'яети, ся, патягати, ся, патягтї, ся.** — Ой нап'яли козаченьки великий намет. н. п.

Вспы́ть = **назад, навспя́к.** (С. Ж.)

Вставаніє = **вставанія.**

Вставáть = **установка, підніма́ти ся, зді́йма́ти ся, зводити ся, підводити ся.** — Ой то не пили пилили, не тумани уставали. н. д. — І сам уставай, і челядь буди. н. п. — Підвів ся з лїжка.

Вставѣ́ть, вставля́ть, ся = **установка, установка, ся, упрáвити, упрáвляти, ся, вробїти, вту́лити, (дво) — заднїти, (скло) — засклїти, зашклїти, застєклїти, (слово) — вкїнути, додати.** — Уставляти вікна. С. З. — Управляти образ в рамці. С. З. — Вробити камїнь в перстєнь. — **Заднї бочку.**

Вставка = **вставка, впрáвка, вту́лка, ұставка, лáтка.** (Перші два означають і дїю, і рїч, останні тільки рїч.)

Вставно́й = **вставлений, впрáвлений, вроблений; вставний; штұчний.**

- Ветарь** = в старовину́, в давнину́. — В старовину, кажуть, усе було краще. н. о.
- Ветáскивать, ся** = 1. зтягáти, зволáкати, ся.
2. злáвити, вилáзити.
- Ветать** = д. Ветавáть.
- Ветáщить, ся** = 1. зтягáти, зволокáти, ся, спёрти. — Ледве спер я мiшок на гору — такий важкий. Чайч.
2. злáйти, вилáйти.
- Ветопóрщить** = д. Вэзёрóшнить.
- Ветосковáться** = зажурити ся, засумувáти, в тóгу вдáти ся.
- Вестоннítь, ся** = занúдити. — Занудило коло серця, закололо в бо́дї. К. Ш. — **Мнѣ вестоннiлось** = занúдило, мене нúдить, нúдно мiнi.
- Ветрево́женный** = стурбóваний, сполóшений, переполóшений, зру́шений.
- Ветрево́жить, ся** = стурбóвати, ся, сполóшити, переполóшити, ся, звалтувáти, ся, стрiво́жити, ся.
- Ветренáть, ся** = розтрiпати, ся, розку́довчити, ся, розку́длати, ся. — **Встáль какъ ветренанный** = скочив як обiарений.
- Ветренéнуть ся** = стрепенúти ся, здригúти, ся, затрiпотiти.
- Ветрёнка** = тiнáчка, скúбка, прочухáн, прочухáнка. — Дали йому доброго прочухана. С. З.
- Ветрёнивать, ся** = д. Ветренáть, ся.
- Ветреныхáться** = д. Вснолошiться.
- Ветрiтить, ся** = стрiти, ся, стрiтити, зустрiти, ся, зустрiтити, зустрiнути, ся, стрiнути, ся, здiбáти, ся, спiткáти, ся, зúснити, ся. — Оце, брате, моя доля... деж то я спочину? а може й я коли небудь своє щастя стрину. Аф. — Зустрiв й, i привiтав i тихо мовив. К. Ш. — Ду́мав доли зустрiнеть ся — спiткало ся горе. К. Ш. — Бiгла Галзя густими дозами, здiбала ся вона з трьома соколами. н. п. — Як я тепер бояв ся з ним здiбáтись. Фр. — I не чулась, як зúснили дiвчата. К. Ш.
- Ветрiча** = стрiча, зустрiча, зустрiч (Чайч.), спiткáння. (С. Л.). — **На ветрiчу** = наветрiч, на зустрiч. — Iде слободою, аж на зустрiч йому шiп. н. к.
- Ветрiчáть, ся** = стрiчáти, ся, зустрiчáти, ся, стрiвáти, ся, перестрiвáти, ся, здiбáти, ся. — А убравши ся, до церкви пішла; здiбують йi аж три панци. н. п. — От iде він, а пани i перестрiвають його. н. к. — Iде, аж стрiча його чоловік. н. к. — Сьвiтає, соловейко в темнiм гаю сонце зустрiчає. К. Ш. — I то шлях i то дорога — кого спитать в полi? Хоч не питай, куди не йди — не стрiвати долi. Аф.
- Ветрiчний** = стрiчний, стрiчаний. — **Ветрiчные кумовья** = стрiчанi кумi. Ман. — **Ветрiчный вiтерь** = супрiтвiний. — **Разсказывать ветрiчному и попере́чному** = кóжному, кому́ понáло, хто зустрiнеть ся.
- Ветрiска** = д. Ветрёнка.
- Ветрiхивать, ся, ветрiхнуть, ся** = 1. трусити, витрушувати, струсу́ти, ся, трiпати, ся.
2. стрепенúти, ся, стени́ти ся. С. Л. — I шкурою сiрий бугай стрепенув. К. Ш. — Він тiльки стенив ся, так вiжки i трiснули. н. к.
- Ветунáть** = увiхóдити, уступáти. (С. Ш.) — **Ветунити въ бракъ** = д. шiд с. Бракъ. — **В. на цáрство, на престóль** = стáти на цáрство, зацáрювáти, запанувáти. — **В. въ бой** = стáти до бою. — **В. въ дóлжность** = стáти на уряд, прийáти уряд. — **В. въ дрúжбу** = подружити ся, поеднáти ся, поняти ся, (з ким лихим) — злигáти ся. — Ой коли б нас не вязало, може б лам жило ся, що волею мое серце з твоiм поняло ся. н. п. — Злигав ся з циганами, та й сам тепер зледавив. — **В. въ соiвъзъ** = стáти, пристáти до смiлки, у смiлку. — **В. въ разговóрь** = почáти розмóву. — **В. въ карáуль** = стáти на вáрту.
- Ветунáться** = 1. ветрявáти, втручáти ся, вмiшувати ся.
2. доправлiяти ся. — Чого мiнi мовчати? Я за своє доправляюсь.
3. заступáти ся (за кого), оборонiяти (кого).
- Ветунiтельный** = вступний.
- Ветунити, ся** = увiйтi, уступити i д.
- Ветунáть, ся.**
- Ветунéние** = 1. вступ, ухóдини (С. Ш.), увiхóдини. С. Ш.
2. передне слóво, передмóва, вступ.
- Ветiгивать, ся** = д. Ветáскивать, ся.
- Веуе** = мáрне, дáрма, дарёмне, дúрно. — Не будеш брати iмене Господа Бога твоего надарёмне. Б. Н.
- Веучивать, ся, веучить, ся** — 1. веу́кувати, ся, веука́ти.
2. втiскувати, вшхáти, втiснути, увiнхiнути. — Він не хотiв брати, та й таки втиснув йому три карбованця.
- Вехáживать** = д. Вехóдить.

Вехлінь, вехліньваніє = хлінання, хліп-ни, (тихе) — їхкання.

Вехліньвати = хліпати, (тихо) — їх-кати. — Прийшла Венера і скривившись, і стала хліпати перед ним. Кот. — Чути було, як хрипів бідний хлопець, судорожно хліпаючи. Фр.

Веходіть = сходити, зіходити, підніма-ти ся, (на гору) — видібати. Ман. — Зійшов по драбині. — Жито зійшло. — Тісто піднялось. — Яж думала, що сонечко сходити, аж то милий до рипочку ходити. н. п. — Іще сонце не сходило, як до мене щось приходило. н. п.

Веходня = сходня.

Веходь = схід, зіхід. — **Веходы** = сході, прорість. — Прорости нічого не має, бо дощів зовсім не було. Чайч.

Вехождієніє = схід, зіхід.

Вехолміть, ся = зхвилювати, ся, роз-хвилювати, ся, збурити, ся (про воду), поріти, поробити кўни, понакидати кучугури (про пісок).

Вехолатиць = підбити чуб у гору.

Вехрануць = заснути (на малу годину), прикурути.

Вехранувать = хроніти, хроніти. — Хро-пе, аж хата ходором ходе.

Вецаранаться = видранатись, відратись.

Вечніать = починати.

Веінаць, ся = уеінаць, ся, насінаць, ся.

Веє = усі, всі.

Веєвать, ся, веєвовать, ся = сіяти, ся, засівати, ся.

Веюду = скрізь, уеюди, веюди. (д. Везді).

Веякій = уеякій, веякій, ко́жний, ка́ж-ний, ко́жен, жа́ден, жо́ден. — **Веякій** вєчерь, день, годъ = що вєчора, що днїя, що ро́ку. — **Во веякомъ** слўчаѣ = у веякім разі, в ко́жнім разі, хоч як. — Хоч як, и у вас буду. Чайч. — **Веяки**м срдєствами = уеякім спєсобом. — **Рѣшительнo** веякій = ко́жнійснькій. — **Веяко** бываєтъ = різно буває, уея-ково буває, веячина буває.

Веякъ = д. **Веякій**.

Веячєскій = д. **Веякій**. — **Веячєски** = уеяково, різно, уеякім спєсобом, на всі лади.

Веячина = веячина, уеячина, мішанина. — В прутузї треба знать уеячину. С. Ш.

Втай, втайнє = таємне, тайно (С. Ш.), потай (С. З.), нішком (С. Л.), крадько-ма (С. З.), криткома (Чайч.). — Потай Бога, щоб і чорт не знав. н. пр.

Вта́лківать, ся = впахати, ся, пропи-хати ся.

Вта́поры = тогді, тоді, в такú добу́, на той час, тогó часу́, тієї порі́, в ту по́ру, тоді са́ме. — А чому ти тогді не приходив? С. Ш. — Як є на мед, тоді пий пиво, а як є на пиво, тоді пий воду. н. пр. — В такú добу під горою. К. Ш.

Вта́пгывать, ся = вто́пгувати, ся.

Вта́скать, ся, вта́скывать, ся = втягті, ся, втягати, ся, уволокті, ся, уволі-кати, ся, вєрти, ся.

Вта́чать, ся, вта́чивать, ся = вшіти, ся, вшивати, ся, приштукувати, ся.

Вта́щійть, ся = втягті, ся, уволокті, ся, вєрти, ся, вшелєпати ся, втеліщити, ся. — Уперсь у хату таї сидити. Чайч. — Оце ще якась пєви вшелєналась у хату. Лев.

Втека́ть = вливати ся, втікати, вилі-вати.

Втемя́шить = втовкмачити. — Ніжк втовкмачиш йому в голову.

Втемя́шиться = засісти в голові. — За-сіло йому в голові, що пічим не вібєи.

Втерєть, втирять = втєрти, утєрти, вти-рати.

Втерється, втиряться = 1. втєрти ся, утєрти ся, втирати ся.

2. пролізти, пролазити, прохати ся, протєскаць, протєскуватись; вшілї-тись, вшілїати ся, в дўшу залїзти, під-сипати ся, підлазити, підлєстити ся. — Залїз йому в дўшу — що хоче, те й робить. — А до мене губерець підсипавсь і любови добивавсь. Кот.

Втї́скаць, втї́сківать, втї́спуть = вда-зити, вогати, втїспнути, унхати, унху́-ти, вдавлювати, втїскувати, втовкма-чити.

Втї́сківаться, втї́спуться = 1. втїску-вати ся, впахати ся і т. д. д. **Втї́скаць**.

2. пролазити, прохати ся, протї-скувати ся і д. **Втиряться**.

Вти́хомолку = мовчки, нішком, зїишка, ти́шком-нішком, крадькома́, тихєнько, потай, криткома́. (Чайч.) — Хриє собі мовчки, а далі взив таї умер. К. Х. — Ко-чубєй та Іскра ницуть листи зїишка. н. п. — Нахили ся ти́шком-нішком над рум'я-ним, білим лїчком. Рудаський. — Скажу йому тихєнько: люблю тебе, сердєнько. н. п.

Вти́шій = тихо, тихєнько; у зати́шку.

Втолка́ть, ся, втолкну́ть, ся = д. **Вта́лківать, ся**.

Втолковати, втолковувати, ся = втовкувати, втовемачити.

Втолочъ = втовкѣти.

Втолѣтися = втиснути ся, пропхати ся. — Такого багато людей — на силу пропхав си.

Втопнати, ся = утопнати, ся. — До доброї кришиці стежка утоптана, п. пр.

Втора = 1. другий голос, друга скрипка.
2. д. Вадоръ.

3. напастъ, пеня, халена. — Оце ще пени московська!

Вторгати, ся = вперати ся, вдирати ся. — Наче злодій, вперастъ ся таки та й годі.
К. Ш.

Вторити, ся = 1. окселентувати, підснѣвувати, підгравати, підтягувати. — Ви дишканта снѣжайте, а я буду окселентувати. Кот.
2. підтѣкувати, потурати.

3. дунати. — Щось гукне: Химо! Химо! Та й піде гук по темному бору, аж лунав. Мар. Вовчок.

Вторичний, но = повторний, повторне, вдруге, удруге (С. Ш.), в другий раз, за друге (С. Л.), другого разу. — Писано повторне. С. З.

Вторникъ = вівторок, вівтірок. С. Л. — Складімося, куме, шагів по сорок, вишіймо, куме, ще й у вівторок. п. п.

Вторничний = вівторковий.

Второй = другий. — Во-вторыхъ = вдруге.

Второкласный = другокласний, другорядний.

Вторыхъ = похашѣм (С. Л.), хайко, хайки, хайкомъ, похайки (С. Ш.), халпачись, на швидку.

Второстепенный = другорядний.

Втравити, втравливати, втравляти, ся = 1. привичити до лобу (про ловчих птиць, собак, то-що).

2. втягати, втягати, привичити, привчати, ся (найначе до чого лихого).

Втрѣе = утрѣе, в три рази.

Втрѣмъ = у трѣох. С. Л.

Втрѣиць = д. Втрѣе.

Втулка = 1. чин, шпунт (С. З.), затичка.

2. маточина (в колесі. С. П. Лев.).

Втуне = мѣрне, дѣром, дѣрма, дѣремне, дурно.

Втуникъ, у виразах: а) **Поставити втуникъ** = заморочити, збити з паштелику, забити намороки, б) **Стати втуникъ** = заморочитись, отетерити, отуманити.

С. З. — Як міні сказано: одягайся, я так і отетеріла. Ган. Барв.

Втыкати, ся = втикати, ся, встромляти, устромляти, ся. С. Л. Ш.

Втычка = 1. втикання, стромляння.

2. затичка, чин.

Втѣноры = д. Втѣноры.

Втѣняти, ся = втискувати, ся, впихати, ся, пропихати ся, вдирати ся. С. Л.

Втѣривати, втѣрити, ся = 1. бурхати, набурхати, набурити, утелѣщити (вспнати або влити чого надго багато).

2. втягати, вкленати ся, попадати (в яке лихо, халену, шкоду або що прикре).

3. д. Влюбѣтися і Вляпнати ся.

Втягивати, ся = 1. д. Вбирати, вовлекати, втаскивати.

2. звикати, втягувати ся.

Вулканъ = д. Волканъ.

Вурдалакъ = д. Волкодлакъ.

Входити = вхѣдити, увихѣдити. С. Ш. —

От увихѣдить королевич у нову свѣтлицю. п. к. — **Входити въ силу** = в силу, в потугу вбивати ся. — Я корю ся, поки у силу та в потугу вою ся. К. Б. — **Онъ ни во что не входити** = ні про що не дбає, ні до чого не береть ся. — Иши вирази дивись під с. **Войти**.

Входъ = вхѣд, увихѣдини, ухѣдити. С. Ш.

(В нову хату) — вхѣдчини. — Відчинив ся вхѣд до якогось таємного льоху. Фр. — **Достроив хату?** О, вже і вхѣдчини справили.

Вхожденіе = д. Входъ.

Вцаранати, ся = удряпати, вдряпати, ся. — Чи чорт за душу удряшув? Кот.

Вцѣдити, ся, вцѣживати, ся = вцѣдити, ся, нацѣдити, ся, вточити, уточити, ся. (С. Ш.) — Та піди, хлопку, до пивниці та вточи ще й шива, та вип'ємо за здоров'я та могого сина. п. п.

Вцѣпнати, вцѣпляти, ся = вчепити ся, учепити ся, учепирити ся (С. Ш.), вчеплювати ся. — Де ти, бідо, вродилась, що до мене вчеплась? п. п. — Ученив си, як реп'ях. п. пр.

Вчера, вчерась = учѣра, вчѣра. С. Л. Ш. — І учѣра горох і сьогодні горох, прийди, прийди, моє серце, поговорим у двох. п. п.

Вчерашний = учорашній, вчорашній, учорайший. (С. Ш.) — Шукає учорашнього дня, що добрий був. п. пр.

Вчерниъ = начорно.

Вчетверо, вчетверомъ = вчѣтверо, у чотирьох. — У чотирьох укутали цілу квартиру.

Вчинати = починати. — **В. искъ** = по-

зов закладати, починати діло, справу.
— Кому хочеш позов заложу. Кот.

Вчітываться = вчітувати ся.

Вчужь = за чужа. — За чужа жаль його.

Вшіа = д. Вошь.

Вшіествіе = ушіестя (С. Ш.). і т. д. Вхוך.

Вшіестеро, вшіестеромъ = вшіестеро, в шіесть разів, у шіестохъ. — Вшіестеро більший. — Робили у шіестохъ.

Вшібать = забивати.

Вшівецъ, вшівикъ = вошівецъ, вошо-прѣд. С. Аф.

Вшівица = 1. вошівиця.
2. рос. Pedicularis = шолудівник, горішник, галаган. С. Ам.

Вшівий = вошівий. = Вшівая трава = д. Вшівица 2.

Вшівѣтъ = вошівіти.

Вшівінка = д. Вшівица 2.

Въ = у, в, з, до, на, ув. — Де він? та там у клуні. — Ходім у хату. — До рук віддав. — Пішов до церкви. — Взять въ долгъ = взяти набір. — Въ допoлнєніе = в додаток до... — Въ памѣть = на спомини, на незабудь. — Плясать въ присядку = танцювати навприсядки. — Въ этотъ день, въ эту почъ = сього дня, сїєї почі. — Въ царствование Петра В. = за царя Петра В. — Въ недѣлю окончилъ работу = покінчав за тиждень. — Въ 10-ти верстахъ отъ... = за 10 верст від... — Быть въ надеждѣ = мати надію. — Въ то самое время = тоді саме. — Онъ въ правѣ = він має право. — Изорвать въ куски = порвати на шматки. — Изъ Кіева въ Лубны = од Кієва до Лубень. — Въ началѣ лѣта = з початку літа. — Беру Бога въ свидѣтели = Богомъ свідчу ся. — Въ отцѣ = в батька вдав ся. Дивись ще під с. Во.

Вѣдаться = в'їдати ся, уїдати ся.

Вѣдчивый = в'їдливий, уїдливий.

Вѣздъ = в'їзд.

Вѣзжать = уїздити, заїздити.

Вѣзкій = в'їздний. — Вѣзкій лѣсъ = скарбовий або іншого якого владетителя ліс, котрим мають право користуватись і сторонні люде для власного вжитку.

Вѣтеться = уїсти ся. — Ванно уїло ся в руки. С. Ш.

Вѣхатъ = уїхати, заїхати. — Уїхати у двір. С. Ш.

Вѣвъ, вѣвъ = явне, очевидьки, оче-видячки.

Вѣбалотировать = вібрати, віголосувати.

Вѣбалтывать, вѣболтать = 1. вибобтувати, виколочувати, збивати, вибовтати, збити.
2. вибріхувати, розбріхувати, вибрехати, розбрехати. — Не довго й таїв ся — все розбрехав.

Вѣбалтываться = 1. вихлюпувати ся, розхлюпувати ся.
2. д. Вѣбалтывать 2.

Вѣбивать, вѣбить = 1. вибивати, вибити. — Вѣбив двері. — Повибивав шибки у вікнахъ.
2. викидати, викинути. — Хвиля викинула на берегъ.
3. витолочувати, вітолочити, потолочити, вітовкти. — Витолочив траву. — Не дав Бог жабі хвоста, а тоб усю траву потолочила. н. пр.
4. виганяти, вигонити, витурювати, витурити, виперати, виперти, вибивати. — Іа силу витурили його в хати. — Утриший виперли з шивку. — Староста вигнав всіх гатити греблю. — В потилицю з хати вибивала. н. п.

Вѣбиваться = 1. д. Вѣбивать.
2. вибивати ся, визволяти ся. — Ледве визволив ся.
3. висилюватись, знемогатись, охлявати.

Вѣбирать, ся, вѣбратъ, ся = 1. вибирати, вибрати, ся, обирати, обрати, ся, обирати, добрати, визбирати. — Вибран його старшиною. — Не зміє ні читати, ні писати, а хотять за короля обирати. н. пр. — Пішов Палій до стапі, скільки було копей — не добере собі копей. н. о. — Обрала місце на хату. — Усі горіхи вибирали.
2. вибирати, вибрати ся. — Вибравсь з сїї хати у другу.

Вѣбить = д. Вѣбивать.

Вѣблевать = вибловати, віригати.

Вѣблекнуть = полизати.

Вѣбонна = вибій (С. Аф.), вибійна, (з гризєю) — баюра. (С. Ш.) — Такі там баюри, що й виїхати трудно.

Вѣбонстый = вибійстий.

Вѣбойка = вибійка, мальованка. (Гал.)

Вѣбойковый, вибійчатый = вибійчаний.

Вѣбойщикъ = набійщик.

Вѣболтать = д. Вѣбалтывать.

Вѣболтокъ = д. Болтень 2.

Виборзокъ = покруч, помісок (від хорта і простої собаки).

Виборка = вибірка.

Виборонить = вискородити, заволочити, д. **Воронить 2.**

Виборщикъ = виборець (Гал.).

Виборъ = вибір, обрання. (С. Л.).

Вибранить = вилаяти, наляяти, зляяти, (згадуючи батька) — вибатькувати. — Що налаяла отци й матір не налаяла, а подумала. н. п.

Вибрасываніе = викидання.

Вибрасывать, ся = викидати, ся.

Вибратъ = вибрати, обрати, обібрати, добрати, вибрати.

Вибрестъ = вилізти, вибresti.

Вывривать, ся, вывритъ, ся = вигоблювати, ся, голити, ся, виголити, ся. С. Аф. — **Вывритый** = виголений.

Вибродитъ = 1. виходити, вилазити, вибродити, поблукати, повештатись, посповігати, виникати. (Д. **Бродить 1.**). — Посповагала там по всім куткам. В. Г. 2. виграти, ся, вишумувати, вибродити. (Д. **Бродить 3.**) 3. виловити рибу волоком.

Вибросать = повикидати.

Вибросить, ся = викинути, ся.

Виброска = викидання.

Вибросокъ, частіше мн. **виброски** = покидька, покидь, покидьок, покидьки; сьмѣття, ка'зна що. — Шкода грошей на таку покидь. — Ще воно не покидька. С. З.

Виброшенный = викинутий.

Вибрызгать, выбрызгивать = 1. вибрызкати, вихлюпати.

2. забрызкати, оббрызкати.

Вывуравить, вывуравливать = висвердлити, висвердлювати. С. Л.

Вывучить = визолити (С. Аф.), вилужити.

Вывывать, вывытъ = виходити, вийти; відходити, одбувати, одбўти, кидати (місце, службу).

Вывыгать = 1. вибігати. — Вибіг з хати. — **Вино вывыгало** = збігло, витікло.

2. (про рослину) — виганяти, ся. — За одно літо як вигналось це дерево.

3. випережувати.

Вывыгать, ся = 1. вибігати, ся, виганяти, вигасати. — Усюди вибігав, та не знайшов. С. Л. — Вигасав скрізь, а ще йому мало.

2. вибігати (заробити бігашням).

3. з'їздитись. — Був ківь, та з'їздив, ся. н. пр.

Вывыгъ = вибіг, вибігання. — **На вывыгъ** = наввіпередки.

Вывыгать = вибігати, (про кількох) — по-вибігати, (нишком) — вишмигнути. — Хто його зна, коли він і вишмигнув.

Вывыливать, вывылить, ся = вибілювати, побілювати, білити, вибілити, побіліти, ся, убіліти, ся. — **Вывыленный** = вибілений, побіляний. (С. З.) — Треба вибілити хату. — А білі лебеді тай убілюють на воді. н. п.

Вывылка = біління, вибілювання, убілювання. (С. Ш.).

Вывытаться = переказити, ся. — Тепер він парубок добрий, давно вже переказив, ся.

Вывыаживать = розвоажувати.

Вывыаживать = 1. виводити, проводити. 2. вивозити, звозити.

3. виважувати (перевіряти вагу).

Вывыаливать, ся, вывалить, ся = вивалювати, ся, вивалити, ся, випадати, викидати, ся, викинути, ся, вивертати, ся, вивернути, ся. — Цегла вывалила, ся. — Викинув гіій у яму. — Вивернув з сенок. — Вшала зуби.

Вывалокъ = д. **Болтень 2.**

Вывалять, ся = 1. зваляти. (С. Аф.)

2. виваляти, ся, вкачати, ся, викаляти, ся.

Вываривать, ся, выварить, ся = виварювати, ся, виварити, ся.

Выварной, выварный, выварочный = виварний.

Вывастривать = вогострювати, гострити, вигоблювати, точити (на точилі). — Точив пожиці, а все тупі. С. Ш.

Вывыщивать = воштити, вивщувати.

Вывыденыкъ = курча (що недавно вилупилось), пискля, голопущок (С. Аф.), голуцьвянок. (Чайч.).

Выведаться = розгодинити, ся, вияснитися. — Нехай лиш вияспить, ся — бач як нахмарилось. н. пр. — Після дощу зараз розгодинилось.

Вывезть, вывезти, ся = вивезти, ся.

Вывернуть, ся = 1. вивернути, ся, विकрутити, ся. — Викрутив пробій. — **Вывернуть на изнанку** = перевернути на виворіт, перелицювати.

2. विकрутити, ся, вибorexати, ся. — Хоч як йому доведи, а він такий, що विकрутити, ся. — Насилу вибorexав, ся.

Выверстать, выверетьывать = 1. вірівняти, зрівняти, вирівнювати. — Вирівняла долівку.

2. вивернути, одвернути, вивертати, одвертати, одлічити, одлічувати. — Хазійка одвернула з наймички за пшою. Чайч.

Вивертка, вивертъ = 1. викрúчування.

2. вікрут, визворóтка (С. Л.), вікрутня.

Вивёртывать, ся = 1. вивертати, ся, викрúчувати, ся.

2. викрúчувати, ся, вибрíхувати ся, вибрéхувати ся.

Вивертѣть, вивёрчивать, ся = вивертити, вивірувати, ся, (свердлом) — вивсвердлити, висвердлювати, ся.

Вывести, вывѣсти, ся = 1. вивести, повивóдити. — Вивести з лісу. — **Вывести изъ бѣды** = визволити, вірятувати. — **Вывести парúжу** = вивести на чисту воду.

2. вивести, вибавити (про мишей, блощиць, цвѣркунів то що і про плями).

3. вивести, ся, вилупитись, виключити ся. — Качка вивела трое каченят. — Курча тільки що вилупилося.

4. вивести ся, повивóдити ся, перевести ся, поперевóдити ся. — Були й кози і птици всяка, та тепер попереводились. н. о.

Вывѣать, ся = звівати, ся, зплітати, ся, виплітати, ся. — Виплів батіг. — Звив вірвовку. — Виплела стьожку з коси.

Вывинной = кручений, плетений.

Вывинтить, ся, вывинчивать, ся = вікрутити, ся, одвертати, ся, одкрутити, ся, вигвинтити, ся, вишрубувати, ся, викрúчувати, ся і т. д.

Вывисать, вывиснуть = звисати, звиснути.

Вывить, ся = звіти, ся, зплесті, ся, виплесті.

Вывихнуть = звихнути (С. Л.), вівихнути (С. Аф.), вікрутити, вивернути. — Звихнув ногу. — Вивернув руку.

Вывихъ = вівих, ізрух. (? С. П.).

Вывишинокъ, рос. Geiß urbanum = вивишинок, гребінник, гребенник. С. Ап.

Выводить, ся = вивóдити, ся і т. д. див. Весті, ся.

Выводъ = вівід.

Вывозить, ся = вивóзити, ся.

Вывозной, вывозный = вивозний, привозний.

Вывозъ = вівіз.

Выволакивать, выволочить, выволочъ = виволікати, ся, виволокти, витягати, вітягти, ся.

Выволочка = виволікання, витягання.

— **Выволочка соли** = добування соли з озер.

2. прочухан (С. З. Л.), халазія. (С. Ш.) — Дав йому доброї халазії — не забуде до нових віників.

Выворачивать, ся = 1. вивертати, ся.

2. (про одягу) — перевертати, лицювати, перелицьовувати, ся. — **Вывороченный на изнанку** = лицьований, перелицьований; вивернутий на виворіт.

3. д. **Вывёртываться** 2.

Выворотить, ся = вивернути, ся і д. **Выворачивать, ся.**

Выворотъ = вивертання, виворіт. — Перевернув на виворіт. — Надів кожух на виворіт. С. Аф.

Вывострить = вигострити, нагострити, віточити, наточити.

Вывощить = навощити.

Вывѣать = віяти, вивівати. С. Аф.

Вывѣвки = полова. С. З. Л.

Вывѣдываніе = вивідування, випітування, розвідки, розпитки (С. З.), вишпити (С. Л.), допити.

Вывѣдыватель, ница = вивідач, ка. С. З.

Вывѣдывать, выѣдать, ся = вивідувати, випітувати, розпитувати, ся, допитувати, ся, визнавати, вивідати, вишпитати і т. д. С. Л.

Вывѣйка = віянка, вивівання.

Вывѣрить = вивірити, вірехтувати. — **Вывѣрить вѣсы** = виважити. С. Аф.

Вывѣсить, вывѣшивать = 1. повісити, вішати. — Як була я молодою преподобницею, повісила хвартушину над вікопницею. н. п.

2. зважити, виважити, виважувати, зважувати. — Треба добре зважити, щоб дозвати ся. — Ти міні попереду виваж терези, а тоді зваж.

3. вірівняти, вірівнювати (грунтвагою).

Вывѣска = 1. вішання, віажання, виважування.

2. вівіска, таблиця. (С. Ш.)

3. вага, груз (що кладеть ся на ваги, коли їх виважують.)

4. чиста вага без обгóртки (про вагу сшучого краму.)

Вывѣтривать, ся = 1. вивітрувати, ся, провітрувати, ся. — Треба провітрувати хату.

2. вивітрувати ся. — Сей камінь дуже скоро вивітруеть ся.

- Вывѣтрѣть** = д. **Вывѣтривать** ся 2.
- Вывѣшивать** = д. **Вывѣсень**.
- Вывѣять**, ся = **вивѣяти**, ся.
- Вывязать**, ся, **вывязивать**, ся = 1. **вв'язати**, ся, **розв'язати**, ся.
2. **вв'язати**, **вв'плести**, ся.
- Вывялять**, **вывялять**, ся = **в'ялити**, **вв'яляювати**, ся, **зв'яляти**.
- Выгадать**, **выгадывать** = 1. **в'гадати**, **вв'ислити**, **вв'міркувати**, **вв'мізкувати**, **вв'метикувати**, **вв'гадувати** і т. д.
2. **в'гадати** (дознатись, заробити гадавням, уміти з чого скористуватись). — А я таки з сього полотепа выгадала сорочку. С. Аф.
- Выгадить**, ся, **выгаживать**, ся = **в'каляти**, ся, **закаляти**, ся, **покаляти**, ся, **забруднити**, ся, **вв'яляти**, ся.
- Выгарок** = 1. **недогарок** (свѣчки). С. З.
2. **Выгарки** = (горілки) — **недогар**, (заліза) — **жужелица**, (сала) — **шкварки**, **вшкварки**. С. З.
- Выгачивать** = **гачити**, **вв'гачувати**.
- Выгачивать** = **гостювати**.
- Выгибание** = **вв'гинання**.
- Выгибать**, ся = 1. **вв'гинати**, ся, **згинати**, ся, **гнути**, ся. — **Гнуты** обідди.
2. **гнути**. — Багато худоби гине.
- Выгибистый** = **гнучий**, **гнуцій**. — Мужича правда колюча, а напська на всі боки гнуца. н. пр.
- Выгибной** = **вв'гнутий**.
- Выгибнуть** = **вв'гнути**, **згнути**.
- Выгибь** = **коліно** (на пр. в очереті).
- Выглядить** = 1. **вв'ривяти**, **вв'глядити**, **вв'ковзати**, (намітку галкою) — **вв'галити**.
2. **вв'прасувати**, **вв'глядити**.
- Выглядывать** = **вв'гризати**.
- Выгладивать** = д. **Выглядить**.
- Выглотать** = **вв'гризти**.
- Выглотки** = **недогризки**.
- Выглядывание** = **вв'глядання**, **вв'зираання**.
- Выглядывать** = 1. **вв'глядати**, **вв'зирати**. — Бо вже очі сліз не мають, так милого вв'глядають. п. п. — Нема мого миленького, лема моєї квітки, стала б його вв'зирати, та не знаю звідки. п. п.
2. **вв'идіти** ся, **вв'глядати**.
3. **підглядати**, **вв'глядати**, **чатувати**, **зоріти**. — Так і біта за ним, так і зорить. Чайч.
- Выглядѣть** = 1. д. **Выглядывать** 3.
2. **вв'давати** ся, **здавати** ся. — Він на вв'гляд здаєть ся здоровий.

- Выгнивать**, ся = **гноїти**, ся, **вв'гнивати**, **гниити**, **трухлявіти**. — Дерево трухлявіє.
- Выгнать** = **вв'гнати**, **вв'турити**, **вв'турити** (С. Л.), **вв'кишкати**. — І наші праотці не вміли шанувати, поки їх з райської не вв'турено хати. К. Д. Ж. — Упросились зладні на три дні, та чорт їх і до віку не вв'кишкає. н. пр.
- Выгнетать** = **вв'гнати**, **вв'давлювати**, **вв'чавлювати**.
- Выгнивать** = **вв'гнивати**, **вв'трухати**, **трухлявіти** (С. Ш.), **трунішати** (С. Ш.), **порохнявіти**.
- Выгноить** = **згноїти**.
- Выгнуть** = **вв'гнути**, **зв'гнути**.
- Выговаривать**, ся = 1. **вв'мовляти**, ся. — Скрипочка грає, як не вв'мовляє. н. п. — І вчила книжки тільки „мамо“ вв'мовляти, а „тато“ не вчила. К. Ш. — Він якоє не вв'разно вв'мовляє. — Я сього слова не вв'мовлю. С. Аф.
2. **вв'мовляти**, **картати**, **сварити**. — А хазяїн його лає, ще й хазяйка вв'мовляє. н. п. — Покартай словами, а не бий. н. пр. — Я вас сварю за те, що ви свого брата прогнади. Чайч.
3. **вв'мовляти**, **домовляти**. — А за тоє подарки береть або послугу собі вв'мовлять. Б. Н.
- Выговорить** = **вв'мовити**, **вв'казати**, **промовити** і д. **Выговаривать**. — Хоч і продешивив, а вв'мовив собі цитть папуш тютюну. С. Аф.
- Выговорь** = 1. **вв'мова** (С. З.), **вв'мівка** (Мап.), **говірка**, **гүтірка**. — У нього якась чудна вв'мова. — Гарькава гүтірка. Мап.
2. **вв'мова**, **докір**.
- Выгода** = **вв'года** (С. Л.), **зиск**, (С. З.), **корість** (С. Л.), **пожіток** (С. З.). — Не так шкода, як не вв'года. н. пр. — Користи з два шаги, та й ті щербаті. н. пр.
- Выгодный** = **вв'годний**, **корістний**, **пожіточний**. — Свой воля добра, та не пожіточна. н. пр.
- Выгонъ** = 1. **вв'гін**, **настівнік**, **скотовище**. С. Л.
2. **перегін**.
- Выганять** = 1. **вв'ганяти**, **вв'гнати**, **түррити**, **вв'түрювати**, **түррити**, **түрляти**. — Ігнатко безпязько з гори свині түрить. п. с. = **гребінець**.
2. **гнати**, **вв'күрювати**, **вв'ганяти**. — Чорт навчив гнати горуляку. н. о. — Вв'гнали бочку горульки.
3. **вв'водити**, **зв'одити**, **перев'одити** (С. З.). — Попереводили всіх тарканів.
- Выгорѣживать**, **выгородить**, ся = 1. **вв'д-**

горобувати, обгоробувати, відгородити, обгородити, ся.

2. вигоробувати, застороняти, ся, заступати ся за ко́го, вигородити, засторонити, ся, виплутувати ся, викручувати ся.

Вигорать, вигорѣть = 1. вигоряти, згоріти, вигоріти; випалювати ся, випалитись.

2. линяти, вицьвітати, злиняти, полиняти, вицьвісти.

3. вдавати ся, на лад іти, вдати ся, зладнувати ся, на лад іти.

Вигородить, ся = д. **Вигоразивать, ся.**

Вигорѣлий = 1. згорілий, погорілий; випалений.

2. злинялий, полинялий.

Вигорѣть = д. **Вигорать.** — Не вигорѣло = не вдало ся, не вкишло. — Оттак! мое діло не вкишло! Хар.

Вигораздаться = відряпати ся (С. Аф.), вигарбати ся (Фр.), вишкребти ся, вибейкати ся (С. З.).

Виграбать = вигромадити, вигребти.

Вигранить = вигранити, вишліховати. — **Виграненный** = гранчастий, рубчастий, вишліхований.

Вигребать, вигресть, ся = вигрібати, вигортати, вигромажувати, вигребти, вигорнути, вигромадити, ся. С. З. Л. — Як заходивсь кошерою с під печі вигортати. н. п. — Вигромадила на припічок угілля. С. З. — Засіяла градку, а курка її повигрібала насіння. — Бери весло та громадь. — Треба добре громадити, щоб вигребти проти води на бистрині.

Вигребка = вигрібання, вигортання, вигромажування. — **Вигребки** = вигрібки, вишкрібки.

Вигресть, ся = д. **Вигребать, ся.**

Вигружати, ся, вигрузити, ся = вигружати, ся, виважувати, ся. — Вже десять возів виважили соли.

Вигрызати, вигрызть = вигризати, вигризти.

Вигрязити, ся = закаляти, ся, вікаляти, ся, виваляти, ся, випаскудити, ся, забруднити, ся.

Вигулюватися, вигулятися = вигулювати ся, вихажувати ся, вигулятись, виходитись.

Вывадать, ся = 1. видавати, ся. — Ключища видає харчі. — Хотів па свій кошт видавати книжку. — Видасть, як та чайка

(що коли хто ховасть ся в коминях, то вона ніби то киниче над тим місцем). н. пр.

2. висувати ся, витикати ся, витинати ся. С. Л.

3. визначати ся, відрізніти ся. С. Л.
4. трапляти ся, випадати, бувати, складати ся. — Не дивись що п'ятинці, бери коли трапять ся. н. пр. — Так йому випало. — Не так ждало си, та так склало ся. н. пр. — **Выдаётся, выдалось** = бував, випадав, трапляється.

Выдавить, выдавливать, ся = видавити, витиснути, вичавити, видавлювати, ся і т. д.

Выдаивать, ся = видіювати, ся.

Выдалбливать, ся, выдолбить, ся = 1. відобувати, відоблювати, відобати, ся, (сокирою) — вицюкувати.

2. візубрити, вітовкти. (С. Ш.).

Выдать, ся = д. **Выдавать, ся.**

Выдача = видавання, видача, (грошей) — виплата.

Выдвигать = переганяти. — Почали переганяти горілку.

Выдвигать, ся = 1. висувати, ся, висобувати, ся (С. Л.), одсобувати, ся. — Висувь шухляду. — Одсувь віконечко, подивись на сонечко. н. п. — Висунути ящик. С. Аф.

2. визначати ся.

Выдвижной = висувний.

Выдвинуть, ся = висунути, ся. С. Л.

Выдвонть, ся, = д. **Выдаивать.**

Выдержать, ся, выдѣрживать, ся = висмикати, ся, висмикувати ся (С. З. Л. Аф.), вірвати, виривати, ся (волосся, пір'я) — вискубати, вискубувати, ся, (мотузка то що) — вишморгнути ся.

Выдержать, выдѣрживать, ся = 1. відержати, витримати, витривати, ся, відержувати, ся і т. д. С. З. Л. — Я не могла довше витримати, побігла до нього. Фр. — Аби особа, вступаючая до закону обачила, ежелі можеть витримати в законі. Б. Н.

2. витерпіти, викрентити, перебути. — Витерпів чимало. — Багато перебули лиха.

3. витратити, потратити. — Витратили увесь запас. — **Выдержат экзаменъ** = здати екзамен, іспит (Гал.). — **Выдѣрживать положеніе** = статкувати. — В частю не вміє чоловік статкувати. н. пр.

— **Выдержать собаку** = вимуштрувати.

Видержка = 1. відержка, витримання.

2. віхват, вітяг. — **На видержку** =

на удачу, як прийдеться. — Не віддерка = на переливки. — Я вже бачу, що не переливки, та навтікача.

Відерка = прочухан, халазія. С. З. Ш.

Відернуть, ся = відсмикнути, ся і т. д.

Відергати, ся = видирати, ся, виривати, ся.

Відойти, ся = відойти, здоїти, ся.

Відолбить = д. **Видолблять**. — **Видолблений** = відобаний.

Відольникъ, рос. *Linaria vulgaris* = звонічки, зайців льон, ленок, льонок, ослудник, чистець, молотничок, возуліні черевички. С. Ан.

Відохлий = витхлий.

Відохнуть, ся = витхнути, ся, видихнути. С. Л.

Відра, зв. *Lutra vulgaris* = видніха, відра (самець) — видрюк. Эв. — Запорожці прозвали цього звіря виднихю чи видрою. О. С.

Відрати, ся = 1. відрати, ся, відерти, ся, (волосся, піра) — відскубити, ся.
2. відерти ся, відряпати ся (відкіля небудь).
3. випарити, одчухрати, вічухрати, одшмагати, оддюбарити. — На всі боки оддюбарилі різками.

Відресировать = вімуштрувати.

Відрочить, ся = випестити, ся, вікохати, ся, віховати, ся.

Відрыхнуться = відспатись (добре).

Відти = д. **Війти**.

Відубить = вигарбарювати. (Под.) Чинбарь досі ще не вигарбарював шкуру.

Видувать, ся = 1. видувати, видмухувати, вивівати. — Видмухи пілюку.
2. видимати. — Пляшлу видимають з ростошленого скла.

Видувной = видутий.

Видудить = видудлити, вижлуктити. — Усю воду вижлуктив.

Видумать, ся, видумывать = вигадати, вимислити, вимізувати, відумати, ся, вигадувати, вимисляти і т. д. С. Л. З. Аф. — Індюгенції вимислив Папа римський. Б. Н. — Про що іншому і згадать страшно, те низовець вимізує. К. Ч. Р. — Йкийсь повний плуг вигадав. — Француз вимислив, а Німець зробить. н. пр.

Видумка = вигадка. — Здатний на вигадки.

Видумчивый = вигадливий.

Видумщикъ, ца = вигадчик, ця.

Видумываніе = вигадування.

Видупить = відобати (дуplo).

Видуть = відутити, видмухнути.

Видыхать, ся = видихати, ся, видихувати, ся.

Видь = вийди. — Вийди йому на зустріч.

Видьлать, видьлявать, ся = виробити, виробляти, ся, (що погане, негоже) — виторяти, коїти, виробляти. (С. З. Аф. Л.). — Таке виторяє, що крий Боже! — **Видьлявать кожи** = чинити, вичиняти, прівити. — **Видьлявать штуки** = виторяти. — Тим вони таке і виторяють, бо страху не мають. С. З.

Видьлить, ся, видьлять, ся = віділити, ся, відрізнити, ся, відлучити, ся, відпаювати, ся, віділяти, ся, вилучати, ся, вирознювати, ся, відрізнити, ся; визначати ся. С. Л.

Видьлка = виробка, віроб, робливо. — Се ложки мого роблива. Хар. — **Видьлка кожи** = вічинка, чиньба. — Шкурка за чиньбу не стала. н. пр.

Видьль = виділ.

Видьльваніе = вироблювання.

Видьлявать = д. **Видьлать**.

Видьлять, ся = д. **Видьлить, ся**. — Все те галасування то підіймало ся разом, то затихало, а звідтіля одрізняв ся голосний крик. Лев. — (Про пару) — парувати. — Земля трудівниця: аж парує, та нам хліб готує. н. пр. (Про теч) — випускати. — Молочай випуска з себе якесь молоко.

Видемка = 1. вийманія.
2. (в одезі) — вікот (С. Аф.), вірізка, вітин (С. Пар.). — Керсегка з великим викотом.
3. трує (С. Л. Ш.), трусаніна, ревізія. (Гал.) Власне такий трує, коли знайдено і забрано утікача, чи злодія, що переховував ся, або що небудь заборонене, покрадене або що.
4. (в будові) — жолобок, рівчачок.
5. (в землі) — виймка.

Вижаривать, ся = 1. вижарювати, ся, випалювати, ся. — Випалити глечик.
2. вишпарювати, ся, випарювати, ся. — Усіх тарканів вишпарила. — Добре випарив ся в бані.

Вижать, ся = 1. вікрутити, відавити, вічавити, віджати, ся. — Видавити олію. — Віджала сорочки. Чайч. — **Хоть вижми** = хоч вікрути. — Сорочка мокра, хоч вікрути. — **Вижать изъ когo либо сокъ** = відавити олію.

2. вийкати, ся. — Вижав сім кіп.

Вийждати, вийждати = вийждати, дїждати ся, дочекати ся, дожидати, чекати, годїти, трївати, сподївати ся, (на за-сїдах, на чатах) — стерегти, чатувати, засїдати, (щоб напасти) — чигати. — С. З. Л. Як кішечка підкраде ся, вижде нещасливий час той. К. Ш. — Дочекав си я свого святонька: вирижала в свїт мене матїнка. Руд. — Треба ще годити, поки морози настануть. — Ой не літай, утко, засїдають два стрельчики, хочуть тебе вбїти. п. п. — Чатує на його. С. З. — Злобу свою криючи, Дорошенко начав на виш-щєня Запорожцїв чигати. Л. В.

Вийзелобити = вийзелобити.

Вийзелтїти = пожовтїти, вийжовтїти. (С. Аф.).

Вийжечь, ся = випалити, ся; випекти, ся.

Вийжепный = випалений. С. Аф. Л.

Вийжівати = 1. проживати, вибувати. (С. Л.). — Вибув у його в паймах трохи не рік.

2. вислужувати. — У його нічого не вислужив.

3. виживати, викурювати, витурювати, (про мшєй, комах то-що) — виводити, вибавляти. — Ну, сього гости скоро не викуриш. — Трудно вибавляти міль.

Вийжїга = 1. вижга, випал (сїрїло або золото, випалєне з тканини.)

2. палєнина, повина (про землю, на котрій випалєно лїс.)

3. пройдїсьвіт, проїда, проїза.

Вийжїганїє = випалювання, випал, ви-пїкання. С. Л.

Вийжїгати, ся = випалювати; випїкати, ся. С. Аф. Л.

Вийжїданїє = дожидання, жданя, спо-дївання, сподїванка, чекання, трївання.

Вийжїдати = д. Вийждати — Оце ж, Боже, лїхі люди на мою чигають душу, не за грїх мїй, не за кривду я бїду терїти мушу. К. П.

Вийжїливати, вийжїлїти = викурювати, витурювати, виморочувати, вицїганювати, викрутити і т. д.

Вийжїманїє = викурювання, видавлювання, віджимання.

Вийжїмати, ся = викурювати, ся, ви-давлювати, ся, чавити, (бїлизну) — від-жимати, ся. Д. Вийждати.

Вийжїмка = д. Вийжїманїє.

Вийжїмки = вичавки, вїгнїток, (з вино-траду) — фус, частїше мн. фуси, (з ко-нопляного сїмя) — макуха, (з вареного

коноп. сїмя) — урда, (з буряків то-що) — жмаки, жмїхи. — Жмаками добре сви-ней годувати. С. Л. — Пирїжки з урдою. С. З. — Макуха сїмяная до варєнїкїв. С. З.

Вийжїнати = д. Вийждати 2.

Вийжїрати = вїдати, пожирати.

Вийжїти = д. Вийжївати. — Вийжїти изъ ума = перейти на дитячий рїзум.

Вийжїлецъ = гончак, вийжел. — За хорта двї копи грошей, за вижла три копи гро-шей. Ст. Л.

Вийжїлик = 1. д. Вийжїлецъ.

2. рос. Antirrhinum linaria (L. vulgaris) — д. Вийдольникъ.

Вийжїлокъ = д. Вийжїликъ.

Вийжїлїтникъ = псарь, доїзжачий.

Вийжїрати = вїїсти, пожертї; потрієкати, злопати.

Вийжїанівати = видзвонювати.

Вийзвати, ся = вїкликати, ся. (Д. Вийз-вати, ся).

Вийзвздѣти = вїзорїти.

Вийздоравлюванїє = видужування, одужування.

Вийздоравлювати, вийздоровѣти = видужу-вати, вичунювати, виожуватїсь, вї-дужати, вичуняти, одужати, подужча-ти; прочуняти, вїхорувати, вїходи-тїсь, поздоровїти, поздоровшати. — Не журись, дївчино, Господь Бог з тобою! як ти видужаєш, вїзьму шлюб з тобою. п. п. — Як зїла, зараз одужала і повеселїшала. п. к. — Вичунїла Катєрина та в запїчку колише дитянку. К. Ш. — Вичок почав ви-хожуватїсь — нога гоїтьца. Чайч.

Вийзеленїти, ся = позеленїти, ся.

Вийзнавати = д. Вийвѣдывати.

Вийзовъ = вїклик, вїкликання. (С. Л.).

Вийзолачивати = золотїти, визолочува-ти, позолочувати, визолщати. (С. Аф.).

Вийзолотити = позолотїти, визолотити, вїзолотити. (С. Аф.). — Вийзолоченный = вїзолощенный. (С. Аф.).

Вийзолникъ, рос. = д. Вийслѣкъ рогатый.

Вийзрѣвати = сїїти, досївати, висїва-ти, стїгнути, вистїгати, достїгати. — Рапо ще кавуни рвати, нехай досївають. — На калїну вїтер вїє, калїна не сїє п. п.

Вийзрѣлый = сїїлий, досїлий, носї-лий, стїглий, достїглий. — Сїїлі кавуни.

Вийзрѣти = посїїти, досїїти, достїгну-ти. — Ще трохи не посїїли кавуни.

Вийзубрити = 1. вїщербити, пощербїти. — Гей коняку Турки вбїли, Ляхи шаблю пощербїли. В. Ш. — Вийзубреный =

щербатий. — Щербатого горшка ніколи не наповниш. п. пр.

2. д. **Выдълблывать** 2.

Визудить = вицідити, витягти.

Вызывать, ся = 1. викликати, визивати, ся. — Викликаю у світлицю, а вона не йде, даю я їй срібний перстень, вона не бере. п. п.

2. закликати, зазивати, запрошувати, ся.

3. відгукувати ся, брати ся, обзивати ся. — **Вызывающий** = виклікуючий. —

В. видь, поступокъ, тонъ = задержуватий, задрбливий. — Обізвав ся козак на солодкім меду: гуляй, гуляй, дівчинонько, я до дому доведу. п. п.

Вызбать = вимерзати.

Вызблый = вимерзлий.

Вызбнуть = вимерзти.

Выиграть, выигрывать = 1. виграти, вигравати. — Він виграв у карти. — Він добре вигравєє на скрипці. — Та у сурми вигравали. п. д. — У кобзу грає, вигравєє, голосно співає. п. п.

2. скористувати, покористуватись, поживити ся. — Він на сьому ділі багато скористував. — **Выиграть дѣло, тяжбу** = виіозивати, виграти справу, діло. — Той виграв справу, як леже на лаву. п. пр. — Хто більше горілка ставить, той виграв справу. п. пр. — **Выиграть время** = вигадати час. С. Л.

Выигриваться = вигравати ся, вишумовувати. — Скрипка потроху вигралась. — Вінно вигралось, вишумувало.

Выигранный = віграний; виграшний. — Виграні гроші. — Виграшний білет.

Выигрывать = віграш (С. Аф.), вігранка; корість, виск. — Виграв у карти, та на цю вігранку і купив.

Выискать, ся, выискывать, ся = 1. вишукати, (скрізь) — обшукати, (нишком) — віншпорити, шукати, вишукувати, ся, вишукувувати, обшукувати, нишпорити. С. Аф. Л. — Вишукав скрізь — нігде нема.

2. знайти, ся (С. Л.), знаходити, ся (С. Аф.), д. ще **Вызывать** 3.

Выискъ = шукання, шуканняна, вишукання.

Выйти = вийти, (нишком) — вікрати ся, (задом) — визадкувати, (на силу) — видібати. — Вийєко вийшло з міста. — Книжка вийшла. — З сього нічого не вийде. — На силу я видібала з хати. — Хліб увесь вийшов. — Багато грошей вийшло за

сей час. — **Выйти замужъ** = віддати ся, побрати ся, спарувати ся, заміж вийти (С. Аф.). — Як не віддам ся, то дома здам ся. п. пр. — Вона спарувалась з сльпим своїм. К. Ш. — **Выйти изъ яйца** = віклюнутись, відлупитись. — **Вышелъ изъ терѣнія** = терпець йому увірвав ся. — Терпи, коли терпець увірвав ся. С. Ш. — **Выйти наружу** = на верх вийти, виявити ся. — Правда, як ольва — завжди на верх вийде. п. пр. — **В. изъ употребленія, изъ обичая** = вивести ся. — Се було колісь, та вже вивелось. — **В. изъ предѣловъ** = перейти через край. — **В. изъ себя** = розгнівати ся, розпалити ся. — **В. изъ терѣнія** = не зтерпіти.

Вйка = д. **Вйка**.

Вйкадыть = викурити. — Прийшов у гості, тай сидить, на силу вже викурили його.

Вйказать, ся, выказывать, ся = віказати, ся, виявити, ся, віставити, визначити, ся, віказувати, ся і т. д. С. Л.

Вйкаливать, ся, выкалить, ся = гартувати, вігартувати, ся. С. Аф.

Вйкалка = гартування.

Вйкальвать, ся = 1. вікюлювати, ся, витикати, ся, виштрикати, ся. — Гляди, щоб поночі ока не виштрикнув. п. к. — **Темно, хоть глазъ выколи** = темно, хоч у око стрель. п. пр.

2. вірцувати, ся, виціюкувати, ся.

Вйканывать, ся = вікюпувати, ся, одкюпувати.

Вйкарабкаться = д. **Выграбаздаться**.

Вйкармливаніе = годування, годівля, ховання, хов.

Вйкармливать, ся = 1. вігодювувати, ся, згодювувати, віхювувати, ся. С. Аф. 3. — Не той тато, що сплотив, а той, що вигодовав. п. пр. — Ой годовала дочку не рік, не два, тай згодовала — людям слуга. п. п.

2. відгодювувати, ся. — Відгодовали кабана на сало.

Вйкачать = 1. вікачати, (на маблю) — вімаглювати.

2. вікотити, віточити.

Вйкатитъ = вікотити, віточити. — Віточи віз. — Кухви з медом та горілкою повикочувало. п. к.

Вйкатъ = вікачування; вікючування. — **Глаза на выкать** = вірла (Номіє), банькі, (хто має такі очі) — вірланий, вірлокий (С. Аф.), банькатий, вітрішкуватий (С. Аф.).

Вика́тывать, ся = 1. **вика́чувати, ся**, (на малю) — **вимаглю́увати**. — **Викача**ла усі сорочки. — **Викачав** си у спігу.

2. **викóчувати, ся, витóчувати, ся**. — **Виточили** кадіб з льоху. — Скаже вона мінї робити — під гору камінь точити. н. п.

Вика́чать, выка́чивать, ся = 1. **вика́чати, викáчувати, ся** (воду смоком).

2. д. **Вика́тывать, ся**.

Вика́шивать, ся = 1. **викóшувати, ся, викóсювати**. (С. Аф.) — **Викосили** цілу деситину. — **Викосив** в день два карбованця.

2. **зко́шувати ся**. — **Коса зкосила** ся.

3. **обко́шувати ся**. — **Вже обкосили** ся.

Вика́шливать, ся, выка́шлянуть, выка́шлять, ся = **вика́шлювати, ся, вихаркувати, викашляти, ся** (С. Аф.), **вихаркати, ся**.

Ві́кидать = **ві́кидати, повикида́ти**.

Ві́кидокъ = **ві́кидень** (С. Аф.), **ві́бурдук**.

Ві́кидывать, ся = **ві́кида́ти, ся**. — **Ві́кидывать** на счётахъ = **виклада́ти** на щóтахъ.

— **Ві́кинуть штúку** = **натворити, нако́їти**.

Ві́кидышь = д. **Ві́кидокъ**.

Википа́ть, ви́кипéть = **википа́ти, ви́кипéти, зки́пéти, ви́парюватися, ви́парувати**.

Ві́кладка = 1. **виклада́ння, викла́дування**.

2. (про одѣжу) — **ля́мівка, обля́мівка, обшівка**.

3. **лі́ча, ві́клад**.

Вика́дывать, ся = 1. **виклада́ти, ся**.

2. **обклада́ти, (цеглою, камнем) — обмурóувати**.

3. **обля́мóувати, обшивáти**.

4. д. **Вало́шить**.

5. **вилі́чувати, виклада́ти**.

Ві́клевать, ся, выклéвывать, ся = 1. **ві́клювати, ся, відзюбати, виклю́бувати** (С. Аф.), **видзю́бувати**. — **На маківці сиділа, дрібен мачок дзюбала**. н. п.

2. **виклю́бувати ся**. — **Курчата виклю́вуютъ ся**.

Вика́сивать, ся = **виклéювати, ся, обклéювати, ся; одклéювати ся**.

Ві́клейка = **виклéювання, обклéювання**.

Ві́клеимитъ = **покле́їити, потаврува́ти, позначі́ти**.

Ві́кленать, выклéнывать = **ві́кленати, виклю́пувати**.

Вика́ливать, выклéивать = **виклика́ти**.

Ві́ключа́ть = **виключа́ти, вилуча́ти, ви́йма́ти, ви́кида́ти, ви́микати, ви́нісувати**. — **Од пичого до вищого стану, нікого не ви́ймуючи**. Ст. Л. — **Ві́ключа́ть изъ службы** = **скида́ти, зса́жувати, виганя́ти**. — **Його скинули** з уряду, **витнади** з служби. — **Ві́ключа́я** = **окрім**. — **Всі були, окрім його**.

Ві́клячити = **ві́канючити** (С. Аф.), **ві́циганити**.

Ві́кнуць = **привика́ти, звика́ти**.

Ві́ковать, выко́вывать = **ві́кувати, ви́кóувати**.

Ві́кові́ривать, ся, вы́ковыра́ть, ся = **ви́колóувати, ся, ви́колóплювати, ся, ви́колóунати, ся, ви́копиреати, ви́корпати, ся**. С. Аф. Л. — **Хоч із пігтя ви́колóунати, та дай**. н. пр.

Ві́кові́рка = **копі́стка, (для чистки сірки з ушей) — корпо́ушка, С. З. (при люльці) протічка**. — **А він що викурить люльку, покопиреа протичкою, та й знов набивае, і знов шмалить**.

Ві́козі́ривать = **викозі́рювати**.

Ві́кола́чивать, ся = **ви́бивáти, ся**.

Ві́колдовать = **ві́ворожити, зачарува́ти; наворо́жити, начарува́ти** (заробити або відгадати чаруванням).

Ві́колотка = 1. **ви́бивáння**.

2. (у шевців) — **копі́л** (на котрому розбивають підшву.)

Ві́колоть, ся = д. **Вика́лывать, ся**.

Ві́копать, ся = д. **Вика́пывать, ся**.

Ві́копировать = **скопюва́ти, ізкопюва́ти**. С. З. (Частіше, коли річ іде про плани.)

Ві́кормить, ся = д. **Вика́рмливать, ся**.

Ві́корчевать = **ві́корчувати, ві́теребити**. (С. Ш.).

Ві́корчевка = **корчува́ння**.

Ві́крады́вать, ся = 1. **красти, викрада́ти, ся**. С. З. — **Брати** помогали хлопцям **викрадати** сестер. Лев.

2. **викрада́ти ся, вихóдити** нішком.

Ві́краивать, ся = **викро́ювати, ся, ви́кравáти, ся**. С. Аф.

Ві́красити, ся, вы́красивать, ся = **ві́красити, ся, помалюва́ти, ся, пофарбува́ти, ся**. (С. Ш.).

Ві́крестъ, ся = д. **Ві́крады́вать, ся**.

Ві́креститъ, ся = **ві́хрестити, ся, перехресті́ти**.

Ві́крестъ, ка = **ві́хрест, перéхрест, ка**. — **Чоловік худородний — з жиди перéхрест**. С. З.

Викрѣщивать, ся = вихрѣщувати, ся, вихрѣщувати, ся. (С. Аф.).

Викривить, ся, викривлять, ся = विकривити, ся, покривіти, ся, скривіти, ся, скарлючити, ся, викривляти, ся і т. д.

Викрикнувати, викрикнути = вигукувати, вигукнути, викрикувати. (С. Аф.). — Похмелився добре, ідути, аж вигукують. о. к. — Іде мужик з поля та постогаючи, його жінка молодага та вигукуючи.

Викроить, ся = д. **Викраивать, ся.**

Викройка = викройка, зразок. (Ніс. зап. в Черніговщині.)

Викрошивать, ся, викрошить, ся = विकришувати, ся, विकришити, ся. — Зуб विकришив ся. С. Аф.

Викругливать, ся, викруглить, ся, викруглять, ся = викруглювати, ся, обкруглювати, ся.

Викружальникъ = свердел, котрим вкружують в дощці кружало.

Викружать, ся, викруживать, ся, викружить, ся = 1. д. **Викругливать, ся.** 2. кружити, колувати. — Хто колує, той дома не почує. п. пр.

Викручивать, ся = विकручувати, ся.

Викрывать, ся = крїти, покривати, ся.

Викувькнути, ся = викинути, ся, перекїнути, ся, вивернути, ся.

Викувовать = накувати. — Міні зозуля накувала десять літ жити.

Викунать, ся = 1. **Викунати, відкупляти, викупляти, ся.** — Викаупив заставу. — Батько продав грунт, але син відкупив. — Він її покохав і викупив у павів.

2. **Викунювати** (С. Аф.), **розкупати.** — На базарі увесь хлїб розкупили.

Викунать, ся = **Викунати, ся, скупати, ся.**

Викупка = **Викуп.**

Викупной = **Викупний.**

Викупъ = 1. **Викуп** (на пр. з неволі, або батьківщини з чужого роду.) 2. **Викуп, окуп, викупне, відкупне.** — Дали за його Татарам викупного сто червоців. п. о. — І полонян без окупу й тиранства у рідний край до роду відпустили. К. Б.

Викуриваніе = **Викурюванія.**

Викуривать, ся, विकурить, ся = **Викурювати, ся.** — Викаурити піч з улика. — Викаурили з четверті п'ять відер горілки. — Викаурил люльку.

Викусить, викусьвать, ся = **Викусати, вигризати, викушувати, вигризати, ся.**

Викумать = з'їсти або винити.

Вилавливать, ся = **Виловлювати, ся.**

Вилазить = **облазити, вилазити.** — Всі кутки облазив. — Ся кішка усюди вилазить. С. Аф.

Вилазить = **вилізати.** — Виліз з ями.

Вилазка = **вилазка, виправа, герець.** — Золотаренка на герцо пострелено у ногу з мушкета. Л. Сам.

Вилазь = **вилазка** (С. Л.), **пролазка** (С. Л.), **лазівка.** (С. Же.) — Свиші у городі, мабути десь вилазка.

Виломлювать, ся = **виломлювати, ся.** С. Аф.

Вилащивать = **глянцювати.**

Вилечить = **вїкласти, вїхалащати, вївалащати, вїхарашати і т. д. д. Валощить.**

Вилежалый = **злежалый, злєглий.**

Вилежать, ся = **пролєжати, вилєжати, ся.**

Вилєживать, ся = 1. **вилєжувати, ся.** С. Аф.

2. **злєжувати** ся. С. Аф. — Треба частіше перегортати зерно, щоб часом не злєжалось.

3. **улєжувати** ся. С. Л. Ш. — Нехай трушки улєжуть ся, тоді вони достигнуть.

Вилєлѣять = **вїпестити.** С. Аф.

Вилєтять = **вилєтати, вилїнати.**

Вилєть = **вилєт.** — **На вилєть** = **на скрїзь.** — Куля на скрїзь пробїла.

Вилєтѣть = **вилєтѣти, вилїнути.**

Вилівать, ся = 1. **вилівати, ся, вїтїкати, висипати, ся.** — Вилїли воду з дїжки. — Вода вїтїкла. — Висипай увесь борщ в миску. — Почали вилівати хаврашкі.

2. **вилівати, ся.** — Мабути десь великий дзвін вилїли, що пішла така поголоска. п. пр.

Вилїзать, вилїзывать, ся = **вїлїзати, злїзати, вилїзувати, злїзувати.**

Вилїнивать, вилїниять = **лїнїати, вилїняти, облазити, випадати, облїзти, вилїзти.** — Ся китайка дуже вилїняла. — Шерсть повилавила. — Піря повипадало. — Кішка облїзла.

Вилїть, ся = д. **Вилівать, ся.**

Вїловить, ся = д. **Вїлавлївать, ся.**

Вїложить = д. **Вїкладывать.**

Вїлокать = **вїжлуктити, вїглоктати, вїлїгати, вїлїптати.** С. Аф. Л.

Вїломать, ся, вїломить, ся = д. **Вїламывать, ся.**

Вїлощить, ся = **вїглянцювати, ся.**

Вїлудить, ся, вїлуживать, ся = **вилудити, ся, побїлїти, вилужувати, побїлїати.**

Вилуна́ть, ся, вїлуна́ть, ся, вїлуна́ти

- вать, выдуплять, ся = видупувати, видуплювати, ся, видупити, ся (С. Аф.), видупшувати, ся, видупшити, ся. — **Видупитися изъ яйця** = виключити ся, видупити ся. — **Видупити глаза** = витріщити очі, витріщити ся. (С. Аф.). — Чого ти так витріщив ся на мене?
- Видупнокъ** = пущівронок, голоуцьок. С. З. Л.
- Видущать, ся, выдущивать, ся, выдущить, ся** = видупшувати, ся, видупшити, ся, видускати, ся, видузгати, роздускати, визершити.
- Видысьеть** = вилисьети.
- Видьце, рос. Iromaea** = кручені панци. С. Ан.
- Видьзать** = 1. видьзати, видьзати. — Видьз з ями.
2. облязати, випадати, видьзати. — Голова облязла. — Усе волосся вишло.
- Видьбитъ, ся, выдьяивать, ся** = видьпити, видьплювати, ся.
- Видьчивать, выдчьчтъ** = видьчувати, видьювати (перважно про рапи. С. Аф.), видьчити, видьйти (С. Аф.), видькорувати.
- Видьчиваться, выдчьчтъся** = видьчувати ся, видьювати ся, видьчити ся, видьйти ся і д. **Выздоравливать.**
- Видьзать, ся, выдьяивать, ся** = видьзати, ся, видьзувати, ся, (глиною, маслом) — видьмастити, (дьогтем, чим жирним) — видьмарувати. С. Л.
- Видьдывать, выддольтъ** = видьдлювати, благати, видьдолити, видьблагати. — Видьблагала тую коньчину, та Пречистій поставила свѣчку за сина. К. Ш.
- Видьмывать, выдмольтъ** = 1. видьмелювати, ся (С. Аф.), видьмолоти, ся, — За день більше не видьмелш. — На млині видьмелють ся що дня 20 четвертей жита. — Не багато вимолов сьогодні.
2. змелювати ся, змолоти ся. — Жорен змолот ся, треба перемилити.
3. д. **Видьдывать.**
- Видьманивать, ся, выдманить, ся** = 1. видьманювати, ся, видьманити, ся. — Видьманили ведмедя з лігва.
2. видьдурювати, виморочувати, видьдурювати, вимантачувати, видьдурити і т. д. — Видьдурив у його усі гроші. — Водить чумака, щоб гроші украсти або як вимантачити. н. к.
- Видьмарать, ся** = 1. видькалати, ся, закаляти, ся, видьвалати, ся, замьдурзати, ся, видьмарувати, ся, замьдурзати, ся. С. Аф. — Що написав, він усе видьчеркнув.
- Видьмаривать, ся, выдморить, ся** = видьдурювати, виморювати, морити голодом, видьдурити, виморити. — В облозі видьдурити багато людей. — В монастирі нас постою трохи не виморили. — Виморив копей — дальше не можна їхати.
- Видьмарывать** = д. **Видьмарать.**
- Видьмасливать, ся, выдмаслить, ся** = вимьдшувати, вимьмаровувати, ся, зьядлюжувати, зьядлюжувати, ся (С. Аф.), засмьдльцювати, ся, (С. Аф.), вимьмастити, вимьмарувати, засмьдльцовати, зьядлюжити, ся.
- Видьматерять, выдматорять** = достьити, достьити, поситьи, достьити, достьити. — Кавуши зовемь достьити.
- Видьматьвати, ся** = 1. вимьдшувати, змьдшувати, ся.
2. переводити, гайшувати, цьндрити, мантачити, шахрувати, мотати, процьндрити, розмантачити. С. Л. — Пив, гулив і шахрував гроші. Ког. — Що було — все процьндрив. — Розмантачив худобу.
- Видьмахивать, ся, выдмахать, ся** = вимьдшувати, ся; витрьсуювати, ся.
- Видьмачивать, ся** = 1. вимьдшувати, ся. — Вимочив дощ. — Треба вимочити конопля.
2. вимьдкати, ся.
- Видьмачивать, ся** = мостьити, вимьдшувати, ся, вистилати, (улицю) — буркувати. С. Ш. — Вистилати помьст. — Улиця вибуркована.
- Видьмежевать** = вимьдшувати, одрьзати.
- Видьмелькнуть** = замьдготити, замьдготити, замьднатьчити. — Здалека щось замьдготило, та й зову пьдвидю.
- Видьмьдхъ, рос. Viola hirta** = зозульки, васильчок. С. Ан.
- Видьмереть** = вимьдрти, повимьдрати. — Усі повимьдрили.
- Видьмерзать, выдмерзнуть** = вимьдзати, промерзати, вимьдзнути, вимьдзти. — Вимьдзло багато дерева за сю люту зиму. — Пиво вимьдзло. — Вода в ставу промерзла аж до дня.
- Видьмести, ся** = вимьдсти, замьстити, повимьдтати, ся.
- Видьместить** = помьстити ся, видьдчити. — Помьстив ся він над ним. — Наробив він мінї лиха, ну та й я йому видьдочив.
- Видьметальниця** = метьльниця. — Я до печі куховарочку наньав, а до хати та метьльничку. н. п.

- Виметать** = **вимітати**, **замітати**. — Виметати хату, внести дрова. К. Ш.
- Виметать**, **вимётывать**, **ся** = 1. **вікидати**, **вікинути**, **вікидати**, **ся**. — **Викидати** каміння.
2. **обрубіти**, **обрублювати**, **ся**. — Почала обрублювати пелі.
3. **лічити**, **вилічувати**, **рахувати**, **вкладати** (на щотах).
4. **висипати**, **висипати**, **виприщити**, **виприщувати**. — Прищі якісь на руках висипало. — Його усього висипало. С. Аф. — У його виприщало на виду і на руках.
5. **оценити** **ся**. С. З. — Сучка оцінила **ся**.
- Вимещать** = **мстити** **ся** і **д. Виместить**.
- Вимінать**, **ся** = 1. **вимінати**, **ся**.
2. **витоптувати**, **витолочувати**. — Коні витолочили всю траву.
- Вимирать** = **вимірати**.
- Вимистая** = **виміста**. — Вимиста корова.
- Вимоганіе**, **вимогательство** = **здірство**, **вимагання**.
- Вимогать** = **вимагати** (С. З.), **видирати**, **драти**, **здирати**. — Датків найменших вимагати не важити **ся**. Орлик. С. З. — Остапню сорочку з каліи здирають. К. Ш.
- Вимоина** = **водорій**, **ривчак**, **ковдобица**.
- Вимокать** = **вимокати**.
- Вимолачивать**, **ся**, **вимолотить**, **ся** = 1. **вимолочувати**, **ся**, **молотити**, **вимолотити**, **ся**, (на гармані) — **вігарманити**.
1. **замолотити**. (С. Аф.). — Молотив два дні, та й замолотив усього коповника.
- Вимолвить** = 1. **вимовити**, **промówити**. — Промов, сердечко, як ми любились двоєчко. н. п.
2. **вимовити**. — Хоч і продешевив, а вимовив собі п'ять папуш тютюну. С. Аф.
- Вимолить** = **д. Вымáливать**.
- Вимолотить**, **ся** = **д. Вымóлáчивать**.
- Вимолотки** = **пóслід**, **збóйни**, **по́лова**. (С. З. Л.).
- Вимолоть** = **вимолот**, **умолот**. (С. Ш.).
- Вимолоть** = **д. Вымáлывать**.
- Вимоль** = **мливо** (С. З.), **мéлево**. — Велика там вода, хоч є й багато мливо. Гр.
- Виморáживать**, **виморозити**, **ся** = **виморóжувати**, **ся**, (С. Аф.), **заморóжувати**, **ся**, **виморóзювати**, **ся**, **виморозити**, **ся**, **заморóзити**, **ся**.
- Виморить**, **ся** = **Вымáривать**, **ся**.
- Виморочное п'яніе** = **пустовщина**. — Умер зовсім безрідним, а Ірунт і хату, як пустовщину, повернули на громаду.
- Вимостить** = **д. Вымáщивать**.
- Вимотать**, **ся** = **д. Вымáтывать**, **ся**.
- Вимочить**, **ся** = **д. Вымáчивать**, **ся**.
- Вимудривать**, **вимудрить** = **вихитрówувати**, **вихитрувати**.
- Вимурáвливать**, **вимуравить** = **поливáти**, **полити** (наводити поливу на посуду).
- Вимусливать**, **вимуслить**, **ся** = **засліплювати**, **ся**, **замурáувати**, **ся**, **засмáльцьовувати**, **ся**, **заялózювати**, **ся**, **засліпити**, **ся**, **замурзати**, **ся**, **засмáльцьовати**, **ся**, **заялózити**, **ся**.
- Вимучивать**, **ся**, **вимучить**, **ся** = 1. **вимучувати**, **ся**, **вимучити**, **ся**, **змучити**, **ся**; **змордувати** **ся**. — Пришов з поля, змордував **ся**, добре їсти сподівав **ся**. н. п. — Змучив мене отим канюченням.
2. **видирати**, **виморóчувати**, **ся** (С. Аф.), **вимордówувати**, **ся**, **видерти**, **виморочити**, **вимордувати**. — Дай або видеру. п. пр.
- Вимчать** = **вінести**, **віперти**. — Коні зразу так і вивесли на гору.
- Вимывать**, **ся**, **вымьть**, **ся** = 1. **вимивати**, **ся**, **вимити**, **ся**, (про білизну) — **випірати**, **випрати**, **ся** (в теплій воді) — **вибáнювати**, **вібáнити**, **ся**, (голову) — **змивати**, **змити**, **ся**. — Міні змиють дрібні дощі, а розчешуть буйні вітри. н. п.
2. **виривати**, **ріти**, **вимивати**, **міти**, **вирити**, **вими́ти**, **ся**. — Вода берег рие, рие, яворові корінь мие. К. Ш. — Не рад явір хилити **ся**, вода корінь мие. н. п.
- Вимыкать** = 1. **чесати**, **вичісувати** (кострицю з льону).
2. **виймати** (серезки з ушей.)
- Вимыкать** = **вичечати** (про льон); **віняти** (про серезки). — **Вимыкать** **горе** = **перебідувати**, **натерпітись** **ліха**. — **Вимыкать** **по свѣту** = **вігасати**, **поблукати**, **повѣштати** **ся**. — Поблукавши мій Петрусь, тай до мене знов вернувся. Кат.
- Вимыливать**, **ся**, **вымылить**, **ся** = 1. **памілювати**, **ся**, **міліти**, **ся**, **наміліти**, **ся**. — **Вимылить** **кому** **голову** = **паміліти**, **нагіти** **чуба**, **чуприну**.
2. **вмілювати**, **вміліти**. — Аж кони вмілив, поки догнав.
- Вимылки** = **мілини**.
- Вимыселъ**, **вимыселъ** = **вігадка**, **бáйка**. С. Л.
- Вимыслить**, **вымыслять** = **вимислити**, **вимишляти**, **вігадати**, **вігадувати**, **зміслити**, **змишляти**.
- Вимышленникъ**, **ца** = **вігадчик**, **ця**.
- Вимышленный** = **вігаданий**.

Вим'ялїть = побіліти, натерти крейдю.

Вим'янивати, ся, вим'янить, ся = виміювати, ся (С. Аф.), міняти, ся, виміняти, ся, проміняти, ся, зміняти, ся, (про міньбу кошей циганами) — **вим'яньжувати**. — Вим'янив швайку на ремінець. п. пр.

Вим'янь = міньба, проміна, заміна. — Міньба одному панув. — Проміна одному служить. п. пр.

Вим'яріваніє = вимірювання.

Вим'ярівати, ся, вим'ярїть, ся = вимірювати, виміряти, ся, виміряти, ся.

Вим'ясїть, ся, вим'яшувати, ся = вимісити, вимішувати, ся.

Вим'я, мени = вим'я, вим'я (С. Аф.). — Собачьє, сучьє вим'я = а. сучє вим'я (болячка в залозах під пахвами), б. рос. Galeopsis tetrahit L. — лісовий жабрїй, жабрик. С. Ап.

Вим'ять = д. **Вим'янять**.

Вим'яшувати, ся = 1. виношувати, виношювати, виносити. — Не треба виносити на двір.

2. знюшувати, ся, зносити, ся. — Зносив одєжу. — Чумарка зовсїм зносила ся.

Вим'яшувати = винизувати.

Вим'ямати, ся = 1. вим'ямати, ся, брати, ся, вибирати. — Вим'яла одєжу з скринї. — Я лїрижечки виберу з печі. п. к. — Ключ не вим'яєть ся з замка. — **Вим'ямати жребїй** = брати жереб. — **Вим'ямати дєньги изъ банка** = брати, вибирати грїші з банку.

2. вїкочувати, ся, вїрїзувати, ся. — Вїкоти лиш дужчє на рукава. С. Аф.

3. ханати, схоплювати (утїкачя, що переховуєть ся), забирати, вїдбирати (що заборонєнє.)

Вим'ясїть, ся, вим'ясїти = 1. виносїти, ся, виношувати, ся. С. Аф. М. — Почали усе виносити з хати.

2. вїтерплювати, вїтрїмувати, вїтерпїти, зтерпїти, вїтримати. — На силу вїтерпїв, поки рїзали. — Тяжко було терпїти, та що ж маєш робити.

Вим'яоска = 1. вїнос.

2. допїска, припїска, примїтка.

Вим'яослївий = терпїлий, терпучий, терпячий. С. Ш. (в бізї) — гїнкїй.

Вим'яосокъ = знїсок. С. Аф.

Вим'яось = д. **Вим'яоска 1.** — На вим'яось (про запряжку) = впрїстяж, упрїстяж. — На зустрїч пан четвериком упрїстяж.

Вим'яудїть, вим'яудятъ = вїмогти, вима-

гати (С. Л.), вїсилувати, сїлувати, прим'усити, прим'усати (С. З.), прим'усувати, зневолювати, приневолювати, приневолювати (С. Аф.). — Ой шлюбе мїй, шлюбе, прим'усений шлюбе, та чи гаразд мїні за тим нелюбом буде. п. п. — До гачення гребель прим'усати. Орлик. С. З. — **Вим'яуденний** = прим'усений, приневолений і т. д. — **Я вим'яудєнь** = я м'усїв, я м'усу.

Вим'яудєніє = сїлування, приука, приукус (С. З.), вимагання, вїслика. С. Л. — На милування нема сїлування. п. пр. — Як не даси з прозби, то даси з принуки. п. пр. — Примусом не так навчїши ся, як залюбки. С. З.

Вим'янути = вїняти, взяти, вїбрати; вїкотити, вїрїзати; схопити, забирати (Д. Вим'ямать.)

Вим'янувати, вим'янувати, вим'янувати = вїрїнати, зрїнати, їзрїнати, вїрнати, зрнати, вїпїрнати, вїпурнати. С. Аф. Л. — Як божа воля, то вїрнеш і з моря. п. пр. — А блїдий мїсяць на ту пору з-за хмари де-де вїрїнав. К. Ш. — Та вже ж моїй головної з моря не зрїшати. п. п. — Тодї я, сестро, буду в гостї до вас, як сїпїй камїнь на верх їзрїне. п. п.

Вим'януванїє = вїрїнки.

Вим'янувати, вим'янувати = пїстити, пїстувати, вїпїстити, вїпїстувати. С. З.

Вим'янувати, вим'янувати, ся = 1. вим'янувати, вим'янувати, ся. — Козаки усе те повїкурювали і повїнюхували. п. о.

2. пронїюхати. — Вїн усе пронїюхав, що там робило ся.

Вим'янувати = вїглядїти, вїнянчїти (С. Аф.), вїпїстувати. — Вона у нас всїх дїтей вїглядїла. — Йосїф сьвятий ся радує, що на рудях Бога пїстує. п. п. С. З.

Вим'янувати, ся = вїгострїти, вїточїти, ся (Д. Вывастрївати, ся.)

Вим'янувати = 1. вим'янувати. — Вим'янувала з печі. — Вим'янувала багато сїгу.

2. гїнути, падати, вим'янувати, вїздїхати. — Вся худоба погїнула. — Воли та корови всї повїздїхають. п. п.

3. лучати ся, трапляти ся, вим'янувати, припадати. — На його долю вим'янувало. — Трапляєть ся часом. — Я вже знаю свою долю, що мїні припала, вона ж мене, як мачуха, змалку сповивала. Аф.

Вим'янувати = 1. хвороба (кїська над копитом і в пахвах болячка; теж у їндїчок на кїпрїку.)

2. мїртва кїстка (що випадає від ко-стоїди.)

3. рос. д. Бедренецъ 2.
Випадочная трава, рос. Aster Amellus L.
 = волóве око, водóви очи, гайстер. С. Аф.
Випадывать = д. **Випадать**.
Випаживать, випазить, ся = виколóб-
 лювати, вижолобити (робити жолоби чи
 утори фуганком чи долотом.)
Випаивать, ся = випоювати, ся. — Ви-
 поїла усе піло. — Випоїла телицю.
Випалзувать = вилазити, виповзати.
Випалывать, ся = полóти, випóлювати,
 ся. (С. Аф.).
Випаривать, ся, випарить, ся = випá-
 рювати, ся, випарити, ся; випарóбу-
 вати, ся, випарувати. — Випарила дж-
 ку. — Вода випарувала.
Випархивать, випорхнуть = вилітати,
 вилетіти, випурхувати, випурхнути.
Випарывать, випороть = 1. порóти, ви-
 порювати, випороти. — Випорола рукав.
 2. потрошіти, виотрошити, тербуші-
 ти, требушіти, вітребушити.
 3. випарити, одшмагати, одчухрати,
 віхлюстати, одлюбарити, одчустрити.
 — На всі боки одчухрала різками.
Випахать, випахивать, ся = 1. віорати,
 виóрювати, ся, з'орати, з'обрювати, ся,
 із'орати, ся. — Виори мілко, а посій рід-
 ко, то й уродить ся дідько. п. пр. — Вио-
 ралось би до вечера, колиб воли не пото-
 мились. С. Аф. — Орав, тай шпорав клад.
 2. висипити, висиплювати, ся, зморити,
 ся, з'орати. — Що году засіваємо — зе-
 мли зовсім висиплялась.
Випачкати, ся = закаляти, ся, викаля-
 ти, ся, покаляти, ся, віваляти, ся, за-
 бруднити, ся, обробити ся, (рідкою гри-
 зею) — задрипати, ся, забрьохати ся,
 (лице) — замурзати, ся, замазати, ся,
 (салом, дьогтем то-що) — засмалцюва-
 ти, ся, заплóзити, ся і д. **Випазать,**
Випарать 1 і Випуслить. — Хто в бо-
 лото дізе, той ся покаляє. п. пр. — Не
 займай жиди, не калай вида. п. пр. — За-
 дрипала всю спідницю.
Випашка = орання, оранка. — Од Явдо-
 хи (1. марця) починаєть ся оранка на яри-
 цю. С. З.
Випашь = толока. — С. Ш. — На тім бо-
 ці на толоці череда пасеть ся. п. п.
Випекать, ся = випікати, ся.
Випередить, виперезивать = випереди-
 ти, виперéдзувати (С. Аф.), виперéжу-
 вати, попередити, понерéжувати, попе-
 режати.

Випереть, випирать, ся = виперти, ви-
 пирати, ся.
Випестрить = (квітками, різими фарбами)
 — вицяцьковати, (гвіздами) — вицвя-
 ховати, (крапками) — विकранати, (ме-
 режками) — вимерезати.
Випечатать, выпечатьвати = віддруко-
 вати, видрукóвувати.
Випечка = випікання.
Випечь, ся = випікти, ся. — Не випе-
 ченный хлѣбъ = глевкий хліб.
Випивала = випивайло, питець. — О, він
 добрий питець!
Випивать, ся, випити, ся = 1. випивá-
 ти, ся, випити, ся, (багато) — укúтати,
 (багато, разом) — вихилати, вихилити,
 видимати, (з жадою) — видудлювати,
 видудлити, вижлúктовати, вижлуктити,
 (смокчучи) — висмоктувати, висмоктати,
 (коштуючи) — викоштувати, (не багато) —
 спити. — Випивати з кварту укутали.
 Кот. — Ходім до моря — хто більше води
 видме. п. к. — Видудлив усю воду. — Ви-
 хилив цілу кварту. — Почав коштувати,
 та усе й викоштував. — Чи дала у хлібо-
 ві з'їсти, чи в горілки спити. п. п.
 2. піичити, куликати (С. З.), в горіл-
 ку вкидати ся, чаркувати. — **Випи-**
ваться изъ ума = зпивати ся.
Випивка = 1. випивання.
 2. піійка. — Була там добра піійка
 — мабуть з четвергину укутали.
Випилывать, ся, выпилить, ся = виші-
 лювати, ся, вишіляти, ся. — Випиляв
 дошку. — Шилив цілий день, тай коповика
 не випиляв.
Випирать, ся = випирати, ся.
Випиека = 1. виписування, зписування.
 2. випис, витяг. — До книг записувати
 і виписи давати во всяких речах. Ст. Д. —
 Повинец міти випис з метрики. К. Н. —
 Зробив коротелький витяг з тії книжки.
Виписной = виписний.
Виписывать, ся = виписувати, ся, зпи-
 сувати, ся. — Виписав з книжки. — Ви-
 писав з-за грانیці. — Його виписали з ко-
 заків. — Писав колись добре та зписав ся.
Виписъ = д. **Випиека**.
Випити, ся = д. **Випивать, ся**.
Випихать, выпихивать, ся, выпихнуть,
ся = випихати, ся, випихнути, ся, ви-
 штóвхувати, виштóвхнути, ся, виштúр-
 хувати, виштурхати.
Виплавикъ, гриб Polyporus = гúба, трут,
 трóтник. С. Ан. Ш.

**Випла́вливати, випла́вля́ти, ся, ви́пла-
вити, ся** = ви́топлювати, ви́тонити, ся,
виліва́ти, вилити, ся.

Виплаво́к = ви́ливок. — Виливок заліза.
— Курка знесла вилвок. С. Аф.

Виплака́ти, ся = ви́плакати, ся. — Ви-
плакала карі очі край козака стоя. п. п.

Виплата = ви́плата.

Виплати́ти, ся, випла́чувати, ся = 1. ви́-
платити, ся, сплати́ти, ви́плачувати,
ся, запла́тити, запла́чувати. — Їжд по-
налічував стільки довгу, що вже не сила
виплатитись. Чайч.

2. зала́тати, ся (С. Аф.), ви́латати, ла-
та́ти, ся. — Він добре ви́латав свиту, всі
дірки позалатував.

Випла́щувати = площі́ти.

Виплева́ти, випле́вувати = ви́плювати,
ви́плюнути, ви́плю́вувати, (харкотиння)
ви́харкати, ви́харкувати.

Виплеска́ти, ся, випле́скувати, ся = ви́-
хлопати, ся, ви́плюскати, ся, ви́хлю́-
пувати, ся, ви́плю́скувати, ся. С. Аф. Л.

Виплесну́ти, ся = ви́хлю́пнути, ви́плюс-
нути, ся. С. Аф.

Виплетáти, ся = 1. ви́плі́тати, ся. —
Віски виплетала й карими очима мене чару-
вала. п. п.

2. ви́плі́тувати ся. — Ледве з довгів ви-
плутав сі.

Виплива́ти, ви́плыти = ви́плива́ти, ви́-
плинути, ви́пливти, ви́плисти. (С. Аф.)

Випливо́к = 1. гу́ля, гу́ля (на дереві).
2. д. **Виплаво́к**.

Випля́сувати, ся, ви́плясать = 1. ви́-
танцю́вувати, ся, ви́танцювати.

2. зата́нцювувати, ви́таньчити. — Ци-
гане витаньчили багато грошей.

Виполо́скувати, ся, ви́полоска́ти, ся =
ви́полю́скувати, ся, ви́полоскати, ся. С. Аф.

Виполза́ти = д. **Випа́зувати**.

Виполо́зна, виполо́зок = линові́ще, ко-
жушо́к, шку́рка (комахи або гадюки, коли
воши видають її.)

Виползти, ви́ползть = ви́лізти, ви́повзти.
С. Л.

Виполіро́вати, ся = ви́лощити, ви́лосни-
ти, ся.

Виполе́нє = ви́повне́ння, ви́кона́ння.

Випо́лнити, ся, ви́полня́ти, ся = 1. ви́-
повнити, ви́повня́ти, ся, до́повнити,
до́повня́ти, ся.

2. ви́повнити, спо́внити, ся, сповня́ти,
ся, ви́конати, ся, ви́дбу́ти, спра́вити,

зро́бити, до́вести до ді́ла. — Я тобі ви-
конав присягу. Ч. К. — Бодай твої, брате,
слова ся сповніли, щоб мої діти в той час
були цілі. п. п. — **Випо́лнити же́ля́нє** =
вчинити во́лю, вво́лнити. — Циґаночко
та волошечко, вводи ж мою волю, та при-
чаруй козаченька, що стояв зо мною. п. п.

Випо́лоска́ти = д. **Випо́ла́скувати**.

Випо́лобути, ся = ви́полоти, ся, (усе) —
по́собо́лювати, по́ви́со́бувати, (сауками) —
ви́сапати, (кукурузу) — ви́пра́шувати.

Випо́лзувати, ся = ви́лічити, ви́гоїти,
ви́корувати, ся.

**Випоро́жнювати, ся, ви́порожні́ти, ви́по-
рожнити, ся, спорожні́ти, спорожніти,**
ся, опорожні́ти, ся.

Випоро́ток = ви́пороток, ви́порток.
(С. Аф.)

Випоро́ть = д. **Випа́ривати**.

Випорхну́ти = д. **Випа́рхувати**.

Випотро́шити = ви́потрошити, ви́требу-
шити, ви́тельбушити.

Виправі́ти, ся, ви́правля́ти, ся = 1. ви́-
рівняти, ся, ви́прямити, ся, ви́прави-
ти, ви́правля́ти, ся, спра́вити, ви́рів-
нювати, ви́прямля́ти, ся (С. Аф.), спра-
вля́ти, ся. — Вирівняла зморшки. — Ви-
прямив дошку.

2. ви́муштрувати, ви́муштру́вувати, ся.

3. попра́вити, попра́вля́ти, ся. — Я на-
писав, а він поправив.

Виправка = 1. попра́ва, попра́вка.

2. му́штра (С. З.), му́штровання.

Випра́стувати, ся, ви́простать, ся = д.
Випоро́жнювати.

Випра́шувати, ся, ви́просить, ся = ви́-
прóхувати, ся, ви́прóсуювати, ся, ви́-
прохати, ви́просити, ся С. Аф., (хитро-
щами, дуриним) — ви́дурити, ви́тумани-
ти, ви́морочити, ви́циганити, ви́манта-
чити.

Випробо́вати = ви́коштувати, скоштува́ти.

Випро́важувати, ви́проводити, ся = ви́-
ряжа́ти, ви́рядити, ви́прова́жувати (С.
Л.), ви́проводити (С. Аф.), одиро́ва́дити.

Випро́кідувати = ви́кида́ти, ся, переки-
да́ти, ся, ви́верта́ти, ся.

Ві́просити, ся = д. **Випра́шувати**.

Ві́простать, ся = д. **Випоро́жнювати**.

Ві́прошений = ви́проханий.

Випры́гивати, ви́прыгну́ти = ви́пли́гува-
ти, ви́плигну́ти (С. Аф.), ви́ско́кувати,
ви́стри́бувати (С. Аф.), ви́стри́бнути. —
Випрыгнув з вікна.

Випрыскать, выпрыскивать = **вѣбризка-ти, вѣбрѣзкувати.**

Випрѣвѣть, випрѣть = 1. **упрѣвати, упрѣти.** — Борщ упрѣв — пора обѣдати.

2. **випрѣвати, википати, випрѣти, вѣкшѣти, зкипати.** — Бач скѣльки википіло, треба підлѣти.

3. **упрѣвати, упрѣти.** — Поки не упрѣти, поти не умѣти. н. пр. — Полив наймит, як їсть, то упрѣ, а як робить, то змерзне. н. пр.

4. **випрѣвати, випрѣти.** — Жито геть чисто випрѣло.

Випрядѣть, выпрядывать, вѣпряднуть = д. **Випрѣгивать.**

Випрядѣть, выпрядывать, вѣпрядеть = 1. **випрядѣти, напрядѣти, вѣпрядети, напрядѣти.** — Чи я ж тобі не напрядла за рік три починки. н. п.

2. **запрядѣти, запрядѣти.** — За цілий місяць запрядла тільки карбованця.

Вѣпрядити, вѣпрядлять, вѣпрядляти, вѣпрядляти, ся (С. Аф.), **вѣривняти, вѣривнювати, ся** (С. Аф.), **вѣпрядити, вѣпрядляти, ся, вѣпростовати, вѣпростати, ся, вѣпростувати, ся.** (С. Л.) — Горбатого могила виправить. н. пр.

Вѣпрядь, ся = **вѣпрядти, ся.**

Випуѓивать, ся, вѣпнугнуть, ся = **виполѣхувати, вѣполохати** (С. Аф.), **сполѣхати, зѣгнати, вѣгнати.**

Вѣпуклость = **опуќлисть, опуќа.** (С. З.)

Вѣпуклай = **опуќлий, пукатий, пукнястий, горбѣватий** (Мал.).

Вѣпускѣть, вѣпускѣть = **пускѣти, вѣпускѣти; вѣпускѣти; вѣпоставѣти, вѣпоставѣти; прожнѣти, викидѣти.** — Давали та з рук не пускали. н. пр. — Вѣпусти теля з хлѣву. — Не вѣпусти рака з рота. н. пр. — Вѣставив кігги. — Се можна й промѣшати.

Вѣпускъ = 1. **пускѣння, вѣпускѣння, вѣпускъ.**

2. (в будовѣ) — **вѣступ.**

3. д. **Вѣгонь.**

Вѣпунтати, ся, вѣпунтывать, ся = **вѣпунтати, ся, розпунтати, ся, вѣпунтувати, ся; вѣзволяти, ся, вѣзволяти, ся, вѣвертѣти, ся.**

Вѣпучивать, ся, вѣпучить, ся = **вѣпичати, ся, вѣдимати, ся.** — **Вѣпучить глаза** = **вѣрячити, вѣтрѣщити, вѣлупити (очі).** — А братія мовчить собі, вѣтрѣщивши очі. К. Ш. — Ішов Гриць з ве-

черницъ теменької почі, сидить гуска на березі, вѣрячила очі. н. п.

Вѣпуншка = **лѣмівка, облѣмівка.**

Вѣпнѣтати, вѣпнѣтывать = **вѣпнѣтати, вѣпнѣтати, вѣвідати; вѣмучити, вѣбити, вѣкрутити** (привзання).

Вѣпнь, лт. *Botaurus stellaris* = **бугай** (С. Аф. З. Л. Ш.), **водяній бугай.** — А бугай: бугу! гче чайку в дугу. н. п. — А бугай в луку закрячав: бугу! н. п.

Вѣпчѣвать, ся, вѣпчѣть, ся = **вѣспѣшувати, ся, вѣспѣшувати, ся.** — Грає кобзарь, вѣспѣшує, вѣмовля словами. К. Ш.

Вѣпчливать, ся, вѣпчлѣть, ся = 1. **напичнѣти, ся, напѣсти, ся, розпичнѣти; вѣпичнѣти, ся, вѣпичнѣти, ся** (С. Л.). — **Вѣпчлѣть глаза** = д. **Вѣпучить глаза.**

2. **вѣпчкѣти, ся, вѣпчѣвати, ся.** — Вѣпчѣнує, ся з вічка.

3. **вѣпчкѣти, вѣпчкѣти, ся.** — От вѣпчкѣла ся! неначе до церкви.

Вѣпчѣтати, ся, вѣпчѣтывать, ся = 1. **вѣпчѣтати, вѣпчнѣти, ся, вѣпичнѣти, ся.** (С. Аф.).

2. д. **Вѣпчлѣваться.**

Вѣпчлѣтати, ся = **вѣпчлѣтати, помлѣмчѣти, ся.**

Вѣпчлѣтывать, вѣпчлѣтывать, ся = 1. **вѣпчлѣтати, вѣпчлѣтати, ся, вѣпчлѣтати, ся** (С. Аф.), **зробѣти, ся.** — У нас дуже добре вѣпчлѣють колеса.

2. **зробѣтати, ся, зробѣти, ся.** (С. Аф.). — Заробив чимало грошей.

Вѣпчлѣтка = **вѣпчлѣтка, вѣпчлѣтка** (Укр.).

Вѣпчлѣтывать, ся = **рѣвнѣти, вѣпчлѣтати, ся, роспчлѣтати, ся, (малпове колесо) — шпичувати, (місце під хату) — пчлѣтувати.** — Закажує, щоб шляхи рѣвнѣли та містки малювали. К. Х.

Вѣпчлѣть, ся = **вѣпчлѣтати, ся, вѣпчлѣтувати, ся, вѣпчлѣтати, ся** (С. Л.), **вѣпчлѣтати, ся, вѣпчлѣтати, ся.** — Кобзарь грає, вѣпчлѣтати словами. К. Ш.

Вѣпчлѣніє = **вѣпчлѣніє.** — Поетичні думки не находили собі вѣразу в словах. Бар. — Стояв і дивив ся з вѣразом тяжкого болю на лиці. Фр.

Вѣпчлѣтательный, но = **вѣпчлѣтаний, вѣпчлѣтаний.** — Коли хто вѣпчлѣтати має волю. Бар. — Повинен повторити вѣпчлѣтаний. Б. Н.

Вѣпчлѣтати, ся = **вѣпчлѣтати, ся, вѣпчлѣтати, ся, вѣпчлѣтати, ся** (С. Л.), **вѣпчлѣтати, ся.** (С. Л.)

Вѣпчлѣтывать = **зробѣтати, збачлѣтати** (С. З.). — Хто ж збачлѣтати таємности людського жит-

ти і горювавши? К. Х. — Чого собою не збагне. Кот.

Вира́ннвать, ся, ві́ронить, ся = губіти, ся, вигублювати, ся, згубіти, загубіти, ся, вігубити, ся. (С. Аф.). — Не знаю деь вигубив си тамаи з кешені.

Вира́стать, віра́сти = вироста́ти, віро́сти, порости, дійти до зросту, до літ.

Вира́стити, віра́щать, ся = д. **Возра́стити, возра́щати, ся.** — Квіти мої діти, виростає вас, деж міні вас діти. К. Ш.

Ві́рвать, ся = 1. вірвати, ся, відрати, ся, віхонити, ся, вісмикнути, ся, вішарпати, вішарпнути, ся (С. Л.), віпручати ся, (волосся, піра) — віскубити, віскубнути, ся. — Видрав листя з книжки. — Вихопив у його з рук. — Ой вихопив, душе моя, та змахни крилами. К. Д.
2. віблювати, віригати.

Ві́рдѣть = візріти (про болячки). — Чиряк ще не визрів.

Ві́рсовать, вірсе́вывать, ся = вімалювати, вимальовувати, ся; виясніти ся.

Ві́ровняти, ся = вірівняти, ся, вісправити, ся.

Ві́родокъ = віродок, віплодок. С. Л.

Виро́ждѣтсья = вироджувати ся, виродовати ся (С. Аф.); зводитись, переводитись, виводитись. — Була колись добра худоба, та перевелась на казна що.

Виро́ждѣніе = виродження; перевід. — Нашому роду нема переводу. п. пр.

Ві́ронять = д. **Вира́ннвать.**

Ві́ростать, ві́рости = д. **Вира́стать.**

Ві́ростити = д. **Возра́стити.**

Ві́ростокъ = 1. доморослий (про худобу).
2. б́узімок, назімок, (вичишена шкурка його) — виросток.

3. віросток (С. Аф.), підліток (С. Л.), підна́рубок.

Віруба́ть, ся, вірубить, ся = віру́бувати, ся, вірубати, ся; зрубувати, зрубати; (все) — повірублювати, повірубувати, вістинати, постинати; (сокирою, цюкаючи) — віцюкати. — Вірубай сучок з колоди, та тоді й обтени. — Зрубав собі добру комору. — Увесь ліс повірублювали. — **Вірубити огонь** = вікресати огню. — **Что напишеш перомъ, не вірубишь и топоромъ,** п. пр. = що написано пером, того не вітягнеш і волон. п. пр.

Віруба = 1. рубання, віруб, вірубка.
2. зарубка, зарубина.

Вірубаъ = 1. д. **Віруба** 2.

2. зруб (вірубаний ліс і місце, де рубають ліс).

Віруга́ть, ся = вілаяти, ся, налаяти, (згадуючи батька) — віба́тькувати.

Віруча́ть, ся, віручить, ся = визволяти, ся, визволити, ся, рятувати, вірятувати, ся, вибавляти, вибавити, ся (С. Л.); віручати, віручити, ся (С. Аф.). — Як би в мене отець, або рідна мати, було б кому із неволі мене визволити. п. п. — Ти мене визволь, а я тебе виучу. п. пр.

Віручка = 1. визвіл, визволка, рятунок, віручка, підмога, підпомога.

2. віручка (віручені від торгової гроші і стіл, де ховають ся віручені гроші.)

Вірыва́ть, ся = 1. віривати, вісмікувати і т. д. див. **Вірвать.**

2. пручати ся, віпручувати ся, віхоплювати ся, відрати ся, віривати ся, (про огонь, дим) — вібухати. — Лависи мов пручалась, а далі, мов угамувалась. Кот. — Коли зразу вибухнуло поломи.

Вірыва́ть, ся, вірыть, ся = вікопувати, ся, вікопати, ся, одкопувати, одкопати, віривати, вірити, ся. — Вікопаю криниченьку в вишневім саду, чи не приїде дівчинонька туди по воду. п. п.

Віръзати, віръзати, віръзывать = вірзати, вірзати, вірзувати, (про стіляники з вулика) — відрізати, відрізувати, (про землю) — відрізати, відрізувати.

Віръзка, віръзь = вірзування; вірзка, вірізок, (в одежі) — вікот. — **Сдѣлать віръзку** (в одежі) = вікотити. — **Купити арбузь на віръзь** = купити кавуи на зріз або на розріз, на наріз.

Вірядити, ся, віряжати, ся = вірядити, ся, віряжати, ся, вічепурити, ся (С. Аф.), вібрати, ся, вібрати, ся. — Убрали її, як пашочку. — Молодиці гріх вібратись в дівочий вібр. С. Ш.

Віса́дити, віса́живать, ся = 1. віса́дити, віса́жувати, переса́дити, переса́жувати. — Вісадили розсаду. — Пересадили з горшків на грядки.

2. вібити, вібивати, віперти, вішпрати. — Вібив йому зуба. — Так і вишперли двері.

Віса́ливать, віса́лить = 1. шмарувати, вішмарувати. — Вішмарували віз салом.

2. смальцювати, вісмальцювати, за́смальцювати, за́ялѣзити. — Засмальцював чумарку.

Віса́ливать, віса́лить, ся = віса́лювати, віса́лити, ся.

Виса́сывать, висосать = виса́ти, виса́ти, висмо́кувати, висмо́кати. С. Аф. Л.

Висве́рливать, висверлить, ся = висве́рдлювати, висвердлити, виві́рчувати, виве́ртіти, ся. С. Аф.

Висві́стывать, висвистать, ся = висві́стувати, висвистати, ся.

Висво́бодить, ся, высвобожда́ть, ся = ви́зволити, ся, визволя́ти, ся, ви́рятувати, рятува́ти, ся, ви́слобонити, вислобо́няти, ся. — Як піймали у неволю, не йшла мене мати та й визволяти, п. п. — Ой на поги дуби, на руки скрипці; визволь, Боже, козаченка з темної темниці! п. п.

Висво́божде́ние = ви́звіл, визволе́ння, ряту́нок. — Чим частіше думав про визвіл від Мошка, тим більше... Фр.

Висве́жать, висве́жить = прові́трювати, прові́трити. — Треба провітрити хату, а то який дух поганій.

Висве́жевать = обі́дува́ти; обі́дувавши ви́требуштити.

Висве́тливать, висве́тлить, ся = ви́яснювати, ви́яснити, ся. С. Аф.

Висе́лить, выселя́ть, ся = ви́селити, висе́ляти, ся, пересели́ти, переселя́ти, ся.

Висе́лок = ви́селок, присі́лок, ху́тір.

Висеребри́ть, ся = посребри́ти, посрібо́нити, ся.

Висиде́ть, высидивать, ся = 1. ви́сидіти, просиді́ти, висиджува́ти, ся, висиджова́ти, ся. С. Аф. — Він висидів в холодній цілій місяць. — Квочка висиділа семеро курчат.

2. ви́курити, ви́курювати, ся, ви́гнати, виганя́ти, ся. — Вигнали горілку з жита. — Вигнали десять відер дьогтю.

Висейни́вать, висейнить, ся = висейно́вати, висейнити, посеини́ти, ся.

Висе́нь, ся = 1. д. Возвыша́ть, ся.

2. пере́мога́ти, го́ру бра́ти.

Висека́бивать, висекоблить, ся = висекро́мажувати, висекромади́ти, ся, висекри́бати, вишкри́бати, висекре́бти, ся. — А діжу, як спече хліба, та не висекромадить, то так її залустила. п. к. — Тіста не зосталось і діжу висекромадила. С. Л.

Висказа́ть, высказывать, ся = ви́казати, ви́казувати, ся, ви́мовити, вимовля́ти, ся, висловити. — Виказав йому усе, що було на думці.

Висека́кивать, висекакать, висекочить = ви́стрибувати, ви́стрибнути, ви́плигну-

вати, ви́плигнути, висеко́кувати, висеко́чити. — Виплигнув з вікна. — Висекочить гвіздок.

2. ви́хоплювати ся, ви́хонити ся, ви́рива́ти, ся. — Вихонив ся, як горобець з стріхи. п. пр. — Поперед не виривай ся, а по заду не зоставай ся. п. пр.

Висека́льзывать, высекользать, висекользнуть = висе́клиза́ти, висе́клизнути, висе́слиза́ти, висе́слизнути, висе́ковза́ти, висе́ковзнути, ви́порська́ти, ви́порськнути. — Вон так і висеклиз з рук. — Так з рук і висеклиз. С. Аф. — Висеклиз, як піскарь з матні. п. пр.

Висекоблить, ся = **Висека́бивать, ся.**

Висекочить = д. **Висека́кивать.**

Висе́чка = висе́ка́ка. С. З. Кот. — Я нарошно йому спускала, а він і поги розіклав! Ого! провчу я ви́секаку! Кот. — **На висе́чку** = на по́каз, на ви́передки, напе́ред усіх.

Висе́лавить, выславивать, выславля́ть = 1. ви́хваляти, ви́хваля́ти, ви́славити, виславля́ти.

2. ви́колядувати, ви́щедрувати. — Колядики сьогодні багато виколядували.

Висе́лать, выселя́ть = ви́селати, посла́ти, одісла́ти, ви́рядити, ви́правити, висе́лати, одесе́лати, посе́лати, ви́ряжа́ти, ви́правля́ти.

Висе́луга = ви́слуга; за́слуга. — Котузі по заслузі. п. пр.

Висе́луживать, ся, висе́лужить, ся = 1. ви́служувати, ви́бува́ти, ви́служити, ви́бути. — Він виселужив 25 років. — Як наняв ся на рік, так і вибув.

2. за́служувати, за́служити, ся, до́служувати ся, до́служити ся. — Заслужив собі пенсію. — Дослужив ся до полковника, та й кинув службу.

3. підсе́лужувати ся, підді́зувати ся, підде́щувати ся, підсе́лужити ся, підді́зати ся, підде́стити ся.

Висе́лущать, выселушивать, ся = ви́слухати (всіх або все) — пере́слухати, ви́слухова́ти, ся. — Переслухав усіх тай пішов. — Переслухав, що пан казав, тоді й каже. п. к.

Висе́лущивание = висе́лущивання, вислу́хання.

Ви́слѣдити, высла́живать, ся = ви́слідити, висла́жувати, ся (С. Аф.), ви́стежи́ти, висе́жувати, ви́тронити, ви́слідкувати, слі́дкува́ти (С. Л.), підсе́лдіти, підсе́лжувати, ча́тува́ти. — Підсе́лділи його

— куди то він пісе. н. к. — Ловець засядає, тай чатує, поки ведмедь не піде. н. к.

Вислѳюивать, ся, вислѳюити, ся = за-слинювати, ся, заслинити, ся. С. Аф.

Висмактать, висмактывать = висмак-тати, висмактувати. С. Аф.

Висмѳливать, ся, висмѳлить, ся = 1. висмѳлювати, ся, висмѳлити, ся. — Висмѳлив човен.
2. засмѳлювати ся, засмѳлити ся, зашмарѳвувати ся, зашмарѳвати ся. С. Аф. — Ач, як зашмарував ся коло воза.

Висмаркивать, ся, висморкать, ся = вис-сякати, ся, виссякувати, ся (С. Аф.), вис-сякати, ся. — Як виссякаєть ця, шваркне об землю, ще й ногою розігре. н. к. — Создав Бог дурня тай піс висякав. н. пр.

Висмѳтриваніе = виглядѳння, визирѳн-ня, виглядки.

Висмѳривать, ся, висмѳрѳть, ся = ви-глядѳти, ся, виглядѳти, наглядѳти, ви-зирѳти; видивлѳти ся; оглядѳти, об-дивлѳти ся, обдивѳти ся, оглядѳти. — Пр. д. під с. **Виглядѳвать**. — Тебе там визирають і очі радісно на зѳстріч зася-ють. К. Д. Ж. — Скрізь ми там видивили ся. Чайч. — Все оглядѳв.

Висмѳривать, ся = д. **Висмѳливать, ся.**

Висморкать, ся = д. **Висмаркивать, ся.**

Висмѳять = осмѳяти, насмѳяти, ся, на-глумити ся, поглузувати, покенкувати. — Поглузують, покенкують, та й кивуть під лаву. К. Ш.

Висѳвывать, ся = висѳвувати, ся, висѳ-вати, ся, витикати, ся, вистрѳмлюва-ти, ся, (язик) — висѳлоплювати, висѳ-лопити. С. Аф.

Висѳкій = висѳкій, великій, (дуже) — висѳчѳнный, висѳчѳнный. — Висѳка дві-лиця. — Висѳкий голос. — Велика честь.

Висѳко = 1. висѳко. — Висѳко літає, та низько падає. н. пр.
2. (про голос) — Горѳю. — Він добре го-рою баса бере. н. пр.
3. надто. — Вже надто про себе думає.

Висѳкоблагорѳдіе = титул офицѳрів від капітана до полковника і урядників 8—6 рангу.

Висѳкоблагословѳніе = титул протоцѳпів.

Висѳковѳтый = висѳчѳнький. С. Аф.

Висѳколѳбый = висѳкочѳлий. — Діди висѳкочѳли. К. Ш.

Висѳкомѳдный = великорозѳмний, веле-мѳдрій. С. Аф.

Висѳкомѳрѳіе = горѳощі, горѳдість, пизѳа,

чвань. — Злидѳі без нихі не живуть. н. пр.

Висѳкомѳрничать = пишѳти ся, чванѳ-ти ся, гордувати, пишѳити ся (С. З.), бундѳючити ся (С. Ш.), пиндѳючити ся, пизѳити ся (С. З.).

Висѳкомѳрный = горѳдий, чванливѳй, чванькуватѳй, пишѳний, висѳкодѳмний. (С. З.). — Ой ти, дѳвичо, гордая та пишѳа, чом ти до мене з вечера не вишла? н. п.

Висѳкѳнѳкъ, висѳкѳнѳько = висѳчѳнький, висѳчѳнько. — Висѳчѳнько та сонечко схо-де, низенько заходе. н. п.

Висѳкомѳрный, по = (про мову) — висѳ-комѳвнѳй, пишѳатѳй, з висѳка, висѳким штилем, з письмѳнна. (С. Л.). — Написа-но добре, тѳльки вже надто висѳким шти-лем. — Якось з письмѳнна говорѳть.

Висѳкѳнѳчѳнный = висѳкоповажнѳй, вѳльми шанѳвнѳй. — Висѳкоповажнѳй До-бродѳю!

Висѳкопревосходѳтельный — ясневель-мѳжнѳй. — Вѳйсько, як море червоє, пе-ред бунчуками було горѳть, а ясневель-мѳжнѳй на воронѳм коні блиєє буловою — море захищѳть. К. Ш.

Висѳкопревосходѳтельство = ясневель-мѳжнѳсть (Титул повного генерала або у-рядовѳв 1 і 2 рангу.).

Висѳкопреосвящѳнный, Висѳкопреосвя-щѳнѳйшѳй = превелѳбнѳй, найпревелѳ-бнѳйшѳй.

Висѳкопреосвящѳенство = превелѳбнѳсть. (Титул митрополитѳв і архиепископѳв.)

Висѳкопреодѳбный = велѳбнѳй.

Висѳкопреодѳбіе = велѳбнѳсть. (Титул ар-химандритѳв, игуменѳв і протоцѳпѳв.)

Висѳкорѳдіе = титул урядѳвцѳв 5 рангу.

Висѳкѳснѳый = д. **Висѳкѳснѳый.**

Висѳкѳсть = висѳкѳсть.

Висѳкотѳржѳственнѳй = епитет найваж-нѳйших царьских сьвят. — **В.** день = царьский день.

Висѳкоуважаѳмый = д. **Висѳкѳнѳчѳнный.**

Висѳкоѳмнѳй = 1. великорозѳмнѳй.
2. д. **Висѳкомѳрнѳй.**

Висѳкохѳнѳько = дѳже висѳко, висѳчѳн-но, висѳчѳзно.

Висѳкѳчѳмнѳй = д. **Висѳкѳнѳчѳнный.**

Висѳолѳживать = висѳолѳжувати.

Висѳолѳть = д. **Висѳѳливать.**

Висѳосать = д. **Висѳѳсывать.**

Высота = висѳчинѳ, висѳкѳсть, вишнѳя (С. Аф.), висѳчѳнь, висѳнѳя. — Як небеса висѳчина, так морська глибина. н. пр. — Та літає орѳл, та літає свѳий по висѳкій висѳкѳстѳі, ой плаче козак та по своѳй мо-

додості. н. п. — Що ти там мовиш в вишній? Чи перші радості, чи тяжке горе ти шлеш самотному міні. Петренко. — А висина от така! Хар. — **Высоотою** = заввишки, увішки, наввишки. С. Л. — Там такі височенні будинки, заввишки з дзвіницею нашу.

Висохлий, висохлий = висхлий. С. Л.

Висохнуть, висохать = висохнути, висхнути, висохти, висихати, сохнути, схнути, просахнути, чохнути. — Калюжа вже висихає. — Нехай земля трохи прочахне, тоді будем орати. С. Л. — Висхну від жалю, виплачу очі, туги не забуду і в день і в ночі. н. п. — Полетіла б я до тебе, та крилець не маю, щоб побачив, як без тебе з гора висихаю. Кот.

Высочайший = 1. найвищий. — Найвища в світі гора.

2. височайший (яко епітет, що придаєть ся до Двору або дій царюючої Особи).

Высочество = титул дітей, братів і близьких родичів царевих і королєвих, також герцогів і принців.

Виспаться, выспаться = виспати ся, наспати ся, виспати ся, (про кількох) — повиспільати ся.

Висподи = на споді. — Їж юшку — рибка на споді. н. пр.

Выспрашивать, спрашивать = випитувати, ся, вивідувати, ся, впитати, ся, вивідати, ся і д. **Вывѣдывать**. — У козака дві дівчини, одна другу тай випитує. н. п.

Выспренный = високий; величний; д. **Высокоарный**.

Выспрь = 1. в гору, у гору, високо.

2. тютюн (у роскольників).

Выспѣвать, высѣть = д. **Вызрѣвать**.

Выспѣлый = д. **Вызрѣлый**.

Выставить, выставать, ся = 1. вистановити, вистановляти, ся, виняти, виймати, ся. С. Аф. — Вивив подвійні вікна.

2. виставити, вистановити, виставляти, вистановляти, ся. (С. Аф.) — Вистав на дощ квітки. — **Выставить живѣтъ** = випясти, випнути живіт. — **В. зубы** = віскалити, віскерити, вищерити. С. Л. — **В. языкъ** = висолоштити. С. Аф. Л. — На воротах шість левів язикі повисолошлювали, язикі хотять. п. к.

3. вистачити, постачати. — Віп взяв ся постачати дрѣва на завод.

4. виказувати ся, визначати ся; витикати ся, висювати ся. — **Выставлѣть**

себя = удавати з себе, виказувати ся, визначати ся, випинати ся. — Удає з себе папа.

Выставка = вістава, виставка, вистанова. (С. Л.). — **На выставку** = на показ.

Выстоять, ся, выстоять, ся = 1. вистоявати, вистоятися, вистояти, ся. — Ледве вистояла до кінця служби.

2. видихати ся (тратити силу, смак, дух), настоювати ся, вистоявати ся (набувати силу і т. д.). — Вино відохлось. — Наливка настояла ся.

3. линяти, вицьвітати. — Краска вицьвіла.

Выстаивать = д. **Выставить** 2.

Выстегать, ся, выстегивать, ся = 1. вистьобати, вистьобати, (С. Л.), вистьобувати, вистьобувати, ся. — Ще не пошила, тільки вистьобала. — Вистьобув око батогом.

2. відетібати, відетібнути, ся, вистібати, ся. — Обетібно орчикового копя. — Шпюнька відетібула ся.

3. вишмагати, одшмагати, одчухрати, віддубарити. — Добре вишмагали різками.

Выстигать = випережати, попережати.

Выстилатъ, ся = 1. вистилати, обстилати, вимощувати, (камнем) — вибурковувати, ся. — Вистилати поміст. — Обетеліть коробок в середині. — Вибуркували улицю.

2. підбивати, обшивати (про одягу).

Выстирать, ся = випрати, ся, попрати, ся. — **Выстиранный** = випраний. — Попрала усі сорочки. — Сорочки добре випралає.

Выстичь = випередити, попередити.

Выстоялый = відохлий, витхлий (що утратив смак, дух), вистоялий (що пабув сил; на пр. горілка) — вистоялка. С. Аф.

Выстраивать, ся, выстрогать, ся = вистругувати, вистругати, ся, (гебльом) гебльовати, вигебльовати, ся. — Я б ставив хатоньку, ти б помагала, а б робив лавоньку, ти б гебльовала. н. п.

Выстрадать = вітерпіти, вимучити ся, натерпіти ся, зазнати лиха. — Вже я зазнав того лиха і горя натерпів ся. Ніц.

Выстраивать, ся, выстроить, ся = 1. естроїти, ся, вистроювати, ся, вистроїти, ся, будувати, ся, вибудовувати, ся, збудувати, ся, вибудувати, ся, (про каменіцю) — вимуровувати, вимуровувати. — Збудуй хату з лободи, а в чужую не води. п. п. — Не разом Харків збудовав ся. н. пр.

2. шикувати, уставляти, ся, розставляти, ушиковати, ся. (С. П.). — Зібрав і кішних і піхотних і всіх до битви шиковав. Кот.

Вистра́чувати, ся, вистро́чити, ся = вистьобувати, вистебнювати, вистьобати, вистебнувати, ся.

Вистри́гати, ся, вистри́ч, ся = вистригати, обстригати, вистригати, обстригати, ся.

Вістро́гати = д. **Вистра́гувати.**

Вістро́йти = д. **Вистра́ивати.**

Вістро́йка = вистро́йка, вибудовання, збудовання.

Вістро́чити = д. **Вистра́чувати.**

Вистру́живати, вистру́живати = д. **Вистра́гувати.**

Вістрѣ́лити = випалити, стрѣльнути, стрѣльнути, стрѣлити, бабэхнути. — А він як випалить з рушниці. — Як стрѣльнув, так той стовп і розсипав ся. н. к.

Вістрѣ́ль = стріл, пістріл. С. Л. — За одним пострілом 47 качок убив. н. пр. (про брехунів.) — **Холосто́й вістрѣ́ль** = з одним порохом без кулі або шроту.

Вістрѣ́ляти = 1. розстріляти, розпукати. — Усі набої розпукав.

2. повистрілювати, повибивати, винищити (стрілянням). Усю дичину винищили.

Вістудити, вистужа́ти, вистуживати, ся = вихолодити, вихоложувати, ся, вистудити, вистужувати, ся. — Не вихоложує хати.

Висту́кувати = висту́кувати.

Вистуна́ти, вистунити = 1. вистунати, вихожати, виходити, рушати, виступити, вийти, рунити. — Чумаки вийшли в дорогу. — Горде військо виступає, попереду Морозенко сивим колем виграє. н. п. — Військо рушило з міста. — А він так пишно виступає.

2. витигати ся, висувати ся, стирчати — (про будову.)

Вістунка, вістунь = ходá (С. З. Л.); постава. — Добра хода у сього коня. — Постава свята, та сумління злодійське. н. пр.

Вистыва́ти, вистынупи, висты́ти = холопути, вихолонупи, вистигати, простигати, вистигнути, прохолоднупи, охолоднупи. — Груба починає холоднупи. — Хата вихолонупа од вітру.

Вісудити = вішозивати. — Нічого він з його не вішозивав.

Вісудити = вісмоктати, віжлуктити. — Вісмоктав ціду квартиру пива.

Вісучивати, вісучити, ся = вису́кувати, вису́кати.

Вісущивати, вісущити, ся = вису́шувати, вісущити, ся.

Вісчитывати, вісчитати = вилічувати, вилічити, вираховувати, вирахувати, вищитувати, вищитати. — Вираховав вірно. — Всього того, що ви міні тут вилічили платити, я й за 10 літ не зароблю. Фр. 2. одвертати, одвернути, вивертати, вивернути, одлічити. — Вивернув із заробітка за шкоду.

Вісший = вищий, найвищий.

Вісглати = д. **Вісглати.**

Вісипати, ся, висипати, ся = 1. висипати, висипати, ся, витрушувати, ся. 2. д. **Вісипатися.**

Вісипка = 1. сипання, висипання.

2. спання. — **Задати вісипку** = добре висипатися. — З спання не буде коня. н. пр.

Вісыхати = д. **Вісохнути.**

Вісь = височиня, височінь, вишиня, високість. (Пр. д. під сл. **Висота**.)

Вісѣвати, ся, висѣвати, ся = висѣвати, ся; просѣвати, ся.

Вісѣкати, висѣчати = 1. вирубувати, вирублювати, витинати, вирубати, висѣкати, висѣкти. — Повирублювали старе дерево. — Все там у фортеці залозу вирубали. Л. В. — А в городі у Батурині мужиків та жінок у пень сікли та рубали. н. п. 2. вибивати, вибити, вирізувати, вирізати, висѣкати, висѣкти, витѣсувати, витѣсати (з каменю). — На каменю вибито якийсь напис.

3. кресати, викресати. С. З. — Викресав багаття і закурив люльку.

4. вибити (різками), випарити, одшмагати, одчухрати, віддубарити, одчустрити, вихлостати, хлосту дати, вишпарити. С. Л. — Відшмагали здорово різками.

Вісѣкаться = сікти ся, висѣкати ся. — Волос січеть ся.

Вісѣменитися = висипатися, висїятися (про насіння).

Вісѣяти, ся = д. **Вісѣвати, ся.**

Вітаивати, вітаяти = 1. тапути, розтавати, потанути, розтанути. — Вся крига потанула.

2. топити, витоплювати, вітопити. — Вітопила сало з каганця.

Віталкувати, ся, вітолкати, вітолкнути = вишихати, ся, виштовувати, ся, ви-

штурхувати, витурювати, випірати, ви-
пхати, виіхнути, виштовхати, вищтовх-
нути і т. д. С. Л.

Витанівать = тоншіти, тончіти. С. Ш.

Витаціовувать = д. Выплясывать.

Витапливаніє = витоплювання, вітопка.

Витапливать, ся, витопить, ся = топі-
ти, витоплювати, ся, вітонити, ся, ви-
шкварювати, вишкварити, ся. (С. Аф.).
— Чужу хату тонити — свої очі сліпати.
н. пр. — З вас деруть ремінь, а з їх бува-
ло й лій топили. К. Ш.

Витаптывать, витоптать, ся = витопту-
вати, вибивати, (хліб, траву) — вито-
лочувати, вітовкти, толочити, потоло-
чити. — Не дав Бог жабі хвоста, а то-б
усю траву потолочила. н. пр. — Цуцу, бо-
сый! не толоч проса. п. пр.

Витаращить, ся = витріщити, ся, ві-
рячити, видунити (очі). С. Л. — Я стою,
витріщивши на него очі, сам не знаю, що
дієть ся зо мною. Фр. — Вирячив очі. —
Чого ти так видупив банькй? — **Витара-**
щений = витріщений, вірячений,
(хто має такі очі) — витріщуватий.

Витаривать, виторить, ся = втоптува-
ти, втоптати, ся, протоптати, натіра-
ти, натерти, ся. — Ой знати, знати в ко-
го єсть дочка — втоптані стежечки через
садочки. н. п. — Натерли дорогу.

Витаскивать, витаскать, витащить =
витагати, витягти, виводкати, виво-
локти.

Витачивать, виточить, ся = 1. вито-
чувати, виточити, ся. — Токарь добре
виточив ніжки до столу.

2. вигострювати, виточувати (на точи-
лі), — вигострити, виточити. — Виго-
стрив пожа.

3. виточувати, виточити, поточити. —
Миші поточили шишо. — Черва поточила
дерево.

Витащить, ся = д. Вытаскивать.

Витаить = д. Витанівать.

Витекать, витечь = 1. витікати, вилі-
вати ся, витекти, вилити ся. — Вода
вигікла.

2. висипати ся. — Жито висипаєть ся.

Витеребить, вытерébлывать, ся = висмик-
нути, відерти, вірвати, висмікувати,
видерати, виривати, ся.

Витереть, ся = вітерти, ся, (миючи ра-
зом) — вишарувати, ся.

Витерпловать, витерить = витерплю-
вати, терпіти, стерплювати, вітерпіти,

стерпіти. — Він не стерпів, та й скрик-
нув. Чайч.

Витесать, витёсывать, ся = вітесати,
вигёсувати, ся.

Витечка = 1. витікання; теча.

2. вихід звіря з лісу або лігва і слід
його.

Витечь = д. Вытекать.

Витирать, ся = 1. витирати, ся, (мию-
чи разом) — шарувати. — Витерла стіг.

2. зтирати, ся. — Зтерло си — нічого
не видно.

3. утирати ся, втирати ся. — В мене
хустина, шовками шита, утримось, сер-
денько... п. п.

4. виперати. — Його виперли з служби.

5. натирати ся. — Він трохи натер ся
поміж людьми.

Витирка = витирання, утирання.

Витискать, ся, вытёскивать, ся = ві-
тискати, витискати, ся, видавити; ви-
давлювати, ся, вічавити, вічавлюва-
ти, ся.

Витиснить, витиснуть, вытиснѣть, ся =
витиснити, відрукувати, відбіти, ви-
тисніти, ся, відрукóувати, ся, від-
бивати, ся.

Виткать, вытыкать = віткати, уткати
(С. Ш.), заткати. — Виткала на сорочку.
— Не багато уткала.

Виткнути, ся, вытыкать, ся = віткну-
ти, ся, вістромити, ся, виштрикнути,
ся, виколоти, ся, виткати, ся, ви-
стрóмлювати, виштрикувати, викóлю-
вати, ся.

Витолкать, витолкнуть = д. Выталкивать.

Витолочь = вітовкти.

Витонить = зтоншіти.

Витопить = д. Витапливать.

Витопка = топління, витоплювання.

Витопки = шкварки, вишкварки (С. Аф.),
ўшкварки.

Витоплять = д. Витапливать.

Витоптать = д. Витаптывать.

Виторговать = вторгувати; виторгувати.
— Він мабуть рублів тисячу за рік втор-
гує. — Торгував ся, та нічого не виторгував.

Виторить = д. Витаривать.

Витормошить = відерти, віморочити,
виканючити. — Виканючив у мене остан-
ні гроші.

Виточить = д. Витачивать.

Виточка = 1. тóчення. С. Ш.

2. червоточина, черва (в дереві) — трух-
лявина.

Віточникъ, рос. *Linum flavum* L. = жовтий льон. С. Ап.

Вітравить, **вitraвляти**, **вitraвлять** = 1. потолочити, витолочувати, випасати, спіати. (С. З.). — Степан своїми волами спас жито Варвари. (З судової справи волосного суда.) — Напускали на ниву коров і усю пшеницю витолочили. С. Аф.

2. вітруїти, вітрутити, вітруювати. С. Л. — Усеїх мишей вітруїла.

Вітребовати = виправити. — Несподівано виправив гроші. С. Аф.

Вітрезвити, **ся**, **вitraезливати**, **вitraезляти**, **ся** = витверезити, витверезувати, **ся**. — Напив **ся** так, що ледве на другий день витверезив **ся**.

Вітрянати, **ся**, **вitraєливати**, **вitraєняти**, **ся** = вітрипати, вітрипувати, **ся**; вітїпати, вітїпувати, **ся**. (С. Аф.). — Вітїпала коноплі. — Вітїпай лиш килим.

Вітрянєванє = трїпання (С. Ш.), вітрипування; тїпання, тїпанїна (С. Ш.).

Вітрушувати, **вітрусвати**, **ся**, **вitraєсати**, **ся**, **вitraєсти**, **сь**, **вitraєсвати**, **ся**, **вitraєхати**, **вitraєхувати**, **ся**, **вitraєшувати**, **вitraєшувати**, **ся**, **вitraєшувати**, **ся**, **вitraєсити**, **ся**. — Витрусив увесь тютюк з гамака — більш не має.

Вітти = д. Війти.

Вітушити, **ся**, **витушати**, **ся** = затупити, **ся**, затуплювати, **ся** (С. Аф.), зтупити, **ся**. — Зтупив **ся** ніж — треба нагострити.

Витущєвувати, **витушувати** = тушовати (С. Ш.), витушовати; відтїпати, відтїпати. — Сей малюк добре витушований.

Витякати, **ся** = д. Виткати і Виткнути.

Вить, **взвуть** = вїти, завїти, голосити, заголосити, квилїти, проквилїти. — Собаки вють. — Вовк помчав **ся** по дорозі і завив на передолї. В. Ш. — Реветя стогне Дніпр широкий, сердитий вітер завива. К. Ш. — То не вовки сіроманці квилить — проквилїють. н. д. — Почала вона над покійником голосити. — Заголосиш і од муки над хлопцямком зіпшиш руки. В. Ш. — Він заведе пісню, а вона зараз: не квилить, геть з оселї. С. З.

Витьє = д. Вой.

Витїсєнати, **ся**, **витїсєнати**, **ся** = вишхати, вишхати, вишхати, вишхати, **ся**, вишхнути, вишхувати, **ся**, вишхати **ся**, вишхати **ся**. — Його вишхали з служби. — На силу вишх **ся** з шинку — такого багато людей.

Витягати = винозити. — Довго судив **ся**, та таки винозивав землю.

Витягати, **ся**, **вitraгивати**, **ся**, **вitraгнути**, **ся** = витягати, **ся**, розтягати, **ся**, витягати, **ся**. — Ой дам я вам, рибалочки, рубля золотого, та витягнїть миленького хоч тронки живого. н. п. — Спуск добре витягає гній з болячки. — Сукно розтягує **ся**.

— **Мальчикъ витянувся** = хлопцевъ випїс, випїсав **ся**. — Два дуби випїсались вище од лип. Лев. — **Стоять передъ кїмъ витянувшись** = стоять випїсавшись, навспїнячки. — Москаль стояв навспїнячки перед командиром. С. Л. — **Витянуть фронтъ** = стати лавою, ушиковати лавою. Кот. С. Ш. — **Витянуть кнутомъ** = оперіцати, оперезати, потягати батогом.

Витяжка = 1. витягання (С. Л.). — **Стоять на витяжку** = д. **Стоять витянувшись**.

2. (хим.) — витяжка (Extractum).

3. колодка, клєсачка (ушевцїв і краєцїв).

Вїудити = наїудити, наловїти, вїудити, вїловити (удкою). — Багато сьогодні наловив? — Риби не наїудив, а дусту спудив. С. Ш. — Вїловив усю рибу в ставку.

Вїудожити = вїгладити, вїпрасувати. (Прав.).

Вїучивати, **ся**, **вїучити**, **ся** = вїучувати, **ся**, навчати, **ся**, вївчити, **ся**, навчати, **ся**. — Як Бог не дасть, то дяк не навчить. н. пр.

Вїучка = наука. — За науку та ще поцїлуй у руку. н. пр. — **Отдати на вїучку** = в науку. — Віддав в науку — на муку. н. пр.

Вихаживати, **виходити** = 1. вихожувати, вихожати, виходювати, виходити. — Він не виходить з хати.

2. вїклопотати, вїтунати. — На силу вїтунали в його, щоб дозволив.

3. д. **Возрастїти**, **Вїнянїчїти**.

4. вїходити, вїникати, обходити. — Скрізь вїходив.

Вихаживатися, **виходитися** = д. **Вигїуватися** і **Виздоравлювати**.

Вїханжити = виморочити. — Казав нїби то був в Брусалїм, показував якїсь святиці і багато грошей виморочив.

Вихвалївати, **вихвалїти**, **ся** = вихвалювати, вихвалїти, вихвалити, **ся**. — Там дївчина умивала **ся**, своїм личком вихвалила **ся**. н. п.

Вїхватувати, **вїхватувати**, **вїхватувати**, **ся** = вїхопити, вїхоплювати, **ся**, вїхопити, **ся**, вїрвати, вїривати, **ся**. — Як вїхопив гострий мїч, та зївив жїнцї голо-

- воньку з ілч. н. п. — **Вихвачений** = вихоплений, вірваний.
- Вихва́щувати, вихвостити** = вихлюстати, вишпарити, випарити (різками, вінником то-що).
- Вихитрити** = вихитрувати, виморочити. — Він таки виморочив у мене п'ять карбованців.
- Вихлебати, вихлѣбувати** = висьорбати, вихлептати, висьорбувати, вихлептувати. С. Л. Ш. — Висьорбав цілу миску борщу. — Ніколи у смак заснути, ніколи борщу сьорбнути. Кот.
- Вихлєснуть, вихлєстати, вихлєстувати, ся** = 1. вистьобати, вистьобувати. — Вистьобав батоном око.
2. вихлюснути, виплюснути, вихлюпнути, виплюскувати, вихлюпувати, ся. (С. Аф.). — Виплюснув воду з горщика.
- Вихлоп'яти, вихлопотати** = виправляти, виправити, вистарати ся, вихлопотати, витупати.
- Вихлыснуть** = д. **Вихлєснуть**.
- Вихлюстати, ся** = задріпати, ся, затьобпати, ся, закаляти, ся. — Де це ти так задріпала? вначе в болоті була.
- Вихнюкати** = вилакати, викинути.
- Виходець** = виходець, захожий, приплєнтач (С. З.), вийшлий (С. Л.), переселєнець, виходбок (Чайч.).
- Виходити, вийти** = виходити, вихожати, вийти. — **Виходити** изь употреблєнія, изь обичая = виводити ся. — Се було колись, та вже вивело ся. — **Виходити** изь общества = вибувати. С. Л. (Д. Вийти.).
- Виходка** = 1. вихід.
2. вікидка (С. З.), вібрик. — Се просто якась викидка, котрої ніколи не можна було сподівати ся.
- Виходной** = виходний. — **Виходной дєньги** = відчипнє, одчипнє. — Дав відчипного сто рублів, щоб він кодо мене не торгував. — **Виходной листь** = на котрому надруковано заголовок книжки.
- Виходь** = 1. вихід, вийстя, вийсте. С. З. Л. — По вийстю з церкви, од'їхав. (Ханенко.) — З хати було два вихода: на улицю і у двір. — Він знає усї ходи й виходи. — Вихід 1, 2-й і т. д. (в драматичному утворі).
2. викрут, вікрутка. — Він уже бачить, що йому ніякого викруту не має, та тоді й каже...
3. відчипнє, одчипнє. (Д. Виходной дєньги.)
- Вихол'ажувати, ся, вихолодити, ся** = вихоложувати, ся, вихолодити, ся, вистужувати, ся, вистудити, ся.
- Вихол'ашувати, вихол'ашити** = д. Вал'ашити.
- Вихол'ивати, вихолити** = пєстити, пєстувати, випєстити, вихохати, відкохати.
- Вихор'ануватися, вихор'анитися** = чєпурити ся, причєпурити ся.
- Вихох'атувати, вихохотати** = висьміювати, висьміяти.
- Вихрапка** = хроп'ак. — Поки Хома у млинї нахропити ся хроп'ака, давай, кумо, на слободі, вивитати гопака. Кум-мірош.
- Вихуляти, вихулити** = зганьб'ити, виганьбити, зневажити.
- Вихухолій** = хохулевий.
- Вихухоль**, зв. *Myogale (Sorex) moschata* = хоху'чя.
- Виц'аранати, ся, виц'аранувати, ся** = видряпати, ся, видряпувати, ся (С. Аф. Л.), вишкрябати, ся, видертц, ся, вишкрябувати, ся, видирати, ся. — Кінка видряпала цуценяті око. — На силу вишкрябав си з халєши.
- Виц'в'єлий** = 1. розквітлий.
2. полинялий.
- Виц'в'єтати** = 1. відц'в'єтати. — Жито відц'в'єтає.
2. лийнати.
- Виц'в'єдити, виц'в'єживати** = виц'в'єдити, виц'в'єжувати, виточити, виточувати. С. Аф. Л.
- Виц'в'єловати** = обц'в'єлувати; виц'в'єлувати.
- Виц'в'єняти, ся, виц'в'єняти, ся** = відчєпити, ся, відчєп'яти, ся.
- Виц'к'анувати, ся, виц'к'анити, ся** = вибивати, вибити, ся (монету то-що). — **Виц'к'анувати** слова = вимовляти ясно кожне сл'ово.
- Виц'єр'кувати, виц'єр'кнути, ся** = виц'єр'кувати, виц'єр'кнути.
- Виц'єр'нивати, виц'єр'нитися, ся** = 1. чорнити, почорнити, ся, виц'єр'нювати, виц'єр'нитися, ся. (С. Аф.).
2. д. **Ви'марати**.
- Виц'єр'няти, виц'єр'нювати, ся** = виц'єр'няти, виц'єр'нювати, ся.
- Виц'єр'тити, виц'єр'чивати** = вірисувати, вірисовувати.
- Виц'єсати, виц'єсувати, ся** = виц'єсати, виц'єсувати, ся.
- Виц'єски** = п'ачіски, кл'оччя (С. З.). — Як з кл'оччя батіг. н. пр.

Вічесть, вычитать = 1. одлічити, одлічувати, вілічити, вилічувати.
2. вивернути, вивертати, збавити, збавляти, одвернути, одвертати. — За місяць заробив десять карбованців, та хазяїн вивернув три піби то за шкоду. — Вивернув пятака, що позичав. С. Аф.

Вічесть = 1. відворот, одліч, віворотка, одбава. С. Л.
2. лічба, рахування, лік. — Мають чити лічбу о приході і розході. Чин Львів. Братства. С. 3.

Вичинивать, вычинить, ся = лагодити, полагодити, поправляти, поправити, латати, полатати, ся.

Вычисленіе = лічба, рахування.

Вычислать, вычислѣть, ся = вілічити, вилічувати, ся, вірахувати, вирахувувати, ся, злічити, зрахувати, розлічити, розрахувати. С. Л.

Вычистить, вычистѣть, ся = вічистити, вичищати, ся; вишарувати (на пр. стіл, лавку то-що, витираючи віхтем з теплою водою.)

Вычитаніе = одліч. — Арихметика О. Кописького. 1862 р.

Вычитѣть = д. Вічесть.

Вычитать, вычитывать = вічитати, вичитувати.

Вычихать, ся, вычихивать, ся = вічхати, ся; вичмихати, ся. — Як почав чхати, на силу вичхав ся.

Вычищѣть, ся = д. Вічистити.

Вычурный = 1. мерезаний, цяцькований, 2. вигадливий, витребенькуватий.

Выцѣть = 1. мерэжки, розвѣди.
2. вигадки, примхи, витребеньки (С. Аф.).

Вышаривать, вышарить = вишукувати, вишукати, вишарювати, вишарити.

Вышаркѣть, вышаркивать = вичовгати, вичовгувати.

Вышатаь, вышатывать, ся = 1. віхитати, вихитувати. — Так не виймен палю, треба вихитати.
2. повештати ся, поблукати. — Поблукавши мій Петрусь, та й до дому знов вернувсь. Кот.

Вышвыривать, вышвырнуть, вышвырять = викидати, викинути, викидати, вишпурнути.

Выше = 1. вище, по над, по-за. — Ластівка літає вище горбця. — Орел по-за хмари полинув.
2. краще, дорѣжче. — Выше силъ = над сілу.

Вышеименованный = вищеназваний.

Вышелушивать, вышелушить, ся = вилушувати, вилушувати, вилускувати, вилушати, вилускати, ся.

Вышеозначенный = вищепозначений.

Вышеименованный = вищеназваний.

Вышеупомянутый, вышеупомянутый = вищевгаданий, першегаданий.

Вышибать, вышибить = вибивати, вибити. — Вышибать духъ = убивати, забивати до смерти.

Вышибь = вибиття, вибій.

Вышивальщица = вишивальниця, гаптарка. (С. 3.).

Вышиваніе = вишивання, (золотом, сріблом або шовком) — гаптування, (заполочню, шовком, нитками) — мерезання, (ажурне) — вирізування, (поверх) — настилування, наволікання, верхостьоб.

Вышиванье = вишиванка (С. Аф.).

Вышивать, вышить, ся = 1. вишивати, вишити, (золотом, сріблом, шовком) — гаптувати, вигантовати, (заполочню, шовком, нитками) — мерезати, вимерезати, (поверх) — наволікати, настилати. — Шовком шила, сріблом гаптувала, та для того козаченька, що вірно кохала. н. п. — Говорить, як шовком гаптує. н. пр.
2. заробляти шитвом.

Вышивка = д. Вышиваніе і Вышиванье. — З золотим гаптуванням по синьому комірчику. О. Мор.

Вышивной = мерезаний, вишиваний, гаптований. — Оце ж тобі рушник тканний, шовком вишиваний, шовком мерезаний, з Києва привезений. н. п. — Припну квартиру дорогій — срібні, золоті берей, гаптована середина — преподобная дівчина. н. п.

Вышина = д. Высота. — Вышиною = заввишки, увішки, на ввішки. — І з Кочубеем він Тарасом коли б заввишки не рівнявсь. Кот.

Вышколить = вімуштрувати, вішколити (С. Л.), вицьвічити.

Вышлифовать = виполіровати.

Вышмыгнуть = вишмигнути, вислизнути, висковзнути.

Вышний = д. Верхній і Высій.

Выштукатурить = вівапнити (С. Л.), вищекотурити.

Вышучивать, вышутить = висьміювати, висьміяти (допикати кого жартами, сьмішками, повертати яке діло в жарт.)

Выщелачивать, выщелочить, ся = визоб-

лювати, візолити, вилу́жувати, вилу́жити, ся. — Визолити сорочки.

Вищерблять, вищербить = вищерблювати, вищербити, пощербіти. — Гей, коняку Турки вбили, Ляхи шаблю пощербили. В. Ш.

Вищипа́ть, ся, вищипува́ти, вищипа́ти, вищипнути, ся = вищипувати, вищипати, вищипнути, ся, (піря, волосся) — виску́бувати, ся, віску́бати, віску́бити, видирати, ся, видрати. — У нашої гуски хтось вискуб усе піря. С. Аф.

Вищипка = скубка.

Вищупа́ти, вищупува́ти = вімацати, мацати, лапати, обмацати, облацати.

Вищда́ть, вищесть, ся = виїдати, виїсти, вигриза́ти, вигризти. — Вищдає начинку з пирога. — Поки сонце зійде, роса очі вищесть. н. пр.

Вищди́ти, вищди́ти, вищди́ти (паші) — з'їди, переїди. — Годував мене своїми недоїдками. — Укни коню сіна, бо там самі з'їди.

Вищди́ти, вищди́ти, вищди́ти = 1. об'їздити, ся, об'їзжа́ти, ся. — Почали об'їзжа́ти неука. — Кінь добре об'їздив ся.

2. виїздити. — Їздив цілий день, та не багато виїздив.

Вищди́ти = виїзд.

Вищди́ти, вищди́ти = виїздити, од'їздити, виїхати; руша́ти, ру́шити. — Од'їзжаючи, він шапочку зняв, низенько вкlopenив ся. н. пр. — Виїхали рашенько у неділю. — Почували у кормі і у досвіта рушили далше. — **Вищди́ти на ко́мь лі́бо, на другі́х** = чужими рука́ми жар загрибати. н. пр. — Чужими широгамі свого ба́тька поминати. н. пр.

Вищесть = д. **Вищда́ти**.

Вищя = шия. — У його шия — хоч обїдда гни. н. пр.

Вищяло́в'ять = з'яловіти. С. Аф. — Корова з'яловила.

Вищяни́ти, ся, вищяна́ти, ся = вищяни-ти, ся, витлумачи (С. Л.), вітовмачити (С. Ш.), з'ясни́ти, вищяна́ти, ся, товма́чити, тлумачити (С. Ш.).

Вищяна́ти, ся, вищяна́ти, ся = вищя-нювати ся, вищянити ся (С. Аф.), розгоди́нювати ся, розгоди́нити ся. (Д. Вищяна́ти).

Вищяна́ти = метелиця, завірюха, за́меть, за́в'яз (Ман.), віхала (Ман.), при дужому вітрі — фу́га, ху́га (С. З.), хви́жа (С. Л. Ш.), коли разом спле сніг великий —

хуртовіна, хурте́ча (Эв.), шквіря (С. Ш.), коли при морозі вітер збиває куряву — кúрява, кúря (С. Л.), коли з вітром падає мокрий сніг — хви́ща. (С. Л.). — На дворі було хуртеча та метелиця мете, за ворітьми коло вікон сніг горбами наросте. В. Ш. — Реве, свеще завірюха, по лісу завило; як те море, біде поле снігом покотилось. К. Ш. — Реве, стогне хуртовина, котить, верне полем. К. Ш. — Як розбереть ся оця віхала, то не можна й з хати вийти. Хар. — Іави сідають купами — буде віхала. н. пр. Ман.

Вищяни́ти, вищяни́ти = про зиму, по-году, коли́ часто буває метелиця, завірюха і т. д. (Д. Вищяна́ти).

Вищюк = вюк, па́чка, клу́нок, сакві́. Даю тобі коня вороного, а під вюкі ще й другого. н. п. — Привязав сакви до троку, з'яз коня за повід. С. З.

Вищюне́ць, вищюни́ца = молодій, молодá (що недавно побрали ся).

Вищюно́к рос. а) *Convolvulus arvensis* L. = берізка, пові́нка, па́вучиця; б) *C. sepium* L. = дзвонкі́, пліту́ха. С. Ан.

Вищюнь = 1. роба *Cobitis* = вю́н. — Як вюн крутить ся.

2. сувій, скру́тінь. — Тобі, мамо, та навійчики, міні, мамо, та сувійчики (полотно). н. п. — Дістав відти скру́тінь повожкких паперів. Фр.

3. віхор (в шереті, волоссі).

4. д. **Вищюно́к**.

5. віно́к (в піснях народних).

Вищюро́к = 1. вюро́к (маленька паличка для намотування ниток.)

2. пт. *Fringilla montifringilla* (з породи горобців).

Вищючи́ти = 1. пакува́ти, ши́урова́ти. — Почали пакувати крам.

2. вючі́ти.

Вищючний = вючний. — **В. животно́е** = вюча́к. — Двугорбі вючаки, цибаті дромадери в піску глибокому цемов купались. К. Магомет.

Вищюшка = 1. кагла́ (С. З. Л.) — Ганчірка, котрою іноді замість кагли затуляють піч — кагля́нка. — Послала жінка чоловіка каглу затикати, та й каглянка вбила. н. пр.

2. виту́шка, вите́лка.

Вищюці́я = виткий, (по стіні) — помурний, (по тичині) — тичковий, тичний. — Тичня kwasоли. С. З. — (Про волосся) кучерявий.

В'їдаты = 1. відати, знати. — **Кобі́ знать да в'їдаты** = як би знаття́.

2. доглядати, правити, орудувати, за-
вїдувати. — Він усеї орудує.

В'їдаться = знати ся, мати з ким дїло.

— В. судомъ = судити ся, позивати ся.

В'їди = вїди.

В'їдовство = д. Волхвованіє.

В'їдомо = звїсно, вїдомо; сказано, справ-
дї, а вжеж. — **Безъ в'їдома** = без вї-
дома. — **Съ вашого в'їдома** = за вашимъ
свѣдомъ.

В'їдомость = вїдомість. — **В'їдомости** =
газета, вїдомості, часопись (Гал.).

В'їдомство = вїдомство, завїдування;
вїдїлї (уряду); присуд. — Зїмовники були
під присудом паланкової, а не сїчової стар-
шини. н. о.

В'їдомый = звїсний, вїдомий.

В'їдунъ, в'їдунья = д. Волхвователъ, ница.

В'їдь = адже, аджеж, ажеж, авжеж, та
вжеж, та джеж, аже. — Аже він жона-
тий, чого ж з парубками гуляє. С. Аф. —
А вже ж я вам казав.

В'їдьма = вїдьма, вїдьоха. (Д. ще Волх-
вовательница.). — **В'їдьмино зельє**, рос.
Circaea luteliana = вїдьмине зїля, о́сот.
С. Ан. — **В'їдьмой бытъ** = вїдьмувати.

В'їдьніє = 1. знаття, вїддання.

2. д. В'їдомство.

В'їерь = вїяло. К. Д. Ж. — А між даму-
нями такі завзяті є, що вїяло у них — ме-
чем сїче й рубає. К. Д. Ж.

В'їжда, в'їжды = вїко, вїки. С. Л.

В'їжливость = звичайність. (С. Л.) — **Изъ
в'їжливости** = для звичайности. Лев.

В'їжливый, во = звичайний (С. З. Л. Аф.),
ввїчливий, увїчливий (С. Ш.), грїчний
(С. З.), поштївий, чїмний (Гал.); зви-
чайно, звичайнїєнко, увїчливо, грїчне,
чїмно. — Мене привїтали звичайно. С. Аф.
— Грїчне і поважливо з ним поводи ся. Ч.
К. — Зо мною вони чїмні й добрі. Фр.

В'їйшикъ, рос. *Calamagrostis Epigeios* Roth.
= ча́полоч, ча́пуга, ча́пула, куточник,
куни́шник. С. Ан.

В'їка, в'їко, в'їки = 1. вїко, вїки (в очах).
2. возубїнька, кóшик.

В'їкованіє = вїкування.

В'їковати = вїкувати. — Жили б ми з то-
бою, вїк вїкували, горенька, нужденьки весь
вїк не знали. н. п.

В'їковой = вїковий, вїковїчний, одвїч-
ний, довїчний. С. Л. — Вїковий дуб. —
Вїковїчна пам'ять. — Щастя дочаснє, а зли-
дні довїчні. н. пр.

В'їковїчний = вїковїчний.

В'їкъ = вїк. — Вїк теперїшний і вїк мину-
лий. — Цїлий вїк свїй бїдував. — Дай вам,
Боже, вїк довгий, а нам короваї добрий.
н. п. — Цїлий вїк не бачились з ним. —
Во в'їкъ, въ в'їкъ, на в'їки = по вїк,
по вїк вїчний, повїшно. — Тебе ж, мє
сердєнятко, по вїк не забуду. н. п. — **Въ
кóи в'їки, въ кóи то в'їки** = колї не
колї. — Побачимось коли не коли, та й
то не вадомо. — **Въ в'їкъ не...** = шкó-
ли в свѣтї.

В'їнець = 1. вїнець; корóна.

2. вїнок.

3. вїнчання, шлюб.

В'їнїчний = 1. вїнїчний (належачий до
вїнця).

2. вїнчальний, шлюбний. (Д. Брãчный).

В'їникъ = вїник, (старий) — деркãч,
дряпãч.

В'їники огорóдные, рос. *Sisymbrium Sophia*
L. = вїники, вїнички, вїниччя, рогãч-
ка. С. Ан.

В'їничный = вїниковий.

В'їничче = а) огорóдное *Kochia scoraria* —
нехворóща, нѣхворощ, вїниччя, б) по-
левóе = д. В'їники огорóдные.

В'їно = вїно, пóсãг. — Присгаю Богу я
вїрно до неба, що мнї посагу по тобї не
треба. н. п. — В мене посагу не буде, вїзь-
муть мене і так люде. н. п. — З вїном дївцї
не сидїти. н. пр.

В'їнокъ = вїнок.

В'їнчальный = вїнчальний, шлюбний.
(Д. Бракосочетаніє).

В'їнчатъ, ся = вїнчати, ся; вїнець бра-
ти, шлюб брати. — Шлюб брала, шлюб
шлюбовала перед попом і дяком з Юрком
козаком. (Д. ще під словом **Бракъ 1.**) —
Вїнчати ся на цãрство.

В'їничгъ = 1. вїночок, вїничк.

2. вїнця. — Налив по самї вїнця.

3. ботан. *Corolla* — вїночок (стєповик.)

В'їнь = вїнок.

В'їра = вїра. — Вїра Христова. — Хто за
вїру умїрає, то й собї царство заробляє.
н. пр. — Вїру мати до кого. — Жити на вїру.

В'їрителъ, ница = вїритель, ка.

В'їрительный = вїрущий.

В'їрвати = 1. вїрувати. — Запорожцї прий-
мали до себе кожного, аби вїрував в Бога
та мав охоту битись з Татарами. — З Бо-
гом дїти: хто вїрує, той все перемає. Кулик.

2. вїрити, вїру дїямати, мати, няти.

— З брехвї не мруть, та вїри бїльш не
їмуть. н. пр. — Він попереду вїри не нав,
доки пішов сам подивитись. н. п. — Яж

тебе змовляла та віроньки не ймала, а тепер віроньку йму, що за зятенька прийму. н. п. — Козак її на жарт займає, а вона віри доймає. н. п. — Ви, дівчата, не діймайте козакам віри — я молода віри діймала, тепер же я на віки пропала. н. п. —

Вѣрять въ до́лгъ = навѣряти, давати на бѣр. — Шинкаровка мене знає, на сто рублів навѣряє. н. п. — **Не вѣрятся** = не имѣть ся віри.

Вѣрнѣхонокъ = вірніснѣкий, певніснѣкий.

Вѣрно = 1. вірно, певне, певно, справді, дійсне, дісне. С. З. Л. — Перещас вірно. — Се певне так. — Справді, кажу тобі. — Дійсне так.

2. мабу́ть, либо́нь, десь, певне, надійсь, видай. С. З. Л. — Мабуть — кінці не зтикає. н. пр. — Болить моя головошка, либо́нь же я вмру; ой підіте, того приведіте, кого я люблю. н. п. — І учора не був і сьогодні не був, десь ти мене, серденько, та на віки забув. н. п. — Десь він у школи ходив, що все зна. С. З. — Видай ти мене, милий, не любиш, що для мене гостинця не купиш. н. п. — Мабуть він на мене сердить ся, що не прийшов.

Вѣрно́дданническій = вірно́дданський.

Вѣрно́дданный = вірно́дданий, підданий (С. З. Л.).

Вѣрность = вірність; певність; щирість. — Додержав її вірности 24 роки. К. Магомет. — Жени ся з другою, помози тобі Боже, а за мою щирість покарай тебе Боже. н. п.

Вѣрный = вірний; певний; щирий; справедливий, дійсний. — Вірний переклад. — Через письмо або свѣдки, а то суть найпевніші доводи. Ст. Л. — Бувай здоров із тѣєю, которую кохаєш, а від мене щирішої по віки не знайдеш. н. п. — Справедлива думка. — Прийшла певна звістка. — Щирий приятель.

Вѣрнякъ, **вѣрнякъ** ся тільки у виразах: **на вѣрнякъ**, **на вѣрнякъ** = на певне, на вірнякъ.

Вѣрованіе = віра, вірування.

Вѣрять = д. Вѣрять 1.

Вѣропосвѣданіе = віра. — Хто за віру умирає, той собі царство заробляє. н. пр.

Вѣроломный, но = невѣрний, віроломний, зрадливий, во, зрадецький, ко. — Хто би теж люди неприятелискіє в пацетво наше зрадливе привел. Ст. Л. — Козаков зрадецько розгромлених. Л. В.

Вѣроломствовать = ламати віру, думу, присягу, зражувати.

Вѣроотступникъ = недовірок, одщене-

нець, невѣра. — Лях потурнак, кляшник галерський, недовірок християнський. н. д.

Вѣротерпимость = віротерпимість.

Вѣроу́тіе = віра, правдоподібність. — **Сверхъ всякаго вѣроу́тія** = зовсім несподівано.

Вѣроу́тно = д. Вѣрно 2.

Вѣроу́тность = правдоподібність, ймовірність (С. Пар.), можливість.

Вѣроу́тний = правдоподібний, ймовірний (С. Пар.), гідний віри (С. Ж.), можливий, можебний, мабутний. (С. Пар.).

Вѣроу́щій = віроущий.

Вѣсить, ся = 1. важити, ся, звѣжити, ся. — Почали важити сіль. — Час важить борошно. С. Аф.

2. **ма́ти вагу́**, **важити**. — Сей куля важить пять пудів.

Вѣскі = важкі, шалькі. — Як той Німець на шальки воздух міряє. н. пр.

Вѣскій = 1. важкий.

2. **ва́жный, пова́жный**. — Поважне слово.

Вѣсо́й = ваговий (що продаєть ся на вагу). — Вагова сіль. — Слив вагові. С. З.

Вѣсово́й = ваговий (належачий до вагів і що продаєть ся на вагу).

Вѣсово́е = вагове. — Треба заплатити вагового десять копійок.

Вѣсови́къ = вага́рь, важник.

Вѣсо́къ = важок, ґрунтвага, оливниця. (С. Пар.).

Вѣсо́мый = ваговий.

Вѣсти́мый, мо = звісний, відомий, д. Вѣдомо.

Вѣстникъ = вістник, оповістник, вістун, вістовець (К. Б.), гінець, посланець.

Вѣстово́й = 1. **віщовий**. — Гуде в Латії дзвін віщовий і гасло вѣм к війні дає. Кот. 2. **стітчик, побігач**.

Вѣсточка = звісточка, вістонька.

Вѣсть = вість, вістка, звість, звістка; чу́тка, пого́ска, помовка. — Та згадай мене, моя стара ньєць, та як сидиш у вечері їсти: десь моя дитина, десь моя ріденька, та нема од неї вісти. н. п. — Звість подає, що сестра нездужає. н. к. — Давно щось од него не має ніякої звістки. — Хорроша чу́тка далеко чу́тна, а погана ще дальше. н. пр. — Була таїя пого́ска на всій Україні альбо хвалка од шляхти. Л. Сам.

Вѣсь = 1. **вага́** (С. Аф. З.). — У його вага не справжня. С. Аф. — **Вѣсомъ, на вѣсь** = на вагу́, ва́гом. — Ні, ці яблука не по десятку, а на вагу продають ся. — Вагом дати. С. З.

2. **пова́га**. — Од усіх тут він має повагу.

Вѣси = вагі, вага (коромисло у вагів, а часто і ваги з коромислом) — терези, (великі від ратуші або міської управи) — важниця, (місце, де стоїть важниця, а часом і сама важниця) — важні, (ваги без гир) — безмін, (маленькі, на пр. в аптеках) — шальки. С. З. Аф. Л. Ш. — Поламались терези, сіль вагучи на вози. н. п. — Твоє слово, як жидівський безмін. н. пр. — І все на шальках розважали. Кот. — Як той Німець на шальки воздух міряє. н. пр. — Скарби Самойловичові шальми через кілька неділь розважені. Л. Бел.

Вѣвістий = гіллястий, гіллястий, гіллячий, (С. Аф. З. Л.), галузний, (Гал.), розвилістий, крилатий. — Гільясте дерево. — Стоїть дуб гіллячий, а на тому дубу сорок сороків гіллятів. н. зам.

Вѣтвь, вѣтви = вітка, віть (С. Аф.), гілка, гилка, (поб.) — гіляка, (здр.) — гілочка, гилонька, (гал.) — галузь, галузка, (мн.) — віти, віття, гілля, (здр.) — гіллячко, галуззя, (гоненькі) — повіття, (троїчки) — клічання, (одломані) — чахви́я, (весільна, уквітчана квітками) — гільце, гильце, вильце, (верхні) — верховіття. — Лучче птиці на сухій гілці, ніж в золотій квітці. н. пр. — Та видлома калінову вітку, та застромлю за білу намітку. н. п. — Долина глибока, калина висока, аж до долу гілля гветь ся. н. п. — Як широка сокорина віти розпустила, а над самою водою верба похилилась. К. Ш. — А там в лісі на галузі сорока скрегоче. н. п. — Рубайте сосонку-дерець молодій Марусі на гильце. н. п. — Гильце деревце з ялини і з червоної калини. н. п. — Верховіття у терив зтинає, меншому братові прикмету покидає. н. д.

Вѣтерь, вѣтрь, (здр.) — вѣтерокъ = вітер, (здр.) — вітерець, вітрець, (поб.) — вітрюга. — **Верховой, сѣверный вѣтерь** = верховий, горішний. Ман. — **Южный в.** = низовий в. Ман. — **Западный, восточный в.** = західний, східний в. — **Понутный в.** = погідний, ходовий в. Ман. — **Противный в.** = супротивний, супротивний. Ман. — **Сухой в.** = суховий. С. Л. — **Палющий в.** = палючий, шмалій. — **Тихий вѣтерокъ** = вітерець тихий, благенький. — **Сквозной в.** = скрізний. С. Л. — **По вѣтру** = за вітром.

Вѣтка = д. **Вѣтвь**.

Вѣточка = д. **Вѣтвь** (здр.).

Вѣтрельникъ = вітрячок, погідник, погідка. Ман.

Вѣтренникъ = вітрогін, жівчик (С. З.), фертик, фінтик (С. Ш.), шалоброд.

Вѣтрянца = 1. вітрогінка, дзига, вертуха.

2. рос. *Anemone nemorosa* L. — курослін, *A. ranunculoides* L. — жаб'яче зілья, *A. hepatica* L. — переліска, проліска. С. Ан.

3. д. **Вѣтрельникъ**.

Вѣтрянчатъ = вітрогінити.

Вѣтренность = пустота, пустотливість.

Вѣтренький, но = 1. вітряний, вітряно. С. Аф. Л. — Сьогодні вітряний день. — На дворі вітряно.

2. пустотливий і д. **Вѣтренникъ, ца**.

Вѣтріло = вітріло.

Вѣтробой, вѣтровоаль = вітролом.

Вѣтровый = вітровий. — **Вѣтровый парень** = д. **Вѣтренникъ**. — **В. судакъ** = вялений судак.

Вѣтрогінъ, ка = д. **Вѣтренникъ, ца** 1.

Вѣтроломъ = вітролом.

Вѣтромаір = вітромір.

Вѣтруска = вітрячок, млинчок (дітьська іграшка).

Вѣтрь = д. **Вѣтерь**.

Вѣтрѣтъ = вивітрюватись, провітрюватись. — Полотно ще не вивітрилось.

Вѣтряница = 1. сушня.

2. віспа (вітряна).

Вѣтрянка = вітряк (млин). — Не мели, як пустий вітряк. н. пр.

Вѣтряный = вітряний. — **Вѣтряная мельница** = вітряк. — **Вѣтряная оспа** = вітряна віспа.

Вѣха = віха, тичина, тичка, мап'як. — На городі тичка, на ній каличка, а в ній більш ніж сто. (п. з. — маківка).

Вѣховать = ставити віхи, тички, тичити. (С. Ш.).

Вѣче = віче, рада. — Ой нема, нема ні вітру ні хвилі із нашої України! Чи там раду радять, як на Турка стати — не чуємо на чужині. К. Ш. — А вдарено довшем в котли на раду. Л. В.

Вѣчевой = вічовий, радний. — **Вѣчевой колоколь** = віщовий дзвін (д. **Вѣстовой** 1.), склікол (у гайдамаків, див. Київ. газ. Заря 1885 ст. 259), скликанчик (С. З.).

Вѣчнопам'ятний = вікопмний, забутий. — Нехай станеть ся на вікопмную памятку. Орлик. С. З.

Вѣчність = вічність.

Вѣчний, но = вічний, довічний, віковий, вішний, вічно, вішно, на віки, по вік. — Царство небесне, вішний покой. С. Аф. — Щастя дочасне, злидні довічні. н. пр. — Не вмірає віковий, тільки часо-вий. н. пр.

Вѣшалка = вішалка (С. З.), жёртка, жёртка (С. Аф., З. Л.) стояча, в де-яких місцях Подолаї — шараґи. — Піди, мати, у комору — скрині нема! Ой глянь, мати, на вішалку — одежі нема! н. п. — Кожух висить там на жерті.

Вѣшаніе = вішання.

Вѣшати, ся, повѣсити, ся = 1. вішати, ся, чіпляти, повісити, почешити. — Повісив на жёртці. — Розбийника повісили на шибениці. — З гори він кинув ся на горіще і повісив ся на бантині. — Вона до його вішаєть ся на шию.

2. д. Вѣсити 1.

Вѣшеніе = вѣження, звѣжування.

Вѣшити = д. Вѣховати.

Вѣшка = д. Вѣха (здр.).

Вѣщій = 1. віщій, віщун.

2. мудрий, красномовний.

Вѣщунъ, вѣщунья = віщун (С. З.), віщовниця, ворожбит, ворожка. — Що мигають блискавиці, стогнуть сови віщовниці. н. п.

Вѣялиця = д. Вѣюга.

Вѣялка = віялка, мшнок.

Вѣяло, вѣяльниця = 1. д. Вѣялка. 2. д. Вѣсёр.

Вѣяльний = віяльний.

Вѣяльщикъ = віяльщик. С. Аф.

Вѣяніе = 1. віяння, віянка. (С. Аф.). — Вже почалась віянка.

2. віяння, повів.

Вѣятель = віяльщик. С. Аф.

Вѣяти, ся = 1. віяти, дѣти, (по малу) — повівати, подихати, (дуже) — буйати, бурхати. — Вітрець подихає. К. Д. — І вітри зачали бурхати. Кот.

2. віяти, ся. — Жито віяти.

3. мѣяти. — Вієсько йде, короговики мають, попередку музиченьки грають. н. п.

Вядчиня = д. Ветчиня.

Вѣжичка = д. Бѣшениця.

Вѣжущій = звязуючий; терпкий. — Терпке вино.

Вязальщикъ, ца = вязальщик, ця (С. Аф.), вязільник, ця. (Чайч.).

Вязаниця = д. Варѣга.

Вязаніе = вязання, вязанка. — У сьому волоці погана вязанка. С. Аф.

Вязанка = вязка, здр. візочка, вязанка

(С. Аф.), оберёмок. — Купив коням визку сіна. — Наламав добру вязанку дров. С. Аф.

Вязанка = д. Варѣга.

Вязанъ = д. Вязаніе і Вязанка.

Вязанье = вязанка.

Вязати, ся = 1. вязати, ся, з'язувати, ся. — Вязати снопи. — Рученьки з'язали, гулять заказали. н. п.

2. плести, ся. — Плести панчохи.

3. чіпляти ся, встрявати. — Він до всіх чіпляєть ся. — Він скрізь встряє. — Вязатися за кѣмъ = волочити ся за ким.

— Вязатися съ кѣмъ = знати ся, водити ся, — Знай ся кінь з конем, віл з волком, а свиня об тин, коли не має з ким. н. пр.

Вязелець, вязель = де кільки рослин з породи *Vicia* = горішок: а) *Coronilla varia* L. = горішок білий, кучерявий, горіобячий, гірчак, кашка, вязиль, б) *Medicago sativa* L. = буркунець, в) *Lathyrus pratensis* L. = горішок журавлиний, г) *Potentilla tormentilla* = завязник, курзіле, кўраче зіле, золотнік. С. Ап.

Вязей = вязальниця (С. Аф.), вязільницця. (Чайч.).

Вязка = 1. вязання, вязанка.

2. д. Вязанка.

Вязкій = липкий, беручкий, глеюватий (С. Аф.), грузький (С. Аф.), чіпкий. — Беручка, глеювата глина. — Грузьке болото. — Чіпка дорога.

Вязкость = липчість (С. Л.).

Вязнікъ = 1. ліс вязовий.

2. рос. *Cytisus biflorus* = вяз, зїновать, ракітовий кущ. С. Ап.

Вязнуть = 1. гўзнути, гўзти (С. Аф.), візнути, завязати.

2. чіпляти ся (до чого).

Вязовіна, вязовнікъ, рос. Sambucus ebulus L. = бузнік, вязовнік, бзюк, базнік. С. Ап.

Вязті = д. Вязать.

Вязъ, рос. Ulmus effusa = вяз, бѣрест. С. Ап. Аф.

Вязывать = д. Вязать.

Вязъ = 1. вязання, вязанка.

2. болото, багно, багнока, грузьке місце.

Вѣкати = 1. стогнати, бхати.

2. д. Болгати 3.

2. читати не твѣрдо, спотикаючись.

Вѣдити, ся = вѣліти, ся. — Вѣлений = вѣлений. С. Аф.

Вѣлость = вѣлість; мѣвисть.

Вя́лий, до = 1. ві́лий. С. Аф.

2. мля́вий, лемішкувáтий, маку́ха, мні́ха, папу́ша. — Такий млявий: як почне говорити — жує, жує, поки що вимовить. — Оце ще макуха: поки повернешь ся, та що зробить.

Вя́нуть = 1. ві́нути. С. Аф. Л. — Квітки почали вянути. — У́ши вя́нуть = нудно слухати брехню́ або нудне читання чи бала́чку.

2. мари́ти. — Ні не того міні шкода, а мари́є моя врода. К. Ш. — Повій вітре ти на мене, щоб я не мари́ла. н. п.

Вя́сло = перевéсло. — Треба крутити перевеса́ для сно́в. — Перевеса́ з бурину́, бо соломи нема. С. З.

Вя́тель, ві́терь, ві́терь = д. Ве́тель.

Вя́тютень, голуб *Columba palumbus* = при́путьєв. О. Мор. — Припутьєв воркує. О. Мор.

Вя́ха = рос д. Болі́головъ і *Cicula virosa* L. = бех, ві́ха. С. Ан.

Вя́хирь = 1. д. Вя́тютень.

2. сі́тка на сіно (у фурманів).

Вяча́ть, вячи́ть = ви́чати, верещáти; нявчáти (як кішка), бékати, мékати (як ві́вця).

Вя́чка = ві́вця, овéчка, бі́рька. (С. Ш.).

Вячв́чч = бирь-бі́рь! С. Ш.

Вя́щній = бі́льший, ви́щій, кра́щій, лі́нший.

Г.

Га! га га! = 1. ач! чи ба́! 2. гел! гел! (на гусей). С. Аф.

Га́вань = га́вань, при́стань.

Га́вливать = гові́ти.

Га́га = лт. *Somateria mollissima* з породи качо́к.

Гага́кать, гага́кнуть = гелго́тати, гелго́тати, гелгати (С. Аф.), загелго́тати. — Гуси гелгочуть.

Гага́нить = регота́ти, ся. — Еней з панами реготавсь. Кот.

Гага́ра, гага́рій = водяна́ пті́ця *Columbus*, гага́рячий.

Гага́рять = д. Гага́нить.

Гагау́чч = лт. *Mergus albellus* = нирéць.

Га́гачій = прил. від Га́га.

Гада́ла = воро́жбит і воро́жка.

Гада́лка = воро́жка, ворі́жка, знахарка, зна́ха. С. З. — Там циганка ворі́жка, а до тієї та циганочки втопта́на дорі́жка. н. п. — І воро́жка на карта́х воро́жила.

Гада́льщикъ, ца = воро́жбі́т (С. Аф.), зна́хур (С. З.) і д. Гада́лка.

Гада́ние = воро́жіння, гада́ння, воро́жба́ (С. Л.).

Гада́льний, но = 1. гада́льний. — Гада́льні карти.

2. здогада́льний (С. Пар.), на здога́д. — Скавав на здогад, а воно й справді́ так вийшло.

Гада́ть = 1. воро́жити, гада́ти (С. Л.). — Ця циганка добре воро́жить. С. Аф.

2. гада́ти. — Тільки Бог святий, знає, що Хмельницький думає, гадає. н. д.

Гаде́нький = погане́нький, паску́дний.

Га́дина = 1. гад, га́дина. С. Аф. З. Л.

2. по́гань, погане́ць, паску́да (лайка). — Чого ти гак мене, паскудо, в боки пхаєш? Греб. — Погане́ць, наймит Москаля. К. Ш.

Гади́ть, ся = 1. каля́ти ся, паску́дити, ся, пога́нити, ся. — Погана птиця, що своє гніздо паскудить. н. пр. — Не займай жида, не каляй вида. н. пр. — Коли не коваль, то й клі́щів не погань. н. пр.

2. ні́вечити, ся, псува́ти, ся, пога́ннити, ся. — Злізь з даху, не псу́й тонт. н. пр.

3. ну́дити. — Нудить мене — от от ви́блюву.

4. паску́дити. — Ко́мени паску́дити в ха́ті — треба на ніч ви́кидати.

Га́дкій, ко = гід́кий, ко, бри́дкий, ко, пога́ний, но, паску́дний, но, гідсо́ний, но, гідлі́вий, во, огідлі́вий, во, огід́ний, но, плюга́вий, во, мерзéний, но. — Така погана, що гідко й дивити ся. п. о. — А у мене хата чорна, жінка бри́дка й не моторна. н. п. — Стецько стидний, Стецько бри́дкий, цур тобі, відчепи ся. Кв. — Нечиста, плюгава, ще й к тому гідлива, міні твоя робота і жадна немилла. н. п.

Га́дкость = паску́дство (С. Л.), бри́дкість (С. Ш.), бри́дота (С. Л.), гідсо́ть, гідо́та (С. Л.), плюга́вство, негі́дь.

Га́длівость, га́длівый = д. Брезгла́вість, Брезгла́вий.

Гадовé = гад. — В яру багато гаду.

Гадо́сть = бри́д і д. Га́дкость. — Доста́нь ся стиду-бри́ду цілувати повновиду. н. пр.

Га́дь = гад, га́дина. С. Ан.

Гадюка, *Viperę berus* = гадюка.

Гадючьи ягоди, рос. *Solanum dulcamara* L. — воччи ягоди, глистяк, глистник, надтинник, наслін, насльбон.

Гаеретвовать, гаерничать = кумедничати, кумедійничати, дурника стробіти.

Гаеръ = кумедійн, кумедник, кумедійнщик, штукáръ, блазень. (С. Ш.).

Гаже = гірше, поганіше, паскúдніше.

Газель = дика коза, сárна. — Мов сарна в гаю. К. Ш.

Газета = газета, часопись. — Батьківщина, часопись політична для народу.

Газетный = газетний, газетярський (Гал.).

Газетчикъ = газетяр (Гал.).

Газометръ = газомір.

Газоосвѣщеніе = газове свѣтло, освѣтленє газом. (С. Пар.).

Газъ = газ, гас.

Гайка = гáйка; шрúба (С. Л.), шрúбка.

Гайло = паща, пелька. С. З.

Галантінъ, галантіръ = холодець або потрáвка (до якої страви).

Галда = 1. гáлас, гам, галасування. — Гармидер, галас, гам у гаю, срамотні сьпиви аж ляцати. К. Ш.

2. крикúха, пащекúха, горлáта, ротáта (про жінку).

Галдítъ = галасувáти, гомоніти С. Аф. З. Л.

Галдунъ = крикúн, горлáнь, пащекúн, горлопáнь.

Галдѣтъ = д. Галдítъ.

Галиматъя = д. Ахинєя, Безсмыслица і Вздоръ.

Галитсея = дивіти ся, задивляти ся, витрїщати ся, гáви ловіти.

Гáлка = 1. пт. *Corvus monedula* — гáлка, зб. — гáлич. — Не галич чорне поле крила. Кот.

2. бáнька (С. З. Ш.), гáлка. (С. Аф.). — Кругла, як галка. п. пр. — Жидівки шклянною гáлкою викачують свої шлеєри. (С. П.).

3. головнїя, головешка (С. Л.). — Як завалив ся димарь, так і понесло головошки. п. о. — Курить димок, головешка то там, то сям гáге і подума бува блиспе, як вітер повіє. Аф.

Галлюцинація = манá (С. З.), чманá.

Гáло, частіше мн. гáлы = (у колїсників) — гáльня (вигинати полози), водїло (вигинати обїддя).

Гáлочье = гáлич. (Д. Гáлка 1.).

Гáлоша, частіше мн. гáлоши = колóши, (теплі, частіше поветяні) — кінді. (С. З.). — Набув на ноги кінді нові і рукавиці взяв шакапові. Кот.

Гáлетукъ = гáлетух, хúстка на шию.

Гáлетучный = гáлстуховий.

Гáлунъ = гáлун, брузумѣнт. С. Л. — На те й мій гáлун до церкви. п. пр.

Гáлчєнокъ = гáлчний.

Гáль, гáльє = д. Вороньє.

Гáлька = гáлка (камінєць кругляк).

Гáмакъ = висюче лїжка (сїтка або з полотна).

Гáмати = панчóхи (вовняні, котрі надаряють ся поверх чобіт).

Гáмкать = гáвкати. (С. Аф.).

Гáмъ = 1. гáвкання.

2. гáлас, гам. — Гармидер, галас, гам у гаю. К. Ш.

Гáндишпугъ, гáншпугъ = важниця. С. Аф. З. — Против дрюки і важницї і з дьогтем мазици. п. п. — Лежить чумак між возами, на важницю схилив ся. п. п.

Гарантирòвать, гарантирòванный = Гарантувати, гарантований (Гал.), ручити ся. — Хто ручить ся, той мучить ся. п. пр.

Гарантія = зарúка (С. Л.), забезпечення, рукоємство. — Что хранити треба в рукоємствї? — Рукоємци, который ручить ся за кого, повинен виплатити за того. Б. Н.

Гардєль = д. Віца.

Гардерòбщикъ = шáтний (Стар.)

Гардерòбъ = 1. кімнáта або шафа, де переховуєть ся одежа.

2. одєжа, убрáння (С. Ш.), шáти (С. З.) (здебільшого про коштовну одєжу). — Наші лати переходять панські шати. п. пр.

Гардїна = завїса, завїска.

Гардовина, Гардòвое дєрево, рос. *Viburnum lantana* = гардовина, городовина, гордовик, гордїна, ордїна, чорна калїна. С. Ап.

Гáркать = гукáти, вигúкувати, горлáти. (Мон.).

Гаркúнь, нья = д. Галдунъ і Галда 2.

Гармòника = гармòнія. — На гармòнию грає.

Гармòнировать = ладнувати, гóдитись, гармонїзувати. (Лев.).

Гармòнїеский = гармонїчний, гармонїчний. (Лобода. Тарас Бульба.)

Гармòнія = 1. лад, гармòнія (муз.).

2. згòда, злáгода, лагода, лад. — Де згода в семействї. Кот. — Пригоди учать згоди. п. пр. — Нема між ними ладú.

Гáрець = гáрець. — Дав коням два гарци вівса.

Гарнізонъ = залòга. — Вею там в фортеці залòгу вирубали. Л. Вел. — Напав на крїпость Бургас, випер залòгу і заняв мї-

сто. Батьківщина. — Крій порога тривога, коло вікон залага? н. з. — улик.

Гарникъ, гарнишъ = горщечок.

Гарніръ = приправа з овочів до страви.

Гарницевый = гарцвовий.

Гариуъ = гак (що вживають ся для лову китів і тюленів на Білому морі).

Гарусный = гарусовий. С. Л.

Гарусъ = гарус, волічка.

Гарцовать = гарцювати, конём грати, на коні вигравати, герцювати. — Там родилася, гарцювала козацька воля. К. Ш. — Отамани на вороних виграваяють. К. Ш.

Гарь = 1. гарь (С. Аф.), від вовни, волосся то-що — шмалятина, палення, від гнота — згарятина, (в люльці — згарь, чмирь, венгер, пекур (Нис.), від горілки — пригара, пригарок. — Смердить шмалятиною. — Треба почитати люльку, бо повно чмирю.

2. згарище (горіле місце в лісі).

Гасилка, гасило, гасильникъ = гасило. С. Аф.

Гасить, ся, гаснуть = гасити, ся, гаснути, тушити. — Мовчанка не пушить, та весь гнів тушить. н. пр. — Се було тоді, як сніг горів, а соломою тушили. н. пр.

Гасникъ, рос. *Betonica vulgaris* = д. Буквица.

Гастрическій = д. Брюшнѣ (про хворобу).

Гастронѣмъ = ласун, ласій, смакун.

Гасъ = д. Галунъ.

Гатить, ся = гатити, ся, тамувати, ся. (С. Ш.). — Усе пани та пани, а греблю нема кому гатити. н. пр.

Гать = гребля, гатка, загат (Гал. С. З.). — Тиха вода греблю рве. н. пр. — В кінці греблі шумлять верби, що я насадила. н. п.

Гауптвахта = обѣхта, калавурня (С. Л.).

Гачи = 1. колѣші, холѣші. С. З. — Заткнув колѣші у холяви. С. З. — Одна холоша в чоботі, друга зверху.

2. стѣгна.

Гачникъ, гашникъ = очкур, очкурній. С. З. — Догадав ся дурень очкур завизати, та й думає, що порозумішав. н. пр. — І лучче очкуром вдавлю ся, як Турнові я покору ся. Кот.

Гачивать = гостювати.

Гвардеецъ, гвардіонъ = гвардійк, (стар.) — сердюк. С. З.

Гвардія = гвардія. (стар. за гетьманування П. Дорошенка і Мазеши) — сердюкі, сердючина. — Ой як крикнув вельможний Мазеца та на свої сердюки: ой візьміть Палія Семена, та закуйте йому руки. н. п.

Гвоздари = гвездарня.

Гвоздѣрь = гвездѣрь, гвездѣр.

Гвоздика, рос.: *Dianthus* = гвездик, гвездіки, *Dianthus L. Caryoph.* = польові гвездіки, зіркі, зірочки, *D. barbatus, chinensis L.* = каштанчики, каштанці.

2. *Tagetes erecta L.* = жовтяки, повнякі, кунчак. С. Ан.

Гвоздикъ = гвездочок, цвѣшок. (С. З.).

Гвоздильня = гвездарня.

Гвоздильщикъ = д. Гвоздѣрь.

Гвоздѣть = 1. забивати (гвездок), цвѣяхувати. (С. З.).

2. товкмачити. — Скільки йому не товкмач в голову, вічого не тямить.

3. лаяти, кобеніти. (С. З.).

Гвоздички, рос. *Tagetes patula L.* = гвездічки, чорнобривець, чорнобрівці, оксамит. С. Ан.

Гвоздичникъ, рос. *Geum urbanum L.* = вишник, гребінник. С. Ан.

Гвоздичный = гвездиковий.

Гвоздокъ, гвоздочекъ = гвездок, гвездочок, цвѣшок.

Гвоздочникъ = д. Гвоздѣрь.

Гвоздочный = гвездобвий.

Гвоздь = 1. гвездок, цвѣх (С. З.), для підків — ухналь, малий для оббивки — цвѣшок, (С. З.), без головки — шпень, шпенек, для шин — шиналь, гонтовий — гонталь, великий і тонкий — брипталь (С. Ш.), великий і загнутий — костиль, деревяний — тибель, у шевців — шпилька, набитий цвѣшками — цвѣхований, цвѣшкѣваний. С. З. — Два кілці, два кілці, посередні цвѣх? н. з. — пожитці. — Не жадай ухналя, бо підкову згубиш. н. пр.

1. кілок, кілочок. — Повісив шапку на кілок. — А у сеї близької рушник на кілочку, а у тої далекої брівки на шнурочку. н. п.

3. чіп, шпунт. С. З. — Затяни дужче чіп у бочки.

Гвоздѣ = гвоздѣ. С. Аф.

Гвоздяной = гвоздѣвий.

Гдѣ = де. — Гдѣ-гдѣ = де-де, де-не-де. — А блідий місяць на ту пору з-за хмари де-де виглядав. К. Ш. — Гдѣ бы то ні було = де б не було. — Гдѣ-либо, гдѣ-нибудь, гдѣ ни єсть = абі-де, десь, де небудь, інде. — Которий чоловік отця — матері не шанує, не поважає, так він абі-де марне пропадає. н. д. — Все одно десь прийдець ся пропадати. н. к. — То со-

- бака инде гавкпе, то захрюкає свиня. Снп. — **Гдѣ нибудь въ другомъ мѣстѣ** = Де-інде. — Шукай, ринде, де-инде. н. пр. — **Гдѣ попало** = аби-де, де нѣбудь, на транку, де трѣпуть ся. — **Гдѣ тамъ!** деж пак! — А ти вже й розсердив ся? Деж пак! — **Гдѣ-то** = десь, десь-не-дѣсь. — Ой згадай мене, моя стара нене, сѣдаючи тай обѣдати: десь моя дитина, десь моя рідненька, тай нікому тай одвідати. н. п. — Він десь дів ся.
- Геѳна** = пекло. — **Геѳенскій** = пекельний. (Д. Адъ, адекій),
- Гемеридальникъ**, рос. Polygonum hydropiper L = гірчак, горчак. С. Ап.
- Геморой, геморойный** = почечуй, почечуйний.
- Геморойная трава**, рос. Galium Aparine L. = дереза, липчиця, леліць, мокрѣць. С. Ап.
- Генварь, генварскій** = генварь, січень (С. Л.), генварський, січневий.
- Генеологія** = родовід, родиво. (С. Л.).
- Генералитѣть** = (в Гетьманщині) — генеральна старшина, (на Запорожжі) — отаманія.
- Генераль** = генерал (військовий урядовець 1—4 рангу).
- Генеральный** = генеральний, спільний, загальний.
- Географія, географическій** = землієис, землієписний.
- Георгіа**, рос. Da'lia = георгіа.
- Гераній, герань**, рос. Geranium l. Herit = журавельник. С. Ап.
- Гербарій** = зільник, травник.
- Гербовой, гербовый** = гербовий. — **Гербовая бумага** = д. Бумага.
- Германецъ** = німець.
- Германізмъ** = німецька.
- Гермафродитъ** = двоснастий.
- Герметическій, ки** = щільний, щільно.
- Геройскій, геройскій** = героїчний, лицарський.
- Герой** = герої, лицарь.
- Герольдъ** = герольд, вістун (С. Пар.), оповістник.
- Гѣтманствовать** = гетьманувати. С. З.
- Гѣтманство** = гетьманування.
- Гѣтманша** = гетьманша, гетьманова. (С. З.).
- Гѣтманщина** = гетьманщина. — Ой лихо, не Гетьманщина, надокучила вже вража панщина. н. п.
- Гѣтманъ** = гѣтман, син його — гетьманенко, гетьманич, гетьманович (С. З.), дочка — гетьманівна (С. З.), замісто гетьмана на час виїзду або до вибору другого — наказний гѣтман. (С. З.). — Ой раді б ми вернути си, гѣтман не пускає; та не так гѣтман, як гетьманська мати — хоче нами козаками Турка звоувати. н. п. — О смерти вельможного пана Симсона гетьманича. Л. В.
- Гѣзіголка**, шт. Motacilla = трясогѣзка, трясохвѣстка. (С. Ш.).
- Гѣбель** = 1. згуба, загѣба (С. Л.), загиб (Чайч.), згібель, (С. З.), погібель (С. Л.). — Ти знайдеш там недолю — веселих дѣт і молодощів згубу. К. В. — Втікайте, папове, в Польщу з України — буде вам велика згуба. К. Д. — Сей блазень Петрик принесеть людям шкоду, а собі згібель. С. З.
2. багато, багачко, сила, страшенна сила, безліч. — У його безліч грошей.
- Гѣбельный** = згубний.
- Гѣбкій** = гнучкий, гнучкий, гноткий, гнпкий, хвиский, хисткий. С. Л. — Мужича правда колюча, а панська на всі боки гнуча. н. пр.
- Гѣбкость** = гнучкість.
- Гѣбнуть** = гнупти (С. Аф.), пропадати. — Гине слава, батьківщина. К. Ш.
- Гѣгантскій, гѣгантъ** = д. Великанскій, Великанъ.
- Гѣдъ** = поводитарь, повожатий, поводитир, поводитарь (в подорожі).
- Гѣкъ** = 1. смола (для засмолювання суден).
2. бѣлка від щогля до кормі.
3. гук, гукання.
- Гѣль, нести гѣль** = д. Вздоръ.
- Гѣль** = гилѣ, гиль-гилѣ! (на гусей і лебедів). — Гилѣ, мої лебеді, гилѣ ж, мої білі. н. п.
- Гѣнуть** = д. Гѣбнуть.
- Гѣнпрѣомъ** = біговисько. Под. С. Ш.
- Гѣнпотамъ** = бегемот, річний кінь. (С. Пар.).
- Гѣпѣъ** = гпѣ; любѣистер, любѣстер.
- Гѣря** = гѣря, гѣрька, вага, важок.
- Гѣчка** = каюк, ганка (на Озовському морі).
- Глава** = 1. голова.
2. (верх церкви або дзвіниці) — бѣля (самий верхок, де стоїть хрест) — маківка. С. Л. — Лазить чоловік по церкві і примочує до бѣлі драбину. н. о.
3. верх, вершок, верховина, шпиль (на пр. дерева, гори)
4. голова, отаман, старшина. — **Во главі** = на чолі.

5. (в книжці) — голова́, розді́л.
- Глава́рь** = голова́рь, приві́дця, приво́дчик, верхово́да, ватажо́к. — Через ваших же приві́дців на вас погибель. Брюхо-вецький. С. 3.
- Главе́нство** = зве́рхність. — Під которою зверхністю вестем. С. 3.
- Главе́нствовать** = панува́ти, отаманува́ти, верхово́дити. — Нема Січи, пропав і той, хто всім верховодив. К. Ш.
- Главнокомандую́чий** = ге́тьман. — Без гетьмана військо гине. н. пр.
- Гла́вний** = голо́вний. — Са́мый гла́вний, гла́внѣйший = найголовні́ший. — Гла́вне дѣло́ = головні́ша, найголовні́ша річ.
- Глаго́ль** = 2. сло́во, мо́ва, річ.
2. глаго́ль, дієсло́в.
- Глаго́ль** = 1. глаго́ль (назва букви Г. в д. слав. абетці).
2. шибениця.
- Гладенський** = рівне́нський, гладе́нський. (С. Аф.).
- Гладі́лка** = гладі́й, гладі́льце.
- Гладіть, ся** = рівняти, вирівнювати, ся (дорогу, камінь), гладіти, прасова́ти (білизну. С. 3.), гла́дити (кого небудь), гла́лити (памітку галкою). — Справник загадує, щоб шляхи рівняли та містки малювали. К. Х. — Як білизна випрана і висушена, то візьмуть і попросують. Фр. — Дитину гладіть. — Погла́дити доро́жку = на ко́ні ви́шити (на прощання). — Ну тепер на ко́ні треба вишити, та й нехай ідуть з Богом. — Гладіть по голо́вкѣ́ = балувати, ма́зати (дітей).
- Глади́торъ** = боре́ць, боє́ць, перебо́єць (у Римлян).
- Гладкі́й, ко** = 1. рівни́й, но, гладкі́й, ко. — Рівна дорога. — Причесала гладенько. — (Про овець) — пластово́нний. — Пластово́не ягня. Як. — Гладко-на-гладко = рівне́нко, гладе́нко.
2. гладкі́й, она́сестий, показні́й. С. Л. — Боже Батьку! дай грошей шапку і жінку гладку. н. пр.
- Гладі́а** = 1. ожеле́диця, о́желедь, голо́щок. — На дворі ожеледь і мряка. К. Ш.
2. крижі́на, кри́га (на річці або на морі, гладенька). — Гладцо́ю = ласкою. — З ним ласкою все можна зробити.
- Глады́шъ** = 1. рос. *Laserritium latifolium* L. = староду́б, лиході́йна трава́, *L. pruthenicum* L. = ди́ка мо́рква. С. Ан.
2. га́лка, кругля́к (камінь).
3. кома́ха, *Notonecta glauca*, з породи водяних блощиць.
4. гладу́н, гладкі́й, она́сестий, а ра́зом і показні́й чоловік.
- Гладь** = 1. рівні́сть, гладкі́сть, рівня.
2. настілування, наволо́кання. — Вы шива́ть гладью́ = настілувати, наволо́кати.
- Гла́же** = рівні́ше, гла́дше. (С. Аф.).
- Гла́женіе** = рівня́ння, гла́діння, прасова́ння.
- Глаза́стий** = ока́тий, ока́нь, банька́тий, банька́ч (С. Ш. Аф.; бачу́чий, бистроо́кий).
- Глазе́нки** = о́ченьки, оче́нята, оці́ці. — Туди міні́ любо, мило очи́цями звести. н. п.
- Глазе́товий** = златогла́вий, сріброгла́вий. — Кушив кунтуш сріброглавий і спідницю златоглаву на таби́ї. Маркович. С. 3.
- Глазе́тъ** = златогла́в, сріброгла́в. С. 3. Аф.
- Глазирова́ть** = 1. гля́нцюва́ти.
2. полива́ти (сахарем з явчим білком пироги, тощо).
- Глази́ще**, часті́ше: глази́ща = банькі́. С. Аф. Ш. — Хоч нема очей, так є ті ямки, де були баньки. н. пр. — Чого ти так баньки днеш? С. 3.
- Глази́ща** = 1. рос. *Euphrasia officinalis* = ве́рес лугови́й, сві́чка. С. Ан.
2. я́мка (в окові, д. пр. під с. Глази́ще).
- Глази́ной** = о́чний (так саме в булгар., чеській, серб. і польській мові).
- Глазо́к** = 1. о́чко, о́ченько. — Мн. Гла́зки = д. Глазе́нки. — Дѣла́тъ гла́зки = очі́ма стрі́ляти, бі́сики пуска́ти. — Очима і стрі́ляє і благає. н. пр.
2. мн. Гла́зкі (у рослині) — бру́нька, бросто́к (С. Ш.), живі́ць. — Диво, що на березині бруньки. н. пр.
3. (в улику) — ві́чко.
4. (у перстню, камінь) — о́чко. — Покочу я перстень, він очком обернеть ся. н. п.
- Глазомѣ́ръ** = окомі́ръ. — Глазомѣ́рно, на глазомѣ́ръ = на о́ко, на́глядцем, на́глядці. — Вѣ́рный глазомѣ́ръ = піме́цьке о́ко. (Ман.).
- Глазу́нъ** = 1. д. Глаза́стий.
2. роззя́ва (С. Л.), зівáйло, га́ва (С. 3.).
- Глазу́нья** = 1. о́ката, банька́та; бачу́ча, бистроо́бка. — Я́ичниця глазу́нья = я́єшня не розбо́вана, випускна́.
2. роззя́ва, га́ва (про жінку).
- Глазу́ра, глазу́ръ** = поли́ва (С. 3. Л.), по́ливо, по́кіст.

Глазу́рить = полива́ти. — **Глазу́рений** = поливаний, полива́ний. — *Иди, іди, дощучку, зварию тобі борщичку в поливанім горщичку.* н. пр. — *Та візьмемо кухлі старі, поливані, горілкою наливані.* В. Ш. — *Полівяна миска.* С. З.

Глазъ = 1. **о́ко, о́чко, мн. о́чі, о́чиці, о́ченята.** — *У свідка о́чі як у дідька.* н. пр. — **Глаза́ большіе, на вы́катъ, вы́тарашенныє** = великі о́чі, баньки, вірла, витрішкува́ти, (з такими очима) — **ока́тий, банька́тий, банька́ч, ви́рлатий, ви́рлоо́кий** (С. Аф.), **витрі́шкува́тий, ві́рячкува́тий, дуна́тий.** (С. Л.). — **Г. впа́лые** = ямкува́ти, за́налі о́чі. — **Г. гно́ящієся** = капра́ві, (з такими очима) — **кислоо́кий** (С. З.). — **Г. подсла́бноватыє** = підсла́пува́ти, сліпні, сліпа́ки. — *А повизлазили б тобі сліпаки.* Фр. — **Г. зоркіє** = зірки́, бачу́чі, бістрі́ о́чі, (з такими очима) — **зірки́й, бачу́чий, бистроо́кий.** — *Мої о́чі бачу́чі.* Чайч. — **Аза́ въ глаза́ не зна́еть** = ні бельме́са, ні бе, ні ме́, а ні же́. — **Броса́ться въ глаза́** = впада́ти в о́чі (і д. ще під сл. **Броса́тьс.**) — *Одійшов я, щоб не над міру впадало в о́чі, як... Бар.* — **Въ глаза́** = в вічі. — *Не за о́чі, а в вічі.* — **Глаза́ закрывши** = сліпма, о́сліп. — **Глаза́ разба́жались** = о́чі забігали. — **Глазъ не каже́тъ** = о́чей не показує. — **Глазъ на глаза́, съ глазу́ на глаза́** = віч-на-віч, о́чі на о́чі, на самоті. — *Зостав ся з ним віч-на-віч.* — *Стану з ним на самоті.* — **Забга́тъ въ глаза́** = занобіга́ти да́ски, ла́стити ся. — **За глаза́** = 1. за о́чі, по за о́чі, по за́віч. — *В вічі одно говорить, а за о́чі зовсім друге.* 2. **па́дто, за па́дто.** — *Сього за па́дто буде.* — **Коло́тъ глаза́** = цві́кати, тика́ти в о́чі, в вічі. — **Куда́ глаза́ гляда́тъ** = сві́т за о́чі, за очима. — *Доведеть ся піти сві́т за о́чі.* — *Як маю я жу́рити ся, докуча́ти лю́дям, піду лиш я сві́т за о́чі, що буде, те й буде.* К. Ш. — **Нали́тъ глаза́** = зали́ти о́чі, на́пяти ся. — **На глаза́хъ** = на виду́, перед очима́, на віч, у очеви́дачки, у очеви́дьки. — *Вхопи́ли вовки, та й з'їли у очеви́дачки лоша́чка.* н. к. — **Оки́нуть глазо́мъ** = оки́нути о́чком, ози́рну́ти. — **Откры́тъ кому́ глаза́** = розказа́ти по правді. — **Плю́нуть ему́ въ глаза́** = плю́нув йому́ межі о́чі. — **Протере́тъ глаза́ чему́ нибудь** = про-

ци́ндрити, прома́нтачити, прога́йнува́ти. — *Він давно вже проци́ндри́в ті гроші.* — **Пусті́тъ пы́ль въ глаза́** = туману́ пустити. — **Пи́антъ глаза́** = ви́рячати о́чі, витрі́щати о́чі, витрі́щати ся. — *Чого ти так на мене витрі́щив ся?* — **Распу́стятъ глаза́** = за́гавити́сь, га́вн лови́ти. — **Свой глаза́** = своє о́ко, сві́й до́гляд. — **Своими́ глаза́ми** = на свої о́чі. — *Я на свої о́чі бачив.* — **Сомкну́лись глаза́** = склепи́ли ся. — *Ой рада б я, дитя моє, прибути к тобі — склепи́ли ся карі о́чі і уста мої.* н. п. — **Слѣди́тъ глаза́ми** = зори́ти, насти́ о́чі, очима́. — *Так і біга за ним, так і зорить.* — *Очима пасу на всі боки.* Фр. — **Съ глаза́** = з о́чей. — *Біг, біг, поки і з о́чей згустив.* н. к. — **Прочъ съ глаза́** = геть з пе́ред о́чей. — **Съ глаза́ доло́й, изъ се́рдца во́нь,** н. пр. = як з о́чей, так і з ду́мки. н. пр. — **Темно́, хотя́ глаза́ ви́коли** = хоч в о́ко стрѣль. — *Так темно, хоч в око стрель.* — *Хоч в око стрель собі, так темно на дворі.* Гул. Арт. — **Щу́рит глаза́** = жму́рити, щу́лити, при́скаля́ти о́чі. — **Глаза́ шіре брѳо́ха,** н. пр. = за́видю́щі о́чі. — **Ни въ одно́мъ глаза́, хоть бы въ одно́мъ глаза́** = а ні же́, ні трі́шечки. — *Пили разом однаково, ті два пивісенькі, а цей — а ні же.* — **Хлопа́тъ глаза́ми** = дупа́ти очима́. С. Л. — **Давать волю́ глаза́мъ** = запу́ска́ти о́чі.

2. **ури́к, уро́к, уро́ки, вро́ки.** С. Ш. З. — *Тьфу! уроки на сороки, а помисли на коромисли.* н. зам. — *Ся баба злизує від уроків.* С. З. — **Дурно́й глаза́** = ури́чливі о́чі. С. Ш. — **Отъ глазу́, съ глазу́** = з о́чей, від уро́ків. — *Дитина від уроків не зду́жає.* — *Се йому з о́чей так стало си.*

3. **Глаза́ воро́пий** = д. **Во́лчья я́года.**

Глазы́ньки = д. **Глазе́нки.**

Глаза́тъ = га́ви, га́ви лови́ти, витрі́шки продава́ти, купува́ти. — *Ходить по улиці, га́ви лови́ти.* — *Чого він туди пішов?* — *А так — витрі́шки продавати.* (У інших письменників слово **Глаза́тъ** вживаєть ся часом і просто в знач. **дивити ся, гляди́ти**).

Гла́нда, частіше мн. гла́нды = залоза, залоза́, гу́ля, гу́лі. — *Напухли залози на шиі.*

Гласи́тъ = каза́ти, мо́вити, говори́ти.

Гласно́сть = гласі́ість, я́вність.

Гласный, но = 1. гласний, явний, вістний (С. Л.), прилюдний, но (С. Л. З.).
 2. голосний (грамат.). — Голосна буква.
 3. гласний. (Виборний в земстві або в міській раді).

Глауберова соль = английська сіль.

Глашатай = вістун, оповістник.

Глева, глєвь = слизота (на рибі).

Глєзкій = склизкій, слизкий, сківзкій. — Хоч близько, та слизко. н. пр.

Глєзна = д. Бєрце.

Глєнтвєйч = вино, зварене з корінням і цукром (на взір української варенухи).

Глєчєрь = ледоцєць. С. Жєл.

Глїдина = д. Бойрышник.

Глина = глина, (глеювата, червопєнька) — глей, поб. — глеюка. С. Л. Аф. (гончарська для розмальовування посуду, сїревька) — побїл, (червопєнька) — червінка, (фаянсова) — мула. С. Л. (Шматок глини від печі) — печина. — Лежить милий у церєпї, як печина у поєлї. н. п. — (Посудина, де розбавляють глину) — глїняник. — (Місце, де добувають глину) — глїнище.

Глїниєтый = глїняєтий. С. З.

Глїница = глїнище. — Пішла кошат глину, а глїнище й завалилось.

Глїнобїтний = (про будову) лямпачний (зроблений з лямпачів, себ то кульків соломї з глиною). — Хата лямпачна.

Глїнтвєйч = д. Глєнтвєйч.

Глїняный = 1. глїняний, (з наленої глини) — черєпїний.
 2. глїняєтий (про колїр).

Глїєтá, глїєть = глїєт, глїєтїюка (С. Аф.) глїєтїюк.

Глїєтїяк, рос. = 1. *Solanum dulcamara* L. — вóвчї ягоди, глїєтїяк, надтїнник, паслїн, паслїбн. — 2. *Artemisia absinthium* L. — полїнь. — 3. *Tanacetum vulgare* — пїжмо, пїжма, наворотїш, наворотєнь, наврótїч, приворотєнь, коровай, шальник. С. Ао.

Глїєтїица = д. Глїєтїєць 3.

Глїєтїовнїєць = д. Глїєтїєць.

Глїєтїяк = д. Глїєтїєць 1.

Глòгь, рос. *Cornus sanguinea* L. = свідїна, свїдва, спїж. С. Ан.

Глòдãть = глїдãти, жвакувати, грїзти. лїгãти. — Ви кусайте, ви глїдайте, тїльки мене не займайте. н. п. — По тернах, по балках жовту кїсть жвакували. н. д. — Тїльки кусай, скїльки можеш лїгнути н. пр. Тоскã глòжєть = журбã сўшїть, сум обїяв.

Глотãние = глїтãння, ковтãння.

Глотãть = глїтãти, ковтãти, глїгãти. — По три акафїсти в день читає, а по чоловіку глїтає. н. пр. — Не говївши, не болївши дар ковтнув. н. пр.

Глòтка, анат. *Larynx* = ковтка, пелька. — У ситого пелька без дна. н. пр. — Рад би очима їсти, та в пельку не лїзе. н. пр. — Щоб тобї глєвтяком пельку заткнуло. С. Л. — Заткнуть глòтку = заткнїти пельку, зацїпїти, зацїтїькати. — Распуєтїть глòтку = розпустїти гўбу, горлїянку. — Во всю глòтку = на все горло.

Глòтнїть = глїтнїти, ковтнїти.

Глòтòкь = ковтòк (С. З. Л.), гòльк. — На одїп ковток ставє.

Глòть = 1. д. Глòтка і Глòтòкь.

2. глїтãй, жмїкрут. — Се такїй глїтай, що з живого сїм шкур облудїть.

Глòхлый = глухий.

Глòхнуть = 1. глїхнути, недочувãти. — Вїн став недочувãти.

2. пустїти, глїштїє ся.

Глòхтãть = жлуктїти. С. Аф. З. — Бач, як вони брагу жлуктїють С. З.

Глòхтунь, глòхтунша (спїльн. р.) = 1. прожòра, ненажєрливий; пїаниця, жлуктїй (С. Аф.).

2. гїкало. — Оце ще гїкало — на всю хату гїкає.

Глòхть = д. Глòтòкь.

Глòбже = глїбше, глїбче. (С. Л.) — Становїтьєя глòбже = глїбшати.

Глòбинã = глїбнїя, глїб, глїбочнїя, глїбочїнь, глїбòкїєть, мн. глїбòкòєтї. С. Л. — Велика рїба по глїбу ходїть н. пр. — Розпусти ся сїне море в своїй шпирокòстї, пєхай же я жїтїє скїнчу в твоїй глїбòкòєтї. н. п. — Вь глòбїнї, глòбїноу = у глїб, в глїб, углїбшкї, вглїбшкї, навглїбшкї, завглїбшкї. — Ти глїбого у глїб твердїй корїнь пуєтї, глїя в гору розкїнь, та рости і рости. Оп. Мирнїй. — Капавã аршїн завглїбшкї.

Глòбòкий = глїбòкий, (доволї) — глїбòчєвький, (дуже) — глїбòчєннїй, глїбòчєзнїй. (На правобережнїй Українї чуєть ся мяка вїмова, немов: глїбòкий.) — Глòбòкая старїна = давня давнїна. — До глòбòкòї нòчї = до пїзнїої нòчї. — Вь глòбòкòю оєнь = сãме в оєнї. — Глòбòкая пєчãль = тяжкã тўга, журбã пєкучã. — Обїяли мене думкї та гадкї, та журба пєкучã М. Вовч. — Глò-

- бо́кая тишина́ = надзвичайна ти́ша.
 — Глубо́кий покло́нь = низкий по-
 клін, уклін. — Глубо́ко = глибоко. —
 Глубокова́тий = глибоче́нький.
- Глубокомислений** = високодумний, гли-
 бокомислячий. (С. Парт.).
- Глубоконе́к, глибоко́нько** = глибоче́нь-
 кий, глибоче́нько. — А чи тут глибоко?
 Та таки глибоче́нько.
- Глубово́сть** = глибо́кість. (Пр. д. під сл.
 Глубина́).
- Глубоча́йший** = найгли́бший.
- Глубь** = д. Глубина́.
- Глуба** = скіба, брила. — Брила снігу, со-
 лі, льоду. С. Ш.
- Глубзь** = куто́к, куточо́к (в окові).
- Глумітельный** = глумли́вий.
- Глуміться** = глуміти ся, глумова́ти, глумо-
 ва́ти, кенкува́ти, кпнати ся, шкільити.
 — Голови на шаблі зди́мали, довго глумо-
 вали. п. д. — Ся багата жидова з вас глумо-
 мом глуме. К. Б. — Багатого, губатого
 дівчина шанує, надо мною сиротою сьмієт
 ся, кенкує. К. Ш. — Ой знати, знати —
 хто з кого кпнати ся, дальше сідав, чортом
 дивити си. п. п. — Люди добрі, не глузуй-
 те з мене, що я вам поділа. С. З. — Бо
 там з тебе будуть глумовати. п. п.
- Глумле́ние** = глум, (С. Аф.), глумова́ння,
 глужи́, глумува́ння (С. Л.), кенкува́ння
 (С. Л.), посьміх (С. З.), шкільки, по-
 сьміховище. (С. З.). Підняли його на глум,
 на глужи. — З посьміху люди бувають н.
 пр. — Чи я на посьміховище їм здав ся?
 Номис. С. З.
- Глупенда́й** = дурень, дурніло, дуран-
 да́с, дурбас. С. Аф.
- Глупенський** = дурне́нький, дурник. С.
 Аф. — Раденький, що дурпенський. н. пр.
- Глу́пхонекъ** = дурнісінький.
- Глу́пецъ** = дурень, дурний (С. Аф.), йо́-
 лоп (С. З.), бевзь (С. Ш.), кеп. (С. З.) —
 Дурень думкою багатіє. н. пр. — Гуляй,
 дуршо, до плота, коли бере охота. н. пр.
 — Який бо ти бевзь і справді. К. Ш.
- Глу́пий** = дуріти. С. Аф.
- Глу́поватий** = дурне́нький, дурова́тий,
 придурковатий (С. З. Л.), придуро́к
 (Чайч.), пришеле́пуватий (С. З.), недо-
 умкуватий, недоумок, прибітій на цвѣ-
 ту́ (С. Пав.), прицу́пуватий, безклѣн-
 кий. — Чому дуба не рубати, бо дуб ду-
 шливатий, чому хлосців не дурити — воли
 дуроваті. н. п. — Він з роду придуркова-
 тий. — Він якийсь на цвѣту прибітій. —
 Недоумки все речочуть та гукають против
 чоловіка мудрячого. Куліш. С. З.
- Глу́пость** = 1. дур, дурієть, дурова́ння,
 дуро́щі, дуранляєи. — Та він се зробив
 так собі — з дуру. — Не Боже карани,
 а своє дурова́ннє. н. пр. — Що пани ті за
 дуранляєи такі виробляють. н. к.
 2. дурни́ця, брідня́. — Ой, Грицю, не
 вдавай ся у дурницю. п. п. — Брідня.. а
 й досі я гадаю, то серце плаче і болить.
 К. Ш. — Нічого й гадувати за таку дурницю.
- Глу́пый** = дурний, безглу́здий. (С. Ш.).
 — Глу́пѣйший = дурніший. (С. Аф.). —
 Великий як свѣт, а дурний як слѣд. н. пр.
 — Глу́пъ какъ про́бка, н. пр. = дур-
 ний як пень, як коло́да. н. пр.
- Глу́пшъ** = 1. дурень, дурник. С. Аф.
 2. пт. *Procellaria glacialis* і *Suna bassana*.
- Глу́пѣть** = дурніти (С. З.), дурнішати
 (С. Л.), туманіти, безглу́здити, дуріти.
 (С. Аф. З.). — Голова туманіє та дуріє. С. Ш.
- Глуха́рка** = 1. (про жінку) — глуха, глужи́-
 ка (С. Аф.), глуха́ тетєря. — Чи ти, кумо,
 глушка? — Та були вушка, та різник
 поодризував. н. пр.
 2. (самця пт. *Tetrao urogallus*) — глужи́-
 ця, тетєря (спільн. р.), тетє́рка, тетєри́-
 ця. С. Ш. — Летіла тетєря, не вчора те-
 пера, ушла в лободу, шукаю не знайду?
 (п. з. — бжолка).
 3. гасі́лко (що кладеть ся на кобилку
 скрипки, щоб трохи приглушити голос).
 С. Пар.
- Глуха́рь** = 1. (про чоловіка) — глухий,
 глуха́рь, глушко́ (С. Аф.), глуха тетє́-
 ря (сп. р.).
 2. пт. *Tetrao urogallus* — глуха́рь (С.
 Аф.), глужи́ць, тетєря (сп. р.), тетєру́к.
 С. Ш. — Як дома кури, так у лісі тетєрі.
 н. пр. — Глухий, як тетєрук. н. пр.
 3. гриб *Boletus edulis* — боровик, білий
 гриб. С. Ан.
- Глу́ховатий** = глухе́нький, приглу́хува-
 тий, глушко́.
- Глухой, ая** = глухий, ха; глужи́ко, глужи́-
 ка. — Він зовсім глухий — нічого не чує.
 — Глухий голос. — Глухий давін. — Глухе
 вікно. — Глуха стіна (без вікон і дверей).
 — Глухо́е мѣсто = глушина́. — Там та-
 ка глушина, що й чоловіка не побачиш;
 (в лісі) — гущина́, гушавина. — Заліз
 у гушавину, що й вийти трудно. — Глу́-
 хая́ ночь, по́лночь = глупа́ ніч. — У
 саму глупу́ ніч. С. Аф. — От саме у глупу
 ніч прибігає чорт. н. к. — Глу́хая крапів-
 ва, рос. *Lamium album* L. = Глу́ха́, біла
 кропива́. С. Ан. — Глухой тетєре́въ =
 д. Глуха́рь 1. і 2.

Глухонець = д. Глуховатий.

Глухонѣмой = глухонімий.

Глухота = глухота. С. Аф.

Глушіть = глушити.

Глушіца = 1. рос. Lamium — глухà кропива.

2. д. Глухарка.

Глушіякъ, глушіякъ = 1. густий, глухий ліс.

2. д. Глухарка 3. і Глухарь 2.

Глушь = глушина, (в лісі) — гущина, гущавина. (Пр. д. під сл. Глухой).

Гліба = скіба (С. Л.), брила (С. Л. Ш.), грѹда (С. Аф.), мн. груддѣ (С. Аф.). — Грѹда снѣгу. С. З. — Одвернув велику скібу землі. — Брила льоду. С. Ш.

Глібистий, глібоватий = брилистий, грудистий, грудкий.

Глібодробъ = грудобій, коток.

Глібка, глібочка = грѹдка, грѹдочка.

Глібистий = соковитий, сочистий.

Глінь = сік.

Гліокать = кѹркати, белькотати. С. Л. (Прокрик індиків).

Глядъ = гульк, зирк, ник. — Аж гульк!... з води дівчиночка пливє. Гул. Арт. — Глумилає верша з болота, аж гульк! і сама в бодоті. н. пр. — Сюди ник, туди ник, тай день невелик. н. пр. — Я зирк у гору, аж там... Аж гульк! вовк у двір. С. Аф.

Глядѣлки = д. Глаза.

Глядѣніє = 1. глядіння, виглядання.

2. догляд. (С. Аф.).

Глядѣть = 1. глядіти, дивіти ся, споглядати; виглядати; (заздрісно) — очі поривати, пасти. — Ой Василю, Василю, любая дитино! Як ти їдєш свим кошем, дивити ся мило. н. п. — Хнаїте ся густі лози, відкіль вітер віє; дивіте ся карі очі, відкіль милий їде. — В скривях од покійної Горпини добра скільки засталоє, а і тільки очі пасу. Старичький. — На чужий коронвай очей не поривай. н. пр. — Ой виїду я на гору крутую, стану, гляну, подивлю ся на річку биструю. н. п. — Глядѣть во вѣѣ глаза, глядѣть вѣѣ оба = пильно глядіти, на чекѹ бѹти. — Глядѣть вѣѣ полглаза, сквѣз пальцы = потурати, не звертати уваги, мов не бачити, крїзь пальці дивіти ся. — Глядѣть кому вѣѣ глаза = заглядати, залобігати ласки. — Глядѣть вѣѣ землю, во грѣбъ = на ладаи дихати, однією ногою в домовині. — Того я гляді = так і дивієсь, от-ѣт. — Хмара нависла,

от-от дощ піде — Їдемо по косогору, так і дивієсь, що перекинемось. — Гляді, глядіючі = дівлячись.

2. доглядати, дивіти ся, глядіти. — Ся бабуєя у нас доглядає за дітьми

Глядѣтьє = дивіти ся, видивляти ся. — Дивить ся в дзеркало. — Чого вона так довго видивляєть ся на себе?

Гліянець = гліянець, лиск, блиск.

Гліянуть = гліянути, споглянути, подивіти ся, зирнути, очима звісті. — Глянь, подиви ся здалека на мене, козаченько, ти мій серденько. н. п. — Ой виїду на гірку, га спогляну на зірку. н. п. — Зірни сюди!... чи се вода? Се дзеркало. Гул. Ар.

Гліяноватъ, гліяничть = гліяновати, полїровати.

Гнать, ся = гнати, ся, гоніти, ся (С. Аф.), ганяти, ся, уганяти, ся, за..., турити, туряти (С. Ш.), виганяти, вигонити. — Гнати череду. — Вигнали з хати. — Гнати горілку. — Третій брат пішиї за кінними братами уганяє. н. д. — Вони мене гоном гонять з хати. — Гнати безпята з гори свині турить. н. з. — Гребінець. — Коли чують, аж за ними жєветь ся змії. н. п. к.

Гнєсті, гнєсть = давіти, мѹлити, тіснити (С. Ш.), гнітати, гністи, нагнітати (С. Л.), стискати. — Ніхто не знає, чий чобіт мулить. н. пр. — Нема мого миленького, жаль душу стискає. н. п.

Гнетуха, рос. Lychnis vespertina sibth. = кукуль. С. Ап.

Гнетѹчка = гнітѹчка (лихоманка).

Гнѣть = 1. гніт; тїск, тїскання. — Поклала сир під гнѣт. — Під тїском гори.

2. рубѣль (С. З.). — Треба добре увязати рубель, щоб часом снош з воза не заїзди.

Гніда = 1. гніда, (мертва) — моклиця (С. З.).

2. орїх кедровий (на річці Нечорі).

Гнилецъ, гнилобѣй = гнилецъ (хвороба у бджілі і цвѣль в льохах, вохких хатах і т. д.).

Гниловатий = гниленький, гнилуватий. — Гниловатєся грѹши = гнилиці, гнилички.

Гнилой = гнилий, (про дерево) — трѹхлий, трухлявий, потрѹхлий С. Ш., (про овоці) — гнилий, гнилобѣкий. — Очі сьвітять ся, як трухле дерево у восени. І. Галка. С. З.

Гнилость = гнилізна.

Гнилуша = трухлявина, трухлятина, трухло, трухлина. С. Ш.

Гнилуша = гнилюк і д. Гнилуша.

Гнилүшка = 1. д. Гнилүха і Гнилүша.
 2. гриб *Agaricus sulphuratus* = скрипүха, трут, порохонь.

Гниль = гниль, гнилятина, гнильця, гнильчця, (в дереві) — трухлявина, трухлятина, трухлість, трухлѳ, трухліна, трухвѳ, порохня, (про солому) — мервѳ, гній. С. Л. Ш. — Як прийде Гня (20. лия), то паробе гвиля. н. пр.

Гнильє = гнильця, гнильчця. С. Л.

Гнилькѳ = гнилюк (про чоловіка).

Гниць = гнити, гноїти ся, гниєти, (про дерево) — трухнути, трухніти, трухлявіти, тліти. — Одежа гноїти ся на дощі. С. Л. — Потрухан чумацькі вози і запози (перевелась чумачка) н. пр.

Гноієніє = гноїння, гниття (Чайч.).

Гноієвица = гниля горячка.

Гноієніє = гноїння.

Гноєтєчєніє = гноєтєча.

Гноієць = д. Вєредь.

Гноій = гній (з болячки, уразки, те ж саме товарищій і кінський послїд).

Гноійникѳ = д. Вєредь.

Гноійливий, гноійный = гноійовий, гнилий.

Гноійть, ся = гноїти, ся, (про очі) — закисѳти, капрувѳти.

Гноіючєсть = гноіючїсть.

Гноіючий = гноіючий.

Гнєсѳ = гунявий, а, гунявий, а (С. Аф.), гунька, гуня, гунявий, а, говзатий, говзѳ.

Гнєсѳавитѳ = гунявити, гунявити (С. Аф.).

Гнєсѳавий = гунявий, гунявий, гунявий, говзатий.

Гнєсѳарѳ, гнєсѳарья = д. Гнєсѳ.

Гнєсѳитѳ = д. Гнєсѳавитѳ.

Гнєслївий = д. Гнєсѳавий.

Гнєсноєть = гидѳта, паскүдєтво, гідкїєть, брїдкїєть, мерзѳта.

Гнєсный, но = гидкий, паскүдний, поганій, брїдкий, мерзєний, гидко, брїдко, паскүдно.

Гнєсацїй = д. Гнєсѳавий.

Гнєткїй = д. Гїбкїй.

Гнєть, ся = гнѳти, ся, згинѳти, ся, хилїти, ся (С. З.), коцѳрбити, ся. — Віють вітри, віють буйні, аж дерева гнєть ся. Кот. — Хилѳте ся гнєтѳ лози, відкїль вітер віє. н. п. — Гнєть колышки = д. Балагүрїть. — Гнєть непарєннѳя дүги = робїти що абї-як, нашвидкү рүку або живосїдом.

Гнєшатѳся = гїдувѳти, грєбати, грєбу-

вати, брїдити ся. С. Л. Ш. — С ким знавсь, водїсь — тепер гїдують мною. К. П. — Віп грєбає моїм хлїбом-сїло. С. Л.

Гнїватѳся = гнївѳти ся, гнївїти ся, покладѳти гнїв, злувѳти, сєрдїти ся, рємєтєувати, (дуже) — лютувѳти (С. З. Л.), важким дүхом дїхати. — Дити плаче, а ти не колишєш, все на мене важким дүхом дїшєш. н. п.

Гнївїть = гнївїти, сєрдїти.

Гнївлївий = гнївлївий, сєрдїтий.

Гнївный = гнївний (К. В.), сєрдїтий, лютїй, злий, розгнїваний.

Гнївь = гнїв, гнївання, сєрєце, перєсєрдѳ. (С. З.). — Сказав з перєсєрдѳ. — Віп на його сєрєце мас. — **Гнївь Божїй** = кѳра Бѳжа, кѳра Господєва. — А я живу в Бога в карї, не дав мїнї Господѳ пари. н. п. — **Гнївюмѳ запїлатѳ** = скїпїти, розлютовѳтїсь.

Гнїдкѳ = кїнь гнїдої масти, гнїданї.

Гнїдѳй = гнїдій.

Гнїздїлицє = гнїздѳ, кублѳ.

Гнїздїтьсѳя = гнїздїти ся, мостїти ся, күблїти ся, кукѳблїти ся. С. Л. З. — Күблїть ся, пеначє курка на яйцѳх. н. пр. — Стара на возї кукѳблїть ся, пеначє курка. С. З.

Гнїздникѳ, рос. *Lathraea Squamaria* L. = петрїв хрєст, мѳслянки, шпѳраговїй рѳєт. С. Ан.

Гнїздѳ = гнїздѳ, здр. — гнїздєчко, күблѳ, здр. — күбєльцє, күбєлєчко; кїшло, (гадючє) — гадючник, (жабїчє) — жабурїння С. З., (осїнє) — күбүшка Чайч., (шпакїв) — шпакївнѳ. — Їх з одного күбла матї вивєла. н. пр. — Курка күблїть ся, а друга вїтовчє күбло. С. З.

Гнїздѳовїй = гнїздѳовїй, күблѳовїй.

Гнїздѳышко = гнїздєчко, күбєльцє, күбєлєчко. — Ти щасливий спарував ся і гнїздєчко маєш. н. п. — Навїдала күбєлєчко, де утка нєсєть ся. н. п. — **Угѳчѳи гнїздѳышки** = д. Бүглазѳ.

Гнїтьѳя = трїска, трїскї, скїнка, скїпки. — Кому дрѳва, тому й трїски. н. пр. — Худий, як скїпка. н. пр.

Говѳрїватѳ = д. Говорїть.

Говєнный = 1. гївнѳний.

2. поганїй, паскүдний.

Говєшка = кавєлок (гївна).

Говнѳ = гївно, кал, (пгичє) — пѳслїд, (кїнєкє) — балѳбушки, кружалкї, (говарѳчє, трѳхи засохлє) — кїзѳк, (овчє і

возяче) — бібки (С. Ш.). — Ти б назби-рала балабушок, та замісила глину. С. Ш.

Говнять = поганити, паскудити. — Не зробив, тільки спаскудав.

Говореніе = говоріння, балакання, балачка. — Багато було балачки, та діла мало.

Говорить, ся = говорити, ся, казати, балакати, мовити, ся, мовляти, промовляти. — Добре тому жити, хто уміє говорити. н. пр. — Я не піп по два рази казати. н. пр. — Хоч будуть шитати — не буду казати. н. п. — Не мов міні ні слово будка, нехай буде гречка. н. п. — Мати сипа вирижає, тай до сипа промовляє. н. п. — Не так швидко робить ся, як мовить ся. н. пр. — **Говорить на обумъ** = г. на-вмання, не знать що. — **Г. обняканми** = г. на здогад. — На здогад буряків, щоб дали кашусти. н. пр. — **Г. безъ обняковъ** = г. без соромá казка. — **Г. въ носъ** = гугнявити, бубнявити, канаркати. — **Г. сквозъ зубы** = цідіти. — **Г. себѣ подъ носъ** = мимрити, (хто так говорять) — мимря, мимрій, бурмлю. — Ідиж, кажу, не мимри там під ніс. Гул. Арт. — **Говорить вздоръ** = д. під сл. **Вадоръ** — **Городить**. — (З бурчанням) — бурмотати, бурчати (хто так говорять) — буркун. (З гнівом) — гримати, (хто так говорять) — гримач. — (З криком) — галасувати, ренетувати. — (Голосно та не ясно) — гомоніти. — (Гаркаво) — гаркати, гаркотіти, (хто так говорять) — гаркуша. — (До кого: ти або ви) — тикати, вікати. — Ти міні не тикай, бо мене царь гудзикати обтикав. н. пр. — (Мляво) — слезебувати. — (На незрозумілій мові) — герготати, герготати, джерготати, шваркотати. — Прийшли Німці під бабніні синці, джеркочуть — джеркочуть і самі не знають що. н. з. — гуси. — А Лейба — „герит“ до Рухлі щось гергоче. Гул. Арт. — Все джеркотать, як гуси, по німецьки. Греб. — Що вони говорять, не знаємо, бо по німецьки шваркочуть. Фр. — (Не розбірно) — белькотати, бельмотати, хамаркати, харамаркати. — Вмираючи, він щось белькотав, та хто його зна що. С. Л. — (Не складно) — варнякати, варзякати, натякати. — (Не твердо, про дітей) — лепетати, белькотати. — (Не вмовкаючи, часто або осуждаючи) — панцикувати. — (Поспішаючи і сердито) — поробцати. — (Переспішаючи приказками) — приказувати. — (Про теж саме) — тур-

чати, торочити, правити. — (По старечі) — шашкати. — (Разом кільком) — гомоніти. — (Тихо і неясно) — мимрити, бубоніти. — (Швидко) — дріботіти, цокотіти, (хто так говорять) — цокотун, цокотуха. — (Шепеляво) — шепелявити. — (Шептом) — шентати, шепотіти, (про кількох) — тишкувати ся. — (Часто: що, що?) — шокати. С. Л. — **Говорітеся** = говорити ся, мовити ся. — Мова мовить ся, а хліб їсть ся. н. пр.

Говорливість = балакливість, мовність.

Говорливыи = говіркий, балаклівий, балакучий, мовний. С. Л. — В дорозі товарищ мовлий стоїть за віз шмаровний. н. пр.

Говорной = говірний.

Говорня = балачка; базікання, балаяс.

Говорунъ, говорунья = балаклій, базікало, балаясник, щебетун, цокотун, щебетуха, цокотуха, торохтійка, (про дітей) — лепетун, белькотун, ха.

Говоръ = 1. мова, річ; говірка, вімова, промова. (Д. під сл. Акцентъ).

2. гомін. — Гомін, гомін по доброві. н. п.

3. чутка, поговорі, поголоска, помовка. — Полюбила Петруси, поговору бою си. н. п. — Про вовка помовка, а вовк у хату. н. пр.

Говѣльщикъ, ца = говільник, ця, спасенник, ця.

Говѣніе = говіння.

Говѣть = говіти, спасати ся.

Говядина = м'ясо, гавядина, (волове) — воловина, бичина, (коровяче) — яловичина. — Наварила борщу з яловичиною С. З.

Говязій = волівий, бичачий, корівячий.

Гоголь = 1. пт. Anas Clangula — **ГОГОЛЬ**.

2. джегірь; джигун. — **Ходить гоголемъ** = задрівши голову, кирпу гнати, індічитись.

Гоготать = 1. реготати, сь. — Еней з панами реготавсь. Ког.

2. гукати, галасувати.

3. гелготати, гелготати. — Гуси гелгочуть.

Гоготунъ = 1. реготун, ха.

2. гелготун (про гусей).

Годины = роковини, роковина. — З роковини смерті Тараса Шевченка.

Годить = трівати, ждати, чекати.

Годіться = годіти ся; здати ся, знадобіти ся. — Коли небудь здасть ся та щось. — А тютюн та люлька козаку в де-

- розі знадобить ся. н. п. — **Годітся** = годіть ся, слід, подоба, приста́ло. — Так не годить ся робити. — Не слід сьміяти ся над бідним. — Не подоба вірці без місяця тай зіходити, не подоба дівці до козака тай виходити. н. п. — Іскинъ, бо не подоба, не пристає очінок до лоба. н. п. — Пристало, як корові сідло. н. п.
- Годичный** = роковий, годовий, (про свята) — роковий, урочистий, рочістий. — Рокова плата. С. Л. — Аби слухали служби Божої кожної неділі і свята урочистого. Б. Н. — В рочисте свята. С. З.
- Годный** = годящій, гожий, здатний, придатний. С. Л. — На тобі, небоже, що мні негоже. н. пр.
- Годовалый** = одніліток, годовік, річний, (про бичка, теличку) — б́узівок, б́узімок, назімок, (про овечку) — ярка. — А лоша було як приведе, то як годований підсвинок або назімок. К. Х.
- Годовать** = літувати.
- Годовікъ** = д. Годовалый.
- Годовины** = д. Годины.
- Годовой** = годовий, роковий, річний і д. **Годичный**. — Що тепер святий день Великдень, празник роковий, люде до церкви йдуть, як бжалоныя гудуть. н. д.
- Годовщина** = д. Годины.
- Годокъ** = годок, річок. — Та вже тому ні річок і не два мишає, як у землі христиньскій та добра не має. н. д.
- Годъ** = год, рік, літо. — Рік — не вік. н. пр. — Любив тебе дівчиною, люблю тебе молодичею, — і ще буду сім рік ждати, поки станеш удовичею. н. п. — **Изъ года въ годъ** = що году, що року. — **Годъ отъ году** = ко́жнього року, що году, що року (більше або менше). — **Круглый годъ** = цілий рік, год. — **Полгода** = пів року. — В славнім місті під Хотинем тай у потоку, беть ся Турок із Москалем більше як пів року. н. п. — **Позапрошлый годъ** = позаторік. — **Текущаго года** = сьогорічний, цьогодній, (про телят то-що, що в сім році родилося) — селіток. — **Третьяго года** = позаторік, позаторішний. — Позаторішню вєспу його лихий поніс чогось за Десну. Греб. — **Въ текущемъ, минушемъ, истекушемъ году** = сьогό року, минулого року, торік, в сім році, в минулому році.
- Головь** = риба: а) з породи коронів *Squalius cephalus* — **ГОЛОВЕШЬ**, б) з породи *Mugil* — **ЛОБАНЬ** або **ЛОБАС**.
- Голбець** = 1. комірка (в хаті, коло печі, з сходами в льох підлогою хати).
2. лежанка.
- Голенастый** = гомілатий, цибатий. — Такий жиравель цибатий. н. п.
- Голенище**, мн. **голеніща** = халіява, халіяви. — Не дивись, що забродивсь, аби халів не покаляв. н. пр. — Видно пана по халявах. н. пр.
- Голень** = д. Бёрце.
- Голенький, голёхонекъ** = голёнький, голісінький (С. Аф.), голюсенький. С. Л. — **Голенький ох!** а за голёньким Богъ, н. пр. = за сиротою і Бог з калитію н. пр.
- Голіанá** = голізна.
- Голіть** = деркач, (С. Аф. З.), дряпач (старий віник).
- Голіть, ся** = голіти, ся.
- Голіца** = на́кожня (рукавиця з одним пальцем).
- Голічо́къ** = 1. дерка́чик.
2. рос. *Thlaspi arvense* L. — вереднік, волоски, дзвонець, талабан, чорне ребро́ (укр.), білиця (гал.). С. Ап.
- Голкотня** = гук, грюк, гріюкот, ст́укот, грюкотня, гуркотня, гуркотнеча.
- Голобородый** = голобородий, голобородько, безбородько.
- Голобрюхий** = голопұзий.
- Голова** = голова, (здр.) — голівка, голівонька, голівонька, (побільш.) — **ГОЛОВЕШКА**. — **Всему́ дѣлу голова** = привідця, в цім ділі голова. — **Какъ епѣтъ на голову** = несподівано, не ждано — не гадано. — **Мертвая голова** (метелик) = летючий нау́к (н. о. Малорус. нар. пред. и розказы.) — **Ломать голову** = морочитись. — **Мылить голову** = милити ч́уба, скребті моркву. — **На голову розбитъ** = до ногі, до пня побити. — **Очертя́ голову** = на осліп, (Фр.), на одчай. — **Потерать голову** = спантелічитись. — **Приплó въ голову** = снало на д́умку. — **Сложитъ голову** = наложити, накласти головою. — Щоб наложив зрадник головою. н. п. — **Сломя́ голову** = стрімголов, прожб́ом. — Не розібравши броду, не лізь прожогом в воду. н. пр. — **Скóлько головъ, столько умовъ**, н. пр. = що голова, то й розум. н. пр. — **Съ головы́ на голову** = всі до одного. — **Съ головы́ не виходитъ** = з д́умки не йде́, не спадає, не сходить.

— Стрижена голова = гіря. — Забавала гиря кісничків, н. пр. — Сорві голова = шибеник, шибай-голова. — Головою вище = на цілу голову вище. — Повісити голову = похнюпити ніс. — Жити одною головою = бурлакувати. — Срізати голову = засоромити. — Сь больно́й голо́во́й на здоро́вую, н. пр. = винувата діжа, що не йде на ум їжа. — Швець заслужив, а коваля повісили. — Слюсарь прокрав ся, а коваля покарали. н. пр. — Бей ви мою голову! = я за все одвічаю. — Голова́ городско́й, волостно́й і т. д. = Голова́ міський, городський, волосний і т. д. — Служить головою = головувати. — Головы = пришиви (у чобіт). — Вь головы = під голову.

Голованить = рубати, відрубувати голову (птиці).

Голованя, голованья = головань, головатий, а, головко́, голова́ч. С. Аф.

Головастикъ = 1. д. Голованъ.

2. рос. *Corydalis solida* — ряст, петрушковий ряст. С. Ан.

3. пугаловок, ополоник. С. Л. З.

Головастый = головатий, (про рослину) — головистий. — Капуста головиста. Ман. — Край долини мак, ой мак чистий, головистий, н. п.

Головачъ = 1. д. Голованъ.

2. д. Бабка 5.

3. д. Адамова борода.

Голованки = передок (у сенок).

Головѣнка — голівка, голівонька, голівонька. — Голівонька моя бідная, в мене нешка та не рідная. н. п.

Головізна = голова, головѣшка (риби).

Головіца = 1. маківка (головка маку).

2. Луска (льняних головок).

Головіца = головѣшка.

Головище = верх, верховина (річки, яру, баки).

Головка = 1. д. Головѣнка.

2. (у рослин) — Головка, на пр. головка чашнику, у мака — маківка.

3. чоло. — Дав найкрацу шеницю, саме чоло.

4. (у шпильки, гвіздка і т. д.) — Головка, (у деяких шпильках) — булава, галка.

5. Головки = пришиви (у чобіт). — Пятіньні голівки, рос. *Lamium purpureum* L. = краса кропива, шандра. С. Ан.

Головь = д. Голавль.

Головно́й = голівний, голівняний. (С. З.)

Головнй = 1. головѣшка, (з іскрами) — галаган, галаган. — Курить димок, головешка то там то сям тліє. Аф.

2. рос. *Lolium temulentum* L. = кукуль.

3. з породи грибків *Ustilagineae* = зава (С. Л.), сажка.

4. гадюка.

Головокруженіє = головокрут, запаморочка. (С. Пар.)

Головоломка = моро́ка.

Головоломный = морочний, морочливий.

Головоломщина = моро́ка. С. З.

Головоломъ = 1. моро́ка.

2. рос. д. Боліголовъ і Вѣшеникъ 1, а.

Головомойка = вимова, гонка. (С. Л.).

Задать головомо́йку = намилити чуприну, чуба.

Головорѣзъ = шибеник, шибай-голова.

Головопѣтъ = д. Глуповатый.

Головочка, головушка = д. Головѣнка.

Головчатый = голівчастий.

Головажки = д. Голованшки.

Голода́тъ = голодувати, голодати. (С. Аф.)

Голоде́ръ = глитай, жмікрут.

Голоднѣвскій, голоднѣхонекъ = голоднѣвський, голоднѣснський.

Голоднй = 1. голодний. — Голодний — як мельникова курка. н. пр. — Ситий на голодного не спогадає. н. пр.

2. неродючий, неврожайний, голодний, недорідний. — Неврожайне літо. — Неродючий край.

Голодѣвка, голодѣха = голодівка (С. Л.),

голодня (Л. Сам.), голоднѣча, голодѣха. (С. Аф.). — Пришла ж голоднеча на всю землю єгипетську. К. Св. П. — Спасе тебе від смерти в голоднечу і від меча заступить серед бою. К. П.

Голодь = ГОЛОД; безхлібъ, недорід; д. Голодѣвка.

Голодѣдѣца, голодѣдь = ожелѣдѣця, ожелѣдь, голоцѣк. С. Л. З. — І була ожелѣдь, і сн г ішов либонь. Греб. — На дворі ожелѣдь і мряка. К. Ш. — Покрѣтъся голодѣдѣцей = приожелѣдитися. — Приожелѣдило, та так погано йти. н. о.

Голопѣрнй = голопѣрний, (про пташенят) — голопѣцьок, голоцѣцьок. С. Аф. З.

Голопѣтнй = голодрѣнець, голодрѣбець. С. З.

Голосістый = голосний, гучний.

Голослобный = голословний, бездоказний.

Голосованіє = голосування.

Голосово́й = голосови́й.

Го́лосъ = го́лос, здр. — го́лосо́к, го́лосочок. — Крича́ть во весь го́лосъ = на на весь рот, на все го́рло, на пун крича́ти.

Голосо́ба = голосо́ння.

Го́лотъ = д. Гололе́дця.

Голохва́сть = голохва́нько.

Голты́ль, голты́рь = шерпа́, шерне́тка (гембель з видовбаним залізем).

Голубе́ль, рос. *Vaccinium uliginosum* L. = голубе́ць, дурни́ця, лохи́на, лохачі́, шіякі́ (укр.), глухи́ня (гал.). С. Ан.

Голубе́нок = голубя́, голубя́тко, голу́биня́, тко.

Голубе́ць = 1. спнь, сі́нява. (С. Нар.).

2. гриб *Agaricus violaceus* = синю́ха, синя́к. С. Ан.

3. рос. д. Башма́чкі.

4. кібець, голу́бятник.

5. д. Го́лбець.

6. тане́ць і тано́к (народний).

Голуби́ня = блакіт, блакі́ття. С. Л. Ш.

Голуби́ка = д. Голубе́ць 2.

Голуби́нний = голу́бчий. С. Аф. — Голубя́чі яйця.

Голуби́ть = голу́бити, милова́ти.

Голуби́ть = голу́бити, сини́ти.

Голуби́ца = 1. голу́бка. 2. д. Голбе́ць. 2. д. Голубе́ль.

Голу́бка = 1. голу́бка, здр. голу́бонька, голу́бочка. С. Аф.

2. голу́бка, голу́бочка, го́рлиця, го́рличка, га́лочка. — Ой чо́го ти зажурилась, голу́бка сизенька? н. п. — Ой дівчина го́рлиця до козака го́рнеть ся. н. п. — Чорнава, чорнобрива, га́лочка моя! н. п.

Голубова́тий = голу́бенський.

Голубогла́зий = синбо́кий.

Голубо́й = голуби́й, блакі́тний (С. Аф. 3. Ш.), блава́тний. — На кошку воро́ному, сам у жу́пані голубому. н. п. — А по над всім блакі́тне небо стало́сь і сонце йшло, та ху́тору сьміядось. В. Ш. — Як небо блакі́тне — нема йому́ краю, так ду́ші по́чину і краю не має. К. Ш.

Голубо́къ = 1. голубок, голу́бчик.

2. д. Аклéй.

Голубу́шка = д. Голу́бка.

Голу́б, ит. *Columba* = го́луб. — Голу́б льєсо́й, *S. palumbus* = при́путень. — При́путень воркув. О. Мор. — Ди́кий го́лубъ, *S. turtur* = го́рлиця. — Г. ди́кий, ка́менний, *S. livia* = ди́кий го́луб, ди́ка́рь. — Голу́б го́нний, чи́стий = ту́р-

ман. С. Ш. — Г. ворку́тъ, *S. tympanisans* = ту́ркот. — Ходи́ть туркот волохатий. С. Ш. — По ма́стї: свѣтля́к, свѣа́к, біля́к.

Голуби́ть = голу́бити. — Та і небо скрізь, як глине́ш — ясно голу́біє. Аф.

Голубя́тина = голу́бятина.

Голубя́тникъ = 1. голу́бятник.

2. голу́бник. С. Аф.

Голубя́ня = голу́бник.

Го́лий = го́лий. — Го́лий як ма́ти наро́дила. — Та́кий го́лий, що ні ко́ла, ні дво́ра.

— Го́ль какъ соко́ль, н. пр. = го́лий як

бу́бон, як ту́рецький свѣта́й. — Го́-

лая істи́на, пра́вда = щі́ра пра́вда.

— Съ го́лыми рука́ми = з поро́жними

рука́ми, голу́руч, го́лруч. — При́ди хоч до на́бѣди́шого чо́лови́ка, той не відпра́вить го́лруч, а все хоч що́ то уткне в ру́ку. Фр. — Та́кий ха́барник, що́ до його́ з поро́жними рука́ми не хо́ди. — Ві́н ки́нув ся на його́ голу́руч.

Гольты́ба = го́лото, здр. го́лото́нька, го́ль-

ти́па, сі́ро́ма, бі́дно́та, зли́дні, у́біж. —

Розжи́лась голо́та коло́ болота. н. пр. — У го́лоти нема́ що́ мо́лоти. н. пр. — Та́м та́кі зли́дні, що́ кі́цьку нема́ чим з пі́чурки ви́маїти. н. пр. (Д. Вѣ́днота́ 2.)

Гольшъ = 1. го́лий. — Гольшо́мъ = го́-

лим, без одѣ́жі бу́ти.

2. го́ляк, го́льті́нака, го́лиш, голо́-

дра́нець, голо́драбе́ць, голо́колі́нок, го́-

ло́колі́нець, голо́шта́нько, безшта́нько, обі́дранець, оша́рианець, зли́да́рь, хар-

ла́к, харна́к, сі́ромѣ́ха. — Да́йте сьому́

голо́лишу хоч ло́жечку ку́лішу, да́йте сьому́ голо́колі́нку хоч хлі́ба шкору́нку. н. п. —

Чи па́н чи кня́зь, чи вбо́гий го́льті́нака, у

мене́ ша́на й че́сть усе́м одна́ка. К. Б. —

Еней про́чу́мав ся, просла́в ся і голо́драбці́в

позбі́рав. Ві́дкі́ль та́кі се го́льті́наки? Кот.

— Як умре́ багати́рь, то йде́ увесь ми́р, а

як умре́ харла́к, то тільки́ один да́к. н. пр.

(Д. те́ж Вѣ́днія́ 1.)

3. га́лка (ка́мінець кру́глий).

4. ви́ливок (яйце́ без шка́рлуци). С. Аф.

5. рос. *Salvia nutans* L. = ба́бка, ба́бки, го́лиш. С. Ан.

Голь = го́лизна. — В'хатъ го́люю = в санка́х, без сні́гу. — Вѣть го́люю = без хлі́ба їсти.

2. д. Гольты́ба і Го́лишъ. — В'ъ го́ляхъ, на го́ляхъ = в бі́дності́, в убо́жстві́, в ну́жді́. — Го́ль съ претѣ́нзіями = зли́дні́ з перце́м. — Хоч зли́дні́, та з пер-

- дем. п. пр. — Хоч голий, та в підв'язках.
п. пр.
- Голькель** = 1. жолобо́к, рівчачо́к.
2. д. Голтыль.
- Голѣть** = 1. голѣти.
2. д. Бѣдиѣть.
- Голѣкъ, голѣнка** = д. Голѣшъ 2.
- Голѣшка** = д. Голень і Голенище.
- Голѣшъ** = д. Голѣшъ 2.
- Гомз** = 1. гаман, кашу́к, калітка. — Поки Сидір не женив ся, були в його гроші, а як оженив ся — кашук загубив ся. п. п. — На що тим Німцям цілини, у їх і так повні гамани. п. пр. — Де оком не доглинеш, там калиткою доплатиш. п. пр.
2. гроші, грошва́. — Не було в Кузьми грошей і не буде, хита хто підкине. п. пр. — У його чимало грошви.
- Гомзіла, гомзіха** = жмікрут, грошолуп, скупиндія, скупердяга, скнара. С. З.
- Гомзула** = 1. скіба, скібка, шматок (хліба). — Одрізана скіба від хліба, вже не притуляш. п. пр.
2. д. Гомза́.
- Гомзу́ха** = д. Гомза́.
- Гомоза́** = лепосидячий, непосидячка (спільн. р.), швѣндя (С. Л.), дзіча; невгомоній.
- Гомозѣть, ся** = 1. вовту́зитись; вертіти ся, крутіти ся.
2. кишіти, комашіти ся. — Черви так і кишать.
- Гомозній** = метушіння, шамотія (С. З.).
- Гомон** = гомін. — Гомін, гомін по дуброві. п. п. — З шинку доносив ся гомін людей.
- Гомою́нь** = 1. до́брий, робо́тящий, щірий робітник.
2. д. Гомоза́.
- Гондо́ла** = чо́вен (венецький).
- Гонѣ́не** = гонѣ́ння (К.), у́тиск (С. З. Л. Ш.), гнобітельство. — Що козаки собі за велику прикрось і утиск міли. Скоропад. С. З.
- Гонѣ́ць** = 1. гинѣць. С. Аф. З.
2. д. Голубь гонный.
3. рос. Sedum acre L. — гинѣць, молодѣнь, рохóдник, очіток, очітки. С. Ап.
- Гонѣ́тель, ница** = гнобі́тель, глобі́тель, ка, напáстник, ця (С. Л.), утіскач. С. Ш.
- Гонка** = гон, гонка.
- Гонобобель, гонобой, гоноболь** = д. Голубель.
- Гончарничать** = гончарювати. С. Аф.
- Гончарний** = гончарський.

- Гончарство** = гончарство, гончарювання.
- Гончарь** = гончарь, жінка його — гончариха, син — гончаренко, дочка — гончарівна. С. Аф.
- Гончай, гончая собака** = гончак.
- Гоньба́** = 1. гонѣ́ння, ганя́ння, гонїтва. (С. Ж.).
2. їзда, розгón. — Всі коні в розгónі.
- Гоня́ть, ся** = 1. ганя́ти, ся, гонїти, ся, турїти, турля́ти і д. Гня́тєся.
2. переганя́ти ся, бігати або їздити навіпередки.
- Гора́** = гора́, здр. — гірка, гіронька, поб. — горище, горю́ка, (без лісу на верховині) — ліса гора́, лисогóр, (з плескатою верховиною) — полонина гал., (гостра) — го́стра моги́ла, шпі́ль, (наси́пна) — моги́ла, роблениця. С. Л. (верх гори) — шпі́ль, (боки гори) — згірря, згірок, (той, що витикаєть ся) — щóлба. С. Л. (місце коло гори) — підгірря. — Ой ви́йду ж я на шпилечок, та гляну я на долину. п. п. — Ой підгірря, підгірря, накопало корини. п. п. — **Подъ гору** = з гори. — **Іде, іде в гору**, та як піде з гори. п. пр. — **На гору** = на гóру, в гóру. — **Подъ горю́ю** = під горю́ю, по́від горю́ю, на підгіррі. — Ой на горі та жєнді жнуть, а по́від горою, по́від зеленою козакі іду́ть. п. п. — **Не за горами** = недалеко, незаба́ром. — **Какъ гора́ съ плечъ** = як камінь з сѣрця, з плечей. — **Пиръ горой** = бенкет на славу.
- Горáздо** = дуже, значно, далѣко, дово́лі. — **Горáздо лү́чше** = далѣко краще. — **Горáздо похү́жло** = дуже погіршало.
- Горáздъ** = здатний, здібний, дотѣпний, вмїлий, тямү́щий. — На все здатний — до любощів, до пісень. Б. Г. — **Кто во что горáздъ** = хто що і як уміє.
- Горбáтъть** = горбатїти. — Дай, Боже, вам добре жити і спереду горбатїти. п. пр. (до жінок).
- Горба́на** = 1. горба́на.
2. обáпол, обáполок, обзбóл.
- Горбáстый** = горбу́ватий, горбáстий. — У молодого лікаря цвинтарь горбáстий. п. пр.
- Горбу́ля** = коса́ з кривою рү́чкою.
- Горбу́нь, нья** = горба́нь, горба́ч, горба́тий, та. — Горбатого до стїни не притуляш. п. пр.

Горбушка = окрєць, окрїйчик. — Як о-
крєць на столї, то і душі веселїй. н. пр.

Горбыль = обанол, обанолок (С. Л.),
обзбъл.

Горделївий = гордовїтїй. С. Л.

Гордєць = гордун (С. З. Л.), гордїй.

Гордїться = гордїти (С. З.), гордувати,
пишати ся, пишнїти ся; бундїючити
ся, пишдїючити ся, чванїти ся. — Не
одного він красою у селї пишав ся — він
робїтник, він хазїїн, він до всього здав ся.
— Вона вже матїрю ходила, уже пишалась
і любила своє дитя. К. Ш.

Гордївина, рос. *Virburnum Lantana L.* =
гордовїна, гордовїк, гордїна, чорна
каліна, С. Ан.

Гордівый = гордовїнїй. — Гордовое дє-
рево = д. Гордївина.

Гордость = гордїсть, гордоцї, горду-
ваннїя, пиха, чвань. — Злиднї без пихи
не живуть. н. пр.

Гордь = д. Гордївина.

Гордїбачить = чванїти, пишдїючити ся,
їндїчити ся.

Гордїй, до = гордїй, пишнїй; чванлї-
вий, чванькуватїй. — Ой ти дївчино
гордая та пишна, чом ти до мене з вечера
не вийшла? н. п.

Гордїня = д. Гордость.

Гордїть = гордїти.

Гордїнка, гордїчка = гордївнїця. — Ти
дївчино, гордївице, гордуєш ти мною! Буде
тобї гордуваннїя все перед тобою. н. п.

Горе = горе, лихо, бїда; жаль, журба,
тїга, притїга, смўток. — Горе, лихо і
бїда! не дають за тебе. Кв. — Узали його
думки та гадки та журба пекуча. М. Вов.
— Та не дай Боже притуги на мою дитину
педути. н. п. — Повїй вітре із темного ду-
гу, розбий, розвїй із серденька тугу. н. п.

— **И горя мало** = байдїжє, нї гадки,
і гори покотїв би. — Аби мїсяць свїт-
тив, а про зорї байдуже. н. пр. — Тепер,
братко, тобї нї гадки! Снїш. — **Горе** — му-
зыкїнтъ = цыгїкач. — **Горе горькое**
= лихо тяжке, тїжар, тїжкий тїжар,
тїжар. С. Ш. — **Горю предаватьсья** =
в тїгу вдавати ся. — Не журись, дївчи-
но, в тугу не вдавай ся. н. п. — **Горе при-
чинїть** = завдавати жалїю, тїгу. — На
що чужу цілувати, своїй жалїю завдавати?
н. п. — Не завдавай серцю туги: не ти бу-
деш, буде другий. н. п. — **Сь гора** = з го-
ря, з жалїю, з журбї. — Хїба піду до
рїченьки, з жалїю утоплю ся. н. п. — З
журби як заграє. К. Ш. — **Сь горемъ по-
лолїамъ добїть** = розгорїти, розгорю-

вати, загорювати. — Що день загорює,
те в нїч прогайнує. н. п. — **Себї на горе,**
на своє горе = собї на безголовїя. —
Мїкать горе = бїдувати. — **Помочь го-
рю** = запобїгти лихови.

Горєванїє = горюваннїя, сумованнїя, жаль,
журба, жура. — Од плачї та сумованнї
очї потемнїли. К. П. — Журбою поля не
перейдеш. н. пр. — З жалю не знала, що
ї робити. — Спїшу ч тугу, великую журу
на тонкій папїрець. н. п. — Розвїди ся
туга, велика жура по тяжких ворогах. н. п.

Горєвать = горювати, журити ся, су-
мовати, смутовати, тужити, смутити ся,
вбївати ся, побивати ся, в тїгу вда-
вати ся. — Не журись, та Богу помолись.
н. пр. — Чого серце ти сумуєш, чи то нове
горе чуєш. К. Д. — Загубиш — не смутись,
знайдеш — не веселись. н. пр. — В частю
не брикай, в недолї не тужи ніколи. н. пр.
— Горе мїнї з таким мужем жити, а ще
гїрше ї без такого тужити. н. п. — Ой ба-
чить ся не журую ся, в тугу не вдаю ся, а
як вїйду за ворота — від вітру валяю ся.
н. п. — Як без тебе тут горюю — прийди,
подиви ся. Кот.

Горєвой = бїдолашнїй.

Горельєфъ = горорїзаха. К. Ч. Р.

Горемїха = бїдолаха, бїдарь, горошаха,
сїромїха і д. Бїдняга.

Горемїчний = бїдолашнїй, бїдїшнїй,
сердєшнїй, горонїшнїй, бїднїй, без-
щїснїй, безталїшнїй, сїромїшнїй.

Горєнка = гориця, свїтлїця, кїмнїта.

Горєстнїй = журлївий, журнїй, смутлї-
вий, смутнїй, жалїбнїй. — Чого твоя
журлива мова моїй душї не довідомо? Пе-
тренко. — Мати ж його жалїслива стоїть
під хрестом смутлива. н. п.

Горєсть = журба, жаль, смўток, тїга,
печаль, жура. — Пресучая тая журба
мене їзсушила. н. п. — Лїха та радїсть,
по якїй смуток наступає. н. пр. — Хожу,
пужу, як те сонце в крузї, чи я встаю, чи
лягаю, завше серце в тугї. н. п. — Ви лю-
боцї, ви розлуки, гїрна печаль і муки. н. п.
Горєць = рос. *Polygonum* — **Горєць птїчїй**,
P. aviculare L. — спорїш, шпорїш, му-
рїг, мурїжок. — Косїть, братцї, спорїшу,
тай наварим кулїшу. н. п. — *P. bistorta* —
ракові шїйки, рачкї, лєвурда. — *P. con-
volvulus L.* — берїзка, повїйка. С. Ан.

Горєць = горнїяк, горїяк, горїон (С. З. Л.),
верхівнїець (гал.).

Горєць = гїркотї, гїркїсть. С. Л. — Про-
їзводїть горєць = гїрчїти.

Горжєніє = гордуваннїя.

Горизонтальний = поземий. Гал. — Листя їх не укладають ся позему, як у наших дерев, а боком до позему.

Горизонт = обрій, видокруг, небозвод, кругогляд (Лев.), кругозір (Опатович). — Сонце сіло за обрій. С. Л. — На політичному видокрузі збирають ся тяжкі хмари. Батьківщина. — На західному небозводу висіла чорна хмара. Фр.

Гористий = горяний.

Горіцьвіт, рос. *Lychnis* = горіцьвіт, зірочка, зірка.

Горіца = горіще, горюка.

Горка = 1. гірка, гіронька. — Ой вийду на гірку, та спогляну на зірку. п. п.

2. полиці з скляними стінками, де ставити ся коштовна посуда і різні дрібні речі.

3. сідуськалка. — Бери гринджоли, та ходім на спускалку.

4. **Красная горка** = провідна неділя.

Горланить = гукати, вигукувати, галасувати, репетувати, горлати (Ман.), зіпати (С. Аф.). — Кричить баба, репетує — піхто її не рятує. п. п.

Горлань = горлань, горляй (Ман.), горлонань, горляч.

Горласть = горлятий.

Горляч = д. Горлань.

Горленка, горлинка, нт. *Columba turtur* = горлиця, горличка.

Горлець = д. **Горіць**, *P. bistorta*.

Горло = 1. горло, горлянка, дихало. —

Во все горло = на все горло. — **Заткнути комү горло** = заціпити, заціткати, заткнути пельку. — **Залити горло** = залити очі, напийти ся пияним.

— **Наступити на горло** = з ножем до горла, івълтом. — **Сыть по горло** = наїв ся до сходу, в пельку не лізе.

2. горло, горличко, шийка. — Одбив горло у пляшки. С. Аф. — Пляшка з довгою шийкою.

3. гірло. — Дніпра гірла затопило. К. Ш.

Горловина = джерело. С. Аф.

Горловій = горляний.

Горлодёр = 1. д. **Горлань**.

2. тютюн або горілка (дуже міцні) — **запрідух** (про горілку).

Горлохвѣт = д. **Горлань**.

Горлуна, горлуникъ, рос. *Bunias orientalis* L. = грицики, грицик, свербіга, свербігуз, свиріпа, катран. С. Ан.

Горляшко = горличко, шийка (на пр. пляшки).

Горлянка = 1. рос. *Cucurbita Lagenaria* L. = тиква. — З тиквою по воду. С. Ш.

2. рос. *Prunella* = горлянка, суховёршкі, *Filago arvensis* L. = горлянка, грудна травка, поліничик. С. Ан.

3. скляна банька з довгою шийкою.

Горня = гаряче, палко.

Горніло = горен.

Горність = трубач (С. Ш.), сурмач.

Горница = горниця, світлиця, кімната.

Горничная = горнишна, покойówka. (Прав. С. Л.).

Горногорішекъ, рос. *Orobis vernus* L. = горішок горобиний, дикий, шівники, раяник, сердешна трава, черевічки, зозуліні черевічки. С. Ан.

Горнушка = пічурка. — Загреби жар в пічурку.

Горня = 1. горен (у кузнях і гончарнях), гута (на скляних заводах), гартівня (в цегельнях. С. Л.).

2. труба, сурма, суремка. — У суремки жалібно вигравали, славу козацькою вихвалили. п. п. — Голос як сурмонька, та чортова думонька. п. пр.

Горный = горовий, гірний, гірський.

Городити, ся = 1. городити, ся, (типом)

— тинити. С. Ш. — **Городить дичь, чепуху, вздоръ** = д. під сл. **Вздоръ**.

2. мостити ся і д. **Взбираться**.

Городишко = містечко, городок.

Городище = 1. город великий, місто велике.

2. городище. — Виколав кашлю на городищі.

Городкі = скраклі, краглї, цурка (С. З.). — Хто у краглї, а хто у мегу трає. Бодиский.

Городовой = 1. городський, городянский, городовий, міський.

2. десятицький, поліцейський, городовий.

Городъ = місто, город. — Обступили город Умань, поробили шанці. п. п. — **Губернскій городъ** = губернія. — Чоловік поїхав в губерню.

Городьба = 1. городіння.

2. горіжа, огоріжа. — Почав горіжу городити.

3. язв, язвк. С. Ш.

Горожанинъ = городянин, городянець, городовик.

Горожанка = городянка. — Єсть багато городинок, вибирай любую; ти пан Возний, тобі треба не мене сільськую. Ког. — Чи я з города городиочка, чи з деревні поселяночка. п. п.

Гороженіє = д. **Городьба** 1.

Гороко́пъ = гірнік, гороко́п.

Горо́пить = гореніти. Мал. — Печівка са-
ма без картоплі горенить.

Горохові́дний = горошкова́тий.

Горо́ховикъ = горо́хвяник.

Горо́хвина = 1. горохві́ння. С. Аф.
2. горо́шина.

Горо́ховица = горо́х (юшка з гороху).

Горо́ховий = горо́хвяний, горо́хяний.

Горо́хъ, рос. Pisum sativum = горо́х. — Як
горох при дорозі: хто йде, той і вскубне.
н. пр. — Горо́х журавли́ний, воро́б'я-
ний, ми́шійний, ко́рмовой = д. Ві́ка.
— Г. гу́сийний = д. Воро́б'яний. — Г.
жа́лтый, *Lathyrus pratensis* L. = журав-
ли́й стрю́чки, горо́шок. С. Ан.

Горо́шекъ = горо́шок. — Ко́рмовой, воро-
ба́ний горо́шекъ = д. Ві́ка. — *Vicia*
cracca L. = гадю́чий, горо́биний, го-
ро́блячий, воро́б'ячий, ди́кий горо́шок,
на́тяга́ч. С. Л. (Д. ще під сл. Горо́хъ).

Горо́шина = горо́шина.

Горо́шчатий = горошкова́тий.

Горі́кй = гірський.

Горета́ть = бра́ти жме́ною.

Горетка́, горсточка́ = жми́нька.

Гореть = жме́ня, (в дві руки) — при́горш-
ня, при́горць (С. Аф. З. Л.). — Ой посею
життя жме́ню, а другу яче́ною. н. п. — Не-
ма що в жме́ню взяти. С. З. — Чу́жого
візьмеш яче́ню, а свого даси при́горшню.
н. пр. — Чу́же візьмеш жми́нькою, то чорт
твое міркою. н. пр.

Горта́ний = горлови́й, горля́ний. — Гор-
та́нная тра́ва, рос. *Prunella vulgaris* =
горля́нка, сухове́ршки. С. Ан

Горта́нь = го́рло.

Гору́шка = гірка, гіро́нька.

Горча́къ, рос. *Polygonum persicaria* L. =
гірча́к. С. Ан.

Горча́ть = гіркнути. — Капу́ста гіркне, бо
не кри́шкй росі́л.

Горче́, горче́ = гірше, гіркі́ше, гіркі́ш.
(С. Аф.). — Хоч гірше, аби инше. н. пр.

Горча́ть = 1. гірчити. 2. д. Горо́пнать.

Горчи́ца, рос. *Sinapis* = 1. гірчи́ця. — *Si-*
napis arvensis L. = свирі́ца, свирі́ниця.
С. Ан.

2. гірчи́ця. (Приправа до страви).

Горчи́чникъ = гірчи́шник.

Горчи́чний = гірчи́шний.

Горше́нть, горше́нчатъ = гонча́рюва́ти.

Горше́ня, горше́чникъ, ца́ = гонча́рь,
гонча́ря́ха, (що виробляє посуду без поли-
ви) — гонча́рь бі́лий, (поливану) — по-

су́дник, (що виробляє миски) — ми́соч-
ник. — Так іхати з бабами, як гонча́ро-
ві з горщиками. н. пр.

Горше́нничать = гонча́рюва́ти. С. Аф.

Горше́нчий = гонча́рів, гонча́реві́й.
— Нехай горшки б'ють ся на гонча́реву то-
лову. н. пр.

Горше́чний = 1. горо́шковий. — Горше́ч-
ная крíшка = по́кришка. — Сво́я хата
— по́кришка. н. пр.

2. гонча́рський, гонча́рний. — Горше́ч-
ний заво́дъ = гонча́рня. — Г. гли́на =
гонча́рна. (д. Гли́на).

Горши́й, горше́ = гірши́й, гірше́, гірш.
С. Л. — Та не має гірше так нікому, як
бураца́ молодому. н. п.

Горшо́къ = горшо́к, го́рщик, здр. гор-
ше́чок, го́рця, го́рщчок, го́рщатко,
го́рня, го́рнятко, (для борщу) — бор-
щи́вник, (для каші) — кашні́к, кашни-
чо́к, (великий, в котрому зоя́ть рушники
то-що) — зо́лійник, зо́лїнник, (металі́ч-
ний великий, мідяний) — мідень, мідня́к,
бана́к, (чавунний) — ча́вун. — Плави́ль-
ний го́ршо́къ = тíгель, циліндровий —
стовбу́н. — Не бо́гі го́ршки обжи́гають,
н. пр. — не свята́ го́ршки лі́плять. н. пр.

Горькі́й = 1. гіркі́й. — Гірклий, як полинь.

2. бідола́шний, безща́сний. — Горька́я

у́часть, судба́ = ли́ха до́ля, ли́ха го-
ди́на. — А, побий тебе ли́ха та неща́сли-
ва годи́на! — Горькі́й п'яни́ца і Горь-
ка́я п'яни́ца = гіркі́й п'яни́ця, —

Шинка́рочка к чо́рту дьветца, ще й з чу-
маче́нка сьміе́тця, що гіркі́й п'яни́ця. н. п.

— Пить го́рькую = пити без про́сицу.

— Пить го́рькую ча́му = бідува́ти.

Горька́лий = згіркли́й, прогіркли́й. — Ма-
сло згірка́е.

Горьку́ть = гіркнути. — Капу́ста гіркне.
С. К.

Горькова́тий, горько́нький = гіркне́нький,
гіркува́тий. С. Л.

Горькосла́дъ = д. Гади́чьні я́годы.

Горько́сть, горькота́ = гіркі́сть, гіркота́.

Горько́хонекъ = гіркі́сенький, ду́же
гіркі́й.

Горѣ́ака = горі́лка (1. д. Во́дка і 2 — при-
строй для горі́ння в ля́мпі або що).

Горѣ́аки = горю́дуб. С. З. — Дава́йте гра-
ти в горю́дуба! — Горю́, горю́ дуба! —
Чого ти горіш? — Дівчи́ни хочу. — Якої?
— Тебе молодо́ї. н. пр.

Горѣ́аое = зга́рь, зга́рятина, пала́нина,
шма́лятина. — Що́сь шма́лятину чути.

Гор'ялий = горілий, палений.

Гор'яль = д. Гарь 2.

Гор'яніє = горіння.

Гор'ять = 1. горіти, (тихо) — жевріти, (блимаючи) — блімати, (з полумям) — палати, (дуже) — палахкотіти, гоготіти. — Човни і байдаки палали, сосовні пороми тріщали. Кот. — Степ кругом горить і гуготить. — Пічку так затопили, що аж гоготить. С. З.

2. світитись, блищати. — У вовка очі світять ся у ночі.

3. палати. — Коханям палає до неї. — Сердешним огнем палаю. С. З. — **Гор'ять во рту** = пече в роті.

Горіюп, нья, горюха = д. Гореміка.

Горючость = горючість, палкість.

Горючий = 1. горючий.

2. палкий. — Сухенький, як порох був уже палкенький. Кот.

3. гарячий, палючий, пеку́чий. — **Горючія слізи** = гіркі, ревні слізи. — **Запла́кав ревеними слізами.** К. З. о Ю. Р.

Горюшко = горенько, лішенько. — **И горюшка мало** = байдуже, ні гадки. — **Ми побиваемось, а йому байдуже.**

Горяний = д. Горець.

Горяченький = гаряченький.

Горячесь = гарячість, жар; пал, палкість, запал, онал; щірість. — **Засьпіває міні пісні без запалу і щоб ви руками не розмахували.** Кот.

Горячечный = гарячківий.

Горячительный = палючий.

Горячить, ся = гарячити, ся, розпаліти, ся, розпикати, ся. — **А він так розпалів ся, що ні пристуну до його.** — **Не дуже бо гарячесь, щоб не згорів.**

Горячий = 1. гарячий, жаркий, палючий, пеку́чий. — **Гаряча вода.** — **Пекуче повітря.**

2. палкий, запальний. — **Палке серце.** — **Горячо** = гаряче, палко; шпарко. — **Нуте, хлопці, швидко, шпарко, музики заграйте.** Гул. Ар. — **Горячєє вино** = горілка. (Д. Водка). — **Вь горячяхь, съ горяча** або **вгорячяхь, сгоряча** = з гарячу, з запалу, з оналу. — **З гарячу й не почув, що болить** — **Та він з оналу так зробив.**

Горячка = 1. мед. Febris acuta — гарячка, палючка, огневця, жигавця.

2. пал, палкість, запал, онал. — **Пороть горячку** = гарячити ся, розпаліти ся; хапати ся, квапати ся (в якому ділі).

3. палкий, запальний, пальоний. — **Ну, та який же пальоний** — так зразу і зкисить.

Горячність = пал, палкість, запал, онал.

Госпиталь, ний = шпиталь, ний.

Господень = господній, господевий. — **Кара господава.** К. Ш.

Господи́нь = пан, господарь; добродій.

— **Бог високо, пан далеко, а підпанки дадуть драпки.** п. п. — **Пане, добродію!** С. З.

— **Я зову вас, добродію, як все село наше, шануючи ваше письменство і розум.** Кот.

— **Господя** = панове, пані, панство, панове добродійство. — **Дома ли господа?** = чи дома пані, панство? —

Господя, вислушайте меня = панове, вислушайте мене. — **Господи́нь Н.** = добродій або пан Н.

Господекій = 1. д. Господень.

2. панський. — **Панських груш не руш; як погнине, самі оддадуть.** п. пр. — **Се панське діло, а не мужицьке.** — **По-господєски** = по панському, як у панів.

Господство = панування, господарювання, панство.

Господствовать = панувати, господарювати. — **Панувала і я колись на широкім світі.** К. Ш. — **Та допоможуть ворогові господарювати.** К. Ш. — **Біс та його діти панують на світі.** п. пр. — **Господствуючий** = пануючий. — **Пануюча віра, мова.**

Господчик = панок.

Господь = Госпідь (С. Аф.), Господь.

Госпожа = пані, добродійка, пані матка, господіня. — **Пані на всі сані.** п. пр. — **Яка хатка, така й паніматка.** п. пр. — **Добра господина, коли повна скрини.** п. пр.

Госпожники = 1. Пречіста перша (15. Серпня).

2. Спасівка. (Ніст перед Пречистою і сама година). — **Спасівка** — ласівка (бо всього тоді до волі). п. пр.

Гостейка = гостійка.

Гостєк, гостенєк = гостик.

Гостеприймный = гостинний, гостий (С. Л.), привітний. — **Хата привітна, певаче молодця з першими пирогами.** п. пр.

Гостеприймство = гостинність, гостіна. — **Так ти оддачив за гостину.** К. Ч. Р.

Гостінець, частіше мн. **гостінци** = гостінець, подарунок, подарунки, (панови, урядники, найбільше вимушений) — базаринка, ралєць, (на спомин) — пам'ятка. — **Не жаль міні подарунків, що я дарував, а жаль міні тії губки, що я цілував.** п. п. — **Удовичи і любови, подарунки й посив.** п. п. — **За Хмельницького старого**

жили, не узнаючи аренд, підвод, ралців.
Орлик. С. З.

Гостиница = гостиниця, гостиний дїм, вітальниця. (О. С., теж Эв. — у Запорожців при манастирах), заїзд (Прав.), корчма, заїздний або постійний двір (Лів.), трахтірь, трахтір. — Хто би сам корчми попутне в дому своем мід, а не при дорозі, не будувавши дому гостиного. Ст. Л. — Ходім до трахтиру. С. Ш.

Гостинодворецъ = купецъ, крамарь, (що торгує в крамницях).

Гостиний = (ст.) — купецький. — **Гостиний дворъ** = крамниця, панський ряд. — Як тікала Бондарівна помежи крамниця, ой вистрелив пан Каньовський з нової рушниця. п. п. — **Гостиная** = кімната, світлиця, горниця, гостина, вітальня. (Чайч.).

Гостить, ся = гостювати. — **Любящий гостить, разъѣзжать по гостямъ** = гостювати. С. Аф.

Гость, я = гість, гостя. — Дорогий гість, та шкода, що в піст. н. пр. — Гість несподіваний, хазяїн не прибраний, то й Бог простить. н. пр. — **Гості** — сіли на помогті. н. пр. — **Въ гости** = в гості, в гостину. — Одеунув брат кватирочку: іде сестра в гостиночку. н. п. — Тудою йтиму до батенька у гостину. н. п. — **Свадебные гости** = весільні гості, (про жінок) — приданки. — Коли в поизку не давай, а жінки в приданки не пускай. н. пр. — По весілях жінок пускали, щоб часто в приданках були і до півночі там гуляли. Кот.

Гостьба = гостювання, гостина. — В дорозі, в гостині памятай о худобині. н. пр.

Гостья = гостя.

Государить = царювати.

Государский = царів, царський.

Государственный = державний. — Рада державна постановила. Батьківщина.

Государство = царство, держава, паньство. С. З. Л. — **Аристократическое государство** = шляхетчина. — Була колись шляхетчина — вельможна пані, мірила ся з Москалями, з Ордою, з султаном. К. Ш.

Государствованіе = царювання, панування. С. Л.

Государствовать = царювати.

Государыня = 1. цариця (укр.), цесарєва (гал.). — Та поїдем до столиці, прохати милості у царці. н. п.
2. добродійка, пані. — Милостива, ласкава пані, добродійка.

Государь = царь, цесарь (гал.), король, господарь. — Богом свѣт держить ся, царем земля править ся. н. пр. — Бога просим за цесаря у Свѣятої Матки, що нам цесарь подарував панщину і податки. н. п. — **Милостивый государь** = добродію, пане, ласкавий пане. — **Государевъ** = д. **Государский**.

Готический = готичний, шпильстий.

Готовальникъ, готовальня = скринька з різним струментом до рисування.

Готовить, ся = готувати, ся, лагодити, ся, ладнувати, ся, лаштувати, ся, ладнати, ся, рештувати; припасати, (про страву) — готувати, лагодити, порати ся. — Я думала, що мій милий спить, не чує, а він на мене нагайку готує. н. п. — От лагодить ся він орати. н. к. — Хто батька не шанує, той собі некаю готує. н. пр. — Рештувати вози в далеку дорогу. К. Ш. — Лаштуйте гармати. К. Д. — Вміла готувати, та не вміла давати. н. пр. — Люде ще не пообідали, а він вже вечерять лаштується. н. пр. — Іди лишень полуднувати лагодь. К. Ш. — Вернулась до дому, заходилась поратись. н. к.

Готовность = 1. **готовість**. — **Въ готовности** = на поготові. — Вже усе на поготові. К. Ш.

2. **охота, хіть**. — **Съ готовностью** = охоче, радніше, з охотою, залюбки.

Готовый = 1. **готовий**, зланий, злаштований. — Купив за готові гроші. С. Аф. — Віз злаштований в дорогу.

2. **охотий, радніший, ладен**. — **Я всё готовъ для васъ сдѣлать** = радніший все для вас зробити. — Сьвідчусь Богом, ладен заприсягтись. С. Л. — **Готовый къ услугамъ** = готовий до послуги. — **Готовъ** (в жарг) = паний, пянїсінський.

Госпиталь, ный = д. Госпіталь, ний.

Гощеніе = д. **Гостьба**.

Грабаздать = грабувати, хапати, габати.

Грабаздаться = видирати ся.

Грабастать = д. **Грабаздать**.

Грабѣжный = грабіжний, драпїжний.

Грабѣжъ = грабіж, грабїжка, грабунок, шарпанія, шарпанїна, харціство, драпїжство (С. З.), здїрство (С. З. Л.). — Збогатили ся шарпанїною добр жидівських. Л. С.

Грабелна = граблїще (С. Аф.), грабильно, граблїсько.

Грабельный = грабелний.

Грабельщикъ, ца = громадильник, ця, гребець (С. Аф.).

Грабильникъ, грабинникъ = грабина С. Аф.
Грабинный = грабовий. С. Аф.
Грабитель = 1. грабіжник, граблєць (С. Аф.), драпіка (С. З.), здірщик, здірця (С. З. Л.), харціз (С. Ш.).
 2. д. Взятчикъ.
Грабительскій = грабіжницький, здірщицький, харцізський. (С. Ш.).
Грабить = 1. громáдити (С. З.), гребти (С. Аф.) — О полудні гребли сіно і в валочки клали щільно. п. п.
 2. грабувати (С. Аф. З. Л.), гáрбати (С. З.), шáрпати, рабувати (С. З. Л.), обдирати, лущити. — Не вєпів хаюець вернути ся з пивниці до хати, приступили Запорожці Саву грабувати. п. п. — Годі, годі, козаченько, в обозі лежати. — ой ходімо ідд Гусятин жидів рабувати.
 3. д. Взятничать.
Грабли = граблі, здр. — грабельки, поб. — грабліща, ручка граблів — граблище, грабильно, граблисько, верхня частина, де зубці — валок (С. Аф.), граблі коло коси — грабкі (косити на грабкі. С. Аф.), кіни — громадїлка (С. З.), граблі або наче вила з трьома зубцями, котрими відгрибають солому від зерна, як молотять — тройчаки, башмармак (С. Ман.).
Грабликъ, рос. *Potentilla argentea* L. = червішник, червечник, дерев'янка, жовня. С. Ан.
Грабловіще = д. Грабеліна.
Грабовый = грабовий. С. Аф.
Грабокъ = грабкі (д. Грабли).
Грабъ, рос. *Carpinus betulus* L. = граб, грабина, здр. — грабок, поб. — грабище. — Як був собі дід та баба, та полізли на граба, граб уломив ся, дід покотив ся. п. к.
Гравёръ = різбяр.
Гравіальтъ, рос. *Geum urbanum* L. = гребіник, вивішник. С. Ан.
Гравировальный = різбярський.
Гравировальщикъ, щца = різбяр, ка.
Гравирование = 1. різбá.
 2. різбарство.
Гравировать = вирізувати (на дереві, каменю або металі для видрукування на папері або що).
Гравировка = Гравирование.
Гравій = жорстvá. — Скрізь доріжки жорствою виспано.
Гравіора = куншт, куншттик (С. З.), визерунок, малюнок (видрукований). — За-

бавляла, розмовляла, і Богу молитись, і азбуку по кунштниках заходилає вчити. К. Ш. — І книжечок з кунштниками в Ромні накупила. К. Ш.

Градина = грядіна. С. Аф.
Градирня, градирное заведеніє, градиръ = градільня. (Славнєск.)
Градировать, ся = випарювати, ся (сіля на градільні).
Градный, градовой = грядовий.
Градобітіє, градобой = грядобій.
Градоначальникъ = городничий. С. З. (Тепер в де-яких містах, як от в Петербурзі, Одесу, Таганрозі, Керчі — вищій начальник міста і палежачої до нього округи — градоначальства).
Градекий, градекой = д. Городовой 1.
Градусникъ = термомір. — Є такий струмент, що показує на скільки що небудь нагрілось, зветь ся він термоміром. Де-що про світ Божий.
Градусъ = ступінь. С. Пар.
Градъ = 1. д. Городъ.
 2. гряд. — Гряд ніколи не йде довго. Де-що про св. Б.
Гражданійтъ, ка = 1. д. Горожанійтъ, ка.
 2. громадянин, ка.
Гражданский = 1. городський, городяньський, міський. 2. громадський. 3. державний. 4. штатський (не військовий). 5. не церковний. — **Гражданское право** = цивільне право. — **Г. палата** = 2 судовá інстанція для цивільних справ і позів. — **Г. смерть** = політична смерть (утрата по суду політичних прав.) — **Г. чиновникъ** = штатський. — Були і штатські і военні. Кот. — **Г. мужество** = громадська відвага. — **Г. долгъ** = громадський обов'язок. — **Г. печать** = граждánка. (Письмо, заведене царем Петром В. замісто церковно-славянського). — Вміє читати тільки по церковному, а граждаки не знає.
Гражданственность = громадієтво (укр.): освіта.
Гражданство = 1. городяньство. 2. д. Гражданственность. 3. городянь.
Грăкать = д. Гáркать, (про воронів) = крăкати, крăкати. — Ой крăче, крăче та чорнєвкий ворон тай у лузі над водою. п. п.
Грамматика, тицескій = граматика, мовниця, граматичний.
Грамота = 1. грамота. — Має від нарі грамоту. — **Охранная грамота** = глєйт, глєйтівний лист. (С. П. К. Б.).
 2. письмєнство (С. Л. Кот.), письмєність.

Грамотей = грамотий, письменник (С. З. Л.), письменний. — Натальці треба не письменного, а хазяїна доброго, щоб умів хліб робити. Кот.

Грамотка = щидулка.

Грамотникъ, ца = грамотий, ка, письменник, ца, письменний, на.

Грамотность = д. Грамота 2.

Грамотный = письменний.

Гранатъ, гранатный = (дерево *Punica granatum* і камінь *Silex granatus*) — гранат, гранатовий. (п. к.).

Грандіозный = величний, велишній.

Граненый = гранчастий, рубчастий, шліхований.

Гранильный = шліховальний.

Гранистый = гранчастий, рубчастий, шліхований, угластий. (С. Ш.).

Гранить = шліхувати. — **Гранить мостовую** = тиняти ся, вештати ся, шва(е)ндяти, нікати (без діла).

Граница = гряниця, кордон (гал.), грунта одного господари від другого — межа, поміж ланами і частинами поля — обміжок, узенькі — суголов, суголовки. С. Л. — Коло гряниці не став світлиці. п. пр. — Пішов поміж нивами по обміжках. С. З. — **Выйти изъ границы** = перейти, ступити через край, переборщити.

Граничить = гряничити, межувати.

Граничный = гряничний, суміжний.

Гранка = 1. шліховання.

2. близнята (про оріхи).

Грановитый = гранчастий, рубчастий. — **Грановитая палата** = царський палац в Москві, оброблений шліхованим камнем.

Гранть = жорстvá.

Граль = 1. д. Граница.

2. грянь (С. Аф.), ріг, руб, край, обруб.

3. карб (С. З.), зарубка.

Грасировать = гаркати, гаркавити.

Графинъ = графин (Лів.), карафа, карафка (Прав.). — Увійшла з карафкою свіжої води. Фр.

Графиня = графиня і графиня. (Жінка або дочка грапа).

Графить = лиювати.

Графленый = льнований.

Графоватъ = д. Графить.

Графскій = грапський.

Графство = 1. грапство.

2. грапщина.

Графъ = грап. О. С.

Грачевій, грачевый = граків, грачіпий.

Граченьокъ = грачень, тко. С. Аф.

Грачиный = д. Грачевій.

Грачь, пт. *Corvus frugilegus* = грач (С. Аф.), грак, гайворон. (С. З.). — Гемонське гайвороння понасіда на дуб. К. Х.

Грять = д. Гракать.

Гребеніна = ключця.

Гребенка = 1. гребінка, гребінець, гребінчик.

2. гребінь. — Присти на гребені мичку. — Дошка в котру вставляєт ся гребінь — дщице. С. Аф. З.

Гребенникъ = д. Гравилать і Гребенная трава.

Гребной = гребінний. — **Гребенная трава**, рос. *Celosia cristata* L. = гребішок, швіпки. С. Ан.

Гребночный = гребінний, гребінцевий.

Гребенчатый = гребінястий.

Гребенщикъ = гребінник.

Гребень = 1. і 2. д. Гребенка.

3. (у птиць) — гребінь.

4. верх, вершок, верховіна, (гори) — шпиль.

5. (в будові) — гребінь. — Стріха з високим гребнем.

Гребецъ = гребецъ (С. Аф. З.), громадильник.

Гребешокъ = 1. д. Гребенка 1.

2. груднина (у птиць), кобилка.

3. **Пѣтушій гребешокъ** = чубок, чубайка, гребінь (у швіви).

4. рос. а) д. Гребенная трава. б) *Rhinanthus crista galli* — бубовник, дзвінець, дзвіночки. С. Ан.

Гребло = 1. стріхівка, стріхач, стрих. — **Насыпать въ гребло, подъ гребло** = в стрих, під стрих, в щертъ. — Овси давати в бочку під стрих, без верху і топтанья. С. З. — Міра муки вщертъ без верху. С. З.

2. д. Весло.

Гребля = 1. гребовіяця. С. З.

2. гребка. — Він сів на стерті, а ми на гребках.

3. гребля. — В кінці греблі шумлять верби, що я насадила. п. и

Греблякъ = д. Гладышъ 3.

Гребневидный = гребінястий.

Гребневикъ = д. Гребінник.

Гребнеобразный = гребінястий.

Гребной = гребінний, громадильний.

Гребокъ = 1. д. Гребло 1.

2. грáса. (Прав. Кописетка у мулярів дя розмішування вапна з піском).
3. д. **Весло́.**
4. **ло́пать** (в млиновому або пароходному колесі).
- Гребта́** = турбо́та, кло́шт, нудьга́, сум.
- Гребо́ть** = нуді́тись, нудьго́вати, сумо́вати. — **Ми́я гребо́тятся** = міні нудно, сумно. — **Ему́ гребо́тятся** = йому нудно, сумно; він побива́ється, турбу́ється.
- Гребу́нечки, гребу́ньки** = (в жарт, до дітей) — ру́ченьки.
- Гребці́къ** = д. **Гребе́ць.**
- Гре́за, частіше гре́зы** = 1. сон, сні́, ма́ра, ма́ри, верзі́ння, ма́на. — Сьвіти йому́ місяче́нку і розга́лай ма́ри, а як при́йде мій ми́ленький, то за́йди за хма́ри. — Хай рожево́ю ма́ною по над лею́ сон літае... поки лихо́ не заграе. В. Ц.
2. **мря́я.** — Ми́нули лі́та, утекли мо́ї наді́ї молоді́, а мрі́ї чисті́ і сьвяті́ десь бу́йні ві́три рознесли. Я́к.
- Гре́зень** = близні́ята (орі́ха то-що). С. Ш.
- Гре́зить, ся** = 1. д. **Бре́дить.**
2. мря́яти, ся, ма́рити, ся, ро́йти ся у голо́ві (С. Л.), у хма́рах лі́тати, хіме́ри га́няти.
- Гре́мкать** = гре́кати, гряко́тїти. С. Аф.
- Гремо́къ** = 1. гряо́к.
2. д. **Бренча́лка і Бубе́нець.**
3. д. **Гребешо́къ 4—6).**
- Гремучі́й** = гурко́тячий, гурко́тливий, гряко́тячий, грема́чий (С. Аф.), грі́млячий (С. Л.).
- Грему́шка** = д. **Бренча́лка, Бубе́нець і Гребешо́къ 4—6).**
- Гремѝть** = 1. гремі́ти, грімоті́ти, грімота́ти, гурко́тїти, гряко́тїти, (почина́ти — вигрі́мляти, нагрі́мати, (з дале́ка) — сту́гонїти, турко́тїти, (переста́ти) — відгрі́міти. — Як ста́не по небу́ грі́м грі́мота́ти, та ста́не блиска́вками ле́бо заспа́ти. н. д. — Хма́ра хма́ру швидко го́нїть, грі́м по небу́ гряко́тїть. Сні́п. — От опівно́чи сту́котїть-грі́мотїть, і́де змі́й. н. к. — Мов млинове́ колесо́ гурко́тїть. Фр. — Сту́гонїть Дні́про по скеля́х, бе́ть ся об поро́ги. В. Ц. — Пере́часу́ймо лише́нь, бо грі́м нагрі́ма і дощ на́рапа. С. Л.
2. бря́зчати́, бря́зко́тїти. — **Козак гу́ли, бря́зчать його́ гроші́.** н. п.
- Гремя́чий** = д. **Гремучі́й.**
- Гремя́ч** = дже́рело́. С. Аф. З. Л. — Тво́я мо́ва як дже́рельце́, стїха́ ле́ть ся (2) в се́рце. н. п.

- Гре́на** = яйця́ шовко́вичних черве́й.
- Грепо́къ** = грі́нка.
- Грену́ть** = гребу́ти (веслом).
- Гресті́й, гресть** = 1. (греблями́) — гребу́ти, грома́дити, (лопато́ю, рука́ми або що́) — горну́ти, згорта́ти, згрома́жувати, (веслом) — гребу́ти, грома́дити, (навпаки, щоб поверну́ти човен) — таба́нити. (С. Ш.)
- О полудні́ греблі́ сіно́ і в валочкі́ ка́ли щі́льно. н. п. — Вчо́ра Васи́л сіно́ коси́в, а нинькі́ грома́дїв, ой хто́ ж тебе́, Васи́лечку, на те́ поради́в. н. п. — **Голо́с гу́стїй, хоч ло́пато́ю горни́.** н. пр. — **Кожна́ рука́ до себе́ горне́.** н. пр. — **Сіда́й на гребку́ та грома́д.**
2. за́грїбати́, га́рбати́, за́горта́ти.
- Гре́цкій о́рѣхъ,** рос. *Juglans regia* L. = во́ло́ський о́рїх. С. Ан
- Гре́ча, рос. Polygonum fagopyrum** = гре́чка, (особли́ва) — тата́рка. С. Ш. — З гре́чки і про́са і каша́ і па́ша. н. пр. — На сьвято́го Ма́рка (25 кві́тня) пі́зній о́вес, а ра́ннїя тата́рка. н. пр.
- Греча́нка** = гре́кїня.
- Гре́ческій** = гре́цький.
- Гре́чина, рос. Achillea** = дере́вий, крива́вник, серпо́різ. С. Ан.
- Гре́чи́ха** = д. **Гре́ча.** — **Птї́чья гре́чи́ха,** рос. *Polygonum aviculare* L. = мо́ріг, спо́рїш, шпо́рїш. С. Ан.
- Гре́чи́шний** = греча́ний.
- Гре́чи́це** = греча́нице, гре́чївка. С. Аф.
- Гре́чєвїкъ** = 1. греча́нїк, стовпе́ць. С. Л. З. Аф. — При́їхали па́пичі́ — греча́нїки у пі́чі, при́їхали ко́пїтани — греча́нїки похвата́ли. н. п.
2. бри́ль (що́ має́ форму́ стовпця́).
- Гре́чєвїй** = д. **Гре́чи́шний.**
- Гре́чнїкъ** = д. **Гре́чєвїкъ 2.**
- Гре́чу́ха, гре́чу́шний** = д. **Гре́ча і Гре́чи́шний.**
- Гриба́стый** = 1. (Про́ голу́бія) — з Гу́льско́ю на дзьо́бі.
2. губа́тий, губа́нь, губа́ч, губрі́й. С. Аф.
- Грибно́й** = грибо́вий. — **Г. до́ждь** = дрі́бний і те́плий дощ.
- Гри́бъ, рос. Fungus** = гри́б, гу́ба. С. Аф. З. Л. — *Agaricus campestris* L. — печери́ця. — Ой хто́ любить гри́бки, а я печери́ці, ой хто́ любить дівча́точка, а я молоді́ці. н. п. — *Ag. deliciosus* L. — **ри́жик, ри́жо́к** (С. Л.), **ри́жкі́** (С. З.). — *Ag. melles Vahl.* — **опе́ньок, опе́ньки.** — Пі́шов дід по гри́би, ба́ба по опе́ньки; ба́ба сво́ї посу́шила, ді́дові́ сире́нькі́ н. п. — *Ag. foetens* Pers. — **валу́й.** — *Ag. Necator*

Pers. — вовнянка. — Ag. Prunulus Pers. — підвішні, підвишень, вишнякі. — Ag. Russula Schaff. — сиріожка, сиродка. — Ag. subdulcis Pers. — білянка. — Ag. violaceus L. — синюха, синяк. — Ag. muscarius L. — мухомор, моремух. — Ag. melinoides Bull. — говорюшка. — Boletus Calopus Fr. — піддубень, піддубок. — Bol. edulis Bull. — білий гриб, боровик. — Bol. luteus L. — маслюк, масляник, козел. — Bol. pachypus Fr. — піддубовик. — Bol. scaber Bull. — подгрѣб, чорніш, бабка, підосиновик. С. Ан. — (Відомі ще народні назви грибів: стернявка, що росте на стерні, пістряк, на грухлявому ясені і коло шпів, товстушки, свиняк, пожарки, ковпачкі, зеленушки і т. д., але латинські назви їх не відомі. — В правобережній Україні всі гриби зовуться губами, а грибом переважно — боровик. С. Ал.) — Ходім сьогодні по губи. С. Аф. — Ой хто любить губи, а я печериці. н. п. С. З. — Ходила по губи, та знайшла гриби (себ-то: боровики.) Под. — **Грибъ съѣсть** = облизняти, з'їсти, вхопити шилом п'ятки.

Грѣва = 1. грѣва. — Кінська грѣва.

2. кряж (гір).

3. шпиль, згіря.

4. коса, мілина.

5. **Конекая грѣва**, рос. Eupatorium cannabinum L. — сідач, сідаш. С. Ан.

Грѣвастий = грѣватий. С. Аф.

Грѣвачъ = грѣвань, грѣвач. С. Аф.

Грѣвенникъ = (срібна монета = 10 коп.) — сороківка. (С. З. Лів., де лік ведець ся на копійки, лічучи по старому 40 копійок на асїгнації), двадцятка (Прав., де лік ведець ся на гробші лічучи 20 грошей = 10 коп. сріб.) — Так не хоче, як старець сороківки. н. пр.

Грѣвистий = грѣватий, грѣвань, грѣвач. С. Аф.

Грѣвна = грѣвня.

Грѣвчатий = д. Грѣвистий.

Грѣмасничать = кривити ся, копилити ся, копилити губу, оскіряти ся (С. З.), копилити рот. С. З.

Грѣшь, мед. = жаба, хрипка. (С. Пар.)

Грѣшь = 1. шт. Gryphaetus barbatus.

2. рѣчка (муз. струмента), дѣржално, дѣржало (шаблі).

Гробница = 1. могила (з домовиною).

2. намогильний пам'ятник, надгробник. (С. Пар.)

Гробовой = гробовий, могильний. — **До гробовой доски** = до самої смерті, до віку. — Хиба нас розлучить заступ та лопата, гробовая хата. н. п.

Гробъ = труна, домовина (дубова) — дубовина, гріб, (кришка) — віко. С. З. — Як не живеш, а все труни не мишеш. н. пр. — Ой умру я, мой мамо, ой умру, збудуй міні, моя мамо, з клен древа труну. н. пр. — Тешуть явір, тешуть яворину, молодому козакови та па домовину. н. п. — Подиви ся, доню, яка я стара, міні в домовину лягати пора. н. п. — Убють тебе, вона в гріб ляже. Кот. — **Въ гробъ глядѣть, одной ногой въ гробу** = на ладан дїше, на тонку прядѣ. — **Вогнать, свесті когъ въ гробъ** = на той свѣт загнати. — **До гроба, по гробъ** = до смерті, по вік, поки свѣт сонця. — **Гроба** = гробовище (С. Аф.), гробки, кладовище, могилки. — Дівчина сирота, як іде заміж, то йде па гробки гужити по матері.

Гробъ-трава, рос. Vinca minor L. = барвінок, хрещатий барвінок. С. Л. — Ой на горі барвінок послав ся. н. п. — Ой вінку мій, вінку, з хрещатого барвінку. н. п.

Грогъ = пуншт. — По трахтирах пуншт піла. Кот.

Грозá = 1. грозá, бѣря, хуртовина, грім з блискавкою.

2. д. Бѣда, бѣдетвіє.

3. кара, страх, грізьба. — Не бере мольбою, чи не візьме грізьбою. н. пр.

Гроздоватый, гроздовидный = гробнистий.

Гроздь, гроздь = гробо, грона (С. Аф. З.), здр. — гронка, гроночка, кѣтяг, кїтя, кїтїця, кїмах. — Та витонче сад — виноград копитами, позбиває всі гроночки пагайками. н. к. — Рясний, густий виноград, важкі кїтяги віття ламали. Ніщ. — Червоний кѣтяг агїд горить. Мар. Вов. — Вишні так і висять кїмахами. — **Вязатьсья въ грозды** = гробити ся. — Ой ви гроночки не гронїте ся, — Ви з нелюбом не любите ся. н. пр. — **Гроздь-песїй**, рос. а) Lonicera xylostemum L. = жимолость, б) Solanum Dulcamara L. = вівчі ягоди, глїстник, глїстїяк, надгїнник, паслїн, пасльон. С. Ан.

Грозить, ся = нахваляти ся, похваляти ся, погрожати, погрожувати (С. З.), сварити ся (С. З.), страхати (кого). — Конокради, що їх пїмали, похвалляи ся червоного пївня пустити (підпалити). С. Л. —

Запорожців погрожуєть Мазепа і перестерегаєть. С. З. — Грім гремить — Бог сварить ся. н. пр. — Господь золотою різкою сварить ся. н. з. — блискавка.

Гро́зний = грізний, страшний. С. Аф. Л.

Грозовій = грозвий, гримовий. — Віють вітри ще й буйвесенькі, іде дощик гримовесенький. н. п.

Грома́да = кúпа, грома́да (С. Л.); багато, багацько, сила; (про будову) — озія. — Понакидали цілі купи каміння — Там таку озію вибудував — на цілу вулицю.

Грома́дина = д. Грома́да, (про чоловіка) — здоровіло, одоробло, (про жінку) — гарта́ра, герге́па.

Грома́дність = великість.

Грома́дний = величінний, величезний, великошпий (С. З.), здоровенний.

Громіть = розбивати, руйнувати, плюндрувати, нищити, пустошити.

Грімкий, ко = 1. голосний, но (С. З. Л.), гучний, но (С. Л.), гомінкий, грімкий, ко. (С. З.). — Козак старенький у кобзу грає, виграє, голосно співає. н. д. — Гарно твою кобзу грає, любий мій земляче! вона голосно співає, голосно і плаче. Аф. — Гучно та бучно одгуляли весілля.

3. сла́вний, усла́влений; бучний (С. Ш.).

Громове́ржець = громовік (Лев.), громовідець. (Приказки В. Носенка XV—77).

Громови́ньк = громовік. Лев.

Громово́й = гримовий, грімний. — Віють вітри ще й буйвесенькі, іде дощик гримовесенький. н. п. — **Громова́я стрѣ́ла** (Фульгурійт, Белемніть) = стрілка, чортів па́лець.

Громогла́сний = голосний. С. З. Л.

Громоздіть, ся = 1. накладати, навалювати (в купу), копичити.

2. ставити риштовання.

3. мостити ся, злізати, злізати, здирати ся (куди високо).

Громоздкий = нескладистий, непокладний. С. Л.

Громоотво́дь = гримоодвід.

Громче, громчѣ, громчѣй = голосніш, е, гучніш, е. С. Л. — Голосніше, жалібніше, щоб вітри почули. К. Ш.

Грому́ = грім; грю́кот, грюкотне́ча, гуркот (С. Аф.), гуркотне́ча, гуркотня (С. З. Л.).

Грому́хатъ, грому́хнутъ = гуркотіти, грю́кати, грюкотіти (С. Аф.), торохтіти (С. Ш.), ге́пати, бұ́хкати, гúпати, загуркотіти, грю́кнути, торо́хнути (С. Ш.),

ге́пнути, бұ́хнути, гúпнути. — Віз торохтіть по рівній дорозі. — Ге́пнув до долу, аж загуркотіло.

Грому́хну́ться = ге́пнути, ся, торо́хнути, бєбє́хнути (С. Ш.), бұ́хнути ся, загуркотіти. — Так ге́пнув з лави, що аж земля застогнала. С. Аф. — Він зразу так і бухнув си до долу.

Гротъ = 1. печє́ра.

2. вітри́ло ко́ло середньої щогли. —

Гротъ-ма́чта = середня щогла.

Гро́хнутъ, ся = д. Грому́хну́тъ, ся.

Грохота́ніе = 1. гуркот (С. Аф.), гуркотня́ (С. З. Л.), гуркотня́ва, гуркотне́ча, гуркотання́ (С. Л.), грю́к, грюкотня́ (С. Л.), грю́котне́ча.

2. регі́т, регота́ння. С. З.

Грохота́тъ = 1. гуркати, гуркотіти, грю́кати, грю́котіти. — **Грохочу́щий** = гуркотливий.

2. регота́ти, ся.

Грохоти́тъ = пересівати, точіти (на рєше́ті).

Грохотня́ = д. Грохота́ніе.

Грохоту́нь, грохоту́ня = реготу́н, ха.

Грохотъ = 1. і 2. д. Грохота́ніе.

2. рєше́то, дармо́й, протѡ́ча (Чайч.).

Гроу́ = гуп, бух, ген, торо́х, грю́к. — Бух до долу. — Ген об землю.

Грошево́й, грошо́вый = шаговий, грошо́вий. — Шагова свѣчка.

Гроши́к = шажо́к, гро́шик. — Солодкий медок — по шажку в роток н. пр. — А дівчата шажок міхоніші. К. Ш.

Грошъ = шаг (Лів.), грош (Прав.) — Хто шага не береже, той не варт і копійки. н. пр. — Куди тобі бідному за шаг танцювати. н. пр. (По старому ліку = 2 копійки на асгнації, тепер = ½ коп. с.).

Грубіть = грубіянити. — Що ти міні грубіяниш?

Грубо́сть = грубість.

Грубу́, рос *Stellaria holostea* = зоро́чник, чисте́ць, лісовий. С. Ан.

Гру́бий = 1. гру́бий, товстий, твердий, цупкий, жорсткий. — Грубе полотно. — Товте сукно. — Товстий голос. (К. З. о Ю. Р.) — Руки цупкі, як залізо. С. Л.

2. гру́бий, неосві́чений, незвичайний, нече́мний. (Гал.) — Щоб не обидивсь він на яке незвичайне слово. н. к. — Що в злості і сказав тобі печемне слово. Фр. —

Гру́бое невѣ́жество = те́мна те́мнота.

Грубо́тъ = грубіти, грубішати, гру́бути, твердіти, твердішати, твердіути (С. Ш.); дича́вити.

Груда = 1. кúпа, кúча. — Скрізь по селах шибениці; навішано трупу — тільки старших, а так шляхта — купою на куші. К. Ш. — Чорт біса є під куші бачить. н. пр.
2. багáто, багáцько, сила.

3. д. Глúба.

4. грудá, зб. груддý. С. Аф. Л. — По дорозі така грудá, що їхати не можна.

Грудáстýй = грудíстýй, груднíстýй.

Грудáшникъ, рос. *Malva crispa* = городовина, дзіндзівер. С. Ан.

Грудíна = груднíна. С. Аф.

Грудíстýй = грудíстýй, (про жінок) — цицькáта, цицьгáста.

Груднíца = 1. молóшниця.

2. рос. *Malva L.* — калáчики, проскуркí. С. Ан.

Груднíчникъ = д. Грудáшникъ.

Груднóй = груднíй, груднíннй. — Груднáя кость = груднíна, груднíця, (у лтць) — кобíлка. — Груднóй ребéнокъ = цицьковá дитíна. — Груднóй портрётъ = погрúддý. (Гал.) — Груднáя иглá, рос. *Zizyphus vulgaris* = дёрен. (Прав.).

Груднóшъ = немовлáтко, цицьковá дитíна.

Груднíкъ = нагрúдник.

Грудóйгодникъ = д. Груднóй (Г. иглá).

Грудъ = груднíна, груднíця (С. Аф. З.), грудí (С. Аф.), пёрси, пёрса, (у жінок) — лóно, цицьа, цицька. — Розхристана груднiна. С. З. — У його у грудях щось коле. С. Аф. — Щось до лона пригортає. К. Ш. — В мене циць трясуть ся, з мене хлопці сьміють ся. н. п. — Ой дай коню вiвса по самiй перса. н. п. — **Отнiяъ ребéнка отъ грудí** = одлучити дитíну.

Грузь, гриб *Agaricus piperatus* = грузд С. Аф.

Грузíло = грузíло, грузiво, грузóк.

Грузítъ, ся = грузítи, ся (С. Аф.), хурувáти, ся, навáжувати. — Тільки що нахурували ся, зараз і рушили в дорогу.

Грузíкiй = важкíй, тяжкíй.

Грузнуть = 1. тонúти, затонáти.

2. наливáти ся (про груди і вимя).

Грузнýй = 1. важкíй, тяжкíй; гладкíй.
2. пiннiй (дуже).

Грузнiтъ = вáжчати, тiяжчати; глáдшати.

Грузовóй = грузовíй.

Грузовíцкiй = грузчiк.

Грузъ = груз, вагá, поклáжа.

Грунтъ = грунт, грунт. — Песчáнный грунтъ = пiскувáтiй, пiскун, пiсчуга. — Г. песковáтiй = сýпiсок. — Г. чернóземный = чорнóземля.

Грунь, грунцá = трóх, трóх, трюханнiя, тюпаннiя. — Ъхать грунцóю, ъхать на грунiяхъ = трюхати, трюшкóм, трюхикати, трюхi-трюхi, трюхати, тюпати, тюпки, тюпцi, пiдтющем. С. Ш. З. — Кiнь бiжить у трух. С. Ш. — Кiнь трухав. С. Ш. — Поiхав собi тюпки. С. З.

Груна, рос. *Symphytum officinale L.* = жiвóкiсть, прáвóкiсть, костолóм, волóвий зiяк. С. Ан.

Груна = гурт, громадá, збiрка, збiр, кúпа, кúпка. — Ой в мiстечку Богуславу сидить дiвок купка, — межi ними Бондарiвна, як сива голубка. н. п. — Побачимо велику силу маленьких зiрок, а весь iх гурт здасть ся чоловiкови ясною бiлою смугою. Де-що пр. Сьв. Божий.

Грунiрóвáть, ся = гуртовáти, ся, громадiти, ся, кúпати, ся, кúпчити, ся.

Грунпирóванiе, грунпирóвка = гуртовáннe.

Грустiтъ, ся = журiти ся, сумóвати, тужiти, смутковáти, смутити ся, вбiвáти ся, в тóгу вдавáти ся. — Поливайте дорiженьку, щоб не курила ся, розважайте дiвчинóнку, щоб не журила ся. н. п. — I жив не любила, i вмер не тужила, i не буду тужити, бо не має з ким жити. н. п. — (Див. ще пiд словом: **Горевáтъ**).

Миiъ грустiтeся = сумно мiнi, журно.

Грустlвий = журливий, тужливий.

Грустнýй, но = журнiй, но, сумнiй, но, тужнiй, но, жалбнiй, но, тóскнiй, но, журлiвий, во, тужлiвий, во. — Розважали дiвчинóнку, та й журить ся журно. н. п. — Де узилась та зозуленька, у голóвках сiдала, жалбiно кувала. н. д. — Десь далеко озивала ся тужлива соплiа. н. п. — Не хили ся сосно, бо й так мiнi тоскно. н. п.

Грусть = журбá, сум, смúток, сумóта, сумовáння, тóга, нудгá. — Журба сорочки не дасть. н. пр. — Була роботяща людина, та журба звалила. н. пр. — Поiхав мiй мiлий у чужо сторонóнку, покинув журбóнку на мою головóнку. н. п. — Кризь сьмiх почуете який сум. К. Х. — Нехай сум паш на Украiнi, як та мати по дитинi, — плаче, стогне, вбиваєть ся, в соннi душi вриваєть ся. К. Д. — Без вiрного друга великая туга. н. пр. — Бiльше смутку, нiж радости. н. пр. — Нудгу го-

дуо, журбу сповиваю, а сум колишу. н. пр. — Лиша та радість, що по ній смуток буває. н. пр.

Груша, рос. *Rugus communis* = груша, особ. породи — гліва (С. Аф. З.), дуля (С. Аф. З.), (маленька) — піддулька, (велика, з хунт вагою) — хунтівка, (злежала) — гниличка. — Сидить голуб на дубочку, голубка на дульці! Скажи міні щирю правду, що маеш на думці. н. п. — Ой у садочку та під дулькою, там сидить голуб і з голубкою. н. п. — **Земляная груша**, *Helianthus tuberosus* = бұлба, волоська ріпа. С. Ан. — Ой підемо, товаришу, у гори в ясіні, та принесем своїм жінкам бульбів на насіння. н. п.

Грушевидный = грушковатий.

Грушевка = дулівка, грушівка. — Виший-те дулівки.

Грушевый = грушевий, дульбовий. — Грушевий квас.

Грушеобразный = д. Грушевидный.

Грушина = грушка, дулька.

Грушовый = д. Грушевый.

Грыжа = 1. (в пахвах або в мудях) — гила, гила, (хто має гилу) — гилун, гилавий, гилуватий, (в інших місцях) — поруха, гризь. — Ворчить, як гила. н. пр. 2. д. Брюзга, Ворчунь.

Грыжевикъ, рос.: а) *Gnaphalium dioicum* — нечуй-вітер, нечуйка, б) *Sedum acre* L. — гоніць, молодень, росходник, чистик, чистець, в) *Veronica chamaedrys* L. — безвершки, блакітні очки, одхасник, приворотки, клад, росходник, гадюче зілля (гал.), г) *Achillea millefolium* — деревий, кривавник, серпоріз, білоголовник. С. Ан.

Грыжевой = гилавий.

Грыжникъ = 1. гилун, гилавий, гилуватий.

2. рос. *Herniaria glabra* L. — остудник, гладун, грім, собаче мило. С. Ан.

Грыжница = 1. д. Грыжникъ 1.

2. рос. *Ajuga reptans* L. — суховершки, гостровершки, дівчача краса, горлянка. С. Ан.

Грыжний = гилавий. — Грыжная трава = д. Грыжевикъ.

Грыжовникъ = д. Грыжникъ 2.

Грыжучка, рос. *Lychnis flos cuculi* L. = сьмідка, боцянки, черепашні черевички. С. Ан.

Грызть, ся = гризти, ся, точити, ся (С. Ш.); мучити; сварити ся. — Мині по-

точили щопо. — **Грызть на когò зубы** = гострити зуби. — **Тоска грызеть** = журба сунити. — **Грызеть грыжа** = ворчить гила. — **Грызть орехи** = лускати, лущити оріхи.

Грылка = грілка.

Грынокъ = грінка.

Грызть, ся = гріти, ся. — Як зимне сонце — світить, та не гріє. н. п.

Грыховный = гріховний, грішний. — Іншого якогось гріховного пестування старе тіло просить. К. Ш.

Грыховодникъ, ца = гріховодник, ця.

Грыхонаденіе = гріх, прогрішення.

Грыхъ = гріх; вина. — Як молитва та покута, то і гріх забутий. н. пр. — **Вводитъ въ грехъ** = на гріх підводити, до гріха доводити. — **Грыхъ да бѣда на когò не живеть?** = без гріху та без лиха не проживеш. — **На грехъ мастера нѣтъ** = на гріх не спасеш ся. н. пр. — **Смертныи грехъ** = смертельний гріх. — **Есть тотъ грехъ** = нігде гріха таїти.

Грышитъ = 1. грішити, согрішати. 2. гріхувати. — Не має чоловіка, щоб не грішив. — І наші дворові гріхують на пана, що землі їм не дав. — Я на вас не гріхую. Хар.

Грышникъ, ца = грішник, ця.

Грышно = гріх, (до дітей) — грішка, грішки. — Гріх вам над бідною дівкою глумитись. Кот. — Не роби так — грішка.

Грышный = грішний; винний, винуватий.

Грядá = 1. ряд, стяга.

2. кряж (гір), коса (на воді).

3. грядка, грядина. — Грядка огірків. — Грядка моркви.

Грядка = 1. д. Грядá 3.

2. жертка. — Повісь на жертку.

3. **Грядки** = а) полудрабки (у возі), б) шаблі (в драбині).

Грядной = огородний (що росте в огороді на грядці).

Грядущий = д. Будущий.

Грязица = грязюка.

Грязнить, ся = каліти, ся, брудити, ся, брудити. — Ледачого не займай і сам себе не калай. Гул. Ар. — Не займай жиди, не калай вида. н. пр. — Не брудь криниці: згодить ся води напий ся. н. пр.

Грязну́я = задрипа, затьоба, замазюра, замурапань, на.

Грязнуть = грузнути. С. Аф.

Грязну́ха = замазюра і д. Грязну́ля.

Грязный, но = грязький, калний, калний, калкий, нечистий, (про білизну) — брудний, чорний. — Їхали через калну балку, та й загрузли. н. к. — Кальною річкою сією на той бік в пекло поплили. Кот. — Довелось їхати саме калної доби. С. Л. — Обірвана, кална, нечесана. н. о. — Чого ти не кинеш чорної сорочки? — Нечисті руки.

Грязить = бруднити.

Грязь = грязь, грязюка (С. Аф.), кал, калія, бруд, калюка, болото, багно, багнюка, (густа та беручка) — твань, тванюка С. Ш., (засохла) — закал С. З., (замерзла) — грудя, колоть, (на тілі) — нечисть, лёп, туриця, (що дуже в'їла ся в тіло) — реніця, (на голові у малих дітей) — тіжениця. С. З. Ш. — Сій опес у грязь — будеш князь. н. пр. — Хто хоч мал, не точи його в кал. н. пр. — Як свиня в болоті.

Грязнуть = 1. гриміти, загреміти, загрукотіти, загрукотіти. — Гримнув грім і дощ полив ся. — По під небом геть загрукотіло. К. Ш.

2. ударити, кинутись. — Кинулись на ворогів.

3. з'явити ся, прибути (несподівано).

Грязнуться = д. Громіхнуться.

Губа = 1. губа, здр. губонька, губеня, мп. губи, губки, губоньки, губенята.

— Отвісьля губы = в'арги, кашпці. —

Губа не д'юра = ласий, не дурень, митець (до чого). — Ласий на ковбаси. н. пр. — Не дурень випити. — **Закуейть, прикусейть губу** = прикусейти язика. — А що, прикусив язика? — **Разв'єить, распусейть губы** = розпусейти губи, як кашпці, розпусейти кашпці.

2. гриб Polyporus = губка, трут, тр'утник. С. Ш. — Губа березовая = березняк.

Губа = затока, сага, заводь (морська).

Губань, губанья, губарь, губастикъ (про дітей), **губастий, губачь, губашка** = губань, губач, губачка, губрій, ка, поб. — губрійка (С. Аф.), губатий, та.

Губенка, губенки = губка, губонька, губеня, губоньки, губенята.

Губернія, губерней = губернія, губерський. — **Г. городь, житель** = губерське місто, губернія, губерець. — Поїхав у губерню. — А до мене губерець підсинався і любови добивавсь. Кот.

Губина = 1. губи. (Д. Гривь). — А хто любить губи, а я печериці. н. п.

2. ягоди, овочі.

Губитель, ница = погубитель, ка, згубця. (С. З. Ж.).

Губительный = згубний.

Губительство = згуба. — Втікайте, панове, в Польщу з України, буде вам велика згуба К. Д.

Губить, ся = губити, ся, занашапати, ся, збавляти, нищити, ся, (С. З.), пустишити, (час) — тратити, марнувати час. — Занашастив нерозумний молодую волю. К. Ш. — Занашастив молоду дівчину. н. п. — Нехай буду один погубати, козацького війська не збавляти. н. п.

Губка = 1. 1. губка, губонька, губеня. (Д. Губа 1 і Губенка). 2. Spongia — губка.

Губковатый = губковатий; дірчастий, дірчатий, діркуватий (С. Л.).

Губной = губний.

Губошлєпъ = 1. роззява, гава. С. З.

2. д. Болтунъ 1.

Губчатый = д. Губковатый.

Губьё = губи (Д. Гривь).

Гугу́, тільки у виразі „ни гугу!“ = ні чирк (С. З.), ані телень.

Гудєніє = гудіння (С. Л.); брінькання, цигикання.

Гуділа, гудільщикъ = гудій, гудун (С. Аф.), цигикач.

Гудить = грати на скрипочці з трьома струнами (д. Гудокъ 1), гудіти, густі; брінькати, цигикати, репжити. — Так хиткає на скрипці, хоч з хати тікай.

Гудовєнь = гудіння; галас, гам.

Гудокъ = 1. муз. струмент на взір скрипки, з трьома струнами.

2. гудок (паровий).

Гудочникъ = скрипник, що грає на скрипочці з трьома струнами. (Д. Гудокъ 1).

Гудба = гра на такій скрипочці.

Гудь, гудїє = гудіння. С. Л.

Гудѣть = гудіти, густі, (про вогонь) — гоготіти, гуготіти, (глухо або здалека) — стугоніти, (з гурчанням) — гурчати, хурчати. — І шумить, і гуде, дрібен дощик їде. н. п. — Пічку так затонили, що аж гоготить. С. З. — Стугонить Дніпро по скелях, беть ся об пороги. В. Ш. — Хурчить, як дзиґа, як веретено. н. пр.

Гужь = гуж. Товстий ремінь або верівка і зроблена з них каблучка або петля, а коли се зроблено з лози або хмизу — кабл'учка. — Як узив ся за гуж, не кажи, що

педуж. — **Гужомъ** = а) на хурах, на возах, б) гужем, валкою.

Гу́зца, ит. Motacilla = трясогузка, трясіхвіст, трясіхвістка, трясидупа. С. Ш.

Гу́зка = гу́зка (на пр. яйця, веретена то-що); у мішка, у бредня — гузірь С. Аф., у птиць — кўприк.

Гулево́й = гулящий. С. Аф. — Сьогодні гулящий день.

Гуле́жъ = гульня.

Гуле́на = 1. гуля́ка, гульлі́вий (С. Аф.), гуля́щий. С. З. — На потіху гулящим людем. Куліш.
2. рос. Solanum tuberosum L. = картопля, барабля, барбюля, бўльба. С. Ан.

Гуліть = 1. агукати, усьміхати ся (про малих немовлят). — Дитина вже почина агукати.
2. тішити, бавити. — Я його малесеньким бавила на руках. С. З. — І бавить своє маленьке ввуча. К. Ш.

Гулі́й = гучний.

Гульві́ый = гульлі́вий (С. Аф.), гуля́щий.

Гуль = 1. гу́к, го́мін. С. Аф.
2. луна. — Вигукує так, аж луна йде.

Гульба́ = гульня.

Гульби́ще = гульбище, гулянка, грище. — Ходім на гулянку. — Пішла на грище.

Гульни́къ, рос. Tगरa natans L. = болотні, водяні, чортові оріхи, котелкі. С. Ан.

Гульно́й, гульни́ый = д. Гулево́й.

Гульну́ть = пияним напїти ся і д. Гуля́ть.

Гулю́кати = грати у піжмурки, в панаса і т. д.

Гулю́чки = піжмурки, пўжмірки, панас, куцо́-баба (С. З.), щі́ці-баба. — Давайте грати у піжмурки.

Гулю́вникъ = 1. рос. Sisymbrium officinale L. = сухорібрик, сухорібриця. С. Ан.
2. яєшня з картоплею.

Гулю́ка = гультя́й, зб. гультя́йство, гульвіса. С. Аф., З. Л. — А гультий той усе не, прийде до дому, мене бє. н. п.

Гулю́ньє = гуля́ння, гуля́нка (С. Аф.), прогуля́ння, гуля́я (С. Аф.). — Нема мого соловейка, нема щєбетання, нема мого миленького, не бере й гуля́ння. н. п. — Пішов на прогуля́ння.

Гулю́нка = гуля́нка, гульня́; гуля́щий час, дозвілля. — Зроблю коли небудь на дозвілі.

Гулю́ть = 1. гуля́ти. — Пішов на улицю гуляти. — Гуляла, гуляла й мати не спїняла. н. п. — Годі тобі гуляти, — час бра-

тись за діло. — **Гуля́ть къ кому́** = прихóдити до ко́го, одвідувати. — **Гулі́й къ намъ** = прихóдь до нас.

2. гуля́ти, ку́рити, бенкетува́ти. — Еней по давньому звичаю тоді для празника ку́рив. Кот. — Пив, гуляв, в карти грав. н. п.

Гулю́ться = 1. гуля́ти ся. — Щось міні не гуляєть ся.
2. гуля́ти, полюва́ти, (про собак і вовків) — тікати ся. — Корова полює. — Коло Ганни Зачатія (9-го студня) вовки тікають ся. С. З.

Гулю́фный = шипши́новий.

Гулю́фъ, рос. Rosa canina L. = шипши́на (укр.), рóжа ді́ка, шипча́к (гал.). С. Ан.

Гулю́ность, гулю́нный, но = людя́ність, людя́ний, но.

Гулю́нникъ = 1. тік, ток (С. Л. Ш.), стожа́рня, сто́говище, по́дина, по́діння (де ставлять скирди і стоги).
2. гулю́нний, току́вий (що доглядає за роботою на току).
3. порóда диких гу́сєй — Anser segetum.

Гулю́нный = току́вий (що належить до току або водить ся коло току).

Гулю́нце, гулю́нцо́ = гулю́нце (кружечок виголений на маківці у ксьонзів). — **Гулю́нце по́лово**, рос. Leontodon taraxacum L. = кульба́ба. С. Ан.

Гулю́нщикъ = гулю́нний, току́вий (що доглядає за током).

Гулю́но = тік, ток, (де молотять кіньми) — гарма́н. Хере., (місце перед током) — передті́к, (за током) — пригу́менок, (де ставлять скирди і стоги) — стожа́рня, сто́говище, сто́говисько (под.), по́дина, по́діння, (будова) — клу́ня (лів.), сто́до́ла (прав.). — Моє не молочене, а твоє й на тік не волочене н. пр. — На чїєму току молотять, тому й хліб возять. н. пр. — Як у клуні не молотить ся, то в хаті колотить ся. н. пр. — Хліба повна клуня. С. З. — Віда й на престолі, як нема нічого в стодолі. н. пр.

Гулю́ба = 1. рос. а) Melilotus coerulea Lam. = буркун-зілля, сіровілля, б) д. Вло́стойка. С. Ан.
2. пліснявка (у дітей).

Гулю́вий = шолудівий, голомо́зій. — Шолудивє пороса і у Петрівку змерзне. н. пр.

Гулю́вѣть = шолудівіти.

Гуру́тїть = карбува́ти (мопєту).

Гуру́тово́й = гуру́товий (належачий до гурту і що продаєть ся гуртом).

Гуру́товці́къ = 1. гуру́товні́к (що продає гуртом).

2. зго́нщик (С. Аф.), гуртопра́в. (Згонщиками зовуть теж не тільки хазяїна гурта або згона, а й погонячів, а старшого між ними — гуртоправом).
- Гурть** = 1. згон, а в 120 штук і більше — гурт. С. Л. — Пригнав гурт товару. — **Гурто́мъ** = 1. гурто́м, огуло́м, валом. С. Л. — Гуртом дешевше. 2. юрбо́ю, разо́м, гурто́м. — Чого ви такою юрбою пасунули? — Ми пішли разом, гуртом.
2. карб, карбо́ж (на монеті).
- Гурбо́а** = юрба́, юрма́. — Умішав ся поміж юрбою ярмарковою. С. З.
- Гусарія** = гусятник.
- Гусарь** = 1. гусарип. С. Аф. — Не вернув ся із походу гусарип-москаль; чого ж мілі його шкода, чого його жаль? Що гусарип черноусий, що на йому жупан кудий, що Машою звав? К. Ш.
2. пінхва. — Задав пинхву — нехай чха. н. пр. — Боги в Олімпі стали чхати — Турп ім ізволив пинхви дати. Кот.
- Гусеница** = 1. (Egusa) -- гусєніця, зб. гусєнь, гусельня (С. Л.), волохата — волос, волосїнь. (С. Л.). — З гусениці метелик став, хороший, золотий аж сив. Б. Б.
2. рос. *Potentilla anserina* L. = гусячі лапки, гусятник, золотник, золототїсячник, повя́зок (укр.), мякúш, білочник. С. Ан.
- Гусєнокъ, гусєнышь** = гуся́, гуся́тко, гусєня́, гусєня́тко. — Гуси, гуси, гусєнята, візьміть мене на крилята. н. к.
- Гусєнецъ** = д. Горошекъ — *Vicia cracca*.
- Гусєница**, рос. = 1. д. Гусєница 2. — 2. *Orobus Vernus* L. — горо́х або горо́шок горобиний, дікий, сердєшна трава, черевічки, возу́льні черевічки, півники. С. Ан.
- Гусєнникъ**, рос. *Achillea millefolium* L. = деревій, кривавник, серпоріз. С. Ан.
- Гусєный** = гусячий. — Гусяче перо. — **Гусєная пажитъ** = д. Гусєница 2. — **Гусєный (млєчный) путь** = Бóгів шлях, чумацька дорога. — По небу йде ніби широка ясна смуга; то, кажуть люди, чумацька дорога, що по ній чумаки у Крим ходять. Де-що про Св. Б. — **Гусєныя лапки** = гусячі лапки (зморинки на висках). — **Гусєная кожа** = сироти (на кожї у чоловіка). — Змерзла так, аж сироти виступили. — **Гусєная ланка, ногá** = рос.: а) *Chenopodium* — лобода́, б) *Alchemilla vulgaris* L. — прїворотень. С. Ан. — **Гусєный лукъ**, рос. *Gagea lutea* Schult
- подзóрушний ряст, *G. pusilla* — гуся́тник. С. Ап.
- Гусли** = гуслі́, здр. гусельки (С. Аф.); цимбáли (теж гуслі́, але на гуслях бють по струнах пальцями, а на цимбалах палочками). С. З.
- Гуслиеть, гуслярь** = гусляр. С. Аф.
- Гусєнуть** = д. Гусєть.
- Гусєль** = гúща.
- Гусєнекъ** = д. Густовáтый.
- Густєрá** = 1. риба *Abramis blicca, vimba* — густєрь, з породи лиців.
2. гушци́я, густиня́ (С. Аф.), гушáвина, гúствина́ (в лісі). С. З. Л.
- Густєхонєкъ, густєшенєкъ** = густєїнький, густєсєнький. С. Аф.
- Густї** = д. Гудєть.
- Густитъ** = густити, згущáти.
- Густнякъ** = д. Густєрá 2.
- Густовáтый** = густєнький, крутєнький. — Густєнька каша, та не наша, а наш персолєний куліш; як хочєш, так його і їж. н. пр.
- Густой** = густий, (про тісто, кашу, мішанину то що) — тугий, крутий, (про рослину, власне про квіт, овочї і листя, про збори в одежі) — рясний. — Круте яйцє. — Крута каша. — Ряснá свита. — **Въ густєю** = д. Вгустєю.
- Густолїстєнный** = рясний. — Ой ти дубє кучерявий, лист на тобі рясний. н. п.
- Густость, густотá** = густиня́, гушци́я. С. Аф.
- Густы́я** = гушци́на, гúствина, гушáвина (в лісі). — Заліз у саму гушáвину.
- Густы́шь** = все гусє; гúща. — На дні зостала ся сама гúща.
- Густє** = густєше, тугєше, крутєше, ряснєше (д. Густой).
- Гусєть** = густєти, густємати, гусєкнути, турємати, тужáвити. — Хмари густєшають. — Кров гусєле. — Гризюка почала тужáвити.
- Гусєня** = гусєка.
- Гусь**, нт. *Anser* = гусáк (самець), гúска (самиця), мн. гúси. — **Гусь китáйский**, *Anser cygnoides* = гертєля. — Перо страшне не в гусака, а у дяка. н. пр. — **Гúси** = сироти. (д. Гусєная кожа). **Гусємъ, гусєкомъ** = (про журавлїв та інших птиц) — нязкою, ключо́ю, ключє́м, (про їзд) — гужє́м, вáлкою. — Из впрїю журавлї летятъ високо ключами. К. Ш.
- Гусятина** = гусятина.
- Гусятня** = гусятник.
- Гутóра** = д. Говорунъ.
- Гуторить, гúторить** = балáкати, роз-

мовляти, базікати, баліси точити. — Нема мого миленького, що карії очі, ні с ким міні розмовляти, сидя опівночі. н. п. — Балакали довго, смакуючи наливку.

Гуторь = балачка, базікання. (Д. Бесѣда і Болтовні).

Гу́ща = 1. Гу́ща (лів.), фуз, фус. (прав.) С. Ш.). — На дні самий фус.

2. д. Густерá 2, Густость і Густы́ня.

Гуща́к = д. Густы́ня.

Гущина́ = д. Гу́стость і Густы́ня.

Гу́ще = д. Густѣ́е.

Д.

Да = 1. так, еге, егеж, авжеж, аджеж (С. Ш.), прáвда. — Хіба ти був там? — еге! — Та чи правда? авжеж. — Ни да,

ни пѣтъ = ні так, ні сяк; ні те, ні се.

2. та, і. — Чорт та його діти папують в сьвітї. н. пр.

3. алé, но, та. — Вона знає, та не хоче сказати. С. Ш. — Хотів би, та ба! — Я б душею радніший, але щож маеш робити, коли не можна.

4. нехáй. — Нехай так буде, як кажуть люди. н. пр.

Дабы́ = абі, щоб. — Благаю Бога, щоб дав міні...

Давалець = давалець (що купує завжди у одного крамаря або майстра).

Давальщикъ = давець. — Від злого давця бери і капці. н. пр.

Даваніє = давання.

Давать, ся, дать, ся = давати, ся, дати, ся. — Давать вь долгъ = набір давати,

навіряти, боргувати. — Шинкарочка мене знає, на три копи навіряє, на чотири прищитає. н. п. — Як станеш усім боргувати, прийдеь ся сорочку латати. н. пр. — Д. взаимы́ = позичати, у позичку давати. (Д. Взаёмъ).

— Д. вь обрѣзъ = видавцем давати. — Дать знать = оповістити, звістити, дати звістку. — Дать доро́гу = звернути, уступитись.

— Д. на слово́ = на віру дати. — Д. кля́тву = запрягтись, поклястись.

— Дать друго́й оборо́т дѣлу = повернути справу. — Д. отче́тъ = здати справу. — Д. отступно́го = одчпного дати. — Д. очную́ ста́вку = звести віч-на-віч. — Д. та́ску = прочухана дати. — Д. тумакá, толчка́ = стусана дати. — Д. тя́гу, стрекачá, стречка́ = дати драла (С. Ш.), дмухнути, дременути, чкурнути (С. Ш.), пятами наківати, тя́гу дати, дмухачá дати, дмухнути драла. — Вів взявши торбу,

тягу дав. Кот. — Д. себя́ знáть, помнитъ = в знакі, в тямкі, в пам'ятку дати ся, пам'яткового дати, вклетись. — Д.

залпъ = виналити (разом). — Д. ве́шь = обдати. — Д. шпóры = стиснути острога́ми. — Ой як стисне козак Нечай

воя острогами. н. п. — Ни дать, ни взя́тъ = точнісінько, достóту. — Дай, дайте = дай, те, ке, те. — Коли не вмів пирога з'їсти, ке його сюди. в. пр. — Кете лиш кресало. К. Ш. — Дай Богъ, Богъ да́сть = д. під сл. Богъ.

Давитъ, ся = давити, ся, гнітити, души́ти, ся, тиснути, стискати, ся, ча́вити, ся. — Давити олію. С. Аф. — Чого ти мене так тиснеш за руку? С. Ш. — Нема мого миленького, жаль душу стискає, тож мое серденько о нїм памятає. н. п. — Їсть, аж давить ся. — Давитъ грудь = в гру́дях давить.

Давича́ = допіро, недавно (власне — за скільки годин до сього часу).

Дави́шний = недавній (що був за скільки годин перед сим).

Да́вка = тіснота, тіснява, тїск. С. Ш. — Тїснота така, що й кієм не протиснеш. С. Ш.

Давленникъ, ца́ = 1. заду́шений, на.

2. вішалник, ця. — Зняли вішалника з бантини.

Давле́ніє = давління, гніт, тїскання, тїск. С. Ш.

Давне́нько, давнехонько = давненько, давне́сенко, давнісінько. С. Аф.

Давні́шний, да́вний = давній, давнісінький, коли́шний, (дуже) — бо'знаколи́шний, відколи́шний, спозаколи́шний (про що прикре) — ка'знаколи́шний. — Бо'знаколи́шний случа́й в душі своїй перебіраю. К. Ш.

Давно́ = давно; віддавна, відколи. — Давно́ когда́-то = колїсь, давно́ колїсь. — Давні́мъ давно́ = дуже давно́, бо'знаколи.

Давно́сть = давність, давніна. — Хто би давність земську не позивав, таковий вічне

о то мовчати масть. Ст. Л. — Давни то давнина, а наче вчора діялось. Мар. Вов.
— Се давни давнина, ще за Палія було. н. о.

Давнопрошэдшій = спозадавній, спозаколішній (С. З.), давноминулий, позаколішній, бо'знаколішній.

Давѣ, давѣча = д. Давича.

Даже = аж, навіть. — Щоб аж ворогам було тяжко. н. пр. — Віють вітри, віють бурні, аж дерева гнуть ся. н. п. — Чужі люди не приймають, старці навіть цурають ся, в хату не пускають. К. Ш.

Дакальщикъ, ца = потакач (С. З.), ка, такач, ка (С. Ш.); підбрѣхач. — Потакач тим і живе, що язиком грає. н. пр.

Даканье = такання. С. Ш.

Дакать = такати (С. Ш.), підтакувати. С. З.

Далекій = далекій, дальній.

Далёко, далёко = далёко, (не дуже) — далеченько, (дуже) — геть далёко, геть-геть далёко, геть. — Далёко та легко, а близько та слизько. н. пр. — Загнали Ляхів геть аж за Вислу. н. д. — Геть-геть далёко поїхав. — Тамъ далёко = ген-ген. — Ген-ген видно хрести на церкві. С. Аф. — Думка ген-ген лігає, а смерть за плечі хапає. н. пр. — Далёко зайті = за хмару зайті, забрехати ся. — Далёко ему до негѣ = далёко кўцому до зайця. н. пр. — Далёко превзойті = вінпередити, попередити (кого).

Далёконекъ, далёкоцько = далеченький, далеченько. С. Аф. — Чи далёко до міста? Та ще далеченько.

Далёкоеть = далекість.

Далёкохонекъ, далёкохонько = дуже далекій і д. під сл. Далёко.

Далече = д. Далёко.

Далечить, далить, ся = віддаляти, ся.

Далина, даль = далина, далиня (С. Л.), далечина, далечинь, далечень (С. Л.), далеч.

Дальній = далекій, дальній. — Дальняя дорѣга = далёка дорѣга. — Покидаю тебе єдиному Богу, а сам поїду в далёку дорогу. н. п. — Дальній рѣдственникъ = далекій рѣдич. — Дальнѣйшій = дальшій.

Дальновидность = прозорність, обачність, далекоглядність (гал.).

Дальновидный = прозорний, обачний.

Дальнозоркій = далекозорий.

Дальность = д. Далёкость і Далина.

Дальный = д. Дальній.

Дальше, дальѣ = дальш, дальше, дальї, далі. С. Л.

Дама = 1. панї, панїя, дама, дамуня. (К. Д. Ж.) — Панї, як панї, та до підшов коломазь пристала. н. пр.
2. (в картах) — краля, вішник. С. Л. — Малорус. игри. Кіев. Ст. 1887—6.
3. (в грі в дамкі) — дамка.

Дамá, дамáскъ = едамáшка. — А деж твої, пане Саво, тиї едамáшки, що їх набрав на Україні жінці на запаски? н. п.

Дамба = грѣбля, гáтка, загáт. (С. З.). — Тиха вода грѣблю рве. н. пр.

Дамка = д. Дáма З.

Дамочка = панїйка, дамуня. (К. Д. Ж.).

Дамскій = панїн.

Данная = данна. (Запис на грунт, куплений на торгах, або відкуплений від пана).

Данникъ, ца = данник, ця, голдівник, ця. (С. З.).

Дань = данїна (С. Аф. Л.), подáток (С. З. Л.). — Від бжолі — восковé, (від борошна — сухомельщина, від вола — поволóвщина, роговé, від зерна — óсиц, від рала — ралéць (святковий подарунок), від риби — лóвщина, стáвщина, за проїзд — возовé, мостовé. (Див. про се у Костомарова — Богдан Хмельницький), за землю на чиншовому праві — чинш. — Чинші і всякіє плати мають давати підданце. С. З. — Возового по пів золотого. н. д. — За Хмельницького старого жили не узвajúчи ральців. Петрик. С. З.

Дареніе = дарування.

Даритель, ница = дарувáтель, ка, подару́йко. — Подару́йко за Дніпром без штапів бігає. н. пр.

Дарить = дарувáти. — Дарённый = дарований. С. Аф. Л.

Дармоѣдъ = дармоїд.

Дарованіе = 1. д. Дареніе.
2. здáтність, дотённости, талáн (С. З.), талановитість (С. Ш.), хист (С. З.), кебѣта. — Ех, як би б-то... та що й казати? кебети не маю. К. Ш.

Даровитость = д. Дарованіе 2

Даровитый = здатний, дотённый (С. З.), талановитий, талáнливий, талáнный (С. Ш.), кебѣтний (С. З.), удáтний (С. Ш.), стіпний (С. З.).

Даровой = дарований, дармовий, дарёмний. — Тому й свѣт великий, кому хлїб даремний. н. пр.

Даровщина = дарёмщина, даровїзна, дарунок, подарунок. — Даровїзна яка до-

брокотная. Б. Н. — На даровщінку = на дурніцю, на дурнічку, дурнічка-ми. (Номис.). — Він любить усе на дурничку. — Як панщина даремщина од панів втікала. н. п.

Даро́жъ = 1. дарма, дурно, даром, даремне, на дурніцю, за так грошей, за спасібі, (грохи не дурно) — за пів-дарма. — Йому досталось дарма. — Поїхав панци, викормивши коні дурлісінько. К. Х. — Купив за пів-дарма.

2. марне, дарма, даремне, дурно. — Літа наші молоді марне пронеслися. К. Ш. — Як марне пажив, так марне і піде. н. пр. — Світить місяць та не гріє, тільки дурно у Бога хліб їсть. н. пр. — Може я бідна даремне плачу, може я його вже й не побачу. п. п. — Причепив си дарма — дарма, задивив си, що я гарна. н. п.

3. **Даро́жъ чо́** = дарма́ що, хоч. — Дарма́ що старий, а не клади пальця в рот. С. Аф. — Дарма́ що хитрий, а й його обдурили. — Дарма́ що дає, він не битиме. С. Аф. — Хоч як люблю, а мушу кинути.

Даретвенный = дарований, даровиний.

Дарь = дар (Номис.), дарушок (С. Л.), подарунок, даровизна (С. З.) і д. **Гостинець**. — Не жаль міні подарунків, що я дарував, а жаль міні тії губки, що я цілував. н. п.

Дате́ль = давець, дадій, давач. — Від злого давця бери і капця. н. пр. — **Дательный паде́жъ** = третій паде́ж (грам.).

Дать = д. **Давать**.

Да́ча = 1. давання, відача, да́ча (С. Аф.).

2. пла́та, заплата.

3. хути́р, підворок. С. З. — Зимом у городі, а в літку на хуторі. Адес. — А підворок свій Гончарівку велів обнести валом. С. З.

4. да́ча. (Земля скарбова або якого небудь пана або громадська). В нащій дачі не багато сінокосу. — **Да́ча обшаго владѣнія, не размежеванная** = ся́брина да́ча (Черниг.).

Дачникъ = 1. хуторянин. (Слово дачник найбільше прикладаєть ся до тих, що зимою живуть у городі, а в літку на хуторі біля города.).

2. спі́льник, това́рши, хто має свою пайку в спілній не размежованій дачі), сябе́р,, сябро́ (Чернигівщина).

Дачни́е = 1. давання.

2. да́нок (С. З.), да́нка.

Дайте́ль = д. **Дате́ль**.

Два = два, дво́е, дво́єчко, дво́йко. —

Два съ половиной = півтретя. С. З.

Двадцатикопѣечникъ = 20 коп. ср. (срібна монета), семігрівеник (Лів. = 7 гривень, лічучи в гривні 10 коп. на асигнації), сороківець (Прав. = 40 шагів).

Два́дцать = двадцять, двадцятро.

Два́жды = двічі, двічі по два. — Ліпвий двічі робить, скулий двічі тратить. н. пр. — Двічі літо не буває. н. пр.

Дверь = двѣрі. — **Дверь оускна́я** = ляда. С. Л. — Одпер ляду тай полія. н. к. — **Двери одностворчатыя, двустворчатыя** = одина́рні, подвійні, двойча́ті. (Тек про браму). — Призжає козаченько під ворітчка: двойчаті ворітчка одчипали ся. н. п. — **Дверца, дверка, двѣрцы** (у брамі) — хвіртка, хвірточка, (у ридвані) — двѣрці, оболо́на. — Піп у хвіртку, а чорт у дірку. н. пр. — Тільки приїхав, зараз оболону одчипали К. З. о Ю. Р.

Двѣгательный = поруша́ючий.

Двѣгать, ся, двѣгнуть, ся = двѣгати, ся, двѣгнути, ся (С. Аф.), со́вати, ся, су́нути, ся (С. З.), ру́хати, ся, руша́ти, ся (С. З. Л.), — (по малу) — плѣтати ся, плуга́нити ся, телѣпати ся, тягті ся, (у великому числі) — су́нути, пла́вом пливті. — Нехай мруть, та нам дорогу труть, а ми сухарів насущим, тай за ними рушим. н. пр. — Слухаю ся, тільки не рухаю ся. н. пр. — Рушаймо до шинку, коли в церкві тісно. н. пр. — Цигани вставали, розібрали шатро своє, в дорожку рушали. К. Ш. — Переночували вони і на другий день раненько рушили опять у дорожку. н. о. — Коли по молитві хлопці рушили ся з давок і почали виходити. Фр. — Сарана плавом плыве. С. Л.

Двѣженіе = рух (С. З. Л.), по́рух (С. Л.), руша́ння, поруше́ння (С. Ж.), по́дви́г. — **Двѣженіе впередъ** = по́ступ. — **Нево́льное двѣженіе** = ві́друх. — Місяць має тройкий рух: коло своєї осі, надокола землі і разом з нею навкруги сонци Де-що про Сьв. Божий. — Останнім відрухом відірвав руки від грудей. Фр. — Діло лежить у мирового без по́дви́гу. Хар. — Порушення сердечне. С. Ж.

Двѣжимо́сть = 1. рухлі́вість. — Рухлі́вість живого срібла.

2. рухо́мість (С. З.), рухо́ме добро́, добро́, худо́ба (переважно скотина), не значне або й зовсім мизерне — збі́жжя (С. Аф.), ма́натки, мизѣрія (С. З.), злі́дні. — Скину кожух з себе, буде вшитъся й похмедить ся й чумакові не журить ся, що пропив добро. н. п. — Не зойрай синові худоби, збери йому розум. н. пр.

Двіжимвий = 1. рухóмий, рухавий. — **Двіжимвое імущество** = д. **Двіжимвость** 2. — Шати і всякі убори і всі інші речі рухомі. Ст. Л.

2. зрушений, порушений.

Двоє = двоє, двоєчко, двоїко́, дво́х. — А у його та було двоїко діток. н. к. — Нас було двоє. Прав.

Двоєбрачіє = дру́гий шлю́б.

Двогла́вий = двохо́ловий.

Дводушіє = лука́вство, хвальши́вство, не щі́рість.

Дводушничать = лука́вити. — Всяк, хто не може, той дуже скрипить, хто не лукавить, той ззаду сидить. Сковорода.

Дводушный = лука́вий, не щі́рий, хвальши́вий, позаві́чний, позаві́чник, ця.

Двоже́нець = двужо́н. (Мирний — Хіба реву́ть воли.)

Двозубе́ць, рос. *Bidens* = череда́, собачкі, собачі репяхі́, стрі́лки. С. Ал.

Двоєкрати́ = двічі.

Двоєкрати́ный = двохо́разовий.

Двоєлі́стникъ = д. **Бѣлокопы́тникъ**.

Дво́и = дво́є, дво́єчко, два, дві́, дво́х, па́ра. — **Дво́и са́ни** = дво́є сане́й. (Про паристі речі) — **Дво́и па́ри**. — **Дво́и сапо́ги** = дві́ па́ри чо́біг.

Дво́йка = па́ра, (в картах) — дві́йка. —

Дво́йка лошаде́й = па́ра ко́ней.

Дво́ильный = перебо́нний. — **Д. кубъ** = ле́мбик. С. З.

Дво́йни = дво́йня́та, дво́єшки, бли́зня́та, бли́знюкі́. (С. Ш.).

Дво́йникъ = дво́йник. — Його батькові перед смертю дво́йник являе́сь. н. о.

Дво́йнички = д. **Дво́йни**.

Дво́йничникъ = бли́зня́, тко, бли́знюк. С. Ш.

Дво́йно́й = дві́йний, дво́їстий, подві́йний. — Подві́йні ві́кна. — Тепер я чу́ю в собі подві́йну си́лу. Фр. — Черво́них зо́лотих подві́йних сі́м. Ст. Опис. Кієв. Ст.

Дво́йна = 1. па́ра. 2. д. **Дво́йни**.

Дво́йственно = вдво́є, удво́є. С. Ш.

Дво́йственность = дві́йність, подві́йність.

Дво́йственный = дві́йний, дво́їстий, подві́йний, двозна́чний.

Дво́ить, ся = 1. дво́їти, ся, подво́юва́ти, ся. — В очах йому́ подво́юєть ся. (Про обкла́дки)

2. перега́няти (через ле́мбик).

3. перебо́рюва́ти, ся (вару́є землю).

Дво́йча́тка = 1. бли́зня́та, бли́знюкі́ (ко-

ли річ про ово́ці або інші речі, що по дво́є вку́п, на пр. орі́хи, горшкі то-що)

2. дво́йча́тка (пага́йка).

Дво́йча́тый = дво́йча́стий, дво́їстий, подві́йний, па́ристий.

Дво́ре́цкій = кле́шник, (стар.) — ша́фарь.

Дво́ре́ць = дво́ре́ць, пала́ц, пала́ти. — От приходіть він у ца́рський дво́рець. н. к. — І на ске́лі крутобо́кій з му́р крі́лких пала́ц висо́кий. В. Ш.

Дво́ри́ть = ща́стити, ве́стись. — Не дво́ри́ть е́му́ = не веде́ть ся, не ща́стить.

Дво́ри́никъ = дві́рник. О. С.

Дво́ри́ничка = дві́рничка.

Дво́ри́чий = дві́рницький, дві́рників.

Дво́рня = дві́рня, дво́раки́, че́лядь.

Дво́рно́й = дво́ро́вий.

Дво́ро́вый = дво́ре́ський. — **Дво́ро́вый че́лові́къ**, дво́рова́я дѣ́вка = дво́ра́к, дво́рка. — Один чо́біт на підко́ві, а дру́гий на ко́рку; а хто хоче ли́ха зна́ти, то засва́тай дво́рку. н. п.

Дво́ро́цво́ый = дво́ро́цевий, пала́цо́вий.

Дво́рь = 1. Дві́р (Ца́рська ро́дина і дво́раки; Ца́рь і його́ рада).

2. дві́р, дво́рище, подві́рря, надві́рря. — А в мого ба́тенька дві́р над водою́, сад над горою́. н. п. — Ді́ти бі́гали по подві́ррю. К. З. о Ю. Р. — Бу́ла у нас і ха́та добра і дво́рище чима́ле. п. о. — За́дній, че́рний дво́рь = за́дві́рок. — **Посто́яльній дво́рь** = заї́здний, заї́зжий, посто́яльній

дві́р, заї́зд. — **Ско́тний дво́рь** = о́бора, загі́н, за́города, коша́ра. — Сі́мсот во́лів в обо́рі. н. п. — То́бі, ма́ти, но́вій обо́ри, ми́ні дава́й рябі́й коро́ви. н. п. — Сі́ всі́ бу́ли в дру́гим заго́ні, як би ло́шата або ко́ні. Кот. — Забра́в ся як вовк у коша́ру. н. пр. — **Взо́йде́ть со́лнце** и

къ на́мъ во дво́рь, н. пр. = і́ в на́ше ві́кноще засьві́тить со́нце. н. пр. — **Взя́ть за́ята во дво́рь** = у при́йми́ взя́ти. — **Дво́рь** або дво́рь = дві́р з дво́ро́м, ря́дом. — **На дво́рь** = на дво́рі.

— **Не ко́ дво́ру** = не годі́ть ся, не підхо́дить, не до ді́ла. — **Со дво́ра** = зна́дво́ру. — **По́ра́ гостя́мъ по дво́ра́мъ** = час до до́му.

Дво́рянинъ, дво́рянка = дво́рянин (С. Аф.), шля́хтич (С. З.), пан, дво́рянка, шля́хтя́нка, па́ні.

Дво́ряни́тися = па́їти, запа́ніти, па́но́шити ся. — Сиді́ть ми́ла, запа́ніла —

- чорт'ма дров ні поліна. н. п. — З панами спізнався, та й паночить си. Ган. Барв.
- Дворя́нскій** = дворя́нський, (С. Аф.), шляхетний (С. З.), шляхетський, панський. — Бо я панського роду, я дворянського роду — не ходила боса з роду. н. п.
- Дворя́нство** = дворя́нство, шляхетство, шляхта (С. З.), панство.
- Двоі́родний** = двоі́ри́дний. — **Д. братъ, сестра** = брат, сестра у первих, в первих. — Василь бабі сестра в первих. н. пр. (в жарт про дуже далеких родичів).
- Двоі́кий** = 1. дво́йкий, двоі́стий, подвійний.
2. двозна́чний.
- Двогла́вий** = д. Двогла́вый.
- Двогоди́чний**, дво́годо́вальный = двохлі́тний, дво́ри́чний.
- Двого́рбий** = дво́го́рбий.
- Двогри́венникъ, ный** = д. Двадцятико́нечникъ.
- Дводі́нний**, дво́дні́вний = дводе́нний. С. Л.
- Дводо́льний**, бот. Dicotyledones = дво-частко́вий.
- Дводо́льний** = дводе́нний.
- Двузу́бець** = д. Двоезу́бець.
- Двубо́лка** = біда, бідка. — Поїхав бідою. С. Ш.
- Двуконі́тний** = ра́тинний. (Про животи-ну, що має ратиці.)
- Двукри́лий** = двокри́лий.
- Дволи́чний** = 1. (про тканину) — мі́шбоний, одмі́тний. — Воно одмітне — зараз то буде сіре, а то біле. Хар.
2. лука́вий, не щі́рий, хвалы́швий, позаві́чний.
- Дволи́шневий** = д. Дволи́чний 1.
- Дволю́бастний** = д. Дводо́льний.
- Дволю́бтний** = д. Двогоди́чний.
- Двоми́сячний** = дво́хмі́сячний.
- Двуно́гий, двуно́жний** = двоно́гий, дво-но́гий.
- Двупо́лий** = (Hermaphrodite) = дво-сна́стий.
- Двосло́жний** = двоскладо́вий. Гр. Ого-новського.
- Двусме́ленность** = двозна́чність.
- Двусме́ленний, но** = двозна́чний, но, річ на двоє, і сак і так.
- Двусна́льний** = подвійний. — Подвійне ліжко.
- Двуство́льний** = подвійний. — Двуство́лка = подвійна рушниця.
- Двуство́рчатый** = дво́йча́тий, двоі́стий,
- подвійний. — Приїжає козаченько під ворітчка: дво́йча́ті ворітчка одчиняли си н. п.
- Двусторо́нний** = двобо́кий, обопі́льний, обобо́льний. (С. Л.).
- Двусме́нодо́льний, двусме́нолі́стний** = д. Дводо́льний.
- Двухгоди́чний** = д. Двогоди́чний.
- Двухкопéчнийъ** = дві копійки, сьомак.
- Двухкопéчний** = дво́хкопéшний.
- Двухмачто́вый** = дво́хщоглі́й. — Двох-щоглі́й корабель.
- Двухне́дільный** = дво́хтижне́вий.
- Двухо́хлый** = дво́чубий.
- Двухза́тáнный** = на два по́верхи (про будову).
- Два́на́дцать** = два́на́дцять.
- Дві́сти** = дві́сті, дві́ста.
- Де** = мов, мовляв.
- Дебе́лый** = дебе́лий (С. Аф.), товстий, гладкий, твердий, мі́цний.
- Дебоши́рить** — бешкетува́ти, шурубу́ри-ти, бу́чу збива́ти, шибеничати, гала-бу́рдити.
- Дебоши́рь** = шибеник, шибай-голова, гульта́й, галабу́рдник (гал.), урейголова́.
- Дебо́шь** = бешкет, бу́ча, гармі́дер, ко-лотне́ча. — Наробив такого бешкету, що крий Боже! — Підняв таку колотнечу, що нічим його не вгамуєш.
- Дебрь**, частіше мн. де́бри = не́тря, пу́ща; байра́к. — По пуцям, по петрим жовту кість жвакували. н. д.
- Де́верь** = дівер, шва́гер.
- Девесі́ль**, рос. *Inula Helenium* L. = диво-сі́л, омáн. — **Девесі́ль бѣ́лый**, *Carlina vulgaris* = одка́сник. С. Ан.
- Деві́зь** = га́сло. — В мене га́сло: без хитро́щів на сві́ті пробува́ти. К. Ш. Т.
- Девяно́сто** = девяно́сто.
- Девяте́рикъ** = девяте́рик.
- Девяти́льникъ** = рос. 1. *Achillea nobilis* L. — дере́вій, крива́вник, серпо́різ. 2. *Tanacetum vulgare* L. — навро́тич, пі́жмо, пі́жма, приворо́тень, корова́й, навро́-тень, навро́тиш. С. Ан.
- Девя́тны** = девя́тны (Поминки в 9-й день).
- Девяти́сьль** = д. Девесі́ль.
- Девя́тка** = девя́тка.
- Де́вять** = де́вять, де́вятеро. — **Де́вять сь полови́ной** = ші́деся́та. — Ой не сам Запорожець іде — девятеро коней веде. н. п.
- Де́вятьсо́тъ** = девя́тьсо́т.
- Де́готни́ца** = мази́ця. — Против дрюки і ва́жниці і з дьогтем мази́ці. н. п.

Дѣготь = дьоготь, (коло осі) — колѡ-мазь, каляниця. — Пані, як пані, та до підшов коломазь пристала. н. пр.

Дегтянікъ, дегтярница = д. Деготніца.

Дегтірка = 1. бочка з дьогтем.

2. рос. *Conium maculatum* L. = блекотá, сікавка, свисту́ля. С. Ав.

Дегтіща = колѡмазь, каляниця. (Пр. див. під сл. Дѣготь).

Дегтярникъ = дѣгтар, смоляр.

Дегтярный = дьогтьовий.

Дегтярня = дѣгтярня (де гонять дьоготь).

Дедѣля, дедѣлюшки, рос. *Heracleum sibiricum* L. = борщ, борщівник, козел. С. Ав.

Дежурить = днювати, чергувати ся.

Дежурный = черговий, стійчик.

Дежурство = черга, стійка. — Або на стійці козаки. Їот.

Дезертировать = утікати (з війська).

Дезертиръ = утікач (військовий).

Декабрь (календ. місяць) = декабрь, ступень.

Декламировать, декламаторъ = деклямувати, декляматор (Укр.), про вірші — віршувати, віршувальник.

Декѡтъ = докохт (відвар з корінців).

Декорація = лаштунки, кунштація.

Декрѣтъ = наказ.

Делікатный = делікатний, тендітний; квѡлий; звичайний, ввічливий. — Тих голосів тендитно чулих. — Моя пані любязна, ввічлива. С. З.

Дельфинъ = *Delphinus* — морська свиня.

Демократія = народоправство. (Костомарів).

Демократъ = народовець.

Дѣмонскій, дѣмонъ = д. Бѣсовскій, бѣсъ.

Деморализировать, ся = деморалізувати, ся, здеморалізувати, ся, розледащити, зледащити, розбѣсити, ся, розгидити, ся.

Дѣнежки = грѡшки, грошенята. — Носив качки і курчата, носив таки й грошенята. н. п.

Дѣнежникъ = гаман, гаманѡк, гаманець, калітка, кисá. — На що тим Німцям цілини, коли у їх повні гамани. н. пр. — Лікарям чи допоможеш, чи не допоможеш, а калітка роззявись. н. пр. — В кого віл га коса, в того й грошей киса. н. пр.

Дѣнежный = 1. гошѣвий, грѡшний, грѡшѡвий. С. З. — Дякуем за гостинець грѡпшевй. Л. В. — Штраф знатний грѡшний до скарбу платити. Скоропадський. С. З. — Роспитати ся о ґрунтах, сіножатях, сумах

грѡшѡвих. Б. Н. — Это вопрѣсь дѣнежный = се річ грѡшѡвá. — Дѣнежное посѡбіє = поміч грішми. — Дѣнежное възькánіє = штраф, грѡшѡва кáра.

2. грѡшовитий. С. Аф. — О, він чоловік грѡшовитий — у його грошей, як у жидá вошей. н. пр.

Дѣнѣкъ = денѡбѡк, днінка.

Денница = сьвітання; рання зоря, сьвітѡвá зоря. — Я не спала і не слала ся, сьвітѡвої зорі дожидала ся. н. п.

Деннощѡно = день і ніч, в день і в ночі.

Денно́й = дѣнный, днѡвий, днівний, днѣвий.

День = день, дніна, днінка. — Бѣлый

день = сьвітання, дѡсьвітѡк, білий

сьвіт. — Проспáлъ до бѣлаго дня =

дѡсьвітѡу проспáв. — День дѣньскѡй =

увѣсь день, цілий, цілісенський день,

увесѣдѣнички. — Днѣмъ = у дѣнь. —

День въ дѣнь, дѣнь на дѣнь = що дня,

дѣнь крѣзь дѣнь. (Ман.). — День за

дѣнь = з дня на дѣнь. — День ото

дня = день по дню, з кожним днем.

— День идѣтъ за днѣмъ = день по

дню минáє. — Дѡбраго дня! = добрі-

день! — Яке добридень, таке і помогай

бі. н. пр. — Кáждый дѣнь = що дня,

що в Бѡга дѣнь. — Не що дня пошпиа-

там Дмитрова субѡта. н. пр. — Що в Бѡ-

га дѣнь усе голову їсть. (Номис.) — Трѣ-

тьяго дня = позавчѡра.

Дѣньги = грѡші, (багато) — грѡшá,

(в жарт) — купило. — Мѣдныя, серѣ-

брянныя дѣньги = мідні, мідякі,

срѣбні грѡші. — Наличныя дѣньги =

готѡві грѡші, готівка (гал.). — Быть при

дѣньгахъ = мати грѡші. — Онъ тепѣрь

при дѣньгахъ = у його тепѣрь єсть

грѡші. — За дѣньги = за грѡші, за-

платно. — Безъ дѣнегъ = без грѡшей,

дáрма, дурно, за тák грѡшей. — Купив

собі бѣду, та за свої грѡші. н. пр. — Хоч

в годові пусто, та грошей густо. н. пр. —

Росказують, що Кеерке тим обіщав грѡшву,

хтоб видунав йому утіху ще нову. К. Д.

Ж. — Купи! купило притупило. н. пр. —

Купив за готѡві грѡші. — Заплатив готів-

кою сто р, а на сто вексель дав. — Дѣ-

негъ — кұры не клюѡтъ = грѡшей до

смѣтку (К. З. о Ю. Р.), грѡшей — як

у жидá вошей. н. пр.

Дѣньжѡнки, дѣньжáта = грошенята, грѡ-

шки. С. Аф. З. Л.

Депутатъ = депутат, посланецъ, посолъ (гал.), **ХОДАК** (від сільської громади). — Послянци ні бють, ні рубаютъ. п. пр. — Вибрали ходаків, щоб вони огляділи землю і роспятали ся. Чер.

Дербá, дербина = цілина, новина (вперше з'орана або скопана).

Дербенникъ, рос. Lythrum L. = твердіяк, залізникъ чорний, червоний, польові васильки, підберезник. С. Ан.

Дербуватъ = скібувати (верхній шар цілини).

Дєрганіє = смікання, сіпання, шарпання, тріпання, тріпанія (С. Ш.), про волося і піра — **скубка, скубання**.

Дєргалка = **кльочка** (смикати сіно з стога).

Дєрганецъ, дєрганцы, дєргань = **плоскінь**.

Дєргать, ся, дєрнуть = смікати, смикнути (С. З.), сіпати (С. З.), сіпнути, тіпати, ся, шарпати, шарпнути, рвати, ся, (найбільше про волося і піра) — **скубти, скубати, скубнути**, (тільки про волося) — **чубити**, (про льон і коноплі) — **брати, рвати**. — А він забіг з заду, та й смикнув за плахту. — Чую я хтось сіпає мене за рукав. — То вирне, то пірне, то сіпне, то смикне. Гул. Ар. — Хто йде, горох скубе. Гул. Ар. — То з боку ускубить, то з переду подунить. Гул. Ар. — Хто кого любить, той того чубить. п. пр. — Розмордував ся, аж губи йому тіпають ся. — **Дєрнула мене нелєгкая** = **наддав мінї нечистий** (Ном.). — **Дєрнуть водки** = смикнуть горілки, дмухнув. — За яром брала льон, брала конопельки, не вдала ся па роботу, як на витребеньки. п. п.

Дєргачъ, пт. Ballus crex = **деркач**. С. Аф. З.

Дєргота, мед. Spasmus = **көрчі, перелогі** (на виду) — **мішки**.

Дєргунъ = д. **Дєргачъ**.

Дєргъ = смик, сіп, скуб, шарп! — А він його за погу смик. С. З.

Дєревей, рос. Achillea millefolium L. = **дєревій, серпоріз, кривавник**. С. Ап.

Дєревенскій = **сільскій, селянскій**. — Ти пан Возний, тобі треба не мене сільську. Кот.

Дєревенщина = **мугірь, мугіряка** (про незвичайного, грубого).

Дєревня = село, сельцє, слобода, слобідка, хутір. (По рос. дєревня — таке село, де не має церкви).

Дєрево = **дєрево**, (одно) — **дєревіна**, здр. — **дєревецє**, (зрубане і наготоване на будівлю) — **дєревня** (С. Аф.), **дєревіна**,

(зрубане без гилок) — **колóда, дуб, дубок**, (і обтєсане з боків) — **балка**, (лісове) — **лїсовина, (садове) — садовина**, (липове, березове і т. д.) — **лїпина, березина** і т. д., (сухе на пні) — **сухостій**, (сухе зрубане) — **сушняк** (С. Л.), **сушняк**, (роздвоєне в горі) — **розсоха**, (з гулями) — **гулюватє**, (посажене) — **посадина, посадка, посадкі**, (очищенє від кори) — **лєпїж**, (частина дерева з низу до гилок) — **окорєнок** (С. Л.). — Навалив дєреві, так що на дві хати буде. С. Аф. — Одним кінець привязав до дуба, а другим до другої якоїсь дєревіни. К. Х. — **Онъ дєрево дєревомъ** = **він як пєнь той**.

Дєревішка = **сельцє, слобідка, хуторєць**.

Дєревіяга = **калатало** (що чіпляють на шию коровам, щоб легше одшукати).

Дєревіянітъ = **шашель**. С. З.

Дєревіяністий = **дєревічатий**.

Дєревіяний = **дєревіяний**. — **Дєревіяная башка** = **дурна голова, кабак**. — **Дєревіянный тулунъ** = **домовїна, труна**. — **Дєревіянное мáсло** = **олива**. — Правда як олива — завжди на верх вийде. п. пр. — **Дєревіянная надлїя** = **дєревіяні вїроби, дєревія**. — Мужик хотїв вєзти продавати дєревію (колєса, вила то-що).

Дєревіятъ, дєревітъ = **дєревіяїти, дубїти, коцубїти**, (тільки про тіло) — **тєрпнути**. — Пшшу, поки аж рука починає терпнути. С. Ш.

Дєревіянка = 1. **дєревіяшка** (кружечок дєревіяний для гудзика).

2. **дєревіянка, мїлиця**. — Шкандибає на мїлиці. К. Ш. — Дайте мїлиці підпирати ся, піду до дївчини женихати ся. п. п.

Дєржава = д. **Госудáрство і Владїчество**.

Дєржалєнь = **балєси** (С. Аф. З. Л. Ш.), **пóруччя, пóручнї** (С. Л.), **бильця** (С. Л.).

Дєржалка, дєржало = (шаблі, мечá, мїгли черпака то-що) — **дєржалло, дєржак**, (ціпа) — **ціпїлно**, (кочерги) — **кочержилно**, (сокири) — **топорїще, топорїсько**. (С. Л. — Рубай, сину, єсенню — буде кочержилно п. п. — Як утопає, сокиру даває; а як порягують, і топорїща жалує п. пр. — Загубивши сокиру, добре й топорїсько. п. пр.

Дєржаніє = **дєржанія, тримання** (С. Ш.).

Дєржатъ, ся = **дєржати, ся** (С. Аф.), **тримати, ся** (С. Л. Ш.); **мáти**. — Держи з заду, бо упаду. п. пр. — На Бога складай ся, а розуму тримай ся. п. пр. — Дочку тримай в дому, ще й заплати кому, щоб

взяв біду з дому. н. пр. — То така правда, як воша кашляє, а припичка тримаєть ся н. пр. — До Сьвятого Духа тримай ся кожуха. н. пр. — Маємо тримати тую науку, которую нам подали Сьв. Отці. Б. Н. — Треба все мати про запас. —

Держать за замкомъ = під замком держати. — **Д. въ пам'яті** = пам'ятати. —

— **Д. въ тайні** = тайти. — Таїла від Бога, та чортіві сказала. н. пр. — **Д. парі** = закладати ся, у заклад, об заклад бити ся. — Він усе закладав ся, та без штанів і зостав ся. н. пр. — **Д. на умі** = мати на мислі, на думці. — Скажи, мое серце, що маєш на мислі. н. п. — **Д. пость** = постувати, пістикувати. С. Л.

— **Д. себ'я** = поводитись. С. З. — Він добре поводить ся. — **Д. себ'я опр'ятно** = ходити чепурно, охайно. — Не жури ся, мой нецько, ходить Ляшок чепуренько. н. п. — **Д. совіть** = радитись, раду радити, радовати. (К. Ч. Р.). — Чи там раду радая, як на Турка стати. К. Ш. —

Д. чьо стору = тягти за кого руку. — Він за його тигне руку. — **ержи кармань!** = чорта з дв'я, завтра з мішк'ом! — **Д. прав'є, л'єв'є** = бері, верні на право, на ліво, цоб'є, цоб! —

Д. ўхо остро = гляді-но, бережись.

Держка = 1. голубник.

2. табун голубів.

Дерзать = осьмілюватись, відважуватись, насьмілюватись, важити ся. (С. З. Л.). — Аби не важив ся. С. З.

Дерзкій = сьмілий, сьміливий, відважний; грубий, нахабний. — **Дерзокъ на руку** = задирака, задиракуватий, битливий. (Мал.) — **Д. на язъкъ** = грубіян.

Дерзновенный = відважний.

Дерзость = 1. відвага, сьміливість. — Відвага мед — вино пє, відвага і кайдани тре. н. пр.

2. грубіянство.

Дермо = 1. кал, післід. 2. гній.

Дермопр'ятъ = гівночїст, золотарь.

Дёрнуть = д. Дёргать.

Дёрнь = дерен, дершина. С. Аф.

Дерюга, дерюжина = рядн'о (С. Л.), ряднина (С. З.), рядовина, рядюга, (для мішків) — міховина.

Дерюжный = рядняний, рядюжний.

Дераба = 1. пт. Corvus graculus — соя. — Ой пошлю я сою по милую свою. н. п.

2. рюкса, плакса, крикса, рева.

3. забіяка, задирака.

Дерябка = рос. Galium Aragine L. — дерев'я, липчїця, липець, мокрець. С. Ап.

Дерябить, ся = брати, ся, скребти, чухати, чухмарити, ся.

Дерябнуть = бацнути, зацідіти, затопити, оперічити. — Затопив по пиці. — Зацідив в ухо. — Оперічив батогом.

Десаить = висадка (війська на суходіл).

Десертъ = ласощі, заїдки, (С. Л.), лагоміни, приємаки. (С. Л.). — І ласощі все тільки їли: сластьони, коржик, стовпці. Кот. — Книші, вареники і всякі лагомишки. С. З.

Дескать = мов, мовляв. С. Л.

Десна, мн. дєсны, Gingiva = ясна (С. Л.), ясла, ясли. (С. З.).

Десница = права рука, правіця. (К. Св. П.)

Деспотизмъ = деспотство (К. Краш), самовласть.

Деспотъ = самовластець, дєспот, душман. — Там брату брат і рідний батько сину на шию душманом лихим їдає. К. Б.

Дестъ = десть (С. З), лібра. С. З. Пав. — Лібра паперу (24 аркуша). — Папіру лібер пять. Ст. опис. Кієв. Ст. — Псалтирь дествовая друкованая. Опис Луц. Брат. С. З.

Десятеричный = десятиртий.

Десятерной = десятиковий.

Десятилітний = десятилітній. К. Ч. Р.

Десятїна = десятїна (десята частина чого небудь і міра ґрунту = 2400 кв сажнів),

¼ десятини — упр'уг, ⅛ — пів упр'уга. М'єстечко Опощня — Василепка.

Десятичный = десятиний.

Десятка = десятичка (в картах, жирова) — хрещатка.

Десятникъ = десятиник.

Десятский = десятицький.

Десять = десять, десяток, дєсятеро, (трохи більше десяти) — КІЛЬКОНАДЦЯТЬ.

— А меновите особ кільконадцять. С. З. — **Десять тисячъ** = сто сот.

Десятью = в дєсять разів, дєсятьма.

Деталь = подробиця, дрібниця.

Дефилея = тісняна.

Дефицитъ = недобір, недостача.

Дехт'ярка, рос Conium maculatum L. = блекота, сикавка, свистуля. С. Ап.

Дешевенкий = дешевенцький.

Дешев'єхонекъ, хонько = дешевісінький, дешевієйнько. С. Ап.

Дешевізна, дешевізнъ = дешевина, дешевія. С. Л.

Дешевіть = дешевіти (С. Аф.), таніти (Прав.). — Що се ти мій товар таниш? С. З.

Дешевле = дешевше (С. Аф.), дешевш, танше.

Дешевый = дешевый (С. Аф.), таный (Гал.). — Тале мясо пси їдять н. пр. С. З.

Дешевѣтъ = дешевшати (С. Аф.), дешевіти, таніти, танішати (Гал. Прав.). — Акції подешевшали. Як. — Хліб таніє тай таніє. С. З.

Джиготовать = герцювати, вигравати (конем)

Джигітовка = гёрць, герець. — Золотаренка на герцю з мушкета у погу пострелено Л. Сам.

Джигіть = герцювник.

Джинъ = горілка (яловцѣва).

Диванъ = канапа, канапѣя, здр. — кананка, (без спинки, — тапчан, тапчанина. С. Ш.

Дивачить = чудасійничати, кумедничати.

Диверсія = веремія. — Диверсію провадять = крутити веремія. Кот.

Дивіть, ся = дивувати, ся, чудовати, ся, дивом дивувати, ся. — Багач дивуєть ся, чим бідний годуєть ся. н. пр. — Хто ведикого не бачив, той і малому дивуєть ся. н. пр. — Кому не довелось в Севілях пробувати, не довелось, мовляв, і дивом дивувати. К. Д. Ж. — Чудує генерал, дивлячись на хлопця (Стар.). — Чудуючись, витріщив очі С. З. — І сьому чуду дивуєм ся. С. З.

Дівний, по = 1. дівний, дивозний, дивочний, чудний. — І слухала як молодий дівочний зять той говорив. К. Ш. Т. — Чудне діло. — Усе йому здавало ся дивним.

2. чудовий, чудовний, гарний. — А на самім чолі сів чудовний сьвіт: там із новим старий зіходив ся Завіт. К. Д. Ж.

Діво = діво, дивовіжа (С. Аф. З.), чудо, (кумедне) — чудасія. — Диво, що у пана жінка гарна. н. пр. — Скупий жидюга дав би гривню, щоб позирнуть на ті дива, та чорта з два! К. Ш. — Ой ти дядько Мосію, чи бачив ти чудасію, що на дубові свини півздо собі ізвела. н. п. — Та тут чудасія, моспане Гоголь. — Діво дівное, ізъ дівъ діво = чудо-диво, на прбчуд діво. — Та сон же сон на прочуд-диво мінї приснив ся — найтверезіший би упив ся. К. Ш. — Діву дался, дівомъ дивілся = дівом дивував ся, здивував ся. — Великим дівом дивували, один до одного словами промовляли. н. д. — Діви бы = ну нехай би, ну вже коли б. — Ну нехай би вже що путне.

Дивовать, ся = д. Дивіть, ся.

Дизентерія = червінка, кривавиця.

Дикарь = 1. діка людина.

2. одлюдок, нелюд, нелюда. (С. Л.). — Живе якимсь одлюдком.

3. дикарь (камінь).

Дікий = 1. дікий. — Дика яблуня. — Дике поле. — Дікий звир. — Дікі люди. — Дика країна.

2. чудний. — Мінї якось чудно тут. —

Дікоє мѣсто = глушина. — Дікая рябинка, рос. *Tanacetum vulgare* = піжма, піжмо, навротиш, паворотш, приворотень. С. Ан. — Д. перенкъ = д. Бобовникъ 1. — Д. перець = д. Водникъ 2. — Д. петрушка = д. Боліголовъ. — Д. рѣдка = грицики, свербіга (рос. *Bunias orientalis* L.) С. Ан. — Д. яблоня, рос. *Pyrus acerba* D. C. — кислиця. С. Ан.

Діковина = діковина, дивовище і д.

Діво. — Диковина, що собака не ковала. н. пр. — **Въ діковину** = на діво, вдивовижу, на вдивовижу.

Діковинный = дівний, дивозний, дивоглядний.

Дікообразный = дивоглядний.

Дикорастущій = дікий, (про дерево овочево) — дичок, дічка.

Дікость = 1. дікість, діча. (К. Краш.)

2. одлюдність.

Диковать = проказувати, диктувати.

Диктовка = проказування, диктура. — **По диктовкѣ, подъ диктовку писать** = з гóлосу, у диктуру. — Проказав у диктуру децифо. Номис.

Дікіця = вімова, говірка.

Дзень-дзень = дзень-дзень, дзелень-дзелень! — Їдемо по малу, а дзвоник тільки дзень-дзень.

Діра = дірка, здр. дірочка. — **Даносить до діръ** = на дірки зносити.

Діравый = дірявий, здр. дірявенький (С. Аф.), дірчатий.

Дірижировать = правити, орудувати.

Діристый = дірчастий.

Дискантъ = діншкант.

Дискредитировать = дискредитувати (К. Краш.).

Диспутировать = диспутувати. Лев.

Дистиллірованіє, дистилляція = перегін, перегонка.

Дистилліровать = переганяти (горілку то-що).

Дитя = дитя, дитина, дитинча, мн. діти, дитинята, зб. дітворя. — (Мале, як

більше діти звуть одно одного) — ляля, лялечка. — (Що не говорить ще) — немовлятко. (С. З.). — А діточки, яко немовлятки будучи, того не знають. Б. Н. — (Що починає багати) — бігунець. — (Що умерло нехрищеним) — потерча. — (Остання) — мезинець, мезинчик, (в жарт) — вис(ш)крібок. — Грудіое дитя — байстрія, байстріюк, чка, байстреня. — Гріх не байстриюкові, а батькові. н. пр.

Дітятко = дитятко, дитинка, дитинча.

Дифтеріт = обкладкі, обклад, тулі, завалки.

Дичать = дичавіти, дичіти.

Дичець = дичок, дичка. — Прищепив до яблуні дичку.

Дичина = дичина. — На базарі багато було дичини.

Дичити = різніти (в гри або сьпівах).

Дичитсья = багати людей, ховати ся від людей.

Дичокъ = д. Дичець.

Дичь = 1. пуща, діке поле, глушина.
2. дичина. — У нас багато дичини водить ся. — Носом чув, неначе собака дичину. Як.
3. нісенітниця і д. Ахинія, Вадоръ, Галиматія.

Діаволь, діавольскій = д. Бѣсъ, Бѣсовскій.

Діоганаль, ний, но = косіна, укїсний, (С. Ш.), на укїс, косіною, укїсно (С. Ш.).

Діаконица = дяконїха. С. Аф.

Діаконъ = дякон, дякон. (С. Аф.). — Быть діакономъ = дяконувати. С. Аф.

Діалектъ = наріччя, підмова.

Діаметрально = в попереk, в протїн, попереkно. (С. Пар.).

Діаметръ = поперечник (С. Пар.), протїн, протїт. — Млиновий камїнь має три аршини в протїні. — Колесо має 1½ аршини на протїт. Хар.

Діань = долоня.

Діаня = довжина (С. Л.), довжиня (С. Аф.), довгїсть (С. З.), довженїк (Хар. С. Л.). — Довжину і широкїсть шнуром значити. Ст. Л. — Длиню, въ длину = удѣвж(ш), удѣвж(ш)ки, уздѣвж(ш), ки, завдѣвжки, навдѣвжки, вдѣвж. — Було б учити, як лежало в попереk подушки, а як удѣвж, то вже не допоможеь ся. н. пр. — Завдѣвж буде з логотъ. С. З. — Завдѣвж як оця палица. С. Аф.

Діинникъ = 1. довженїк, довжина. С. Л.
2. бѣлка, свѣлок (що кладеть ся вдѣвж).
3. перемѣт (довгий самолет з кільконадцятю удками).

Длинноватый = довгенький.

Длинноволосый = патлатий, патлач, патлань, чубатий, чубань, чубрій, кудлатий, кудлань, пелехатий. — Дай Боже патлатого, щоб було за що скубти. н. пр. — Він був пелехатий. Кот.

Длинногривый = довгогривий.

Длинноклювый = дзюбатий.

Длиннокосый = косатий. — Дівка косата.

Длиннолицый = довгообразий. С. Аф.

Длинноногий = довгоногий, цибатий, цибань, голлатий, цибатень. — Як журавель цибатий.

Длинноносый = носатий, носань, носач.

Длиннооблый = довгобллий.

Длиннорослый = довгий, довготелесий. (С. Аф.).

Длинноусый = довгоусий, довгоусько, довговус, прудиус. (С. З.). — Цур тобі, прудиусе, якї в тебе довгї вуси. н. п.

Длинноухий = каплаухий, довгоухий, ухах. — Свиња каплауха.

Длиннохвостый = хвостатий, довгохвостий.

Длинношей = довговязий. С. Аф.

Длинношерстный = (про овець) — вовнистий, (про собак) — кудлатий, пелехатий.

Длинный, но = довгий, го, (дуже) — довженний, (С. Аф.), довжезний (С. Л.), довжелезний, (про людину) — довготелесий. С. Аф.

Длитель = копотун, маруда.

Длительный, по = довгочасний, довгий; повільний, загаїний, забарлївий, довгочасно, довго; поволї, загаїно. — Загаїна робота. — Лихо швидко приходить, а поволї відходить. н. пр.

Длитель, ся = 1. тягати, ся, довжїти, ся, точити, ся. — Щось довго воно тягнеть ся. — Нехай вік твій довжїть ся до правнуків. С. Л. — Точила ся довга година.
2. гїяти, ся, барїти, ся, бавити, ся. — Деякі, гаючись, не дбали, то ті в лїсі загївали. н. п. — Коли б тобі, як тепер мїні, дївчинї небозї, то ти б не барив ся в великій дорозї. н. п.

Для = для, за-для, про. — За-для такої потреби. — Прощу суда — нема суддї про мене. К. Иов. — Для чого = для чого, на що, навїщо, чому? — Чому ти не послухав ся, як тобі казано? — На що се так робиш? — Для того что... = бо, тому, через те, затїм що. — Нє для чого = нема чого, нічого. — Нема чого дар-

ма ходити. — Для продажи = на про-
даж. — Повіз на продаж. — Везе рибу та-
ловірку на продаж до дому. К. Ш.

Дневальної = черговий, стійчик. (Кот.).
Дневальне = черга, стійка. — Або на стій-
ці козаки. Кот.

Дневать = 1. днювати. С. Аф. Л. — Він
у неї і днює й почує.

2. одбувати чергу (на стійці, на варті
або якій службі цілу добу — 24 години).

Дневка = переднівка.

Дневнийк = дієвник, денник.

Дневной, дневний = денний, дієвий,
дньовий, дінний, дівний. — Я їхав
денним поїздом. Хар. — Бешиха дінна, бе-
шиха полуношна. н. зам.

Днемь = у день, за дні.

Дно = дно, здр. — денце, поб. — дні-
ще. — Ми вже не в одній чарці денце ба-
чили. — Вверхь дномь (перевернуть) =

до горі ногами, шкереберть. С. З. —
Дно вставити = заднити, приднити. —

Оце заднив бочку, тай поїду по воду. —
Карабель заднила, тай на Дунай пустила.
н. п. — Дно экинажа = подення. — Ко

дну = на дно, на спід. — Вергли бан-
дурочку на Дунай глибокий, та узяла бан-
дурочка на спід потопати. — На днѣ =
на дні, на споді. — Сьорбайте, хлопці,
юшку, а риба на споді. н. пр.

Днѣть = дніти. — Іде козак од дівчини,
починає дніти. н. п.

До = 1. до, аж до. — Зранку і до ночі.

— До каких порь = доки, докіль, до
якого часу. — Та доки ти питимеш? —

До пори до времени = до якого часу,
поки-що. — Та до якого часу Бог милу-
вав. — До сих порь = досі, до сього

часу, до сібі пори. — Відколи та й досі
не має. — Дотѣх порь = доти, поти,
дотіль. — Доти пив, поки не напив ся. —

До того, что = аж.

2. до, перед. — Се було днів за десять
перед весіллям. — Се було ще до Різдва.

3. коло. — Було там коло двадцяти чо-
ловіка.

Добавить, добавлять, ся = добавити, до-
дати, долучити, доточити, докласти,
прикинути, добавляти, ся, додавати

і т. д. — А до сього ще додав, ніби-то...
— Коли б хоч трохи прикинув, я б продав.

Добавка = додаток, додѣча, додавання,
добавка. — Ще треба добавки, бо не ви-
стачить. С. Л.

Добавокь = додаток, додѣча.

Добавочный = додатковий, добавочний.
Добаклунничать, ся = добайдикувати,
ся.

Добалагурить, ся = добалакати, ся, до-
базікати, ся.

Добарить, добарничаться = допанувати,
ся.

Добаловаться = додурити ся, допусту-
вати ся.

Добавальтяться = дохвалити ся.

Добездѣлничать, ся = добайдикувати,
ся, долодарювати.

Добивать, ся, добить, ся = добивати, ся,
добіти, ся. — Добити налю. — Били, по-
ки до смерти не добили. — Послїдні палі
добивають ся.

2. добувати ся, домогати ся, доходи-
ти, допомогати ся (Ман.), допевняти
ся, доправляти ся, добути ся, домогти
ся, дійти, допевнити ся. — Нігде нічого
не добув ся. — Почав він доправляти ся
вернути свою хату. — Він таки колїсь
свого дійде. — Допевняй ся, отамане, до-
певняй ся плати, — як не будеш допевняти
ся, будемо втікати. н. п.

Добирать, добрать, ся = 1. добирати, до-
брати, ся.

2. добувати ся, доставати ся, дохо-
дити, добути ся, достати ся, дійти,
допхати ся, дотягти ся, доплентати
ся, доплуганити ся. — До дому достав
ся. — Як би достать ся туди? н. к. —
Левде доплауганились до села. — Добратья
до смѣсла = дорозумовати ся. К. З.
о Ю. Р.

Добить, ся = д. Добивать, ся.

Доблестный = мужний (С. З. Пар.), від-
важний, лицарський.

Доблесть = мужність (С. Пар.), відвага,
лицарство.

Доболтаться = добалакати ся, допащи-
кувати ся (С. Аф.), добрехати ся.

Доборанивать, ся = доскорожувати, ся,
доволочувати, ся.

Добороздѣть = (ралом) — доралити, (плу-
гом) — доорати.

Доборь = добір.

Дображничать = допїти ся, догуляти ся.
— Допив ся до того, що й запедужав.

Добрапиться = доляяти ся.

Добрасывать, добросить = докидати, до-
кинути. — Відсея не докинеш. — Доки-
дати стога.

Добрать, ся = д. Добирать, ся.

Добренькій = добренький.

Добре́ті = дотягти́ ся, добре́ті, доплента́ти ся, дочвала́ти, доча́пати ся, допха́ти ся, доплуга́нити ся. — Вулкан до кузні дочвалавши, будить зачав всіх ковалів. Кот. — Леде доплуганив си до дому. — Доки доплентавсь до хатини. К. Ш.

Добри́вати, добри́ть = догóлювати, догóлити.

Добро́ = 1. добро́, до́бре діло, добро́дїйство. — Нїть худа без добра́, н. пр. = ли́хо не без добра́, н. пр. — По до́бру по здоро́ву = з Бо́гом, щасливо, добром. — З Богом, Парасю, хліба з'ївши. н. пр. — По до́бру ли живешь, по здоро́ву? = як ся ма́ете, чи живе́нкі, здорове́нкі?

2. добро́, худо́ба, збіжжя. — Багато у його добра: отладе, хутра і срібла. Греб. — Не збирай силюи худоби, збери йому розум. н. пр. — Чужимь до́бромь подно́сїть ведромь, н. пр. = до́бре чужими пирога́ми ба́тька помина́ти. н. пр.

3. до́бре, гара́зд. — Добре тому багатому. К. Ш. — Вимети хату гаразд. С. Аф. — Ну, добре, знатимеш почім кїви́ лиха! — Добро́ пожа́ловать = про́симо, милості про́симо, про́симо до ха́ти, до госпо́ди.

Доброво́лець = доброво́лець, охóчий.

Доброво́льний, но = доброво́льний, но, доброхі́тний, но (С. З.), охóчий, че (С. З.), доброхіть, ю, самохіть, ю (С. З.), по своїй во́лі, з до́брої во́лі. С. Л.

Доброду́їть, ся = 1. добродя́жити, доволóчити ся, дома́ндрува́ти ся.

2. доброді́ти і т. д. д. Добре́ті.

Доброду́шіє = до́брість, доброду́шність, щіри́сть.

Доброду́шний, но = до́брый, доброду́шний, добросерде́шний, щіри́й, доброду́шно, серде́шно, щіро.

Доброду́тель = 1. цно́га (С. З.), чесно́та. (Гал.) — Моя цвота лучче твого злота. н. пр. — Лучче цвота в болоті, ніж нецвота у золоті. н. пр.

2. добро́, до́бре діло, доброді́йство.

Доброду́тельний, но = цнотли́вий, во, доброді́йний, но. — Гей, музо, паночко цнотлива! Ходи до мене погостити. Кот. — Чого би кождому цнотливому не належало чинити. С. З.

До́броє = д. До́бро 2. — Хто поживе мое добро? К. Ш.

Доброжелáтель, ни́ца = доброхі́т, ка, доброді́й, ка.

Доброжелáтельность = жичли́вість, жичли́вість (С. Л.), доброхі́тство.

Доброжелáтельный, но = доброжичли́вий (Л. Сам.), жичли́вий, жичли́вий (С. З. Л.), доброхі́тний. (С. Л.). — А я бідний, нещасливий, ніхто міні не жичливий. н. п. Доброжелáтельство = д. Доброжелáтельность.

Доброжелáтельствовать = до́бра хотіти, жичити, зичити (С. З. Л.), сиріяти. (С. Л.).

Доброка́чественный = до́брый, добря́чий. Добропра́віє, добропра́вний = д. Благо́нра́віє, благопра́вний.

Добропо́рядочный, но = до́брый, ре, добря́чий, че, пúтний, пúтящий, до пúття, дола́дний, до ладу́.

Доброса́ть = д. Добрасы́вать.

Добросерде́чіє = серде́чність, щіри́сть.

Добросерде́чный, но = серде́чний, но, щіросерде́чний, но, щіри́й, ро.

Добросе́ть = д. Добрасы́вать.

Добросо́вієстний, но = добросо́вієстний, но, сумлі́нний, но.

Добро́та = до́брість. С. Аф. — Добро́сть серця.

Добро́та = добротні́сть (якої речі).

Добро́тний = до́брый, добротні́й, добря́чий.

Доброхо́тний, -хóтствовать, доброхо́ть, ка = д. Доброжелáтельный, -желáтельствовать, -желáтель, ни́ца.

Добры́згать = добры́зкати, допрі́скати.

До́брый = 1. до́брый. — Чоловік до́брый.

— Як би був до́брый, тоб і свині давно з'їли. н. пр. — До́брый чоловік: на печі сухий, у воді мокрий. н. пр. — На доброго кивом, а лидачого кийом. н. пр. — **Будь, те добрь, добры** = будь ласкав, ласків, будьте ласкаві, будь ласка. — Скажи міні, будь ласкав, тату, чого ячмінь наш так поріє? Греб.

2. до́брый, га́рний, хоро́ший. — До́брый віз. С. Аф. — Добра стерня, а сидь на лій, то й коле. н. пр. — Гарна, як квітка в полі. н. пр. — Добра земля.

До́брьте = глэдшати, глэдчати (С. Аф.), товeтїти, товeтїшати. С. Ш.

До́брякъ = до́брый чоловік, до́бра людіна, до́бра душа́.

Добуді́ться = добуді́ти ся.

Добыва́ніє = добува́ння, добу́ття.

Добыва́ть, ся, добы́ть = добува́ти, ся, здобува́ти, ся, набува́ти, дба́ти, зася-

- гати, добути, здобути, роздобути, при-
дбати, засягти, (дуже трудно) — розго-
рювати, розгорити, загорювати. — За
золото премудрості не купиш, і розуму за
гроші не здобудеш. К. Иов. — Або добути
або дома не бути. н. пр. — Сякий такий
аби був, аби хліба роздобув. н. пр. — До-
був грошей на подушне. — Нігде нічого
не добув ся. С. Аф. — Роботою засягне со-
бі щастя. Мирн. — Він собі і хату розго-
рював. С. З. — Розгорила собі мазанку. С. З.
- Добытокъ** = добуток, здобуток, набуток,
роздобуток, придбання, надбання. С.
Л. — Потгнули без сліду наші злюки, по-
жер огонь неправе їх надбання. К. П.
- Добыча** = здобич (С. Л.), здобича, здр.
здобиченька (С. З.), здобуток; здобит-
ки, пожива. (С. Л.). — Ой щож ви, па-
нове, що за здобич мали? Мали коня во-
роного, та Ляхи одняли. н. п. — Чи я тобі,
мій коню, важкий, а чи моя та ясна зброя,
чи тяжка здобиченька моя? н. п. — Аби
здобичами і ясирами не отягчати ся. Л. В.
— **Въ добычу** = на здобич, на поталу.
— Тіло мое козацьке поховайте, звірю,
птиці на поталу не дайте. н. д. — **Дѣлить**
добычу = дувати (С. З.), пакувати.
— Великую здобич мали, на три часті па-
кували. н. д. — **Ходить за добычею** =
виходити на здобитки, на поживу. —
Розбийники виїхали кудись на здобитки. н. к.
- Добыйный** = корисний, здобийший.
- Добыгать, добыгивать** = добігати. — На
силу добіг.
- Добыгаться, добыгиваться** = добігати ся,
добігувати ся. — Добігав ся, поки ноги
намулив.
- Добыжать** = добігти.
- Добыливать, ся, добылить** = добілювати,
ся, добілити. — Добілила усе полотно.
- Добысьться** = доказити ся, домордувати
ся, дожартувати ся.
- Доваливать, довалить, ся** = довалювати,
докидати, докочувати (Д. Валить, ся
1 і 2 і Валить). — Довалиться до пици,
до пиття = допасти ся, дорвати ся,
доскіпати ся. — Доскіпав ся до горілки,
що й не встане.
- Доваривать, доварить, ся** = доварюва-
ти, доварити, ся.
- Довастривать** = догострювати, доточу-
вати. — Догострив ножа.
- Доващивать** = довощувати.
- Доведь** = дамка (в грі в дамкі).
- Довезти, довезть** = довезти.
- Доверезжать, ся** = доверещати ся, до-
вищати ся.
- Довертѣть, ся** = довертїти, ся, докру-
тїти, ся.
- Довернать, довернить, ся** = кінчати,
докінчати, ся, вивершувати, виверши-
ти, ся, дороблювати, доробити, ся, до-
вести діло до кінця, до краю, (будо-
вання) — добудувати, (писання) — до-
писати і т. д.
- Довесті, довесть** = довести, допроводи-
ти, призвести. — Д. до сумашествія =
обожеволити. — Ніхто ж як він її обо-
жеволив.
- Довивать, ся** = довивати, доплїтати, до-
кручувати, досукувати, ся. — Доплїв
батіг. — Досукала нитки.
- Довизжать, ся** = доверещати ся, дови-
щати ся.
- Довинтїть, довинчивать** = догвинтува-
ти, дошрубувати.
- Довираться** = добріхувати ся. — Добре-
хав ся, поки сказали вже: цить.
- Довить** = допшесті і т. д. д. **Довивать.**
- Довлекать, довлечь** = доволікати, дотя-
гати, дотарабанювати, доволокти, дотя-
гтї, дотарабанити, дотїрити, до-
тартарити.
- Доводить** = доводити, допроважувати,
приводити. — Се він його призвів до того.
- Доводиться** = доводити ся, припадати,
впадати, випадати. — А тепер довелось
на безвідді, на безхлібї погибати. н. д. —
Він мнї доводить ся небожем. — Йому
припадає як раз сто рублів.
- Доводь** = довід, доказ.
- Довозить** = довозити. — Довіз його на
своїх конях. — Довозив сіно.
- Доволакивать** = д. Довлекать.
- Доволочить, ся, доволочь, ся** = дово-
локти і т. д. д. **Волочить, ся.**
- Довольно** = 1. доволї, досить, годї, бұ-
де. — Досить одного сонця на небі. н. пр.
— Буде вже тобі брехати. — Ждала, жда-
ла, та й годї сказала. — Невісточно сонли-
вая, вставай! годї спати. н. п.
2. чимало, багато. = Чимало літ пере-
вернулось, води чимало утікло. К. Ш. —
Довольно большой = чималий.
- Довольный** = довольний, задоволений
(Гал., контентий (Прав.), радий. — **Я**
этимъ не доволенъ = я з сього не
радий. — **Онъ ничѣмъ не доволенъ** =
йому нічим не догодїш. — **Доволенъ**
будь тѣмъ = тим і здобрий (н. к.). —
Здобрий тим, що тобі волюсть присудила. Лев.

Довольствие, довольство = достаток, можливість.

Довольствоваться, ся = 1. вдовольняти, ся, задовольняти, ся, довольняти, ся С. З., (малим) — перебувати, ся, здобриши чим. (Пр. д. під сл. Доволенъ).

2. постачати, вистачати, достачати, споживляти (С. Л.), харчувати. — На всіх не вистачиш. С. Л. — Він постачав на військо сухарі.

Доворовать, ся = дократи, ся. — Докрав, ся, поки в тюрму попав.

Довостричь = догостригти, доточити.

Доврачь, ся = добрехати, ся.

Довѣвать = довіювати.

Довѣдать, ся, довѣдывать, ся = довідати, ся, дознати, ся, допитати, ся, досвідчити, ся, довідувати, ся і т. д.

Довѣвать = довіювати.

Довѣнчать = довінчати.

Довѣренность = 1. віра (до кого).

2. довіренність, вірчий лист.

Довѣренный = повірений, повномочний.

Довѣритель, ница = довіритель, ка.

Довѣрять, ся = довірити, ся, повірити, звирити, ся (С. Л.), здіати, ся. — Він у всьому на його здав, ся.

Довѣріе = віра. — Нема тобі віри. С. Л. — Потерать довѣріе = зневіритись. С. Аф. — Достойный довѣрія = віри годний. — Свідки мають бути віри годніе і не підозрінне. Ст. Л.

Довѣрчивость = віра, ймовірність. — У дівчини стільки ласки, як на тихім ставу риски, а в козака стільки віри, як на синім морі піни. н. п.

Довѣрчивый, во = ймовірний, но (С. Л.), з вірою.

Довѣрять, ся = вірити, віру мати, няти, діяти, довіряти, ся, повірять, звирять, ся, здавати, ся, покладати, ся (на кого). — Не вір, бо то звір: хоч не вкусишь, то злякає. н. пр. — Він на ню все звиряв, а вона що зробила. Хар. — (Пр. д. ще під сл. Вѣрять 2).

Довѣсить, довѣшивать, ся = 1. довішати, довішувати, ся. — Довішала усі сорочки — нехай сохнуть.

2. доважати, доважувати, ся. С. Аф. Л. — Доваж ще трохи, щоб уже повна вага була.

Довѣсокъ = довісок (додаток до повної ваги).

Довѣшать = д. Довѣсити 1.

Довѣшваніе = 1. довішування, 2. доважування.

Довѣять = довіяти.

Довязать, довязти, довязывать, ся = 1. довязати, довязувати, ся. — Довязати снопи.

2. допесті, доплітати, ся. — Доцаїв батіг.

Догавливать, договѣть = договіти.

Догадаться, догадываться = догадати, ся, домислити, ся, доміркувати, ся, догадувати, ся, домишляти, ся, доміслювати, ся. С. Л. — Догадав, ся очкур розвизати, тай думає, що порозумішав. н. пр.

Догадка = догадка (С. Аф. Л.), догад (С. Аф.), здогад, домісел (С. Л.).

Догадливый = догадливий, тямкий (С. Ш.).

Догарать = догоряти, догорювати. (С. Аф.). — Свѣчка догоріла.

Догацивать, догостить = догостювати, догостити.

Догнать, ся, догнуть, ся = догінати, догнати, ся.

Догладить, доглаживать, ся = догладити, допрасувати, ся.

Догладывать, догладать = догризати, догризти, дозвакувати.

Доглатывать, доглонуть, доглотать = доковтнути, доковтати, доглотити, доглотати.

Доглядѣть, доглядывать = доглядати, доглядіти, дозира́ти, достерегти, донильнувати.

Доглядѣться = додивити, ся, доглядіти, ся. — Додивив, ся, що аж очі заболіли.

Догнаивать = догноювати.

Догнать, догонять, ся = догнати, наздогнати (С. Л. Ш.), нагнати, насіти, настігти, здогнати, зусіти, доганяти, наздоганяти, наганяти, настигати. — Хто два зайці гонить, жадного не здогонить. н. пр. — Наздогнав його та по тилиці.

Догнивать, догнить = догнівати, згнівати, догніти, згніти.

Догноить = догноїти, згноїти.

Догнуть = д. Догнать.

Договаривать, ся, договорить, ся = 1. доказувати, домовляти, доказати, домовити, добалакувати, добалакати. — Підняли такий гомін, що не дали йому й доказати до кінця. — Почав балакати, та й не добалакав.

2. добалакувати, ся, добалакати, ся. — Добалакав, ся вже до уха.

3. домовляти, ся, умовляти, ся, годити, ся, єднати, ся, поєднати, ся. С.

З. Л. — Не страшно женити ся, страшно попа єднати. н. пр.

Договірний = домовлений, умовлений.

Договір = умова (С. Л. Ш.), домова, уклад (С. Ш.), угода (Гал.) — Слова — не долова: чи забув яка між нами з тобою умова? Гул. Ар. — Заглинь в контракт твій зо мною, яка там умова? Гул. Ар. — Умова между даючим і взнаючим. Б. Н. — **Заключіть договір** = домовити ся, умовити ся, уложіти умову. — **Нарушить, расторгнуть договір** = зламати, зірвати, скасувати умову, відкинути ся.

Договіть = договіти.

Догонка, догоня, у виразах: **въ догонку, въ догоню** = на здогін, на здогінці. — Пустили ся за мною на здогін. Фр. — На здогінці не націлуєшя. н. пр.

Догонять = д. **Догнать**.

Догоразивать = догорозувати, доплітати (тип або що).

Догорать = догоряти, догорювати (С. Аф.).

Догоревать = догорювати, ся, досумувати, догужити ся, дожурити ся. — Дотужив си, що й сам заведужав.

Догоранять = догукати ся, дорепетувати ся, догаласувати ся. — Дорепетував ся, поки не вибили.

Догорять = догоріти.

Догребать, догрести = догромажувати, догрібати, догромадити, догребти.

Догрубить, догрубіянить = догрубіянити. **Догружать, догруживать, догружить** = доважувати, доважити, нахурувати, догрузити.

Догрустят = д. **Догоревать**.

Догрызать, ся = догризати, ся.

Догривать, догрить = догривати, догріти.

Догрешить = догрішити, ся.

Догуливать = догулювати, ся. — Догулюю останні дні. — Догуляв ся до лиха.

Додавать, додойть = додобувати, додойти.

Додавливать, ся = додобувати, ся.

Додаток, додача = додток, придача, додача.

Додвигать, ся, додвигивать, ся = дособувати, ся, досувати, ся, підсувувати, ся.

Додвипнуть, ся = досінути, ся, підсінути, ся.

Додергать, додєргивать = 1. досмікати, досіпати, (про волосся, шіра) — доскубті, добрати, досмікувати і т. д.

2. дотягті, доволокті, дотягати і т. д.

Додержать, додєрживать = 1. дотримати, додєржати, дотримувати, додєржувати. — Хто багато обіцяє, рідко слово дотримає. н. пр. — Перестань милий долі парікати, памятай свого слова дотримати. н. п.

2. витратити, витрачувати. — Я витратив останні гроші.

Додойть = додойти.

Додолбить = додобвати.

Додразнить, ся = додражнити, ся, додратувати, ся.

Додружиться = додружити ся, дотоварити, добратати ся.

Додуматься = додумати ся, доміслити ся, доміркувати ся, домізкувати ся, дорозумувати ся, розуму добрати. — Та вже дорозумовали ся, щоб рубати його та його ж шаблею. н. о. — А москальки та ледурні, та розуму добрали: пасамперед батька Швачку із осавулю звизали. н. п.

Додурачиться = додурити, дожирувати ся, допустовати ся. — Колись ти дожируєш ся до чого лихого.

Додѣлать, додѣлывать = доробіти, поробіти, дороблювати, подороблювати.

Доєніе = дійво (С. Аф.), доїння, подій. — Це стільки молока з одного подю.

Доєнка = дійниця (С. Аф.), сконєць. — (Под.) — Дійниця — коровича мѣка. н. пр. — Іди дощичку цебром, відром — дійницею над нашою пашницею. н. пр.

Дожаривать, дожарить, ся = допикати, досмажувати, допекті, досмажити, допржати.

Дожать, дожимать, дожинать, ся = 1. додавити, дотіскати, дочавити, (про білизну) — вікрутити, додавлювати і т. д.

2. дожати (хліб), обжинати ся.

Дождать, ся = дждати, ся, дочекати, ся, дотривати. — Не дждеш, щоб я тебе прохала. — Дочекав ся я свого сьвятопѣка, виряжала в сьвіт мене матінка. Рудавський.

Дождевикъ = д. **Бздушка**.

Дождевой = дощовий. — Заміж вийти не дощову годину пересидіти. н. пр.

Дождить = дощити, (починати) — накрапати. — **Дождить** = дощ іде, накрапає. — Ой наступа чорна хмара, став дощ накрапати. н. пр.

Дождливый = дощистий (С. З.), дощуватий (Чайч.), дощовий, мочливий. — Дощовий день. — Мочлива осінь. — Того ж року літо було дощистое. Л. В.

Дождь = дощ, (маленький) — дощик. — **Грибной, мелкій дождь** = дрібний, дрі-

бен, як кризь сіто, (дуже дрібний, ваче туман) — мигічка, жличка, мряка. С. Л. — І шумить, і гуде, дрібен дощик іде. н. п. — **Кру́пний дождь** = краплістий (С. Л.), крапчастий, крапчатий (Мац.). — **Пролівній дождь** = ливній дощ, лівень, залива (С. Л.), злива. — Піде злива — дощ великий. — Дуже сильний — хліуша, (до того ще й холодний) — хвіща, (сильний та не довгий) — туча, тучний дощ, (довгий, на цілий день або й довше) — обложний (С. Лев.), облоговий. — **Дождь переставъ** = передошло. — Бог дасть передощитъ і буде ясно. Хар. — **Отъ дождя да въ воду**, н. пр. = з дощу та під ринву н. пр. — **Послѣ дождика въ Четвѣрь**, н. пр. = на Миколи тай нікѣли, н. пр. — **Дождь лівня льѣтъ** = дощ як відра, як цівкою. — Дощ іде, як з відра ле, а з стріх біжить, як цівкою. Ном.

Дождянікъ = д. Бздунка.

Дожева́тъ, дожевыватьъ = дожувати, зжувати, пережувати, дожовувати і т. д. — Д. жвачку = доремігати.

Дожечь, дожгати, ся = допалити, випалити, допалювати, випалювати, ся. — Допалив свѣчку. — Випалив усї дрѣва.

Дожива́тъ = доживати, добувати. — Чи я живу, чи доживаю, чи так по свѣту волочусь. К. Ш. — Добуду ще сей місяць, а на дальше вже не стану.

Дожданіе = жданія, сподівання, чекання, тривання.

Дождать, ся = ждати, дождати, сподівати ся, чекати, тривати. — Ждала я, дождала, ворітечка відчиняла. н. п. — Здоровий хвороби сподівай ся, а хорий смерти. н. пр. — Нехай та тривай — то недобрі люде. н. пр. — **Ждалъ не дождался** = ждав, тай годі сказав; ждав, тай жданки поїв.

Дожимать, дожинать = д. Дожать.

Дожить = дожити, добути.

Дожратъ = дожерти, дотріскати, долопати, пожерти і т. д.

Дозванівать, ся = додзвонювати, ся.

Дозва́тъ, ся = докликати ся, догукати ся. — Де ти, доле моя, бродиш? не доклачусь я тебе н. п.

Дозволеніе = дозвіл, дозвѣчення.

Дозвольтельный = 1. дозволяючий.
2. дозволений, вільний.

Дозво́лить, дозволать = дозволити, позволити, подозволити, дозволити і т. д.

— Позволь, батьку отамане, нам на башті стати, не позволим нашу Січу та руїновати н. п.

Дозво́лїтъ = дозвонїти, ся.

Дознаваніе = дознавання.

Дознава́тъ, ся, дозна́тъ, ся = дознавати, ся, визнавати, довідувати ся, допитувати ся, увѣнчати ся, дізнати ся, довідати ся (С. Л.) і т. д.

Дозна́ніе = дознання, визнання, визнати. С. Л.

Дозоба́тъ = додзѣбаги, додзѣбати.

Дозолачивать, дозолотїтъ, ся = дозолочувати, дозолотити, ся.

Дозорной = дозорний, дозорця (С. З.), доглядач.

Дозорный = дозорний і д. Дозорной.

Дозорщикъ = д. Дозорной.

Дозоръ = дозор, обход.

Дозрѣва́тъ, дозрѣтъ = доспівати, достигати, виспівати, доспіти, достигти. — Нехай цвіте, нехай тимчасом доспіває. Гул. Ар. — Оце вже кавуни достигли. н. о.

Дозрѣлый = доспілий, спілий, достиглий, стиглий. — Спілі яблука. — Стиглий кавун.

Дозыва́тъ, ся = скликати, докликати, ся, догукувати ся. — Ніяк його не догукавш ся.

Дозѣва́тъся = загавити ся. — Загавив ся та і вправ у кручу.

Доигра́тъ, ся, доигрывать, ся = дограти, ся, дожартувати ся, догравати, ся. — Дограв ся, поки геть усе не програв.

Доильница = доїльница, ричка (Лів.), доярка (Прав.). — Я до печі куховарочку напаяв, до корівок та доїльничку. н. п. — З дійниці ричка висгунала Кот.

Дойникъ = д. Доїнка.

Дойный = дійний. — Корова дійна. С. Аф.

Доиска́тъ, ся, доискивать, ся = дошукати, ся, дошукувати, ся; д. Довѣдатель, доведываться (по слѣдах) — вистежити, витропити. — І де знайти премудрості багатство, де розуму святаго дошукатись. К. Иов.

Дойка = доїння, дійво. (С. Аф.).

Дойти = дійти, (по малу або трудно) — додїбати, допхати ся, допїєнтати ся, дочвалати, дошуганити ся. — Отак ідучи попід тиню, я міркував собі вночі, доки допїєнтавсь до хатини. К. Ш.

Доить, ся = доїти, ся. — Доїти корову. — Корова погано доїтъ ся.

Дѣка = мітець, мистѣць, мастак (С. З.), мистюк. — Як хто мистюк зайців стрі-

лять, то тут їх сила. н. п. — О, він митець в сьому ділі. — **Дока** на **доку** наше́ль, н. пр. = пайшла (або: трапила) коса́ на ка́мінь, н. пр.

Доказатель = дока́жчик, доно́щик.

Доказательный = доказни́й, довідни́й.

Доказательство = до́каз, до́казка, до́від. — Він і сам не знає, які він до́казки має на землю. Ніс. Черн. — **Доказательства** письменныя = до́води листовні. — О доводех листовних. Ст. Л.

Доказать, доказывать, ся = доказати, довести, досвідчити, ви́казати, вивести діло, пра́во, до́казувати ся і т. д.

Докалить, докаливать = 1. догартувати, догартóувати.

2. розпекти́, розпика́ти.

Докалывать, ся, доколоть = доко́лювати, ся, доштри́кувати, дошті́ркувати, дошпи́гувати, доколоти́ і т. д.

Докапчивать = кінча́ти.

Докапчивать, докопнуть = докла́дати, дозбі́рувати, докла́сти, дозбі́рати. С. Аф. — Ледве дозбірав сотню карбованців.

Докапчивать, докопнуть = доко́пчувати, докопті́ти.

Докапывать, ся, докопаться, ся = доко́пувати, ся, докопа́ти, ся. — Докопав до води. — Він до всього докопався ся.

Докарабкать ся = доде́рти ся, додріпати ся, дошкря́бати ся.

Докармливать, докормить = догодóувати, догодувати, (до весни) — дозі́мувати (про худобу). — Догодуй бжолу до Івана, зроби́ть з тебе пана. н. пр.

Докачать, докачивать = докоти́ти, доко́чувати, (про білзну) — до́качати (на качальці), дома́глиювати (на ма́тлю).

Докачать, ся = докоти́ти, ся.

Докачать, ся, докачивать, ся = до́качати, ся, (на го́йдалці або що) — до́колихати ся, дого́йдати ся.

Докашивать, ся, докосить, ся = доко́суювати, ся, до́косити, ся.

Докашивать, докашивать, ся = докв́асити, докв́асювати, ся.

Докачать, докачивать = д. Добросе́ать, добра́сывать.

Докипать, докипеть = докипа́ти, докипті́ти.

Докисать, докиснуть = докиса́ти, докисну́ти, докв́аситись.

Докислый = кісли́й, докв́ашений.

Докись = до́кис, до́квас.

Докладной = докладни́й.

Докладъ = докла́д, (стар.) — лепóрт С. З.

Докладывать, докласть, доложить = докла́дати, дода́вати, до́водити до відома, докла́сти, до́ложити, до́дати, до́вести до відома.

Доклевать, доклевать = додзбо́бати, додзю́бати, докльо́кати, видзбо́бати і т. д., додзбо́бувати і т. д.

Доклеивать, доклеить = докле́ювати, (карюком) — до́карю́чувати, докле́ити, до́карю́чити. (Чайч.).

Доклеймить = докле́йніти, до́таврува́ти, позначи́ти, покле́йніти, по́таврува́ти.

Докликатся = д. Дозва́ться.

Доклонить, ся = дохили́ти, нахили́ти, ся.

Доковать, доковывать, ся = до́кувати, ви́кувати, до́ковувати і т. д.

Доковылять = дошкандиба́ти, дошки́тильга́ти. — На силу дошкандиба до хати.

Доковырять, ся = до́колупа́ти, ся, до́копирса́ти, ся.

Доколачивать, доколотить = до́бивати, до́бити.

Доколдовать = дочарува́ти, доча́клувати, до́видьмува́ти, до́ворожіти, ся.

Доколоть, ся = д. До́калывать.

Доколь, доколъ = по́ки, до́ки, до́кіль, до яко́го часу. — Доки ти будеш пусто́вати? С. Л. — Доки сонце зійде, роса очі ви́єсть. н. пр.

Докопаться = докопа́ти, зні́вечити, до́вести до кра́ю.

Докопнати = докопа́тити, до́накло́увати, до́шпа́глиювати.

Докопчить = скінчи́ти, до́кінчи́ти, до́кінці, до кра́ю до́вести, (роботу яку) — до́робити, (писання) — до́писати, (шитво) — до́шити, (гру) — до́грати, (співання) — до́співати і т. д.

Докопаться = д. До́капывать.

Докопнуть = д. До́капловать.

Докопнуть = д. До́капчивать.

Докормить = д. До́кармливать.

Докосить = д. До́кашивать.

Докраивать, докроить = до́броювати, до́кроїти.

Докрашивать, докрашивать, ся = до́малюва́ти, до́малю́увати, ся, (С. Аф.), до́краси́ти, до́крашува́ти.

До́красна = до́ жару, аж по́черво́їло,

- до червоности, поки почервоніє. — Терти руку поки почервоніє.
- Докричати, ся** = догукати, ся.
- Докроїть** = д. **Докраївати**.
- Докроїшувати, докросити, ся** = докришувати, докришити, ся. — Докришила локшину. — Зуб докришив ся.
- Докрутити, докручувати** = докрутити, довертити, досукати, довити, докручувати і т. д.
- Докручинитися** = дожурити ся, досумувати, дотужити.
- Докторь** = 1. **Доктор** (учев. ст.). 2. **лікарь, дохторь** (Хар.). — Лікареві чи допоможись, чи не допоможись, а калитка розв'язись. н. пр.
- Докторша** = 1. **лікарша** (жінка лікарева). 2. **лікарка**.
- Докув'якаться** = доперекидати ся.
- Докуда** = доки, до якого місця і д. **Доко́ль**.
- Докуча** = докучання, **докуча** (С. З.), **надокуча** (Полт.), **уїдливість** С. Ш. — З прикростю і докукою людем. Самойлович. С. З.
- Документь** = **документ**, **папір**, (стародавній) — **шаргал**, (зб.) — **шаргалля**.
- Докупати, ся** = **докупати, ся**. — Докупав ся, що аж голова болить.
- Докупати, докупити, ся** = **докупати, докуповувати, прикуповувати, докупляти, прикупляти, докупити, ся**.
- Докуривати, ся, докурить, ся** = **докурювати, ся, докурити, ся**.
- Докучати** = **докучати, надокучати, набридати, обридати, кучити, прикрити** ся. С. З. Л. — Та вже таї пресучая журба міні надокучила. н. п. — Ні о що більш в тим не прикрили ся і не упоминали ся Скоропадський. С. З. — Кучити послам, аби домовляли ся. П. Могіла. О. З.
- Докучливість** = **набрідливість, уїдливість**. С. Ш.
- Докучливий** = **набрідливий, обридливий, уїдливий** (С. Ш.), **в'їдливий**. — Таке в'їдливе, що хоч візьми та й плюнь मेжи очі.
- Докучний** = 1. д. **Докучливий**. 2. **пудний** (про чоловіка).
- Докучати, докучивати** = **доїсти, доїдати**; **допити, допивати**.
- Долавивати, доловить** = **долівлювати, доловити**.
- Долазити** = **долазити** ся,
- Доламливати, доламывати, доломить** = **долівлювати, доломити, доламати**.
- Долбѣж** = 1. **жолоб, жолобина, п'ятка** (видобаний рівчачок або дірка в дереві). 2. частіше: **Долбѣжка** — **зубрячка, турукання**. (С. Ш.). — **Въ долбѣжка** — на память (не розуміючи), в зубрячку.
- Долбіло** = **долото**.
- Долбить** = 1. **довбати**. — Довбати долотом дірку. С. Аф. 2. **торочити, товкти**. С. Ш. — Що днв йому треба все одно торочити. С. Л. 3. **турукати** (С. Ш.), **товкти, товкмачити, зубрити** (вчити на память від слова до слова).
- Долбленіє** = 1. **довбання**. 2. д. **Долбѣж** 2.
- Долбня, долбуха, долбушка** = **дівоня, довбешка**. С. Аф. — (Для забиння паль) — **баба** С. Ш., (на олійні) — **таран**. С. Ш.
- Долгати** = **добрехати** ся.
- Долгий, долго** = **довгий, довго**, поб. — **довжєнний** (С. Аф.), **довжєзний**, зар. — **довгєнький, довгєсенський**. С. Аф. — З довгою рукою під цвинтарь. н. пр. — Через місяць надїшов другий лист довжєзний. Фр. — Як довго його нема з поля. — **Кінь довго запряжений**. С. Аф. — **Вотъ и всѣ не долга** = от і все, та й годї, от тобі і все. — **Долгая жизнь** = **довгий вік**. — Дай, Боже, вік довгий. н. пр. — **Долго ли, коротко ли** = через яку таку годину. — **Долго ли до бѣды?** = чи далеко до біді? — **Откладывать въ долгій ящикъ** = відкладати на довго. — **Приказалъ долго жить** = віддав Божові дїшу, казав довго жити. — **Бѣхати на долгихъ** = їхати на одних конях (цілу дорогу, на переміняючи коней).
- Долговатый, то** = **довгєнький, ко**.
- Долговолосый** = д. **Длинноволосый**.
- Долговременный, но** = **довгий, го, довготчасний, но**.
- Долговой** = **довговий**.
- Долговѣчный, но** = **довговічний, по**, (вкупі з іменником) — **ДОВГОВІК**. — Стоїть дуб — довговік. н. з.
- Долговязый** = **довгий, довгінь, довгєля** (С. Аф.), **довготелєсний** (С. Аф.), **цибатий, цибань, довговязий**. С. Аф.
- Долгоденствіє** = **довгий вік**. — Дай вам, Боже, вік довгий, а нам дохід добрий. н. пр.
- Долгоденствовать** = **дівг жити**.
- Долголѣтіє** = д. **Долгоденствіє**.

Долголітній = довголітний, довговічний.
Долгоногі́й = д. Длинноно́гий.
Долгоно́жка, ком. *Tipula* = довгоно́г. — Сосальце у його далеко коротче, ніж у ко-маря, та ще й ноги дуже довгі, через те ці комахи і визнають ся довгоногами. Степовик.
Долгоно́сик, ком. *Circulio* = довгоно́сик, (С. З.). носій, свінка, шашлак (Полт. Чай.). Жуки, що мають пошуру довгенку голову, втрі через те здають ся ніби-то малесенькими свинками. Степовик.
Долгоно́сый = д. Длинноно́сый.
Долгоно́к = довге́нько.
Долгоно́лий = довгоно́лий.
Долгору́кий = довгору́кий.
Долгосро́чний = довгостроковий (на дов-гий строк).
Долгота́ = до́вгість (С. З.), довжина́ (С. С.), довжиня́. (С. Аф.).
Долготери́пливий = довготерпля́чий. С. Ж.
Долгоу́хий = довгоу́хий, уха́нь, уха́ч (С. Ш.), про свиней — кашла́ухий.
Долгоу́шка = го́лка з довгим у́шком.
Долгохвостикъ, пт. *Parus candatus* = сп-ниця хвостата.
Долгохвостый = хвостатий, довгохво-стий, хвоста́ч (С. Ш.).
Долгоше́йка = д. Горля́нка 1.
Долгоше́я = довговя́зий. С. Аф.
Долгоязы́чний = 1. язика́тий і д. Бол-тливий і Болту́нь 1.
 2. брехли́вий, ва, бреху́н, ха, пле-ту́н, ха.
Долгъ = 1. обов'язок, повинність. — О-бовязок чинити. С. З. — Коли сповню свій обовязок, то нікто міні нічого не зробить. Фр. — **Отда́ть послѣдній долгъ приро́дѣ** = відда́ти Бо́гові ду́шу, умерти. — **Отда́ть п. л. поко́йнику** = провес́ти до кла́довища.
 2. довг, ви́нне, винувате́, по́зичка. — **Въ долгъ брать** = бра́ти на́бір, в по́зичку. — **Въ долгъ вѣ́рнати, дава́ть** = боргува́ти, навіря́ти, на́бір дава́ти, у по́зку дава́ти. — Як будеш усім боргувати, прийде́ть ся сорочку латати. н. пр. — Продай міні на́бір, а гроші через тиж-день відам. н. о. — Піду до жи́дівки — син на́бір горля́к! н. п. — Шинка́рочка мене знає, на сто рублів навіряє. н. п. — **Въ долги́ вѣ́зати** = вдовжити ся. — Ту зі-му так вдовжився, що й не вилізу. — **Въ долгу́ какъ въ шелку́** = по ши́ю в дов-га́х, в довга́х як в ре́пяха́х. н. пр.
Долевой = частковий, пайовий.

Долежа́ть, ся = 1. доле́жати ся. — До-лежав ся, поки голова заболіла.
 2. про овочі) — влѣжати ся, доспіти, достігти на со́нці.
Доле́тати, ся, долѣ́тати, ся, долѣ́тати, долину́ти, долѣ́нути (С. Аф.).
Доля́ть = позича́ти, запозичати ся, вдовжувати ся (Д. під с. Долгъ 2.)
Доле́нствовати́ = му́сити (С. З. Л.), ма́-ти, обов'язок ма́ти. — Із дерева сього зломити ти мусиш гілку хоч одну. Кот. — За лихими людьми та за ворогами покинути мушу. н. п. — Не масть нікто ні за кого теріти, тільки кождий сам за себе. Ст. Л.
До́лжникъ = довжник, винуватий (С. Л.), винувате́ць. — А довжник, которий вишен. Ст. Л.
До́лжно = тре́ба, повинно, слі́д, нале́-жить, годі́ться. — Треба жити, як на́бі-жить. н. пр. — Треба бути саухняним. — Так слі́д робити. С. Л. — Приймаю́ть ста-рого, як повинно бути. н. о.
До́лжно бы́ть = 1. повинно, му́сити бу́ти. 2. ма́бути, либо́нь, десь. Д. Вѣ́рно 2.
До́лжное = повинне, нале́жите, що слі́д.
До́лжностной = урядовий (С. Ш.), служ-бовий.
До́лжность = уря́д (С. Ш.), служба, по-са́да. (Гал.). — Сякий такий уряд лучче ніж проста служба. С. Ш. — Уряди два су-довіє одній особі давані не будуть. Ст. Л. — Кавди́дат на учительську посаду. Барв. — **Псправляю́щий до́лжность** = нака-зний, заступник. — Наказний отаман. С. З. Л. — А тут пан заступник старости — самого старости не було. Фр.
До́лжный, до́лженъ = 1. повинний (С. Л.), нале́житий (С. З.). — Належити честь віддати.
 2. повинен, му́сити. — Не знав добрий чоловік та із чого жити, мусів собі корівку купити. н. п. — Хоч не рада, та мушу, бо люблю Івася як душу. н. п.
 3. винний, ви́нен. — Він міні ви́нен три карбованця. — Що ви́нен — то віддати по-винен. н. п.
Долива́ть, ся = долива́ти, ся, досипа́ти, ся. — Досип повну пляшку.
Доли́вка, доли́въ = долива́ння, доси-па́ння.
Долиза́ть, долизы́вать, ся = долиза́ти, вилизати, долизувати, ся, вилизувати ся.
Долина́ = д. Длинна́.
До́лина = доли́на; ді́л, поді́л, низько-ді́л, низина́, (межи високих гір) — ме-жигі́ря, (довга і вузька, на етєпах) — ба́л-

ка, (недобра та глибока) — яр, ярóк, (з лiском) — байра́к, (крута зо всіх бокiв межи гiр) — макiтра, (де починаеть ся долина) — придоли́нок, (де кiнчаеть ся) — одвёршок. С. Л. З. Ш. — Вийду на могилу, гляну на долину. п. п. — I долом геть собі село попад водою простяглось. К. Ш. — Тiло козацьке рвали, по тернах, по балках жовту кiсть жвакували. п. д. — Як будете до байра́кiв прибувати, терновi гильки рубайте, мiпi признаку покидайте. п. д. — Гей яром, яром за волами, манiвцями за вiвцями. п. п.

Долинушка = долинонька, долиночка. С. Аф.

Долить = 1. доли́ти, досiпати. — Досип чарку.

2. перемагати, змогати, посiдати.

Доловий = д. Доловливать.

Доложить = д. Докладывать.

Долой = геть, прiч; до до́лу. — Геть з очей моiх. — Iди, сину, прiч вiд мене, нехай тебе Турчин вiзьме. п. п. — Геть з дороги. — Звалив його до до́лу.

Доломать = д. Доломливать.

Долотить = дово́бати (долотом).

Долотó = до́лотó, здр. — до́лотцé, (велике — пробивати лiд) — плiшня.

До́лу = до́лi, до до́лу, в низ, в низу́.

Доль = д. Долина.

Дольникъ = спiльник.

Дольный = низовий, нижий, спiдний.

Дольше, до́лѣ, е = до́вше.

Долга́ть, долга́ть = долга́ти, долазати, долга́ти.

До́ля = 1. частка, части́на, па́йка, часть, уди́л (С. Ш.). — Приня́ть ко́го въ до́лю = прийати в спiлку. — Вступи́ть въ до́лю = пристати до спiлки.

2. до́ля, тала́н. — Вмiла мати брови дати, та не вмiла части-до́ли дати. п. п. — Не дав Бог талану змалку, не буде й до остатку. п. пр. — У кого талан, апi дни на лан, а у мене нема талану, то що дни на лану. п. пр.

До́ма = до́ма, в до́ма, в господí, в доми́вцi. — Його нема в дома. — Не стали в доми́вцi щастя й до́ли собі мати. п. д.

Дома́зати, дома́зывать = дома́зати, домасти́ти, дошмарува́ти, дома́зувати i т. д.

Дома́ловать, ся, домоло́ть, ся = 1. домолювати, ся, домоло́ти, ся.

2. доба́зкати, дома́ло́ти, доба́лясува́ти, ся, домоло́ти, ся.

Домара́ть, домарыва́ть = докала́ти, дома́зати, дома́зувати, ви́каляти, ви́мазати.

Дома́тывать, домога́ть, ся = 1. домо́тувати, домога́ти, ся. — Домогала клубок валу.

2. доци́ндровати, перево́дити, манта́чити, гайнува́ти (до краю), доци́ндрити, домога́ти, розманта́чити, прога́йнува́ти, проци́ндрити, перевести́ (геть усе).

Дома́хну́ть = доки́нути.

Дома́чивать, ся, домочи́ть, ся = домо́чувати, домочи́ти, ся.

Дома́шний = 1. ха́тний, домо́вий, домо́вський; на́ський, сви́ський. — Хатнього злодiя не встерешеш ся. п. пр. — Казала польова миша хатний. в. к. — Двi скринi на потребу домо́вую. Л. В. — Домового злодiя не вбережеш ся. п. пр. — Ци́на штахам домовим. Ст. Л. — То не дика качка, а наська. — Дома́шний хо́лстъ = домо́ткiне полотно́, домо́ткан. С. З. — Дома́шнии непри́ятности = хатня мо́рква. С. Л.

2. домо́вний, ця, домо́вце́. — Дома́шние = доми́вники, доми́вцi, се́мяне, своi, на́ши. — Ти у нас в хатi не доми́вниця, нашому добру не ку́бниця. в. п. — I перед власними домовниками моiми. С. З. — Дома́шний чело́вѣкъ = сви́ чоловíк (про чужого, але близького).

Дома́щивать, домо́ститъ = домо́щувати, домо́стити, (дошками) — дости́лати, досла́ти, достели́ти, (камнем ули́цю) — добу́рковувати, добу́ркува́ти. С. Ш.

До́межева́ть, до́межевывать, ся = до́межува́ти, до́межовува́ти, ся.

До́мека́ться, до́мекну́ться = д. Дога́дыва́ться.

До́ме́къ, визнаєть ся тiльки у вирази: „не въ до́ме́къ“ = не вдога́д, не втямкi.

До́менная печь = вели́ка пiч, гу́та (на рудних). — Пала як у гутi.

До́мести, домога́ть = до́мести, доми́гати.

До́метать, до́ме́тывать = 1. доки́дати, доки́нути, доки́дати, дошпурну́ти. — Докидати стола. — Докинути до...

2. обки́дати, обки́дати. — Обкидати петьельки.

До́микъ, до́мишко = до́мо́к, до́мо́чок, ха́тка, ха́тина, ха́тинка, буди́ночок. — А у мене нi хатинки, нема щастя, нема жiнки. п. п.

До́мина = д. До́менная печь.

До́мови́тый = хазя́йливий, господа́рний, хазя́йнови́тий.

До́мови́ще = д. Гро́бъ.

До́мовладб'лець, лица = домо́хазя́їн, го-

сподарь, домодержавецъ, домохазійка, господія. — Ой Боже наш, царю, пошли літа щасливі свого дому господарю. н. п. — Всім православним християнам, сьому домодержавцю, хазію й хазійці, подай, Боже, на многії літа. н. д.

Домовнічатъ = домувати, домонтарювати. — Годі вам, панове-молодці, домувати, ідїть зо мною на Черкею долину гуляти. н. п.

Домоводство = доміводство, господарство, хазійство, господарюванія, хазіюванія. — Домівство управляти. С. З.

Домово́й = домовій, домовік, дідько.

Домовый = д. Домашній 1.

Домогательство = домоганія.

Домогаться = домогати ся, намагати ся, добувати ся, доправляти ся, допевняти ся, допинати ся. — Намагаєть ся Іван у город. Чайч. — У двері стукав, добував ся. Кот. — Допевний ся, пан Гетьмане, допевний ся плати: як не будеш допевнитися, будемо втігати. н. п.

Домо́й = до до́му, до господа. — Чого ти тут? — Іди мінї зараз до до́му. — Піду до господи, щоб не було шкоди. н. пр. — Час до дому, час, час і пора. н. п.

Домо́къ = домо́к, домо́чок. — **Жить домо́къ** = жити на своєму господарстві.

Домолачивать, домолотіть = домоло́чувати, домолотіти.

Домоло́тъ = д. Домальвать.

Домоправитель = управитель (домом), стар. — шафарь (С. З.).

Доморощенный = доморослий, наський, свійський, свого хову. — Ціна коням робочим доморослим. Ст. Л. — Наські качки.

Домостіть = д. Домашивать.

Домосѣдничать = д. Домовнічатъ.

Домосѣдство = домонтарство.

Домосѣдъ, ка = домонтарь, ка, сидун. З. Лев., (в жарт) — пічкур. — Як не піду з козаками гуляти — будуть мене, мати домонтарем називати. н. п. — Оце ще пічкур — усе б йому дома сидіти.

Домогать = д. Доматывать.

Домохазіинъ = д. Домовладѣлецъ.

Домочадецъ = 1. домівник, ця, домівець, мн. — домівці, д. Домашній 2.
2. челядінець, зб. — челядь, слуга, слуги.

Домочіть = д. Домачивать.

Домучить = замучити, замордувати.

Домчать, ся = домчати, ся, добігти, довести (швидко).

Домъ = 1. дім, будинок, (мурований) —

кам'яниця, (великий, панський) — горниці (С. Аф.), світлиця, хороми, будинки (С. Ш.), покoi, (простий) — хата.

— Почали муровати оту кам'яницю. Фр. — Біла грянці не впадає будувати світлиці. н. пр. — Саме на горбочку стоить панські будинки. н. о. — Піду у горниці. — **За́зжий домъ** = заїзд. — **Моли́твенный домъ** = молитовня (С. Л.), каплиця, капличка. С. З. — **Странопрі́ймный домъ** = (при монастирях у Запорожці) — вітальня. Эв. О. Ст. — **Питейный домъ** = шинок, шинк, корчма, орєнда, ораїнда. (С. З.). — **Сво́й домъ** = господа, домівка. — Через левади та городи два куми йшли з весілля до господи. Б. Р. — Де хліб, сіль, каша — там і домівка наша. н. пр. — Чого нещю, чого тут блукаєш, чи ти в себе господи не маєш? н. п.

2. рід, родина. — Ой вишемо родино, щоб нам жито родило, і житечко і овес, і зібрав ся рід увесь. н. п.

Домывать, домыть, ся = домивати, доперати, доміти, допрати, ся. — Всі еорочки допраза.

Домыливать, домылить = домылювати, домылити.

Домыслить, ся, домысляться = домыслити, ся, доміркувати, доміркувати, домишляти, домірковувати, домірковувати, домізковувати, ся.

Домѣривать, домерить, ся = домірвати, доміривати, домірвати, ся. С. Аф.

Домѣрь = домір.

Домѣсить, домѣшивать, ся = домісити, домішувати, ся, доміслювати, ся. С. Аф.

Домѣшать, домѣшивать, ся = домішати, домішувати, ся.

Домѣять = доміяти, доміяти.

Донашивать, доносить, ся = доношувати, доносювати, знюшувати, знюсювати, доносити, ся, зносити, ся. С. Аф. — Доносив усю цеглу. — Зносив оджу.

Донельзя = до краю, до останку, до кінця, до рєшти, надто вже, через край, (про їжу) — до схочу́, до не́схочу. — Забивай гвіздок до кінця. — Розхвалили надто вже. — Наїв ся до несхочу.

Донесті, доносятъ, ся = 1. донесті, доносити, ся. — Доніс до хати.

2. оповістити, довести до відома, доповісти, оповіщати, доповіщати, доводити до відома. — Скоро ввиділи, пану доповіли. н. д.

3. донести́, довести́ (на кого), віказа-ти, обмовити, доносити, доводити, виказувати, обмовляти.
- Дониза́ть, донизыва́ть, ся = дониза́ти, донизыва́ти, ся.
- Донима́ть, доня́ть = 1. добира́ти, добра́ти.
2. дошкуля́ти, доніка́ти, дошкулити, допекти́, надозо́лити. — Як слово не може, то й киям не дошкуляш. н. пр. — Допік такі його Ници-Муха. О. С.
- Донна́я трава́, до́нникъ, рос. *Melilotus alba* Desf. = білий буркун, *M. coerulea* Lam. — буркун-зілля, сірозілля, *M. officinalis* Lam. — жовтий буркун, луговий буркун. С. Ан. (В народ. піснях — символ вірности). — В огороді по тичині буркунзілля веться, молода чумачиха за чумаком беться. н. п.
- Донный́ = 1. денний.
2. буркуновий.
- Доноситель, ница = доно́щик, ця, дока́жчик, ця, дово́дчик (С. Л.), вікажчик.
- Доноси́ть = д. До́нести.
- Донбе́сь = донос, віказ, обмова.
- Доно́щикъ, ца = д. Доно́ситель, ница.
- Донце́ = 1. денце́. — Ми вже не в одній царці денце́ бачили.
2. днище́. — Сіла на днище, та щось не до праякі мні.
- Доня́нь = до́сі, идосі́, до сьогó часу. — Відколи та й досі його не має.
- Доньну́ть = допірну́ти, допу́рнути. — Допурнув аж до самого дна.
- Доньшко́ = денце́. — Ой плавало відерце, соснові клешки, а дубове денце. н. п.
- Доня́ть = д. Донима́ть.
- Дообда́ть = дообі́дати. — Не всіли ми й дообідати, як він приїхав.
- Дообде́нный = дообі́дний, передобі́дний.
- Доостри́ть, доощра́ть = догостри́ти, доточи́ти, догострюва́ти, доточува́ти.
- Допа́ивать, допо́ить = допо́ювати, допо́йти.
- Допа́ивать, допа́ять = допа́ювати, долю́товувати, допа́яти, долю́товати.
- Допа́льзывать, допоза́ти = дола́зати, дола́зати, дола́зти, (на животі) — доплазо́увати; доплазува́ти (С. Аф.).
- Допа́львать, допозо́ть = допо́лювати, допо́люти.
- Дона́рывать, доноро́ть = допо́рювати, допо́роти.
- Донаха́ть, дона́хивать, ся = доора́ти, доо́рювати.
- Дона́чкаъ, дона́чкывать, ся = вікаля-
- ти, вімазати, віваляти, докаля́ти і т. д.
- Дона́ять = д. Допа́ивать.
- Донеча́ть, ся, донече́, ся = 1. допика́ти, ви́пикати, допекти́, ви́пекти, ся.
2. д. Донима́ть.
- Донеча́татъ, донеча́тывать, ся = додру́ковати, додруко́увати, ся.
- Донива́ть, ся, доні́ть, ся = допива́ти, ся, допи́ти, ся. — Допив пляшку. — Допив ся, що аж руки дріжать.
- Донилыва́ть, ся, донили́ть, ся = допилю́вати, допиля́ти, ся.
- Донира́ть, донере́ть, ся = причи́няти, причи́нити, ся.
- Дониса́ть, дописыва́ть, ся = дописа́ти, домалюва́ти, дописува́ти, домальо́увати. — Донисав лист. — Домалював образ.
- Дониха́ть, донихива́ть, донихну́ть, ся = допха́ти, дониха́ти, донихува́ти, донихну́ти, ся.
- Донла́ивать, дола́вливать, ся = дотопи́ти, розто́пити, розто́плювати, ся (до кі́нця, до останку).
- Донла́кать, ся = 1. допла́кати, ся, до́рюмати, ся. — Поплакав ся, аж очі опухли.
2. ви́плакати. — Таки ви́плакав собі місце.
- Донлати́ть, допла́чивать, ся = доплати́ти, приплати́ти, доплачува́ти, ся і т. д.
- Донлева́ть, доплёвывать, ся = доплю́вати, доплё́увати.
- Донлесе́ть, доплета́ть, ся = доплесе́ти, приплесе́ти, доплі́тати, приплі́тати, ся. — Доплетённое что́ = приплі́тха.
- Донлесе́ться, доплета́ться = доплента́ти, дочвала́ти, додїбати, доплуга́нити, ся. — Отак іду́чи по під тино́м, я міркував собі в по́чі, доки доплента́всь до хатини. К. Ш.
- Донплива́ть, допльи́ть = доплива́ти, приплива́ти, доплисти́, приплисти́, доплину́ти і т. д. — Івашечку, мій синочку, приплинь, приплинь до бережка н. к.
- Донпяса́ть, допльі́сывать, ся = дотанцюва́ти, дотанцю́увати, ся. — Аж до Межигорського Спаса дотанцював сивий. К. Ш.
- Допо́ить = д. Допа́ивать.
- Допо́длинно́ = напе́внє, спра́вді; докла́дно: — Я пішов за ним, все ще не знаючи докладно, що зо мною дієть ся. Фр.
- Допо́затъ = д. Допа́льзывать.
- Дополне́ніє = 1. доповне́ння, додава́ння.
2. дода́ток, дода́ча, докла́д.

Дополнительный = додатковий, додаточний.

Дополнить, дополнять, ся = доповнити, додати, доточити, доповняти, додавати, ся. — Жовтою костью мости вимощати, червоною кровю моря доповняти. н. п. — Чим Бог свѣт доточив? (н. з. — огнем).

Дополоть = д. **Допалывать**.

Дополуемерти = трѳхи, мало не до смерти. — Прибли його трѳхи не до смерти.

Допороть = д. **Допарывать**.

Допотѣть = допити.

Доправить, доправлять = поправити, виправити, поправляти, виправляти.

Допраздновать, ся = досвяткувати, допригакувати, ся, догуляти ся.

Допрашиваніе = допитування, випитування, допит, випити.

Допрашивать, ся = допитувати, випитувати, питати, ся. — Свѣдки по розну у суду питані бути мають. Ст. Л. — Я не знав, що то його, а він не допитував ся. Фр.

Допросить, ся = 1. допитати, ся, випитати, дознати, ся.
2. виканючити, вициганити.

Допресь = допит, випити.

Допрудить, допруживать = догати, догачувати.

Допрыгать, ся = дострибати ся, доплигати ся, доскакати ся. — Дострибав ся, поки ногу звихнув.

Допрыгивать, допрыгнуть = дострибувати, доплигувати, дострибути, доплигнути. — Дострибнув до стѣни.

Допрыскать, допрыскивать = допрыскати, докродити, допрыскувати.

Допрѣвать = упрѣвати. — Каша упрѣла. — Він упрѣв, аж мокрий.

Допрядать, допрядывать = 1. допрядати. — Всѣ починки допрядла.
2. д. **Допрыгивать**.

Допускать, допускать, допустить = допускати, припускати, попускати, допустити і т. д.

Допущеніе = допуск, допуст, попуск, попуст.

Допытать, допытывать = вибити, вимучити, вибивати, вимучувати (признання).

Допьяна = доп'яну.

Досѣвать, досѣть, ся = досѣивувати, досѣивати, ся. — От зараз досѣиваємо оцю пісню, тоді й підемо.

Доработать, доработывать, ся = доробі-

ти, допрацювати, доробляти, дороблювати, допрацьовувати, ся.

Доравнивать, доровнять = дорівнювати, дорівняти.

Доразивать = вирощувати, викохувати, виховувати.

Дорвать, дорывать = дорвати, додрати, додѣрти, (про волосся, піра) — доскубти, (про льон, коноплі) — добрати, доривати і т. д.

Дордѣлый, дордѣть = д. **Дозрѣлый, дозрѣть**.

Дорисовать, дорисовывать = домальювати, прималювати, (про мережки) — домерезжати, примерезжати, домальювати і т. д.

Доровнять = д. **Доравнивать**.

Дорога = дорѳга, шлях. — Коло неї шлях-дорога аж на три руки, по тих шляхах весну й літо ідуть чумаки. Аф. — **Большая, торная дорога** = битий шлях, великий шлях, (стар. і гал.) — гостиниць. — До Бога великий шлях, а до некла примесьный. н. пр. — Та поміж трьома шляхами ой там йому копали, чумаченька ховали. н. п. — Велив послів на гостинцю постинати. Л. В. — Не твердим ходом пішов далі по гостинцю. Фр. — Виїжаючи, низенько вклонив ся, а як виїхав на битий шлях, слізювками вмив ся. н. п. — **Железная дорога** = чугунка, колія, залізна колія, залізниця. — **Проездная дорога** = стенова, польова дорога. — **Почтовая дорога** = стовпвий шлях. — **Весенняя, зимняя, лѣтняя дорога** = вешняк, зимняк, літняк. С. Л. — **Установившаяся дорога** = становкий шлях. — Поїдемо вехай, як становкий шлях буде. С. Л. — **Ухабистая дорога** = вибѳста. — **Уѣзженная д.** = утерта д., (узенька) = шляшок, стѣжка, путівець. (С. Л.) — До доброї криниці стѣжка утоптана. н. пр. (Вдовж берега) — бережняк. (Крута з гори) — увзів. С. Ш. — **Запала дорога** = заросла стѣжка. — Заросла йому стѣжка до дівчини. — **Идти прямою дорогою** ка по правді ходити, прямувати, напрямцѣм, просто йти. — Ми просто йшли у нас нема зерна неправди за собою. К. Ш. — **Идти безъ дороги, окѳльными путями** = навманія, манівцѣм, манівцями. — Гей яром, яром за волами, манівцями за вівцями. н. п. — Пішов навманія. — І провели в ночі тайними манівцями на шлях мемфисский. К. Ш. — **Не дорога; пѣтъ дороги** = нема чоґо, пічого, не трѣба

(йти куди або робити що). — **Мнѣ ходи́ть тудя́ не доро́га** = міні нема́ чо́го туді ходи́ти. — **Не зна́й ко мнѣ доро́ги** = не ході́ до мене́, забу́дь до мене́ доро́гу, щоб тво́я но́га у мене́ не була́. — **Собира́ться вь доро́гу** = ла́годити ся, лаштува́ти ся (в доро́гу). — **Тудя́ е́му и доро́га** = так йому́ й тре́ба, ко́туйі по заслу́зі. — **Пресе́чь доро́гу** = пере́я́ти, пере́пини́ти (С. З.), ста́ти на пере́шкоді́.

Дороговатый, то = дороге́нький, ко.

Дороговизна = дорожне́та (С. Аф. З. Л.), дорожни́на, дорожні́ (С. Л.), дорожни́ (С. Аф.), дорожне́ча. — Та́я сара́па вели́кую доро́жнету учи́нила. Л. С. — Та́ка доро́жнета, що́ ні́ притегну́.

Дорогой, го = 1. доро́гий, до́рого, ці́нний, но, ко́штovníй, но, ко́штови́тий. С. З. Л. — **Вь три доро́га** = дуже́ до́рого. — **Запроси́ль вь три доро́га** = за́рва́вив як за ба́тька. — Ой спра́в ми́ні, ма́мо, ша́левий плато́к, а ще́ к то́му па на го́лівку ко́штови́тий цвѣто́к. н. п. 2. лю́бий, ко́ханий.

Дорого́нький, ко = дороге́нький, ко.

Доро́дливый, доро́дный = огра́дний, оша́сний (С. З.), гладкий, ті́лови́тий (С. Пар.). — Ді́вка здоро́ва, огра́дна, повно́ви́да. Кв.

Дорожа́ть = доро́жчати, доро́жшати. — Тепе́р усе́ поча́ло доро́жчати.

Доро́же = доро́гше (С. З.), доро́жче. — Боро́шко ста́ло доро́жче.

Дорожи́ть = доро́жити (С. Аф.), ці́ни́ти, шанува́ти. — **Онъ не доро́жить своєю́ сла́вою** = він не шану́є сво́ї сла́ви.

Дорожи́ться = доро́жити ся (С. Аф.), — дуже́ = ці́ни не скла́сти, не вложи́ти. пра́вити дуже́ до́рого, як за ба́тька.

Доро́жить = робі́ти сте́жки; жо́лобки, рі́вчачкі́ робі́ти.

Доро́жка, доро́женька = 1. до́рі́жка, до́рі́женька, сте́жка, сте́жечка, шля́шок, пу́тївочка (Черн. Ніс.). — Ци́ганка во́рі́жка, а до́ ті́єї та́ ци́ганочкі́ вто́птана до́рі́жка. н. п. — Че́рез го́ру сте́жечка до́ мойого се́рдечка. н. п. — Як за́губи́и ша́их, то́ й сте́жки не найде́ш. н. п.

2. до́рі́жка, е́му́жка (в панчо́хах або в які́й тка́нині).

3. жо́лобо́к, рі́вчачо́к (впρίзаний в до́щці).

Доро́жникъ = 1. до́лотце́ криве́ (для жо́лобоків).

2. подо́ро́жник (кни́жка для подо́ро́жви́х). **Доро́жний** = подо́ро́жній. — Щоб подо́ро́жній не́ був поро́жній — тре́ба наго́дува́ти. н. пр.

Доро́жчатый = (плетений чи витканий смужка́ми) — смужка́стий (З. Лев.), пасмо́ва́ний (С. Пар.).

Дороста́ть = дороста́ти, ви́роста́ти.

Доруби́ть, дорубли́вать = доруба́ти, при́рубати́, дорубува́ти.

Доруга́ться = до́ла́яти ся. — Ла́лася зо́ всі́ми, та́ й до́ла́ялася, що́ вже́ і в ха́ту ні́ куди не́ пускаю́ть.

Доръ = новина́ (про зе́млю).

Дорыва́ть, ся = 1. д. **Дорва́ти**.

2. до́пада́ти ся, до́скі́пати ся, до́бїра́ти ся. — До́нав ся́ до го́ри́ки — тро́хи не́ ці́лу́ пля́шку висмо́ктав. — Поча́в до́ нього́ до́скі́пати ся.

Дорыва́ть, ся, дорї́ть, ся = дорива́ти, ся, до́ко́пувати, ся, до́рїти́, ся, до́ко́пати́, ся. — До́рили́ ся́ де́ криви́шої́ жи́ли.

Дорї́зати, дорї́зывать = до́рїзати́, до́кра́яти, до́рїзува́ти.

Дорї́зави́ться = до́жартува́ти ся, до́пуста́вати ся, до́жирува́ти ся, до́грати́ ся.

Доса́да = до́са́да, при́крїсть, до́ку́ка (С. Л.); пере́се́рдя, злі́сть. — До́саду́ при́чени́ з за́ду. н. пр. — Се́ він сказа́в з пе́ресе́рдя. — **Ка́ка́я до́са́да!** = **шко́да!** **яка́ шко́да!** — **Тре́снуть е́ь до́са́ды** = лу́снути́ від зло́сті.

Досади́ть, досади́ть = до́сади́ти, до́ку́чити, на́доку́чити, до́некти́, напри́крїти́ ся, вві́рити ся, до́сажа́ти, до́куча́ти, на́докуча́ти, до́пїкати́, злі́ти, се́рдити. С. Л. — Сї́ го́ри по́ доро́зі́ дуже́ ми́ні напри́кли. С. Л. — Та́я жу́рба пресе́чу́а́ та́ вже́ ми́ні на́доку́чила. н. п.

Досади́ть, досади́ть, досади́вать = до́сади́ти, до́сажа́ти, до́сажува́ти.

Досади́гельный, досади́ливый, досади́ный = до́сади́ний (С. Аф.), до́ку́чливи́й (С. Л.), при́крїй (С. З.), обрї́дливи́й, вї́дливи́й, уї́дливи́й. (С. Ш.).

Досадо́вать = до́садува́ти (С. Аф.), гні́вати́ ся, се́рдити́ ся, злі́ти́ ся.

Досади́ть = д. **Досади́ть**.

Досади́вать, досади́ть, ся = до́солюва́ти, до́солї́ти, ся.

Досади́вать, досади́ть, ся = до́солюва́ти, до́шмаро́вувати́, до́мащува́ти, до́сади́ти, до́шмарува́ти, до́масти́ти, ся.

Досады́вать, досады́ть, ся = до́сиса́ти, ви́-

сисати, висомѣкувати, дососати, досса-ти, висосати, висмоктати, ся.

Досвѣрливать, досвѣрлять, ся = досвѣр-лювати, досвѣрдлити, ся.

Досѣль, досѣль = досі (С. Аф. З.), идосі, до сього часу, до сього місця, поти (С. З.), доти (С. Аф. З.), допоти. — Відколи та й досі його не має. — Прочитав поти.

Досидѣть, досіживать, ся = 1. досиді-ти, досижувати, ся, висидіти, висіжу-вати. — Досидів до світа. — Сиділа дівка, тай висиділа дідька. н. пр. — Квочка висиділа курчат.

2. докуріти, докурювати, ся (про горілку).

Доска = доска (С. Аф. Л.). — **Половая д.** (в 1½ вершка завширшки, на поміст або стелю) — **мостина** (С. З.), **планиця**, **стелина**. — Зірви, сину, в коморі стели-ну, та сховаймо чужую дитину. н. п. — (Випилена) — **тёртиця**. С. Ш. — (Вите-сана) — **тес**. — (½ вершкова) — **шалѣв-ка**. С. Л. — (Трохи тонша вершка) — **бейменка**. С. Л. — (Одрізана від краю) — **д. Горбыль**. — (Для покрівлі, драна) — **драниця**, **дрань**, (випилена) — **гонт**, **гонт**, **гонта**, **гонта**. С. Аф. З. Л. — (Спід-ня у возі) — **постѣльниця**. — **Кухонная д.** = **стільниця**. — Немов би хтось сіка-чем мисо на стільниці сік. Фр. (В гребні) — **дніще**. — (У вітрякових крилах) — **лап-ша**. С. З. — (На котрій чоботарь ріже ре-мінь) — **кранниця**. Чайч.

Доскаблывать, доскаблять = доскромá-жувати, доскрібати, доскромáдити, до-скребти, дошкромáдити, дошкребти.

Досказать, досказывать = доказати, до-мовити, договорити, доказувати, до-мовляти, договорювати. — Сльози ля-лись, тугу домовляли. К. Ш. — Почав казати, та й не доказав.

Доскакать, доскакивать = доскóчити, до-стрибнути, доплигнути, доскакувати, дострибувати, доплинувати.

Доскакаться = доскакати ся, достри-бати ся. — Дострибав ся, поки погу-звихнув.

Доскоблать = д. **Доскаблывать**.

Доскочить = д. **Доскакать**.

Доскребать, доскресть = дос(ш)крібати, дос(ш)кребти.

Дослуживать, дослужить = дослужувати, дослужити, доживати, добувати, до-жити, добути.

Дослушать, дослушивать, ся = дослуха-

ти, дослухувати, ся, дослухати ся. — Не дослухав проповіді, тай пішов — Як не дослухай ся — нічого не почувш.

Дослышать = **дочути**, ся. — Глухий хоч не дочує, то видумає. н. пр.

Дослѣдовать, дослѣдывать = дослѣду-вати.

Досмáливать, досмóлить = досмóлювати, досмóлити.

Досмáтривать, ся, досмóтрѣть = 1. до-дивляти ся, додивити ся. — Пішов, не додивившись до кінця.

2. **доглядати, глядѣти, дозира́ти, на-зирати, шильнувати, доглядѣти, догли-нути, придоглянути, допильнувати**. — А синочок одказує: нехай мати буде, во-на ж наші дрібні діти доглядати буде. н. п. — Горе сиротині жити на чужині, ніхто її не догляне при лихій годині. н. п. — Жи-вою душею в Україні вітай, розрити моги-ли в стѣну назрай. К. Ш. — **Поніс** до дому тай не доглядів, розбив. н. о. — А призо-віте мою родиновку придоглянуть смерти. п. п. — А де ж твої думи, рожеві квіти, вигохані, сьмілі, доглядані діти? К. Ш. — **Німці** краще знають, як хліб допильнувати. Де що про Сьв. Б.

3. **вбачати, постерегати, вглядѣти, вглядѣти**. — Я й не вгледів, як він вийшов.

4. **оглядати, озирати, ся, оглядѣти, озирнути**.

Досмóлить = д. **Досмáливать**.

Досмóтрщикъ, ца = дозорний, доглядач, доглядчик, доглядчка.

Досмóтръ = догляд, огляд, дозір, пе-регляд.

Досмóтрѣть, ся = д. **Досмáтривать, ся**.

Досмѣяться = досмѣяти ся, дорего-тати ся.

Досолить = 1. досолити.

2. **допекти, дошкóлити**.

Досоль = досі.

Дососать = д. **Досасывать**.

Досóхнуть, досыхать = досóхнути, до-сóхти, досихати.

Доспáть, доспáнуть = доспати, проспати, доспати ся. — Проснав до півдня. — До-спав ся вже до того, що аж облух.

Доспѣвать, доспѣть = д. **Дозрѣвать** і т. д.

Доспѣхъ = збрóя. — Умер козак й тиха його мова, zostали ся кінь вороний та ясна збрóя. н. п.

Досеориться = досварити ся, догрѣзти ся.

Доставать, достать = 1. доставати, ся-гати, досягати, достати, досягти. — Далеко, як оком сягнеш. н. пр. — Не до-сягнув та пан Сава до своєї булави. н. п.

2. добувати, роздобувати, добути, роздобути, (з під чого небудь — відобути). — Або добути або дома не бути. н. пр. — З під землі відобуду, а протю матиму. С. Л.
3. виймати, доставати, виняти, достати. — Мов каламарь достала з полиці. К. Ш. — Доставь з комори. — Вийми з скрині.
4. вистачати, вистарчати, достачати, достарчати, хватати, ставати, вистачити і т. д. — Стало на рибку, вистарчить і на юшку. н. пр. — На усе не вистачиш. С. Л. — Грошей хватить на усе. С. Л. — Не доставать = бракувати. — Бракує грошей. С. Ш.
- Доставаться, достаться = доставати ся, припадати, ся, доходити, випадати, достати ся, припасти, дійти. — Як поділились, міні хата припала. Чайч. — Припала ся зяту теща. н. п. — З того міні дійшло всего 20 копійок. С. Л. — Постривай, як скажу батькові — достанеш ся тобі!
- Доставить, доставлять, ся = доставити, поставити, приставити, достачити (С. Аф.), вистачити, доставляти, поставляти, приставляти, достачати, поставити (С. Л.), вистачати, ся. — І хліба вистачив хаїяну чимало. Греб. — Хоч застав ся, а постав ся. н. пр. — Сам для його все достачай. ч. к. — Ти вже грошей поставай, скільки треба буде. С. Л.
- Доставка = доставка, приставка, вистачення (С. Л.).
- Доставать, достоять = достоявати, вистоявати, достояти і т. д. — Вистояв до кінця всю службу.
- Досталь = останнє, останок, решта; послідки.
- Достальной = останній, остятній (С. З.), послідній.
- Достаток = достаток (С. Аф.), частіше мн. — достатки, вжитки (С. Л.); рёскіш, рёскóші. — Е, які вже наші вжитки! С. Л. — Що люди гуляють і рёскоші мають, а я зароблюю, нічого не маю. н. п.
- Достаточно = доволі, досить, в досталь, достань, в достатком. — Мудрий голіві досить два слова. н. пр. — Землі у нас достатньо. Хар. — Він живе з достатком.
- Достаточный = 1. замо́жний, замо́жнёнький (С. Аф.), багатёнький.
2. достатній.
- Достать, ся = д. Доставать, ся.
- Достегать, достегивать = достёбати, достёбувати.
- Достигать, достигнуть, достичь = 1. на-

здоганяти, наздоганяти, настигати, настигти і т. д. д. Догнать.

2. сягати, досягати, доходити, добувати ся, досягти, осягти, осягнути, досягнути, дійти, засягти, подоходити, добути ся, донястись. — До слави, власті, до багатства сягнувши, дивись уже й умер, все те здобувши. К. Д. Ж. — Роботю засягне собі щастя. Мирний. — У вряників наших повинні справедливости доходити. Ст. Л. — З запомогою письменства подоходили до краіцх порядків. Де що про Св. Б. — А все таки свого доняв ся. С. Л.

Достижение = досягнення, осягнення.

Достирать = допрати, випрати.

Достовёрность = певність, правдивість.

Достовёрный, но = певний, правдивий, певно, запевно, дісне, достоменно, справді. — Прийшла певна звістка.

Достодолжный, но = належитий, повинний, як слід, по правді, належито. — Належиту честь віддати. — Вшанувати як слід.

Достоіно = по правді, по заслугі, як слід.

Достоінство = 1. ціна, вага, вартість, повага (С. Ж.).

2. заслуга. — По достоінству = по заслугі.

3. достоінство, стан.

Достоіный, достóень, сто́йна = вартий, варт, а, гóдний (С. Л.), пова́жний, достóінний, достóен. (С. Аф.). — Досто́иный в́чної па́мяти = вікопóмний. С. З. — Парубок до богослова не вартий доброго слова. н. пр.

Достопамятный = вікопóмний. С. З.

Достопочтенный = високопова́жний, шанóвний (С. Л.).

Достопримѣчательный = зна́чний, гідний ува́ги, ва́жний, дивний.

Достосла́вный = сла́вний, славетний, славу́тний. С. Л.

Достоіние = добро́, ма́сток, ма́тки, ма́йно, худóба, вжитки, достатки. С. Л. — Зоставляю тобі всі мої рёскоші, всі мої ужитки і маленькі дїтки. н. п. (Пр. д. ще під сл. „Иму́щество“).

Достоять = д. Доставать.

Доураївовать, доураїговать, ся = доураїгувати, доураїгати, ся.

Доураївовать, доураїстроить, ся = добу́дóувати, дому́рóувати (камінцю), доураї́ювати, добу́дувати, ся і т. д.

Доураїствовать, ся = доураїдувати ся.

- Дострига́ть, достри́чь** = дострига́ти, до-стри́гти.
- Достро́йка** = добудова́ння.
- Достру́живать, достру́живать** = д. **Достра́-жива́ти.**
- Дострѣ́ливать, дострѣ́ливать** = дострѣ́лю-вати, дострѣ́лити, дострѣ́лити; добива́-ти, добі́ти. — Дуже далеко — не достре-лиш. — Знов випалив і вже тоді добив.
- Дострѣ́лять** = вістрѣ́ляти, повистрѣ́ляти, повистрѣ́лювати; пови́пускати (набо́ї). — Багато було зайців, та повистрѣлювали. — Повипускали всі набо́ї.
- Достра́наць** = ві́ратись. — Ледве впра-лась з обідом.
- Достуна́ти, досту́пніть, ся** = досту́пати, ся (С. Аф.), присту́пати, ся, досту́пи-ти, ся, присту́пати, ся, підсту́пніти.
- Досту́пний** = досту́пний, присту́пний, (про ціну) — повільний.
- До́ступ, присту́п**. — Такий злю-чий, ані присту́пу до його.
- Досту́чатся** = досту́кати ся.
- Достыва́ть, достыва́ть, досты́ть** = холо-нути, прости́гати, дохолону́ти, про-сти́гти.
- Досты́глий** = прости́глий.
- Досу́г** = дозво́лля, гуля́нка, вільний, гуля́щий, безробі́тний час. (Лев.). — **На досу́г** = на дозво́ллі, на гуля́нках, гуля́щого часу. — Троянці покотом ле-жали і на дозво́ллі добре спали. Кот. — Не-хай, зроблю колись на дозво́ллі. — Приходь до мене гуля́щого часу. С. Л.
- Досу́диться** = допови́зати ся, дотяга́ти ся. — Допозивав ся вже до того, що й во-лів збув ся.
- Досу́жество** = здатність, зді́бність.
- Досу́жий** = зда́тний, зді́бний, вда́тний, мото́рний, сті́пний, мітець, жастак.
- Досу́жный** = вільний, гуля́щий. — Гуля́-щий час. (Д. під сл. **Досу́г**).
- Досу́жество** = д. **Досу́жество.**
- Досу́слить** = досмокта́ти, ви́жлуктити. — Сидів, поки не досмоктав усею горілку.
- До́суха** = на́сухо. — Витерти на́сухо.
- Досу́чивать, досу́чить** = досу́кувати, до-су́кати.
- Досу́шивать, досу́шить, ся** = досу́шува-ти, досу́шити, ся.
- Досча́тый** = доща́ний. С. Аф. Л.
- Досчита́ть, ся, досчи́тывать, ся** = долі-чи́ти, дощи́тати, перелі́чити, долі́чува-ти, дощи́тувати, ся. — Перелі́чив двічі, а все не долі́чуєсь двох карбованців.
- Досі́пати, досі́пати** = досі́пати, досі-па́ти. — Досіп мірку.
- Досі́пати, досі́пати** = досі́пати, досі́па́ти, досі́пати. — Ніч не досіпляю. Чайч.
- Досі́пка** = досі́пання.
- Досы́та** = дово́лі, досмаку́, вдо́сити, до-не́хочу, до не́схочу. — Наів ся вдо́сити. — Було що їсти й пити до не́хочу. — Ко-сіть, хлопці, осоку, пасіть коні до смаку. н. п.
- Досыха́ть** = д. **Досохну́ть.**
- Досѣ́вать, досѣ́ять** = 1. досѣ́вати, досі-я́ти. — Досі́вав жито на всім лану.
2. про́сѣвати, досѣ́вати, про́сіяти, до-сі́яти, (на решето) — доточу́вати, дото-чи́ти.
- Досѣ́кать, досѣ́чь** = 1. дору́бувати, ви-ру́бувати, дору́бати. — Дорубав дрóва.
2. дору́зувати, дотесу́вати, досі́кати, дору́зати і т. д. (що небу́дь на металю, ка-меню або дере́ві).
3. досі́кати, досі́кти, дочу́стрити, до-шпа́рити, дохльо́стати, дошмага́ти (різ-ками).
- Досе́да** = д. **Досе́ля.**
- Досага́ть** = д. **Досава́ти 1 і Достига́ть 2.**
- Дота́лківать, дотолка́ть** = допи́хувати, дошто́вхувати, допха́ти, дошто́вхати.
- Дота́лківаться, дотолка́ться** = дотóв-плювати ся, про́штовхувати ся, про́ни-хувати ся, дотóвпити ся, про́штовха-ти ся.
- Дотанцо́вать, ся** = дотаньцо́вати, ся, дотаньчи́ти.
- Дота́пливать, дотопи́ть** = дотóпливати, дотопи́ти.
- Дотаска́ть, дотаски́вать** = 1. доволо́кти, дотя́гти; дотараба́нити, доті́рити, до-пе́рти, доволі́кати, дотяга́ти і т. д.
2. д. **Дона́шивать** (про одежу).
- Дотаска́ться, дотаски́ваться** = доволо-чи́ти ся, дошва́ндяти, дошва́ндяти і д.
Дотаска́ть.
- Дотача́ть, дотачи́вать** = доточи́ти, при-точи́ти, пришту́кува́ти, доточу́вати і т. д.
- Дотачи́вать** = 1. доточу́вати і д. **Дота-ча́ть.**
2. дого́стрювати, доточу́вати, дого-стри́ти, доточи́ти.
- Дотаща́ть, ся** = 1. доволо́кти, дотя́гти, дотараба́нити, доті́рити, допе́рти. С. Л.
2. доволо́кти ся, доплента́ти ся, до-пха́ти ся, доплуга́нити ся, дотараба́-нити ся, дочвала́ти. С. Л. — Отак іду́чи

- попід тином... поки допелентавсь до хатини.
К. Ш. — На силу дочкавав до дому.
- Дотвердіть, дотвѣрживать** = довчити, дозубрити, дотовкті, дотовкмачити, до-вчати, дозубрювати, дотовкмачувати.
- Дотворить, дотворять** = причинити, при-чиняти. — Причини двері.
- Дотекать, дотечь** = дотікати, долива-тись, дотекти, долітись.
- Дотеребить, дотереблывать** = (про куші) — дотеребити, (про вовну, цїрря) — до-скубти, додрати, (про що інше) — до-смикати, дошарпати, дотереблювати і т. д.
- Дотереть, дотирать** = дотерти, дотирати.
- Дотерпильвать, дотерпѣть** = дотерплюва-ти, дотерпіти.
- Дотечь** = д. Дотекать.
- Дотіскать, дотіскывать** = дотіскати, до-давити, додушити, дотіскувати і т. д.
- Дотіскаться, дотіскываться** = 1. д. До-тáлківаться. 2. д. Дотіскать.
- Дотіснуть** = додрукувати.
- Дотла** = зовсім, геть-чісто, до ния, до ноги, до останку, до рѣшти, до щѣн-ту. — До щепту знесено військо турецьке.
Л. С. — Пропали усі вівиці до ноги. С. Аф.
- Дотолкать, ся** = д. Дотáлківать, ся.
- Дотолочь, ся** = дотовкті, ся.
- Дотолѣ** = доти, поти, дотіль, до того часу. С. Аф. З. Л. — Поки багат, то поти й сват. н. пр.
- Дотопить** = д. Дотáпливать.
- Доточить** = д. Дотáчивать.
- Дотравить, дотравливать** = 1. випаси, витолочити, випасати, витолочувати. — Загнав волів у жито і геть усе витолочив.
2. доцькувати, доцьковувати.
- Дотратить, дотрачивать** = витратити, стратити, витрачувати і т. д. — Стра-тив усі гроші.
- Дотребовать** = доправити, виправити.
- Дотревожить, ся** = дотурбувати, ся.
- Дотренать** = дотріпати, дотіпати.
- Дотрескать, ся** = дожерти, долопати, до-тріскати, ся.
- Дотреснуть** = лопнути (до кінця), до-тріснути.
- Дотрогиваться, дотронуться** = торкати ся, доторкувати ся, приторкати ся, торкнути, ся, доторкнути ся (С. Л.), приторкнути ся, доткнути ся, дотик-нути ся. — Де свербить, там і почешеш, де болять, там і торкнеш. н. пр. — І бла-
- гали його, щоб тільки їм приторкнути ся до краю одѣжі його. К. Св. П.
- Дотрудиться** = доробити ся, допрацю-вати ся.
- Дотрунить** = докепкувати ся, доглузу-вати ся.
- Дотуда** = доти, поти, дотіль.
- Дотушить, ся** = догасити, дотушити, ся.
- Дотыкать, дотыкать** = дотікати, до-стромити, дотикати, достромляти.
- Дотысниться** = дотівнитися, проштов-хати ся.
- Дотягаться** = д. Досудиться.
- Дотягивать, ся, дотянуть, ся** = дотягу-вати, доволікати, дотягати, доволок-ти, ся.
- Доужинать** = довечеряти.
- Доумничать, ся** = домудровати ся.
- Доучать, доучивать, ся, доучить, ся** = довчати, доучувати, ся, довчити, до-учити, ся.
- Доучка** = доучування.
- Дохаживать** = доходити.
- Дохвалить, ся** = дохвалити, ся.
- Дохващать, ся** = дохвалити ся, дохва-стати ся, дочванити ся.
- Дохватать, дохватывать** = дохапати, до-хватати, дохоплювати, дохватувати.
- Дохватить, дохватывать** = дохопити, до-сягати, досягнути, досягати.
- Дохлабать** = досьорбати.
- Дохластать** = достьобати, дохльоскати, дохвіськати.
- Дохлаць** = бовтїок (С. Аф.), розбóвток і т. д. д. Болтень 2.
- Дохлопотать, ся** = доклопотати ся.
- Дохлый** = дохлий, здохлий.
- Дохластать** = д. Дохластать.
- Дохнуть** = дихнути, тхнути (С. Ш.), ху-нути. — Хуки у вікно. — На морозі ху-кає у руки.
- Дохнуть** = дохнути, гіннути, падати. — Худоба гине, пада. — Риба в ставу дохне.
- Доходить** = доходити; виходити, витра-чуватись. — На силу дійшов до дому, так запедужав. — Листі доходять у свій час. — Він до всього доходить. — Сіно все вий-шло. — Витратив ся запас.
- Доходный** = дохідний.
- Доходь** = дохід, прибуток, користь, зиск. — Дай вам, Боже, вечір добрий, а нам до-хід довгий. н. пр. — З прибутку голова не болять. н. пр. — **Вь доходь** = на вихо-ді, на кінці.

Дохрабріться = дохрабрувати, дохваб-
рувати ся. С. Ш.
Дохрапіть = дохропіти.
Доцвѣлий = доквітлий.
Доцвѣсть, доцвѣтати = доцвѣсти, до-
цвѣтати, доквітувати.
Доцвѣдити, доцвѣживати = доцвѣдити, ві-
цвѣдити, доцвѣжувати, вицвѣжувати.
Дочеринь = доччин, доччиня.
Дочеринь = почоринити, вицоринити.
Дочериний = д. Дочеринь.
Дочерпати, дочерпувати = дочерпати,
вицерпати.
Дочертити, дочертивати = дорисувати,
дорисовувати.
Дочерь = д. Дочь.
Дочесати, ся, дочесувати, ся = дочеса-
ти, дочесувати, ся; дочухати, дочу-
хмарити, ся.
Дочесть, дочитувати, досчитувати = 1.
дочитати, дочитувати, ся.
2. долічити, доцитати, долічувати, до-
цітувати, ся.
Дочиста = на чисто, геть чисто, зовсім
чисто; цілком, без останку. — Усе
геть чисто пошродав.
Дочистити, дочистати = дочистити, до-
чищати.
Дочитати, дочитувати, ся = дочитати,
дочитувати, ся.
Дочка = доня, донька.
Дочкинь = д. Дочеринь.
Дочь = дочка, здр. — доня, донька, до-
нечка, доненька, донця, (вдовина) —
вдовина, удовина, (едина у батьків) —
єдинця, єдиниця, єдинячка, (перша) —
первачка, богданка, (остання) — мезин-
ка, мезина, (бондаря) — бондарівна,
(купця) — купцівна, (писаря) — писа-
рівна, (різника) — різниківна і т. д. —
Крестная дочь = хрещениця. — Ой я
в батька єдиниця, полюбила Гриця, черно-
бривця. п. п.
Дошагати, дошагнути = доступати, до-
ступити.
Дошалити, ся = допустувати ся, до-
жартувати ся, дожирувати ся, дока-
зати ся.
Дошаркати, ся = дочовгати ся.
Дошатати, ся = 1. дохитати.
2. добродіти ся, доволочити ся, до-
швандяти.
Дошвыривати, дошвыряти, дошвырнути =
докидати, дошурляти, докинути, до-

шпурнути, дошвыргнути. — Дошур-
нув камінь до води.
Дошивати, дошити = дошивати, дошити,
(про мережки і гаптування) — домережи-
ти, догаптувати.
Дошлий = дорослий, (про хліб) — сні-
лий, доспілий, достіглий, (про печений
хліб) — випечений, (про чоловіка) — а)
здатний, здібний, умілий, тямущий, бу-
вальный, б) пронозуватий.
Дошлєць, дошляк = 1. мітець, мистєць,
мистюк, мастак. 2. проноза, пройди-
світ.
Дошумити, ся, дошумувати, ся = дошуми-
ти, ся, дошумувати, ся, добушувати.
Дошутити, ся, дошучувати, ся = дошут-
ковати, ся, дожартувати, ся.
Дошаник = 1. ящик, скриня (з дощок).
2. д. Баркась.
3. гємбель.
Дошань = шалік, кадіб, переріз, ши-
ртває. С. Ш.
Дошаной, дошаный = дошаний. С. Аф.
Дошечка = дощечка.
Дошипати, дошипувати = дошипати, до-
шипувати, (піря, волосси) — доскубіти,
доскубовати, (піря птиці обвареної) —
допінати, допінувати. С. Аф.
Дошунати, дошунувати, ся = домацати,
доланати, ся, домацувати, ся, долану-
вати, ся.
Дошдати, дошеть = доідати, доісти.
Дошзидити, ся = доїздити, ся.
Дошзакати, дошзакати = доїздити, доїхати.
Дошзакчий = доїжжачий. — А ми дотепні
доїжжачі хортів тодуємо та плачем. К. Ш.
Дошеть = д. Дошдати.
Дошхати = д. Дошзакати.
Драгоценность = коштовність.
Драгоценный = коштовний (С. З.), до-
рогий, цінновий, дороговітний. — Д.
камень = самоцвітний камінь, само-
цвіт.
Драгунъ травя, рос. Artemisia Dracunculus
L. = острогос, тургун. С. Ан.
Дражайший = найдорожчий.
Дразнить, ся = 1. дразнити, ся, дра-
тувати, дрозити. С. Аф. З. Л. — Бога
не гнів, а чорта не дрозити. н. пр.
2. дрозити, піддрозувати. С. З. — Я
на улиці тай не забарю ся, тільки хлопців
подрозу, тай назад вернуся. н. п.

3. кенкува́ти, глузува́ти, кривіти ся, дражніти ся.

Дра́ка = бійка, колотівча (С. З.), дра́ча (С. З.), таскани́на, чубани́на. — Не так сварка, як та спірка, не так лайка, як та бійка. н. п. — Було там тасканини! С. Ш. — Велика була чубанина на вулачках н. о. — Що дия гризуться, часто і до колотівчачи доходить. н. о. — І тіснява, і гук і драча. — Бодявський. С. З.

Драко́нь = 1. змії (крилатий, бавський).

2. ящурка (індійська, африканська).

Дра́ма, ті́чеській = дра́ма, ті́чний.

Дра́їна = дра́нка, кла́ноть, кла́нтик. (С. З. Л.).

Дра́їца = дра́нь, дра́їця. С. З.

Дра́піе = дра́ння, (про волосся) — ску́бка.

Дра́тва = дра́тва, (для підшов) — підшівка.

Дра́ть = 1. дра́ти, де́рти, шматува́ти (С. З.), ша́рпати (С. З.).

2. ску́бти, чу́бити, ви́хрити (за волосся), дра́ти, де́рти (за ухо). С. З. Л. — Ще не пімав, а вже скубе. н. пр. — Хто кого любить, той того чубить. н. пр.

3. д. **Взіточничать**.

4. лу́шити, дра́ти (про ціну).

5. д. **Бить**. — **Дра́ть го́рло** = д. **Горла́нність**. — **Дра́ть носъ** = кі́рпу гну́ти. — **Дере́ть по ко́жъ** = поза шку́рою мороз.

Дра́ться = 1. біти ся, лу́шити ся, лу́цюва́ти ся, ску́бти ся, чу́бити ся. — Чото ти беш ся? — Почали воли на вулачки бити ся. — Пани скубуть ся, а в мужиків чуби тріщать. н. пр.

2. де́рти ся, дра́ти ся, ша́рпати ся. — Одежа дере́ть ся.

3. де́рти ся, пну́ти ся. — Так і пнуть ся на стіну. н. к.

Драхва́, пт. Otis tarda = дрохва́, (самець) — дрохвіч, (мале) — дрохвеня́, тко. С. Аф.

Драхві́ный = дрохві́чий. С. Аф.

Дра́чка = гребло́. С. Аф.

Драчлі́вий = драчлі́вий (С. Аф.), битлі́вий. (Мап.).

Драчу́ш = забія́ка (С. Аф.), задира́ка (С. Аф.), заводя́ка і д. **Драчлі́вий**

Драчъ = 1. ге́мбель.

2. обле́ньки.

Дребедень = д. Ахине́я, Безсме́лниця і **Вздоръ**.

Дребезъ, частіше мн. дребезги = черенкі, черепя, мотлох, гаму́з, дрізки. — Д. під еловом: **Вдрезги**.

Дребезжа́ть = дренча́ти, деренча́ти, джирча́ти (С. Л.), дзижча́ти, бриніти, брязча́ти. — Аж шибки у вікнах забриніли. н. к. — Дзвін тріснув і почав дзижчати.

Дереве́щина = дрéвина. К. Б. (волокно дерева).

Древесный = деревя́ний, дере́вовий. — Деревове листя. — Деревя́не вугілля.

Дре́вко = (у вил, мітли, черпака) — дережа́к, дережа́льно (С. Аф.), дережа́лно, (у граблів) — гра́блище, (у корогви) — дережа́лно, (у коси) — косови́ще, кі́сся, (у кочерги) — кочержи́лно, кочержи́ще, коцюби́ще, (у списа) — рати́ще, (у ціпа) — ціпи́лно, (у чаплі) — чаплі́лно. (Чайч.) — Вила, граблица, штилі — усе треба. С. З. — Рубай, сину, ясенину — буде кочержи́лно. н. п. — Козакови без ратища, як дівчині без намиста. н. пр.

Дре́вний = да́вний, давне́зний (К. Б.), старода́вний, старосьві́тський (С. З. Л.), старові́чний (С. З.), стародéнный, старови́шний (С. Л.), старожит́ний (С. Л.), предко́вчий. (С. З.). — Козаки удержують ся при старожитних своїх обихахтих. Скоропадський. С. З. — Дрімає Кореунь староденний. К. Ш. — Власна предковична отчизна наша. Хмельницький. С. З.

Дре́вность = старода́вність (С. Л.), старови́на (С. Л.), да́вня давнина, предкві́щина, старосьві́тчина. — У предквіщину, кажуть, були зовсім інші люде. н. к.

Дре́во = д. **Дере́во**.

Древоськъ = д. **Дровоськъ** 1.

Древо́тець, ком. Teredo = ша́шель. С. З.

Дреловать = сверді́ти (у дзикармайстрів).

Дре́ль = swéдел, swéдло, swéрдлик (у дзикармайстрів і слюсарів).

Дре́ма = 1. дрімання, дрімóта, дрімки. — Ой на kota воркота, на дитину дрімóта. н. п. — Соньки — дрімки в колицьки. н. п. — Ходить сон коло вікон, а дрімóта коло плота. н. п.

2. рос. Luchnis flos cuculi L. = смі́лка, череві́чки, боця́нки.

Дрема́ние = дрімання.

Дрема́ть = дрімáти, куня́ти, (в жарт) — окуні́в лови́ти, (сидячи або стоючи) — бо́рухи справля́ти. — З-за печі часто виглядала, прокинувшись, бунім куняла. Кот. — Хто слуха, а хто окуні́в лови́ть, слухаючи. Бв.

Дрема́ться = дрімáти ся, на сон клоні́ти.

Дрема́лий = дрімлі́вий. С. Аф.

Дремóта = д. **Дрема́** 1.

Дре́мучій = гу́стий, те́мний, непрола́зний (ліс).

Дре́мучесть = гу́щавина (лісова).

Дре́мучка = сплячка. — На його сплячка напала.

Дресва́ = жорства́. — Стежки скрізь жорствою висипані.

Дресировати́ = муштровати́.

Дресировка́ = муштровання́, му́штра.

Дробі́на = 1. частіше мн. дробі́ны — барда (пивна).

2. дробина, шротові́на.

Дробі́ть, ся = дробі́ти, ся, кри́шити, ся.

Дробі́нця = шротівни́ця.

Дробі́ний = дрі́бний, дрі́бен. — Туман по-ле покриває, дрі́бен дощик накрапає. н. п.

Дробь́ = 1. дрі́бязок, ска́лки, черепо́чки (дрібенькі).

2. дрі́б (С. Аф.), шрі́т, (одна штука) — дробові́на, шротові́на. — Не достигає дробу на всі набой. — Не понав в мету, тільки одна дробина зачепила з краю.

3. ча́стка, ча́стина.

Дробя́тникъ = дрі́бязок.

Дрова́ = дро́ва, здр. — дрі́вця́, одна штука — по́ліно, дрове́няка (С. З.).

Дро́вни = са́нки (без ящика, кілеські) — кошильчаки́, (волові) — Грінджо́ли. С. Л.

Дровосе́къ = 1. дровору́б, рубо́ак.

2. ком. Cerambrix — му́зика.

Дровя́никъ = дрова́рь.

2. дровник, дрові́тні. — Кругом двора нема ні кола, на дровітні дров ні поліна. н. п.

Дровяно́й = дровяни́й. — Д. са́рай = д. Дровяни́къ 2.

Дрога́ = розво́ра.

Дро́ги = бендо́гі, биндо́гі (С. З.), беньдо́гі (С. Ш.), водовозні — ка́ри (С. З.), похоронні — ма́ри. — Колеса, биндоги і карі і самі церковні мари в дено пушкарьське тягли. Кот.

Дро́гпуть = д. Дрожа́ть.

Дрожа́лка, рос. Tremella = драглі́, дриглі́. С. Ан.

Дрожа́ніє = дріжа́ння, тремті́ння (С. Ш.).

Дрожа́ть = дріжа́ти, дріго́їти, трусі́ти ся, тря́сті ся, тремті́ти, ті́пати ся, (від холоду, в жарт) — дріжа́кі їсти, ло́віти (С. Аф.), халяндри скака́ти. — Дріго́їти, як хорт зімою. н. пр. — Трусі́ть ся, як Каї́н. н. пр. — Як на осиці лист, тремтить млинок од хвилі. Гр. — Чи твоє серденько мліло, як рука в руці тремтіла? Стар. — Сльози тремтять на очах. — Роса на листях тремтіла. С. Ш. — Розморду-

вався, аж губи йому тіпають ся. С. Л. —

Дрожа́цій = тремтя́чий, тремкі́й (С. Ш.). — Я вийшов зляканий, тремтя́чий. Фр.

Дро́жди, дро́жки = дрі́жчі (С. Аф.), дрі́жді, (домашні з тіста) — ро́щина. — Росте, як на дрі́ждях. н. пр. — Твоя ро́щина, ти й міси н. пр.

Дро́жки = дро́жки. — Бѣгові́я д. = бігу́нці. — Назво́щичи д. = бі́ржа.

Дро́жь = дрі́готá (С. З. Л.), здри́ги (С. Л.), дріжа́кі. С. З. Л. — Його дріжаки напали.

Дроздъ́ = пт. Turdus musicus — дрі́зд, Turdus merula — ко́с.

Дро́къ, рос. Genista = дрі́к, зіно́вать. С. Ан.

Дро́чена́ = яє́шня (з молоком і борошном).

Дро́чень = ма́лий, мазу́н, опе́чок.

Дро́чіть = ма́зати, пе́стити (дитину).

Друго́й = 1. дру́гий. 2. інши́й, інчи́й, ина́кший. — Хоч гірше, аби инше. н. пр. — Другий раз кажу тобі. — Вь друго́й разъ́ = дру́гим разо́м, іншим ча́сом. — Друго́є заї́льъ = иншо́ї сьпіває. — На друго́й де́нь = дру́гого дня́, на дру́гий де́нь. — Ни то́, ни друго́є = ні те́, ні се́. — Это́ друго́є дѣ́ло = се́ інша рі́ч.

Другъ́ = друг, прія́тель, (що побратав ся) — побрати́м, (про жінок) — дру́га, дру́гіна (С. Аф.), (про чоловіка або жінку) — дру́жина, дру́жино́нка. — Дру́жь = дру́ги, дру́зі. — При добрій годині куми і побратими, а при лихій годині не має й родини. н. п. — Це такий прія́тель, що хлі́б їсть і тебе ізі́сть. н. пр. — Будеш ти міні жоною, моему батеньку слугою, моїй мати́ці дру́гою, а моїм діткам маткою. н. п. — Як не хочеш мои мила дружиною бути, то дай міні таке зілля, щоб тебе забути. н. п. — Не май сто кіп, як сто другів. н. пр. — Чужа семья непривітна, дружинонька неймовірна. н. п. — Не так тіі сто братів, як сто друзів н. пр. — Дру́г за дру́гомъ́ = оди́н за дру́гим, оди́н по одному. — Вийшли оди́н по одному. — Дру́г за дру́га = оди́н за одного. — Дру́г дру́га = оди́н одного. — Дру́г зь дру́гомъ́ = між се́бе, поміж се́бе. — Ста́рий дру́г лу́чше но́вихъ двухъ́, н. пр. = для прія́теля но́вого не кидай ста́рого. н. пр.

Дру́жба = дру́жба, прія́знь, прія́тельство; побрати́мство. — Доказа́ть дру́бу (зрадити) = докла́сти во́за, гадю́чку вкину́ти. — Здається й дру́жить, а гадю́чку

вкинув. н. пр. — Счеть дружбы не пор-
тять, н. пр. = любимо ся як браті, а
ракуймо ся, як жиді. н. пр.

Дружелюбный = приятний, ласкавий.

Дружескій, ки, дружественный, но =
друзський, приятельський, дружній,
друзьски, подрузьски, поприятельски.
— Дружні речі. Куліш.

Дружество = д. Дружба.

Дружить, ся = дружити, ся, товаришу-
вати, братати ся.

Дружите = д. Другъ. — Пойдемъ, дружи-
ще! = ходім, друже! — Дружите мой!
= мій друже, мій приятелю!

Дружка = 1. боярин, дружко (приятелі
молодого). С. Ш.

2. пара, рівня. — Прибратъ дружку =
щідібрати до пари.

Дружный, но = 1. дружній, друзський,
приятельський, дружно, приятельски,
подрузьски, по приятельски.

2. одностайний, но, разом. — За віру
християнську одностайно стати, слави — ли-
царства достати. н. д. — А нуте, беріть
ся разом.

Дрыхнуть = спати, хропака задавати.

Дряблый = вялий, (про землю) — пухкий,
(про камінь) — дірчастий, (про дерево
та овочі) — трухлий, трухлявий. С. Л. Ш.

Дрябнуть = вянути, маріти, (про дерево,
овочі) — трухнути, трухлявіти, трух-
ніти. С. Ш.

Дрябъть = деренчати, дренчати, дзиг-
чати.

Дрягать = дригати. С. Аф.

Дрягаться = брикати, ся.

Дряготá, Convulsio = дріготá, корчі, (в
лиці) — мішки.

Дрягъ = 1. сьміття, нечисть.

2. частіше мн. дряги = плітки, пого-
вір, поговори.

Дрянить = сьмігати.

Дрянной, дрянный, дрянно = поганій,
паскудний, ледачий, кепський, поганю,
паскудно, кепсько. — Поганому і честь
погана. н. пр.

Дрянъ = 1. сьміття, нечисть. — Виме-
ти сьміття із хати.

2. погань, негідь. — Що було доброго
розкупили, зостала си сама погань.

3. (про чоловіка) — ледáчо, паскуда, по-
ганець, погань, посьмігюха. — Чого
ти так мене, паскудо, в боки пхашь? Греб.
— Там таке ледащо, що тільки плюнь.

Кроп. — Посьмігюха яка небудь команду-
ватиме. Чайч.

4. казна щó, брідній, дурниця. — Лізе
в голову казна що.

Дряхлость = старість, дряглість.

Дряхлый = старий (і немощний), дряг-
лий, хірний.

Дряхлѣть, дряхнуть = старіти ся, дряг-
літи, хірити, упадати на силах (від
старости).

Дубасить = дубасити, дупити, люцю-
вати, періщити.

Дубикъ = дубок.

Дубина = 1. дубина, дубець; ломака,
(товща) — дрючок, дрючина (загнута з
булавою) — кий, кийок, гірлига (тон-
ша) — ковiнька. — Треба дубину на твою
спину. н. пр. — Дубцем його, коли не слу-
хав. С. З. — Ломакою по спині оперіщити.
С. З. — А в руки добру взяв дрючину, обо-
ронити зду личину. Кот.

2. (про чоловіка) — ломака, бóвдур, лó-
бурь, лобуряка (С. Ш.), убóще, вбоiще
(С. Ш.). — Який довбур виріс. С. Ш. —
Таке убóще, що ти йому що хоч.

Дубиноватый = пришелеповатий, при-
дурковатий; незручний, незграбний.

Дубить = чинити, вчиняти (шкури), гар-
барювати (Под.).

Дубка = 1. чиньба, вічинка.

2. дуб, дубок (човен, зроблений з дуба).

Дубленіе = д. Дубка 1.

Дублѣть = двойняк, другак.

Дубнякъ = дубняк, дубничок (С. З.),
дубинка.

Дубовка, рос. Veronica Chamaedrys L. =
безвѣршки, блакітні óчки, одхасник,
приворотки, клад (укр.), гадяче зілля
(гал.). С. Ан.

Дубовый = дубовий. — Д. лѣсъ = ду-
бiна (С. Аф.), дубняк.

Дубрава = дiброва, гай, лiс (густий). —
Гомiн, гомiн по дiбровi. н. п. — Ой не шу-
ми, дуже, дiбровою дуже. н. п. — Ой гаю
мій, гаю, густий, не прогляну. н. п.

Дубравистый = лiсний. — То край лiс-
ний, а наш степовий.

Дубравный = лiсовий, гайовий. — Лiсо-
вi орiхи. — Гарна, як квітка гайова. н. пр.

Дуброва = д. Дубрава.

Дубровка, рос. Ajuga reptans L. = сухо-
вѣршки, островѣршки, дiвчача красá.
С. Ан.

Дубровникъ, рос. Teucrium Chamaedrys L.
= чебрѣць лiсовий, самосил, Т. Ро-

lium L. = сідáч, T. Scordium L. = скóр-
дія, дікий часнік. С. Ан.
Дубчикъ = дубóчок. — А на тім дубочку
сидять голубочки. н. п.
Дубъ, дерево Quercus robur = дуб, здр.
дубóк, дубóчок, дубóнько, поб. — ду-
барь, Q. pedunculata Ehrh. = нелінь,
Q. sessiliflora Sn. = дуб осенчу́к, озі-
мий дуб. С. Ан. — Ой ти дубе кучерявий,
лист на тобі рясний, н. п. — Прихлюєсь я
до дубонька, а дубонько тай не батенько.
н. п. — Дубарі товстелезні. Чайч.
Дубьё = ломачця.
Дубáньць = д. Добы́ча (дбáльць).
Дуга = дугá, каблúчка (С. З.). — Сог-
ну́ть, ся въ дугú = зігну́ти, ізігнути,
ся як дугú, як дугá. — Ой ти старий
дідуга ізігнув ся як дуга. н. п.
Дуговáтый, дугообразный = дужний (С.
Л.), каблúковáтий, вилúкуватий. —
Дужна стеля. С. Л.
Дудá = сопілка, сопілочка, дúда, дúдка,
дúдочка, свистілка (С. Пар.). — Коли по-
чав орати, то в сопілку не грати. н. пр.
— Заграй міні, дударика, на дуду, нехай
же я свое горе забуду. н. п. — Ти ж було
селом ідець, ти ж було в дуду граєш. н. п.
Дудакъ = д. Драхва́.
Дудáть = в дуду, в сопілку гра́ти.
Дудка = д. Дудá.
Дудки = дзусь, дзúськи, зась, зúськи,
бáли. С. З. Аф. — А зась тобі! С. З. —
А дзусь холоди́жо їсти! н. пр. — Заськи до
моєї запаски! н. пр. — Це вже бáли! —
Бач який ласий, а заськи не хочеш! С. Аф.
Дудочка = д. Дудá. — Ни поскака́ть, ни
поляса́ть, ни въ дúдочку поигра́ть, н.
пр. = ні швєць, ні жнець, ні в дуду
ігра́ць. н. пр. — Ні гра́ч, ні помо-
га́ч. н. пр.
Дудочникъ = 1. рос. Levisticum officinale
Koch. — любісток, любіста. С. Ан.
 2. дударь, дударик. — Заграй міні, ду-
дарика, на дуду, нехай же я свое горе за-
буду. н. п.
Дудочный = дúдковий, сопілковий.
Дудчатый = дудковáтий.
Дудо = дудó, рúра, рúля. — Пропаде, як
порошина з дуда тая козацькая слава. н. д.
— Спершу стрельбу, а потім узивсь за
рулю, та й почав рушницею по голові би-
ти. Чайч. — Рурка ручничная. Ст. Оп. Кіев. Ст.
Дума = дúма, дúмка, гáдка. — Дума ду-
шу пошыває. н. пр. — Узяли мене думки
та гадки та журба пекуча. М. В. — Дúму
дúмать = дúмати-гадáти, думку гадá-
ти. — Тільки Бог святий знає, що Хмель-

ницький думає-гадає. н. д. — Дивлюєсь я на
небо та й думку гадаю, чому я не сокіл,
чому не літаю? Петренко.
 2. рада. — Дúма цáрская = держáвна
рада. — Дúма городскáя = дúма, ра-
туша.
Думаніє = дúмання, гадáння.
Думать, ся = 1. дúмати, ся, гадáти, ся,
мíслити, мíркувати, мízкувати, здава́-
ти ся, видава́ти ся. — Сидять, мовчать
— і всяк мízкує про себе. Кот. — Міні
здаєть ся, що...
 2. дбáти, клопотати ся. — **И думать
забыль** = і гáдки не має. — **Онъ ни
о чёмъ не дúмаєть** = він ні прощо́ не
дбає, і гáдки не має. — Як була я мо-
лодою, і гáдки не має. — Як була я мо-
лодою, і гáдки не мала, по садочку похо-
жала, квітчалась, пишалась. К. Ш.
Думный = 1. радний, дúмський.
 2. замíслений.
Дуновєніє = віяння, пóвів, пóдув, (на
руки від холоду або на шибку, щоб відга-
яла) — хúкання.
Дунуть, дуть = дúнути, дúти, дмухну́ти,
дму́хати, вийну́ти, вiяти, (про великий
вітер) — бурхну́ти, бúрхати, (нагаряче,
щоб прохололо) — студити, (на холодне,
щоб потепліло або обтало) — хúкнути,
хúкати. — Дмухнув вітер і заволокло не-
бо хмарами. — По небу вітерок дмухнув.
Греб. — Як ошарив ся на молоці, то й на
холодну воду студить. н. пр. — Хукає в
руки, щоб нагріти. — Хуки ти, мои дру-
жино, у віконечко на скло. В. Ш. — Вітри
почали бурхати. Кот. — **Дуть гúбы** =
копілити, закопілювати гúби.
Дуплáстый = дуплина́стий, дуплина́тий,
дуплáстий, дупна́стий. — Великий дуб,
та дуплинастий. н. п.
Дуплáть = довбáти, видóвбувати (дупло).
Дупло = дуплó, (широке) — макітра.
Дупловáтый = дупчáстий. — Стоїть дуб
дупчастий, а в тому дубі... н. к.
Дуплáть = трухлiявiти, трúхнути, трух-
вявiти. С. Ш.
Дуплáнка, гриб Agaricus violaceus L. =
синю́ха, синiяк. С. Ан.
Дуплáстый = д. Дуплáстий.
Дўра = дурнá, дўрка, (поб.) — дурiнда,
дурéпа, дурлéпа. — Та малюєське со-
ловатко по деревцю скаче, дурна дiвка, дур-
на й не розумна, за козаком плаче. н. п. —
Великá Фєдора да дўра, н. пр. = вели-
кий до пéба, а дурний, як трéба, — вели-
кий дуб та дуплина́тий. н. пр.

Дуракі (гра в карти) = дурень. — **Іграти** в дуракі = грати в дурня, в кена. С. З.
 Дураковатий = д. Глузватий.
 Дураковъ = дурійв.
 Дуракъ, дуралей = дурень, здр. дурник, йолоп (С. З.), кеп (С. З.), телепень (С. Ш.), дурбіло, дурба, дуріло, дуріло, бовдур (С. Ш.), дурбас (С. Аф. З.), дурандас (С. Аф.), дурній. — Дурень у воду закине сокиру, а десять розумних не витягнуть. п. пр. — Великий як світ, а дурний як слід. п. пр. — Стояв тепер як пень і, правду мовивши, був дурень телепень. К. Д. Ж. — Чом ти, йолопе, не клавиши ся пану возному. Кот. — **Дуракъ дуракомъ, круглый дуракъ, кругомъ д., отпѣтый дуракъ** = дурний як пень, як колода, великий дурень. — **Остатся в дуракахъ** = пошив ся у дурні, пиймав облизня. — **Дурака валять** = дурника стріити.
 Дуранда = макуха, (одварена, не дуже видавлена) — урда, вурда, гурда, (в жарт) — свинячий сир. С. Ш. — Макуха сімная до варешків. С. З.
 Дурацкій = дурний, дурійв, йолопський, кепський. — Йолопська пика.
 Дурачекъ = дурник. — **Іграти в дурачки** = гра в дурня, в кена. С. З.
 Дураченье = обдурювання, морочення.
 Дураческий = д. Дурацкій.
 Дурачество = дурість, дур, дуріння, дурійка. С. З. — На його дур нашав.
 Дурачина = д. Дуракъ.
 Дурачить = дурити, морочити, туманити (С. Ш.), туману пускати. — Та він її зовсім не кохає, а так дурить.
 Дурачатся = 1. дуріти, пустовати, жирувати. — Добре дуріти, коли приступає. п. пр. — Ой мамо, мамо, москаль у хаті пугує, жартує, не дає спати. н. п.
 2. дурника стріити.
 Дурачище = дурнице. С. Аф.
 Дуренье = дуріння.
 Дурить = д. Дурачатся 1.
 Дуріща = дурлена, дурінда, дурена.
 Дурманъ, рос. Datura Stramonium L. = будяк, дурноян, дівдеревко, німіця, коров'як. С. Ан
 Дурненький, ко = поганенький, ко.
 Дурійшикъ, рос. Xanthium strumarium L. = залучник, зобник, овечий репашок (укр.), свінки (гал.) С. Ан.
 Дурно = 1. погано, кепсько, зле, гід-

ко, паскудно. — Як погано орати, то краще випрятти. н. пр.

2. млобно, нудно. — Міні якось млобно стало ся. — Ей дурно сдѣлалось = вона зомліла.

Дурноватий, то = поганенький, ко.

Дурной, дурень = поганій, недобрій, негарний, паскудний, лихий, злий, кепський, бридкий, гідкий, ледачий. — Поганий голос. — Бридкий на виду. — **Она не дурень, она не дурна** = він, вона нічого собі, гарненький, гарненька.

Дурнотѣ = 1. негѣжисть.

2. млость, нудота. — Як млость пішла по всьому тілу. С. З.

Дуритъ = поганіти, поганішати, бриднути, маріти. — Вона що далі то все поганішає. — Ні не того міні шкода, а марніє моє вродо — люди не беруть. К. Ш.

Дурочка = дурненька, дурка. — Раденька, що дурненька. н. пр.

Дурінда = д. Дуракъ і Дуріща.

Дуръ = дур, дурість, дуріння, дурійка. С. З. — Викни дур з голови. — З дуру, як з дубу. н. пр. — **Нашла дуръ** = дур нашав.

Дурѣтъ = дуріти і д. Глузѣтъ.

Дуртикъ = 1. що небудь відуте (на пр. бузкове намісто).

2. повновідий, опецок, пикатий. (С. Ш.)

3. грімач, мурміло.

4. чванливий, чванько, чванькуватий.

Дуртышъ = д. Дуртикъ 2, 3 і 4.

Дуръ = д. Дурити.

Дуръся = 1. надимати ся, дурти ся. (С. Аф.). — Ще трохи я надмусь, тоді вже товстою зроблюсь. Б. Г.

2. д. Вѣжничать.

3. сѣрдити ся, бурмосити ся (С. Ш.), мурмосити ся. — Чого він так намурмосив ся?

Дурхъ = пахонці. С. Л.

Духоборець = духоборець.

Духовенство = духовенство, духовництво (С. Л.), духовні. — Духовництво од Бога нам надане. С. Л.

Духовная = духовна, духовниця (С. Л.)

Духовникъ = сповідник (священик, перед котрим хто сповідаєть ся).

Духовный = 1. духовний, духовий, безтілесний, безтільний.

2. духовний, духовницький. — Духовницького роду. С. Л. — **Д. отецъ** = д. Духовникъ. — **Д. сынъ, д. дочь** = спо-

відальник, ця. — Д. завѣщаніе = д. Духовная.

Духовъ день = Святого́ дѹха. (Свято на другий день Зеленихъ свѣт). — До Святого́ дѹха не скидай кожуха, а по Свѣтѣмъ дусѣмъ ще в кожусѣ. п. пр.

Духовой́ = духовый́.

Духота́ = задѹха, духота́.

Духъ = 1. дух. 2. душа́. 3. дух, пах, пахоші́. 4. пара. — Быть на духу́ = на сповѣді́ бѹти, сповѣдати́ ся, висповѣдати́ ся. — Вольный́ духъ = лёгкій дух. — Дѹхомъ = дѹхом, мѣттю, вѣнт, вѣах. — Дѹхомъ унасть = поникнути, понидіти. — Идти на духъ = до сповѣді́, йти. — Испуститъ духъ = Бѹгові́ душу віддати. — Не въ дѹхѣ = не по собі щось, мѹха в носі́. — Не хватило́ дѹху = не насмѣв, не відваживъ ся. — Придаты́ дѹху = додаты́ дѹху, смѣлости. — Перевести́ духъ = віддихати́ ся. — Собратье́ съ дѹхомъ = набраты́ ся смѣлости, відваги. — Скакаты́ во вѣсъ духъ = на всѣ заставки.

Душа́ = душа́. — Безъ души́ = не тѣмлячи себе́. — Въ дѹшу не йдетъ = в дѹшу, в пельку не лізе, з души́ вѣрне. — Душа́ въ пятки ушла́ = душа́ не на мѣстѣ, на души́ похолѣло, ковалѣ кують, в литкахъ застѣло. — На души́ мугитъ = з души́ вѣрне, нудитъ, млѣсно. — Отдаты́ на дѹшу = віддати на віру. — Отвести́ дѹшу = спочити́ дѹшею, на свѣт народитись, свѣт побачити. — Отъ души́ = від щірого серця́. — Покривитъ́ дѹшею́ = взяти грѣха́ на дѹшу, схибнути́, скривдити. — По души́ = по серцю́, до сподѣби, до мислі́. — А хоч знайдеш в черво́нѣмъ намистѣ, та не знайдеш тако́ї до мислі́. н. п. — Мати́ сына оженила́, та взяла невѣсточку не під мислоньки. н. п. — Не до мислі́ жінку взяв, так и з нею жити́ не став. н. п. — Ско́лько души́ угодно́ = скѣльки душа́ забажа́е, до схочу́. — Съ души́ та́нетъ = з души́ вѣрне, нудитъ. — Чуть́ дѣржится́ душа́ = тѣльки душа́ в тілі́, тѣльки живий та тѣплий.

Душевный́ = душевний́; щірий́, сердѣчний́, щиросердѣчний́.

Душегрѣйка́ = жіноча одѣжина без рукавѣв.

Душегубецъ́, бѣца, душегубникъ́, ца = душогу́б, ка.

Душе́къ, душо́къ = душѹк. — Съ душкѹ́мъ (риба, мѣсо то що) — пахтитъ́, души́тъ (С. Аф.) смердитъ́, (про чоловіка) — вередливый́, примхливый́, мѹха в носі́.

Душеный́ = дѹшений́. — Д. мѣсо = душани́на.

Душенька́ = серденько́, серце́, дѹшко, дѹся́.

Душеприказчикъ́ = виновитель́ по духовый́.

Душечка́ = д. Душенька́.

Души́стый = запашний́, духовитый́, пахучий́, пахнючий́, духовый́. — Хрещатый́ барвінокъ садочокъ встѣлае, а запашний́ васильчокъ з тѣм ся рѣвняе. н. п. — З хрещатого́ барвінку́, з пахнючого васильку́. н. п. — Пахуча квітка́. — Духовита́ варѣна. — Духовый́ цвѣт.

Дошнѣсть = пахучість.

Душнѣтель́ = душманъ. — Там брату́ брат і рідний батько́ сину на шию душманомъ лихимъ сѣдае. К. Б.

Душнѣть = душити́.

Души́ца, рос. *Origanum vulgare* L. = материнка́, зінѹвка, духовый́ цвѣт. С. Ан. — Ой у поли́ пивка, на ній материнка́. н. п.

Душка́ = 1. дѹся́.

2. дѹжка́ (кѣсточка у птиць).

Душнота́ = д. Духота́.

Душний́, но = душний́, парний́, дѹшно, парно́, (в жарг) — кожѹшно́.

Дузѣ́ль = поединокъ.

Дѹба́ = дѹба, дѹби́ца, скрини́ці. — Ой на руки́ дѹби, на ноги́ дѹбиці́ — оце ж тоби́, жи́туе, гарні́ молодіці́. н. п. — Що на рукахъ кайдани́, на ногахъ скрини́ці, посадили́ сіромахѣв в темні́ темниці́. н. п.

Дѹбомъ́, дѹбы́ = дѹба, горою́, ца́на, ца́пки, ца́пом, (про волосся) — до горі́. — Кѣнь дѹба став. — Бодай і́хав, не доі́хав, щобъ йому́ кѣнь горою став. н. п. — Волосся́ до горі́ стало.

Дѹблада́ = здоровіло́, вислюганъ.

Дѹмволокъ́ = верх (в димарі́). — Мій верх, мѹе й затка́ло. н. пр.

Дѹмитъ́, ся = дѹмити́, курити́, ся, дѹмити́. (С. Аф.).

Дѹмникъ́ = 1. в кѹрнихъ хатахъ дѹрка в стѣлі́, куді́ виходить дѹм.

2. кѹрево́, кѹрище́.

Дѹмница́ = 1. д. Дѹмволокъ́.

2. рос. *Fumaria officinalis* Lin. — польбо́-

ва́ рута, житничка, почи́сна трава. С. Ан.

Димний, по = димний, кúрний, но. — Не топила, не варила, а в світлощі димно (курно), як поїду з цього села, комусь буде дивно (журно). н. п.

Димови́къ = димарь. С. Аф.

Димово́е = димовé С. Аф.

Димово́й = димовий. — **Димовая труба́** = димарь, бовдур. С. Аф. Ш. — Виглядали у димарь, а він лізе у двері. н. пр.

Дымоку́ръ = д. Ды́мникъ 2.

Дымчатый = димовий, (про масть) — ча́лий.

Дымъ = дим, кúрево. — **Дымъ коро́мь-сло́мъ** = гармидер, б́уча.

Дымъ земляно́й, ды́манка = д. Ды́мница 2.

Ды́нный = дынячий. — Дыняче насіння.

Ды́ня, рос. Cucurbita melo = ды́ня, різні породи: бовту́ха, бухарка, дришлявка, дубівка, зимівка, качанка, петрівка, татарка. — **Внутренность ды́ни** = жа́бур, жабури́ння, животи́ння.

Дыра́ = дірка, здр. — дірочка, поб. — дірома́ха.

Дыри́стый = дірявий (С. Аф.), дірча́тий. — Свитина дірява.

Дыри́ть = дірявити, діркувати, дірчити. — Почав дірявити дошку.

Дыри́ться = дірявіти, дірча́віти. — Мішок дірявіє. — Дірчавіє листя на капусті.

Дыри́ща = дірома́ха.

Дырка = д. Дыра́.

Дырявый = д. Дыри́стый.

Ды́ханіе = дихання, подих, віддіх. — Подих ночної прохолоди. К. — Тільки віддих підіймав груди. Фр.

Ды́хательный = ды́хальний.

Дыха́ть = дихати, (на що холодне, щоб зігрити) — ху́кати, (сильно від тяжкої роботи) — хе́кати. — Як рубає, то хекає. С. Ш.

Ды́халець = ядушливий, яду́шний, заду́шливий.

Дыша́ть = д. Дыха́ть.

Ды́шло = (в кіньському возі) — ды́шель, (у воловому) — ви́йя, (у волових савок) — ро́зкіп, (половина ви́йи вдовж) — ви́йина, (дірка у ви́йі для арма) — хавéла, (брус, на котрому держить ся ви́йя) — крижовни́ця, (дышель в плазуі) — гра́діль, (у рала) — гра́дка, (у вітрика) — ды́шель, (в гарбі) — ари́ц. (Мав.).

Дьяво́ленокъ = чортеня́, біснйя́.

Дьяво́ль = дя́вол, біс, чорт, сатана́, лу-

кавий, нечисти́й, гаспид, ді́дко, поб. — чортя́ка, біся́ка; по місту — домо́вік, польови́к, лісови́к, полісу́н, водя́ник, водяни́й, бо́лотяник. С. Л.

Дьяво́льскій = д. Бѣсовскій.

Дьяво́льщина = д. Бѣсовщина 1.

Дья́кони́ца, дья́ко́нь = д. Діа́кони́ца, діа́ко́нь.

Дья́ко́нствовати = дяко́нувати.

Дья́къ, дья́чокъ = дяк, дячо́к.

Дья́ческій, дья́чий, дья́човскій, дья́човъ дяків, дяківський, дячківський.

Дья́чество = дяківство.

Дья́чити = дякува́ти. — Він у нас уже десять років дякує.

Дья́чиха = дячиха.

Дѣ́ва = дівчина. — **Пресвята́я Дѣ́ва** = Пречіста, Діва Марія, Бо́жа Ма́ти. — **Стара́я дѣ́ва** = стара́ дівка, літна.

Дѣ́вати, ся, дѣ́ть, ся = дівати, ся, діти, ся, подіти, ся, заподіти, ся, подінути, ся, (не відомо куди) — за́прото́рити, за́тасува́ти. — Великий свѣт, та нема де діти ся. н. пр. — Де ти в свѣті подінеш ся з малим сиротою. К. Ш. — Де поділось козачество, червоні жупани, де поділась доля, воля, бунчуки, гетьмани? К. Ш. — Виростав вас, доглядав вас, де ж міні вас діти? К. Ш.

Дѣ́вица = дівчина, дівця, ласк. і здр. — дівча́, дівчино́нька, дівочка, мн. — дівча́та, зб. — діво́цтво, дівота, (напська) — панна́, панночка, паня́нка, (дуже молода) — підлі́ток, підді́вок, півдівка, (з хлонячою вдачею) — паруби́йка, (що вінок загубила) — по́критка. — Ой ти дівчино, горда́ та пи́шна, чом ти до мене з вечера не вийшла? н. п. — Сидить дівча край віконця при вели́ким смутку; покидає козак дівча, як голуб голубку. н. п. — Прошай серце-дівчинонько, ти моя не будеш, достанеш ся багачеві а мене забудеш. н. п. — Кому воля, а кому неволя, а дівчатам усе воленька: за стрічку та за віночок, на улицю та у таночок. н. п. — Там покритка по під тинню з байстра́м шкандибає. К. Ш.

Дѣ́вица въ зéлені, рос. *Nigella damascena* L. = нечеса́ні панночки́, нечѣси панночки́. С. Ан.

Дѣ́вичанъ = дівчинин. — Козакова мати пішла терну рвати, дівчинина мати калину ламати. н. п.

Дѣ́вическій = дівча́чий, дівочий, дівочький. С. Аф. Л. — Може знайде́ть ся дівоче серце, карі очі, що заплачу́ть на сі думи — а більше не хочю. К. Ш. — Хло-

пача біда — у некрути брати, а дівчача біда — не рідная мати. н. п. — Дівочька краса, як літня роса. н. п. — Та жаль мінї русої коси — дівочої краси. н. п. — Та вже ж мінї не ходити у ліс по орішки, та вже ж мінї минули ся дівочькі сьмішки. н. п.

Дівчичество = дівування, дівочество. С. Л. — Кувала зозуля та легича край віконця: не вернеть ся твоє дівування, поки сьвіта й сонця. н. п. — Будемо гуляти, твоє дівування споминати. н. п. — **Быть въ дівчичество** = дівувати. — Іди, долю, каже мати, не вік дівувати; він багатий, одинокий, будеш панувати. К. Ш. — **Провєсть въ дівчичество** = здівувати, віддівувати.

Дівчій = д. **Дівчическій**.

Дівчичикъ = дівич-вечір (С. З.), вінкоплєтини, дружбини (Вороп. г.). — Славен вечір, дівич-вечір. н. п. — Згадала баба дівич-вечір. н. пр.

Дівчича = дівоча (кімната для слуг дівчат).

Дівька = дівка, поб. — дівуля, дівоха, дівака, зар. — д. **Дівьца**. — **Въ дівькахъ** = дівкою. — **Состарѣться въ дівькахъ** = посівити дівкою.

Дівочка = дівчинка, дівчя, дівчатко, дівчиня.

Дівочкинъ = дівчинин, дівчатків.

Дівочникъ = дівчур, дівчатник, молодітник.

Дівственница = незаймана (Кот.), невішна, чїста, правдива дівка, правниця.

Дівственный = незайманий, непочатий, цілісний.

Дівство = 1. д. **Дівчичество**.

2. **Дівство**, невинність. — Которая дівство своє утратила. Б. Н. — **Льшїть дівства** = зірвати, здійснити вінок (в піснях). — Іхав мати козак молоденький, зірвав з мене вінок зелененький. — Любив мене козак молоденький, зрїявав з мене вінок рутвиенький. н. п. — **Потерять дівство** = вінок загубити, згубити, потеряти. — А в неділю рано мати дочку біла: де ж ти, суко, віночка згубила? — Я на річці біля білила, там я, мати, вінок загубила. — Потеряла свій віночок через дурний розумочок. н. п.

Дівствованіе = д. **Дівчичество**.

Дівствовать = дівувати, дівочити. — Буду дівувати, буду тебе ждати. н. п. — поки дівувала, як той день буза хороша, як мак розцвітала. В. Ш.

Дівушка, дівушкинъ = д. **Дівьца, дівьциня**.

Дівчінка = дівчина (зневажливо або здохором). — Ого пустотлива дівчина.

Дѣдина = дідизна, дідівщина. — Се наша дідизна. — Сьвідок слави дідівщини. К. Ш.

Дѣдіальникъ, ца, рос. *Aegoridium Podagraria L.* = яглиця. С. Ав.

Дѣдинька = дідусь, дідуся, дідусик.

Дѣдичинъ, дѣдовскій = дідівський, дідизний. — Це ще дідівський грунт був. — Писанка був старий, дідизний чоловік. н. о.

Дѣдовство, дѣдовщина = дідизна, дідівщина. — А дідизни було доволї — вічний тойї предкам і дідам. н. о. — Старезний твоїї замок, дідизни остаюк. пч.

Дѣдовъ = дідів, дідовий.

Дѣдушка = дідусь, дідусик. С. Аф. — **Дѣдушка домової** = домовик, домовий, дідько. — Товчеть ся, як домовик на горіці.

Дѣдушкинъ = дідів, дідусів.

Дѣдъ = дід, поб. — дідуган, дідуга, дідшце. С. Аф. — Ой ти, старий дідуга, ізгнуй ся як дуга. н. п.

Дѣенсаніе = дієнісь (С. З.), історія, сторія. (Укр.).

Дѣенсатель = дієнісатель, історик.

Дѣенсательный = дієнісний, історичний.

Дѣйствительно = справді, дійсне, певно, масправки, справжки. С. Л. — Він справді такий, як ви казали. — Чи справжки чи на жарг. Гул. Ар.

Дѣйствительность = дійсність, певність. (С. Л.). — Нагадає мінї живу, погану дійсність. Фр.

Дѣйствительный = дійсний, справжній, правдивий, певний. — **Дѣйствительная жизнь, цѣна** = правдиве, справжнє життя, справжня ціна.

Дѣйствіе = дія, подія, учинок, вчінок, сила, справа. — Ой ти пеш, мене беш за які вчинки? н. п. — Не токмо треба сповідати ся з учинків, але теж і з мислей. Б. Н. — Не токмо учинком яким супротивенство показуючи, але хотя словне мовчи. Ст. Л. — (Д. Актъ 3). — **Имѣть дѣйствіе** = мати силу. — Закон не має зворотної сили. — **Привесті въ дѣйствіе** = пустити в ход, завести.

Дѣйствователь = діяч.

Дѣйствовать = 1. діяти, чинити, робити. — Дій швидко, так бридко, дій тихо, так лихо. н. пр. — О так чини, як я чиню, люби жінку аби чию. н. п.

2. **мати силу**.

Дѣйствующій = діючий. — **Дѣйствующія лица** (в драматичному утворі) — діючі особи, дієві люди, лицедії.

Дѣланіе = рѣблення, рѣбота. — Ложок сребених доброго рѣблення 5. Ст. Оп. Кіев. Ст.

Дѣлать, ся = дѣяти, ся, рѣбити, ся, чинити, ся, творити, ся, (що лихе) — кѣйти, ся, витворити, ся, виробляти, ся, (аби як, не вміло) — базграти, мавгати, партячити, (в один раз) — разувати, (на перекир) — перешкожати, (що зайвс) — переборщати. — Ой я нещасний, що маю дѣяти? полюбив дѣвчину та не могу взяти. п. п. — Ой, дѣвчине, що маю рѣбити, що ні тебе забути, ні без тебе жити? н. п. — Скажи мнѣ правду, мій добрий козаче, що дѣяти серцю, як серце болить? Аф. — Не чини лихого, не бій ся нікого. н. пр. — Слава не поляже, а розкаже, що діялось в свѣті. К. Ш. — Роби те, що щир каже, а не роби того, що він рѣбить. н. пр. — **Дѣланный** = рѣблений. — **Дѣлающій** = рѣблячий, дѣючий, (за раз кілька дѣл) — сімидѣльник. — **А что мнѣ дѣлается?** = а що мнѣ дѣється? — **Дѣлать кругъ** = колувати, крѣгу накидати. — Хто колуе, той дома не лочуе. н. пр. — Ходім напрумець, — чого нам стѣльки крѣгу накидати. Чайч. — **Дѣлается хуже** = гіршає. — Слабому гіршає. — **Отъ нечего дѣлать** = з нічого рѣбити, зничевя. (С. Аф.).

Дѣлѣный = роздѣльний, дѣлчий.

Дѣлѣе = дѣльба, роздѣл, паювання.

Дѣлѣніе = подѣл.

Дѣлѣць = дѣльник, митець, мастак. — Дѣльник і дѣло боить ся н. пр.

Дѣлимость = дѣлимість, подѣльність. (С. Пар.).

Дѣлимый = дѣлимий, подѣляемий, подѣльный, подѣлестий. С. Пар.

Дѣлитель = дѣлитель.

Дѣлѣть, ся = дѣлити, ся, подѣляти, ся, роздѣляти, ся, паювати, (здобич) — дуванити, (на два) — двоїти, (на три) — троїти, (на мори) — моргувати. — А буде отець — мати помирати, будемо худобу на двѣ части паювати. н. д.

Дѣлинко = дѣльце. — Я до вас дѣльце маю.

Дѣло = дѣло, справа, учінок, вчїнок, рѣбота, праця, іорання. — Дивись кінца кожній справі. н. пр. — Добра воли стане за учінок. н. пр. — Писар повинен цілую справу вірно писати. Б. Н. — Всюди в їх одна розмова про єдину справу, що обходила життя їх, та їх честь і славу. Пчїлка. — **Въ самомъ дѣлѣ** = справді, справжки. — Чи справжки чи на жарт. Гул. Ар. — **Въ чемъ дѣло** = в чім дѣло,

про що річ? — **Все употребѣть въ дѣло** = все зрѣбити, всіма чортми заправити. — **Дѣло мастера бойтєся** = дѣлїнка і дѣло боить ся. п. пр. — **Дѣло естественное, обыкновенное** = свѣтовѣ дѣло (Ман.), свѣтовá річ (Пч.), звичайна річ. — **Дѣло плѣхо** = погане, погане дѣло, кѣпська справа, не перелївки. — Я вже бачу, що не перелївки, та навтїкача. — **Дѣло только въ томъ, что бы...** = річ тільки про те, щоб... — **Золотыхъ дѣлъ мастеръ** = золотарь. — **Мое дѣло сторона** = моя хата зкраю. — Моя хата зкраю — нічого не знаю. н. пр. — **Не въ томъ дѣло** = не в тїм річ, сила. — Не в тїм річ, що в хаті шч, дивно-б було, як би не було. — Не в тїм сила, що кобила сива, а в тїм, що не везе. н. пр. — **Не къ дѣлу** = не до дѣла, не в лад. — Коли мое не в лад, то я з своїм назад. п. пр. — **Не считается за дѣло** = не в дѣло. — Помажу комін — не біло, помию ложки — не в дѣло. п. п. — **Не твоѣ дѣло** = не твоѣ дѣло, зась, заськи. — Игумену дѣло, а братїи зась. н. пр. — **Пѣвое дѣло** = дурниця, пустѣ, казна що. — **По дѣломъ** = за дѣло. — **По дѣломъ вору и мѣка** = котузі по заслужі. н. пр. — **Поймать на дѣлѣ, на мѣстѣ преступленія** = злапати, шїматти на горячому вчїнку. — **Ратное дѣло** = військова справа. — В той час була честь, слава, військова справа. н. д. — **Слыханное ли, виданное ли дѣло** = чи чувано, чи видано? — **Статочное ли дѣло** = чи подоба, чи подобенство? — Чи подобенство, мій брате, щоб я свое добро на шляху покидав, тебе на коня брав? н. д. — **То ли дѣло** = нема краще, як, нема як. — **Тяжебное дѣло** = позов, справа. — Тоді виграв справу, як ляжу на лаву. н. пр. — **Ходить по дѣлу** = позивати ся, тягати ся. — **Что мнѣ за дѣло** = якѣ мнѣ дѣло. — **Что дѣло, то дѣло** = що правда, то правда. — **Это дѣло** = це добре, гарзд! — **Это особое дѣло** = се інша річ, се інша статъ. — **То и дѣло** = те і знай, тільки те, тільки й того, що... — **Женское дѣло** = жїноча річ. — Жїноча річ коло прищїка. н. пр.

Дѣловой = дѣловий, дѣловитий, вмілий.
Дѣлопроизводитель = секретарь, письмо-водитель.

Дѣлывать = д. **Дѣлать**.

Дѣльно = до дѣла, до речі, до ладу, до пуття. — Не вѣтова дочка, а до речі говорить. н. пр. — Хто каже до ладу, то ужо наставляй, а хоч і без ладу, то теж не затикай. н. пр.

Дѣльный = додільний (Ман.), здатний, годящийся, пугній, пугающий; роботящий, працюючий.

Дѣлянка = дѣлянка, дѣляница.

Дѣтенышъ = (кішки, собаки і т. д.) — кошеня, цуценя і т. д. (птиць) — пискля, голорубчик.

Дѣти = діти, дітки, зб. — дѣтвора, малеча, (чимаї) — дѣтлахі. Ман. — **Незаконнорожденные д.** = байстрюкі, байстрята, жирові діти (Ман.), падалишні. — **Сводные д.** = зведенята, зведенюкі, (удовині, з котрими вона прийшла до другого чоловіка) — приведенники.

Дѣтина = хлопце, парубок, парень.

Дѣтище = дитина.

Дѣтородный = дѣтородний.

Дѣтоубійство = дѣтоубство.

Дѣточки = дітки, діточкі, дітонькі.

Дѣтская трава, рос. *Neottia Nidus avis Rich* = зуби, миколайці, приворотень. С. Ан.

Дѣтский = дитячий, дитинячий (С. Л.), дѣтський, дитинний. — Дитяча играшка. — В молодих дитинних літах. С. З. — Та без дитячих ріс утїх, цурав ся хлопчик той усіх. Пчілка. — **Дѣтское мѣсто**, *Placenta uteri* = дѣтське місто, послид.

Дѣтство = дитинство, малѣство, маленство. — **Внѣсть въ дѣтство** = здитинити ся. Чайч. — **Съ дѣтства** = з малку, з малечку, змалѣства, з малого малечку, з дитинства. — Не було з малку, не буде й до останку. н. пр. — Нужда з малечу від дитинства. Фр.

Дѣтшки = дітки, дітонькі, діточкі.

Дѣть, ся = д. **Дѣвать, ся**.

Дѣяніе = 1. дѣя, дѣло, учинок, вчинок. — В кождом учинку, за котрий горлом нарають, потреба довод в явних і ясных Ст. Л. 2. мн. — дѣянїя.

Дѣятель = дѣяч.

Дѣятельность = дѣяльність.

Дѣятельный = дѣяльний, роботящий, трудящий, працюючий, невсипущий.

Дюже = дуже, сильно.

Дюжесть = сила, міць, дужість.

Дюжинный = 1. дѣжинний (що продасть ся на дюжину або належить до дюжини чого небудь).

2. аби-який, не значний, аби-що.

Дюжий = дужий, сильний, міцний.

Дюжеть = дужчати.

Дюймовка = цѣлѣвка. (Прав.)

Дюймъ = цѣль. (Прав.)

Дягиль, рос. *Archangelica officinalis* = дягиль, дзѣнгель, дѣдошник, рѣва. С. Ан.

Дяглица = д. **Дѣдильникъ**.

Дядинъ, дядний, дядюшкинъ = дядьків, дядьківський.

Дядюшка, дядя = дядько, дядичко, (жінка його відносно до небожа або небоги чоловіка) — дядина.

Дятел, шт. *Picus* = дятел, жовна, клію-дерево, деревоклюй, ятіл, ятлик. (Хар.) — Чи вітерець шепче, чи жовна де кору па липі подовбе. Гул. Ар.

Дятельникъ, дятловникъ, рос. *Trifolium repens L.* = хрестики, хрещатий барвінок, сіре-зілля, горішки, лишки. С. Ан.

Дятлина, дятловина, рос. *Trifolium pratense L.* = конючина, трій-зілля, троян, івасик, дятловина, козїне око, понки. С. Ан.

Е.

Евангелистъ = евангелиста.

Евангелический = евангелічний.

Евангелие = евангелія.

Евнухъ = євнух, скіп, скопѣць, обрїзаниць (С. Пар.), валах (С. Ж.).

Еврѣй = жид, жид, жидовїн, поб. — жидюга, жидяка, зневажливо — парх, зб. — жидова, здр. — жидок, жидик. С. Аф.

— Не хотїли жиди маппи їсти, пехай же чорта з'їдять. н. пр. — Наші жидки небо-рочки: одні пішка, другі рачки. н. пр. — **Уподобаться еврѣю** = жидовїти.

Еврѣйка = жидівка, здр. — жидівочка. С. Аф.

Еврѣйскій = жидівський.

Еврѣйчикъ = жидок, жидик (С. Аф.), про дитину — жидиня, жидівча, бахур. (С. Ш.).

Евхарістія = Прича́стія.

Еге́й, рос. Carex L. = осока́, тирса. С. Ан.

Еге́рь = стрілець, мисливець (С. З.), охотник.

Егоза́ = 1. (про дитину) — пусту́н, ха, брику́н, ха, жиру́н, ха, пусту́нчик, брикунець.

2. кручений, а, дзі́га (спільного р.).

Егоза́ть = 1. пустува́ти, жирува́ти.

2. круті́тись, верті́тись.

Едва́ = 1. ле́две, ле́дві, на си́лу, в си́лу.

С. Л. З. — Ой я чмак нещасливий, в пужді живу ледве живий. н. п. — На силу вимовив слово. — **Едва́-едва́** = на превеле́лику си́лу. — **Едва́ не** = ма́ло не, ма́ло що не, тро́хи, тро́хи що не. — Поточив ся — трохи не внав. — З розгову трохи не штурхнув дилем у передню повозку. С. Ш. — **Едва́ ли** = навра́йд, нава́дку, троха́. — Навряд чи доживе він до вечера. — Тепер навадку чи буде косить ся болото — води багато.

2. тільки що, як тільки, ско́ро. — Як тільки побачив нас, зараз кинув ся тікати.

Едипе́ніе = еднанія, поеднанія, з'єднанія; єди́ость, зго́да. — Пригоди учать згоди. н. пр.

Едипи́ться = еднати́ ся. С. З.

Едини́ця = їдини́ця.

Едини́чний = їдини́чний, поєди́нчий.

Еди́нобо́рець = боєць, перебоєць.

Еди́нобо́рство = поєди́нок.

Еди́новла́стіе = самовла́дство, самовла́да. (С. Пар.).

Еди́новре́менный, но = разови́й, раз, оди́н раз.

Еди́новре́ць, ка = 1. одновірець, ка.

2. старові́р, пилипо́н, ка. (С. З.).

Еди́новре́рный = однові́рний, одної́ віри.

Еди́новре́рческій = старові́рний.

Еди́ногла́сіе = лад, зго́да; одностай́ність, єди́ностай́ність.

Еди́ногла́сний, но = згодний, одностай́ний, єди́ностай́ний, но, одноголо́сно.

в оди́н го́лос, в одно́. — Вольшими го́лосами єди́ностай́не обрали на уряд сотни́цьий. Ч. К. — Одного́сно постано́влено. Батьк.

Еди́нодержа́віе = д. Єди́новла́стіе.

Еди́ноду́шіе = (є)одностай́ність, односте́рдність.

Еди́ноду́шний, но = одностай́ний, єди́ностай́ний, но, односте́рдний, односте́рдо, односте́рдно. — За віру християн-

ську одностайно стати, слави — лицарства достати. н. д. — Нема кому порадошки дати, одностайне, односте́рдно на ворога стати. К. Ш.

Еди́ножды = раз, оди́н раз.

Еди́нозе́мець, єди́нозе́мка = земля́к, земля́чка (укр.), краї́нин, краї́нка. (Гал.).

Еди́нокрив́ный = крив́ний (С. З.), кривня́к, односте́рвник. (Чайч.).

Еди́нолѣ́тній, ны́й = односте́рток, ровесник.

Еди́номате́рний = односте́рній.

Еди́номы́сліе = односте́рство; одностай́ність.

Еди́номы́шленникъ = односте́рець, односте́м, сумі́сник. — Односте́м, що чорт їх розсуле. н. пр. — **Еди́номы́шленникомъ**

стать = порозумі́ти ся, (на що лихе) — злига́ти ся, полига́ти ся. С. З.

Еди́номы́шленный = односте́рмний, односте́мний, сумі́сний.

Еди́нонача́ліе = д. Єди́новла́стіе.

Еди́нообра́зний, но = односте́рвий, во, односте́рвітний, но.

Еди́ноплеме́нникъ, ца = д. Єди́нозе́мець.

Еди́нопо́рогъ = односте́р.

Еди́нопо́родный = (син) — єди́нець, єди́нак, єди́ний, оди́нак, оди́нець, оди́нчик, (дочка) — єди́ниця, оди́ниця,

(є)оди́начка. — З єди́нака рідко що добре буває. н. пр. — А жид старий — ніби теє знає, дочку своєю єди́начку в хаті замигає. К. Ш. — Сидить козак, дрібні листи пише, а вдови́на єди́ниця дитину колише. н. п. — У вдови́ці коло ставу хатина старенька, у вдови́ці оди́ниця дочка молоденька. Пч.

Еди́ноутрѣ́бный = єди́номате́рній. (Опатович.).

Еди́нствен́ный, но = єди́ний, пооди́нко́кий, односте́рвний, єди́не, тільки.

Еди́нство = єди́ность.

Еди́ный = оди́н, їде́н, єди́ний. — **Наеди́нъ** = на самоті́, самото́ю. — Жінку поховав, дочку заміж віддав, лишив ся самото́ю. Як. — **По єди́ной** = по ча́рці.

Ежа́, рос. Dactylis glomerata L. = мітлі́ця, ві́всюк, пирі́яка. С. Ан.

Ежева́тый = колю́чий, ущі́пливий (С. З.) — Мужича правда колюча, а панська па всі боки гуча. н. пр.

Ежви́ка, рос. Rubus fruticosus L. = ожі́на. С. Ан. — Та не має цві́гу пайсіншого над твою ожину н. п. — Було личко як яблучко, стало — як ожина. н. п.

Ежеві́чний = ожі́новий.

Ежеві́ременный, но = д. Всегда́шний, всегда́.

Ежегодный, по = щорочный, що року, що року. — У нас що року по пророку (що року дитинка). н. пр.

Ежеголовка, ежеголовникъ, рос. Sparganium L. = їжача головка. С. Ан.

Ежеденный, по = щоденний, щоденно, щодня, день у день. — Уся важка щоденна робота тих людей проносить ся передо мною. Фр. — Один тому день, що батько в плахті (на весілі дочки), а мати щодня, та й дива нема. н. пр. — Плачуть мої очі щодня і щоночі н. п. — І в пісній надії всі і муки свої ми виллзай, сьшваючи щоденно її. Чайч. — Молебні день у день він править. Гр.

Ежели = коли, як, як-що. — Коли любиш — люби дуже, а не любиш — не жаргуй же. н. п. — Прийду, як що можна буде.

Ежеминутно = що хвилини.

Ежемесячный, по = що місяцьовий, що місяця.

Ежегодный, по = тижньовий (С. Ш.), що тижньовий, потижньовий, потіженний, що тижня, що неділі.

Еженочно = що ночі. — Чуже поле поливаю що дня і що ночі, поки поли не засиплють чужим сіском очі. К. Ш.

Ежечасный, по = повсякчасний, щочасний, що години, що часу.

Їжикъ = їжачок (див. Їжъ).

Їжитъ, ся = корчити, ся, щулити ся. — Відний багатому певний слуга — корчить ся, гнетъ ся пред ним як дуга. Сковорода.

Ежовина = шкура їжачова.

Ежовый = їжачовий, їжачий. — Ежовая трава, рос. Echinum vulgare L. = синець, ранняк, громовик, заячі бурячки, шаріло. С. Ан. — Держать въ ежовыхъ рукавицахъ = до рук прибрати, в руках держати.

Їжъ, зв. Eginaceus Eurorasus = їжак, здр. їжачок, поб. їжачище, самица — їжачка, їжачиха, мале — їжачиня, тко. — Не з нашим щастям голою рукою їжача вбити. н. пр.

Ей, ей = так, правда, так ёсть. — **Ей-богу** = їй-богу, далебі, бігме, присій Богу. — Ой на тобі, козаче, дитину, бо далебі під коника кицу. н. п. — Ой не буду, козаченьку, далебі не буду, як ти вийдеш за ворота — я тебе забуду. н. п.

Еле = д. Едва.

Елевый = ялиновий.

Елей = оліва. — Правда як олива — завжди поверх вийде. н. пр. — **Елей святый** = миро.

Елеомазаніе = мирування.

Елеомазывать = мирувати.

Елеосвященіе = маслосвятіе, соборовання, мирування. — І маслосвятіе служили. К. Ш.

Елеосвящать = соборовати маслом, мирувати. — Там такий грудний лежить, що от-от Богови душу віддати, уже його й маслос соборовали. — Коли кого мирували, тому же не можна так жити, як чоловік з жінкою. н. пр. Ман.

Ёлка = 1. ялінка (д. Ель).

2. (дерево ялинове чи соснове, котре квіт чають на різдвяних святках) — ялінка-гильце, сósенка. — Радіють всі, готують мед, вино і цядьками вбірають гильце. Гайбов.

Ёловый = д. Елевый.

Ёлочка = д. Ёлка.

Ёлочный = ялиновий, гильцевий.

Ель, рос. Pinus Picea du Roi Endl., Pinus abies L. = яліна, здр. ялінка (укр.), смерека (гал.). С. Ан. — А мій милий при ялині, пасе коні на долині. н. п. — Гильце дерево з ялини та з червоної калини. н. п.

Емець = д. Взяточникъ.

Ёмкій = місткій. — Ся пляшка дуже містка.

Ёмкость = д. Выѣтительность і Выѣтимость.

Ендова = жбан, джбан (С. Аф. З.), кондійка (С. З.). — До часу жбан воду носить. н. пр.

Еноть, зв. Viverra genetla = янот.

Епанча = опанча, опанчіна (Эв.), керей (С. З.), бурка (С. Ш.). — Еней в керей замотав ся, на задвірку хронти уклав ся. Кот.

Епархія, епископія = владичество, єпархія, біскупство. — О посвященні їх на владичество бажали. (Вірші на см. Сагайдачного. Ист. п. малор. нар.).

Епископъ = архирей, владика, (католицький) — біскуп.

Епитимія = покута. (С. З.). — Де молитва і покута, там і гріх забутий. н. пр. — **Нести епитимію** = покутувати.

Епитимія = покутувати. Ст. Л. — **Понести, отбыть епитимію** = зпокутувати (С. З.), відпокутувати. — Я свою кару ще перед гріхом відпокутувала. Фр.

Ёра = д. Безпутьникъ.

Ералажъ, ералашъ = 1. розгордіаш, гармідер.

2. пісенітниця, бриднйя.

3. мішанина, частіше мішанина цукерків різних.

4. гра в карти (особлива).

Ересь = ёресь, еретичество. (К. Кр.).

Еретикъ, ти́ческій = ерети́к, одщепенецъ, недо́врок, подувірок, еретичий, ерети́цький, еретичний (С. З.). — **Ерети́комъ едѣля́ться** = поеретичити. — Ни́ні князі́ руські́ всі́ поеретичили. І. Вишенський. (К. Ист. возе. Руся)

Е́рзати, ся = со́вати, ся, мості́ти, ся, го́рзатись. С. Л.

Ери́къ = яро́к, ба́лочка (понята водою).

Ерлі́къ = ярлі́к.

Ерма́къ = жо́реп (ручний).

Ермо́лка = ярму́лка.

Ери́къ = д. **Безпу́тничъ.**

Еро́шити, ся = 1. куйо́вдити, ся, ко́шлати, ко́шкати, ся, кудла́ти, ся, кудо́вчити, ся, настобу́рчувати, ся. — На ві́що так настобу́рчувати волосси?

2. ко́стричити, ся, харапу́дити, ся. — Кі́нь харапу́дити, ся і не йде.

Еро́шка = кудла́, кудла́нь, кудла́ч, патла́ч, кудла́тий, патла́тий. (С. З.).

Ерофе́ичъ = трави́як, трави́ячок (горілка, настояна на різних травах). С. Ш.

Еруно́къ = вуглі́ця. С. Пар.

Ерши́ться = огриза́ти, ся, ко́стричити, ся. (С. Л.).

Ершъ, риба *Perca serua* = 1. йорж; до тієї ж породи, здаєть ся, належать — бо́бірь, борючо́к і мореська р. — бичо́к.

2. гвіздо́к (з зуби́цями до головки).

Ери́га = 1. риба́льська сі́тка (особлива).

2. гульта́й, гульві́са, пня́ця, пія́к.

Ери́жничать = пія́чити, гультаюва́ти, піти-гуля́ти.

Есау́ль = осаву́л, осаву́ла.

Е́сли = коли́, як, як що́. — **Е́сли бы** = коли́-б, як-би́, бода́й, ко́бі, ко́б (Под.). — Ой пішла б я на музики, коб дав батьво пятака. п. п. — Як би ми́ні черевики, то пішла б я на музики. К. Ш.

Есте́свенний, но = світовий, приро́дний, натуральний, зви́чайний, натурально, зви́чайно. — Що випив чарку? Се ж світове. С. Л.

Есте́ство = приро́да, істо́та, есте́ство, е́ство. — Природу тяжко одмінити. п. пр. — Сві́тло сонця сюди не доходить, піякі живі істо́ти тут не водять ся. Фр. — Спо́відати ся такими́ слова́ми, з котрих би іе́рей уразумів есте́ство гри́ха. Б. Н. — Як приляже до твоє́ї груди́ всі́м свої́м дрі́беньким е́ством. Фр.

Есте́ствозна́ніе = природозна́вство.

Есте́ствоспыта́тель = природозна́вця, природоспі́т (Гал.). — Говорять учені природозна́вці, що... Фр.

Е́сть = є, е́сть. — **Е́сть ли** = чи є́, чи е́сть?

Ефе́єъ = ру́чка, держа́к (шаблї, меча то-що).

Ехі́дна, *Coluber berus* = гадю́ка, змія́.

Ехі́дничать = лука́вити, лютова́ти.

Ехі́дний = лука́вий; злі́й, люти́й.

Ехі́дство = лука́вство; злі́сть, люти́сть.

Ехі́дствовать = д. **Ехі́дничать.**

Еще́ = ще, іще́. — Дай ми́ні ще трохи. — Багато ще буде діла. — І ще разо́чок поцілуй. — **Еще́ бы** = де́ж-пакі́, де́ж-пак, а то́ж пак.

Ео́ймоны = покло́ни (у великий піст).

Ж.

Жаба = 1. *Rana bufo* — жа́ба, де-які одми́пи — ро́пуха, коро́ставка; поб. — жа́бище, зар. — жа́бка, мале — жабе́ня, тко, (д. ще **Голова́стикъ** З.).

2. *Angina* — жа́ба.

Жаберный = зя́бровий.

Жабій = жаби́ний, жа́бчий. С. Аф.

Жабни́къ = рос. 1. *Filago arvensis* L. = горля́нка, грудна́ тра́вка, полі́нчик. С. Ан.

2. *Ranunculus* = козе́лець, ку́ряча слі́пота́. С. Ан.

Жабовни́къ, рос. *Potentilla argentea* L. =

черві́шник, черві́чник, червото́чник, черве́ць, деревя́нка, жо́вня, нагі́дник, *P. reptans* L. = мо́хна, пяте́рник. С. Ан.

Жабре́й, рос. = *Linaria genistaefolia* Mill. — дзвіно́чкї, ко́сюрки і *L. vulgaris* Mill. — д. **Ві́дольникъ.**

Жа́бры = зя́бра, зя́бри. С. Аф. Л.

Жа́воронковъ = жа́воронковий, жа́воронячий. (С. Аф.).

Жаворо́нокъ = жа́вороня́, тко.

Жаворо́нокъ, пт. *Alauda* = жа́воронок, жа́ворошок (С. Л.), *A. cristata, rustica* =

- посьмітюха, попілюха. — Жайворонки шебечуть під небесами. Греб.
- Жавороночний** = д. **Жаворонковъ**.
- Жадничанье** = жадання, жадоба.
- Жадничать** = жадати, ласитись (на що), хапати ся (до чого).
- Жадність** = жадоба, хтівость (С. З.); зажерливість, ненажерливість, неситство. (С. З.).
- Жадный, но** = 1. жадливий, жаденний, хтливий, ласий, жадливо, хтиво, ласо. — А ти бачуть, що він у кешню хова, та й думають: бач який жаденний. н. о. — Ласий на ковбаси. н. пр.
2. зажерливий, ненажерливий, неситий, зажерливо, жерієм, несито. — Той неситим оком за край світа зазирає, щоб загарбать за собою. К. Ш.
- Жажда** = жадоба, згага, жадібка (Номис). — Ой дівчино, дай нам, серце, водиці напиться, годі згагою у полі козакам томитись. К. Д.
- Жаждаць** = жадати, прагнути. — Не той убогий, що мало має, а той, що багато жадає. н. пр. — Всі покою щиро прагнуть, а не в один гуж всі тигнуть. Мазепа. — Прагнутого напоїти. Б. Н.
- Жагга, жагга**, рос. *Potamogeton L.* = кушир, кушур. С. А. — Бодай тая річка куширом заросла, вона ж мене молодого за Дунай запесла. н. п.
- Жаленіе** = жаління.
- Жалестый** = жалливий, жалкий. (С. Аф.).
- Жалить** = жалити, кусати. — **Жалящий** = жалкий, жижкий. — І на жалку крошчу мороз буває. н. пр.
- Жалкий** = 1. бідолашний, бідний, серденний.
2. жалісний (С. З.), жалібний (С. Аф.). — Жалісним серцем на тебе уболіваючи. Л. В.
3. мізерний, міршавий, злиденний, нікчемний.
- Жалко** = 1. жалісно, жалібно, здр. — жалібненько, порів. ст. — жальніше, жалібніше. — Де узалась та зозуленька, у головках сідала, жалібно кувала. п. д. — Голосніше, жалібніше, щоб вітри почувли. К. Ш.
2. жаль, жалко, жалько, шкóдá. — Не вернув ся із походу гусарин москаль, чого ж міні його шкода, чого його жаль? К. Ш. — Ой полети жалко, де мій рідний батько, нехай мене одвідає, коли йому жалко. н. п. — Дорогий гість, та шкода, що в піст. н. пр. — Кров не вода, розливати шкодá. н. пр.
- Жало** = жалó, здр. жальцé (С. Аф.), жи-
- лó. — На кінці тіла бджоли мають жало тонесеньке, але тверденьке. Степовик.
- Жалоба** = жалоба, скарга. С. Л. — Великі скарги доходили до Б. Хмельницького зо всіх сторони. Л. С. — Жалобная сторона винна позванній стороні копію з pozwу жалоби своєю дати. Ст. Л. — **Жалобы на судьбу** = жаління, бідкання, нарікання, скарги. — Без скаргів він конав і стоїти ні один з дитячих уст не видтав. Пч.
- Жалобливый** = жалісливий, жалібливий.
- Жалобный, но** = жалісний, жалібний, но. — Чого встаєш раєненько, чого плачеш жалібненько? н. п. — Жалібна пісня.
- Жалобникъ** = жалобник (Ст. Л.), позóвник (С. Пар.). — Таковий позов жалобник має в реєстр уписати. Ст. Л.
- Жалованіе** = пожалування.
- Жалованье** = жалування, плáта, запла́та (С. Аф.), плáтня (Гал. С. Пар.).
- Жаловать** = 1. жалувати, дарувати.
2. шанувати, любити (кого), мати ласку до ко́го. — **Онъ не жалуетъ его** = він не полюбля його.
3. одвідувати (кого), бувати (у кого). — **Добро пожаловать!** = прóсимо, милості прóсимо, прóсимо до господі.
- Жаловаться** = жаліти ся, скаргити ся; жалкувати, ся; позивати; (на долю) — бідкати ся, нарікати. — Невістка скаргилась, а на лиці не змарніла. н. пр. — Там милий лежить, та скаргити ся на головку, що вона болять. н. п. — Не жалкуй на свою матір, що тебе згубила! Ой не буду жалкувати, моя рідна мати, яку мні Бог дасть долю — буду горювати. н. п. — Ой піду як до пана, позивати Івана. н. п.
- Жалостливый** = д. **Жалобный**.
- Жалостный** = д. **Жалкий 1 і 2**.
- Жалость** = жаль, жаління, жалкування, жалощі. (С. Аф.). — Ти не маєш жалю до рідної своєї дитини. К. Ш. — Казна жалю не зна. н. пр.
- Жалче, жалче** = жалібніше, жалкіше, жальніше.
- Жаль** = д. **Жалко 2 і Жалость**.
- Жалить** = жаліти, жалкувати, жалувати, шкодувати; шанувати, берегти. — І всі, хто знав його, сердешно жалкували, а нічі — слези утирали. К. Д. Ж. — Жалкую, що не кувив коня. С. Аф. — Чужа еторонька, ще й чужі люди, ой хто ж тебе, моя доно, жалувати буде. п. п. — Прийшов до його товариш його, бере його за рученьку, жалує його. н. п. — І так уже догляда її та шкодує, як ока. н. о. — Не жалій ухналя, бо підкову згубиш. н. пр. —

Пощануй худобу раз, вона тебе десять раз пощанує. н. пр. — Лихого пічого жалувати. — **Есть о чѣмъ жалѣть!** = жалю по кісілю! (Номис).

Жандармъ = жандар.

Жарá = жарóта, спѣка, спекóта, (дуже сильна) — пѣкло. — Терпи, Грицю, хоч яка спека. н. пр. — Спека така, що ні за що не можна взятись. Як.

Жарáтокъ = припічок, пригрúбник. (Пичурка, куди згрібають жар).

Жáреное = печѣне, печеня, смáження. — На Бога ви гляньте, нам печені дайте. п. п. — Наш дружбонько чорнобривий, не жалѣ йому дати печеню пократи. н. п. — Мабуть сам пан звелів віддати Рябку печене і що zostało ся варене. Гул. Ар.

Жáренный = печеній, (на маслі) — смáжений, (на салі) — шквáрений, (про молоко, яєшню, ковбаси) — пряжéний. — У мене есть прижана ковбаса, печена курка і пляшечка запіканки. Кот.

Жáрить, ся = 1. жарити, пекті, ся, (в маслі) — смáжити, ся, (на салі) — шквáрити, ся (ковбаси, яєшню) — пряжéти, ся, (в закритій посудині) — душити. — Як з кабанів топилося сало, так шкварили ся сі в огні. Кот.
2. (про сонце) — паліти, пекті.
3. (різками) — парити, шмагáти, чустрити, сікти, шкварити.
4. парити ся.

Жáркій, ко = жаркій, ко, гарячий, гарячѣ, палючий, пекучий, че, шкварний, шквáрно, варкій, варко, (про позолоту) — ясний, яєно, блискучий, че, (про цвѣт) — жовтогарячий. — Гаряче, пекуче літо. — На сонці так шкварно, що не встóиш. — Варко сьогодні, от і тяжко йти.

Жарковáтый, то = жаркѣнький, жарячѣнький, ко.

Жаркóе = д. Жáреное.

Жаркóнекъ, жаркóнько = д. Жарковáтый.

Жáрница = пічка в середині казанá парової машини.

Жáровна = жарівня (С. Аф.), жарівниця (С. Л.).

Жарь = 1. жар, жарóта, жаркíсть, спѣка, вар. — Терпи, Грицю, хоч яка спека. н. пр. — На дворі вар займає дух. Як.

2. жар, жарина, (дрібний) — присок. — Вигреби жар з печі на припічок. — Дажджаришу на люльку. — Я стиснула його і вся затрусилась, не мов взяла в руку жменю приску. Фр.

3. вогóнь, пал (в тілі). — Такий вогонь

у голові, що крий Боже! — Підгорнувши невеличке рученя під біле личко, у колісці, бачу я, снить в палú маде хлопя. В. Ш.
— **Меня какъ бúдто въ жарь бросило** = так як на мене жаром сишло.

4. пал, палкíсть, запал. — Він з запалу не знав, що й робити.

Жары = спѣка. — Від спєки усе посохло і поцалилось.

Жасминь, рос. Jasminum = ясмiн.

Жáтва = жнивá, жнiво. — Се було саме у жнивá. — Прийшли жнивá — ходить жiнка, як не жива (не хоче робити). н. пр. — Буде той голоден, хто жнивами шукає холодочку. н. пр. — Добри жнива колись то будуть. К. Ш. — (Початок жнив) — **зажiн, зажiнки**, (кiнець жнив і празник у жнива) — **обжiнки**, (почивати жнива) — **зажинáти**. — Зажинати найкраще в п'ятницю або вiвторок. З. Крим. — (кiнчати жнива) — **обжинáти ся**, (збiр жнивний) — **ужiнок**. (С. Ш.).

Жáтвенный = жнивний. — **Жáтвенная порá** = жнивá. — **Ж. машина** = жáлка, жáтка, саможáлка, саможáтка, самокóска, женничка.

Жáтель, ница = д. Жлѣць, жлiца.

Жать = 1. (жму, жмѣн) — давити, тiснути, стискáти, мúлити, чавiти. — Чого мене так тиснен за руку? — Сказав талець грати, а сам Бондарiвпу за ручку стискати. н. п. — 1 червоної чоботи мулять. н. пр. — Муляк чоботи. Чайк.

2. (жну, жнѣн) — жáти, (за довг) — віджинáти. (Д. під сл. Жáтва).

Жáться = 1. д. Ёжиться.

2. тiснити ся, тулiти ся. (С. Ш.).

3. скупи́ти ся.

Жáбанъ = джбáн, коно́вка. — Хоч у мене жупан драп, єсть у мене грошей джбан. н. п. — Купи ж мiнi цебер меду, коновочку пива. н. п.

Жвáка = д. Жвáчка.

Жвáло, Mandibulum = щѣлєпи (у комах).

Жвáчка = 1. жуйка, жвак. — Худоба лягла на спочивок, жує собі жуйку. н. о. — **Жвáть жвáчку** = жуйку жувáти, ремiгáти. — Вози скриплять, ярма риплять, воли ремiвають. н. п.

2. рос. Scleranthus annuus L. = боровій проскурник, бородавник. С. Ан.

Жвáчний = жуйний.

Жгúть, рос. Capsicum annuum L. = стрючковий, стрючковáтий перець, перчи́ця. С. Ан.

Жгúть = джгúт, бiтка.

Жгучість = палючість, пекучість.

Жгучий = пекучий, палючий, смалкий, жижкий, (про кропиву) — жалкий. — Жалке, як кропива. н. пр. — І на жалку кропиву мороз буває. н. пр. — Палюче, пекуче сонце, літо — **Жгучий камінь**, *Lapis causticus* = чортив камінь, пекельний камінь. С. Пар.

Жданіє, жданьє = жданнй, жданка, сподівання, сподіванка, трівання, дождання, чекання.

Жданний = жданний, сподіваний, дожданий. — Не вернетъ ся сподіване. К. Ш.

Ждать = ждати, сподівати ся, чекати, трівати (С. Ш.), дождати, ся. — Здоровий хвороби сподівати ся, а хворий смерти. н. пр. — Скажи міні, дівчинонько, як рідная мати, чи маю я женити ся, чи тебе чекати? н. п. — Заграв мій кінв вороненький, назад сподівайтесъ. н. п. — Ждав тай годі сказав. — Ждали, ждали, та й жданки (жданники) поїли, погубили. н. пр.

Же = ж, же, бо, а. — **Когдѣ же?** = коли ж? — **Приходѣ послѣ**, теперъ же мнѣ некогда = приходѣ опісля, а (бо) теперъ міні ніколи. — **Что же я сдѣлалъ?** = що ж я зробив? — **Ну же** = ну бо, нум, нумо. С. З. — Коли іти, нум скоріше. С. З.

Жвака = жувака, жувайло.

Жваніє = жування, жвакання, жмакання, (про жулку) — ремігання.

Жванний = жуваний.

Жвательный = жувальний.

Жвать, ся = жувати, жмакати, жвакати, (паче жулку) — ремігати, (трудно) — хамеліти, (про старих) — кутуляти. — Пастух сидить собі тай жвакає хлѣб. н. о. — Як молододо бувала, по 40 вареників їдала, а тепер хамело, хамело, на силу 50 вмело. н. пр.

Жвогъ = жуваник.

Жгало, жгало = жигало (С. Аф.), джигало, джигайло. — Жигалом проік дірку в дощі.

Жезъ = палиця, цїпок, (архирейський, чернецький) — патеріця, (козацький старшини) — булава, бунчук, (царський) — бѣрло. (С. Ш.). — Взяв патеріцю, чотки взяв і за Україну молитись старий чернець пошкандибав. К. Ш.

Желаніє = бажання, хотіння, хїть, воля (сильне) — жадання, жадоба (С. Фр.). — Аби хїть була. н. пр. — Хїті з вола, а сили з комари. н. пр. — **По собственному**

желанію = по своїй волі, самохїть (К. Ч. Р.). — **Исполнить желаніє** = вволіти, ввольніти, уволіти волю. — Циганочко, вволи мою волю, та причаруй козаченька, що стояв за мною. н. п. — Рибалочки, козаченьки, ввольніть мою волю, ви розкїньте тонкий невѣд по сильному морю. н. п.

Желанный, ая = бажаний, жаданий, пожаданий (С. Ж.), помисльний, благаний, бажана, жадана, жаданка. — Вийди, матінко, погляди, що тобі бояре привезли, чи вівцю, чи ярку, чи невістку жаданку? н. п. — Невістку наша, жаданко, перік ми тебе жадали. н. п.

Желатель = хотій, хтій, охочій.

Желательно = хотїлось би, бажалось би; кортїть. — Хотїлось би з ним побачитись. — Кортить ченцеві з келї, та ігумен не сить. н. пр.

Желательный = хотїчий, бажїчий, чаето звиваетъ ся і як **Желанный** (д. вище це слово).

Желать = хотїти, хтїти, волїти, бажати, жадати, жїчити, зїчити. — Ой чи волїш Бондарівна ізо мвою жити, а чи хочеш в сирій землі гнити? н. п. — Волїла б я, моя мати, гїркий камінь їсти, а нїж маю ізо нелюбом обїдати сїсти. н. п. — Там дівчина стояла, козаченька бажала. н. п. — Калино-малино, чому почорніла, чи вітру боїш ся, чи дощу бажаш? н. п. — З турми на волю рвеш ся ти, бажаш жити, та сили не дано тобі турму зломити. Як — А я тебе так жадаю, чрез віконце виглядаю. н. п. — Од сьвіта вже давно нічого не жадаю, аби стара любов, я про нову не добаю. К. Д. Ж. — Умерти вмїсті я бажая, а нїж жити сама маю. н. п. — Хто чарки лїчить, той добра не зичить. н. пр. — Що тобі не миле, то й людям не зич. н. пр.

Желаться = хотїти ся, бажати ся, жадати ся; манїти ся, кортїти. — Кортить шкоринка Маринку. н. пр. — І хочеть ся, і колить ся. н. пр.

Желвакъ = жівна (С. Аф.), гїля (С. З.), гїля, моргїля, гургїля. — Розхрістана, простоволоса і, як в намїстї, вся в жовнах. Кот. — Від його цибуха набїгла гуля за ухом. С. З.

Желвастый = жовнуватий (С. Аф.), гїлявий.

Желє = драглї (з ягод, яблуків то що); кісіль; павїдло. С. Пав.

Железа, Glandula = залїза (С. Аф. З.), здр. залозка. (С. Аф.).

Желкнуть = жовкнути, жовтїти. — Минає літо, шелестить пожовкає листя. К. Ш.

Желна́, лат. *Picus martius* = жовна́ (з породи дятлів, д. Дятель). С. Аф.

Желобина́ = жолобина.

Желобистий, желобоватий, желобчатий = жолобчастий, жолобуватий, жолобкуватий. — Набалакала, наговорила, дайте жолобчастого Данила. н. пр.

Желобить = жолобити.

Желобъ, жолобъ = жолоб, здр. — жолобок, (на дереві) — рівчачок, (в боці для дна) — втори, (для стока води) — ривва. — З дощу та під ривву. н. пр.

Желтенький = жовтенький.

Желтёхонёкъ = жовтісінький.

Желтизна́ = 1. жовтізна, жовтина.
2. жовтий цвіт.

Желтинникъ, желтникъ, желтница, рос. *Rhus Coninus L.* = рай-дерево, скомпія. С. Ан.

Желтить = жовтіти.

Желто́ = жовто.

Желтобрюхий = жовточеревий. (Номис.)

Желтобрюхъ, гад. *Coluber* = жовтобрюх. С. Аф.

Желтобрюшка, лат. *Motacilla citreola* = жовтобрюшка. С. Аф.

Желтоватий, то = жовтявий, жовтлявий, во, жовтенький, жовтуватий, прожовтий. (Чайч.)

Желтогрудый = жовтогрудий.

Желтокрáсный = жовтогарячий. С. Аф. — Кушила жовтогарячу хустку.

Желтокорень, рос. *Statice latifolia L.* = кермек, кірмак, *S. tararica L.* — жовтіло, кермек, кірмак. С. Ан.

Желтокъ = жовтокъ, здр. жовточок. С. Аф.

Желтопузь = д. Желтобрюхъ.

Желтослівиникъ = д. Абрикобъ.

Желтость = д. Желтизна́.

Желтоцвѣтникъ, рос. *Anthoxanthum odoratum L.* = душиця. С. Ан.

Желтоцвѣтъ, рос. *Adonis vernalis L.* = горіцьвіт. С. Ан.

Желтуха, хвороба *Icterus* = жовтяниці (С. Аф.), жовтячка.

Желтушный = жовтяничний.

Желтый = жовтий.

Желть = жовтіти, жовкнути, жовкнати, (про хліб) — половіти. — Уже осінь красить листя, тополя жовтіє. Аф. — Тим часом хліб давно у полі половіє Греб.

Желтяница, рос. *Carthamus tinctorius L.* = крокіє, свѣтлиця, свѣтлуха. С. Ан.

Желудковый = жолудбовий.

Желудникъ, рос. *Aesculus* = каштан. С. Ан.

Желудокъ = жолудик (д. Желудь). С. Аф.

Желудокъ = 1. живіт, тлунок (С. Ш.), трунок (С. Ш.), шлунок. (С. З.). — Аби в тлунок (трунок), а на плечі дарма. н. пр. — Ђ що їсти, в що й пити, не приймає трунок. С. Ш. — По третій царці свинули на шлунок. Макаровський. С. З. — Се надто харч міцна про шлунок молоді й не звариць ся воиа. Куліш. — Не йде на трунок. С. Л. — (У животини) — кендюх, (разом з кишками то що) — тельбух, тельбухи. С. З. Ш. — І вияв тельбухи з кишками, розслав гарненько їх рядями і пильно кендюх розглядав. Кот. — (У жуйної животини): 1-й желудокъ — рукав, 2-й ж. — рубецъ, 3-й ж. — книжка, 4-й ж. = сичуг.

2. зруб (в льодовні).

Желудочный = живото́вий, тлунковий, трунковий (про хвороби), шлунковий (ліки своєнародні). — Желудочная вода = животкова. — А ну, лишень, по царці животнової.

Желудь, жолудь = жолудь.

Желчєніє = жовтіння.

Желчина́ = д. Желтизна́.

Желчний = жовчний.

Желчь, жолчь = 1. Bilis — жовч. — На мед, а не на жовч люди мух ловлять. н. пр.
2. злість.

Желѣза = д. Железа́.

Желѣза = заліза, залізо, кайдани, залюби. — Бути ж міні у неволі, у залізах, у заковах. н. п. — Відвага мед, вило пе, відвага і кайдани тре. н. пр.

Желѣзна = жу́желиця (С. Аф.), ціндря.

Желѣзистый = залізистий, желізистий.

Желѣзистый = залюзистий.

Желѣзко = залізце.

Желѣзникъ, рос. *Caragana frutescens Dc.* = дереzá, люкрєция, сїбирка. С. Ан.

Желѣзный = залізний (С. Аф.), желізний. — Желѣзная дорога́ = чугу́нка, чаву́нка, залізна дорога, ко́лія, залізниця, желізниця. — Ж. заводъ = рудня. — Желѣзные опілки = трини. — Желѣзная полоса́ = штаба, (на колеса) — шїна. — Ж. рудá = залізняк, рудá, (піскувата) — балáш, (глиниста) — карінь, карніста рудá. З. Сидоренко. Волинь. — Ж. рудникъ = рудня, рудоко́ши. (Зап. Сидоренко. Волинь.). — Желѣзный человекъ = залізняк. — Ж. ко-

рень, рос. Centaurea Scabiosa L. = Волоськи, паголіваток. С. Ал.

Желѣзнякъ = 1. залізнякъ (камінь і міцна легла).
2. рос. Verbena officinalis L. — залізнякъ, порпльшник (вживаєть ся на ліки від порпльщї), червонї зіркі, суха нѣхворощ, кошїця. С. Ал.

Желѣзо = залізо. С. Аф. Л. — Листовѣе ж. = залізо, бляха. — **Буй желѣзо**, пока гарячѣ, н. пр. = коваль клѣсле, дѣки тѣпле. н. пр.

Желѣзодѣлательный, ж. — дѣльный, ж-плавильный заводъ = рудня. С. Л.

Желѣзоторговецъ = залізнякъ. С. Аф.

Желѣзце = залізде, залізячка, поб залізяка, зб. залізячча. С. Аф.

Жеманистый = манїрний, манїжний. — Манїрна дївчина.

Жеманиться = манїрити ся, манїжити ся, вивертати са, викривляти ся, вихиляти ся. (С. З.).

Жеманїха = манїрна, кривляка.

Жеманство = вихилїси, викрутасї, кривлїння.

Жеманный = д. Жеманистый.

Жемѣкъ, жемѣлка = 1. грудка, вальбѣк, валька (про що липуче або стиснуте в руцї).
2. медяник. (С. З.).

Жемчугъ = перли. — Були коралї, та шїпли далї, були перли, та ся стерли. н. пр. — Зубѣшки, як перлѣшки. н. п.

Жемчужина = перлїна, перлїнка.

Жемчужница = 1. скѣйка, ракушка (з котрої добувають перли).
2. жїнка, що торгує перлами.

Жемчужный = перловий.

Женá = жїнка, дружина, подружжя, дружба (К. З. о Ю. Р.), жонá, старá (як каже чоловік їй, часом називаючи так і зовсім ще молоду жїнку своєю). — Добра жїнка чоловіка на ноги поставить, а злая, то ще й звалить. н. пр. — Чоловик до дому мішком, а жїнка винесе хвартушком. н. пр. — Як люба дружина, то люблю й в рядїнї. н. пр. — Ой ти милий, голуб сивий, вже ж ти одїзжаєш! На кого ж свою дружину дома покидаєш? н. п. — Вийде мене зустрічати весела дружина і винесе на рученьках хорошого сина. Пч. — Розумна жона, як два мїхи муки, а третїй шнона. н. пр. — **Жена бочарá, дьяка, кузнеца и т. д.** = боидарїха, дячїха, ковальїха і т. д. — **Ж. дяди** = дядїна. С. Аф. — **Брѣменная ж.** = лїшена, покидãчка. — **Вѣр-**

ная ж. = вїрна, вїрнãчка. — **Гражданская женá** = жїнка на вїру, не вїнчана, приставшїна, пїдлѣжниця (С. З.) — **Салдãтская женá** = москѣвка (С. З.), салдãтка. — **Невѣрная ж.** = не вїрна, жирѣха, гуляща. — **Разведëнная ж.** = рѣзвїдка.

Женáтый = жонáтий, ожененний.

Женинъ = жїнчин. С. Аф. — Усе пропив, вже й до жїнчиної скринї добрав ся.

Женить, ся = женїти ся, оженити ся, поженити ся, одружити ся, спарувати ся, побрати ся, брати ся, пошарувати ся, подружити ся, понїяти ся (кого, з ким). С. З. Л. — На що мїнї женити ся? На що мїнї братись? Будуть з мене молодого козака сьмїятись. К. Ш. — Не мїнї старому з нею паруватись. Ган. Барв. — Попаруєм дїток. К. Д. — Оженим ся немого, в тебе нема нїчого, а у мене й того. н. пр.

Женитьба = оженїння, одружїння, шлюб. (Пр. д. пїд сл. Бракъ).

Женїхъ = 1. женїх (С. Аф.), здр. женїшенько (К. Д.), заручений або на весїлї — молодїй, молодик, на весїлї в пїснях або обрядових речах — князь. — **Женїхъ и невѣста** = молодїй і молодá, молодї, молодãта (в пїснях та речах на весїлї) — князь і княгїня. — Деь у нашого князя, княгїнї єсть брат. С. Х. — Дайте мїнї золотого од князя молодого. н. п.
2. женило, женилко. — Де там хлопц-женило, пора вже й женити.

Женка = жїнка, жїночка, жїнонька.

Женолюбивый = бабїй, бабїч. С. Аф. Ш.

Жѣночка = жїночка, жїнонька.

Жѣнский = жїночий, жїноцький. С. Аф. З. — Жїноча рїч коло прищїка. н. пр. —

Жѣнекій полъ = жїнкї, жїнота, жонѣта, жїнвá. С. Л. — На вулицї жїнва черїнями (кунами) сидить. С. Л.

Жѣнушка = д. Жѣночка.

Жѣнщина = жїнка, жїнощина, (не замужня) = д. Дѣвїца, (замужня) = д. Женá, (молода) — МОЛОДИЦЯ. — **Жѣнщины** = д. Жѣнекій полъ. — Ой жїнки ви, доко-тухи, не смачнїш же ви сивухи. Кв. — А государиня, сказано жїнощина, вона йому те й простїла. н. о. К. З. о Ю. Р.

Жердевой = цибѣтий, цибãнь, довгãнь.

Жердина = бãнтина, лата, перѣчка. — Полїз на бãнтину, та й обїрав ся. н. к.

Жѣрдочка = жѣртка, жѣрточка. С. Аф. — Он там на жѣртї висить оджа. н. о.

Жердь = жердїна, дрюк (С. Л.), (тонка)

— тичка, тичіна (на пр. у млиновому криї, в боронї то-що) — глиця, (С. Аф.). — Тече річка під вербами, через річку глиця. н. п. (для вішання) — жёртка, жёрточка, (придавлювати снопи на возі) — рубель С. З., (придавлювати стріху) — притуга, півзина, (набирати солому, замісь вил) — рожён, (в будові) — банта, бантина (С. Ш.), лата, латина (С. З.), перечка, (у рибалок, полохати рибу) — бовть С. Ш., (для сушки риби) — бугун, (у колодязя, при відрі) — посмік, (підвизуєть ся в екипажі для пристяжки) — пристяга, притяга, бичівник С. Ш., (для висмикування або витягання) — ключка, ключина.

Жерёбая = д. Берёжая.

Жеребей = 1. жереб, жеребók, (пустій) — яловий. С. Л. — **Метать, братъ жеребьи** = кидати жереб, жеребувати, брати жереб. — Гей збирались в город нашї парубки до призыву — розбирати жеребки. В. Ш. 2. пай, пайка, частка (що достало ся кому по жеребу).

Жеребёнокъ = лошá, лошатко, лошонок, (большій) — лошák, лошиця, (звідстриженою гривою) — стригун, стригунець, стрижча, тко. С. З. Л.

Жеребёцъ = жеребёцъ (С. Аф.), óгирь, (в табунї для розплоду) — ста́дник. — Не-хай шкана підо мною огирем танцює. Гул. Ар.

Жеребѣтся = жеребѣти ся, ожеребѣти ся.

Жеребёвый = жеребовий, жеребоківий.

Жеребѣта = лошáта.

Жеребѣчий = жеребиний, жеребѣчий. С. Аф.

Жеревіка, рос. Vaccinium Oxycoccus L. (Oxycoccus palustris Pers.) — журавіна, журавіха. С. Ал.

Жерло, жерловіна = джерелó (С. Аф.), паща.

Жерновкі, Lapides sangroum = жирушки, ракові очі.

Жерновой = жорновий.

Жёрновъ = жóрен, жórна. С. З. — Добрі жорна все переємлють, н. пр. — (У млинї верхній) — верхній камінь, верхняк, (спідній) — спідній камінь, спідняк, (8 четв. впоперек) — вісмерик, (палічка, котрою крутять ручний жорен) — жорнівка.

Жёртва = жёртва, охвіра, офіра. — Яка віра, така і охвіра. н. пр. — Чародійницям не дай віри, не вчини бісам охвіри. н. п. — Служба Божая есть офіра Богу учинена. Б. Н. — На святих місяцх молитви отправують ся і приносять ся Богу офіри, Л. Сам. — Приносьте жбоди густї меди, жовтї воски і частї рої Господу Богу на офіру, а людям на пожиток. н. зам. — **Предать, оставитъ на жёртву** = віддати, кінцнути, дати на поталу. — Тіао мое поховайте, звїру, птиці на поталу не дайте. н. д. — Семен Палїй не дав Шведу христия на поталу. н. д.

Жёртвенникъ = жёртовник (С. Ж.), жёртвня. (К. С. П.).

Жертвенный = жёртовний, офірний.

Жертвованіе = жёртування, офірованія.

Жертвователь, ница = жёртуватель, ка, офіровник, ця.

Жертвовать = жёртувати, охвірувати, офірувати. — Багачко офірує, та нічого не дарує. н. пр.

Жертвоприношеніе = д. Жертвованіе і Жёртва.

Жестеръ, рос. Rhamnus cathartica L. = жóстїр, крушіна. С. Ал.

Жесткій, ко = твердїй, до, цупкїй, ко, жорсткїй, шерсткїй, судуговатїй, шкарубкїй, мулькїй, мулкїй, ко. — Цупке сукно. — Шерстке волосся. — Шкарубкі руки. — Мулко сидїти. С. З. — Голому й на сїні мулко. н. пр. — **Мя́тко стёлетъ, да жестко спатъ**, н. пр. = м'я́тко стёлить, та твёрдо спатъ. н. пр.

Жесткнуть = твердїти, твердїшати, шкарубїти, шкарубнути.

Жесткокрылый = жорсткокрылий. Степовик.

Жестокій, ко, жестокосёрдый = жорстóкїй, ко, лютий, то, тяжкїй, немплосёрдний, но, запékлий, ло. — Я бояв ся його і вважав його жорстоким чоловіком. Фр. — Запекла душа. С. З. — Тяжка туга.

Жестокость = жорстóкїсть, лютість. (С. Л.).

Жесточайший = лютїйший, найлютїйший, найтяжчий. — Він мїні пайлютїйший ворог.

Жесточае, жесточе, жесточе = лютїйше.

Жестче = твердїше, жорсткїше, жерсткїше, мулкїше.

Жестъ = рух.

Жестъ = жерсть (Лїв. С. Аф.), бля́ха (Прав. С. Ш.), біле залїзо (на покрївлю). — **Покривать жёстью** = жерстїти, бляху-

вѣти. (С. Ш.). — **Покрѣтый жѣстью** = бляхований.

Жестѣть = д. Жѣстнуть.

Жестяникъ = бляхарь. С. Ш.

Жестянка = жерстянка, бляшанка. (С. Ш.)

жестяной = жерстяний (С. Аф.), бляшанжий. (С. Ш.).

Жестяночный = бляшановий.

Жетѣнь = дукѣч (на спомин про яку небудь важну подію).

Жечь, ся = пекти, ся, палити, ся. С. З. Л. — Сонце пече. — Палити дрова. — Палити цеглу. — Горілка пече в роті. — **Жжѣть сѣрдце** = печѣ згѣга. — **Крѣпѣва жжѣтся** = крѣпѣва жѣлѣть. — **Это жжѣтся** (про цѣну) = кусѣеть ся.

Жжѣніе = паління.

Жженка = пѣлянка. — День і ніч вони крутилися, то лилась сливянка, варенуха, сахарна пѣлянка. Макар.

Жженый = палений. С. Л.

Жибецъ, рос. *Dentaria bulbifera* L. = яселиць. С. Ан.

Живѣтъ = д. **Жить**.

Живѣхонько = скорѣнько, швидѣнько, хутѣнько.

Живѣтельный, но = живѣущий, цѣлющий, е. — Може вернетъ ся надія з тѣєю водою — цѣлющою, живущою дрібною сльозою. К. Ш.

Живѣть = 1. оживлѣти, живѣти. (С. Аф.)

2. бадьорити, додавати дѣху.

Живѣться = 1. оживлѣти ся.

2. живѣти ся, поживлѣти ся, корѣстувати ся.

Живѣца = живѣця. С. Аф.

Живѣность = живѣність (С. З.), дріб, дробина. С. Аф. (качки, кури, гуся то що, що продають ся живими).

Живо = 1. живо, ясно.

2. щѣро, від щѣрого сѣрця.

3. швидко, хѣтко, прѣдко.

Живодѣръ = гицель (С. Аф. З. Л.), котолѣц, живолѣц; жирѣд, дряпѣка (С. Пав.), лушѣр. (Фр.).

Живѣе = живѣе. — **Задѣть когѣ за живѣе** = вразити, донектѣ до живѣого.

Живѣой = 1. живѣий, живѣущий. — Він ще живѣий.

2. живѣий, яснѣий.

3. жѣвѣий (С. Аф. З.), моторнѣий, швидѣкий, хваткѣий. — Ой якѣй то хлопец жѣвѣий, ще й до того кучерѣвий. н. п. — Жѣвѣий, як бѣс у почі. н. пр. — Швидѣка,

гнучка, хвистка, порскѣнька, була із дѣвола лиха. Кот. — **Живѣая вода** = а) кринишна в. б) живѣуца, цѣлюща в. (Д. під сл. **Живѣительный**). — **Живѣе серебрѣ** = живѣе сріблѣ. — З одного краю дудочки видимають із скла бульбашку, наливають туди живѣого срібла. Д. п. Сѣв. Б. — **Живѣой забѣрѣ**, **живѣая изгородь** = обсада, живѣоплѣт. (Гал.). — **Живѣая вѣра** = тѣпла вѣра. — **На живѣую нѣтку** = на живѣу нѣтку, на швидѣу рѣку. — **Живѣе урѣчище** = живѣе урѣчище, натурѣльна межѣ (рѣчка, течія).

Живѣокѣсть, рос. *Delphinium Consolida* L. = сокирѣки, польовѣ сокирѣки, комарѣовѣ носѣйки, косѣрички, черевѣчки, возѣуліні черевѣчки. С. Ан.

Живѣокѣсть рос. *Symphytum officinale* L. = живѣокѣст, правѣокѣст, костолѣом, волѣовѣий язѣк. С. А.

Живѣописѣть = малѣувѣти.

Живѣописецъ = малѣяр С. З. (жѣнка його) — малѣярѣха, (син) — малѣярѣнко, (дѣчка) — малѣярѣвна, (що малѣює образи, аби-який) — богомѣз. (С. Ш.) — Мати ж наша, мати, де ж нам тебе взѣти? Малѣярѣв наняти, матѣр змалѣувати. н. п.

Живѣописный, но = 1. малѣюваний.

2. малѣювнѣчий, чо. — Ганочѣк попсували си і почорнѣли дуже не малѣювничѣ. М. Д.

Живѣописность = малѣювнѣчьсть.

Живѣописецѣв = малѣярѣський.

Живѣописѣ = 1. малѣярѣство (С. З.), малѣюваннѣя. — Взѣв ся він за малѣярѣство. — **Занимѣтьсѣ живѣописѣю** = малѣярѣувѣти. — Почѣв учѣтисѣ малѣюваннѣю.

2. картѣина, малѣюваннѣя, малѣюнок. — По стѣнам скрѣзъ було гарнѣ малѣюваннѣя. О. С.

Живѣорѣднѣий = живѣущий.

Живѣорѣднѣий = живѣорѣднѣий.

Живѣорѣднѣий садѣокъ = сѣжалѣка, сѣжавѣка (С. З.), рѣбник. (С. Пар.).

Жѣвость = жѣвѣистѣв.

Живѣотѣорнѣий = живѣущий, оживлѣючий.

Живѣотѣина = живѣотѣина, скѣотѣина, худѣобина, худѣоба, товарѣина, товар, тварь. — І при лихѣй годѣнѣ памѣтайѣ о худѣобинѣ. н. пр. — Шнѣ у вовѣка суцѣльна, а не так як у прочѣй тварѣ н. о. — Гей, яром, яром, за товарѣом. н. п.

Живѣотное = 1. тварь, поб. тварѣюка, (молоде, що годуєть ся молоком) — **МОЛОШНѣЯК** (Харѣ. Чайч.) — **Живѣотное прѣсмѣякѣющѣеся** = гад, гѣдина, плаз. — До-

машнее животное = д. Животина.
 2. (лайливо про чоловіка) — звѣр, ско-
 тина.
Животный = 1. животный, товарный.
 2. животный, животный.
Животрешущий = живый, живый, жи-
 вущий; надзвичайно цікавий.
Животъ = живит, черево, пузо. С. З. —
 Болят живит. — Лиг черевом на шч. —
 Пузо таке, що трохи не волочеть ся. —
Надорвать, надсадить животъ = підір-
 вати ся, підвередити ся. — **Надорвать**
животки = кишкі порвати. — Рего-
 тали ся, трохи кишок не порвали. — **Не**
на животъ, а на смерть = до загіну.
Животы = добръ, маѣтки, пожитки,
 збіжжя, манатки.
Живучесть = живучість.
Живучий = живучий, живущий.
Живучка, живучая трава, рос. Ajuga rep-
 tans L. = сухвершки, горлянка, го-
 стровершки, дівчака краса. С. Ап.
Живчикъ = 1. жвавий, жевчик, фѣр-
 тик, хвѣрттик, фінтик, хвѣнттик.
 2. живчик (бюща жила).
 3. мѣшка (під оком).
Живцемъ = живцемъ. — Вони ж його не
 били, не рубали, тільки з його молодого
 живцем шкуру знали. н. п. — 800 на аркан
 звязав, до свого війська живцем примчав.
 н. п. — Живцем його в руки взяти, в го-
 род Килію запродати. н. д. — Спалить його
 або живцем шкуру злупить. Ч. К. — Той
 жаль мене сточив живцем, той жаль мене
 спалив вогнем. Пч.
Живце = жвавіше, живіше, швидче, хут-
 че, швидчій, е, хутчій, е, мерщій.
Жигало = д. Жегало.
Жигалокъ = д. Бересбрѣкъ.
Жигануть, жигнуть = 1. опекті, опа-
 лити.
 2. стьобнүти, оперезати. — Оперезав
 багом.
 3. нашкодити, наробити шкоди.
Жигучесть, жигучий = д. Жгучесть, жгучий.
Жиденький, ко = ріденький, ко.
Жидить = розводити, розбавляти. —
 Треба розбавити квас, бо дуже густий.
Жидкий, ко = 1. рідкий. — Борщ зовсім
 рідкий. С. Л. — Рідке пиво. — Рідке во-
 лоси. — Рідка вовна. — Рідка каша. —
 Рідке полотно.
 2. безсилій, кволій. — Квола дитина.
Жидкомѣръ = д. Ареомѣръ.
Жидкость = 1. рідкість. (С. Пар.)

2. рідко, рідина (Чайч.), тїч, тѣч (С.
 Жел. Пар.) — Жовтаву теч з божої ко-
 ровки зовуть молоко. Верхратевский.
Жидовка = д. Еврейка.
Жидовский = д. Еврейский. — **Жидовская**
смола = д. Асфальтъ. — **Жидовскія**
вишни, рос. Physalis Alkekengi L. = гру-
 ші жидівські, мохунка, мохурка. С. Ап.
Жидовство = жидівство, жидівська віра.
Жидомѣръ = жмікрут (С. Аф.); скупер-
 дя, га, скупиндя, скиара. С. З.
Жидь = д. Еврей.
Жидѣть = рідшати.
Жиза = юшка, рідота. — Сьорбай, Гри-
 цю, юшку — на споді буде рибка. н. пр.
 — Треба підсипати густі мої локші, а то
 сама рідота. Полт. Чайч.
Жизе = рідше.
Жизненность = життя, жінность.
Жизничекъ = (ласкаюче) — ясочка. —
 Ах, ти ясочка моя!
Жизнописание = життєпис. — Зредакту-
 вав та життєпис написав В. Чайченко.
Жизнь = життя (С. Аф. Л.), житка (Вол.),
 жилба (С. Аф.), проживання, пробуван-
 ня, вік. — Нехай нашу любов згада, наше
 милування, нехай має в чужій землі добре
 проживання. н. п. — Віп багато добра зро-
 бив на своєму віку. — На мій вік стане.
 С. Л. — Люблю таку жилбу, що ніколи
 сварки не має. С. Аф. — **Влачить жизнь**
= бідувати. — **Жизнь прожить, не по-**
ле перейти, н. пр. = вік прожити; не
 дошову годину пересядти; вік ізві-
 кувати — не пальцем перекивати.
 н. пр. — **Жизнь безрадостная** = без-
 просвітна доля. — **Линить жизни** =
 згубити (кого), стратити, одібрати життя.
 — **Укоротить жизнь** = змалити віку.
 — Боюсь чоловіка, як побачить, буде бити,
 змалить мій віку. н. п. — **Долгоремен-**
ная жизнь = вік довгий. — Дай вам,
 Боже, вік довгий, а нам дохід добрий. н. пр.
 — **При жизни** = за життя, за животя
 (К. Краш.) — **Спасити жизнь** = спасти,
 порятувати від смерті.
Жила = жила, поб. жиляка, здр. — жил-
 ка, жилочка. С. Аф.
Жилетный = камзюловий.
Жилетъ = камзюл, камзюлка.
Жилецъ = постояльник (С. З.), пожи-
 лецъ, сусѣда, підсусѣдок. — В кого ха-
 та порожня і він пустив кого жить, той
 вже і сусѣда його; сіх сусѣдів ще іноді і
 підсусѣдами зовуть. К. Х. — **Онъ уже не**
жилецъ на этомъ свѣтѣ = йому вже

не животи́ти, не топáти ря́сту, на тонку́ пряде́. — Чую, бра́тку, що вже міні́ не животи́ти. С. Аф.

Жили́стий = жи́лавий (С. Аф.); жи́льний, жи́луватий.

Жи́лить = шахраюва́ти, шати́рити.

Жи́литися = силкува́ти ся, намага́ти ся, пну́ти ся.

Жи́лиця, жи́личка = постано́вля (С. З.), пожи́льчиха, су́сїда. — Ми ма́ємо й по-жи́льчиху, з того́ живемо. З. Крим.

Жи́лице = жи́лля (С. Л.), жи́тло (С. З.), жи́тлице, осе́ля (С. З.). — По тро́ху перебра́ли ся туди́ на нове́ житло́. н. к. — Обра́ли собі́ мїсто́ на житло́. Л. С. — Іду́ть з України́ в слободи́ на житло́ С. З. — То́ була́ на пів розва́лена хата́, житло́ старо́го жебра́ка. Фр. — Зробимо́ сяку́ таку́ осе́лю, та́ й будемо́ жити́. н. к. — Промі́ж оселя́ми хили́в ся, ти́пи пересту́нав, хова́в ся. Кот.

Жи́лковатий = жи́лкува́тий, волокну́ва́тий.

Жи́ловатий = д. Жи́листий.

Жи́ло́й = жи́лий.

Жи́лочний, жи́льний = жи́льний.

Жи́льє = д. Жи́лице.

Жи́лять = жа́лити, куса́ти.

Жи́молость, рос. Lonicea = жи́молость, ко́зачий листи́к (С. Ан.), сви́дь (С. Пар.).

Жи́рандо́ль = лихта́рь (великий підсвічник).

Жи́рно = 1. жи́рно, си́то. — Гляди́ міні́, си́то га́лушки сало́м затовчи́. н. к.

2. ла́со. — Хто́ мало́ спить, то́й ласо́ їсть. н. пр.

Жи́рний = 1. товсти́й, гладки́й, опа́систи́й, гладу́и, гладу́ха, гладі́рь, пухти́й. — Бо́же, батку́! дай гроше́й ша́пку і жи́нку гла́ду. н. пр.

2. си́тний, жи́рний, масни́й. — Щоб́ сало́ та́ не було́ си́те. н. пр. — Жи́рний борщ. — Слова́ масни́, а пиро́ги пісни́. н. пр. — Жи́рний блесќ = масни́й блисќ (в мінералогі́).

— Жи́рно бу́детъ = ба́га́то дуже́.

Жи́рови́къ = 1. кагане́ць. С. З. Л. — За́сьвяти́ кагане́ць. — Жи́ве, як кагане́ць без ло́ю. н. пр.

2. ка́мнь Stealites Cardites.

Жи́рово́й = жи́ровий.

Жи́ротони́я, жи́ротонни́й заво́дъ = сал-га́н. С. З.

Жи́ру́ха = 1. рос. *Lepidium sativum* L. = же́ру́ха, жи́ру́ха і *Sagina procumbens* L. = мокре́ць. С. Ан.

2. гла́ду́ха, гла́дка́ (про жи́нку).

Жи́рь = жи́р, са́ло. — Гу́сийний жи́рь (витопле́ний) = сма́лець. С. З. — За́ячий ж. = шкру́м. — Ри́бій ж. = трі́н, трі́ону. С. П. — То́плєний ж. = (пти́чий, бара́нчий) — сма́лець, (що́ йде́ на сві́тло) — лі́й, ло́ю. — Шко́да ло́ю, сві́ти водо́ю. н. пр. — (До́ страви) — ома́ста, (що́ плава́ зверху́ яко́ї страви) — осу́га, — (Сви́нячий або́ воля́чий, нутрови́й) — зди́р, зди́ору. Лев. — (В убойно́й товарни́) — на́гул.

Жи́рять = товсти́ти, товсти́шати (С. П.), гла́дшати, гла́дчати. (С. Аф.).

Жи́ра́къ = гла́дун, гла́дирь, пухти́й.

Жи́те́йський = сві́товий.

Жи́тель, ни́ца = жи́тель, ка́ (С. Аф.), о-бива́тель, ка́, мешка́нець. (С. Ж.). — Всі́ обивате́лі Велико́го Князи́вства Литовско́го оди́м право́м писа́ним сужани́ бути́ маю́ть. Ст. Л. — Городе́кой жи́тель = горо́дянин, місто́к. — Се́льскій ж. = селя́нин, село́к, хуторя́нин. — Слободе́кой ж. = слобожани́н, слободя́нюк. — Ж. предме́стья = предме́щани́н. — Ж. степно́й мѣстности́ = степови́к. — Ж. льєно́й м. = лі́сови́к. — Ж. горі́сто́й м. = гі́рняк. — Ж. лу́гово́й м. = лу́га́рь.

— Прибре́жний ж. = бережа́н, бере́жак. — Ж. доли́нь = низани́н, низо́вець. — И́сконны́е жи́тели = ту́більці. (Д. Абориге́ны). — Ж. Польсье́ = По́льщук. — Ж. Подо́ліи = Подо́лянин, Подо́ляк. — (Яко́ї части́ни села́, ку́тка) — ку́тянин. — (На́ друго́му бере́зі) — то́го-бо́чани́н, бо́чани́к.

Жи́тельство = д. Жи́лице. — Видь́ на жи́тельство = біле́т, па́чпорт.

Жи́тельствова́ть = жи́ти, пробу́вати.

Жи́тникъ = 1. *Mus agrarius* = ми́ша (що́ водить́ ся в ски́рдах та́ клу́нях).

2. хлі́б (їшній).

Жи́тница = хлі́бни́ця, ко́мо́ра (з засі́ка-ми на зерно́), шні́хлі́р (Прав. Гал.); часто́ теж — клу́ня (Лів.), сто́до́ла (Прав.).

Жи́тний = жи́тний або́ яшні́й.

Жи́то = 1. хлі́б (вся́кий, в зерні́).

2. жи́то і ячмі́нь.

Жи́ть = жи́ти, животи́ти; пробу́вати; ма́ти ся, (ці́ле жити́) — ві́кува́ти, (жи́то) — лі́гува́ти, (аби́ як або́ біду́ючи) — пере-мага́ти ся, біду́вати, (дома́) — до́мува́ти, (про́ між себе́ по брата́рськи) — бра-

тати ся, (як сестри) — сестріти ся. — Чую, братіку, що вже міні не животіти. С. Аф. — Заробляв, щоб животіти. Фр. — Як ся маєте? чи ще живенькі, здоровенькі? — Жили б ми з тобою, вік вікували, горенька, нудждовки по вік не знали б. н. п. — Де пробував у чепнях його рідний дідько. К. С. З. — **Живѣть** = а) буває, трапляється ся. — **На свѣтъ всяко живѣть** = на свѣті усяково буває. — На віку, як на довгій ниві, усяково трапляється ся: і кукіль і пшеници. н. пр. б) дѣбно, нічого собі. — **Какъ это сдѣлано? Живѣть** = Як се зроблено? Нічого собі. — **Живмі жить** = вчащати (куди), невилізати сидіти. — Він не вилізати сидить у шинку. — **Живѣтся** = живѣть ся, маєте ся, ведѣть ся, повѣдѣти ся. — Йому там добре ведѣть ся. — **Жить какъ бы день къ вечеру** = жити аби дѣнь до вечера (аби як, без жадного інтересу в житті). — **Жить пригвѣваючи** = жити в достатках, в роскошах. — **Здорово живѣмъ** = ні з того, ні з сього, ні за що, ні про що, так собі, з нечѣвья. — Чого він так накинув ся? — Ні з того, ні з сього. — Достав Панас сокиру та брусок, налагодивсь — і полягли дерева... пропав лісок знечѣвья. Б. Г. — **Приказаль долого жить** = казав довго жити, віддав Богові душу. — **Єму не дожить до весни** = йому вже не топтати рясту.

Життє = життя, проживання.

Жіться = жити ся, повѣдѣти ся, вести ся, мати ся.

Жіхарь = д. **Житель**.

Жлуди = жир, жири, хресті (в картах). С. Л. — **Жир козирь**.

Жлудѣвий, жлудѣвий = жирѣвий, хрестѣвий. — **Жирова масть**.

Жмурить, ся = жмурити, ся (С. З.), мружити, ся, пліючити, запліючувати (очі).

Жмурки = піжмурки, кұзьмарки, панас (С. З.), ці-ці баба (С. Ш.), кучю-баба. С. З. — Оттут було на цвинтарі я з дітьми гуляю, і з Юрсеєм Гетьманченком у піжмурки граєм. К. Ш. — Собі очі завязала і у панаса грати стала. Кот. — Стала грати у кучю-баби. С. З.

Жміхи = (з конопі) — макуха, (з буриків) — жмаки, жмихи. — Макуха сімива до вареників С. З.

Жмячокъ = сніжка.

Жнецовъ = женців.

Жнецъ = жнець, здр. **жѣлчик**, мн. **женці**,

жѣлчик. — Ні швець, ні жнецъ, ні в дуду грець. н. пр. — Ой на горі та женці жнуть. н. п. — До двору женчиків займає. в. п. С. З.

Жнея = жниця, женчіха. — Вже ж наші женчихи поподували і не спочиваючи взяли за діло. Фр.

Жниво = стерня (С. З. Л.), стерно (С. З.), стернина. — Хто на стерні спав ліг і од сонця катряжку зробив. С. З. — Пройшло літо, округи ниви стерном опустіли. Шишацький. С. З.

Жнитво = жниво, жнива. (Пр. д під сл. **Жатва**).

Жница = д. **Жнея**.

Жниье, жнице = д. **Жниво**.

Жора = прожора, ненажеря, проїсть (сп. р.) С. Л.

Жрацьє = лопання, тріскання.

Жрать = жерти, лопати, тріскати, жвакувати, (про що рідко) — лигати. С. З. Л. — Наша невістка що не дай, то тріска. н. пр. — Ще не наїв ся, на вже, лопай. — Їв москаль вперше вареники, тай питаєть ся: що се? А хазяйка йому: жері, мовчки. — Вот, каже, хорошая штука жерімолячі! Номис.

Жребій = 1. д. **Жеребей 1 і 2**.

2. доля, талан. — Доле ж моя злая, чом ти не така, як доля чужая. н. п. — Який талан матці, такий і дитинці. н. пр.

Жрець = жрець, мн. жерці, офірѣвник (С. Ж.).

Жрецький = жрецький. К.

Жрица = жриця. К. Ш.

Жрунь, жрунья = д. **Жора**.

Жўжелица = 1. жўжелиця.

2. ком. *Sarabus*, пор. хрущя.

Жужжаніє = гудіня (С. Л.), дзижчанія, дирчанія.

Жужжать = 1. гудіти, густі, дзижчати (С. З. Л.), бриїти (С. Ш.), дирчати (С. З.), хурчати. — Комарі гудуть, спати не дають. н. п. — Сидіть тихо, щоб чути було, як муха бриить. С. Ш. — Бриїли перші мушки та ранні цполи. Бар. — Струпа бриить. — Коли слухаю, щось дирчить за спиною. С. З. — Веретено хурчять. н. к.

2. бубоніти, гомоніти. — Чую тільки, що гомонять люди, а де й що, не відомо.

Жуковатый = трухлий, трухлявий (С. Ш.), червївий (про дерево).

Жукъ = 1. (комаха жорсткокрила *Scarabaeus*) — жук, здр. **жучок**, (самця) — жучиха, (молодь) — жученя, жученята. — **Бронзовий жукъ, бронзовка**, *Arhivius fassor* = оленка. — **Майскій жукъ**,

Scarabaeus melolontha = майка, шпанська мушка. — Як збирають ся де багато майок, то їх треба оббрати, як для того, щоб вони не шкодили дереву, так і на продаж в аптеку. Степовик. — **Навобзний жукъ** = гнойовик. — Гнойовики вироблюють з того гною гальки, та й котють їх. Степовик. — **Жукъ носорогъ**, *Oryctes* = волик, (самиця) — корівка. Ман. — **Свѣтлїй ся жукъ** = свѣтлякъ, блищак. (С. Ш.). — Темної ночі, поміж травою і у нас грацяють ся бачити свѣтлячих жуцків, ці жуки взивають ся свѣтляками. Степовик. — **Оленъ жукъ**, *Scarabaeus ceruus* = рогач, рогаль, розсохач, щипун, жук-олень. — **Клепачий жукъ**, *Fogfcula* = щипавка. С. З. — **Хлѣбный жукъ**, *Anisoplia austriaca* = жук хлѣбод, кўзка, красулька, красунок, житник, наливайко, хрущик. — Після жита хлѣбод перелїтає на ачминь. — Жук хлѣбод або кўзка теж маленький хрущик. Степовик.

2. червоточина, трухлѣ, трухлявина, трухлятина. (С. Ш.).

Жуликъ = босякъ, кадѣт (Одес.), халамидник (Блисавет), раклѣ (Харькѣв).

Жупель = сїрка (розтоплена).

Журавїка, рос. *Oxycoccoe pallustris* Pers. = журавїна, журавїха, (на Полїссї) — журавїна. С. Ан.

Журавлѣнокъ = журавля, тко.

Журавліна = д. Журавїка.

Журавле(ц)инникъ, рос. *Geranium L'Herit.* = журавельник С. Ан., *Geranium pratense* L. = вѣвча стўпа, вѣвчі ланки, вовчўга, вовчўра. С. Ан.

Журавлинїй = журавельнїй. — **Ж. носъ** = д. Журавлинникъ.

Журавліха = журавка, журавліця (С. З.).

Журавль = 1. пт. *Ardea grus* — журавель, поб. — журавлюка, здр. — журавлик, вживаєть ся теж инодї — веселїк. 2. (коло колодязя, пристрой до витягання) — журавель.

Журавъ = д. Журавль 2.

Журить = вимовляти, картати, лаяти, грїмати (на кого) — мїлїти голову. — А хазїїн його лає, ще й хазїйха вимовляє. н. п. — Покликав до себе, та вже милив, милив йому голову, аж тому душно стало. п. о. — **Журмя журить** = поїдом їсти, грїзти.

Журналістика = газетярство.

Журналість = газетяр.

Журналь = часопїс, письмѣ, журнал.

Журчалѣ, ком. *Bombylus* = шершень. — Шершнї зовсїм похожі на вїс. Степовик.

Журчаніє = дзюрчаннїя, дзюркотаннїя, дзюркїт, журкїт, лелїннїя. — Приятно виспатись під гомїн голубкїв, та й задрїмати знов під дзюркїт бурчакїв. К. Д. Ж. — Чути любий журкїт води на бродї. Фр. — Тихе лелїннїя води по камїнях. Лев.

Журчатї = дзюрчатї (С. З. Л.), дзюркотїтї, (С. Л.), дзюркотатї, бурчатї (С. Л. Ш.), брїнїтї (С. Ш.). — Вода з кринїцї тихесенько дзюркотала. С. З. — Вода брїнить по камїнях. С. Ш. — **Журчачїй** = дзюркотлївий (К. Д.), буркотлївий (С. Л.).

Журба = буркотнїя, бурчаннїя, лайка, лаяннїя, вимовляннїя, грїманнїя (на кого).

Жустать, **жўстерить**, **жўстерлїть**, **жўстрить**, **жўшерить** = їсти; жуватї, уплїтатї (С. Ш.); лопати, трїскати.

Жустїть = полїроватї (металїчнї речї).

Жутко = тїжко, вїжко, скрутнѣ, моторошно (С. З.). — Дуже злякались, непаче мороз за спину полїз, і всїм моторошно стало. н. о. — Андрїевї почало ставати якось моторошно під дозором тих очей. Фр.

Жўхнутъ = 1. линїяти, темнїти, темнїшати, мѣрхнути С. Л. (про олійнї фарби, полїрованї речї).

2. шкарўбїти, шкарўбнїти (про шкуру).

Жучїна = д. Жукъ 2.

Жучить = лаяти, картати і д. Вить.

Жучки = кїсточкї, остї, скїбки (у білуги, сїрюги, осїтра і т. д.).

3.

За = за, по, по за, замїсто, про. — Сонце сховалось за хмару. — За сїм верет кїсїя їсти. н. пр. — Один веде за рученьку другий за рукав. н. п. — За горами гори хмарою повїтї. К. Ш. — Се було за

тиждень перед сїм. — Послать, каже, копей по неї. п. к. — **Вїжать за докторомъ** = бїгти по лїкаря. — **За исключенїємъ** = окрїм. — Всї були, окрїм мене — **За**

мно́ю оче́редь = мо́я черга. — За не-
вигніе́м = не ма́ючи. — За нимъ ни-
че́го не слы́хатъ = про його́ нічо́го по-
га́ного не чу́ть. — За ра́зъ, за оди́нь
ра́зъ = од ра́зу, враз, до ра́зу разо́м.
— Съе́сть за сто́ль = до сто́лу, за сті́л
сі́сти. — Уво́лень за ра́нами = через
ра́ни. — Посла́ть за се́бя = замі́сто се-
бе посла́ти. — За неспо́собно́стю = по
нездáтності. — За ста́росто́ю = по
ста́рості. — Но́га за по́гу = а) помá-
лу, б) слі́дком, услі́д.

Заа́лчничать = зажа́дати.

Заа́лчтъся = зачерво́їти, ся.

Заарендова́ть, заарендо́вывать = д. Арен-
дова́ть.

Зааресто́вать, зааресто́вывать = д. Аре-
сто́вать.

Заарта́читься = зпорові́ти ся, запруча́-
ти ся, зако́мезіти ся, забаскалі́чити
ся, згѣ́дзати ся, згѣ́дзкати ся. — Гля-
ди ж, Ната́лко, не згедза́й ся. Ко́г.

Заа́укать = загука́ти.

Заа́хатъ = за́охати, за́охкати.

Заба́ва = вті́ха (С. З.), уті́ха (С. Ш.), у-
ті́шка (С. Л. Ш.), забавка (С. Аф. Л.),
поті́ха, ігра́шка, вігра́шка, ба́влення.
— Вхопив мене́ і розтерзав на шмаття,
страшенному на іграшку я здав ся. К. П.
— На іграшку дитині́ дав. Греб. — А я
молода́ догада́ла ся, та й на тую ви́грашку
та́й погна́ла ся. н. п.

Забави́ть, ся, забавля́ть, ся = забави-
ти ся (С. Аф.), ба́вити, ся, поті́шати,
ся, ці́цькати, ся. — Візьми, забав дити-
ну. — Я його́ малесеньким бавила на ру-
ках. С. Ш. — І бавити своє́ маленьке́ дити-
ти. К. Ш. — Ніби дитину́ на руках хита-
ла, бавила, гойдала, до лопи́ тихо пригор-
тала. К. Ш.

Забавни́къ, ца = кумѣ́дник, ня, поті́ш-
ник, ця; жарту́н, веселу́н, ха.

Забавни́чать = кумѣ́дничати, поті́шати.

Забавни́й = кумѣ́дний, вті́шний. — Вті́ш-
ний хлопець.

Забагрово́тъ = зачерво́їти, засині́ти.

Забаклу́шничать = забайдкува́ти.

Забалагу́рити, ся = забала́кати, ся, за-
базі́кати, ся.

Забали́вать, заболѣ́тъ = занеду́жувати,
слабува́ти, хорувати, занемога́ти, (за-
тяжною хворобою, виспялючись), занепа-
да́ти (С. Л.), (коростою) -- короста́вити,
занедужа́ти, засла́бти (С. Л.), засла́б-
нути (С. Л.), засла́бити, захорувати,

похворі́ти, похорі́ти, занемога́ти (С. Л.),
занепа́сти, (С. Л.). — Ой у полі́ при до-
розі́ там яві́р — жито зелененьке, та зане-
дужав та у дорозі́ чума́к молоденький. н. п.
— Сталась йому́ пригодо́нька не в десь, а
в но́чі — занедужав чума́ченко з Криму
їдучи. н. п. — Воли́ ж йому́ похорі́лись,
сам чума́к засла́б. н. п.

Забалова́ть, ся = забалу́вати ся, запу-
стува́ти, ся.

Забалоти́ровать = не ви́брати, чорня-
ка́ми закі́дати.

Забараба́нить = забараба́нити, заторох-
ті́ти, загуркоті́ти.

Забарабо́шить = заку́йовдити, заколо́ш-
кати, закудо́вчити.

Забара́хтатъся = заборо́сати ся, затріпа́-
ти ся, завовту́зити ся.

Забаритъся, забарество́вать = запані́ти,
спані́ти. — Сиди́ти мила, запані́ла, чортма
дров ні́ полі́на. н. п.

Забастова́ть = пошабáшити.

Забайо́кивать, байо́кать = 1. заколі́ху-
вати, заколі́хати, залю́ляти. — Зако-
лихала дитину́.

2. улещáти, улесті́ти.

Забая́ть, ся = забала́кати, ся, загово-
ри́ти, ся.

Забѣ́ніе = забуття́ (С. Л.); забу́ток, за-
бува́ння. (Лев.). — Ні, кожний умі́ра, і
ряд ві́ків його́ без жалю́ забуття́м покрие́. Сам.
Забѣ́нный = забу́тий.

Забезпко́китъся = затурбува́ти ся, стур-
бува́ти ся.

Забезпѣ́шество́вать = забешкетува́ти.

Забере́жный = тогобо́чний, тогобо́цький,
(про живу́щих на ті́м боці́ рі́чки) — того-
бо́чанин, С. Ш.

Забере́жье = забере́жжя (мі́сце за бере́гом).

Забере́менѣтъ = заваго́їти, заваго́їтати
(С. Л.), заваго́їти (С. Л.), зава́жчати
(С. Л.), важко́ю, черева́тою ста́ти, за-
черева́їти (С. Л.), понесе́ти. — Ото во́ла
зараз і заваго́їла. н. к. — От во́пи і по-
не́сли, а як прийшло́ уре́мя, вони́ й нашла
со́бі по си́нові. н. к.

Забесѣ́доватъся = забала́кати ся. — До
пі́зньої но́чі забала́кали ся.

Забива́ніе = забива́ння, вбива́ння.

Забива́ть, ся, заби́ть, ся = 1. забива́ти,
ся, вбива́ти, ся, заби́ти, вбі́ти, ся. —
Забивати́ палі́. — Забити́ шпари́. — Вбити́
вовка. — Треба́ кі́лок у землю́ заби́ть. С. Аф.

2. зату́ркувати, приго́ломшувати, глу́зд

одбивати, забивати, затуркати і т. д. — Хлопець був як слід, та як почали товкти трохи це щодня, зовсім глузд одбили.

З. залазити, залізати (куди, ховаючись), забивати ся. — Забив ся дурнісінько у город — опізнився на базарь. С. Аф. — **Забійть пожь, топоръ** = затупити ніж, закоїру. — **Забійть тревюгу** = вдарили на івалт, на сполох, зівалтувати. — **Забійтый** = приголómшений.

Забівка = забивання.

Забирать, забрать, ся = 1. брати, ся, забрати, ся, забрати, ся, взяти; відбрати, відібрати.

2. брати набір. — **Забираетъ у купца** = бере набір.

3. загорожувати, городити. — **Забрать сіною** = загарбати. — **Забрать въ плънь** = полонити, у полон, у бран забрати. — **Охота забираетъ** = хочеть ся, кортитъ. — Кортитъ чепшеві з келїї, та ігумен не спить. н. пр. — **Хмель забираетъ** = хміль розбирає. — Ой мою та голівоньку та хміль розбирає. н. п.

Забійть, ся = д. **Забивать, ся.**

Забійка = забійка (С. Аф.), задирака (С. Аф. З.), задьора, заводяка, колотник.

Забійчество = буча, колотнеча (С. З.), колот, ня.

Забійчить = задрати ся, заводити ся, збивати бучу, колотнечу.

Забійчливий = задиракуватий, задьорливий, звадливий і д. **Забійка.**

Заблаговременный, по = завчасний, заздалегідний, завчасу, загода, за годину, за години, зараня, заздалегідь, заздалігоди. С. Аф. З. Л. — Зоставай ся здоров, милий брате, та давай же сестрі завчасу вже знати. п. п. — Треба ханатись за години сіно скидати. С. Аф. — Треба загоди побилити хату, а то там ніколи буде. — Розумний чоловік заздалегідь готує. н. пр. — Бачили воли заздалегідь, що з сього нічого не буде. Ч. К.

Заблаговѣстити = заблаговістити, задривити (до церкви).

Заблагодарезудитъ = розміркувати.

Заблаженствовать = зараювати.

Заблажить = задурити; завередувати, заколезити ся.

Заблѣвать, заблѣвывать = заблювати (С. Аф.), облювати, обригати, заблюбувати і т. д.

Заблѣкльй = повялий, зівялий, збляклий.

Заблѣкнуть = повянути, зблякнути (С. З.).

Заблестѣть = заблищати (С. Аф.), заблискотіти, блиснути, заблїскати (С. Аф.), залиснїти. — В руках заблискотїли серпи. Фр. — А в стѣнах України, дай то милий Боже, блисне булава. К. Ш.

Заблейтъ = замекати, забекати, замемекати, замекекати, замекекекати. — Москва бодай би не козою замелекає з бородою. Кот.

Заблестѣть = д. **Заблестѣть.**

Заблудитъ, ся = заблудити, ся, заблудкати. (Чайч.).

Заблуджѣться = помилятися.

Заблудженіе = блуд (С. Ш.), помїлка.

Забогатѣть = забагатіти, багатіти, багатшати, заможнішати. — Почав багатіти.

Забодѣть = забўцати, забўцькати, заколоти, зколоти. — Тупу-тупу ногами, зколо тебе рогами. н. к.

Забожитъся = забожити ся.

Забой, ка = 1. забивання.

2. для лову риби (із палъ) — **кот** (Аф.), (з хворосту) — **яз, їз, їзок.** (С. З.).

Заболонка = д. **Горбыль.**

Заболонь = заболонь, бїль (Alburnum в деревї).

Заболтѣть = забалакати ся. — Забалакались до сьвіта.

Заболтанецъ, ка = задріпанецъ, задріпанка (С. З.), задріпа (сп. р.), захвойданка (Чайч.), забрьоха (сп. р.) С. Аф.

Заболтѣть = задріпати ся, забрьохати ся, захвойдати ся.

Заболтѣвать, заболтѣть = д. **Забаливать.**

Заборанивать, заборонитъ = заскорожувати, заволочувати, заскородити, заволочити, (на ново) — перескородити, переволочити. — Ой там удівонька та пшениченьку сіє; а посїявши, стала волочити, а заволочивши, стала Бога просити. п. п. — З'орав, посїяв він горох, заволочив. Гул. Арт. — **Заборонївши посїять** = наволоком посїяти.

Заборъ = 1. набір, брання набір. — **Въ заборъ сто рублѣй** = набору 100 рублїв, набрано на 100 р.

2. баркан (С. З. Ш.), паркан (С. Пав. Л.), діловання (С. Пав. З.), ділування (С. Аф.), (з палъ) — частокїл. — Але і до паркапу жеби піхто не приходив. Вант. Кам. С. З. — Ой летїла зозуленька через

- дїловання — а вже ж міні докучило в свѳтї горювання. н. п. — Баркан високий. С. Аф.
- Забѳта** = клоїт (С. Л.), турбѳта, турбѳдця (С. Ш.), неклування. — Не мала баба клопоту (клоїт), так купила пороси. н. пр. — Нема нікому турбѳти про мої скорбѳти. н. пр.
- Забѳтити, ся** = клопотати, ся (С. Л.), дбати (С. Аф. Л.), пе(і)клувати ся, побивати ся (С. З.), падькати ся, пильпувати, печалувати ся, турбувати ся (С. Ш.), (про свою честь) — шанувати ся, (невсипуще) — невсипати. — Ой нехай же він спить, щоб здоров не встав, щоб моєї бідної головки тай не клопотав. н. п. — Про його клопочуть ся люди. С. З. — Щоб у полі орав і у дома він дбав, мене молодю та хазийкою звав. н. п. — Хто дбає, той і має. н. пр. — Тоді то Хмельницький добре дбав, козаків до схід сонця в поход виправляв. н. д. — За тебе дбають, як за пату ногу. н. пр. — Та я не про себе самого дбаю, козачку честь оборонюю. К. Б. — Хоч воно і підросло, та все треба коло його піклуватися. О. Ст. — Таки треба коло його піклуватися. К. Ш. — Пильнуй свого поса, а не мою прося. н. пр. — Куцуй сукню шиту, а хату кри-ту і не турбуй ся. н. пр. — Твої грони достануть ся в руки не печаловавшим ся в со-бранї їх. Сірко. С. З.
- Забѳтливост** = дбання (С. Л.), дбаль-ість, неклування, печалування.
- Забѳтливий** = клопїтний, дбаль (С. Л.), дбайливий, клопотливий, печалуватий, печальний, товкующий (С. Ш.) — Печалливое стараніє ку отчизні мїти Орлик. С. З. — Мати тож хазийка добра, чесна і товкуца. Макар. С. З.
- Забѳтний** = клопотливий, морочливий. — Клопотливе діло.
- Забражничать, ся** = загуляти, закурити, розпити ся, розгуляти ся. — Ой на горі барвінок прослав ся; молод козак розпивсь, розгуляв ся. н. п.
- Забраковати** = забракувати, прикінути.
- Забрало** = прилбїця. С. З.
- Забранїти, ся** = лягти, ся (почать)
- Забрасываніє** = закидання.
- Забрасывать, забросить, ся, забросать, ся** = 1. закидати, закінути, ся. — Закинув на горіше. — Два рази закидали невід, та сама мільга. — Грай, грай, от закину зараз ноги аж за спину. н. п. — В сиру землю закопає, лопатами закидає. н. п. 2. запехаявати, недбати, запехаяти, занедбати, залишити. — Нехай, нехай, та й зовсім запехаєш. н. пр. — **Забро-**
- сать когѳ словами** = забїти бакї. — А він як почав говорити, так зразу і забив бакї. — **Заброшенный** = закінутий; занедбаний, запехаяний, залише-ний, (про яку річ мало потрібну або мало значну чи й зовсім нічому) — завал-лячий, завалющій, покїдь, покїдьок.
- Забрать, ся** = д. Забирати, ся.
- Забредить** = почать верзти (д. Бредить).
- Забрезживаться, забрезжиться** = на свѳт благословляти ся, засїрїти (д. Брез-житься 1).
- Забренчать** = забрячати, забрязкотїти; забрїнчать, забрїнкати. — Підківки зараз забряжчали, — в кружку дївчата тапцювали. Греб.
- Забрїти** = забрїти, заголіти, поголіти. — Брати на панцину ходили, поки лоби їм поголили. К. Ш.
- Забродить** = д. Бродить (почать). — О вже почав швендяти, зашвендив уже. — Пиво загумувало.
- Забросать, забросить, ся** = д. Забрасывать.
- Забрызгать, забрызгивать, ся** = забрїз-кати, ся, заляпати, ся, забѳтати, ся, затїпати, ся, задрїпати, ся, забрїз-кувати, ся і т. д. — Тоді підткала ся, як задрїпалась. н. пр. — Здасть ся й хмар нема, а дощ забрызжав. С. Аф.
- Забрызжать** = забурмотати, забурчати, замурумтати, замурчати.
- Забрючатъ** = д. Забереметь.
- Забрянчать, забрянчать** = д. Забренчать.
- Забубенный** = гулящий, гульливий. — Забубенная головушка = шибай-голо-ва, гультяй, гульвіса, забїй-голова.
- Забудки**, рос. *Artemisia vulgaris* L. = за-бўдки, чорнобил, пѳхворощ. С. Ап.
- Забудьга** = розпўтник, гультяй.
- Забунтовать, ся** = д. Бунтовать (почати).
- Забунчать** = загудїти, задзиччати, за-бришїти.
- Забурлить** = 1. забушувати, заклекотї-ти, забурчати. 2. загаласувати, забушувати, зашара-бўрити.
- Забуровить** = д. Буровить (почать).
- Забурчать** = д. Бурчать (почать).
- Забушевать, забушить** = д. Бушевать і Вуйшевовать (почать).
- Забываніє** = забування.
- Забывать, забытъ** = забувати, забўти, ся, запам'ятати. С. Л. — Хїба ти забув ся? — Не знав, тай забувсь. н. пр. — **За-бытое** = забўток.
- Забываться, забыться** = 1. забувати ся.

2. зазнавати ся, зазнати ся.

Забывчивость = забуття. С. Л.

Забывчивый = забутній (С. Л.), забутливий, запам'ятливий (С. З.); непам'яткий, непам'ятущий, непам'ятливий (С. Л.), забудько.

Забытіе = д. **Забвѣніе**.

Забыть, забытѣ = д. **Дремá 1**.

Забыть = д. **Забывать**.

Забычься = д. **Бычьтєся** (почать). — Почав чогось вовком дивити ся. — Почав опинати ся.

Забьгать, забьжать = **забігати, забігти**, (вперед) — **поперѣжати, попередити**. — **Забьгать въ глаза** = **запобігати ласки**, дивити ся в вічі.

Забьгать, ся = **забігати, ся**.

Забьглый = **приблудний, приблуда**. — Приблудний собака.

Забьгъ = 1. **забігання**.

2. **заворотка, поворотка, закрут, затока**. — Сані ідуть в затоки.

Забьдокурить = д. **Бьдокурить** (почать).

Забьдствовать = **забидувати, забідкати ся**, д. ще **Бьдствовать** (почать).

Забьжать = **забігти**, (про багатьох) — **позабігати**.

Забьлывать, забьлить, ся = **забілювати, забіляти, побіляти, забіліти, ся, побіліти, ся**. — **Забіліти борщ** (сметаною).

Забьлка = **забілювання**.

Забьлѣть = **забіліти**. — Та забіліли сніги, н. п.

Забьейтєся, забьеноватєся = д. **Бьейтєся і Бьеноватєся** (почать).

Заваживать, завезть = **завозити, завезти**. — По дорозі завіз.

Заваживать, завезть = **заводити, завести**. — Завів у двір.

Заважничать = **зазнати ся** (С. Л.), **запшипати** (С. З.), **запшипати ся, накопирити губу, напизити ся, наіндічити ся**.

Заважживать, завозжать = **завожжувати, накидати віжки**.

Заваксѣть = **заваксувати**.

Завалень = **ледящо, лёга, лёжень, лёдарь, вайло, валюка, сидень, нероба**.

Завалець, рос. *Scrophularia nodosa* L. = **ранник, підтинник, смовдь, старовина, кукулірія** (С. Ан.), **чорна бабка** (С. Пар.).

Заваливать, завалить, ся = 1. **завалювати, засипати, закидати, ся, западати, ся, завалити, ся і т. д.** — Нехай тобі пам'ясто порветь ся, а нова хата не-

хай западеть ся н. п. — Хата завалила ся. — Могила запала. — Засипати, закидати колодизь.

2. **затарасовувати, затамовувати, завалювати, затарасувати** (С. З.) і т. д. — А часть їх загрузла і другим путь затарасувала. Л. В.

Завалина, завалинка = **пріспа, прісьба, прізьба**. С. З. Л'. — Вони на пріспі посідали Кв. — Сусіда сиділи на прісьбі коло хати. н. к. — Знати козацьку хату крізь десегу: вона соломою не покрита, прісьбою не ошпана. н. д. — А мати сидить на прізьбі коло хати. К. Ш. (В вимові чується більше з ніж е, але слово це походить від прісипати, а не від слів при ізбі, як думає Закревський, бо слова ізба в українській мові не має).

Заваль = **завал, завалка**.

Заваль = **завалює, вибірки**. — Перевдивляв ся багато, нічого путнього не має — zostали ся самі вибірки.

Завальний = **завалюючий, завалюючий, залежальий**.

Завальщина = д. **Заваль**.

Завалить, ся = 1. д. **Валить, ся** (почать).

2. **закаляти, ся, завалити, ся, замурзати, ся**.

3. **завалити ся, залежати ся**.

Заварганить = д. **Варганить** (почать).

Заваривать, заварить, ся = 1. **заварювати, заварити, ся**.

2. **запарювати, запарити, ся**.

Заварка = 1. **заварювання, запарювання**.

2. **запара, цід**.

Завастривать, заострить, ся = **загострювати, ся, загострити, ся**.

Завацивать, завоцить, ся = **завоцувати, завоцити, ся**.

Заведѣніе = 1. **завод, заклад**. — **Богоугодное заведѣніе** = **богадільня, шпиталь**. — **Питѣйное заведѣніе** = **шинок, шинк, корчма**. — **Красильное з.** = **красильня**. — **Трактірное з.** = **трахтірь**. — **Прачешное з.** = **пральня**. — **Учебное заведѣніе** = **заклад науковий, шкóла**.

2. **звичай, поведѣнція, завод, порядки, заводи**. — Така вже в нас поведѣнція, — що маєм робити? Кот. — Тепер у нас такі заводи, щоб комини були цеглині. С. Л. — **У насъ такое заведѣніе** = **такий звичай у нас, така у нас поведѣнція, такі порядки**. — **У насъ и заведѣнія такого пѣтъ** = **сього у нас**

і в заводі не має, такого і звичаю у нас нема, сього у нас не водить ся.

Завесті, завезть = д. **Заваживать**.

Завелико = високо, забагато.

Завеличатся = запишати ся.

Завербувать, ся = завербувати, ся, залучити, ся (С. Л.), пристати до вербування. — Пристань, приставь до вербування, будеш їсти з маслом булку. н. п.

Заверезжать = заверещати, завищати.

Завернуть, завёртывать, ся = 1. загорнути, угорнути, завити, загортувати, ся, утортувати, ся (С. Ш.), завивати, ся, загортати ся, угортати, ся. — Загорнув у хустку і поніс. — Пахнучи мила завинуті у срібних паперах. Бар. — Та недужую дитину угортає в ковшину. В. Ш.

2. **завернути, завертати, ся.**

Завёртка = заміна, зацітування.

Заверетать, завёрстывать = замінити, зацітати, залічити, замінити, зацітувати, залічувати.

Завёртка = 1. загортування.

2. ключ (закручувати гайки або що).

3. **завертка.** — Двері не запирали ся, а були зачинені на завертку.

4. **завертні.** (Подвійні петлі, котрими привязують ся голоблі до санок).

Завёртывание = загортування.

Завёртывать = д. **Завернуть**.

Завёрть = д. **Вихрь і Водвороть**.

Завертять, ся, заверчивать = завертїти, ся, закрутити, ся, завірчувати, закручувати. — Закрутилась голова. — Закрути лишень гайку.

Завершїть = 1. закінчати, покінчати. — Як все діло покінчаєм, по козацьки погуляєм. н. п.

2. **вивершити.** — Треба вивершити скирду.

Завесті, завезть, ся, заводить, ся = завести, заводити, ся. — Завів його в ліс. — Завів у селі школу. — **Завезть рьць** = зняти, завести річ. — **Заводить час** = накручувати, заводити дзигарі. — Завів пасіку. — Завелич мши в коморі.

Заветшалый = давній, старій.

Заветшать = постаріти ся.

Завечереть = запізнити ся, засідіти ся (до пізнього вечера).

Завдорить = засварити ся, загризти ся.

Завивать, ся, завить, ся = завивати, ся, закручувати, ся, залігати, ся, завити, закрутити, залістїти, ся.

Завидливость = заздрливість.

Завидливый = заздрливий (С. Аф.), заздрючий, заздрісний, заздрісний (С. Ж.), заздрівий. — Попівські очі заздрючі, руки заздрісні. н. пр. — Відність нас робить злими й заздрючими, а не зле серце. Фр. — Заздрівому боком вилизе. н. пр.

Завидно = заздрно, заздро, заздрісно (Лев.) — Завидно, що в когось видно. н. пр. — Бо заздро, що в брата і в коморі і на дворі є чого багато. К. Ш.

Завиднїть, ся = заздрити, ся, замажчати, забованити і т. д. д. **Виднїть, ся.** — Нехай горе і здалека вам не замажчить! Хотів би я вас щасливих у кушці побачить. Аф.

Завидовать = заздрувати, заздрити, ся, заздрувати, заздростити (Б. Н.), лоривати очі. — За здорови того, хто любить кого, на погібель тому, хто завидує кому! н. пр. — Не завидуй багатому: багатий не має ні любови, ні приязні — він все те наймає. К. Ш. — От дидько, поміркуювши, що небиж заздрить ся на його бжолі... н. о. — Заздрює на мою худобу. С. Л. — Не повинні єсьмо заздростити. Б. Н. — На чужий коровай очей не поривай, а свій дбай. н. пр.

Завидеть = забачити (С. Л.), набачити, заглядіти, (С. Аф.), назірити, зазріти (С. Аф.), заздрити, заздрити. (С. Л.). — Попівські очі має: що не забачить, то і взяв би. н. пр. — Ой ходила Маруся по крутій горі, набачила утінку на тихій воді. н. п. — Стрілець такий, що аби заздрів на око, то вже й його. н. о. — Заздріла, що у дворі людей багато. Чайч.

Завизжать = завизчати, заверещати, (про цуценят) — заскавучати, (про поросят) — закувікати.

Завилять = завертїти, ся, закрутити, ся, завиляти.

Завинтить, завинчивать, ся = загвинтувати, зашрубувати, загвинчувати, зашрубувати, ся (С. Аф.).

Завинтовать = д. **Винтовать** (почать).

Завиральный = химерний.

Завираться = забріхуватись, брехати багато.

Завирόха = брехун, брехунець (д. Враль).

Завірчивый = брехливий.

Зависимость = заліжність, підлеглість (С. Л.).

Зависимый = заліжний, підлеглий.

Завистливость, завистливый = д. **Завидливость, завидливый**.

Завістникъ, ца = завіда (сп. р. С. Аф.), завідник, ця (К.), заздрісник, ця.

Завістничать = д. Завідовать.

Зависть = завість (С. Аф.), завидкі, заздрість (С. З.), зазіханія. — Нема щастя без заздрости н. пр. — Звісно його завидки беруть, що молодший брат та так багатішає. н. к.

Завість = залежати. С. З. Л. — Хоча тоє в вашій волі залежать, однак... С. З.

Завиткі, рос. *Agriponia Eupatorium L.* = паріло, парнік, кожущка, кожущечки, липник, гладішник, репашкі. С. Ан.

Завіто́к = 1. почеревина (частина мяса (воловини) коло груднини. Умань.), грудниця. (С. Пар.).

2. анат. *Helix* — мочка (? край уха у людей, спереду закручений).

3. пучо́ль, куче́рь (часом і ті папірки, котрими завивають пуклі або кучері).

4. за́крутка (в хлібі).

5. (в мережках) — кру́тик, (в малюнках) — визеру́нок, (у рослин) — вусік.

Завіть = д. Завивать.

Завихать = захитати.

Завладі́ніє = заволоді́ння, займанщина (С. З.), опанування, овлада, здобуття (С. Пар.).

Завладі́ть = заволоді́ти (С. Л.), зайняти, опанувати (С. З.), осягти, осягну́ти (С. З.), посісти, (про рухомі речі) — захо́пити, зага́рбати, заграбува́ти. — Є-желі би Турчин опанувати міг якеє місто. К. Н.

Завла́стновать = запанува́ти. — Поки у Варшаві запанував Понятовський жвавий. К. Ш.

Завлека́тельный, но = знадній, знадлівий, зваблівий, во, прина́дний, за́ласний, но, прива́бний, но. — Печуть мене, рижуть знадні твої очі. Стар. — Ніколи ще зоря любови не села для нього так чудово, так принадно. Фр. — Козак та воля — заласна доля. н. пр.

Завлека́ть, завлечь = 1. д. Заволаківать. 2. ва́бити, на́дити, прина́жувати, ма́нити, приманюва́ти, залуча́ти, зва́бити, зна́дити, прина́дити, примані́ти, залучі́ти. С. З. Л.

Заводі́ть, ся = д. Завести.

Заводный, но = д. Зажіточный.

Заво́дскій = заві́дський, фабрі́цький. — Заві́дський кінь. — Фабрі́цьке сукно. — Єсть у мене свита, єсть у мене дві, хвабри́цькі обидві. н. п.

Заво́дчикъ = 1. заві́дчик (власитель за- вода).

2. приві́дця (С. З.), приво́дчик, заво́дчик, призо́вдчик. — Через ваших же приві́дців на вас погибель. Брюховецький. С. З. — Він до всього приво́дчик.

Заво́дъ = 1. заво́д, фа́брика. — Виноку́ренний заво́дъ = д. це слово. — Воско́вой з. = воскобо́йна. — Дегта́рный з. = майда́н. С. З. — Желѣзний з. = д. це слово. — Коже́венный з. = гарба́рня, (де виробляють козлятину) — хаба́рня, Вол. — Жестяной з. = бляха́рня. С. Ш. — Кири́чний з. = цеде́льня. С. Л. — Лѣсопи́льный з. = тарта́к. С. Ш. — Мѣднопла́вильный з. = котла́рка. — Металопла́вильный з. = гама́рня. Вол. — Мѣльный з. = милова́рня. — Пивова́ренный з. = пивова́рня, брова́р, брова́рня. С. Л. Ш. — Пота́шный з. = поташня, бу́да. С. Л. — Селі́тренный з. = бурті. С. Л. — Стекла́нный, стеко́льный з. = гу́та. С. З. Л. — Пала, як у гуті. н. пр. — Сухо́рный з. = суха́рница. — Са́харный, свекло́вично-са́харный з. = саха́рня (Лев.), цукерія. — Овча́рный з. = вівча́рня. 2. накла́д, вида́ння (книжки). В Росіі накла́д звичайно лічить ся 1200 пр. — Оди́нь заво́дъ, два заво́да і т. д. = накла́д в 1200 пр., 2400 пр. і т. д.

Заво́дъ = залі́в (С. Аф.), зато́ка, са́га (С. З.). — Над дніпровою сагою стоїть явір між лозою. К. Ш.

Завоса́ніє = завоюва́ння, звоюва́ння, здобуття.

Завоса́тель = завоі́вник. С. Пар.

Завоса́ть = завоюва́ти, звоюва́ти, (місто, кріпость) — здобу́ти. — Та не так Гетьман, як гетьманська мати, хоче нами, нами козаками, Турка звоювати. Та вона ж його та не звоює, тільки роздратує. н. п.

Заво́екъ = 1. карк, шія (про худобу).

2. ошійо́к (шкура з шії).

Завозжа́ть = д. Завазківать.

Завозі́ть = завозіти.

Завозі́ться = 1. завозітись.

2. заво́гузити ся, заяло́зити ся і т. д. д. Во́зиться 2. (поча́ть).

Заво́зный = заві́зний, приві́зний.

Заво́зня = поро́м, дуб (для перевозки возів з кіньми через річку).

Завола́ківать, ся, заволо́чь, ся = 1. за́тяга́ти, заво́лікати, тарга́нити (С. Ш.), за́тагти, заво́локити, потя́гти, потарга́нити. — Вовк потарганив вівцю в ліс.

2. засува́ти, засу́нути, ся. — Засу́нь вікно.
3. зата́гати, ся, зата́гти, ся. — **Завола́кляєть ра́ну** = зата́гає ра́ну, ра́на заго́юєть ся. — **Заволо́кло не́бо** = пахма́рило, сь. — Неха́й ви́яснить ся, а то бач як пахмарило́сь. н. пр.
- Заволгну́ть** = во́хкнути, пово́хкнути.
- Заволнова́ть, ся** = захви́люва́ти, ся (д. Волнова́ть, ся).
- Заволочи́ть, ся** = Волочи́ть, ся.
- Заволхвова́ть, заволше́бничать** = **Волхвова́ть** (поча́ть).
- Завоня́ть, ся** = засме́рдіти, ся, завоня́ти, ся, затхну́ти, притхну́ти, ся.
- Заво́нїть** = заго́лосіти, залементува́ти, завола́ти і т. д. **Воні́ть**. — Дрібне́нькими слізо́ньками все поле зросила, та обни́ла голово́ньку та й заго́лосила н. п.
- Завора́жувать, заворожі́ть** = замовля́ти, замови́ти. — Він добре замовляє кров.
- Заво́ра** = за́сув.
- Завора́чувать, ся, завороті́ть, ся** = 1. за́верта́ти, ся, поверта́ти, ся, оберта́ти, ся, за́верну́ти, ся і т. д. — За́вертай копей. — Та туман поле покриває, мати сина за́вертає: вернись, синку, до домо́ньку, змию тобі голово́ньку. н. п. — По доро́зі за́вернув до мене на ху́тір.
2. заго́рта́ти, підго́рта́ти, за́сукува́ти, за́качува́ти, заго́рну́ти, за́сукати, за́кача́ти. — Підго́рнув поли. — За́сукав рука́ва. — За́качав шта́ни.
3. за́правля́ти, гили́ти, за́пра́вити, за́гилі́ти (про дуже високу ціну). — За́правив як за ба́тька. н. пр. — За́гилив таку ціну, що нічо́го й торго́уватись.
- Заворкова́ть** = за́вуркоті́ти, за́вуркоті́ти, за́вуркоті́ти, за́вуркоті́ти, за́вуркоті́ти. (д. Воркова́ть).
- Заво́рни́ца** = кіл, па́ля.
- Заворожі́ть** = за́ворожити, за́чарува́ти, замови́ти. — Він добре уміє кров за́мовля́ти.
- Заворотень** = ва́жниця (піднімати віз, С. Аф. З.), підб́йма (С Пар), підві́га. — Про́тив дру́ки і ва́жниці і з дьогтем ма́зниці. н. п.
- Завороті́ть, ся** = д. **Завора́чувать, ся**.
- Заворо́ть** = пово́рот, пово́ротка. — За́воро́ты поль = при́шолі. С. З
- Заворча́ть** = за́бурча́ти, за́бурмота́ти, за́буркоті́ти і т. д. **Ворча́ть**.
- Заво́щїть, ся** = д. **Зава́щувать, ся**.
- Завра́тсья** = за́брехати́ ся. — За́брехав ся так, що вже й не ви́крутить ся.

Завре́дїть = за́шко́дити, зава́дити. — Сла́бому живо́тові і пере́г за́шко́дять. н. пр. — Я не знаю... і раю́ вам сього не зна́ть, та ні у кого не пита́ть, щоб не зава́дило буває. К. Ш.

Завсе́гда = за́вжди, за́вше, все, усе́, по́всяк ча́с, за́все́гда, за́все́гді (Чайч.) Д. **Все́гда**.

Завтра́каніє = сні́дання.

Завтра́кати = сні́дати. — То сні́даю, то оби́даю і погу́ляти ні́коли. н. пр. — Же́нці́в до схід сонця по́збірав, по́спіда́ти дав. н. п.

Завтра́к = сні́данок, сні́дання. — В чу́жої ма́тинки сні́дання не бу́де, а оби́д під полу́день. н. п. — Ма́ле сні́дання вели́кий оби́д по́усе. н. пр. — За́кликав до себе на сні́данок. — **Корми́ть ко́го за́втрака́ми** = ви́дкла́дати, во́діти, тижні́вками ви́ддава́ти. — Ні́як не ви́дереш у його́: то за́втра, то пі́сля за́втры́ого, та так усе́ і во́дить. — Верну́в він то́бі гро́ші? Де́ж па́к верну́в, коли не при́йде́ш: „че́рез тижде́нь“, та так тижні́вками і до́сі оддає.

За́втры́шний = за́втры́шний.

Завши́вѣ́ть = за́воши́віти.

Завыва́ть = за́вива́ти (про ві́тер, вовка, со́баку), заво́діти, го́лосіти (про лю́дину) Д. **Вы́ть**.

Завы́єк = 1. поті́лиця, карк.

2. д. **Заво́єк**.

Завы́ть = за́вити, за́голосі́ти, за́бвилі́ти. Д. **Вы́ть**.

Завья́лий = за́віяний, за́сіпаний (сні́гом).

Завья́ти, завья́ть = за́віва́ти, за́міта́ти, за́но́сити, за́кида́ти, за́віяти, за́мести́, за́нести́, за́кида́ти (пі́ском або сні́гом).

Завѣ́дати = зачу́ти, почу́ти. — Ой зачу́ла моя до́ля, що не бу́ти ми́ні до́ма. н. п.

Завѣ́домо = зві́домо, за́сві́дом, зна́ючи.

Завѣ́домий = ві́домий, зві́сний.

Завѣ́дуваніє = за́відува́ння, до́гляданія, до́гляд, ору́дува́ння.

Завѣ́дувать = д. **Вѣ́дати** 2.

Завѣ́рити, завѣ́ря́ть = за́певни́ти, за́певня́ти (С. Л.), за́вірити, за́віря́ти. — По́чали його́ розба́лакува́ти, та й за́вірили, що се пра́ва. н. к.

Завѣ́ре́ніє = за́певне́ння, за́віре́ння.

Завѣ́рно = спра́вді́, пе́вне, за́певне́ (С. З.), ді́сне.

Завѣ́са = за́віса, за́сло́на (С. Ж.).

Завѣ́сити, завѣ́шива́ть = за́віси́ти, за́віша́ти, за́пну́ти, за́вішувати́, за́пина́ти.

Завѣ́тний = за́вітний, за́пові́тний; та́ємний.

Завѣ́трянний = за́тишний. С. З.

Зав'їтрейб'ї = зав'їрити ся, зв'їнути, змарн'їти (вїд вїтру). — **Зав'їтрейб'їлий**, **зав'їтр'їлий** = зав'їлий, пос'охний, змарн'їлий. — Ой у полі могила з вїтром говорила: не вїй, вїтре, ти на мене, щоб я не змарн'їла. н. п.

Зав'їтр'їть = (морське) — понасти в за-тишок.

Зав'їть = завіт, заповїт. (С. Ж.).

Зав'їшивать = д. **Зав'їсить**.

Зав'їщаніє = 1. заповїт. С. Ж.

2. дух'овна, дух'івн'їця.

Зав'їщ'ать = запов'їдати (С. Ж.), запис'ати, в'їдпис'ати, в'їдказ'ати. — Він по дух'овн'їй все на неї записав.

Зав'їять = д. **Зав'їв'ать**.

Зав'їд'ать, **зав'їнуть** = в'їнути, бл'якнути (С. Ш), зав'їнути, заб'лякнути, зб'лякнути. С. Ш.

Зав'їз'ать, **зав'їзывать**, ся = 1. зав'їз'ати, зав'їзувати, ся.

2. зац'їсти, запл'їтати.

3. поч'ати, зач'ати, роспоч'ати, почин'ати, зачинати, роспочин'ати, ся. — Почав д'їло, та й сам не радий. — Зачав розмову.

Зав'їз'ать, **зав'їзнуть** = 1. гр'їзнути, за-груз'ати, угруз'ати, загр'їзнути, угр'їзнути (С. Аф. З.), вгр'ї(ю)знути. — За-груз в болоті. — Чий к'їнь угруз, у того руки глибоше ходять. н. пр. — Так по ко-ліна у землю і вгрюзне. н. к.

2. застр'яв'ати, застр'ягнути. С. З. Аф. — Кістка в горлі застр'яла. — Пішов в ши-пок, та й застр'яв.

Зав'їз'ать = загруз'їти. С. Аф.

Зав'їзка = 1. зав'їзка, повор'їзка (для за-вязування), волока (у постолів). — Чи на свої постолі, що волоки шовков'ї, у одно-сталь з валу? н. д.

2. зат'яжка, одклад, провол'їчка. — Д'їло ид'єть в'ь зав'їзку = д'їло ид'є на одклад. — Одклад не ид'є в лад. н. пр.

3. зав'їзка (в пов'їсті або драматичному утворі).

Зав'їзник, **зав'їзний к'їрень**, рос. Тогмен-tilia erecta = дерев'їнка, вяз'їль.

Зав'їзнуть, **зав'їзывать** = д. **Зав'їз'ать**.

Зав'їзь = 1. д. **Зав'їзка** 2.

2. в'їзь (С. Аф.), зав'їязь (С. Аф.), п'ї-пянок, п'їпяшок.

Зав'їк'ать = д. **В'їк'ать** (почать).

Зав'їк'аться = забрех'ати ся.

Зав'їлив'ать, **зав'їл'ить**, ся = в'їл'їти, за-в'їл'їти, ся.

Зав'їялый = пов'їялий. — Пов'їя волошки.

Зав'їнуть = д. **Зав'їд'ать**.

Заг'авлив'аться = заг'їв'їяти.

Загад'ать, **загад'ывать** = загад'ати, зага-дувати. — Загадав загадку.

Загад'ить, **загаж'ивать**, ся = запоган'їти, запаскуд'їти (С. Аф.), закал'їти (С. Аф. Л.), оброб'їти, запоган'ювати, ся, поза-поган'ювати, ся і т. д.

Загадка = загадка. С. Аф.

Загадочный = загадков'їй; т'їмний.

Заган'ивать, **загон'ить** = 1. заган'їти, за-гн'ати, змордувати, замордувати. — Їхали так швидко, зовс'їм змордували коней. — **Заган'їць** = зморд'ований, шкапо-в'їтний.

2. зат'уркувати, замор'їчувати, зашамор'їчувати, забив'ати памороки, б'їки, зат'уркати і т. д. — Одно за другим питає, зовс'їм затуркав мене. — Що почнеш казати, а він зараз в одв'їт забиває памороки.

Загарк'ать = загук'ати, загорл'їти.

Загарь = см'їга. Максимович. — С. о П. Иг.

Загас'ать, **загаснуть** = 1. гаснути, т'їхнути, погаснути, пот'їхнути. — Гасне люлька в роті. Б. Ш.

2. зник'ати, пропад'ати, загиб'ати (без в'їсти), зникнути, пронасти, заг'їнути. — Ой поїхав в Московщину тай там і загинув. н. п.

Загас'ить, **загас'ать**, **загас'ивать** = за-гас'їти, затуш'їти, погас'їти, потуш'їти, гас'їти, туш'їти.

Загат'ить, **загач'ивать** = загат'їти (С. Аф.), затамувати (С. З.), затарасув'ати (С. З.), загачув'ати і т. д. — Часть їх загрузла і другим путь затарасувала. Л. В.

Загач'ив'аться, **загост'їться** = загост'їювати ся, загост'їювати, ся. — Я вже й так загост'ював ся у вас — пора до дому.

Загв'їзж'ивать, **загв'їзд'ить**, ся = забив'ати гв'їздк'ї, загв'їздовати, заб'їти гв'їзд'їк, загв'їзд'їти, ся.

Загв'їздка = 1. забив'ання, клинцюван'ня.

2. загв'їздка, клин, клин'їк.

3. закарл'їка, закарл'їчка (С. Аф.), за-

кав'їка.

Загиб'ать, **загн'уть**, ся = загин'ати, закарл'їчувати, закарл'їз'їбувати, закоп'їлювати, (про т'їсто) — бг'їти, загн'їти, ся, закарл'їчити, ся і т. д. С. Аф. — Бач, куди карл'їчка закарл'їжилась! Кв. — Закошиль губу: ц'їдувать буду. н. п. — Д'ївки не гуляють, коровай та шишк'ї бгають. н. п.

— Ніхто не вгадає, хто в нас щинки
бгав. н. п.

Загібіна = **закрут** (С. Пар.), **залом** (С. З.),
карлючка. — Ніс з карлючкою.

Загібка = 1. **загинання**.

2. д. **Загібіна**.

Загібъ = д. **Загібіна** і **Загібка**. — Сукно
потерлось на заломі.

Заглавіе = **заголовок**, **бглав**.

Заглавный = **заголовний**, **початковий**.

Загладить, заглаждать, заглаживать =
вирівняти, загладити, загѣрти, вирів-
нювати, заглажувати, затирати.

За глаза = д. під сл. **Глазь**.

Заглазный = **забчий**.

Заглазѣться = **задивити ся, загавити ся**.
— Я на неї задивив ся, полудрабок уло-
вив ся. н. п.

Заглохлый = **заглушений**.

Заглохнуться = **заглушити ся**.

Заглушатъ, заглушить = **глушити** (С. Аф),
заглушати, тлумити, затлумляти, за-
глушити, затлумити. (С. З.).

Заглушье = **глушина**.

Заглядываніе = **заглядання, зазірання**.

Заглядывать, заглянуть = **заглядати** і
зазірати, заглянути, зазірнути. — Все
ходили якісь москалі і у вікна зазірали.
Ч. К. — **Заглянуть къ кому** = **навіда-**
ти ся. — **Заглянуть въ карманъ** = а)
украсти б) зробити кому шкоду.

Заглядываться, заглядѣться = **задивля-**
ти ся, заглядати ся, задивити ся, за-
глядити ся. — **Задивляеть ся, як кіт в ка-**
ганець. н. пр. — **Край Дунаю становили ся,**
на дівчину загляділи ся. н. п.

Заглядѣніе, заглядѣнье = 1. **глядіння**.
2. **диво, дивовище** (що небудь дуже гарне,
на що можна задивити ся).

Загнивать, загноить, ся = **гноїти, за-**
гноювати, ся, загноїти, ся, загнивати
ся, загнити ся.

Загнать, загонять = 1. **загнати, заняти,**
залучити, заганяти, займати, залучати.
— **Зажени свиню у хлів**. — **Займи й пашу**
на пашу — нехай попасеть ся. н. пр. —
Бо там стоїть кримська орда, вона тебе в
полон займе. н. п. — **Ой чи його вбито, чи**
в полон занято? н. п. — **Треба залучити**
теля у хлів.

2. д. **Заганивать**.

Заганивать, ся, заганить, ся = **загнивати,**
ся, загниги, ся, (про дерево) — **трухля-**
віти, трухнути (почати).

Загниль = д. **Гниль**.

Загноить, ся = д. **Заганивать, ся**.

Загнусить = **загугнявити, загунявити**.

Загнуть, ся = д. **Загибать**.

Загнѣта, загнѣтка = **припічок** (власне та
частина, куди загібають жар). — **Не то-**
пила й не варила — на припічку жар,
жар. н. п.

Заговаривать, заговорить = 1. **заводити,**
здіймати, знімати річ, зачинати мову,
замовляти, промовляти, забалакувати,
розбалакувати, завести, зняти річ, за-
балакати, замовити, промовити, заго-
ворити, (про кількох) — **загомоніти,**
(швидко) — зацокотіти, запорощати,
(незрозумілою мовою) — загерготати,
заджерготати, (тихо, крізь зуби або під
ніс) — **замішрити** і т. д. д. **Говорить**. —
Аж ось і він річ ізняв. — **На силу таки й**
він забалакав, а то усе мовчав. — **Підсіла**
вона до чоловіка, та й ну його забалакува-
ти. н. к. — **Почали його розбалакувати, та**
й завірили, що се правда. н. к. — **Він усіх**
забалакав.

2. **замовляти, замовити**. С. Аф. — **Умів**
і трясцю одшептати і кров християнську за-
мовляти. Кот.

Заговариваться, заговориться = 1. **заба-**
лакувати ся, забазікувати ся, забала-
кати ся, забазікати ся. С. Аф. — **Забала-**
какалась я з вами, а міні давно до дому
час. — **Забазікали ся, та трохи не до сві-**
ту сиділи.

2. **забрівувати ся, замелювати ся, зби-**
вати ся в мові, забрехати ся, замо-
лоти ся. — **Брешти та не забрїхуй ся**. н.
пр. — **Він вже замелюеть ся**.

Заговлѣться = **загівлѣти**.

Заговоренный = **замовлений** (д. **Заговá-**
ривать 2).

Заговорщикъ, ца = 1. **змовник, ця, бун-**
тáрь, ка, бунтовник, ця, баламуга, ка.

2. **шептун, шептуха, чарівник, ця, во-**
рóżбит, ворóżка.

Заговоръ = 1. **змова, намова**. С. З. Л. —
Коли би хто змову учинив на здорове на-
ше господарское. Ст. Л.

2. **замовляння, замова** (С. Аф.), **шеп-**
тання.

Заговѣнный = **пуцальный**. — **Пуцальна**
веділа. С. З.

Заговѣнье = **заговини** (С. Аф. Л.), **за-**
пуск, запуст, пуцання. С. З. Л. — **На**
гроші нема пуцання. н. пр. — **На пуцан-**
ня, як завязано. н. пр.

Заговѣться = **заговити**. С. Аф.

Загототать = зареготати; загука́ти; за-
гелготати (д. Гоготать).

Заголіть, ся, заголять, ся = заголіти,
ся, задубіти, ся, заголювати, ся, за-
дублювати, ся. С. Аф. — Коли москаль
каже: сухо — задубись по ухо. н. пр.

Заголово́къ = 1. д. Заглавіе (цілої книжки
або її одділа, а в ділових (урядових) папе-
рах — те місце на початковому листу, де
визначають ся, відки і куди той папер од-
силають ся).

2. узголю́ва (деревине) на ла́вці або
полиці в лазні.

Заголово́къ = д. Голова́шки.

Загозо́ить, ся = завогу́зити ся і т. д.
д. Гомозить, ся.

Заго́нщикъ = 1. заго́нщик.

2. (на полюванні) — гучо́к (певне від сло-
ва: гу́чити, котре й тепер де-інде вжива-
ють ся = гукати). — Зараз приїхали, о-
точили ліс і послали гучків виганяти зві-
ра. ц. к

Заго́нь = 1. загалі́ння, займа́ння.

2. гніт, у́гніт, у́тиск. С. Ш. — **Жить
въ заго́нь, въ заго́ньхъ** = в знева́зі
жити, поневі́ряти ся (С. З.).

3. за́гін (С. Аф.), за́города (С. Аф.), о-
бо́ра (С. З. Л.). — Сімсот волів в оборі. н. п.

4. за́гін (частина ниви, в різних місцях
різної міри), боро́зна (на ниві). — Лиси-
щина нивка була шість загонів заширока.
Фр. (На Україні го́ни = міра довжини по-
ля, найбільше 120 саж.)

Заго́нять = д. Загна́ть і Зага́нивать.

Загоро́живать, ся, загородіть, ся = 1.
загоро́жувати, ся, обгоро́жувати, ся,
горо́дити, ся, загоро́дити, ся, обгоро-
дити, ся, (тином) тини́ти, ся, обтині-
ти, ся. С. Аф. Ш. — Загородив огоро́д.
— Обгородив кругом двір. — Возами загоро-
дили цілу вулицю, що не можна й проїхати.

2. закрива́ти, ся, загуля́ти, ся, засту-
вати, заступати, закрити, ся, загули-
ти, ся. — Здрастуйте! — Незастуйте! н. пр.

Загора́ть, загорі́ть = загоря́ти, засма-
лювати ся (С. Аф.), заціка́ти ся (на
сонці), загоріти, засмалити ся, запекти́
ся. — Засмалила ся, аж чорна стала. —
На сонці бідне запеклось. К. Ш.

Загора́ться, загорі́ться = 1. загоря́ти ся,
займа́ти ся, запалювати ся, загоріти
ся, заця́ти ся, запалити ся. С. Аф. Л.
— Сажа в димарі занялась. — Прибгла, а
вже хата згоріла, коморі заняли ся. н. о.
2. почина́ти ся, новестава́ти, поча́ти ся,

повста́ти. — Повстали бунти на Укра-
їні. н. д.

Заго́рбокъ = карк (власне частина спини
між лопатками). — Ударилъ въ заго́рбокъ
= вда́рив межі плечі.

Загорді́ться = загорді́ти, запи́нати ся,
запи́нати (С. Аф.) і т. д. д. Горді́ться.

Загорева́ть = зажу́рити ся, засумува́ти,
засмути́ти ся, затужіти, в ту́гу вда́ти
ся. — Ой сів, запив, закури́в ся, що без
долі вродив ся. н. п. — Оттак бува засу-
мую, як серце озветь ся. Аф. — Пусти ме-
не, мій пане, до дому, затужила дівчина за
мною. н. п.

Загорла́нить = загука́ти і т. д. д. Горла́-
нить.

Заго́рний = загі́рний.

Загоро́да = за́города. С. Аф.

Загороді́ть, ся = д. Загоро́живать, ся.

Загородный = загоро́дний, підгоро́дний,
замі́ський (С. З.). — З. дво́рь = під-
во́рок. — А підворок свій, Гончарівку,
обнести велів валом. Кочубей. С. З.

Загоро́дзе = передмі́стя, око́лиці міста,
пригоро́дні села.

Загоро́къ, заго́рье = загі́рря.

Загоря́лий = засма́лений. (д. Загора́ть).

Загоря́ть, ся = д. Загора́ть, ся.

Загоспо́дствовать = запанува́ти. — Поки
у Варшаві запанував Полятовський жва-
вий. К. Ш.

Загості́ться = д. Зага́циваться.

Загото́влявать, заготовлять, заготови́ть, ся
= готува́ти, ся, загото́вляти, ся (С. Л.),
запаса́ти, ся, зготува́ти, зготови́ти, на-
гото́вити, виготови́ти.

Загото́вка, заготовле́ние = готува́ння, за-
паса́ння.

Заграба́здать = зага́рбати, захо́пити.

Загра́бить, загра́блывать = 1. загрома́-
дити, загребти́, загрома́жувати, загри́-
бати.

2. заграбува́ти, пограбува́ти, зага́рба-
ти, грабува́ти, га́рбати. — Загарбав кіз
і жита віз... бодай подавив ся. Гул. Ар. —
А він руку простягає, мов світ увесь хоче
загарбати. К. Ш.

Загради́ть, загражда́ть = загоро́дити, за-
валити, заступити, загоро́жувати, за-
ва́лювати, заступати. — Загради́ть уста́
кому́ = заці́нити, заці́тькати. — Та чо-
го ти кричиш, бодай тобі заціпило. С. Аф.

Загражде́ние = загоро́жування; загоро́да.
Загра́кать = загука́ти, (про воро́нів) —
закря́кати, закра́кати, загува́ти (С. Аф.)

Закряче ворон, степом легучи. н. п. — Закряче ворон, загруб, зашумує, тай полетить у землю чужую. н. д.

Заграничний = заграничний (укр.), закордонний (Гал).

Загребати, загresti, загреть = 1. загромажувати, загрібати, загортати, загромідити, загребти, загорнути. (Д. Грести).

2. гарбати, загарбати. — (Д. під сл. Загрібати).

Загрэзить = заройти ся, марити, ся, верзти, ся (почати). — Д. Бредить, грэзить, ся. — Заройло ся йому щось у голові. — Щось почало йому верзти ся, марити ся. — Почав він щось верзти.

Загрэмьтъ = загриміти, загримотіти, загуркотіти, загуркотіти (Д. Грэмьтъ). — Приїхала, загримотіла, „кобляча“, мов, голова Кот.

Загресті = д. Загребати.

Загривокъ = карк, потилиця; (у коня частина гриви коло чолки) — загривок. С. Аф. — Ударить по загривку = потилицю дати, по потилиці, по карку вдарити.

Загробный = тогосьвітній.

Загрозить = похваляти ся (почати) і т. д. д. Грозить.

Загромозжить, загромоздить = завалювати, затарасовувати, завалити, затарасувати. С. З.

Загрохотать = загуркотіти, загуркотіти, загуркати. С. Аф.

Загрубить, загрубійнить = загрубійнити.

Загрубый = загрубійний, затверділий, зас(ш)карублий, закарублий.

Загрубый = 1. д. Загрубый.

2. запеклий. С. Аф. — Запекла душа. С. З.

Загубить, загубнуть = загубити, загубнути, затвердіти, затверднути, зас(ш)карубти, зас(ш)карубнути (С. Аф.), закарубнути і д. Загорейтъ, Закосятъ.

Загрузать, загрузить, ся = 1. заважувати, заважати, ся, заважити, ся. С. З. Л. — Дуже заважив хуру, треба хоч трохи скинути.

2. затоплювати, затопити, ся. С. Аф. — Затопить у річку.

3. д. Загромозжить.

Загустить = д. Загоревати.

Загрызать, загрызть = загрызати, загрызти.

Загрязнить, ся = закаляти, ся (С. Аф. Л.), завалити, ся, забруднити, ся (С. З.),

замазати, ся (С. Л.), задріпати, ся (С. З. Л.), затьбонати, ся (С. Л.), забобтати, ся (С. Аф. Л.), забрбохати, ся (С. Аф.), захвбидати, ся, занаскудити, ся (С. Аф.), закалюжати, ся (Чайч.), заляпати, ся (С. Аф.).

Загрязнить = забруднити, закаляти ся, замазати ся і т. д.

Загубить = загубити, занастити, згубити. — Не топись, козаче, марне душу згубиш. н. п. Д. ще під сл. Губить.

Загудить = загудіти, загустіти, забринькати, зацигкати (Д. Гудить).

Загудеть = загудіти, загуготіти і т. д. д. Гудеть. — Сажа загорілась, аж у комині загуготіло. С. Л.

Загуливать, загулять = загулювати, загуляти, ся; гультяювати, запивати; волочити ся, віяти ся; розпунчати.

Загуль = гульня, пиянство, запій, шпінтика.

Загульный = гулящий, гульчійський.

Загуменье = пригуменок. (Д. Гумно).

Загустввать = д. Густьтъ.

Загустеть = загускнути, загустіти, затужавити.

Загугорить = забалакати, розмовляти (почати) і т. д. д. Гугорить.

Задабривать, задобрить = задобряти, задобрювати (С. Л.), вдобряти, піддобрювати ся, підлещувати ся, підмощувати ся, підлазити, підлизувати ся (до кого), підмаслювати, хлібити, могричити (кого), догожати (кому), задобрити, вдобрити, піддобрити ся, підлестити ся, підмостити ся, підлизати ся, підлізти, підмаслити, підхлібити, підмогричити. — Треба начальника вдобряти, щоб дозволив. Хар. Чайч. — Хіба ж я не знаю, що він підмаслив становаго, — от його діло і пішло на лад.

Задавать, ся задать, ся = 1. давати, завдавати, видавати (вперед); означати, загадувати. — Чули та мовчали, бо їм добре на чужині мурзи завдавали. К. Ш. — А музина грає, грає, жалю завдає. К. Ш. — Загадав роботу на цілий тиждень. — Видав гроші вперед за місяць. — Задать жару, перцу = намілити голову, нагріти чуба, чуприну, пінхви дати, дати перцю з маком, залити за шкуру сала. — Бо залили за шкуру сала, трохи не про-

пала. К. Ш. — **Задава́ть то́нь** = перед-
вести. С. Пар.
2. щастіти, вестісь, поводитись, по-
щастити, повесті ся. — Вчора йому не
пощастило, не повелось.
Задавіть, зада́вливать = задавіти, за-
душіти, зада́влювати, зад́ушувати.
Зада́кати = за́тати, підта́кувати (почать).
Зада́лблівати, задолбіть = задоб́увати,
завча́ти і т. д. д. **Долбіть** (почати).
Зада́ривати, задаріть = 1. підку́пати,
могрі́чити, підмогрі́чувати, підку́пати,
підмогрі́чити.
2. дарува́ти, надарува́ти (багато).
Зада́ромъ = д. **Даромъ**.
Зада́токъ = завдаток. С. Л.
Зада́точный = завда́тковий.
Зада́ча = 1. завда́ча, за́гадка, за́дання
(Лев.), моро́ка (трудна).
2. щастя, до́ля, уда́ча (С. Л. Ш.). —
Ему́ нѣтъ за́дачи = нема́ йому́ щастя,
до́лі, уда́чі, не щастіть, не веде́ть
ся йому́.
Зада́чливый, во = щаслі́вий, во, уда́ш-
ний, но.
Задвига́ть, ся, задвіну́ть, ся = засува́-
ти, ся, засо́вувати, ся, засу́нути, ся.
— Засунь вікно. — Чомусь сей засув не
засовуєть ся.
Задвигать, ся = задвиготіти, здвигну́-
ти, ся, ру́хати, ся (почать), пору́шити,
завору́шити, ся, закі́шити. Д. **Двигать,**
ся. — Так увесь склеп і задвиготів, пішло
по льоху аж гуде. н. о. — Здви́гнули ся
сіни, як бо́ре сіли, а ще більше здвигну́ть
ся, як горілки напють ся. н. п. — Завору-
шила ся пусти́ня. К. Ш.
Задвигивать, ся = д. **Задвигать ся**.
Задві́жка = засув, засувка. С. Аф. З. Л.
— А сіни у неї були на засуви. н. о. —
Хизька покинула на засувку. С. Л. — Хата
була засунена засувам. Фр.
Задви́жнóй = засувний. — Засувний при-
скринок.
Задвіну́ть, ся = д. **Задвигать, ся**.
Задвіну́тый = засу́нутий, засу́нений.
Задворка, задво́рок, задво́ре = за́дві-
рок, за́двірря. — Еней в кереву за́мочав
ся, на за́двірку хро́нти уклав ся. Кот.
Задворя́нитися = за́паїти. — Сидить ми́ла,
запаїла — чортма дров ні поліна. н. п.
Задебелга́ть = задебеліти; погла́дати.
Заде́ргать = засмікати, засіпати і т. д. д.
Де́ргать (почати). — Засмикали, як цига́н
сонце. н. пр.

Задёргивать, ся, заде́рнуть, ся = 1. заві-
шувати, ся, за́пінати, ся, за́вшати,
за́пнути, ся. — За́пни ві́кно від сонця. —
Заде́рнуло не́бо = нахма́рилось, заво-
локло́ хма́рами.
2. засмікувати, засі́пувати, засмікати,
засіпати. — Не смикай так, так же можна
зовсім коня засмікати.
Задереви́стый = задубі́лий, за́качу́блий.
Задереви́ть = задерева́нити, за́дубіти,
за́качу́біти. (С. З.). — Лежить ми́ла, заду-
біла — чортма дров ні поліна.
Заде́ржа́ние = заде́ржа́ння, за́трима́ння.
— Лі́чне заде́ржа́ние = а́рест, оре́ш-
тува́ння.
Заде́ржа́ть, заде́ржива́ть, ся = заде́р-
жати, за́тримати, зу́пинити, за́пинити
(С. Аф.), спи́нити, при́пинити, зба́рити,
заба́рити, за́гаяти, заде́ржувати, за́-
триму́вати, зу́пиняти, за́пиняти (С. Аф.),
спи́няти, ся, га́яти, ся, ба́рити, ся.
— Як свої губи не за́тримаєш, то з чужих
почуєш. н. пр. — Коли б міні́, ві́тре буй-
ний, на час твої крила, тоді б мене лю́дська
воля нічим не спи́нила. Аф. — Час до до-
му, час — за́барили нас. н. п. — А в не-
ділю не гай мене, за ране́нька ви́ряжай ме-
не. н. п. — За́пинити воду. С. Аф.
2. д. **Арестова́ть**.
3. за́трачува́ти, стра́чувати, витра́чу-
вати, зтра́тити, за́тратити, ви́тратити.
— Тих грошей, що ви дали, не стало на
все, я стратив ще з своїх три карбованця.
Заде́ржка = заде́ржа́ння, за́трима́ння,
ви́пни, у́пін (С. Ш.), при́пинка, за́гайка,
за́гайка. — Нема́ ви́пну вдово́ному си́ну.
н. п. — Леда́ча ша́ка скрі́зь при́пинки має.
н. пр. — Бе́з заде́ржки = безу́пінно,
неві́пінно, нега́йно.
Заде́рнуть, ся = д. **Заде́ргивать, ся**.
Задиві́ть, ся = за́дивува́ти, за́чудова́ти
ся. — Я дуже за́чудовав ся, побачивши... Фр.
Зади́нка = за́до́к. — Задо́к за́йця.
Задира́ть, задра́ть, ся = 1. задира́ти,
зди́рати, дра́ти, ся, задра́ти, ся, зде́р-
ти, ся.
2. зачіпа́ти, займа́ти, за́чепити, за́ня-
ти, заво́дити, ся, за́вести, ся. — Не за-
чіпай мене, бо битиму. — Він раз у раз
за́водить ся битись. — **Задира́ть го́рло** =
гала́сува́ти, ви́гукува́ти, репетува́ти,
го́рлати. — **Задира́ть нось** = кі́рпу
гнути, пиндо́читись, ви́соко не́сти ся.
— **З. за живо́е** = до живо́го.

Зади́ра = приче́па, задо́бра, задира́ка (С. Аф.), заводя́ка, заде́рїха. (С. З.).

Зади́рка = за́чка (С. Аф.), на́пасть, при́чка (С. З.). — Так і шукає причіпки, щоб завести́сь.

Зади́рчивий = сварли́вий, задира́кува́тий, задо́рливий, зади́ливий. — Такий задиракуватий: як наскіпав ся на мене, так і лізе.

Зади́рщик = д. Зади́ра.

Задича́ть = здіча́вити. — Садок здічаві́в.

Задичи́ть = рі́знити (поча́ть, в спі́вах або в грі́).

Задичи́ться = д. Дичи́ться (поча́ть).

Задлі́ть, ся = забари́ти, ся, зага́яти, ся, забави́ти, ся. (Д. Длі́ться).

Задпева́ть = задпюва́ти.

Задни́к = задо́к. С. Аф.

Задни́ца = за́д, гу́зно (С. Аф. З.), сра́ка (С. З.), кў́пра, ге́па, паніста́ра (С. З.), ду́па, (половинка) — півду́пка. — В голо́ву ці́люють, а в за́д б'ють. н. пр. — Прийшло́сь узлом до гузна. н. пр. — Чи хочеш, щоб я тобі́ дав по паніста́ри. Кот. — До сухо́ї сраки не вчепля́ти ся раки. н. пр.

Задни́й = за́дний. — **Заднимь умо́м крѣ́покъ** = му́дрий по шко́ді. — Мудрий лих по шко́ді: як коні́ покра́ди, то він тоді́ станю́ замикає. н. пр.

Задобри́вать, задо́брить = д. Зада́брива́ть.

Задолби́ть = д. До́лби́ть (поча́ти).

Задолжа́ть = задо́вжити ся, вдо́вжити ся, зави́новати́ти (Чайч.), заборгува́ти, напозича́ти ся, на́бір понаби́рати. — І бачимо, що ге́ть чорта́ці задо́вжились, по горло́ у грі́хах пекельних угоши́лись. К. Д. Ж.

Задору́на = дроска́, троска́. — **Нѣтъ ни сучка́, ни задо́ринки** = чи́сто, го́лки не підто́чиш, нема́ до чо́го причепи́тись.

Задори́ть = дражи́ти, дра́тува́ти, зачі́пати, розпа́ляти.

Задори́ться = розпа́ляти ся.

Задорли́вий, задо́рний = гаря́чий, пал́кий, завзя́тий (С. Аф.), зади́ливий, заго́нистий, задира́кува́тий, заво́дистий. (Ніс.).

Задорожи́ться = задо́рожити ся, запра́вити, загну́ти вели́ку ці́ну. — Ото, за́правив, як за ба́тька. н. пр.

Задору́в = за́пад, завзя́ття, заи́длость. — Вдови́н си́ну, є́ ще в тебе́ бра́ття, а в бра́тїв твої́х коза́ків бага́цько завзя́ти. С. Аф.

Задору́хий = здо́хлий.

Задору́хується = зади́хну́ти ся, (про ри́бу) — при́хну́ти ся.

Задра́зивать = зачі́пати, дражи́ти, дро́чити, дра́тува́ти (поча́ть).

Задра́ть = д. Зади́рать і Дра́ть (поча́ть).

Задребезжа́ть = забря́зчати, забря́зко́тити, заде́реньчати і т. д. д. **Дребезжа́ть.**

Задрема́ть = задрі́мати, заку́няти, здрі́мати ся.

Задрожа́ть = задрі́жати, затре́мтити, затру́сити ся. — Як слю́за у тебе́ в о́чах часом затре́мтить. Чайч. — Зустрі́ди ся о́чі — Микола увесь затре́мтів. Пі́чка.

Задружи́ть = д. Задо́брить.

Задри́хнути = Дри́хнути (поча́ть).

Задряба́ть = заде́реньчати, зади́жжати.

Задряга́ть = задрі́гати. — Нога́ми за́дри́гав.

Задряхле́ть, задрі́хнути = зіста́рити ся, поста́рити ся.

Задува́ть, заду́ть = 1. заві́вати, задува́ти, повіва́ти, заві́яти, заду́ти і д. Ду́ть (поча́ть). — Ге́й та віте́р заві́ває, та лози́ росхи́ле. н. п.

2. зади́мати, зади́мувати, ту́шити (дму́хаючи), заду́ти, зади́мувати, зату́шити. — Зади́мухи сві́чку, чо́го вона́ ду́рно го́рить. — **Задува́ть во ве́в лона́тки** = на ве́ї за́ставки бі́гти.

Задуди́ть = загра́ти на ду́ду, на со́нлку. — Загра́й ми́ні, ду́дарик, на ду́ду — нехай же я своє́ горе забу́ду. н. п.

Задума́ть, заду́мывать, ся = заду́мати, ся, загада́ти, ся, зами́слити, ся, зами́рити ся, заду́мувати, ся, зага́дувати, ся, зами́шляти, ся, зами́ряти ся. — Ме́гу сі́ни, та й зага́дала ся, ви́йшла ма́ти води́ бра́ти, та й догада́ла ся. н. п. — Загада́ють ся орли́ки хижі́ та усе́ по сво́їх бра́тах, по това́ришах коза́ках. н. д.

Задумчи́вость = думли́вість, заду́ма. (С. Пар.). — Він все́ ще сиді́в в глибо́кій заду́мі. Бар. — **Онь ви́алъ въ заду́мчи́вость** = обня́лі його́ ду́мки та га́дки. М. В.

Задумчи́вий = заду́маний, зами́слений, думли́вий; смутни́й, засмуче́ний. — Я́кийсь він став зами́слений, як поча́в оце́ ді́ло. — Ді́вчино моє́, заруче́на, чо́го ти хо́диш засмуче́на? н. п.

Задурáчитьсья, заду́риць = д. Дура́читсья (поча́ть).

Задурі́ться = розду́рити ся, розжи́рува́ти ся, пу́стувати́ (ду́же).

Заду́ть = д. Задува́ть.

Задуса́ть, ся, заду́шить, ся = ду́шити, ся, заду́шувати, ся, зада́влювати, за́давати, ся, (дити́ну у ві́ сні́) — при́спа́ти. — Як би́ була́ знала́ — у коли́сці́ б

задушила, під серцем приспала. К. Ш. — Чом вас лихо не приспало, як малу дитину? К. Ш.

Задушевний = щирій, сердечний. — Мій друже, щирій. — Сердешний приятелю! Кот.

Задушеніе = задущення, удущення.

Задхлость = затхлість, тухлість (С. Ш.), прітхлість, прітхля. — Одганяеть ся притхлю. Ніс.

Задхлый = затхлий (С. Аф.), тухлий (С. Ш.)

Задхнутъся = затхнути ся (С. Аф.), притхнути ся.

Задъ = зад, задок, потилиця. — **Задомъ** = задом, потилицею, навізнак. — **Війти задомъ** = візадкувати. — **Лобадъ бѣтсѧ задомъ** = кінь брикається, вихас, хвицяє. (С. Ш.).

Зады = 1. (у чобіт) — закаблукі. — Закаблукам лиха дам, достанеть ся й перодам. н. п.

2. задок (екіпажа).

3. задвірок, задвірря.

4. край села.

5. минуле, що було. — **Твердїть зады** = твердїти початки (що давніше учено).

Задымить, ся = законтіти, ся, закурити, ся.

Задыхаться = задихати ся.

Задышать = задіхати.

Задышка = задуха, ядуха, діхавиця.

Задѣвать, задѣть = чіпляти, чіпати (С. З. Л.), зачіпати, зачепати, чіпляти ся, зачепити. С. Л. — Зачепив і потяг. — Та не возом же його зачепили. н. пр. — **Не задѣвай мені** = не чіплай ся до мене, не руй, не займай мені.

Задѣлать, задѣлывать, ся = 1. закрити, заложити, забити, (камнем) — замурувати, (що небудь в мур) — вмурувати; закривати, закладати, ся і т. д. — Забивати вікна. — Закинуть його, каже, у темницю, та й замурувати там. н. к. — Бог знайде, хоч в печі замуруй ся. н. п. (Щіливи глиною або замазкою) — зашпаглювати, зашпаглювати, ся.

2. заробити, заробляти, ся, (з горем) — загорювати. — Що в день загорюеш, те в ніч прогайнуеш. н. п. — Що люде не роблять, та в жупанах ходять, а я заробляю, та й свити не маю. н. п.

Задѣлка = 1. закладання, замування, забивання.

2. д. Ветівка.

Задѣль = заробіток, зарібок (від штуки).

Задѣльный = заробітний, зароблений, запрацьований. — **Задѣльная плата** = заробіток, зарібок.

Задѣлье = панщина.

Задѣть = д. **Задѣвать**.

Заезозить = д. **Егозить** (почать).

Заедино = за одні, за гурт, гуртом, спільне, вкуші, разом. — А братія спільне кожного року мають з межі себе вибирати старших. Хмельницький. С. З.

Заѣжиться = д. **Ежиться** (почать).

Заѣмный = 1. позичковий, позичальний. — Позичкова каса.

2. позичений. — Імо не свій хліб, позичений.

Заѣмщикъ = позичаючий (С. Ж.), позичник. (С. Пар.).

Заѣмъ = 1. позичання, 2. позика, позичка. С. Л. — Була правда та позичка з'їла. н. пр. — Позичка босоніг ходить. н. пр. — Жінки в приданки не пускай, коня в позичку не давай. н. пр. — **Взять, дать въ заѣмъ** = позичити, взяти, дати в позичку. — **Взятый въ заѣмъ** = позичений. — Позиченим волом не паробит ся. н. пр.

Заярощиться = д. **Ерощить, ся** (почать).

Заярииться = д. **Ерииться** (почать).

Заѣхидничать = д. **Ехидничать** (почать).

Заѣалить = вѣалити.

Заѣаривать, заѣарить, ся = запікати, запекти і д. **Жарить** (почать).

Заѣать, заѣимать = 1. затуліти, стуліти, затуляти, стуляти, заткнути, затикати, стіснути, стіскаги. — **Заѣать кому ротъ** = заціпити, заціткати. — Стуляв руку. — Стіснув у руді. — Не дав і слова вимовить — заціткав

2. д. **Жать** (почать)

Заѣалкый = пожовклий. — Минає літо, шелестить пожовкле листя. К. Ш.

Заѣалнуть = пожовкнути.

Заѣалтїть = пожовтїти.

Заѣалтѣть, ся = зажовтїти.

Заѣалтѣлый = д. **Заѣалкый**.

Заѣаманиться = д. **Жаманиться** (почать).

Заѣечь, ся, заѣигать, ся = запалїти (С. Л.), засьвітїти, запалювати, ся (С. Аф.), засьвічувати, ся; підпалити, розпалїти, підпалювати, розпалювати, ся. — На престолі положила, усі свѣчі запалила. н. п. — І розвіє тьму неволі, сьвіт правди засьвітїть. К. Ш. — Засьвітїла вона каганець, дивить ся — аж коло столу хтось стоїть. н. о. — Оженив ся навѣспий, та взяв дурновату, та не знали що робити — підпалили хату. н. пр. — Той сердить ся, а він ще більше розпалює своїми словами.

- Запалили у сусіда сусіди зі нову хату. К. Ш.
- Заживати, зажити** = 1. заживати, одживати, одбувати, одробляти, зажити, оджити, одбути, одробити. — Дав вперед ето карбованців за квартиру, та вже не багато засталося одживати. — Дайте разом десять карбованців — я вже вам відроблю.
2. заживати, загоювати ся, затиювати, затиюати, (про рани) — зажити, загоїти ся, затиюти. — Рана загоїть ся, а зле слово ніколи. н. пр. — До сватѣбъ заживѣть, н. пр. = загоїть ся, поки велика скоїть ся. н. пр.
- Заживіти, заживіть, ся** = гоїти, загоїти, загоювати, ся (С. Аф.), залічити, залічувати, ся. — **Заживлений** = загоєний, залічений. — **Заживлюючий** = гоючий. — Гоюча масть. С. Л.
- Заживленіє** = загоювання, гоїння (С. Л.).
- Заживо** = за життя, за животою. — Він ще за життя розділив дітей.
- Зажига** = заводчик, привідця, привідчик. — Він в сьому ділі привідця.
- Зажиганіє** = запалювання, засвѣчування.
- Зажигатель, ница** = палій (С. Л. З.), підпалювач, ка.
- Зажигательный** = запалюючий, запальний. — **Зажигательныя спички** = сірнички, сірнички.
- Зажигательство** = підпал. С. Л. — Підпалу їде, як той местник, часу дожидає. К. Ш.
- Зажигать, ся** = д. **Зажечь**.
- Зажидивати, зажити** = замотати, запатирити (на пр. позичити що і не віддати).
- Зажилій** = зажитий, зароблений, одроблений.
- Зажимати** = д. **Зажать**.
- Зажинати, зажать** = зажинати, зажати (починати жати і заробляти жнивом). — Зажинати найкраще в п'ятницю або в второк. З. Крим.
- Зажинь** = 1. зажин, зажинки (початок жнив).
2. ужинок, вжинок. С. З.
- Зажирѣлый** = гладкий, опасястий, гладкий, пухтий.
- Зажирѣть** = поглядшати, потовстѣти, розглядшати, розтовстѣти.
- Зажитіє, зажитокъ** = зароблені, зажиті гроші. — У мене вже зажитих грошей рублів десять.
- Зажиточность** = замо́жність, достатки. С. Л.
- Зажиточный, но** = замо́жний (С. Аф. З. Л.), багатѣнький, достатний, засобний (С. Л.), з достатком. С. Л. — Батько мій був доволі замо́жний селянин, Фр. — Та вже тее гарне личко і чорні брови козакови замо́жному впали до любови. Пч.
- Зажитой** = д. **Зажилій**.
- Зажить** = д. **Заживати**.
- Зажмуривати, ся, зажмурити, ся** = зажмурювати, замржувати, запліщувати (С. Аф.), зажмурити, замржити, запліщити, ся. — Хоч я очи і замржу, смуток пробуджає. н. п.
- Зажога** = 1. за́пал, о́хват, підпал (запалення у коня).
2. д. **Зажига**.
- Зажора, зажорина** = підталина (вода під снігом в рівчачках), баюра. С. Ш. — Там такі баюри, що й вихати трудно. С. Ш.
- Зажужжать** = загудіти, задзиччати, забриніти. — Чую, якась комашка задзиччала. — Забриніли великі польові мухи. Фр.
- Зажурить** = намілити ко́му го́лову, чуба, чуприну, покартати. (Д. **Журить**).
- Зажурчати** = задзюрчати, задзюркотіти, забурчати, забриніти. (Д. **Журчати**).
- Зажухнути** = поблякнути, зблякнути (С. З.), потемніти, поліняти, помѣрхнути (С. Л.). — Про олійні фарби або муліровані речі.
- Зазвонивати, зазвонити** = д. **Звонити** (почати).
- Зазвѣть, зазвѣть** = заклікати, поклікати, уклікати, вклікати, запросити, зазвати, заклікати, клікати, у(в)клікати, запрошувати, зазивати. — Буду тебе на хлѣб на сѣль заклікати і за здоровя питати. н. д. — Зиму провозати, весну заклікати. н. п. — Запрошені були на обід. С. З. — Поклич його у хату. — Заклікав гостей, та й ну частувати.
- Зазвѣть** = д. **Звѣть** (почати).
- Зазвонити** = д. **Звонити** (почати).
- Зазвонный колоколь** = найменший дзвін, в котрий починають дзвонити.
- Зазвонщикъ** = дзвонарь, паламарь.
- Зазвучати** = загучати (С. Л.), задзиччати, забрязкати, загустіти.
- Заздравный** = заздоровний. — Служать службовьку все соборную, заздоровную. н. п.
- Зазеленити, ся** = позеленити, ся, зазеленити, ся. (С. Аф.). — Весна не прийде садочок твій позеленить. К. Ш.
- Зазеленѣть, ся** = зазеленити. — На полі, в лузі скрізь зазеленіло.
- Зазимувати** = зазимувати. С. Аф.

Зазім'є = заморозки.

Зазирать, зазрѣвать, зазрѣть = дорікати, докоряти, ганити, гудити.

Зазнаваться, зазнаться = гордіти, пишати ся, зазнавати ся, загордіти, записати ся, зазнати ся.

Зазнаємо = д. **Завѣдомо**.

Зазноба = 1. заморозь (одморожене місце на тілі) С. Пар.

2. кохання, любові, любов. — Нехай мене той займає, хто кохання в серці має. н. п. — Ва любовці, ви чарощі, що ж ви міні нарobili? н. п.

3. частіше здр. — **зазнобушка** = кохання, коханнячка, мила, любка, сухотонька. — Запрягайте кони в санки, поїду я до коханки. н. п. — Стук, гряк в віконечко, вийди серце коханочко. н. п. — Візьми собі жінку, візьми собі любку, цілуй її, милуй її, як голуб голубку. н. п. — Дівчинонько, сухотонько ти моя, кажуть люди, що не будеш ти моя. н. п.

Зазнобіть, зазнобіть = 1. заморозити, поморозити, заморозювати.

2. причарувати, прикохати, причаровувати. — Ой ти дівчино, чарівниченько, причарувала мое серденько. н. п.

Зазолить = д. **Золить** (почать).

Зазорный = ганібний, соромітний, сороміцький (С. З.), соромітський, стидкий. (С. З.). — Не сльшайте соромітської, засьпівайте старосьвітської. н. пр. — **Зазорный дѣти** = д. **Дѣти незаконнороденныя**.

Зазорь = 1. сором, соромота. — Тапцювати не робота, а не вмієш — соромота. н. пр.

2. д. **Зазрѣніє**.

Зазрѣвать = д. **Зазирать**.

Зазрѣніє = докір, догана (С. З.), зазор. (Фр. Лис.). — **Безь зазрѣнія** = без зазору. — Він сумління, честь і віру без зазору продає. Фр. Лис.

Зазрѣть = д. **Зазирать**.

Зазубривать, зазубрить, ся = вищерблювати, щербити, ся, пощербити, ся, визублювати, визубити, ся, вискѣплювати, вискѣшити. — Гей коняку Турки вкрали, Ляхи шаблю пощербили. В. Щ.

Зазубрина = щербіна, щербá (С. З.); зубець, зазубень.

Зазубристый = щербатий, зубатий. — Щербатого горшка не наповниш. н. пр.

Зазубрять, ся = д. **Зазубривать**.

Зазудѣть = засвербіти. С. Аф.

Зазывать = д. **Зазвать**.

Зазываніє, зазывъ = закликання, запросини.

Зазычать = задзиччати, загучати.

Зазывать = д. **Зывать** (почать).

Зазываться, зазываться = задивити ся, загавити ся, розгавити ся, задивляти ся, загавлювати ся, га́ви ловити. — Я на неї задивив ся, полудрабок уломив ся. н. п. — Загавив ся, та й опізнив ся до дому.

Зазыбать, зазыбнуть = замерзати, примерзати, замёрзнути, примёрзнути.

Зазыблина = примёрзле (дерево або яке місце на дереві).

Зазыблый = замёрзлий, примёрзлий.

Заиграть, ся = заграти, ся.

Заигрываніє = загравання, жартування.

Заигрывать = 1. загравати; перегравати. — Заграв на скрипці. — Він перегравав мене.

2. жартувати, пустувати. — Він і давай з нею жартувати. н. п. — Та не буду тебе брати, було б тобі із другими та не жартувати. н. п.

Заигрываются = загравати ся. — Діти заграли ся, та й не бачуть, що... Заграли ся до світу.

Зайка = зайка (С Аф.), недоріка (С. З.). — Бог дав чоловіка: і сонливий і зайка. н. п. — Були ораторами — недоріки. Кот.

Зайкать = зайкати.

Зайкаться, зайкнуться = зайкувати ся, зайкати ся (С. Аф.), запинати ся, зайкнути ся, запинути ся. — Не даль и зайкнуться = не дав і рота роззявити. — И не зайкнулся = а ні слова, а ні пари з уст.

Зайкливый, зайковатый = недорікий, зайкуватий. (С. Аф.). — І малий й невеликий, шепелявий й недорікий. н. п. (Д. **Зайка**).

Займка = 1. займка, займанка.

2. займище. С. З.

Займный = д. **Займный**.

Займодавецъ, вице, займода́тель, ница = позичальник, ця. С. Ж.

Займода́тельство = позичання, позика, позичка (кому).

Займообразный, но = позичковий, позичуваний, в позикку, в позичку.

Займствованіє = позичання.

Займствовать = 1. позичати (у кого).

2. переймати (що у кого).

Займицьк = д. **Займицьк**.

Зайндивѣть = запусити ся (инесм).

Зайнка = зайчик.

Заинтересова́ть, ся = заціка́вити, ся. —
Заинтересова́нный = заціка́влений;
 маю́чий інтерес. — Заціка́влений я по-
 чав дивити ся. Фр.

Заіски́ваніє = запобіга́ння ла́ски, під-
 ле́сливість, підле́щування, (до жінки) —
 залиця́ння.

Заіски́вать, заіска́ть = запобіга́ти, за-
 побігти ла́ски, підле́щувати ся, підси-
 па́ти ся (С. З.), підсти́лати ся (С. З.),
 підлабу́зювати ся, прима́зувати ся,
 підмо́щувати ся, прила́щувати ся, ши́-
 лити ся, (до жінки) — залиця́ти ся, під-
 лести́ти ся (С. З.), підси́пати ся, під-
 лабу́знити ся, прима́зати ся, підмости́-
 ти ся, прила́щити ся. — Він вже давно
 запобігає ласки у його. — Вже під його
 підстилялись козаки і міщане. Макаровський.
 — Ой до мене губерець підсилавсь і любо-
 ви добивавсь. Кот. — Підлабузвивсь до гор-
 личі горобець. В. Г. — Залицав ся козак
 та до дівчини. н. п.

Заіскри́ться = заіскри́ти ся.

Зайти́, заходи́ть = зайти́, захо́дити. —
 По дорозі зайшов до його. — (Про сонце,
 місяць) — зайти́, сісти, лягти́, закоти́-
 тись. — Місяць зайшов за хмару. — Лягло
 сонце за горою. К. Ш. — Зайти́ кь кому́
 ли́бо = завіта́ти. С. З.

Зайчо́нок = зайче́ній.

Зайчи́на, зя́чи́на = зя́чи́на (м'ясо і шкур-
 ка зайця).

Закаба́ливать, закаба́ли́ть = закріпо́ща-
 ти, закріпо́стити (з рос.), віддава́ти,
 відда́ти, повернути в неволю. — І па-
 нам на Україні люд закріпостили. К. Ш.

Закабу́чьє = закабу́к. — Закабукам ли-
 ха дам, достанеть ся й передам. н. п.

Закаверзи́ть = заковерзува́ти, закрути́ти.

Закады́чный = д. Задуже́нный.

Заказа́ть, заказыва́ть = 1. заказа́ти, за-
 гада́ти, замовити, домо́вити, заказа́вати,
 зага́дувати, за(до)мовля́ти. — Зага-
 дав пару коней сідлати. С. З. — Заказа́в
 дві пари чобіт.

Заборони́ти, заказа́ти, заборони́ти,
 заказа́увати. С. З. Аф. Л. — Мати не пу-
 скала, гулять заказала. н. п. — Сидіти а-
 рестантам при вікні заборонено. Фр.

Заказ = 1. заборона (С. Аф.).
 2. заказ (на яку роботу).

Заказы́вать = д. Заказа́ть.

Закаива́ться, зака́яться = заріка́ти ся,
 зарікні́ти ся. — Зарікала ся свиня г...а не
 їсти, біжить — купка лежить, вона минає,

біжить — друга лежить, вона й ту минає,
 біжить — третя лежить, вона не зтерпіла,
 та й з'їла, та ще схаменулась, до першої
 і другої вернулась, та й ті поїла. н. пр.

Закаля́ть, ся, закла́ть, ся = закло́увати,
 заколо́ти, ся.

Зака́ливаніє = гартува́ння. С. Л.

Зака́ливать, зака́ли́ть, ся = 1. (про за-
 лізо) — гартува́ти, ся (С. Аф. Л.), за-
 зага́ртóувати, зага́ртувати, ся. (С. З.).
 — Ой у тій же у кузціні ковалі кували,
 біле залізо гартували. н. п. — Вони в му-
 ках жартували, жартом серце гартували.
 К. Д. — Окуй свою святую силу, довготер-
 пінієм окуй, в слъзах кривавих зага́ртуй.
 К. Ш.

2. (про хліб) — не допіка́ти, не до-
 пекти́, ся.

Зака́лина = зака́л, частіше здр. закалець.
 С. З. — Завалець на палець. С. З.

Хліб сь зака́линою = глевкий хлі́б,
 глевт'ю́к, глевт'я́к. С. Аф.

Зака́листый = (про хліб) — глевкий. Д.
Зака́лина.

Зака́лка = гартува́ння; гарт, зага́рт
 (С. Л.), посудина для гартування — гар-
 ти́ця, хто гартує — гартовни́чий.

Зака́ль = Зака́лина і Зака́лка.

Зака́ливать, заколо́ть, ся = д. Зака-
 ла́ть, ся.

Закаля́кать, ся = забала́кати, ся, заба-
 зікати, ся. — Забалакали ся, та й не чу-
 ли ся, як і вечір настав.

Закаля́ть, ся = д. Зака́ливать, ся. — В бо-
 их серця гартують ся лицарські, в боях
 росте і кріпне дух козаський. К. Б.

Закамен'ю́сть = скамяні́ість.

Закамен'ю́лий = 1. скамяні́лий.

2. запеклі́й. — В його душа запекла. С. З.

Закамен'ю́ть = скамяні́ти.

Зака́нчивать, за́кнчить, ся = кінча́ти,
 ся, закінчува́ти (С. Аф.), закінча́ти, по-
 кінча́ти, скінча́ти, ся. — А ну, хлопці,
 пора кінчати. — Як все діло покінчаєм,
 по козачки погуляем. н. п.

Зака́пать, ся, зака́пывать, ся = закра́-
 пати (С. З.), зака́пати, ся, забри́зка-
 ти, ся, закра́пувати, ся і т. д. — Треба
 березівкою закрapati у виразку. Чайч.

Зака́нчивать, зако́птіть, ся = зако́пчу-
 вати, задимля́ти, заку́рювати, зако́пті-
 ти, ся, задимі́ти, ся, закурі́ти ся.

Закапрі́зничать = завередува́ти, зако-
 мезити ся (С. З.), згедзати ся. — Гли-
 ди ж, Наташко, не згедзай ся, як старости
 придуть. Кот.

Зака́шувати = д. **Зака́пати**.

Зака́шувати, закопати, ся = **зако́пувати, заривати**; **завалювати, засипати, закопати, зарити, ся, завалити, засипати**.

Зака́ркати = **закрякати, закрікати, закрюкати**. — **Закряче ворон, по степену летючі, п. п.** — **Закрюкали чорні криві, К. Ш.**
Закармливати, закорміть = **загодо́вувати, загодувати** (С. Аф.), **обгодо́вувати, обгодувати**. — **Вже третій день загодовують кабана на сало.** — **Мабуть обгодували дитину, від того й болить живіт.**

2. хлібити, моґрічити, захлібити, підмоґрічити. — **Він раз у раз до себе старшину то на обід закликає, то на снідаєння, та так і захлібив його.**

Закартавити = **загаркати, загаркавити**.

Зака́тати, зака́тувати, ся = **1. укотити, укочувати** ся (рівняти котком землю).

2. закотити, укотити, заточити, уточити, закочувати (С. Аф.), **укочувати** (С. Ш.), **заточувати, у(в)точувати, ся.** — **Вточили кадіб до лоху.** С. Ш. — **Закотили колоду під повітку.**

3. вкачати, закачати, вкачувати, закачувати, ся (що небудь в тісто, качаючи).

4. вибити, одлунити, відшмагати, вишпарити, відчухрати (тяжко, жорстоко). — **Зака́тати різгами** = **відчухрати різками.** — **Зака́тали до смерті** = **зака́тували, забіли до смерті.**

Зака́тити, зака́чувати, ся = **1. закотити, у(в)котити, закочувати, у(в)кочувати, ся.** — **Закотив камінь у двір.** — **Клубок закотив ся під скриню.**

2. заіхати. — **По дорозі він заіхав до мене.**

Зака́т = **1. за́хід.** — **Солнце на зака́т** = **сонце на за́ході.**

2. гуляка, гультяй, гульвіса.

Зака́тыва́ться = д. **Зака́тати**, (про сонце, місяць) — **заходити, лягати, сідати.** — **Місяць зайшов за хмару.** — **Лягло сонце за горою.** К. Ш. — **Вже сонечко сіло.**

Зака́чати, зака́чувати, ся = **зако́лихати** (С. Аф.), **зако́лисати**; **заго́йдати** (С. Аф.), **зако́лихувати, зако́лисувати, заго́йдувати, ся.** — **Зако́лиши дитину.** — **Заго́йдалась, аж голова болить.**

Зака́чувати, ся = д. **Зака́тити 1 і Зака́чати, ся.**

Зака́шувати, закосити, ся = **зако́шувати, закосювати, закосити, ся.** С. Аф.

Зака́шляти, ся = **зака́шляти, ся, забухкати, закахкати.**

Зака́яться = д. **Зака́ива́ться.**

Зака́кати = **заква́кати, заку́жкати** (про жаб), **закря́кати, закрекотати, закахкати** (про качок).

Зака́са = **росчина**, (з пива або хмелю) — **дріжді**, (з тіста, запарена окропом) — **опіара**, (для квасу) — **квасило, розквас.** С. Жел. — **Єсть на росчину, стаєє й на заміс.** п. пр. — **Росче, як на дріждах.** п. пр.

Зака́сати, зака́шувати = **заква́сити, заква́шувати** (С. Аф.), **про тісто** — **росчинити, вчинити, росчиняти, вчиняти.**

Зака́ска = д. **Зака́са.**

Заке́ркати = **закі́ркати, закі́рчати** (про крик зайців, валушнів і курей, коли у їх щипоті).

Закива́ти = **закива́ти.**

Закида́ти, заки́дувати = **Забра́сувати.**

Заки́дній = **заки́дний.** — **Заки́дніє рука́ва** = **вильо́ти.** С. З.

Закипа́ти, заки́пяти = **закипа́ти, заки́пяти, заклекотити.**

Закиса́ти, закі́снути = **зака́сати, ска́сати, квасніти, закі́снути, ска́снути.**

За́кис = **за́кис.**

Заки́яться = **запи́пати ся, зачва́нити ся.**

Заки́шати = **заки́шати, закомашити ся.**

Зака́дка = **1. зака́дини.** С. Жел. — **Нехай піде, покличе людей на закладни хати.** п. к.

2. зака́дка, заму́рвання.

3. запря́гання.

4. за́ставка, за́кладка (в книжці). С. З. Л. Жел.

Зака́дній = **заставний лист** (С. Пар), **заста́вня, зака́днй.**

Зака́дувати, ся = **бітись об зака́д, уда́рити в зака́д, зака́дати ся** (С. Аф.). — **Один усе закладає ся, та без штанів і зостав ся н. пр.** — **Заспорили, та й ударили в заклад на ето цілкових.** п. к.

Зака́додержате́ль = **заста́вник.** С. Жел.

Зака́дчик = **1. заста́вник.** С. Жел.

2. той, хто зака́даєт ся.

Зака́д = **заста́ва** (С. Аф.), **заста́вщина** (К. З. о Ю. Р.), **зака́д.**

Зака́дувати, зака́сти, заложити, ся = **1. зака́дати, зака́сти, заложити** (С. Аф.), **загоро́жувати, загоро́дити**, (камнем, цеглою) — **заму́ривувати, заму́ривати.** С. Аф. — **Загородив провулочок.** — **Заму́ривав вікно.**

2. запря́гати, запря́гти. — **Скажи, щоб запрягали коні.**

3. заста́вляти, заста́вляти, заста́ви-

ти, застанови́ти, ся. — Як заставлю я свитину, а сам вищо четвертину. Кв. — Ой не раз, не два його визволяла, шовкові платки заставляла. п. п. — Сорочку викупив, а свитку заставив. н. пр. — Не можна мажностей церковних ані заставляти, ані продавати. Б. Н. — Хоч застав ся, а постав ся. н. пр.

4. засува́ти, запрото́рювати, засу́нути, запрото́рити. — Не знаю, куди я засунув книжку, от зараз тут була та кудись за проторив.

Закля́ннє = закло́лювання.

Заклева́ти, закле́вувати = задзьобати, задзьобувати, закло́увати, закло́вувати (С. Аф.), закло́кати, закло́кувати.

Заклетáти = заклекотáти, забуркотáти. — Вилітали орли з за крутої гори, вилітали, буркотали, роскоші шукали. п. п.

Закле́увати, закле́йти, ся = закло́увати, закло́йти, ся, (карююм) — закарю́чувати, закарю́чити, ся.

Закле́йка = 1. закло́ювання.

2. закло́єне місце.

Заклейи́ти = 1. закле́йнити, покле́йнити, потаврува́ти, позначи́ти.

2. заплáйти.

Закле́на = за́кленка, ню́та.

Заклепа́ти, закле́пувати = заклепа́ти, зашто́увати (С. Жел.), взáти у ню́ти, закле́пувати, заню́товувати (про кайдани) — закува́ти, забíти, зако́увувати, забивáти.

Закле́нка = 1. д. Закле́на.

2. закло́єування.

Закле́п = д. Закле́на.

Заклика́ти, закли́кати, закли́кувати = д. Зави́вати, зазва́ти.

Закли́ннє = заклáття, заклíн. С. Аф.

Закли́нати, заклáсть = закли́нати, запо́вiдати, заклáсти, запо́вiсти (з клятьбою). — Вмираючи, він запо́вiдав дiтям, щоб...

Закли́на́ться = закли́нати ся, клясти́ ся, зарика́ти ся.

Закли́нувати, закли́нити, ся = заплáшувати, заплáшити, ся (С. Аф. З.), закли́нцюва́ти, закли́нцюва́ти, ся. — Треба заплáшити топориче, бо спадає сокира. — Заплáши́ нижку в ослоні. Чайч.

Закли́нка = заплáшування, кли́нцюва́ння.

Заклокотáти = заклекотáти, забулькотáти. — Маленька рiчка, що так тихенько йшла, заклекотáла, заревла. Гр.

Заклохтáти = завокотáти.

Заклуби́ти, ся = закло́ботáти, ся.

Закло́чати, ся, закло́чити, ся = 1. зами́кати, запи́рати, замкну́ти, заперти, ся. — **Закло́чити вь тюрму́** = посади́ти в тюрму́. — **З. вь око́вы** = забíти, закува́ти в кайдáни.

2. постано́вляти, постано́вити. — **Закло́чати догово́р** = умо́вляти ся, до́мовляти ся, постано́вляти умо́ву. —

З. мирь = зами́ряти, зами́рити. — Ой чи гаразд гетьман Хмельницький учинив, що з Ляхами в Білій Церкві зами́рив? п. д.

З. ма́ти в собі, мiстити в собі. — Збірник Помиса мiстять в собі бiльше 14000 приказок.

4. кiнча́ти, заки́нчати, заки́нчити.

5. виво́дити, вивести. — З сього можна вивести, що...

Закло́ченнє = 1. зами́кання, орештува́ння, (стар.) — вязе́ння, (про саме місце) — нево́ля, тюрма́, — 12 недiль у вязенню сидiти мабг. Ст. Л.

2. кiне́ць, приконче́ння, приконече́ччя.

— **Вь закло́ченнє** = на послiдок, на прики́нці, на приконече́ччі, на кiне́ць, врештí. — Вже на приконченнi сказав виш... — Врештí він додав... — **Закло́ченнє братства** = братáння. — **З. мiра** = зами́рення. С. Аф.

Закло́ченик, ца = 1. нево́льник, ца, решта́нт, ка, (стар.) — вязе́нь, (в кайданах) — кайдáник.

2. пу́стельник, скiтник, самотник, ца.

Закло́чителный = коне́шний, остáнний.

Закло́чити = д. Закло́чати.

Заклáсть = д. Закли́нати.

Заклáтый = заклáтий; заплéкий. — Огонь заплéкий не бере. К. Ш.

Закобéнить, ся = закрóчити, ся, закриви́ти, ся, залама́ти, ся.

Закова́ти, заковы́вати = закува́ти, заку́ти, забíти (на пр. в кайдани), зако́увувати, забивáти. — **Закóванний** = закований, заку́тий.

Закóжний = підшкúрний, зашкúрний.

Закóкетничать = мани́рити ся, хизува́ти ся (почать).

Зако́ковати = закува́ти. — Закувала та сива зозуля. п. п.

Зако́котáти = засо́котáти. — Курка засо́котала.

Зако́лчивати, зако́лотити = забивáти, забíти.

Зако́лашпваться, зако́лосіться = коло́сити ся, викидати ко́лос, зако́лосіти ся.

Зако́лдова́ть, зако́лдовыва́ть = зачарува́ти, замо́вити, зашепта́ти, зачаро́увати і т. д. — **Зако́лдований** = зачаро́ваний, замо́влений.

Зако́лсба́ть, ся = зако́лиха́ти, ся, захи́та́ти, ся, завага́ти ся. — **Зако́лихалось** сине море. — **Захитав** ся човен. — Я з роду ще нікого не лякав ся, а тут чогось мій дух зако́лихав си. К. Б. — **Глянула сумним поглядом, ніби завагала** ся на хвильку. Бар.

Зако́лссят = зако́лува́ти, ко́лува́ти (поча́ть). — **Хто ко́лує, той дома не ночує.** н. пр.

Зако́лсбродіть = зако́лсбродіти, витво́ря́ти, броби́ти (С. Ш.), ко́їти, вера́ти (поча́ть). — **О, вже поча́в бо́зна** що витворяти.

Зако́лсчот = зако́лоти, ско́лоти, зашпи́га́ти, заштрика́ти. — **Занудило коло** серця, зако́лоло в бо́ці. К. Ш. — **Тупу-тупу** ногами, ско́лю тебе ро́гами. н. к.

Зако́лсчснбжыть, зако́лсчыть = зашканди́ба́ти, зашкитильга́ти. — **Чогось кінч** зашканди́вав, чи може погано підкований.

Зако́лс = д. **Забой, ка 2.**

Зако́лсхат, ся = зако́лиха́ти, ся, захи́та́ти, ся, зако́лсга́ти, ся, заго́йдати, ся.

Зако́лсйт = замс́рзнути, заду́біти, за́кля́кнути. — **Руки від холоду** за́кля́кли.

Зако́лсник = юри́ста (С. З.), правні́к (гал.). — **Дере роза лозу, козу — вовк, вовка — мужик, мужика — пан, пана — жид, жид — юри́ста, а юри́сту чортів триста.** н. пр.

Зако́лснрбжсдснний = зако́лсний (про дітей, що родились від церковного шлюбу).

Зако́лснность = зако́лснность, правні́ссть. (С. Жел.).

Зако́лсний = за́ко́лсний (С. Аф.), правні́й (С. З. Жел.). — **Правні́й спосіб.** С. З.

Зако́лснвсдь = д. **Зако́лснник**.

Зако́лснвсдьніє = правозна́вство. С. Жел.

Зако́лснвсдьтєль = зако́лснвсдьтєць, правода́вєць. С. Жел.

Зако́лснвсдьтєльный = зако́лснвсдьтєльный, правода́вчый. Гал.

Зако́лснвсдьтєльствс = зако́лснвсдьтєльствс, правода́вствс. С. Жел.

Зако́лснпатить, зако́лснпачыва́ть = зако́лспатити, зашпа́люва́ти, зако́лспачывати, зашпа́льсбувати.

Зако́лснпрсстєпник, ца = винуватні́к, ця, злочинєць, злочінні́ця. С. З.

Зако́лснтрактоват, ся = домо́вити, ся, підра́діти, ся.

Зако́лсчыть = д. **Зака́лсчыва́ть.**

Зако́лс = 1. за́ко́н (С. Аф.), пра́во. (С. З.). — **Хитрий за́ко́н, що не зна ні чорт, ні шп, ні дякон.** н. пр. — **До права** треба ще грошей і бачности. н. пр. — **Наруша́ть за́ко́н** = лама́ти пра́во.

2. віра.

Зако́пат, ся = д. **Зака́пыва́ть, ся.**

Зако́пка = зако́пування, зарива́ння.

Зако́пснйтєся = заворуши́ти ся, зако́мешіти ся, закіші́ти. С. З. — **Заворушила** ся пустыня; **мов із тісної домовини** на той останній страшний суд мерці за правдою встають. К. Ш. — **Ач, як зако́мешіла** ся ко́машня.

Зако́птит, ся = д. **Зака́пчыва́ть, ся.**

Зако́птєть, ся = зако́птїти, ся, за́дїмїти, ся, закурї́ти, ся. — **Зако́птєльный** = за́дїмлений, за́дїмлий, закурєний.

Зако́п = ша́нець.

Зако́псншчєся = д. **Зако́пснштєся**

Зако́рєнєльссть = зако́рєнєльссть; застарї́льссть; заду́більссть; запє́кльссть, за́їдльссть.

Зако́рєнєть = 1. зако́рєнєти ся. — **Грядки** зако́рєнили ся.

2. застарї́ти, заду́біти. — **Зако́рєнєльный** = застарї́лий, заду́білий; запє́клий, за́бїссваний.

Зако́рєавєть = заду́біти, зако́рєавїти, за́твєрднудити, зашкарубї́ти, зашкарубї́нути.

Зако́рєміть = д. **Зака́рєлыва́ть.**

Зако́рєміть = засї́дїтись (над яким ділом), за́гміряти ся.

Зако́рєтшкы = плєчі.

Зако́рєюка = 1. карлю́чка, закарлю́чка. С. З. — **Бач, куди карлю́чка** закарлю́чблялась. Кв.

2. заковї́ка, притї́чина (С. З.), перешко́да, зава́да. (С. Аф.). — **Коли б** не було нам якої притї́чини. К. С. З.

Зако́рєючыва́ть, зако́рєючывіть, ся = за́гнати, за́гнути карлю́чку, закарлю́чувати, закарлю́чблявати, закарлю́чити, закарлю́чбїти, ся.

Зако́рєючина = закарлю́чене місце (д. **Загі́бина**).

Зако́рєючсстьный = карлю́чкєва́тїй (С. З. Л.); круті́й. (Перше прикладаєть ся до всякої речї з закарлю́чками і переносно до чоловіка лукавого, котрий гне карлю́чки, друге тільки до чоловіка).

Зако́рєючка = д. **Зако́рєюка.**

Зако́сїть, ся = 1. зако́сїти, ся.

2. ко́со дивїти ся на ко́го (поча́ть).

Закосявлий = задублий, закацублий, заліклий (С. З.), заїдливий, закліклий, забісований. (С. Л.).

Закосять = задубіти, закацубіти (С. З.), заклікнути.

Закосявлий = скостенілий.

Закосять = скостеніти.

Закося = сіножати. — На одній сіножаті і від пасеть ся і бузько жаби ловить. н. пр.

Закоулистий = кривий (про улицу).

Закоулок = 1. заулок (С. Аф.), глухий, непрохідний — зазубень (С. Л.), в хаті = закуток, закапелок (С. Аф. З.), закамарок. С. Л. — Страва стоїть в коморі, а заціпанка там в закапелочку. Кот.

2. мн. **закаўлки** = обнякї.

Закочевати = 1. зачочувати, таборувати (почать). С. Ш.

2. **зачіти ся** (де довго).

Закоченлий = задублий, закліклий.

Закоченъ = задубіти, заклікнути. — Руки заклікли від холоду.

Закрадьваться, закрасться = закрадати ся, прокрадати ся (куди), закрасти ся.

Закривати, закрійти = закрювати, закрііти, закрювати, закрятти.

Закрінна = 1. край, берег.

2. **крїга з берега** (при перших морозах).

Закракат = закрятти, закрюкати. — Закряче ворон, зашумує, тай полетить у землю чужую. н. д. — Закрюкали чорні кряки. К. Ш.

Закрапати, закрапывать = закрапати, накрапати; забрызкати, побрызкати. — Наступає чорна хмара, став дощ накрапати. н. п.

Закрасити, закрашивать = закрасити, замальовати, закрашу(сю)вати (С. Аф.), замальовувати.

Закрасить, ся = зачервоніти, ся. — Неба край зачервоніє. К. Ш.

Закрасоваться = закрусувати ся, записати ся, захоронити ся.

Закрестить = позначити хрестом, похрестити.

Закривина = д. Загібина і Загорючина.

Закривить, ся, закривлять, ся = загнутити, ся, скривити, ся, загинаїти, ся, скривляїти, ся; кривити ся (почать).

Закриводушничать = кривдити, не по правді робити (почать).

Закритиковати = осудити, огудити, охаяти.

Закричат = загукати, гукнути, закри-

чати, (розсередившись на кого) — загримати, гримнути, (з верещанням) — заверещати, (з плачем) — зарешетувати і т. д. д. **Кричатъ**. С. Аф. З. — Гукни на його, щоб ішов. — О, вже загукав на всю хату. — Хто не дасть себе загукати й затерти поміж юрбою, той справді чоловік. К. Х.

Закрой = 1. вирізка по краях дошки, щоб одна за другу добре заходила.

2. **крііння, крайня**.

3. **вікониця**.

Закройка = д. **Закрой** 2.

Закройня = швальня.

Закройтъ = закрііти, закрятти.

Закромъ = засік, (для кукурुзи) — кошниця. — Усім гаразд живить ся, як хліб у засіках ведець ся. н. пр.

Закропотати = д. **Забрюжати** і **Заворчат**.

Закругліть, закруглять, ся = обкругліти, закругліти, обкруглювати, закруглювати.

Закружить, ся = закрутити, завертити, ся.

Закрутенъ = віхор, вир, крутінъ.

Закрутити, ся, закручивать, ся = закрутити, завертити, завинутити, закручувати, завірчувати, завивати, ся. — Міні, дівко, та пришиють квітку, тебе ж, дівко, завертять в намітку. н. п. — **Закрутила вьюга** = вірвала ся завірюха, схопила ся хуртовина і т. д. д. **Вьюга**. — От схопилась хуртовина, закурила ся долина. В. Ш.

Закрутъ = завїна (С. Аф.), завїйна, завїйниця (С. З.), різачка. — Щоб тебе завїйна вхопила. С. Аф. — Щоб тебе різачка попорізала. н. пр.

Закручиниться = закруїти ся, затужити, засумувати. — Ой сів, залив, зажурив ся, що без долі вродив ся. н. п.

Закривати, ся, закрить, ся = 1. закривати, затуляти, зачиняти, (сьвіт) — заступати, застїняти, (двері, вікна) — зачиняти, (під заслінкою) — заслоняти, (цїльно або й замазати) — затушковувати, тушковати, (очі) — запліщувати, закрїти, затуліти, зачинїти, застити, заслонити, затушковати, запліщити, ся. — Здрастуйте! Не застуйте н. пр. — Чужий рот не зачинши. н. пр. — Закриюсь святою, затушкую ся так, щоб і цїлки не було. н. о. — Бреше та й дивить ся, хоч би очі запліщив. н. пр. — **Закрїлись уста, глаза** = скленїли ся уста, очі. — Ой рад би я, моя доню, прибути к тобі, склепли ся очі мої, ще й уста мої. н. п. —

- Закрїть кому уста** = зацінити, заціткати.
- 2. покривати, покрити.** — Він все про його знав, та покривав.
- Закрїтіє** = закриття, закривання.
- Закрїшка** = накриття, покрішка (С. З.). — Своя хата — покрішка. н. пр. — **Безь закрїшки** = явне, не криючись, не ховаючись.
- Закрїна** = закрїпка, (деревиним клинцем) — заплїшка. (С. Аф.)
- Закрїпїть, закрїпїть, ся** = закрїпїти, замоцувати, зміцїти, (заплїшкою) — заплїшити, закрїплїти, замоцїувувати, зміцїяти, заплїшувати, ся. (С. Аф.)
- Закрїпостїть** = закрїпостїти, повернутї в неволю, в кріпакї. — І панам на Україні люд закрїпостили. К. Ш.
- Закрїочивать, ся** = д. **Закорїочивать, ся.**
- Закрїочина** = д. **Загібина** і **Закорїочина.**
- Закрїкати** = закрїкати. — Кахнула утка — на морї чулка, збігли ся дїтки — не одної матки. (н. з. — давн церковний).
- Закрахтїть** = закректати. — Цибела перше закректала, а послї кашлять почала. Кот.
- Закувїркається** = перекидати ся, перевертати ся (почати або багато).
- Закудхатать** = закудкудахтати, закудкудакати. — Закудкудахтала як квочка. Кот.
- Закудрївїть** = закучерївїти.
- Закуковїть** = закувати. — То не сива зозуля закувала, то мати заплакала. н. д.
- Закулїкати, ся** = заціти, загуляти, закурити.
- Закулїсний** = залаштунковий.
- Закультївїть** = замкандїбати, замкитїльгати.
- Закупати, закушїть** = 1. закупати, скупувувати, скупляти, закупити, скупити. — Скупив все на армарку.
- 2. підкупати, підкушїти.** — Він забуть підкушїти свїдків, що всі за його.
- Закупатися** = 1. закупати ся. — Пішов купатися, та щось закунав ся довго.
- 2. докупати ся.** — Докунав ся, поли аж корчити стало.
- 3. д. Закупать.**
- Закупка** = закуп, закупка.
- Закупной** = закуплений.
- Закупоривать, закупорить, ся** = 1. затикати, затуляти, (коркою) — корковати, (чопом) — чопувати, заткнїти, ся, затуляти, ся, закорковати, зачопувати, ся.
- 2. затушкувати ся, сидїти невилазно**

дома. — Сидить дома, нікуди не виходить, як затушкував ся.

Закупорка = 1. затикання.

2. затичка.

Закупшїкъ, ца = скупшїк, закушень (С. Пар.), перекуп (С. З.), перекушка.

Закуривать, закурити, ся = 1. закурювати, накурювати, задимляти, закурити, ся і т. д. — Закурив всю хату. — Накурив цовну хату.

2. запалювати, закурювати, запалїти, закурити, ся. — Та викрешем огню, та запалим люльки, не жури ся н. п.

3. запивати, закурювати. — Закурив — вже тиждень що дня пияний.

Закурїкати = закурлюкати. — О, вже журавлі закурлюкали.

Закуролесить = заколобрїдити, запустувати.

Закурчавїть = закучерївїти.

Закусать = загрїзти.

Закусїть, закусувати = 1. вгрїзти, вгрїзати.

2. закусїти, заїсти, (трїшки, прїхашцем) — перехопити, (солоним чим) — посолонцювати, (при чарці) — причаркнїти; закусувати, заїдати, солонцювати, (перед вечерю) — підвечїркувати, (після вечерї) — повечїркувати. — Ми так і не сїдали, тїльки перехопили трохи. — Випили та посолонцювали добре. — І думка то була така, щоб підвечїркувать смачненько. Гул. Ар. — Холодцем та ковбасою закусили. Кот. — **Закусїть язїкъ** = прикусїти язїка. — А що прикусив язика.

Закуска = закуска, заїдка, перекуска, (перед сїданням) — поранок, (перед обїдом) — передобїдок, (перед вечерю) — підвечїрок. — Лихий передобїдок і добрий обїд понесе.

Закута = будка (собача).

Закутати, закутывать, ся = закутати, обкутати, затушкувати, ся, закутувати, кутати, тушкувати, ся. — Закутати ся свитою, затушкую ся, щоб і цілинки не було.

Закутїть = загуляти, закурити.

Закутъ = 1. закуток, закапелок (в хатї). — Той їх у хату уведе і у комору, й на горїще, і де в який закапелок, усюди усїм покаже. Кв.

2. хлїв, загорода (для худоби).

Закушати, закушивать = 1. заїсти, заїдати.

2. заніти, запивати.
Зала = зала, світлиця (укр.), с'яля (гал.).
Залавливати, заловіть, заловлять = ловити (почать).
Залавокъ = коник (довга скриня, замість лавки).
Залагать = д. **Закладывати**.
Заладить = 1. залагодити.
 2. провадити, торочити. (С. Ш.) — Скільки йому не каже, а він своє провадить.
Залаживати = залагожувати.
Залазити = залазити.
Залакировати = залакирувати, полощити.
Залакомити = принадити, приманити (ласоцями).
Залакомитися = 1. заласувати.
 2. об'їстися (ласоців).
Заламывати, заломати = заломлювати, заломити.
Заламывати, заломити = 1. загинати, загнуті.
 2. загинати, запровадити, загнуті, запровадити (про ціну). — Заправив, як за батька. н. п.
Заласити, залашивати = заплямити, поплямити, заплямувати (про довгі плями). — Заплямили одягу ягідми, а в плечиках мало ягід принесли. Чайч.
Залацивати, залощити = лощити, залощувати, залощити.
Залаять = загавкати, забрехати. — Собаки загавкали, забрехали. (Лев).
Залгати, ся = забрехати, ся.
Залегати, залечь = 1. лягати, залагати, залагти. — З раннього вечера заліг спати.
 2. залагати, засідати, захоувати ся, залагти, засісти, заховати ся. — Залігли в кущах, та й чатують. — Засідають два стрельчики, хочуть тебе вбити. н. п.
 3. завалювати, закладати, завалити, закласти, заложити. — Груди завалило, дихать тяжко. — Ніс заложило.
Заледєить = замєрзнути, покрижити; залякнути, залобити. — Змерз дуже, а руки аж залягли.
Залєжальи = лежальи, злежальи, завальщий. — Респродує завальщий крам.
Залєживаться, залєжаться = 1. залєжувати ся, вилєжувати ся, залєжати ся, вилєжати ся. — Вже обідня пора, а він і досі вилєжуєть ся
 2. залєжувати ся, злєжувати ся, вальяти ся, завальяти ся. — Діло завалилось в суді. — Одея злежалась, треба пошити.

Залежь = 1. заваль, завальще. — Усе нове розпродав, зостала ся сама заваль.
 2. переліг, обліг; голока. — Лани мої неорані, давні перелогі! Доки по вас блукати муть брати мої вбогі? К. Д. — Поле давно лежить облогом. — На тім боці на голоці череда пасеть ся. н. п.
Заленєтати = забелькотати. — Щось забелькотав, що й не розбереш.
Залєтати, залєтєть = 1. влітати, влетіти. — Ластівка влетіла в хату.
 2. залітати, залінути, залєтєти; завіювати ся, завіяти ся. — Кудись далеко він завієв ся.
Залєтний = 1. перелітний, мандрівний. (С. Пар.).
 2. голінний (С. З.), хвацький (С. Ш.), відважний. — Залєтняя голова = шибаї-голова, заїді-голова. — А Пархім теж парубок голінний хоч куди. Кв.
Залєть = 1. заліт, переліт.
 2. д. Залєтний 2.
Залєтєть = д. Залєтєть.
Залєчь = д. Залєгати.
Заливальний = заливний, поливальний.
Заливати, ся, залити, ся = заливати, ся, обливати, ся; понімати, затоплювати, залити, заляти, обліти, поняти, затопити, ся. — Залив (облив) штанги шивом. — На силу залили пожежу. — Вода повияла всю долину. — Вода затопила (залила) всі гороби. — Текла річка невеличка, таї пониязє морем. Гул. Ар. — Залив оливою дірку в казані. — Залити за гєлєтух = ушити ся, напїти ся, залити очі. (С. Аф.). — Заливється слєзами = заливати ся, обливати ся, умивати ся слєзами, гіркими плакати. — Ой виїду я на могилу, кругом подивлю ся, як згадаю про ту волю — слєзами залю ся. н. п. — Подиви ся, ще зіронька тільки змила ся, а ти, моя голубонько, слєзьми обила ся. н. п. — Заливється соловєєм = висьпівувати як соловєйко.
Заливка = заливання, обливання.
Заливноє = драглі (С. Аф. З.), холодєць (С. З.). — Ніжки з драглями варені на славу. Макар. — Холодцем та ковбасою закусила. Кот.
Заливной = 1. заливний. — Заливная труба = пожарна труба. — З. луг = лука (С. З.), пїма, затон. (С. З.).
 2. захолодений, застужений.
Заливъ = залів (С. Аф.), затока, заводь (С. Л.), заворот (Ман.), с'яга. (С. З. Л.). — Над дніпровою сагою стоїть явір над водою. К. Ш.

Залива́ть, зали́зувати = залива́ти, зали́зувати.

Заликова́ть = зрадіти.

Зали́ть = д. Залива́ть.

Залише́к = лишка.

Зали́шний = зайвий (С. Аф.), зали́шний (С. Аф. З).

Залови́ть, заловля́ть = д. Зала́вливать.

Залогово́й = заставни́й.

Залогода́тель, ница = заста́вник, ця. С. Пар. Жел.

Залогодержате́ль, ница = заста́вник, закла́дник, ця. С. Пар. Жел. — Тую заста́ву за отда́нем грошей пожичоних от заставника повинен вернути той, у кого єсть застава. Б. Н.

Залогъ = 1. заста́ва, застано́ва (С. Л.), закла́д. С. Жел. — Хто заста́ву свою у кого викупувати будеть. Ст. Л. — Каждая застава і долг позичений давности не мають. Ст. Л. — **Взять въ залогъ** = взяти у заста́ву. — Взив у заста́ву млин, то він не боїть ся за свої гроші. — **Отда́ть въ залогъ** = заста́вити, застанови́ти, відда́ти під заста́ву. — Сорочку викупив, а світу заставив. н. пр. — **Освободи́ть изъ подъ залога** = викупити заста́ву, викупити з заста́ви, с під заста́ви.

2. д. За́лежь 2.

Заложы́ть = д. Зака́лывать.

Заложникъ = д. Аманать.

Зало́й = зато́н (С. З.), пийма (С. З.), під містом, як от на пр. під Київом — оболо́пъ.

Заломать = д. Зала́мывать 1.

Заломать́ся = залиша́ти ся, зачва́нити ся.

Заломи́ть, заломля́ть = д. Зала́мывать.

Заломни́й = міцни́й (про горілку та інші напитки).

Залона́ть = лопати, тріскати, жерти (почать).

Залона́ться = тріскати ся, лопати ся, репати ся (почать).

Залосени́ться, залоси́ть = залиси́ти, залоси́ти ся, заблещати.

Залощи́ть = д. Зала́щивать.

Заль = стрі́л сумі́сний з кілько́х гарма́т або рушницъ. — **Дать заль** = ви́палити ра́зом.

Залуди́ть, залужи́вать = залуди́ти, побі́лити, залужи́вати, побіля́ти.

Залуна́ть, залуни́ть, залуни́вать, ся = залу́плювати, зади́рати, залу́нити, заде́рти.

Залуча́ть, залучи́ть = залуча́ти, зама́-

нювати, приманювати, прина́жувати, залучи́ти і т. д.

Залыга́ло = бреху́п.

Залыга́ться = забрі́хуватись.

Зальну́ть = забі́ти ся, заткну́ти ся. — Щось ринва забила ся, треба чимсь про-чистити.

Залъза́ть, залъзът = залъза́ти, залъзти.

Залъни́ться = заледаци́ти, заледачи́ти, залі́нувати ся (С. Аф.).

Залъни́ть, залъли́вать, залъля́ть, ся = залі́пити, залі́плювати, ся.

Залътовать = залі́тувати.

Залъчивать, залъчи́ть, ся = 1. заго́ювати, залі́чувати, заго́їти, зго́їти, залі́чити. С. Аф. — Рана загоїлась. — Не так хутко загоїть ся, як біда скоїть ся. н. пр. — Висохнуть всі слъози, згоять ся всі рани. Пч.

2. морі́ти, заморювати, заморі́ти (не вмілим гоїням). — Лікаръ заморив слабого.

Залюбезничать = ла́щити ся (до кого почать), з жінка́ми — зажениха́ти ся, зали́щати ся, умі́вгати ся (почать).

Залюби́ть = злюбі́ти, полюбі́ти, покоха́ти.

Залюбовать́ся = зади́вити ся, зами́лувати ся, залюбовати́, ся.

Залюбопытствовать = заці́кавитись.

Залюлюка́ть = залю́ляти, заколиха́ти, заколиса́ти.

Залыга́ть, ся = забрика́ти, ся.

Замазать, зама́зывать, ся = 1. зама́зати, (щі́лину) — зашпа́рувати, (в мурованій будівлі) — заму́рувати, ся; зама́зувати, ся і т. д.

2. зама́зати, ума́зати, ся, закаля́ти, ся, заму́рзати, ся, (салом або що) — за-сма́льцовати, ся, заля́озити, ся, (двогтем, смолою) — зашма́рувати, ся; зама́зувати, ся і т. д.

Замазка = замазка, (для дерев) — вар, (для скла і металів) — кіт.

Замакать = моча́ти, в(у)моча́ти (почать).

Замали́вать = замо́лювати, відпокуто́вати.

Замалоду́шничать, замалоду́шествовать = поні́кнути ду́хом, засумува́ти.

Замани́вать, замани́ть = заманювати, прина́жувати, замани́ти, прина́дити.

Замани́ха, рос. Nitraria Schoberi = золо-тұ́ха. С. Ап.

Заманка = 1. заманювання, прина́жування.

2. прина́да. — Чи ти міні принаду дала? н. п.

Заманчивість = знадлі́вість, зваблї́вість.

Заманчивий, во = знадній, знадлівий, зваблівий (С. Л.), прина́дний, маня́чий. — Печуть мене, ріжуть знадні твої очі. Р. Н. Стар.

Замарать, замарывать, ся = 1. закаля́ти, забрудніти, опоганити і д. **Замарать** 2. — Закаляв руки. — Забруднив одержу. 2. вичеркнути, вичеркувати, вимазати, вимазувати. — Що було написано, він геть усе вичеркнув.

3. обрехати, очорнити, обмовити, закаляти, обривувати, чорнити, обмовляти, каляти. — Обрехав мене перед начальством. — Він закаляв мою честь.

Замара́ха, замара́шка = замазу́ра (С. Аф. Л.), замурза, задріпа, задріпанка (С. З.), задрьоба, затьоба, захвйодаха (Чайч.), нехлю́д, нечупа́ра, невмива́ка, невтира́ка. (Задріпанка — жіноч. р., а всі останні спільного р.) — А ти задріпанка шинкарка, перекупко пая. К. Ш. — От замазура: сьогодні наділи сорочку, а подивіть ся яка, та й само, неначе три дні не мивалось. У, ти! невмива́ка — не втира́ка! Кр.

Замаривать, заморить = 1. морити, заморювати, заморити (голодом). 2. (про ванну) — гасити, (про одет) — розбавляти, (про хрін) — перебивати (щоб зменшити гострину сих речей). — Треба розбавити одет. — Треба перебити хрін, бо дуже пектиме.

Замарывать = д. **Замарать**.

Замаскирова́ть = заличкува́ти. С. Л.

Замасливать, замаслить, ся = 1. замаслювати, замаслити. С. Аф. 2. смальцюва́ти, ялбозити, засмальцюва́ти, заялбозити, ся. С. Аф. — Ні, вам сором буде в хаті з буреаком таким як я, що в смальцovanім халаті влізе в хату, мов свиня. Сніп

Заматерё́льый, заматорё́льый = застарі́лий, за́давневий; затверді́лий, зашка́рублі́й, заду́блій; запе́клий.

Заматерё́ть, заматорё́ть = заста́рїти, ся, затверді́ти, заду́біти, зашка́рубнути, зака́чу́біти, за́кля́кнати.

Заматы́вать, замотать, ся = 1. замо́тувати, змо́тувати, замотати, змотати, ся. — Змотай усі нитки на клубок. 2. замо́тувати, замотати, захита́ти, закива́ти. — Змотав головою.

3. замо́тувати ся, замотати ся, манта́чити, мотати, циндрити, гайчува́ти, переводити (почать). — Він так помотав ся, що все поцінували і продали. — Полав мантачити худобу, бо гроші вже давно проциндрив.

Замахать, замэхивать = замаха́ти, зама́хувати.

Замэхиваться, замэхнуться = заміря́ти ся, замірити ся, замэхувати ся, замэхну́ти ся. — Забір ся, та не вдарь, н. пр. — Забірив ся на мене. Кр.

Замахнуть = закину́ти.

Замэхъ = зама́х.

Замачивать, замочить, ся = 1. замочува́ти, замочити, ся, (одержу) — забрьохати, захлю́пати, ся, (росою) — заросі́ти ся. — Де ти, бурлак, волочив ся, забродив ся, заросив ся? н. п. 2. намочува́ти, намочити. — Треба намочити дїжку, бо розсохлась.

Замашка = 1. звичай, звичка, на́вичка. — Як звичай козацький пізнаєш, лучче годі погуляєш. н. д. — Погана у його звичка. 2. плóскія.

Замачивать, замостить = мостити, замощувати, засти́лати, замостити, засла́ти (улицю ка́мінем) — забуркува́ти. С. Ш.

Замая́ться = зану́дити ся, затоми́ти ся, заморити ся.

Замедле́ніе = забара, га́яння, га́йка (С. Аф.), га́янка, зага́йка. С. Л. — Щоб не було пам через тебе загайки. — Коли б не гайка, то може і встиг би на обід. С. Аф.

Замедливать, замедлять, замедлить, ся = га́яти, ся, барити, ся (С. Ш.), бавити, ся, зага́яти, ся, забарити, ся, забавити, ся, за́для́ти ся (С. Л.), дога́яти ся. (Эв.). — Та не бари мене, поповичу, бо в мене невяка не рідная, буде на мене сварити ся, як я буду барити си. н. п. — Пішла б сама — бою ся, далекая доріженька — забарю ся н. п. — Пусти мене, моя мати, я не забарю ся, тільки хлопців подочу, та й назад верну ся. н. п. — Ой, матусю, та не гай мене, в далеку доріженьку виряжай мене. н. п. — Де ти, в Бога, загаялась, моя небого? К. Ш. — Як почав мене бавить, то я і не поспів до дому. — Я не буду бавитись: зараз прийду. С. Ш.

Замелька́ть = замигті́ти, замиготі́ти.

Замельть = обмі́літи.

Замереть, замирать = заме́рти, обме́рти, заміра́ти, обміра́ти, умлі́ти, умліва́ти. — Вітер віє, завиває, серце з жалю замирає (умліває). н. п.

Замерещіться = замріяти ся, верзти ся, приверзти ся, привиджувати ся (почать), зароїти ся. — Почало йому верзти ся.

Замерзати, замерзнути = замерзати, замерзнути, (про воду, злегка) — шерхнути, зашерхнути, (про грязь) — кацубнути, закацубнути, (про вікна) — забуртити. — Недавно почались морози, а вже вода зашерхла. — Земля закацубла. Ман. — Звісно вікно забуртило, нічого й не видко. п. к.

Замерзати = 1. забридити, загідити, загідувати.
2. запоганити, запаскудити. (С. Аф.).

Замерлий = обмерлий.

Замертво = як мертвий. — Упав, як мертвий.

Замертвілий = помертвілий, обмерлий.

Замертвіти = помертвіти, обмерти, (від холоду) — задубіти.

Заместі, заместь, заметати = замести, замітати, загребти, загоріти, загрибати, загоргати. — Замети сьміття. — А на дворі завірюха крутить, стріху розриває, снігом хату замітає. В. Ш. — **Заметати жаръ въ печи** = загрибати, загоргати жар.

Заметати, заметывати = 1. закидати. — Закидали яму. — Почали закидати невід.
2. зашити, зашивати. — **Заметати на живую нитку** = зашити або як, на швидку рѹку.

Заметаться = 1. д. **Заметать**.
2. закидати ся; заметушити ся. (С. Л.). — Слабий закидав ся на ліжку і почав тяжко стогнати. — Хазійка заметушила ся, побачивши гостей.

Заметъ = 1. закидування, закидання.
2. залізна штѣба з прогоничем або з пробѣм (для запирання вікон або дверей).
3. невід, в різних місцях зоветь ся теж — занамѣт, ворѣта (велика сітка впоперек річки, куди заганяють рибу).
4. кучугура (снігу), замет, загрѣба. (Ман.). — Цілу ніч крутило, понавертало такі замети, що й з хати не вийти.
5. баркан, паркан, діловання. (Д Заборъ).
6. хвартух (у екипажів).

Заметывати = д. **Заметать**.

Заметъ = заметь, завія, віхало, метелиця (невелика). — Підняв ся вігер, почалась метелиця.

Заметати, ся = замарити, загадати ся. (С. Л.).

Замігати = заміготіти, замігтіти; заморгати, моргнути.

Заміна́ти, ся, заміять, ся = 1. місити, замішувати, замісити, ся (на пр. глину, тісто).

2. затоптувати, затоптати, ся. — Коні затоптали чоловіка.

3. замінати, затирати, замійти, замувати, затерти. — Замняв річ. — Затер діло. — Тільки через княгиню якомь замували — затерли діло. Кр.

3. запинати ся, запнати ся, запкинути ся. — На першому слові запнув ся. — Інший і на екзамені і не запкиньєт ся. Кр.

5. опи́нати ся, опірати ся, норовіти ся, опір стати (С. З.), заморовіти ся. — Не хоче йти — опинаєт ся. — Кінь норовіт ся.

Замі́нка = 1. замішування, замінання і т. д.

2. заміс. — Глини стає на один заміс.

3. норов. — Кінь з норовом.

Замірати = д. **Замереть**.

Замірво́лити = потурати (почать).

Заміре́нє = замірєння (С. Аф.), примірок (Л. В.), згода (С. З.).

Заміри́ти, заміра́ть, ся = замірити, заміряти, ся. — Ой чи добре Хмельницький учинив, що з Ляхами у Білій церкві замірились? п. д.

Замкнѹти, ся, замыка́ть, ся = замкнѹти, запѣрти, замикати, заперати, ся. — **Онъ живѣть замкнуто** = він живе одлюдно.

Замко́вий, замко́вий = замко́вий, замко́вий. — Замко́ва пружина. — Замко́вий вал. — Замко́ва церква. (Д. **Замокъ і Замокъ**).

Замлѣ́ти = замлѣти, умлѣвати (почать); замніти. (С. Аф.).

Замогі́льний = 1. замогільний. — Он де мляпичить замогільний стовп (що за могилою).

2. тогосвітній, тогосвітний; помертвий.

Замозгну́ть = 1. загнити, зтрухлявіти.

2. змарніти, зачохнути.

Замока́ти, замокну́ть = замокати, замокнути, набухати, набухнути, набухавіти.

Замо́къ = замо́к, здр. замо́чок, поб. замчище, (вислий) — колодка.

Замо́къ = замо́к. — Стрѣбѣт възду́шнє замки = химери ганяти, у хмарах літати, дѹмкою багатіти.

Замолаживати, ся, замолодіть, ся = 1. засоло́жувати, підсоло́жувати, засолодіти, підсолодіти (пиво, квас то-що), гра́ти, шумува́ти, мусува́ти (д. Бродіть З).

2. хма́рити ся, хма́ри́ти. — На не́бѣ замола́живаєть = не́бо хма́рить ся. — Ой хма́рить ся, туманить ся, сгав дощ накрапати. н. п.

Замолачивати, замолотіть = 1. МОЛОТИ́ТИ (почать).

2. замоло́чувати, замоло́тити. — Молотив три дні, та замолотив усього тільки карбованця.

Гамолвити = замо́вити, попросіти за ко́го.

Замолка́ти, замолкнуть = замовка́ти, умовка́ти, замовкнати, умовкнати (С. Ш.), ущу́хнути (С. Ш.), за́нишкнати. — За́нишкніть, уха наставляйте і слухайте, що я скажу. Кот.

Замолодіть, ся = д. **Замолаживати, ся.**

Замолотіть = д. **Замолачивати.**

Замоло́ть = замоло́тини, замоло́чене.

Замоло́ть = замоло́ти.

Замолча́ть = замовча́ти, замовкнати, за́нишкнати, прини́шкнати.

Замора́живати, заморо́зити, ся = заморо́жувати, заморо́зити, ся.

Замора́ть = замора́гати, замору́жити, залу́пати, закліпати.

Заморе́ньшъ = заморе́ний, охля́лий (від нестачі харчів).

Замори́ть = 1. д. **Замари́вати.**

2. замори́ти, вто́мити.

Заморо́зити = д. **Замора́живати.**

За́морозъ, частіше мн. за́морозки, за́морозы = за́морозок, прі́морозок, за́морозки (С. З.), прі́морозки.

Заморосіть = за́їжкити, замря́чити, їмжити (почать). — На дворі щось почало їмжити.

Заморо́чить = заморо́чити, па́мороки за́біти, ба́ки за́біти, з пантелику за́біти.

Заморе́кій = заморе́ський, (про людей, що живуть за морем) — замора́не. (С. Аф.).

Заморы́шъ = 1. д. **Заморе́ньшъ.**

2. ви́брудок, ви́порток.

Замостіть, ся = д. **Замашивати, ся.**

Замота́ть = д. **Заматывати.**

Замоты́га = моты́га, моты́га, марно́тра́вець (С. З.), тринькало (С. Ш.). — Такий моты́га, що скоро мабу́ть і худобу проциндри́ть.

Замохна́ть = поволоха́тити.

Замочіть, ся = д. **Замачивати.**

Замочный = замко́вий. — **Замочная скважина** = дірка в замку́.

Замоше́нничать = моше́нничати, шахраюва́ти (почать); замоше́нничати, замашрува́ти, замашти́рити.

Замудри́ть, заму́дретвовать = заму́друвати.

Замужество, заму́жество, заму́жье = за́міжжя́. С. Аф.

Замужня = за́міжня́. С. Аф.

Замура́вить, замура́вливать = політи́ти, полива́ти (посуду). — **Замура́вленный** = полива́ний. С. З. — Іди, іди, дощику, зварю тобі борщику в поливанні горщику. н. пр.

Замурлы́кать, заму́рны́кать = 1. заму́рмота́ти (С. Аф.), заму́ркота́ти, заму́ркотіти (С. Аф.), заму́ркати. — Кицька заму́ркотала.

2. заму́гикати, захарама́ркати. — А він щось заму́гикав, та й пішов. — Та по молодечі буде́ш Богови молитись, а не по чернечі харама́ркать. К. Ш.

Замурча́ть = зага́рчати, зага́ркати. — Пес сей мурий, він на Енея зага́рчав. Кот.

Замусливать, замусли́ть, ся, замусо́лить, ся = засли́нювати, засли́нити, ся. — **Замусленный** = засли́нений.

Замусорити, ся = зава́лити, закі́дати (всьяким гру́зом).

Замути́ть, ся = 1. заму́тити, зака́ламу́тити, ся, ско́лотити. — Та налетіли гуся в далекого краю, та заму́тили (ско́лотили) воду в чистому Дунаю. н. п.

2. за́ну́діти. — За́ну́дило коло серця, за́кололо в боці. К. Ш.

3. заму́тити, бу́чу за́біти, ко́лоту на́робити.

Замути́ть = заму́тити ся, зака́ламу́тити ся.

Замучивати, заму́чить, ся = заму́чувати (С. Аф.), заму́чити, ся, замордува́ти, ся, за́катува́ти (С. Аф.). — На смерть за́катували чоловіка. — Прийшли ксьонзи і розлили широке море сліз і крови, а сиріт іменем Христовим замордували — розпляли. К. Ш.

Замучи́ть, ся = заборо́шніти, уборо́шніти, ся. (С. Ш.).

Замча́ть = замча́ти, за́везті́ (далеко).

Замша = за́мша (шкура оленя або лося, то-ненько вичипена). С. Я́сел. Пар.

Замшари́ть, ся = ско́шлатити, зако́шлатити, по́кошлатити, ско́шлатіти і т. д. — Щось сукно зако́шлатіло.

Замшеникь = замѣшник (що виробляє замшу). С. Жел. Пар.

Замшениый = замшовий.

Замшіть, ся = 1. законопáтити, зашпаглювати, забити мóхом.

2. д. **Замші́рить, ся.**

Замывáть, замы́ть, ся = замивáти, обмивáти, замíти, обмíти, ся.

Замы́згать = 1. зашмигáти, зашвáндяти, засновигáти, забíгати, заметушити ся.

2. заносíти, засмальцювати, заялóзити (одежу). — **Замы́зганный** = засмальцюваний.

Замы́кать = д. **Замкнóть.**

Замы́ливать, замы́лить, ся = замíлювати, замíлити, ся.

Замыселъ = замисл., замíр (С. Л.), за́гад, замáх (С. З.), намíр, думка. — **Загад** діло справує. н. пр. — Пропали всі його замíри.

Замыслить, замышля́ть, ся = замíслити, задумáти, замíрити ся, нава́жити ся, замишлáти, задумувати, ся, думати-гадáти, замíряти ся, нава́жувати ся. — Тільки Бог святий знає, що Хмельницький думає-гадає. н. д.

Замысловáтый, то = метикувáтий, узлувáтий (С. Ш.), вигáдливий, стíпний, здáтний на вигадки, мýдрий, хíтрий; гóстрий; хíтро, мýдро, узлувáто; гóстро. — Німець узлуватий. К. Ш. — Хоч мале, та узлувале. н. пр.

Замытáрить = 1. д. **Замошéнничать.**

2. мотáти, переводити, цíндрити, мантáчити, гáйнувати (почать).

Замытáрничать = д. **Замошéнничать.**

Замы́ть = д. **Замывáть.**

Замычáть = замúкати, замугíкати, (про бугаїв) — забутíти, (дуже) — заревтíти. — Чогось там корова замукала — Бугай бутить. Ман.

Замы́чка = 1. замикáння.

2. засувка, за́щипка. С. Аф. — Проєснув паличку та й одкинув за́щипку і одер двері.

3. клáпка, хлипóк, хлипéць, хлипавка (в смокові).

Замышля́ть = д. **Замыслить.**

Замы́ливать, замы́лить, ся = затирáти або записувати крейдóю.

Замѣна, замѣнь = замíна, замíн. — **Въ замѣнь** = в замíну, замíсьць, намíсьць. — Я став замíсьць його.

Замѣнить, замѣнять, ся = замíнити, замíняти, ся; заступíти, заступáти.

Замѣить, замѣшивать, ся = замíсити, (про тісто) — учинíти, вчинíти, замíсювати, ся, учинáти. — На чужий коровай очей не поривай, а свій учиний. н. пр. — З помийниці воду брала, гречаники учиняла. н. п.

Замѣска = замíшування, замíс.

Замѣтитъ, замѣщать = замíстити, замíщáти; заступíти, заступáти.

Замѣсь = 1. д. **Замѣска.**

2. замíс. — Як стало на росчину, стане й на замíс. н. пр.

3. за́парка (борошно, запарене окропом, для собак).

Замѣта = замíта, знак, призна́ка, при́мíта, примі́тка, прикмéта. С. З. — Це ви примі́тки в книжечку записуєте? Кр.

Замѣтить, замѣчать = 1. замíтити, помíтити, позначíти, прикмíтити, назначíти, замíчáти, помíчáти, значíти, прикмíчáти, назначáти. — Позначив усі дубки, що має рубати — **Замѣтить на биркѣ** = накарбувати, закарбувати.

2. завва́жити, постерегтí, спостерегтí, набáчити, наглядíнути, наглядíти, помíтити, добáчити, признáчити, завважáти, постерегáти, наглядáти, помíчáти, добачáти і т. д. — Вони постерігши зраду, одступили. С. З. — Аби тільки спостеріг в неї хоч яку небудь прихильність. — Й вже давно добачаю, що тут щось не добре. С. Л. — Багатого, чубатого люди поважають, а зо мною зустрінуть ся — мов не добачають. К. Ш. — Старі люди помíчали: нехай, кажуть, люблять ся молодята. М. В. — Такі маленькі, що їх не призначиш. Чайч. — Ходив по лісу, та й наглядів яму. н. к.

3. заува́жити, визначити, виказати, вимовити, зав(у)важáти, визначáти, виказувати, вимовлáти. — Почав виказувати, чого не слід робити. — Вимовляв за всі непорядки.

Замѣтливость = ува́жність, ува́жливість, уня́тливість. С. Ш.

Замѣтливый = ува́жний, ува́жливий, уня́тливий. С. Ш.

Замѣтный, но = знáчий, видний, при́мíтний, прикмéтний, помíтний, знáти, знáть, видно, прикмíтно, знáчно, в замíту. — Хапнув, аж пальці знáть. С. Л. — Видно, що ти тут був. С. Л. — Мíні се не в замíту. — О так самому собі не в замíту він дйшов до... Кр.

Замѣчаніе = 1. замíта, ува́га (С. Л. Ш.). 2. вимóва, докíр.

Зам'ячательность = 1. д. **Зам'ячливість**.

2. значність, ва́жність.

Зам'ячательний, но = 1. д. **Зам'ячливий**.

2. значний, знаменитий, знакомитий, ва́жний, ва́ртий ува́ги, знаменито, ва́рто ува́ги, ці́каво. — Глянь на герб сей знаменитий (3 стародав. вірші). — Цікаво, що багато де-які тварі заздальді чують бурю.

Зам'ячатъ = д. **Зам'ятити**.

Зам'ячательство = 1. д. **Безпорядокъ**.

2. замішання (С. З.), замятні (С. Л.), сума́ття (С. Л.), сумятні́.

Зам'яшати, зам'яшувати = 1. змішати, змішувати.

2. заплутати, вплутати, заплутувати, вплутувати. — Його заплутали в се діло.

Зам'яшувати, ся = 1. д. **Зам'ясеити, ся**.

2. д. **Зам'яшати**.

3. вилутувати ся, втручати ся, встрявати. — Не встрявай в чуже діло. н. пр. — В ті іх справи не мають втручати си. С. З.

4. збивати ся. — Він збив ся з пантелику.

Зам'яшкати, зам'яшківати, ся = забарити, ся, загаяти, ся, забавити, ся, барити, ся, забаряти, ся, гаяти, ся, загаювати, ся, забавляти, ся. — Ой як добре буде, то я й забарю ся, а як худо буде, то й назад верну ся. н. п. — Чи ти, доле, в лісі забарилась, чи ти, доле, в полі опізнилась. н. п. — Час до дому, час — забарили пас н. п. (Пр. д. ще під сл. **Зам'ядливати**).

Зам'ящати = д. **Зам'ястити**.

Зам'ященіє = заміщення.

Зам'якнутъ = м'якшати, м'якшати (почати).

Зам'ятъ = д. **Зам'ять**.

Зам'ять, ся = д. **Заминати, ся**.

Зам'яювати = замякати, замякати. — Книжка замякала.

Занав'ясеити, занав'яшувати = завісити, завішувати, залпнути, залясти, залпнати. С. Аф. — Занш вікно хусткою. С. Аф.

Занав'яска, занав'ясь = завіса, запон, запона, опона. — Завіса спускаєть ся до самого долу. К. Х.

Занапрасно = дарма, дурно, даремне, надаремно, марно. — Причепив ся гарма — дарма, задивив ся, що я гарна. н. п. — Як батька покинеш, сам марно загинеш. н. п. — Побив дарма. С. Аф.

Зананувати, заносити = занозувати, затаскувати, засмальцьовувати, залялозувати, заносити, затаскати, засмальцьовувати, залялозити (одежу).

Заневолю = по нево́лі.

Занегодовати = заремствувати.

Занемогати, занемочь, ся = занедужувати, занедужати, заслабнути, захорувати. (Д. **Заболіть**.)

Занести, занесть, ся, заносити, ся = 1. занести, заносити. — По дорозі заніс. — Ой пішов милий за ліс, чорні брови заніс. н. п.

2. замірити ся, підняти руку, заміряти ся, піднімати руку. — Він замірив ся (підшив руку) і трохи не вдарив його.

3. засипати, замести, закидати, засипати, замітати, закидати. — Стежки всі замело снігом. — Не їдь, козаченьку, низом, — закидава доріженька хмизом. н. п.

Занизати, занизувати = занизати, занизувати.

Занімання = позичання.

Занімабельний, но = займаючий, заманистий, цікавий. — Книжка мабуть була не дуже займаюча. Фр. — Цікава річ.

Занімати, заняти = 1. позичати, визичати, позичити, визичити, брати, взяти в позику, на бір. — Не позичай у сусіда розуму. н. пр. — Іди до вбогого сорочки позичати, а до багатого ніколи. н. пр.

2. переймати, переіяти. — Він цю звичку переняв од панів.

3. займати, осягати, залягати, осідати, посідати, заняти, осягати, поняти, залягати, осісти, (порожнє місце в якій посудині) — запорожнювати, запорожнити. — Вода поняла всю долину. — Зайняв Гуня займанщину. К. Д. — Осягати під левади вольні займанщину. К. Д. — Татарський берег Славутиці осіло козацтво. К. Бр. — Не залягати мого місця — я там ляжу. Чайч. — Сиві кабани усе поле залягли. (н. з. — туман).

4. звертати увагу, цікавити.

5. розважати, забавляти, бавити, розважити, забавити. — Подивайте доріженьку, щоб не курила ся, розважайте дівчиноньку, щоб не журила ся. н. п. — Забав дитину. — **Занімаєть духъ** = дух захоплює.

Заниматься, занятися = 1. займати ся, заняти ся, працювати над чим, (вівчарством) — вівчарювати, гайдарювати, (писарством) — писарювати, (ремесством) — ремесникувати, (рибальством) — рибалячити, (римарством) — римарювати, (скотарством) — скотарювати, (торгами) — крамарювати, купцювати, (штвом)

- швачкувати, (шаповальством) — шаповалити, (шевством) — шевцювати, (учительством) — учителювати і т. д. — Вам добре: не займаєтесь хліборобством, то й нема ніякої перепони. Кр. — **Занимається єз любовью** = кохати ся. — В дорозу не вдавай ся, а в хазійстві кохай ся. н. пр. — Хто в цах кохаєт ся, сам їм рівняєт ся. н. пр.
- 2. займати ся, загорати ся, запалати ся, заняти ся, загоріти ся, запаліти ся.** (Д. під сл. **Загоратися**). — **Заря занимається** = сьвітає, на сьвіт благословляєт ся, сіріє. — Мов стало розсвітати, мов почало на сьвіт благословляєт ся. Грєб.
- Заново** = наново. — **Заново отдѣлывать** = новіти, поновляти.
- Занѳтица, Saranitium** = во́лос (С. Аф. З. Л.), занѳтиця (С. Жєл.). — Волос видивати. С. З.
- Занѳза** = 1. скáлка (С. Л.), скáбка (С. З.), заскáба (С. З.), скѳпка (С. Л.), заскáлка, дѳрево, шпѳчка. — Загнав дѳрево, — треба виняти скабку.
- 2. жаль, біль, жаль сѳрця, бѳлість** (сердечна).
- Занѳзити ся** = скáлити, заскаліти (С. Л.), заскáбити, ся (С. Аф. З.), заскєпѳти (С. Л.), загнати дѳрево, шпѳчку. — Ноги собі скалить, а чоботи на кия носить. н. пр.
- Занѳзветый** = суперѳчливий і д. **Задѳрливый**.
- Занѳзка**, рос. *Festuca L.* = вѳвсѳк, *Festuca elatior L.* = мѳглиця, *F. ovina L.* = топконѳг. С. Ан.
- Занѳсѳити** = д. **Занѳсти**.
- Занѳсѳити ся** = пишати ся, гордѳти, чвѳнити ся, бундѳчити ся, шиндѳчити ся.
- Занѳсний** = занѳсений. — **Занѳсная болѳзнь** = пѳмешть, повѳтря.
- Занѳсчивость** = пѳхѳ, чвань. — Злидѳи без пѳхи не живут. н. пр. — Хоч денєжка в карманѳ, та на сто рублѳв чванѳ. н. пр.
- Занѳсчивый** = 1. пишаний, пѳхѳтий, чванливий, чванькуватий, чванько, шиндѳчний, шиндѳчливий.
- 2. д. Задѳрливый**.
- Занѳсѳи** = 1. анат. *Mola uterina s. carnea* = вѳбродок, вѳпорток, мѳтошиний клубѳк.
- 2. завѳрюха, метѳлиця** (Д. **Вьѳга**).
- 3. замѳт.** — У сяке село буває в замѳтѳ. н. пр.
- Занѳчевати** = занѳчувати, пѳднѳчувати, перенѳчувати.
- Занѳкати** = занѳкати, занѳкати, занѳкати. — Та не пукай, бо не поїдеш. н. пр.
- Занѳвѳати, занѳвѳити** = занѳвати, замлѳвѳати, занѳити, замлѳити.
- Занѳвѳити** = пуринѳти, пѳрнѳти (почати).
- Занѳвѳити ся** = рознѳжити ся, розманѳжити ся.
- Занѳвѳити** = занѳити; затѳрпнути. — Болю не чую ніякого, не мов усе тѳло затѳрпало. Фр.
- Занѳвѳити** = 1. позичання, пѳзичка. — Позичання грошеѳ.
- 2. перейманья.**
- 3. заѳмка, заѳманка, опанѳвання.**
- 4. дѳло, робѳта, пѳранья, пѳранка.** — У його багато дѳла. — Киємо, куме, всяке дѳло, випемо, куме, та ѳ в понедѳлок. — **Занѳвѳити мастєрствѳм** = майстрування, **3. торгѳвлею** = крамарювання і т. д.
- Занѳвѳити, занѳвѳити** = 1. позичений. — Позиченим волом не наробиш ся. н. пр. — **Занѳвѳити** = позичене, пѳзичка, винувѳте, винне. — Щѳ винне — вѳдати повинно. н. пр.
- 2. занѳвѳити, за дѳлом, за робѳтою.**
- Занѳвѳити, ся** = д. **Занѳмати, ся**.
- Занѳблачити** = захмарити.
- Занѳблачный** = надхмарний, понадхмарний, позахмарний. — Нехай в раю, в свѳтѳм надхмарнѳм тѳм краю я пристановище знайду. Пч. — Щѳ попроходила всѳ цензорскѳ мѳтарства, як понадхмарного, так і хмарного царства. К. Д. Жѳ.
- Занѳбывати, занѳбывати** = звѳкати, привѳкати, привѳичаюватисѳ, звѳкнути, привѳкнути, привѳичѳйтисѳ. — Оѳ хоч не привѳкла, та треба привѳкати. н. н. — Привѳчаюсь до недѳлі, що один на сьвѳтѳ, як бѳляна в чистѳм полѳ, остануєт тужити. Ос.
- Занѳбывлый** = звѳклий. С. Л.
- Занѳдно** = д. **Засѳдно**.
- Занѳрати** = 1. заѳрати.
- 2. загукати, зарєнетувати, загаласувати.**
- Занѳрѳи** = обнѳжок.
- Занѳстривати, занѳстрѳти, занѳстрѳити** = заѳстрювати, заѳстрѳити.
- Занѳстроєк** = шпѳль, наконѳчний (заѳстрєний кѳнець).
- Занѳхати** = заѳхати, заѳхати, заѳхати.
- Занѳхѳити, занѳхѳивати, ся** = 1. заѳхѳити, пѳд'ѳхѳити, пѳдбѳити, заѳхѳувати, пѳд'ѳхѳувати, ся, пѳдбѳвати (до чѳго).
- 2. заполювати ся.**
- Занѳчно** = за ѳчѳ, пѳза ѳчѳ (С. Л.), пѳза-

- вічно, взо́чі. (С. Л.). — Хотіла, щоб її позавічно сватали. н. к. — Лаять за очі. С. Аф.
- Забу́чий** = забу́чий, заві́чний, поза-ві́чний.
- Запа́дати, запа́сть** = 1. запа́дати, зава́люватися, запа́сти, завали́ти ся. — Шукай за скринєю, — може туди завалило ся. 2. за́сідати, заляга́ти, хова́ти ся, при-та́ювати ся, за́сісти, заляга́ти, схова́ти ся, захова́ти ся, прита́їти ся. — Части-на козаків засіла в лісі, і зразу кинулась несподівано на Турків. — **Запа́ць запа́ль** = за́єць прита́ївся.
3. за́ходити, сі́дати, ляга́ти, хова́ти ся (про сьвітла небесні) — за́йти, сі́сти, ляга́ти, схова́ти ся, захова́ти ся. — Сонце починає за́ходити, сі́дати. — Лягло сонце за горою. К. Ш. — **Доро́га запа́ла сьво́гомь** = доро́га за́єпанна (заки́дана, за́бита) сні́гом. — **Дя́ло запа́ло** = пропа́ло дїло. — **Запа́ла е́му ко мнѣ доро́га** = вже ж йому́ до мене не ходи́ти, вже йому́ заросла́ сте́жка до мене. — **И слухъ запа́ль** = і чу́тки не ма́є. — **Во́да запа́ла** = во́да збува́є.
- **Онъ крѣпко запа́ль** = охля́в, змар-ні́в, занепа́в він дуже. — **Гдѣ ты запа́ль?** = де ти пропа́дав?
- Запа́дної** = ча́товий (той, що на за́сидах, на ча́тах).
- Запа́дний** = за́хідний. — За́хідний віте́р.
- Запа́дня** = па́стка (С. З.), лабе́ти (С. З.), ха́пка, само́тріска, запа́дня (С. Аф. З. Л.), ступи́ця, (на вовків) — вовкі́вня (С. Аф.). — Не шастай ся, як миша по па́стці. н. пр. — Пиймав ся в лабе́ти. н. пр.
- Запа́дь** = за́хід. (С. З. Л.). — За́хід сонця. С. З. — Як піде́ш на за́хід сонця. — Віте́р з за́ходу.
- Запа́здывать, запа́здать** = за́пізнювати ся (С. Аф.), пі́знити ся (С. Л.), опі́знити ся, спі́знити ся, ба́рити ся (С. Л.), за́пізнити ся (С. Аф.), опі́знити ся, спі́знити ся, за́гати ся, забари́ти ся. — Де ж ти, до́ню, забари́ла ся, що з вече-ра за́пізнела ся? н. п. — Я мо́лода спі́знела ся — ли́ха до́ля зу́стріла ся. н. п.
- Запа́ивать, запа́ить** = залива́ти (ростоп-леним металом), за́лютовувати, зали́ти, за́лютова́ти. (С. Аф.).
- Запа́ивать, запо́ить** = напо́ювати, обпо́ювати, роспо́ювати, напо́їти і т. д. — Обпо́їв коня. — Роспо́їв мого чоловіка.
- Запа́йка** = за́лютова́ння. (Запа́йкою зветь ся теж — місце за́лютоване і сама річ, що вживаєть ся для за́лютова́ння).
- Запа́костить, запа́кощивать, ся** = за́пас-ку́дити, за́поганити, забрудни́ти, за-паску́жувати, за́поганювати, забрудня́ти, ся.
- Запа́кощеніє** = за́паску́жування.
- Запа́лываніє** = за́лізання, за́лазі́ння. (Чайч.).
- Запа́лывать, запо́лзать, запо́лзти, запо́лзть** = за́лізати, за́лазити, за́лізти, ула́зити, ула́зити.
- Запа́лывать, запа́лить** = за́палювати, підпа́лювати, запа́лити, підпа́лити.
- Запа́ль** = 1. за́пал (у гармати місце, де кладе́ть ся поро́х). 2. за́пал, охва́т, підпа́л (у коня, д. **За-жо́га** 2).
- Запа́лывать, запо́лоть** = за́полювати, за-по́лоти (почина́ть по́лоти).
- Запа́льчивость** = за́пал, о́пал. — Він се з'опа́лу так зроби́в.
- Запа́льчивый, во** = па́лкий (С. З.), за-па́льний, па́льбний, за́взятий (С. Л.), па́лко, в за́палом, з о́палом.
- Запа́лить** = д. **Запа́ливать**.
- Запа́мятовать, запа́мятывать** = забу́ти, за́пам'ята́ти, забува́ти, ся. — Не знав, та́й забув ся. н. пр.
- Запа́нъ** = хва́ртух.
- Запа́ривать, запа́рить** = за́па́рювати, за-па́рити.
- Запа́рывать, запо́роть, ся** = 1. розпо́рю-вати, поро́ти, ся (поча́ть). 2. за́бивати, за́сікати, за́бити, за́сікти, за́катува́ти (С. Аф.).
- Запа́сать, ся, запа́сти, ся** = за́пасати, припа́сати, на́пасати, наста́чати, запа́сти, ся, приза́пасити́сь, наста́чити, ся, (про оде́жу) — на́справля́ти. — На вас не на́пасеш ся. — Приза́пасилась, щоб бу-ло на до́вго. Чайч. — **Хіба на вас наста́чи ся?**
- Запа́сливый** = за́пасистий, за́пасний. (С. Аф.).
- Запасна́я** = ко́мірка, хі́жка, хі́жка. (С. З.).
- Запасно́ї** = за́пасний, припа́сний, по-кладни́й.
- Запа́сти, ся** = д. **Запасать, ся**.
- Запа́сть** = д. **Запа́дять**.
- Запа́сь** = за́пас, припа́с, покла́д. — За-пас біди не чи́плять. н. пр. — **Въ запась** = про за́пас. — Прийшов Спас, держи рукави́ці про за́пас. н. пр.
- Запа́хиваніє** = ора́ння, о́ранка, за́брю-вання.

Запахівать, запахать, ся = заборювати, заорати, ся; заволочувати, заскоробувати. (Д. Заборанівать).

Запахівать, запахнуть, ся = 1. загоріати, загорнути, ся, зашпінати, зашпінати, ся. (С. Аф.). — Чого ти розкрив ся? загорни свитку. — Загорнуть полу. С. Аф. — Запнути поли. С. Аф.

2. загортати, загірбати, замітати, загорнути, загірбти, замісти, ся. — Загортати пшеницю. С. Аф. — Замети смітти під припічок.

Запахнуть = запахнути, запахти. С. Аф.

Запахъ = запах (С. Аф.), дух (С. Л.), пах, пахощі. (С. З.) — **Издавать запахъ** = пахнути, пахтїти (С. З.), пашіти.

Запачкать, запачкивать, ся = закаляти, покаляти, забрудити, вмазати, умастити, замазати, замурзати, ся, (валючи) уваляти, вкачати, поваляти, (салом, жиром) — залязати, засмальцювати, (калом) — запаскудити, запоганити, загідити, (рідкою грязею) — задріпати, ся, забробохати, ся, закалюжити, ся, захвоїдати, ся, (вапною) — увапніти, ся, (хлібом) — похлібіти, (поміями) — запомийнити; каляти, закалювати, ся і т. д. — Хто в болото лізе, той ся покаляє. н. пр. — Мельник у млині хоч рукава умастити. н. пр. — Похлібив ніж, як різав хліб. — Де се ти так задріпала ся?

Запачканный = закаляний, покаляний, замазаний, залязаний, засмальцюваний, запаскужений, задріпаний і т. д.

Запашка = 1. оранка (власне початок оранки; також — земля, призначена під оранку). — Почалась вже оранка. — Сей рік менше землі пішло під оранку.

2. заборювання, волочіння.

Запашникъ = борона.

Запашной = опілистий. С. З. — Світа ополонста.

Запашть = д. Запівать.

Запашканка = запіканка; варена, варенуха.

Запашать, ся = запікати, ся.

Запереть, запіра́ть, ся = 1. заперти, замкнути, зачинити, ся, запірати, замкнати, зачиняти, ся, (на зацінку) — заціпнути, заціпати. — Запер двері. — Зачинив ся в хаті.

2. заперти ся, затяти ся, відперти ся, заперіти ся, запірати ся, відпірати

ся. — Затяв ся, що не він, та й годі. — Він заперивсь, каже: не брав грошей. С. Л.

Заперхати = запірхати.

Запестрїть = заперестрїти (С. Л.), заперестрїти.

Запестрїть = зарябіти, заперестрїти, ся. — Вигін заперестрїв ся від худоби, котру гнали на пашу. Фр.

Запечалїться = зажури́ти ся, засмути́ти ся, засумувати, загужити. С. З. Л. — Зажурилась Україна, що нігде ся діти, вигопала орда кіньми маленькі діти. н. п. — Ой сів, зашив, зажурив ся, що без долі вродив ся. н. п. — Добре було жити, доки не писали хлопців у некрути, а як списали та понарували, як голуби в парці, засмутилась Україна, як сонечко в хмарці. н. п.

Запечатать = запечатати.

Запечатлївать, ся, запечатлїть, ся = вражати, давати ся, дати ся в знакї, врїзувати, врїзати ся в голову, в пам'ять, запам'ятати. — Слова його врїзались мні в голову і з думки не йдуть.

Запечекъ = запічок, закапелок. С. Аф.

Запечь, ся = запекти, ся, (про губи, від спеки) — засмагнути, посмагнути. — **Запекшієся губи** = смажні, пересмажлі уста. — Ой дай, дівко, води пити, смажні уста окропши. н. п. — Пересмаглими устами припадаю до каменю О. Мор.

Запівать, запіть = запівати, запіти; заливати, в горілку вкидати ся. — Після тії гарані так погано в роті, але запив наливкою, то й нічого. — Він щось здорово став в горілку вкидаги ся. — Він знову запив.

Запиво́ха = п'яниця, п'яка, оп'яка, п'яню́га.

Запілювать, запілїть, ся = запілювати, надпілювати, запілїти, надпілїти, ся.

Запілика́ть = зацігикати, (про пташенят) — зацьвірїнькати, зацьвірїньчати, запискотїти, записцати. — О, знову він на своїй скрищі зацігикав.

Запілка = запілювання, надпілювання.

Запіна́ть, запіть, запнуть = перечепаїти, підчепаїти, перечепаїти, підчепаїти. — Перечепаї його, той упав.

Запіна́ться, запінься, запнуться = 1. зачепаїти ся, зачепаїти ся, зачепаїти ся. — Зачепив ся за пень, та й сгояв цілий день. н. пр. — Зачепив ся за поріг, та й упав.

2. зачиняти ся, заціпати ся (в речях).

Запінка = запіна. — **Вреть без запінки** = бреше і не оглядаєть ся.

Запіра́ть, ся = д. Запереть.

Запірка = за́сувка (що засуваєть ся), за́щіпка (що захищаєть ся).

Запировать, ся = загуляти, ся, забенкетувати, ся (почать бенкетувати і довго бенкетувати).

Записать, записывать, ся = записати, вписати, дописати, ся, записувати, вписувати, дописувати ся. — Він записав собі в книжку. — Сей ґрунт за ним записано. — Він записав ся в купці. — Допитав ся до того, аж голова болить.

Записка = 1. записування, вписування.
2. записка. С. Аф.

3. писулька (С. Л.), цидулька, картка (С. Л.). — **Записки** = записи, записки, збірник; днівник, денник.

Записной = 1. записний. — Записна книжка.
2. звисний, явний; завзятий.

Записчикъ, чица, записыватель, ница = записувач, ка. — Часом і записувач не розбере як слід слова, от і помилка.

Запись = запис. С. З. — До запису руки намі підписали. С. З. — Которий то запис посадаю. Л. В. — **Мировой записъ** = мирова́. — Підписали мирову. — **Запродажная з.** = запродажна. — **Рядная з.** = віновий запис. — Той запис віновий до книг записати. Ст. Л. — **Раздѣльная з.** дільчий лист. — На часті поділили і на то листи дільчий росписали. Ст. Л.

Запись = д. Запльв'ять.

Запахать, запахивать, ся = запахати, захнѹти, засѹнути, вбѹгати, запахати, ся, вишхати, ся, засувати, ся. С. Аф. З. Л.

Запищать = запищати, запискотѹти.

Заплавить, заплавлять = залити, заливати (оливом або що).

Заплавъ = заплавень, заг'атка.

Заплакать = заплакати, (голосно) — заголосѹти, затужити, (гѹрко) — заридѹти, (дуже сильно) — заквилити, (комічно) — зарюм'ятати, зарюмсати.

Заплата = 1. запла́та, віддѹка. — Оце тобі, Грицю, така запла́та — з чотирьох дощок темная хата. н. п.
2. ла́та, ла́тка. — На свѹтѹ стѹльки лат, як на сеаї хат. н. пр. — Коли б ти, сестро, так робила, тоб у таких латах не ходила. н. п. — Свита у його — латка на латці.

Заплатать = залата́ти, полатати, налата́ти, прилата́ти, накіну́ти ла́тку, (багато чи багатьох) — облата́ти, позалатувати, пооблатувати. — Ні пришити, ані прилатати. н. пр. — Треба залата́ти дѹрку.

Заплатить, заплачивать = 1. д. **Заплата́ть.**
2. запла́тити, запла́чувати, (недоїмки) — оплатити ся, (більше як слід) — проплатити ся, переплатити.

Заплата́ка = д. **Заплата́** 2.

Заплата́никъ, ца = обідранець, ка, голодр'анець, голодрабець, обшар'анець, ка. (Д. Голѹшь).

Заплата́ване = лата́ння, залатування.

Заплаче́ние = 1. запла́та, платіж, відда́ча (довгу).
2. лата́ння, залатування.

Заплачивать = д. **Заплатить.**

Запльв'ять, запльвывать = запльв'яти, запльвувати.

Заплеска́ть, заплескивать, ся = 1. заплеска́ти, заплескувати. — Заплескав у долоні.
2. заплю́скати, захлю́пати, ся, захлю́постати, захлю́потати, ся, (одежу) — задріпати, забрьохати, затіпати, ся, захльоб'ятати, ся; заплю́скувати, захлю́пувати, ся і т. д. — Хвиля почала захлю́пувати човен. — Лини захлю́потали у горшку. н. к. — Ко́ні в воді захлю́постали. н. о.

Заплески = плю́скання (хви́ль об берег).

Заплестъ, заплетать, ся = заплести́, заплі́тати, ся. — **Заплетать ного́ю** = зачіпля́ти ся.

Заплестъся = 1. д. **Заплестъ.**
2. зав'язати ся, замандрува́ти, забресті́, забити ся. — Десь зав'язав си, що вже давно і чулки про його не має.

Заплѹтка = 1. заплі́тання.

2. кісничі, ви́плітка. (Под.). — Забазала гиря кісничків. н. пр.

Заплѹтникъ = д. **Заплѹтка** 2.

Заплѹчний = той, що за плечима. — **Заплѹчний ма́стеръ** = кат, поб. — Катю́га.

Запльва, рос. *Solanum Dulcamara* L. = во́вчі ягоди, гли́стник, гли́стѹк, надти́нник, паслі́н, пасльо́н. С. Ап.

Запльота = 1. плі́т, поро́н.
2. грѹбля́.

Запльов'ять = зашахрува́ти, моше́ничати, шахрува́ти, шати́рити (почать).

Запльов'яться = зашахрува́ти ся, намоска́лити ся, розшахрува́ти ся, розмоше́ничати ся. — Намоска́лив ся так, що є під живого п'яти ріже. н. пр.

Запльв'ять, запль'ять = 1. заплива́ти, заплив'іти, заплив'істи, заплину́ти. — За-

плив далеко, що й не видно.
 2. забивати ся, затягувати ся, замулювати ся, забити ся, затулюти ся. — Ставок замулює ся, крипича забала ся — треба чистити. — **Запливають черніла** = чорніло розходить ся. — **Запльвають жіромъ** = запливати салом, гладшати.
Заплѣнитъ = заплонити (С. Л.), в плонъ, в неволю, у бран забрати. — Чи їх порубаво, чи у бран забрано? н. д.
Заплѣнѣвѣлый, заплѣнѣлый = цѣвѣлий, плѣснявий.
Заплѣнѣвѣть, заплѣнѣть = зацѣвѣсти (С. Аф.), заплѣснявити, поснідити. — Цѣвѣлю зацѣвила. К. Ш.
Заплѣшивѣть = заплѣсити, плѣсити (почать).
Заплюснѣе, анат. Tarsus = п'ятка.
Заплясать, заплѣсывать, ся = затанцювати, затаньчити, затанцювувати, ся. — (Починати або багато танцювати, заробляти танцюванним).
Занникъ, рос. Phlomis Herba Venti l. i P. pungens Wild = залізнякъ, козацький залізнякъ, перекотиполе. С. Ап.
Занутъ, ся = д. **Занинать, ся**.
Заповѣдать, заповѣдовать, заповѣдывать = наказати, загадати, звеліти, наказувати, загадувати (С. Аф.), веліти.
Заповѣдной = заказаний, заборонений. — **Заповѣдной лѣсъ** = заказник, заказний, цѣлнний лѣс.
Заповѣдь = заповідь (С. Аф.), наказ, приказання. — Православні християне, послухайте приказання, що нам пан Бог приказує, діла намі заказує. н. п.
Заподлинно = справді, справжки, насправжки, напевне, запевне.
Заподозреть = підозрити, зазобрити (С. Л.). — Підозрили вони, що він краде, тай давай доглядати. н. о. — **Заподозрѣнный** = підозрений, зазобрений (С. Л.).
Заподрядить, заподряжать = підрядити, домовити, підряжати, домовляти.
Заподчивать = обгодувати, запоштувати, (напитками) — зачастувати, начастувати, напоїти.
Запоецъ = п'яка, п'яниця.
Заподальный = п'зній, спізнїлий, запізнїлий.
Заподать = д. **Запаздывать**.
Запой = запій.
Запоить = 1. упоїти, начастувати, напоїти.

2. опоїти. — Опоїв коня.
Заполаскивать, заплоскать = запліскувати, замивати, заплоскати, замити.
Заползать = д. **Запазывать**.
Заползать = лазити (почать). — Дитина вже почала лазити.
Заполонить = д. **Заплѣнитъ**.
Запѣнить = 1. забути. — Не знав, та й забув. н. пр.
 2. запам'ятати. — **Запѣнилъ хорошо** = добре мнї в тямки вбило ся. Кр.
Запонка = шпѣнька. С. З. Л. Пав.
Запонъ = хвартух.
Запонъ = д. **Заплавъ**.
Запонасть = застукати. — В шилку його застукали.
Запорашивать, запорашить = запорашувати, запорашити. — Не дивись високо, бо запорашить око. н. пр.
Запорка = д. **Запирка**.
Запорежець = запорѣць, низовець, сїчовикъ.
Запорежный = запорѣський.
Запорежье = запорѣжжя.
Запороть, ся = д. **Запаривать, ся**.
Запортокъ = д. **Болтень 2** і **Дохлѣць**.
Запорхать = запурхати.
Запоръ = 1. засув. — **На запорѣ, подъ запоромъ** = на замку, під замком, на засуві. — Двері на засуві. — Багато у його добра на видноці і під замками.
 2. закрѣп, (у коней) — чѣмер.
Запостѣть, ся = запостити, ся, заіспікувати.
Запостничать = запостувати.
Запотѣть = спітнїти.
Започивать, ся, започить = засипати, ся, заспати ся, заснути, спочивати, спочити.
Запошивать, запошить = зашивати, зашити.
Заправило = верховод, верховода, орударь.
Заправить, заправлять, заправлять = 1. заправити, вправити, заправляти, вправляти. — Звихнув погу, але йому зараз же вправили. — Заправ щабель у драбину. С. Аф.
 2. орудувати, верховодити, передвести. — З того часу, як почав сей старшина орудувати... — Він уже давно у нас верховодить.
 3. (про сграву, на пр. салом) — затѣрти, затовкти, (сметаною) — забіліти, (засмажкою) — засмажити.

Запраздничать, ся, запраздновать, ся = запраздникувати, запразднувати, за-святкувати, ся. (Почать або довго святкувати). С. Л.

Запрашивать, запросить = 1. прáвити, заправляти, запра́вити, загілювати, за-гилити, закерувати. — Править таку ціну, що ні пристуну. — Заправив, як за батька. н. пр. — Закерував таку ціну, що ну. — Загилив цілого карбованця.

2. закликати, запро́шувати, закли́кати, запроси́ти. — На могорич закликає, та пе, та гуляє. К. Ш. — Запросив до себе гостей.

3. залітувати, запитати.

Запретительный = заборонний.

Запретить, запрещать = заборонити, за-казати, боронити, забороняти, за́каза-вати. — Рученьки звязала, гулять зака-зала. н. п. — Хоч позволив Хан на пісках новим кошем, та наказав Запорожцям церкву будувати. н. п. — Сидіти арештантам при вікні заборонено. Фр. — Хіба ж я тобі бо-рошо? С. Аф.

Запретный = за́казаний, за́казний, за-боронений. — Позичаючому грошей на ігру заказану вільно не оддати. Б. Н. — От там же той Дон Хоз, як рідне чадо Єви, знаходив ласощі на заказному дереві. К. Д. Ж.

Запретъ = заборона, за́каз (С. Ж.), за-прет. — От він і положив на їх запер, що не будуть вже пакості людям робити. н. к.

Запречь, ся = запрягти, ся. — Запріг до плуга волів.

Запрещать, запрещеніе = д. Запретить, Запретъ.

Запрещенный = д. Запретный.

Запримѣта = прикмета, призна́ка, знак.

Запримѣтить = д. Зами́тить.

Запримѣтливый = д. Зами́тливый.

Запродавать = запродавати.

Запрокидывать, запрокинуть, ся = від-хилити, захилити (назад), закидати, од-кидати, відхилити ся, захилити, ся, закинути, ся, одкинути, ся.

Запронаститься = пронасти, подіти ся, занаясти ся, заподіти ся. — В чер-ниціх занаястило ся добро. К. Ш.

Запросить = д. Запрашивать.

Запросто = просто, попросту.

Запросъ = 1. за́права. С. Л. — Запросъ въ карма́нъ не лѣзеть, н. пр = запра-ва лиха не чинить, н. пр.

2. запитання. — Не знаю, що йому й казати на таке запитання.

Запротивиться = пручати ся, змагати ся, опирати ся, опивати ся (почати). — Стали його вести, почав він опивати ся.

Запруда = 1. за́гачування.

2. грéбля, гáтка. — Тиха вода грéблю рве. н. пр.

Запрудить, запружать, запруживать = за́гачити, за́гамувати (С. Л.), за́гачу-вати. — Ніхто не переплав, усі каменем лигли по дну, аж річку загачили. н. о. — Та вона Турка не звоює, тільки роздратує, тільки нами козаками Дунай загамує. н. п.

Запруженіе = за́гачування.

Запрыгать, запрыгивать = заплігати, заскакати, застрибати, заплігувати.

Запрыскать, запрыскивать = забрызба-ти, забрызкувати.

Запрѣвать, запрѣть = за́прівати, за́пріти.

Запрягать, ся = запрягати, ся, упряга-ти, ся. (С. Ш.).

Запрядать = д. Запрыгать.

Запрядать, запрядывать, запрясть = 1. за́пряда́ти, за́прясти. (Починаати при-сти і заробляти).

2. впряда́ти, впря́сти.

Запряжка = запрягання.

Запрясть = д. Запрядать.

Запрятать, запрятывать, ся = заховати, сховати, заховувати, ся, ховати, ся. — Спасибі в кишені не заховавш. н. пр. — А я молода догадала ся, та в колочий те-рен тай сховала ся. н. п. — Вона його по-бояла ся, у комірку заховала ся. н. п. — Заховаю змію люту коло свого серця, щоб вороги не бачили, як дихо сміється. К. Ш. — Нема пітьми, ні схованки такої, щоб заховавсь ледачий з своїм ділом. К. П. — Запрятать в тюрму́ = засадити, по-садити, запротобрити, занакувати в тюрму́.

Запугать, запугивать, ся = залякати, настрацати, вжахнути, лякати, стра-щати, жажати, ся, ляку, жаху, страху завдати, завдавати, (криком) — загри-мати, затюкати. — Не лякай, бо не зля-каюсь. — Загримав дитину. Кр.

Запуганный = заляканий, поло́ханий, ляканий, тороплений. — Вид якийсь за-ляканий. Фр. — Обернув залякани очі на... Фр. — Полоханий заєць і пелька боить ся. н. пр. — Що ти дивись ся, мов торошений?

Запугивание = ляківня (С. Л.), жахан-ня, пострах. — Не вірте жадним ляхів-ським пострахам. К. З. о Ю. Р.

Запудривать, запудрить = за́порощува-ти, за́поросити (пудрою).

Запужать, ся = д. Запугать, ся.

Запузатѣть = д. Забереме́нѣть.

Запускать, запустить = 1. гнати, погнати. — Погнав коней навзаводи.

2. закладати, засобувати, закласти, засунути.

3. забивати, забити. — Забив гвіздок у стіну.

4. занехаювати, недбати, залишати, занехаяти, занедбати, залишити (про болість) — задавнювати, задвнати. — Нехай, та нехай, та й зовсім занехаеш. н. пр.

5. спусткати, спустити (про вязанку).

6. заважувати, заважити.

Запускь, у виразі: Бігати въ запуски = бігати на випередки, наввипередки, на взаводи. — Побіжим на випередки. — С парубками літати на взаводи — ото були його забавки. К. Д. С

Запустільий = спустілий, глухий, пустий. — **Запустільий дoмъ** = пуста. — Хата стоїть пустою.

Запустить = спустити, відлюдити.

Запустіє = пуста. — Як жінка померла, то й хата його пустою оддає. С. Д.

Запутать, запутывать, ся = 1. заплутати, заплутувати, ся. — Заплутав нитки.

2. зашнурувати, ушнурувати, зашнуровувати, ся і т. д. — Навантажили стільки, що ледве зашнурували. — Ушнурували віз мотузами. Чайч.

3. у(в)плутати, у(в)плутувати, ся. — Уплутав ся в їх діло.

Запушать, запушить, ся = 1. покривати, покрити щухом.

2. зашёрхнути, примёрхнути, інешь взяти ся. — Вода в ставу тільки що примёрхла.

2. застебнювати, застебнувати, обшивати, обшити (край одержі).

Запущать = д. Запускать.

Запущёніє = занедбанія, занехаяння.

Запуживать, запужить = забивати, забити клієтух, клінтух. С. З. — Погано забив клієтух, від того погано й стріляє рушниця.

Запылать = запалати. (дуже сильно) — запалахкотіти.

Запыливать, запылить, ся = запылювати, пылом припадати, запорощувати, запылити, ся, запоросити, ся, пылом, порохом припасти. — Та вже ж мое біле личенько запылило ся. н. п. — Уже ж мое біле постільєнка пыломом припаде. н. п. — Чи ти, милый, прилав пылом, чи метельцею? н. п. — Копі в їх потомлєні, одержі й то роки позапылювані. К. Ч. Р.

Запылить = запалити ся, розпалити ся, скипити. — Розпалив ся так, що ледве його вгамували. — Я тільки сказав, а він як скипить..

Запытитъ, запытывать = замордувати, закатувати (допитуючись чого). С. Аф. — Чоловіка на смерть замордували, допитуючись грошей.

Запыхаться = засапати ся, задихати ся, захакати ся, захекати ся. — Біг, аж засапав ся. — Прибіг Меркурій засапав ся, в три ряди піг з нього котив. Кот. — Захакав ся бігли так, що й слова не вимовить. Чайч. — Захекав ся, наче віл в борозні. н. пр. — „Цуду!“ сказав Рябкові тут Явтух; „цуду!“ задихавшись, мов з його перао дух. Гул. Ар.

Запыхтеть = засопити, забухтїти. — Коли чую, щось засопіло. — Забухтїла машина. Чайч.

Запыть трава, рос. *Phlomis tuberosa* L. = медовик, медовник, печуй-вітер, сїняча бабка. С. Ап.

Запывала, запывала, запывальщикъ = засьпівач.

Запывать, запить = засьпівувати, запівати, засьпівати, запіти; затягати, затїти. — Мав вилуштити чорт, та півні засьпівали, уродив ся чоловік. н. пр. — Ой піду я до гаю, засьпівано що знаю. м. п. — Вийди, Іванку, засьпівай нам веснянку. н. п. — Засьпівав би, — був голосок, та позички з'їли. К. Ш. — Як засьпівав, то аж плакати смачно. н. пр. — Ой рано, рано вутри зашлі. н. п. — А лу, другої затягай! — Нехай він засьпівує, а я буду підтягати. — **Другоє запить** = іншої сьпівав, засьпівав. — Тепер уже він іншої сьпівав, як побачив, що не так.

Запывъ = засьпів.

Запынивать, запинить, ся = запынювати, запынити, ся, зашумувати (С. Аф.), шумом укрїти ся. (Чайч.). — Запынилось сиве море. К. Ш. — Зашумувала горілка.

Запытовать = запыстити, розпыстити.

Запытъ = д. Запывать.

Запытьє = 1. алат. *Carpus* — 1. плєсно (частина руки між локтем і долонею).

2. д. **Браслєтъ**.

3. чохла, мн. чохли. — Рукава в сорочці ще добрі, та тільки чохла повнєстрьопувалєсь.

Запятая = кома, ковіка. — Не мивайте ані титли, ніже тії коми, все розберіть, та й спитайте тоді себе: що ми? К. Ш.

Запятить = задіок (у екнажів). — Він закрив хвартух і скочив на задок.

Запятнать, запятывать, ся = 1. запыля-

- міти (С. З.), попліміти, закаліти, пляміти, ся.
2. заклеїніти, затаврувати, клейніти, таврувати, ся. — Він свої вінци заклеїв.
3. сплямувати, очорніти, обмовити, закаляти честь, сплямовувати, чорніти, обмовляти, каляти честь. — Оце ж її збещено, сплямовано К. Б.
- Зайітокъ** = задок (у обува), каблук, (спідня частина) — закаблук. — Задки у чобіт покривили ся. — Закаблукам лиха дам (танцюючи), достанеть ся й передам, н. п.
- Запичивать, запичити** = запихати, засувати, запхнути, засунути.
- Запичиваться** = задкувати. — Кінь задкує.
- Заработать, ся, заработать, ся** = 1. заробити, запрацювати, надбати, придбати, загаланити, (тяжко) — загорювати, (прижою) — запрясти, (колядуванням) — заколядувати, наколядувати, (бабуванням) — забібити, набібити і т. д., варобляти, запрацьовувати, заталанювати, запрядати і т. д. — Літом і мале заробить, н. пр. — Бурлак робить, заробляє, аж піт очі заливав, н. п. — Що ти заробляєш, то все пропиваєш, що ти загорюєш, то все прогайнуєш, а що загаланиш, музики наймаєш, н. п. — Запряла пучками та надбала ручками, н. пр. — Наколядували повну торбу.
2. заробити ся, наробити ся, запрацювати ся, заробляти ся, запрацьовувати ся. — Запрацював ся, що й про вечерю забув. — **Заработанный** = зароблений, запрацьований.
- Заработка** = заробіток, зарібок, надбавок. — Сей рік був добрий заробіток. — Щож маєш робити, коли зарібку не має. — Тамъ хорошая заработка = там добрі заробітки, там заробітошно. Хар. Чайч. — **Ищущій заработка, идущій на заработку** = заробітчанин.
- Зароботный** = заробітний, зарібний.
- Заработывать, ся** = д. **Заработать, ся.**
- Заравнивать, заравнять, ся** = рівняти, вирівнювати, зарівняти, вирівняти, ся. — Загадує, щоб шляхи рівняли, К. Х.
- Зарадоваться** = зрадіти.
- Заражать, ся, заразить, ся** = заражати, заражувати, ся; заразити, ся, (коростю) — коростявити, (паршами) — паршивити. — **Заразиться барствомъ** = попаніти, попаньчити ся.
- Зараза** = зараза, повітря, пошесть. — Їжели би в монастирі повітря пошло,
- можна віддалити ся з монастиря. В. Н. — Та не тільки од халери, од усякої пошестьі мужиків мре більше, ніж панів. Про холеру.
- Заразительность** = заразлівість.
- Заразительный** = заразливий, чіпкий. — Обкладки — се чіпка хвороба, та не тільки до дітей, а й старі мруть.
- Заразъ** = різом, враз, від разу, зразу. — Разом поробили все діло.
- Заранивать, заранить, ся** = губити, загубляти, закидати, заковувати, випускати, загубити, закінути, закотити, випустити, ся. — Куди воно закинулось? — Мабуть десь загубилось або закотилось.
- Зарано, заранѣ** = загода, завчасу, загодину, задалегідь. (Пр. д. **Заблаговременно**).
- Заранпортоваться** = забрехати ся.
- Зарастать, зарости** = 1. заростати, зарості. — Садок заріє буряном.
2. загоюватись, затягуватись, заживати, заробіти ся, затягти ся, зажити. — Рана загоїлась. — Рана загоїть ся, але слово — ніколи, н. пр.
- Зардѣлый** = почервонілий.
- Зардѣть, ся** = почервоніти, зачервоніти, ся (С. Л.), зашарити ся (С. Л.), заняти ся, (від сорому) — раків спекті. — Яблука трохи зачервоніли. — Почервонів, аж зашарив ся.
- Зарѣво** = проміття (Харьк. Зап. Чайченко), Луна (С. З.). — Базарь горить, а на море луна йде, пан отаман козачевьків до дому веде, н. п. — То під існе небо луна забігає, а димом по полю клубками качає, н. п. (Обидві пісні, з котрих взято це слово, з морських походів чорноморських козаків, див. про це історичне оповідання М. Уманця „Антін Головатий“ в Правді за 1891 р.).
- Заревѣть** = 1. заревті, ревноіти. — Ревнули воли у новім ярмі, н. п.
2. зарюмати, зарюмсати, заревті, зарепегувати.
- Зарекаться, заречься** = зарікати ся, заректі ся. — Ти землю їв — зарікавсь, Помис.
- Заренпортоваться** = д. **Заранпортоваться.**
- Заржавина** = іржа, ржа, С. Л.
- Заржавѣлый** = іржавий.
- Заржавѣть** = заржавіти, заіржавіти. — Та вже шаблі заржавіли, мушкети без курків н. п.
- Заржать** = заіржати.
- Зари** = 1. жадання, жадоба, жага.
2. заіпал, завзяття.
- Зариться** = 1. ласитись, квапцтись, зіхати, зазіхати, пасти очі. — Ласить ся,

як кіт на сало. н. пр. — Не квап ся проти невода-рибу ловити. н. пр. — Своє з'їв та й на моє зїхаєш. — На чуже не зазіхай... н. пр. — І все ті очі заздрісні на сирові насє. Стар. Байки.

2. розпаляти ся:

Заркії = д. Завідливий і Задорливий.

Зарніца = блискавиця, лискавиця, мигушка. — Що мигають блискавиці, стогнуть сови віщовниці. н. п.

Зарний = збранный:

Зоровнять = д. Зарівнивать.

Зародить, зарождають, ся = зародити, ся; законити, ся; зачати, ся; закліюнути ся, зарожувати, ся; зароджувати ся (С. Аф.), законяти ся, зачиняти ся, закліювати ся, (про рослини ще) — кильчити ся, завязувати ся, розпукувати ся, пускати кильця, парістки. — Як його Господь законив, так і вродило ся. Хар. Чайч. — Законяєт ся дитина. Полт. Чайч. — Чи то давне яке лихо прокинулось в хаті? Чи вчорашне, задалене, знов заворушилось, чи ще тільки закліюнулось? К. Ш. — Виноград кильчить ся. — Верба розпукуєт ся.

Зародь = 1. д. Зародышъ.

2. стіг, скірда, скірта (сіна або хліба).

Зародышъ = зародок, зачаток, закон, заживок, (в рослинах) — кильця, очко (С. Пар.), завязок, пупынок. — Там його й закону нема. Полт. Чайч. — Хоч це й рудяк, але заживок є. Київ. Кр. — Жито вже в кильцях. — Яйце є зародышемъ = зароджене, зарожене яйце. С. Аф.

Зарожаться, зарождають, ся = д. Зародить, ся. — Зарожденный = зароджений. С. Аф.

Зарік = зарік, зарікання (Лев.), обрік. — Обрік даю більш цього не робити. Полт. Чайч.

Заронить = д. Заранивать.

Заронтать = заремствувати, нарікати (почать).

Зарослина = буряний, чагарі, чагарник, кущі. — А він вхопив, тай подав ся в чагарі. н. п. — Тоді Ляхи догадливі бували, усі по кущах, по лісах повтікали. н. д. — Сховав ся десь у бурянах.

Заростать = д. Зарастать. — Заросній = зарослий, (бурянами) — бурянуватий. — Степок бурянуватий.

Зартачиваться, зартачиться = ушпирати ся, баскалічити ся, наровити ся, упертися ся, зноворити ся, забаскалічити ся (Греб.), затяти ся.

Зарубать, зарубить = 1. рубати (почать). — Почали ліс рубати.

2. зарублювати (С. Аф.), підрублювати, зарубити, підрубити. — Повідрублювала собі сорочки. Чайч.

3. закарбувати, зарубати, (зазначити карбом).

Зарубежный = заграничний, закордоний.

Зарубина, зарубна = зарубка (С. Аф.), карб (С. З.).

Зарубивать = д. Зарубать.

Зарубъ = сажалка, сажавка (С. З.), рибник. (С. Пар.),

Заругать, ся = залаяти, ся, почати лаяти ся.

Зарукавье = д. Брасеть.

Заруминиться = 1. зачервонити, ся. — Облува зачервонили ся. Чайч.

2. підпекти ся, запекти ся (про тісто).

Зарушать = завалювати, засипати, обвалювати, розвалювати, руйнувати.

Зарывать, зарыть, ся = заривати, закопувати, закидати, заріпати, загорати, зарити, ся, законати, ся і т. д. — Закопати падло в землю. — Закидай хоч ємїттям оці ямки. — Кури позаріпали усе, що походило. — Позагортай картоплю. Чайч.

Зарыгать = блювати (почать).

Зарыдять = заридати, заголосити.

Зарыкать = заревти, загарчати.

Зарыскать = забігати, загасати, зайняти, заснувати, ганяти, гасати (почать).

Зарыскаться = забігати ся, загасати ся, заметушити ся.

Зарыть = д. Зарывать.

Зарычатъ = загарчати, загарікати. — Я тільки підійшов, а воно як загарчить.

Зарызать, зарызывать, ся = зарізати, зарізувати, ся. — Хоч заріж, то не хоче.

Зарызиться = 1. запустувати, жирувати, вижірувати, жартувати (почать).

2. розжирувати ся, розжартувати ся, розпустувати ся. — Розжартувались так, що й не спинили.

Зарызка = зарубка (С. Аф.), карб (С. З.).

Зарызь = заріз. — Там Татари полон ділять. на заріз людей ведуть. н. п.

Зарызывать = д. Зарызать.

Зарычный = зарічний, заберезний, тогобічний, тогобіцький (С. Ш.), про людей — зарічанин, ка (С. Аф.), зарічанський, тогобічанин, тогобічанка (С. Ш.). — На вечерниці приходили і зарічани. — Були у нас і зарічанські хлопці.

Зарычье = заріччя. С. Аф.

Зарюмить = зарюмати, зарюмсати.

Зарябіть, зорябіть = зорябіти. С. Аф.

Заря́ = 1. зоря, світання, досвіток.

Утренняя заря́ = рання, ранішня, світова зоря, зірниця. — Чому не ляжеш, не спочинеш. зірниця сходить, подивись! К. Ш. (Д. під с. Аврора). — **Вечерняя заря́** = вечірня, вечірова зоря. (Д. під с. Венера). — **На заря́** = у досвіта. — У досвіта встав и — темно ще на дворі, де не де по хатах ясне свігло снє. К. Д. — **Ни світъ, ни заря́** = рано в ранці, дуже рано. — **Заря́** займається = д. **Занима́ється** 2.

2. рос *Levisticum officinale Koch Syn. Ligusticum Levisticum L.* = любісток, любіста, С. Ан.

Зарядіть, зарядя́ть = 1. набіти, набивати. — Самопали набивайте, гострих шабель добувайте. п. Мазепи. — **Заряже́ный** = набітий. — З набітим огнистим оружжю. Кочубей. С. З. — Утікали два жиди колись за гряницю, надібали на степу набиту рушницю. Руд.

2. **учаща́ти** (С. Ш.), **унади́тись** (С. Ш.), **занади́тись**. — Занадив ся ходити, трохи не що дня. — Унадив ся, як свини в моркву. н. пр.

Заря́дь = набой, набій. С. З. Л. — У ладівниці ні однісінького набою. п. п.

Заряжа́ніє = набивання.

Заряжа́ть = д. **Заряди́ть** 1.

Заса́да = засіди, засідка, засідки; чата, залога. (Перші про дію і місце, де засідають, останні два іноді про дію і місце, а найбільше — про ту частину війська, котра засідає.) — Пішли ми з ним на засіди на вовків. — Ходили на вовка в засідку. Кр. — Чатує вже на нього з якоїсь укритої, а певної засідки. Фр. — Коли зустрічають козаків — теж ідуть на чати. п. о. — Гей їхали козаки з залогі. н. п. — І коло Умана часто чати отправуючи. Л. С. — А тую землю чатами завювали. Л. С. — **Быть въ заса́дѣ** = засіда́ти, чатува́ти. С. З. — **Окóнчить заса́ду** = перечатувати. — Ой не літай утко, засідають два стрельчики, хочуть тебе вбити. н. п. — Чатує на мене. С. З.

Засади́ть, заса́живать = 1. засадити, посадити, розсадити, засажувати, розсажувати, позасажувати, порозсажувати. — Засадив усі грядки опірками. — Розсажив розсаду. — Усю лєваду вербами позасажував. Чайч. — Порозсажував скрізь верби. 2. **забіти, забивати**. — Забив палю. — Позабивай оці кілочки. Чайч.

3. **засади́ти, посади́ти, заса́жувати, сажа́ти**. — Засадив його за роботу.

Заса́дний = чатовий.

Заса́дь = завалка, гуля, гуля.

Заса́живать = д. **Засади́ти**.

Заса́ливать, заса́лить, ся = засалювати, засмальцьовувати, заялюювати, засалити, ся і т. д.

Заса́ливать, засо́лить, ся = засолювати, починати солити, засолити, ся.

Засало́товать = ясувати, ясу воздавати (почати) С. З.

Засамово́льничать = засаволити, засамовольствувати.

Заса́днать, заса́днить = закрашувати, закрасити бразолією.

Заса́пть = засопти.

Заса́ривать, засорі́ть, ся = засьмічувати, засьмітлювати, ся (сьміттям), запо́рошувати (порохом), **заму́лювати, ся** (мудом), **забивати, ся** (чим иншим), **засьмі́тити, ся**, **запороши́ти, ся** і т. д. — **Засьмігив хату**. — Не гляди високо, бо запорошиш око. н. пр. — Ставок замулив ся. — Щось ринва забил а ся.

Заса́сывать, засоса́ть, ся = 1. **засиса́ти, засоскувати, засмо́ктувати, засоса́ти, засмо́кнати, ся**.

2. **втяга́ти, затыга́ти, втягті́, затыгті́, ся**. — Тванюка так і втягує (затыгає) колеса.

Засва́тать, ся = **засва́тати, ся, заручи́ти, ся**. — Ти вже й заручив ся, помагай же тобі Боже, щоб швидче женив ся Аф. — Ой іди, іди ти заручена, ти од нас одлучена. н. п. — Гарна дівка, як засватана. п. пр. — Заручена дівка всім хороша. н. п. — Та всі ж наші дівочки заручені. н. п.

Засвербо́ть, ся = **засвербі́ти, зачу́хати, ся**. — Де засвербить, там і почухаєш. п. пр. — Щось спина зачухалась.

Засверка́ть = **забліскати, замиготіти**.

Засверли́вать, засверли́ть, ся = **засверді́лювати, засверді́лити, ся**.

Засвидѣ́тельствова́ніє = **засвѣдче́ннє, посвѣдче́ннє, свѣдо́цтво**.

Засвидѣ́тельствова́ть = **засвѣдчи́ти, посвѣдчи́ти, вісвѣдчи́ти** (С. Л.), **при́свѣдчи́ти**. — Те, що хочем, добрі люди, тепер вам казати, те посвѣдчать перед Богом церква, наша мати. Котл. — **Засвидѣ́тельствова́ть актъ** = у кни́ги **заве́сти**.

Засвирѣ́нствовать, засвирѣ́нть = **залю́тувати, п.**

Засвістать = засвістати. — Засвістали козаченьки в поход опівночі. н. п.

Засвістѣть = засвістити.

Засвоєвольничать = д. Засамовольничать.

Засвѣтитъ, ся, засвѣчать, ся, засвѣчивать, ся = засвѣтити, ся, посьвѣтити, запалити, ся, заняти ся, сьвінути, засьвічувати, ся, запалювати, ся, займати ся: — Колись і в наше віконце засвѣтитъ сонце. н. пр. — Запали свѣчку. — Засвѣтити їмпадку. — Очі у вовка заняли ся, як дві свѣчки. Чайч. — Мов свѣг йому сьвінув. н. пр. — День сьвіне. Пч. — Всі свѣчки вже посьвѣчено. Чайч.

Засвѣтло = за сонця, завідна, поки ще не смеркло. — Виїхали ще за сонця.

Засвѣтлѣть, ся = засвѣтліти, ся, заясніти, засіріти, на свѣт заняти ся, благословіти ся. — Здалека щось заясніло. — На дворі вже засіріло. — Ось пічка утєкла, мов стало розсвѣтати, мов почало на свѣт благословляти ся. Гр.

Засвѣчать, засвѣчивать = д. Засвѣтитъ, ся.

Засвѣчиваніе = засьвічування, запалювання.

Засдаваться, засдаться = помиляти ся, збивати ся (роздаючи карти).

Засеквестровать = поцінувати, одібрати на скарб, в казну. — Його хутір давно вже одібрано в казну.

Заселить, заселить, ся = заселити, оселити, осадити, залюднити, залюднити, заселяти, оселяти, ся, осажувати, залюднювати, ся. — Дуже скоро залюднив ся сей хутір, а чи давно тут було всього дві хати. — Позалюднювали ся наші степи не скоро. Чайч. — Як залюдніла Україна, як забагатіли державці, що пішли од осадчих, то завелась неправда по Україні. Р. Г. — Наш край людьми осадили. Скоропадський С. З.

Засемнить = задріботити (С. Аф), задробцювати. — Дивлюсь і той старий коло неї задробцював.

Засидѣться, засиживаться = засидіти ся, засиживати ся. — Засидѣться въ гостяхъ = загостювати ся. — Засидѣться въ дѣвкахъ = засидіти ся дівкою.

Засинивать, засинить, ся = засинювати, засинити, ся.

Засинѣться = засинити. — Засинїли по над Дніпром високі могили. К. Ш.

Засипнуть = охрипнути, захрипнути, похрипнути, охрипнути. — Усеї похрипли. — Куди вже міні співати, коли так охрип.

Засипѣть = захрипнути.

Засіять = засіяти, засіяти (С. Аф); засіяти, заяснити. — Уміраючи, дивив ся, як сонечко сьв. К. Ш. — Заясніла срібною смугою річка. Чайч.

Заскѣбливать, заскѣблѣть, ся = заскромѣжувати, заскрѣбати, заскромѣдити, заскрѣбти, ся.

Заскакать, заскакивать = 1. заскакати, заплигати, застрибати, заскокувати і т. д.

2. запобігти, запобігати (ласни).

Заскалѣзубить = сьміяти ся, насьміхати ти ся, глумити ся, глузувати (почати).

Засквернить, ся = запоганити, запаскудити, закаляти, ся. — Гарна господиня! — запоганила горщика, не мивши. Чайч.

Засквернословить = лихословіти (почати). **Заскоблѣть** = д. Заскѣбливать.

Заскользятъ = заковзати ся, заскобзати ся, засовзати ся.

Заскорбнуть = зашкарубіти, зашкарубінути, закоржавити.

Заскорблый = зашкарублий, зашкарубилый, шкарункий, шкаруплий.

Заскорѣть = д. Заскѣблѣть ся.

Заскорѣмничать = заскорѣмити ся.

Заскорѣзнуть = д. Заскорбнуть.

Заскочить = д. Заскакивать.

Заскрежетать = заскреготати, заскреготити. — Заскреготів він зубами. Чайч.

Заскрипѣть = заскрипити, скрипнути, зарипити, зарипати, рипнути.

Заскрижничать = заскупити ся, заскупердяжити ся.

Заскупитьсѣя = заскупити ся.

Заскучать = заскучати, занудити ся, зануджувати.

Засланивать, заслонять, заслонить, ся = затуляти, закривати, заслонити, затуляти, закрити, заслонити ся, (світ) — заступати. — Заслони піч. — Позатуляй вікна. — Здрагуйте! Не засуйте. н. пр.

Засластить, заслащивать = підсолодити, підсоложувати.

Заслѣнивать, заслѣнить, ся = заслїнювати, заслїшити, ся. — Ач як заслїнило сорочку.

Заслонить = д. Засланивать.

Заслѣнка, заслѣпъ = заслїнка (С. Аф), заслон, затула, затулка. — Затулка в грубі. Кр. — Открийт заслѣнку = відслонити, відтулити.

Заслонять, ся = д. Засланивать.

Заслоняться = завѣштатисъ, занїкати,

засновігати, тиняти ся, туляти ся, хилити ся, блукати, швєдяти (почати або довго).

Заслуга = заслуга, віслуга. — Котузі по заслугі. н. пр.

Заслуживать, заслужить = заслужувати, вислужувати, заробляти, заживати, заслужити, вислужити, заробити, зажити. — Хто за віру умирає, той собі царство заробляє н. пр. — Він заробив собі добро заробити. — Та не знав козак, та не знав Софрон та як славоныки зажити, той зібрав військо, військо запорожецьке, та й пішов Орду бити. н. п. — Так, батько наш, зажив еси доброї слави. — **Заслуженный** = заслужений, вислужений, зароблений. — **Заслуженное** = заслуга. — Мари вкрили червоною китайною, заслугою козацькою. К. Д. — **Заслуженный** = заслужений. — **Онъ заслуживаетъ того** = він варт того, він заробив, заслужив.

Заслушать, заслушивать, ся = розібрати, розбирати, ся. — Його діло вчора розбирало ся в суді.

Заслушиваться = заслухувати ся. — Заслухав ся пісень.

Заслышать = зачути, почути, вчути, учути, перечути. — Ой зачула моя доля, що не бути мій дома. н. п. — А як сее дівка учула, та й з вулиці майнула. н. п. — **Перечула** жейз люди, що мій милий в гості буде. н. п.

Заслышать, ся, заслышались, ся = засліпшити, засліпшити, ся. — Засліпшило йому щастя очі. Чайч.

Заслыновать, заслыновить, ся = д. **Заслыновать**.

Засмѣливать, засмѣлить, ся = засмѣлювати, обсмѣлювати, зашмаровувати, засмѣлити, обсмѣлити, зашмарувати, ся. — Дай міні смоли засмѣлити човен. — **Зашмаровували** ся наші шмаровози так, що й сорочок не поодіраєш.

Засмѣривать, засморкать, ся = зашмаркувати, засоплювати, завіскривати, зашмаркати, засоплюти, завіскрити, ся. — Вже ж і гарні діти: усі позавіскривали ся. Чайч. — Так зашмаркане й ходити, нікому бідолашного й втерти.

Засмѣривать = заглядати, зазірати, (туди й сюди) — нікати (шукаючи) — нішпорити. — Ставок в низу сая, а у його місяченько з неба заглядає. Пч. — Був я і на Січі, де це наша рідна мати зазирає в вічі. Аф. — Нікає скрізь по всім куткам.

Засмѣриваться, засморкаться = задивляти ся, виглядати ся, заглядати ся,

задивити ся, заглядіти ся, пасти очі. — Коли ж часом задивив ся на краси дівочі. Аф. — Я на неї задивив ся — полудрабок уломив ся. н. п. — Любо місяцю з зорями в воду виглядається. К. Д. — А він так на ній і пасе очі.

Засмердѣть = засмердіти.

Засмѣлить, ся = д. **Засмѣливать**.

Засморкать, ся = д. **Засмѣривать**.

Засморкаться = д. **Засмѣриваться**.

Засмуглѣть = загоріти, засмалити ся, засмуглявіти.

Засмѣять = засьміяти, обсьміяти, вісьміяти. — Чужі люди її засьміють. К. Ш. — Він такий: усіх пообсьміює. Чайч.

Засмѣяться = засьміяти ся, (голосно) — зареготати ся.

Засновать = 1. заснувати.

2. завітнати ся, зашмигляти, занікати, засновігати.

Заспуровать, заспуровывать, ся = зашпуровати, зашпуровувати, ся.

Заснуть, засыпнать = заснути, поснути, позасипати. — Наслав на конюхів сон і вони послули смертельно. н. к

Засовать, засовывать, ся = засувати, засовувати, всовувати, ся, (під що небудь) — підсувати, підсовувати, ся. — **Засуцув** руку в кишеню. — **Підсуцув** скриню під ліжко.

Засопаться = заметушити ся, заклопотати ся.

Засовъ = засув, засувка. — Двері на засуві.

Засовѣститься = засоромити ся. — Чого се ти так засоромилась, мов на сваталні? Чайч.

Засоливать = д. **Засаливать, засолить**.

Засолодить = засолодити.

Засолонѣть = просоліти. — Огірки вже просоліли.

Засоль = розсіл, ропя.

Засопливать, ся = д. **Засмѣривать**.

Засопливать = зашмаркати ся, засопливіти.

Засопѣть = засопити.

Засоривать, засорить, ся = д. **Засаривать, ся**.

Засосать, ся = д. **Засасывать, ся**.

Засось = болото, багно, багниюка, твань, тванюка (С. Ш.). — Попали в болото, в саму тванюку, що колеса по саму маточину загрузли. — **Цѣловаться въ засось** = дуже міцно цідувати ся (наче смочучи губи).

Засохлый = зсохлий, сухий, засохлий.

Засохнуть, засыхать = засохнути, засхнути, поснути, засихати, сохнути.

- Загнєш... мов ряє весною у почі; захєш... К. Ш. — Земля без дощу похсла. В. Г.
- Заспа́ть, ся** = заспа́ти, ся. — **Заспа́ть** младе́нца = приспа́ти. — Як би була знала, у колісці б задушила, під серцем проспала б. К. Ш.
- Заспєсивиться, заспєсивіть** = загордіти, запи́сати ся, зачванити ся, запиндію́чити ся. — І геть то честію такою записав ся. Гр.
- Заспóрити** = заспóрити, засваріти ся, засперечати ся, завесті ся. — Завели ся, засперечали ся ні за що. Чайч. — Заспорили, як за батьківщину. н. пр.
- Засгї́шити** = захапáти ся, захватáти ся, заква́пити ся, замóрити ся. — Дуже замоторив ся, як у школу йти. Чайч. — Захапав ся так у дорогу, що й сокиру забув.
- Засрамослóвити** = д. **Засквернослóвити**.
- Зассóритися** = засваріти ся, завесті ся, загрї́зти ся.
- Застáва** = застáва (С. Жел.), рога́тка (С. Жел.), коло села, щоб не пускати худобу в хліб — цáрина. С. З. — На царині збіраться, череду стрічати. н. п. — Тай випровадила дочку за царину. М. В. (В деяких місцях роблять особливі ворота, що одчиняють ся на обидва боки, зовуть ся — колóворот, а чоловік, звичайно дід, що доглядає коло царини, зовуть ся — цáринний).
- Заставáть, застáть** = заставáти, застáти. — **Застáть** враєплóхъ = застúкати, спіткáти (С. З.). — Він тільки у садок улїз — тут його й застукали. Чайч.
- Застáвляти, застáвлять** = застáвляти, застановіти, загородіти, застáвлювати, заставля́ти, застановля́ти, загоро́жувати. — Загородили дорогу волами. — Заставили увесь стіл мисками з печеним і вареним.
- Застáвляти, заставля́ть** = всїлувати, при́сїлувати, приневóлити, зневóлити, при́мусити, змусити, сїлувати, невóлити, приневóлювати, приму́шувати. — Убожество мое і старість сидують мене швидче тебе замїж оддаї Кот. — **Застáвляти** молчáть = заці́шити, зацітькати.
- Застáвка** = за́ставка, заслóна, за́слінка. — Заставку в лотоках піднято, — вода потекла ринвою на млинове колесо. Чайч
- Застáвничь** = д. **Аманáть**.
- Застáвний** = 1. застáвний, цáринний. — (Д. Застáва).
2. заго́ловний. — Заголовні літери.
- Застáвъ** = д. **Застáвка**.
- Застáвляти, застоя́ть** = затрї́мувати, за́
- дérжувати, барї́ти, гáяти, затрї́мати, задержáти, забарї́ти, загáяти (кого на дорозі).
- Застáвлятися, застоя́тися** = застóювати ся, застоя́ти ся. — Вїйсько застояло ся в таборі до зїми. — Кїнь застояв ся — треба проїздити. — Вода в ставу застояла ся.
- Застáнавлыва́ть, застанóвїть, застанóвля́ть, ся** = д. **Застáвляти** 1.
- Застарéлий** = застарї́лий, закоренї́лий, за́давнений. — Задавнена хвороба.
- Застарéть, ся** = застарїти ся, закоренї́ти ся, за́давнити ся.
- Застáть** = д. **Застáвляти**.
- Застєга́ть** = 1. застьóбати, стьóбати (поча́ть). — Застьóбала кова́рю.
2. вї́бити, вї́парити, вї́шмагати, одшмагáти, одбатóжити, оддубáрити. — Одшмагали рїзками.
- Застє́жива́ть, застє́жнуть, ся** = застї́бати, ся, застєбнúти, ся, заці́пати, ся, заці́бати, ся, заці́бнути, заці́пнути, ся. С. Аф. — Дуже холодно на дворі; застїбай ся гарненько. — Заціпи чумарку на вєі гаплички. — **Застє́жнутый** = застє́бнутый, зацє́пнутый.
- Застє́жка** = за́стїжка. С. Аф.
- Застєклї́ть** = засклі́ти (С. Аф.), зашклї́ти, пос(ш)клї́ти, завесті під склó. — Скляр посквив вїкна, засквив шахву, ще й патрети позаводив під скло. Чайч.
- Застєна́ть** = засто́гнати.
- Застєнє́ничать** = удава́ти з се́бе статє́чного (поча́ть), в розмові — застарува́ти.
- Застїга́ть, застї́гнути, застї́чь** = застúкувати, захо́плювати, застúкати, захо́плити, спіткáти. — Завїрюха захопила нас в дорозі. — Його застукали в коморі. — З жонатими, з парубками піла та гуляла, поки лихо не спіткало, поки не та стала. К. Ш. — **Застї́гнутий** = захо́плений, застúканий.
- Застїля́ть, застля́ть, ся** = слáти, засти́ляти, застєля́ти, заслáти, застєлі́ти, ся, (про кїльки) — позасти́ляти і т. д. — Застєли лїжко. — Дим застєляє хмарами ясне небо. Лев.
- Застїлка** = застєлювання.
- Застїть** = за́стувати (С. Аф.), заступáти. — Здрастуйте! Не заступєте. н. пр. — Одїди од вїкна, не заступай сьвіта.
- Застїчъ** = д. **Застїга́ть**.
- Застля́ть** = д. **Застїля́ть**.

Застой = застій, перестанок (С. Л.), перерва (С. Пар.).

Застойный = 1. стойчий. — Вода стояча.
2. залежаний, завалючий. — Завалючий крам.

Застольный = застільний. — Розговорились грапезуючи... і постановили громадою застільною так... К. Д. С.

Застонать = застогнати.

Засторанивать, засторонять, засторонить, ся = загорожувати, заставляти, загородити, заставити, ся, (про кільки) — позагорожувати і т. д., (про сьвіт) — д. **Застить**.

Застоятся = д. **Заставляться**.

Застрапетовать = помандрувати, повіяти ся, піти в мандрі. — Пішла наша Оксана знову в мандрі.

Застрапетоваться = мандрувати (багато, довго), загіяти ся, забарити ся в дорозі.

Застрастка = пострах (С. З.), пострашка, застрашка. — Не вірте, братія наша, жадним таким ляхівським пострахам. Остриця. К. З. о Ю. Р.

Застраховать, застраховывать = зае(ш)трахувати, зас(ш)траховувати.

Застрачать, застрачивать = застрахати (С. Аф.), залякати, страхати, залякувати.

Застрачивание = д. **Застрастка**.

Застреготать = 1. заскреготіти, заскреготіти. — Сорока на тину заскреготіла. Чайч.
2. зацокотіти, задріботіти. (Д. Говорить).

Застригать = стрігати (починати).

Застругать = застругати, (геблем) — загеблемувати.

Застроивать, застроить, ся = забудувувати, застроювати, забудувати, застроїти, ся. (С. Аф.). — Замість улиці майдан, і піхто його не забудує. К. Ч. Р.

Заструживать, застружить, ся = застругувати, застругати, (про кільки) — позастругувати.

Заструиться = задзюріти (С. Аф.), задзюрчати (С. З.), задзюркотіти. — Тільки докопались до джерела, вода так і задзюрчала.

Заструшить = заструшити ся (С. Аф.), пострушити (Чайч.).

Застрыжка, бог. Samentum = вусики, усикки.

Застрыливать, застрылить, ся = застрѣлювати, застрѣлити, в(у)стрѣлити, ся. (С. Л.).

Застрыльщикъ = салдат в передовому війську, що починає стріляти.

Застрылять = стріляти, палити (почати).

Застрыха, застрыхъ = стріха. — Вилетів, як горобець з стріха. н. пр.

Застрышина = піддашня. (С. З.). — Гучно, гучно у світлиці батьки розмовляють, любо їх сини Настусю в піддашні вітають. К. Д.

Застрыпать = поратись (почати). — Я прийшов обідати, а вона тільки почала поратись.

Застрыпаться = заіорати ся.

Застуда = застуда. С. Аф.

Застудить, застужать, застуживать, ся = застудити, заохолодити, застужувати, ся (С. Аф.), заохоложувати, ся, (про кільки) — позастужувати і т. д. — Сидючи коло вікна, застудив бік. — Мабуть застудили дитину, що так бухикає. — Застудити, заохолодити рибу, холодець.

Застунать, застунить, ся = 1. заступати, заступити, загорожувати, загородити. — Заступили, загородили дорогу.
2. заступати, заступити (замість кого). — Благодійний кудись поїхав, то вже його заступає наш пан-отець.
3. заступати ся (С. Аф.), оступати ся, ставати за кого, обставати, обороняти, заступити ся і т. д. — Він оступаєть ся за дітьми. Лев. — Добре, що він заступив ся за мене.

Заступникъ, ца = заступник, ця, оборонець, оборонця (С. З. Ж.).

Заступничество = заступа (С. Л.), оборона.

Заступъ = заступ (С. Аф.), ризкаль. Подол., (місце, де ставати погою) — ступак, (ручка) — заступільно (С. Аф.).

Застучать, ся = застукати, застукотіти, загрюкати, загрюкотіти, (дуже, але глухо) — загупати, загѣпати, забухати, (ногами) — затупати, затупотіти, (про віз) — заторохтіти, про серце) — заколотити ся, (про зуби) — зацокотіти, (сокирою) — зацокати.

Застывать, застыть, зстынуть = холонити, застигати, заохолонити (С. Л.), застигати, застигнути (С. Аф.).

Застыдяться = засоромити ся.

Застылый = застиглий, остиглий.

Застыивать, застыивть = д. **Застить**.

Застынокъ = 1. місце, де в старовині допитувано з катуванням обвинувачених людей.

Застѣчивость = несьміливість, соромливість.

Застѣчивый = несьміливий, соромливий.

Застѣяньт = д. Застить.

Засудачить = судити, гудити (почать).

Засудить = засудити, осудити, присудити.

Засудиться = запозивати ся, затягати ся (С. Ш.), засудити ся.

Засуетиться = заклопотати ся, захапати ся, заметушити ся, забігати, завше́днѣяти ся. — Ще не пообідали, а вже кажуть їхати, забігали, заметушили ся всі. Чайч. — Завтра зроблю неодмінно, а то завшвидяеш ся, то й забудеш. Кр.

Засубить = заягати супію.

Засусливать, засуслить, ся (слипою) — заслінювати, заслінити, ся, (салом то що) — засмальцьовувати, заялозювати, засмальцювати, заялозити, ся, (про кількох) — позаслінювати, ся і т. д.

Засуха = засу́ха (С. Аф. Л.), посу́ха (С. Л.), су́ша. — Така суша, що крий Боже — усе пошло.

Засучать, засучивать, засучить = 1. засу́кувати, засука́ти. — Засукала нитку. 2. засу́кувати, зака́чувати, засука́ти, закача́ти, (про кільки) — позасу́кувати, позака́чувати. — Позакачував рукава. — По локоть руки засукав. Кот.

Засушивать, засушить, ся = засу́шувати, засуши́ти, ся, (про кільки) — позасу́шувати, посуши́ти.

Засушина = суха́рь (на пр. хліба), сушні́й (на пр. овочів). — Кушила сушні на узвар.

Засушка = засушування.

Засыла́ть, засла́ть, ся = заси́лати, виси́лати, запрова́жувати, засла́ти, ви́слати, запрова́дити, запе́кати, (про кількох) — позаси́лати і т. д. — Запекали їх далеко. Хар. Чайч. — **Засыла́ть свато́въ** = сла́ти, ся, приси́лати ся. — Ой хоч сватай, хоч не сватай, хоч так присилай ся, щоб не було поговору, що з мене сьміив ся. п. п.

Засылка = зсылання; засилання.

Засыльный = засланий, відсланий, посланий.

Засыпа́ть, ся, засну́ть = заси́пати, ся, засну́ти. — **Засыпа́ть летаргическимъ спомъ** = обміра́ти. — Привели бабу, стару-престарезну, що недавно обмірала. п. о. К. З. о Ю. Р.

Засыпа́ть, ся, засы́пать, ся = заси́пати,

ся, завáлювати, ся, закида́ти, заси́пати, ся, завали́ти, ся, закида́ти. — Рівчак засипали землею. — Жито вже засипають в засіки. — Завалили яму.

Засыпка = засипання, сипання.

Засыха́ть, засохну́ть = заси́хати, засо́хти, засохну́ти.

Засыва́ть, засе́ять, ся = заси́вати, заси́яти, поси́яти, (багато) — позаси́вати.

Засы́въ = сйба́, сівба́ (С. Л.), сйянка. — Рання сйба хоч не вродить, та з хліба не зводить. п. пр.

Засы́даніе = засі́дання.

Засы́датель = засі́датель.

Засы́датель, засе́ять, ся = заси́дати, заси́сти. — Урядом міським зуполною лавою засіли ми. К. Ст. — Засідали пани Перебийноса вбити п. п.

Засы́ка = 1. засі́ка (С. З.), сі́ча.

2. наказний ліс, заказник.

Засы́кать, засе́чь, ся = 1. сі́кти, па́рити, переза́ти, шпа́рити, пері́щити, пúжиги, батожиги, шмага́ти, піжиги, чухра́ти (почать, див. під сл. Бить); засі́кати, забива́ти, засі́кти, за́бити (різками, батогами або що). — Його до смерти засікли. 2. зару́бувати, заруба́ти, карбува́ти, закарбува́ти.

3. засі́кати ся (С. Аф.), засі́кти ся, стрехува́ти ся (про копей, як вони зачіпають ногу об ногу).

Засы́еть = д. Засы́датель.

Засы́чь, ся = д. Засы́кать, ся.

Засы́ять = д. Засы́вать.

Затава́нить = затаба́нити. С. Ш. — Розігнав човен в саме лататти, та тоді вже давай табанити.

Затавря́ть = потаврува́ти. — Потаврували волів.

Зата́ивать, затаи́ть = прита́ювати, прита́йти, зата́ювати, зата́йти. (С. Аф.).

Зата́иваться, затаи́ться = хова́ти ся, захи́чувати ся, прита́ювати ся, та́йти ся, захи́вати ся, прита́йти ся.

Зата́лкивать, затолка́ть = зашто́вхувати, зашту́рхувати, зашто́вха́ти, зашту́рхати.

Зата́нцовать = танцюва́ти (почать).

Затанцо́ваться = затанцюва́ти ся, затанчу́чити ся. — Затанцювали ся до сьвіту.

Зата́пливать, затопля́ть, затопи́ть, ся = 1. затоплюва́ти, затопля́ти, розто́плювати, розтопля́ти, підпáлювати, запáлювати, затопи́ти, ся і т. д., (про кільки) — позатопля́ти і т. д. — Уже люди обідають, а вона ще й не затопила. С. Аф. —

Почала розтоплювати грубу.

2. топíти, затóпшувати, затопíти. — Затопити у річку. С. Аф.

Затáптувати, затоптáти, ся = затóптувати, (про кiльки) — позатóптувати, затоптáти, ся. — Я заллю недолу дрібними слюзами, затопчу неволю босими ногами. К. Ш.

Затáскáти, затáскивать, ся = 1. заволокти́, зятягти́, зати́рити, затарабáнити, затаргáнити, заволокáти, зятягáти, ся і т. д., (про кiльки) — позаволéкати, позятягáти і т. д. — Заволокли вiвцю в кошару. — Зятяг мене до шинку. — Кудись вiн затарганив мiшок.

2. затаскáти, заносити, заялóзити, засмальцóвáти (одежу), затáскувати, занóшувати, заялóзювати, засмальцóвувати, ся.

Затáчивать, затачáть, ся = зашивáти, залáтувати, зашити́, залатáти, ся, (про кiльки) — позашивáти, позалáтувати, ся. — Позалатувала усi дiрки на сорочцi. Чайч.

Затáчивать, заточíть, ся = загóструвати, витóчувати, загострiти, виточити, ся, (про кiльки) — позагóструвати, повитóчувати, ся.

Затáчка = 1. зашивáння, залáтування. 2. зашивка, лáтка.

Затачiть = д. **Затаскáти** 1.

Затачiться = зайти́, забрестí.

Затáять = тáнути (почать).

Затвердiть, затвэрживать, ся = завчiти, вiвчити, завчáти, вiвчувати, ся.

Затвердiвáть, затвердiть = твэрднути, твэрдiти, твэрдiшати, тужáвити, (висихаючи) — коржáвити, (про шкуру) — шаркóбути; затвэрднути, затвэрдiти (С. Аф.), затужáвити, закоржáвити, зашкарóбути. — Гризюка затужавiла. С. Аф. — Чоботи зашкарóбли.

Затвердiблость, затвердiнiе = затвэрдлiсть.

Затворiть, затворiть, ся = зачинiти, зачинiти, ся, (про кiльки) — позачинiяти, ся. — Дома й хлiв зачиняв, а тепер не хоче й хати. н. пр. — Ждала, ждала, ворiтечка не зачиняла. н. п. — Та й комiрочку зачиняла, та трьома замками замикала. н. п. — А дiти в хатi позачиняли ся i дожидають матерi. Чайч. — Ох либонь ми забудили, не до свечки прiйшли: ворiтечка позачинiшi, i дверечка позачинiлi. н. п. —

Затворенный = зачиненный.

Затвóрка, затвóрокъ = засувка, зáвертка, защiпка. (С. Аф.).

Затвóрникъ = схiмник, пустéльник.

Затвóрь = 1. д. Затвóрка.

2. кéля пустéльникова.

Затворя́ть, ся = д. Затвори́ть.

Затекáть, затéчь = затiкáти, затекти́; набухáти, набухнути́, бучáвити, набучáвити, (про тiло) — тёрннути, стёрннути.

Затéкъ = óпух, пúхлина, пухлiтина.

Затемнiть, затемнiть, ся = затiмити, затемнiти, затiмáрити, потiмáрити, ся, (небо) — захмáрити, ся, (пам'ять, розум) — заморóчити, запáморочити, затлумiти; темнiти (С. Ш.), затемнiти, тiмiти (С. Ш.), тiмiти, тiмáрити, ся, заморóчувати і т. д. — Насипали землi, що я вже не встану, оченки затiмили, що й на свiт не гляну. н. п. — Та й знов очi туманом затiмились i знов слюзи тихо покотились. Пч. — Що на небi усi звiзди потiмарило, половина мiсяця у хмари вступила. н. п. — Зовéм мiнi заморочили голову.

Затемнiть = темнiти, темнiшати.

Затéпливать, затéплить, ся = засвiчувати, засвiтити, (про кiльки) — позасвiчувати. — Засвiти лампадку.

Затерéбiть, затерéбливать, ся = заскóбити, зашарпати, засмiкати, заскóбувати і т. д. — Гуси заскóбли курча.

Затерéть, затирáть, ся = затёрти, затира́ти, ся, (про кiльки) — позатирáти, ся. — Крига затерла дуба. — Затер усе, що було написано. — **Затерéть квась, пiво** = заварiти.

Затерзáть = замордувати. — До смертi замордували його.

Затéривать, затерiть, ся = губiти, загублювати, загубити, губiти, ся, (про кiльки) — погубити, позагублювати, позагублювати, ся. — Ой пила ж я, пила, чиччик загубила, а прiйшла до дому — i ще й мужа била. н. п. — Не жалiй ухналя, бо пiдкову згубиш. н. пр. — Пiди ж ти, нещасна Доле, в полi загуби ся, а за мною, молодую, та й не волочи ся. н. п.

Затесáть, затéсывать, ся = затесáти, затiсувати, ся, (про кiльки) — позатiсувати, ся. — Позатiсував чоловик клинчик. Чайч.

Затесáться = вти́рити ся, вiёрти ся, улiзти, вти́снути ся. — Чого вiн сюди втирив ся?

Затéсывать, ся = д. Затесáть.

Затéчь = д. Затекáть.

Затікати = тукати (почать). — Почав дятел тукати в дерево С. Ш.

Затіранити = д. Замучити.

Затіраті = д. Затереті.

Затіскає, затіскавати, ся = 1. запхати, (у)вбгати (С. Ш.), втовкмачити, запихати, бгати, втовкмачувати, (про кільки) — позапихати, повтовкмачувати. — На силу запхав у торбу.

2. затерти, затірати, ся, затіскаєти, затіскувати, ся. — На базарі такого багату народу — зовсім мене затіскали.

Затіскає, затіскається, затіснуться = втіскувати ся, впірати ся, втіскаєти ся, вперти ся.

Затихає, затіхнути = затихати, тихнути (С. Ш.), замовкати, умовкати, затихнути, замовкнути, умовкнути, ушчухнути (С. Ш.). — І тихнуть божі слова (молитва). К. Ш. — Ущух вігер.

Затішиє, затіши = Г. затишок. С. Аф. Л. — Добре, що ми приблиєсь до копиці, то лам у затишку нічого, а то така буря піднялась, що крий Боже!

2. безвітря, тиша (С. Ш.), тихомірря.

Заткати = 1. ткати (почать).

2. заткати (заробити тванням).

Заткнути, затыкати, ся = заткнути, затулити, застромити, затикати, затуляти, застроблювати, ся, (про кільки) — позатикати і т. д. — Затули пальцем. — Застромив у стріху. — Затикала у намітку зеленої руті. н. п. — Заткнув чін.

Затліє, затліти, ся.

Затліє, затліє, ся.

Затміє, затмівати, ся = д. Затемніти, (про сонце, місяць) — мінити ся, відмінити ся, відміняти ся. — Як сонце мінати ся, то не можна на нього дивити ся. Ман. — Як мінати ся сонце, то деколи буває так, що місяць зовсім сонце закрив. Де-що про С. Б. — Так само, як сонце, мінати ся і місяць. Ід.

Затміє = 1. відміна (сонця, місяця).

2. темнота, стіма (С. З. Жел); заморока.

Заток = 1. крайка (тканини). С. З.

2. коліно, заворот (річки). Ман.

Затолочувати, затолочити, ся = витолочувати, витолочувати, вибивати, витолочити, витолочити, вибити, ся. — Витолочили траву.

Затолкати = д. Заталкати.

Затолковати = вияснити, тлумачити (почать).

Затолковати = 1. забалакати ся. — Забалакали ся до ранку.

2. спантеличити ся, збіти ся з пантелику, заплутати ся (вияснюючи що). — Почав вияснити, тай сам спантеличив ся.

Затолочити = д. Затолочувати.

Затолоч = затовкати.

Затоміє, затомляти, ся = 1. затомити, втомити, зморити, стомити, ся, підтоптати ся, знемогти, втомляти, заморювати, ся, знемагати, (про кільки) — потомити, ся, повтомляти, ся. — Усі потомили ся, поприставали — ніяк не підійдемо. Чайч.

2. занудити ся.

Затопити = потонутти.

Затон = затон (С. З.), плівня.

Затопати, затопити, затопити, ся = затопати, заливати ся, понімати ся водою, затопити, ся, затопити, затіти ся, поніти ся водою. — Від дощів вся низина поняла ся водою. — Дніпра гірло затопило. К. Ш. — Затоплю недолю дрібними словами. К. Ш.

Затопати = затупити, затупити, затупцювати. — А він як затупотить на його: геть, каже, відсіля!

Затопити = д. Затопити і Затонати.

Затопити, затопити = д. Затопити.

Затопити, ся = д. Затопити.

Затон = д. Затон.

Затопити = настовбурчити ся. — Дивись, як у його волосся настовбурчилось.

Заторговати = заторгувати, сторгувати.

Заторжестувати = святкувати (почать).

Затормає = загальмувати. С. Л. — Дуже крута гора, треба загальмувати.

Затормоє = засіпати, засмікати, зашарпати, затягати. — З усіх боків засіпали.

Заторник, заторний чан = браговар. С. Ш.

Заторонити = захватити ся, захапати ся, заквапити ся, поспішати. — Збираючись в дорогу, так захапали ся, що багато де-чого позабували.

Заторотити = зацокоити, запорощати, торочити, верзти і т. д. д. Болтати З. (почать).

Затор = 1. зати́р (заміс хліба чи солоду на горілку або на пиво, теж і сама міра потрібного для сього хліба).

2. тіснота, тиск, тіснява. — Така тіснота, що й києм не протиснеш. С. Ш. — І хлопців чортів тиск було. С. Ш. — Така тіснява, що й не пропхаєш ся.

Затосковати, ся = зажурити ся, засумувати і т. д. д. Запечалити ся. — Сидить козак у неволі, тяжко зажурив ся. н. п.

- Заточа́ть, заточи́ть** = засила́ти, висила́ти (на заслання), замика́ти (в тюрму), засла́ти, висла́ти, замкну́ти, (про кільки) — позасила́ти і т. д.
- Заточе́ніє** = заслання; нево́ля, вязе́ння. — Бути ж міні у неволі, у за́лзах, у за́кові, молодому козакові. н. п. — Аби тебе до визення не сажали. С. З.
- Заточе́ний** = загострювання.
- Заточе́нник** = нево́льник, вязе́нь. С. З. — А як в вязнях був у Дорошенка. Л. В.
- Заточе́нный** = за́сланий.
- Заточе́нный** = загостре́ний.
- Заточи́ть** = 1. д. Заточа́ть. 2. д. За́гачива́ти. 3. поточи́ти. — Черви поточили дерево.
- Зато́чник** = д. Заточе́нникъ.
- Зато́шнить, ся** = зану́дити, зава́дити. С. Л. — Чи від ку́ті кому занудить... Сніп. — Занудило коло серця, закололо в боці. К. Ш. — Щось міні з самого ранку зава́дило. С. Аф. — Ему зато́шилось = його зава́дило, зану́дило.
- Затра́ва** = 1. цькува́ння. 2. запалювання, запал (пороху в гарматі). 3. пали́вка (огнепальної зброї).
- Затра́вить, затра́влять** = 1. зацькува́ти, цькува́ти, зацьковува́ти, загна́ти, заганя́ти. — Не займай, його й свої зацькують. н. пр. — Заганяли зайця хортами. 2. запаліти, підпаліти, запалюва́ти, підпалюва́ти (порох в гарматі).
- Затра́нжирити** = ціндрити, цвіндрити, гайнува́ти, переводити (почать). — Почав циндрити худобу, поки всього не поперодив.
- Затрапе́зний** = 1. пістрьовий (зроблений з пістрі). — Пістрьовий халат. — Тепер вживаєть ся теж в знач. — засмальцьований, зая́ловений. 2. д. Застольный.
- Затрапе́зъ** = пістря (тканина).
- Затра́та** = тра́та, кошт, ви́даток (за другого).
- Затра́тити, затра́чивать** = вітратити, по́тратити, витра́чувати, тра́тити (за кого другого). — Віп чи мало потратив на його.
- Затрепета́ть, ся** = затре́мтіти, затріпа́ти ся, за́тпати ся, затріпо́їти, затруси́ти ся. — Затіпалась, затре́мтіла дівчина з ляку. Чайч.
- Затреца́ть** = затріца́ти, затріско́тати, затріско́їти, (в розмові) — за́поро́цати, за́коко́їти, за́торохті́ти, (про масло, сало на вогню) — за́шкварча́ти. — На його
- го грізно закричалала, залаяла, за́поро́цала. Кот.
- Затре́щина** = потіли́шник, стусан, штурхане́ць, буха́н, ошійок. — Да́ть затре́щину = да́ти потіли́шника, стусана́ і т. д., пошійкува́ти.
- Затро́гать, затро́нуть, затро́гивать** = за́няти, за́йма́ти, за́чепити, за́чіпати, торкну́ти, торка́ти ся, (про кільки) — поза́йма́ти, поза́чіпати. — Ой у полі калино́вка, на ню вітер віє, козак дівку вірно любить, заняти не сьміє. Тим він її не займає, що сватати має. н. п. — На що мене за́чипаєш, коли собі іншу маєш? н. п. — А вже й парубок! усіх тобі дівчат на вулиці поза́чипає. Чайч.
- Затруби́ть** = засурми́ти, затруби́ти. — Литва на труби засурмила. Кот. — Жалібненько у сурми засурмили. н. д. — Затруби, Грицю, в рукавицю. н. пр.
- Затрудне́ніє** = тру́дність, тру́дність; притичина, притика (С. Л.), притча (С. Л.), перешко́да (С. Л.), зава́да (С. Аф.), моро́ка (С. З.), заморо́ка. — Велика трудність до ісполненія обітниці. Б. Н. — Привик поборювати всякі трудності. Фр. — Морока міні з цим ділом.
- Затрудни́тельность** = тру́дність, тру́дність.
- Затрудни́тельный, но** = утру́дливий, во (С. Ш.), тру́дний, но, тяжкий, ко, су́тужний, во, при́крий, ро, недого́дний, но, морочливий, во, морочний. — Су́тужна праця. Кр. — Морочливе діло.
- Затрудни́ть, затрудня́ть, ся** = утру́дити (С. Ш.), зава́дити (С. Аф.), перешко́дити, на перешко́ді ста́ти, заморо́чити, утру́дити, ся, зава́жати, перешко́жати, на перешко́ді ставати, моро́чити, ся, заморо́чувати, ся. — Тая трудність не помалу заважала. Ст. Л.
- Затруджа́ть, затруді́ть, ся** = 1. затру́жувати (С. Аф.), тру́дити (С. Ш.), утру́діяти, зава́жати (роботою), затру́дити (С. Аф.), утру́дити, ся. — На сторону ходити, коника трудити. н. п. 2. набри́дати, обри́дати, докуча́ти, набри́днути, докучіти.
- Затруни́ть** = сьмія́ти ся, глузува́ти, кепкува́ти (з кого або над ким почать).
- Затрусе́нь** = бо́яти ся, ляка́ти ся (почать).
- Затрусе́нь, затру́шивать, ся** = затруси́ти, засипа́ти, заки́дати, затру́шувати, затру́суювати, ся (С. Аф.), засипа́ти, за-

- кидати, ся. — Затрусив соломою, щоб не знати було. — Засипав стежку піском.
- Затрясти, затрясть, ся** = **затрясти, ся, трусити, ся.** — Вся земля затрусилась. К. З. о Ю. Р.
- Затрясы** = трата, кошт, видаток.
- Затуманивать, затуманить, ся** = **затуманювати, затуманити, ся, туманити, ся, туманіти, стуманіти; заморочувати, заморочити, ся.** С. Л. — Та туман полев, та туман туманить ся. н. п. — В мене голова туманіє. С. Ш.
- Затупіть, затупіть, ся** = **затупіти, затупилювати, ся** (С. Аф.), **тупіти, ся.** — Брусок ножа не тупить. н. пр.
- Затускльий** = померхлий.
- Затухать, затухнуть** = 1. **гаснути, затухати, згаснути, загаснути, затухнути.** — Га-не люлька в роті. К. Ш. — Згасли очі ті печучі, — смерть лягла вже на вусах. Чайч.
2. **тухнути, стухнути, протухнути, затхнути ся** (С. Аф.). — Яйця протухли.
- Затухлий** = 1. **згаслий, потухлий.**
2. **тухлий** (С. Ш.), **протухлий.**
- Затучиць** = поглядшати.
- Затхлость, лый** = д. **Задхлость, лый.**
- Затхкать** = д. **Затхать і Затхкуть.**
- Затхлокъ** = потілиця. С. З. Л. — Дав драла, аж потілиця лиска. — **Почесывать вь затхлкѣ** = **чухати потілицю.**
- Затхлочный** = потілишний.
- Затхлый** = 1. д. **Затхлочный.**
2. **зідній.**
- Затинивать, затинить, ся** = **тинити** (С. Ш.), **робити, ставити тин, загоробувати тинами, обтинити, ся, поставити тин, загоробити, ся.**
- Затичка** = **затичка,** (в бочці або що зверху, куди вливають) — **втулка,** (знизу, де вливаєть ся) — **чип, шпунт,** (що верх в хаті затикають) — **заткало.** Ман. — От-затекчи без затички. н. пр.
- Затівать, затівать, ся** = 1. **зачинати, починати, затівати,** (що зайве або пусте) — **витівати, зачати, почати, затівати, ся.** — Хлопче, молодче, який ти ледащо, затів жениць ся, сам не знаєш на що. н. п. — Таке витіва, що і в борц не кришуть. н. пр.
2. **вигадувати, вигадати.** — **Затівля** на мепя напраслину = **вигадав на мепе дурницю.**
- Затіи** = **вигадки, затіви** (С. З.), **вітівки,** (примхливі) — **витребеньки** (С. Аф.).
- Затїйливый, во** = 1. **вигадливий,** (іронічно) — **витребенькуватий, вигадливо,** з **витребеньками,** з **викрутасами.**
2. **втїшний, но.** — **Затїйливое дитя** = **втїшна дитина.**
- Затїйникъ, ца** = **вигадник, ця і д. Забавникъ.**
- Затїйничать** = **вигадувати, витівати.**
- Затїйный** = **вигаданий.**
- Затїйщикъ, ца** = д. **Зачинщикъ.**
- Затїмъ** = **затім,** після сьбого, після того, **потім, врешті, на послідок, відтак** (Гал.) — **Потім тебе ще згадати, що...** — **Затїмъ что** = **бо, затім що, через те, що..., тим, що..., позаяк** (Гал.) — **Не кінчив роботи, бо занедужав.** — **Не пішов через те, що до мене гості приїхали.** — **Затїмъ чтобы** = **на те, щоб...**
- Затїнивать, затїнять, затїнить, ся** = **затїняти, заступати, заступати, закрити світ, затїняти, ся, заступити світ.**
- Затїнка, затїнь** = **затїнок, холодок.** — Баба у затїнку стане за дівку. н. пр. — Ледве дошуганились до криниці, та спочили в холодку під вербами.
- Затїснить, затїснять** = **затїснити, затїснити.**
- Затїя** = 1. д. **Затїйникъ.**
2. **вигадка, витівка, витребенька.** — **Д. Затїи,** котре вживаєть ся частіше.
- Затїять** = д. **Затївать.**
- Затїякати** = **задзівкати, загавкати.**
- Затїягивать, затыянуть, ся** = **затягати, затыгувати, затыгти, ся,** (про діло) — **волочити, воловідити, тягти, проволочки і т. д.,** (про рани) — **затягати, загювати ся, затыгти, ся і т. д.,** (узел, петлю) — **зашморгувати, зашморгнути.** — **Почало йому рани затыгати.** — **Сказав, тай зашморгнув на шиї він аркан.** Гул Ар.
- Затїяжка** = 1. **затыгування.**
2. **мотузок, мотузка, поворозка** (для затыгування), в штанях — **очкур.**
3. **матія** (у невода).
4. **тяганина** (С. Ш.), **проволочка.**
- Зауздать** = **загнуздати** (про кільки) — **позагнуздувати.**
- Заулокъ** = **заулок,** (глухий) — **зазубень.**
- Заумничать** = **замудрувати.**
- Заунывный, но** = **жалібний, но, журний, но** (С. Л.), **журливий, во** (С. З.), **сумний, но.** — **Де узялась та зозуленька, у головках сідала, жалібно кувала.** н. д. —

Все я бачив; од усього серце надривалось, — і тоді журливе слово на папір прохалось. В. Ш.

Зау́нївно́сть = журли́вість, сум, сумо́та; журба́, журбо́та, сму́ток, ту́га. — В голосі тіі пісні багато журливости, а слова ще більше додають туги.

Зау́нїть = д. Запечáлїтись.

Зау́покойний = поминáльний.

Зау́пóрствóвать, зау́прямїтись = упéрти ся (С. Ш.), затїти ся (С. З. Л.), затну́ти ся (С. З.), завзїяти ся, опинáти ся (почать). — Хоч кременем ухо різ, так затив ся, н. пр. — Кого не візьме, як затнеть ся, тому сидїти доведеть ся. Кот.

Заурча́ть = забурча́ти, загурча́ти, забуркотїти.

Заурядний = звичáйний, абї-який.

Заусéница = за́дїрка, за́дра (С. Пар.). — Не знаю й від чого це поробились у мене задїрки трохи чи не на всіх пучках.

Зау́ськаты = зацькува́ти. — Зацькували собаками.

Зау́сьнка, зау́сьнье = д. Затéнка.

Зау́торить = заднїти. — Треба краще заднити дїжку.

Зау́торникъ = до́лото́ (жолобчасте), жо́лобок.

Зау́торщикъ = бо́ндарь (котрий робить угори).

Заўтра = за́втра вранці.

Заўтрєня = ўтрєня.

Зау́тїювать, зау́тїюжь = загла́жувати, за́прасóувати, загла́дити; за́прасува́ти.

Зау́шáть, зау́шїть = ляпанцями́ го́дува́ти, ля́паса, ля́щá дава́ти, да́ти, бїти, вдáрити по щока́х або по щоцї. — Як дам тобі ляща я в щуку. Кот.

Заўшина = ля́пса, ляпанéць, лящ, С. З. Л.

Заўшина, заўшина = заўшниця.

Зафальшївить, зафальшїть = захвальшувáти.

Зафрантїть = зачепу́рїти ся.

Зафїркатъ = запо́рскати.

Заха́живать = захо́дити, заверта́ти, (до кого).

Заха́нвать, хаха́ять = га́нити (С. Аф.), ганьбіти, гудїти (С. Аф.), ха́ти (С. Ш.), зга́нїти, зганьбіти, хаха́ти. — Попів гудьмо, а з попами будьмо. н. пр.

Захандрїть = зану́дити ся. — Занудив ся я, сидючи в хатї.

Заханжїть = присвя́тїти ся, приматкобóжити ся. — Так уже присвятила ся —

жива до Бога лїзе. Чайч. — А вже Настя приматкобожила ся, усе їй гріх та гріх, дивїть ся — „свята та божа, а пешиною з душі тхне“.

Заха́нать, хаха́нвать = захо́пїти, зага́рбати, заграбува́ти, захо́плювати, га́рбати, грабува́ти.

Заха́нь = 1. захо́плювання.

2. оберéмок. С. З. — Взив оберемок сїпа.

Захва́лївать, захвалїть = захва́лювати, вихвалїти, захвалїти, перехвалїти. — Не дуже хвали, а то перехвалили на один бїк. Чайч.

Захва́стать, ся = захва́стати, хва́стати (почать), захвалїти ся, зачва́нїти ся, завелича́ти ся.

Захва́тáть = 1. захапа́ти, хапа́ти (почать).

2. захапа́ти, замаца́ти, заяло́зити (замазати, хапаючи, мацаючи).

Захва́тїть, захва́тївать = 1. захо́пїти, захо́плювати, заня́ти, займа́ти. — Захопив жменю орїхів. — Телят заняли на громадському житї.

2. захо́пїти, схо́пїти, застúкати, зла́пати. — Тут його зараз і схопили. — Злодія в коморї застукали. — Захватїть по горячимъ слéдамъ, на мѣстѣ преступлєнія = схо́пїти, пїйма́ти, зла́пати на гарячому вчїнку.

3. захо́пїти, зага́рбати, пограбува́ти, захо́плювати, грабува́ти, га́рбати. — Загарбав чужу худобу. — Захопив мою шапку.

4. зупинїти, залинїти (С. Аф.), спинїти, зупинїти, за́пиняти, спиня́ти.

5. зачепїти, зачїпля́ти.

Захва́тливый = ханкий, ханчївий, хану́н (С. Ш.), хану́га.

Захва́ть = 1. ро́спїр. — Сї обценьки не годять ся — малий роспїр.

2. захо́плювання, грабу́нок. — Вь захва́ть = зчепївшись.

Захворáть = д. Заболéть.

Захво́стáть = хльóстати, хвóськати, шмага́ти (почать).

Заха́каты = засьмія́ти ся (по тихенько: хї, хї).

Захлѣ́ть, захирѣ́ть = марнїти, змарнїти, захлѣва́ти, захлѣсти (С. Аф.), захїрїти (С. Аф.), упада́ти, упа́сти на сїлах, занепа́дати, занепа́сти. — Захлїв, ваче три днї не їв. С. Аф. — Наші люди з важкої роботи занепали на сїлах. Чайч.

Захирѣ́лий = хїрний, хїрявий. — Ото стоїмо ми собі хирні, їмо отї грїнки. н. о.

Захитріть — хитрувати (почать).

Захихікати = д. **Захихати**.

Захлама́цивать, захламо́стити = завалювати, закидати, завалити, закидати, замотлопити.

Захлебáть = засьобрати.

Захлебну́ть, захлѣбыва́ть = запити, запивати (сьобраючи).

Захлебну́ться, захлѣбыва́ться = захлинути ся, похлинути ся, захлипнути ся, залити ся, захлипати ся, заливати ся. — Аж пирхав, аж захлипаєт ся. н. к. З. о Ю. Р. — Поринаєш, — не дай Боже, заллєш ся водою. К. Д. — Сьмієт ся аж заливаєт ся.

Захлєснѹть, захлѣсыва́ть, ся = 1. хвісьнути, хвіськати (С. Ш.), захвісьнути, захвіськувати.

2. заплутати, закрутити, зашморгнути, заплутувати, закручувати, зашморгувати, ся (про прядиво, нитки то що: затягати ся петлею).

2. захлюпати, захлюпувати ся; заліти, заливати ся (хлюпаючи). — Хвиля захлюпула човен.

Захлѣстка = 1. зашморг (петля. С. Аф.) — Завязати зашморгом. — **Шити въ захлѣстку** = шити ланцюжком.

2. клія́мка, пля́мка. С. З. Л.

Захлєсть = мул, наволо́ка, наволо́к, нацлінок. (С. З.).

Захлѡ́пати (з багатом то що) — заляскати, заляцати, (в долоні) — заплєскати, заляпати, (очима) — залупати, закліпати. (Лев.).

Захлѡ́нка = 1. хлі́навка, хлі́нок, хлі́пець. — Треба краще приробить хліпок до смоку.

2. клія́мка, пля́мка, засу́вка, за́цінка.

Захлѡ́пнути, захлѡ́пыва́ть, ся = зачинити, зачиняти, ся, ра́птом, грю́кнувши (двері, хвіртку то що), грю́кнути, грю́кати. — Він так і вискочив з хати, грюкнувши дверима.

Захлопо́тати, ся = заклопотати, ся.

Захлєснѹть = д. **Захлєснѹть**.

Захлѡ́пати, захлѡ́стати, ся = задріпати, ся, затьопати, ся (С. Аф.), забрьохати, ся. (С. Аф.). — Задріпав ся по коліна. Чайч.

Захлѣ́бать = захитати ся, заколихати ся, заколивати ся.

Захнѣ́кати = захикати, зарюмсати.

Заходѣ́ть = 1. заходіти. — По дорозі зайшов до його. — Місяць зайшов за хмару.

2. заходіти. — Заходів по хаті.

Заходѣ́ться = терпнути, дубіти, деревяніти, клякнути. — Писав, писав, аж руки терпнуть. С. Ш. — Так холодно, що руки клянуть. — Ру́ки зашлі́ (від холоду) — зашпари зайшли. С. Аф.

Заходні́к, заходні́к = д. **Дермопрѣть**.

Заходѣ́ = 1. захід. — Се було при заході сонця.

2. паскѹ́дник, срач (С. З.). — Школу жидівську на срач подарувати. н. д.

Захожде́ніє = захід.

Захожі́й = захожий (С. Л.), перехожий, мандрівний. (С. З.).

Захо́зйничать, захо́зйствова́ть = захо́зйнувати, загосподарувати.

Захолѡ́жива́ть, захо́лодѣ́ти, ся = холодіти, захо́лоджувати, захо́лодѣ́ти, ся.

Захо́лодь = хо́лодок, за́тїнок. (Д. За́тїнка).

Захо́лодѣ́ть = захо́лонути.

Захо́лѣтьє = 1. глуши́на. — Живемо в такій глушині, що до нас і чутка не доходить.

2. гу́щина, гу́щавина (в лісі). — Заліз у саму гущину.

Захоро́пати, ся = захо́вати, ся, похоро́пати, ся. — Сама хоче мене мати в землю заховати... а хто ж її головоньку буде доглядати? н. п. — Охрїмову матір заховали, вмерла, не дїждалась сына. н. о. — Вчора вмер, а сьогодні вже й поховали — Рости, рости а клєн-древо, рости в гору високо, поховали пана отамана в сїру землю глибоко. н. п. — Заховав десь мою шапку. — Нема його нігде, мабуть десь заховав ся.

Захоро́хорѣ́ться = роєрїндіти ся.

Захотѣ́ть, ся = захотіти, ся, захтїти, ся, схотіти, ся, забажати, ся, заманути ся, закортіти, (притьмом) — присїти, присїчити. — Захотїло ся мїні й про се дознати ся. — Забажало ся о Пєтрї мерзлого. н. пр. — Нам чогось иншого замануло ся. К. Х. — Закортіло чоловіка зайти у шинок. н. к. — Закортіло йому ті страви покуштувати. Чайч. — Панькові присїла охота доконець його питати. Лев. — Отсе як приспичило, що й подождати не можна!

Захо́хлѣ́ться = їжити ся (почать), найжити ся, найжачити ся.

Захо́хотати, ся = зареготати ся.

Захра́брѣ́ться = захра́брувати, бадьорѣ́ти ся (почать). — Леде ноги волочити, а дивись, як почав бадьоритись.

Захра́брѣ́ть = захропті.

Захребѣ́тникъ = бурла́ка, найміт.

Захрипѣть = захрипіти, захарчати. — Одного й другого ударив під бік пожем, — так вони й захарчали. н. к.

Захроміать = зашкандибати, зашкитильгати, зашкандиліати.

Захрустѣть = захрустіти, захрумтіти, захрумчати. (С. З). — Чую — хрумчить сніг, — мабуть у когось під ногами захрумчав. Чайч. — Чути було, як кістки в зубах у його захрумтіли. С. Л.

Захрюкати = захрьбкати, захрбкати, захрохкати. — То собака інде гавкне, то захрюкає свиня, то шкодлива кішка нявкне, то цвиріпкне горобя. Сніп.

Захрюслость = 1. завал.

2. затвердість.

Захрюслый = 1. завалений, забітій, замулений.

2. затверділий.

Захрюснуть = 1. забіти ся, замулити ся (С. Аф.). — Ринва чимсь забила ся, от да й не тіче. — Ставок замулив ся.

2. застрінути, застріяти. — Хотів збити яблуку, кинув ломаку, а вона й застріяла. — Пішла по воду, та десь і застріяла. С. Аф.

3. д. Затвердѣть.

Захряетѣть = затріпати, тріснути.

Захудать = 1. схуднути, з тіла снасти, змарніти. — Поки багатий схудне, то убогий здохне. н. пр.

2. з'убожіти, весті ся. — Звели ся тепер наші пани: і хочуть панувати і ні с чого. Чайч.

Захулить = д. Захаівать.

Захіривать, захірить = зачіркувати (С. Аф.), вичіркувати, зачеркнути, вичеркнути, (багато) — повичіркувати. — Багато вчитель повичіркував з мого писання. Чайч.

Зацанать = захошити, загарбати.

Зацаранать = задріпати, зашкрібати.

Зацарить, зацаретвовать = зацарювати, запанувати. — Поки у Варшаві запанував Понятовський жвавий. К. Ш.

Зацьвісти, зацьвість, зацьвітати = 1. зацьвісти, заквісти, заквітувати, зацьвітати, розцьвітати. — Ой у полі, ой у полі зацьвіли волошки, тим я тебе полюбила, що румяний трошки. н. п. — Зацьвіла в долині червона калина, ніби засміялась дівчина дитина. К. Ш. — Ой заквітгли фіялочки, заквітгли, цілі гори і долини закрили. н. п.

2. зацьвісти, зацьвітати. — Заснула Україна, буряном укрилась, цвітлю зацьвіла. К. Ш.

Зацькати = заікати, запицати, запискотіти (про курчат).

Зацьловать, ся = зацілювати, ся.

Зацьпа = 1. зацепка, ключка, гак.

2. причіпа, задьора і т. д. д. **Задіра**.

Зацьпнѣть, зацьпнѣть, ся = 1. зацепити, ціплати, заціплати, ся. — Зачепив ся за поріг, тай упав. — Біда та й за біду зачепила ся. н. пр.

2. зацепити, заіяти, ціпати, заціпати. — Не ціпай мене, бо битиму. — На що мене заціпаеш, коли собі иншу маеш. н. п. — Не займай його.

Зацьпка = 1. д. **Зацьпа**.

2. заціплення, заціпання.

3. причепка (С. З.), зачіпка. (С. Аф.). — Так і шукає зачіпки, щоб завестись.

Зацьплєніє = д. **Зацьпка** р.

Зацьпнѣть = д. **Зацьпнѣть**.

Зацьпчивый = д. **Задірчивый**.

Зацьпы = іккли.

Зацвѣрѣть, зацвѣрѣть = завіннути, зачхнути, захірити (про рослини).

Зацвѣкать = заплімакати, зажвѣкати, зачвѣкати (Чайч.).

Зацаровать, зацаровывать = зацарювати, заворожіти, замовити, зацарювати і т. д., (про кільки) — позачарювати і т. д.

Зацародѣйствовать = зацарювати, зацарювати, заворожіти, завідмувати, почать чарювати і т. д.

Зачастить, зачачать = 1. унадіти ся, унажувати ся (С. Ш.), вчашати, учащати (почать). — Унадив си журавель до бабиних конопель. н. п. — Де не люблять — не бувай, а де люблять — не вчачай. н. пр.

2. поспішати ся, задріботіти, задрібцювати (переважно в мові або в ході).

Зачастую = часто, частенько, частогусто (Чайч.).

Зачатіє = д. **Зарождєніє**.

Зачать, зачинать, ся = 1. почати, зачаті, починати, зачинати, ся.

2. заваготіти, заваготіти, зачереватіти, понести, зайти, ваготіти, череватіти. — У цариці не було дітей зроду. Сказали їй зварити шучину голову. Изварить ту голову, із'їжте, то ви зайдете. Вона так і зробила: зайшла і родила. н. к.

3. зародити, зарождати, ся, зарожувати ся, зачати, зачинати, ся, законити, законити, ся. — Законієть ся дитина. Полт. Чайч.

Зацхнѣть = зачхнути, захірити, похирити, помарніти.

Зачв́акать = д. **Зачв́акать**.

Зачваніться = зачваніти ся, запиндіючити ся, запріндіти ся, заіндічити ся.
Зачервівѣть = зачервівіти.
Зачеркивать, зачеркну́ть = д. Захѣривать.
Зачѣривать, зачерніть = 1. замазувати, каляти, бруднити, замазати, закаляти, забруднити, (про кільки) — помазувати і т. д.
 2. д. Захѣривать.
Зачерніть, ся = зачорніти.
Зачерпну́ть, зачерпыва́ть = зачерпнути, зачерпувати, зачерпати.
Зачерствѣлость, лый = черствість, черствий.
Зачерствѣть = зачерствіти, почерствіти. — Увесь хлѣб почерствѣв. Чайч.
Зачертить, зачерчива́ть = зарисувати, означити, позначити, зарисовувати, означати, значити.
Зачеса́ть, ся, зачѣсыва́ть, ся = 1. зачесати, зачісувати, ся, (про кільки) — позачісувати. — Усі наші дівочки позачісувані йдуть. н. п.
 2. зачухати, ся (С. Аф.), зачухмарити, ся.
 3. засвербіти. С. Ап.
Зачѣска = зачісування.
Зачеситѣ = 1. шанувати, чтити (почать).
 2. ганити, ганьбити, ляяти (почать).
Зачесть, зачита́ть, ся = залічити, зачитати, залічувати, зачитувати, ся.
Зачѣсыва́ть, ся = д. Зачеса́ть, ся.
Зачѣть = заміна. — Брать, дава́ть въ зачѣть = брати, давати вперед, на одробіток. — Не въ зачѣть = не лічучи, не в щѣт.
Зачіка́ть = чікати, чикрїжити (почать).
Зачіліка́ть = зацѣврінькати.
Зачиня́ть, ся = д. Зача́ть.
Зачинива́ть, зачиня́ть, зачинить, ся = лагодити, поправляти, справляти, латати, залатувати, залагодити, полагодити, поправити, справити, залатати, ся.
Зачини́ться = загордіти, зачванити ся.
Зачінка = лагодіння, латання.
Зачинникъ, ця = привідця (С. З. Л.), приводець (С. З.), привѣдчик, ця (С. Л.), привѣдця, заводчик, ця (С. Л.), причинник, ця. — Через вапих же привідців на вас погибель. Брюховецький. С. З. — Привідця зараз, ся шептуха, йому шепнула біля вуха і завела з ним річ таку. Кот.
Зачинъ = почин, початок, привод. — Всюди привод дае. Номис.

Зачиня́ть, ся = д. Зачинива́ть.
Зачірка́ть, зачиріка́ть = д. Зачіліка́ть.
Зачіслить, зачисля́ть, ся = д. Зачесть.
Зачісно = за готові гроші.
Зачита́ть, зачитыва́ть, ся = 1. д. Зачесть.
 2. зачитати, зачитувати, ся. — Зачитав ся, аж в очах потемніло.
Зачиха́ть, ся = зачхати, ся.
Зачмо́кать = зацмо́кати.
Зачо́кать = зацо́кати.
Зачуми́ть, зачумля́ть, ся = заразити, заражати джумою, моровіцею.
Зачу́ять = почути, зачути. — Ой зачула моя доля, що не бути міні дома. н. п. — Почула собака зєвря, почала нюшити. Чайч.
Зачѣмъ = чоґо, чом, на що, на віщо, чому. — Чоґо тебе туди понесло? — Чом, чом, чорнобров, чом до мене не прийшов? н. п. — Навіщо се міні здалось?
Заша́вкать = зашамотіти.
Зашага́ть = заходити, ступати (почать).
Зашалѣ́рнѣть = 1. д. Забаклу́шничать.
 2. замолотити, верзти, торочити, теревені правити (почать).
Заша́ливать, зашалі́ть, ся = 1. пустувати, жирувати (почать).
 2. розпустувати ся, розжирувати ся.
Заша́мшитѣ = 1. д. Заша́вкать.
 2. задержити, задержати, задзижчати. С. Аф. (Про колеса або маятник в дзитарих, як вони, черкаючись, деркотять).
Заша́рка́ть = зачѣвгати.
Заша́сгаты, зашасті́ть = зашамотіти.
Зашата́ть, зашатыва́ть, ся = захитати, захитувати, ся.
Зашвы́ривать, зашвырну́ть, зашвыря́ть = закидати, шпурляти, швыргати, закинути, зашпури́ти, (про кільки) — позакидати. — Позакидав хлопець усі свої іграшки, взявши ся пильно до книжки. Чайч.
Зашевелі́ть, ся = заворушити, ся, (про множество) — закишити, закомашити ся. — Заворушила ся пустиня, мов із тісної домовини на той останій страшний суд мерці за правдою встають. К. Ш.
Заше́къ = карк, ПОТІЛИЦЯ (власне спідня частина потилиці). — Ударить по зашею = вдарити по потилиці, потілишника дати.
Зашей, у виразі: Въ зашей = в потилицю, по потилиці, в тришія, в три вірви. — Витяв його в тришія. — В три вірви вигнали. Кот.
Зашейна = 1. карк.
 2. ПОТІЛИШНИК. — Дав йому доброго по-

- тилишника. — Геть відсіє к чорту, а то потилишника дам. Кот.
- Зашелестіть** = зашелестіти, зашамотіти, зашипірхати, шелеснути, шипірхнути. — Тихо всюди і лист не шелесне. Чайч. — На землю злізла ніч, нігде ані шипірхне, хіба то де куди кризе сон що небудь пірхне. Гул. Ар.
- Зашелець** = захожий, заволока. — А на чужій на сторонці зовуть мене заволокою, велить міні річку брести широкою ще й глибокою. н. п.
- Зашелудівить** = заразити паршами.
- Зашелудівѣть** = запаршівіти, спаршівіти.
- Зашепелѣть** = зашепелѣвити.
- Зашепѣть, зашепѣтывать** = 1. зашепотіти, зашепотати.
2. замовити, зашептати, заворожіти, замовляти, зашептувати, заворожувати.
- Зашерошнить** = 1. зколоскати, скудівчити, скуйовдити, покослати.
2. колоскати і т. д. д. **Ерошнить** (почать)
- Зашершавѣть** = закудлатіти, закослатіти, скострубатіти.
- Зашибать, зашибѣть, ся** = 1. забивати, забіти, ся, ударити, ся. — Здорово забив ся об камінь — Забив ногу. — Дуже ударив ся.
2. добувати, заробляти, добути, заробіти. — Він багато грошей заробив.
3. запивати, вкидати ся в горілку або в яке ледѣцтво.
- Зашибина, зашибь** = місце на тілі, де ударено, (з знаком) — синяк, (довгастим) — смуга, басаман. — Як ударив бато-гом, так сини смуга й набігла. Чайч. — Прийди, прийди, щось ти дам, через плечі басаман. н. п.
- Зашивать, зашивѣть, ся** = зашивати, зашити, ся. — (Почивати шить, зашивати подране і заробляти шитвом).
- Зашівка** = 1. зашивання.
2. зашите (місце). — Подралось саме на зашитому.
- Зашипѣть** = зашипіти, (про гадюк, гусей) — засичати, (про масло, сало) — зашкварчати. — Гусак засичав. Фр. — Гадюка хоч не вкусить, так засичить. н. пр. — Запшварчало сало на сковороді.
- Зашипчатся** = д. **Замѣднить, замѣшкать.**
- Зашлѣпать, ся** = задріпати, ся, затьопати, ся, захлѣпати, ся, забрѣохати, забѣтати, ся.
- Зашлый** = д. **Зашелець.**
- Зашмигать** = 1. зашмигліти, засновигліти. — Засновигла там по всім куткам. Б. Г.
2. задріпати, затьопати, затаскати. — Задрипав свиту.
- Зашпилювать, зашпилють** = пришиплювати, пришипіти.
- Зашпынѣть** = закекувати, заглузувати, закпіти, на глѣм підняти.
- Зашумѣть** = зашуміти, (про юрбу людей) — загомоніти, загаласувати, (про одежу) — зашамотіти, (про вогонь) — загоготіти, (про що важке) — загуркотіти. — Загуділо в чорній хмарі, зашумів весь лист. н. п. — Коли чує: загаласували всі люди, кричать: „пожежа“! Чайч. — Загоготіло в гробі. — Загоготів який підземний глас. Греб. — Народ загомонів, заворушив ся.
- Зашутіть** = зашуткувати, зажартувати.
- Зашущукать** = зашущукати, ся, затишкувати ся. — Паночки, тишкуючись, на сміх його піднімали. К. Х.
- Защѣбнѣвать, защѣбеніть** = закидати, закидати грузом (грудками цегли, глини то-що).
- Защѣбетать** = защѣбетати. — Защѣбстав соловейко. К. Ш.
- Защѣголять** = хверцювати (С Ш.), ченурити ся (почать).
- Защекотать** = 1. залескотати, залоскотати. — Може вийшла русалонька матері шукати, а може жде козаченька, щоб залоскотати. К. Ш.
2. заскрекотати, заскреготати. — Сорока заскрекотала.
- Защѣлка** = клімка, плямка, заціпка (С. Аф.).
- Защѣлкать, защѣлковать, защѣлкнуть** = 1. лускати (почать), заляскати, (зубами) — заклѣцати, (про соловейка) — затьохкати (С. Аф.), лускати, ляскати і т. д. (починати).
2. заціпати, заціпнути (заціпку або клімку) С. Аф.
- Защемить, защемливать, защемлять, ся** = прищемити, прищипнути, (зачиняючи скриню) — прискринити; прищемляти. — Зачиняв двері та якось і прищипнув собі пучку.
2. защемити (С. Аф.), заніти. — Защеміло серце.
- Защѣмь** = 1. місце, де прищипнуто.
2. кліщі, обцѣнки.
- Защепать** = дрѣти дрѣнку, скалки, лущину (почать).
- Защѣпина** = д. **Задорина.**
- Защѣпка** = 1. застіжка, заціпка (у книжці).

2. д. **Задорина.**

Защепливать, защепить = 1. задрати, задрати (тешучи або стругаючи).

2. д. **Занозить.**

Защечный = защичний.

Защипка, защипь = (у пирога) — пружок, (у книша) — лапка.

Защипать, защипывать = 1. защипати, защипувати.

2. защипати, заскубти, защипувати, заскубувати. — Гуси заскубили курча.

3. заліптити, заліплювати (про тісто).

Защита = 1. заслона (С. З. Л.), захист (С. Аф. Л.). — Не мов верства на шляху: без роду, без захисту, н. о. — Він мав собі захист у тім холодку від тяжкої спеки й сипкого пієку. Пч.

2. оборона (С. Л.), охорона, заступна (С. Л.), затула. — Чоловік як ворона, а все жінці оборона. н. пр. — На оборону Багурина з войском вишедши. Л. В. — Надійчесь на милостивую охорону вашої Вельможности. Л. В.

Защититель, щца = оборонець, оборонця (С. З. Ж.), заступник, ця.

Защитить, защищать, ся = оборонити, одборонити, захистити, заступити, ся, порятувати, боронити, обороняти, захищати, заступати, ся, оступати ся, рятувати, ся. — Поможє чи не поможє, а хоч оборонить нас від жидів. Фр. — Дай йому Боже здоровя і щастя, борони його від нещастя. н. п. — Будє мене муж бити, нема кому боронити. н. п. — Ти мене од смерти одборонив, одбороню і я тебе. н. к. — Ой не слухай, милый Боже, що я говорила, бодай мого миленького Пречистая боронила. н. п. — Од татарви безбожної землю захистила. К. Д. — Нічим хліва захистити. С. З. — Може чванитесь, що братством віру заступили, що Синопом, Трапезундом га лущки варили? К. Ш. — А Бог міні помогє, мене заступає. К. Ш. — Заступати немощних і боронити без вини погибаючих. Л. В.

Защитительный = оборонний. — Орда оборонною рукою в поле виступала. Л. Сам.

Защитник, ца = д. **Защититель.**

Защипать, ся = д. **Защипить.** — **Защипенный** = оборонений, захищений. — **Мѣсто, защищенное отъ непогоды** = захист, захисток. — **М. з. отъ вѣтра** = затише місце, затишок. С. Аф.

Защупать = картати, дорікати, гризти (почать або дуже).

Защуривать, защурить, ся = д. **Зажмуривать.**

Защурить, защуривать, ся = зашрубувати, зашрубувувати, ся.

Защдать, защеть = 1. загризати, загризти, закусати. — Кицька загризла пацюка. — Собаки закусали поросє.

2. роз'їдати, ятрити, роз'їсти, роз'ятрити. — Пластирь тільки роз'їдає болячку, а не помогє.

3. заїдати, заїсти. — Такє гірке, на силу заїв. — Після горілки треба заїсти — **Ножницы защдають** = ножиці загиняють ся. — **Заїла снасть** = заплугала ся.

Защдаться, защеться = 1. загризати ся, загризти ся, починати або почати гризти ся.

2. загризати ся, гризти ся, сварити ся, заводити ся, загризти ся, завести ся. — Вона така зубата, що з усіма загризаєть ся. Чайч. — Як випив чарку, то тільки й діла що заводить ся. С. Аф.

Защдки = заїдки (С. Аф.), заїдок (С. З.), ласощі, лагомини, лагоминки. С. З.

Защдчивый = свадлівий, заїрливий, заїракуватий, сварливий.

Защды = заїди. С. Аф. — Як у горобця заїди.

Защдь = насоси (у коней коло зубів). — Треба покликати коновала — сколоти насоси.

Защдь = 1. заїжання.

2. заїгн. — Козаки загонами кинули ся добивати ляхів.

Защжатою = доїжачий.

Защжать, защхать = заїздити, заїхати. — **Защжая** = наїздом. — **Защхать по рожь, по затѣлку** = заїздити по піці, ляпанця, лящя дати, по потилиці дати.

Защживать, защждить = заїжувати (С. Аф.), замордівувати, заїздити, замордувати. — Заїздив, замордував коня.

Защжий = приїзжий.

Защеть, ся = д. **Защдать, ся.**

Защхать = д. **Защждать.**

Защкономничать = заскупити ся, жити скупо (почать).

Защлить = завертити ся, закрутити ся, заметушити ся, лабузнити ся (коло кого почать), заходити ходором. — Заметушив ся він перед паном — так ходором і ходить. Чайч. — Перед паном Федором ходить жид ходором. К. Ш.

Защорить = д. **Заспшити** і **Заторонить.**

Защордствовать = чудасійничати, удавати блазнія (почать).

Защоркать = цуринати (почать).

Заявіть, заявлять = заявити (С. Аф.), оповістити, ознаймити, заявляти (С. Аф.), оповіщати, ознаймовати (С. Л.). — Чому ж ви старшому не ознаймили? К. Ст.

Заявлення = заява, заявка, оповістка.

Зайлов'яла = ялова, ялівка, яловиця (С. З.).

Зайлов'ять = ст'ати яловою.

Заяр'яжничать = заш'ячити.

Заяс'ять, ся = заяс'іти, ся.

З'яць, зв *Lepus timidus* — з'яць, з'ясець, з'яйко, здр. — з'яйчик, білай — біляк. С. Ш. — **З'яць земляво́й**, *Dipus jaculus* = земляний з'ясець.

З'ячнина = д. **З'яйчина**.

З'ячий = з'ячий. — Довгий, як з'ячий хвіст. н. пр. — **З'ячий корінь**, рос. *Asarum* — копитень, копітник, копитняк, підлістник, підолішник, підорішник. С. Ан. — **З. молоділ'ь**, рос. *Sedum telephium* L. = з'яча капуста, з'яча розсада (укр.), масляне зілля (гал.). С. Ан. — **З. овесь**, рос. *Avena pubescens* L. = вівсюг, вівсюнець, мітлиця. С. Ан. — **З. салат**, рос. *Sonchus oleraceus* L. = молочак, какіш. С. Ан. — **З. чесно́к**, рос. *Teucrium Scordium* L. = дикий часник, ескордія. С. Ан. — **З. щавель**, рос. *Oxalis acetosella* L. = з'ячий щавель, щаву́х. С. Ан. — **З. кровця**, рос. *Huregium* L. = з'явіробой, кривця, з'яча кривця, святойське зілля, молодецька кров, кристалки, матері Божої слюзи. С. Ан. — **З. лапка, но́жка**, рос. *Trifolium arvense* L. = кітики, огірощна трава, огірошник (укр), поди́ця (гал.). С. Ан. — **З. трава** = д. **З. щавель**.

Збітень = гаряч, гарячий (С. З.). — (Напиток гарячий з води, лаврового листу або шавлії і меду.) — Страшено змерз, та вже випив гаричу, тоді трохи зігрів ся.

Збитеньщик = той, що продає гаряч.

Збр'уйний = збр'ойний.

Збр'уя = 1. збр'оя. — А Ярина дає збр'ою, на порозі стої. Степан її навідає та плачу́ть обоє: і шаблюка, мов гадюка, й ратище-дрючина і самопал семипядений повис за плечима. К. Ш. — Помер козак й тиха його мова, зостає ся кінь вороний та ясна збр'оя. н. п.

2. збр'уя, (на німецький ма́нір) — ш'орі. — Кулив коней і разом всю збр'ою.

3. струмент, справа, справилля (ремесницьке).

Званіє = званія, стан, ст'ать. — Званія козацьке та життя собацьке. н. пр. — Зі-

брали ся люди різного стану: і козаки, і пани і кушці. — Ми козачої ст'аті. — У напій ст'аті такий звичай.

Званий = кліканий, про́ханий. — А він колись був кликаний, рушники вже дбались. К. Ш. — На проханих гостей багато треба. н. пр.

Звать, ся = 1. з'вати, клікати, заклика-ти, запро́шувати. — Тоді, як кличу — йди. н. пр. — Кличу, кличу, він не йде, нехай же він пропаде. н. п. — Закликав його до себе. — А в тій пісні чуєш і радієть і слюзи, мов би твою душу якісь душі кличуть. Аф. — Запросили до себе гостей. — Ой чи чула, моя мила, як я тебе кликав, поуз твої ворітчка сивим конем їхав. н. п.

2. д. **Зыва́ть і Восклича́ть**. — Коли чую, гука він: а йди-но сюди! н. к. — Й ж думала, моя ненько, що в лісі гукає, а тож мой гірка доля мене знов шукає. н. п.

3. з'вати, ся, назива́ти, ся, прозива́ти, ся, менова́ти, ся. — Його звуть Олексієм. — От не гадаю, якось чудно він прозиваєть ся. — **Звать соба́ку** (кличучи: цю-цю!) **цюцю́кати**. — Нехай цюцюкають... мене сям не зведуть. Гул. Ар. — **Звать на суд** = **позива́ти**. — Мислі до суду не позивають. н. пр.

Звено́ = (у лашцюзі) — кільце, (в огорожі) — пр'ясло, (в чому иншому) — шма́ток. — Це з шестеро пр'ясел, то й була б огорожа. К.

Звенчатый = кільчатий.

Звеніть = дзвеніти, дзенькати, дзеленча́ти, дзвоніти. — Чую, щось дзвенить. — Дзвоник дзеленчить. — Дзенькнуло щось раз та й замовкло. Чайч. — **Звені́цій** = дзвенячий.

Звона́рь = дзвона́р.

Звоніло = д. Біло 1.

Звоніть = дзвоніти, (кажучи в жарт) — б'овкати, б'євкати, (в маленький дзвоник) — дзенькати, дзеленькати, дзеленча́ти, теленькати (С. Ш.), в калатало — калата́ти. — Чуємо, що бовка дзвін, та не знаємо, де він. н. пр. — От тільки перший дзвін до сповіді бевкнув. н. к.

Звонкі́й, ко = дзвінкий, ко (С. Л.), го-лосний, но, дзвенячий, дзвенючий (С. Л.), гучний, но. — Соловейко в садку тьохка пісню дзвінку. Сам. — Наша дума, паша пісня без хитрої мови, а голосна та правдива, як божєє слово. К. Ш. — **Звонка́я монета́** = дзвінка́ монета́, брязкач'і. — Як єсть брязкачі, будуть і послу-хачі. н. пр.

Звѣнкость = дзвѣнкѣсть, гѣлоснѣсть, гучнѣсть.

Звѣнокѣ = дзвѣнок (укр.), звѣнок (гал.).

Звѣноцѣ = дзвѣноцарѣв.

Звѣнчатка = брѣзкала.

Звѣць = дзвѣн, звѣн, (по покійному) — подзвѣння, подзвѣн, дзвѣн по душѣ. — Вечѣрий звѣн, багато дум паводить вѣн. Складка. — Сховай собѣ на подзвѣння! н. пр. — Один дума, як би його достроїть палати, другий дума, як би його на подзвѣн придбати. К. Ш.

Звукѣвой = гѣлосѣвой.

Звукѣ = гѣлос (С. Л.), гук (С. Ж. Л.), дзѣк, брѣзк, лѣск, грѣк. — На дзвѣницѣ вдарили в дзвѣн і тонкий і дзвѣнкий гук задрѣжав і розлив ся по селѣ на всѣ долини. Лев.

Звучать = гучати, дзѣзчати, брѣзкати. — Порожня бочка гучить, а повна мовчить. н. пр.

Звучность = д. Звѣнкость.

Звучный = д. Грѣмкий і Звѣнкый.

Звѣзда = зорѣ, здр. зѣрка, зѣронька, звѣзда. — Ой свѣти мѣсяцю, ще й ясна зорѣ, просвѣти дорѣжку аж на край села. н. п. — У ярмарку мужикѣ, як на небѣ зѣр. н. пр. — У гаю, гаю вѣтру не має, мѣсяць високо, зѣроньки сяють. К. Ш. — Що на небѣ усѣ звѣзди потьмарило, половина мѣсяця у хмарѣ вегунила. н. п. — Утреняя, вечерняя звѣзда = д. Аврѣра, Венѣра і Зарѣ. — Падающая звѣзда = лѣтавецѣ. — Хвостатая звѣзда = мѣтла. — Кавалѣрекая звѣзда = звѣзда. — Неподвижные звѣзды = нерухѣмі зорѣ. — І сонце і верухѣмі зѣрки свѣтять своїм власним свѣтлом. Де-що про Сѣв. Б.

Звѣздистый = зѣряный, зѣрявий, зѣрчатый, зѣрешливый (М. В.). — Чудова зорѣна пѣч. Стеценко. Доля, драма.

Звѣздить = зорѣти. — Мѣсяць свѣтить, зорѣ зорѣв. н. п.

Звѣздный = зѣряный, зѣрявий.

Звѣздообразный = зѣрястый.

Звѣздоцвѣтъ = д. А'стра.

Звѣздочѣтъ = звѣздочѣт, звѣздѣрь. — Звѣздѣрь мав звичай, що вечера виходячи, пильнувати зорѣ. Зѣньківський.

Звѣздочка = І. здр. — зѣронька, лѣск. до дѣвчини — зѣронька, ясочка. — Ой тож не зорѣ, то дѣвчина моя, чорнявая, чорнобривая, ясочка моя. н. п.

2. рос. Callitriche L. — водѣзвѣдка (С. Ан.) і д. Звѣздочница.

Звѣздочникѣ = д. А'стра і Звѣздочница.

Звѣздочница = рос. Stellaria L. — приворотник, мокравник, мокрѣнецѣ (гал.),

S. graminea L. — блощичник, пѣне сѣно, пѣна травѣ (укр.), пѣсѣчник, саморѣдне зѣлля (гал.), S. Holostea L. = грѣжник, зѣрочник, нехворѣц, S. media Smith. = мокрѣцѣ, мокрѣця. С. Ан.

Звѣздчатка = 1. д. Звѣздочница.

2. *Astrea*, з пороѣ полишѣ.

Звѣздатый = д. Звѣздообразный.

Звѣрѣнецѣ = звѣрѣнецѣ.

Звѣрѣный = звѣрѣячий.

Звѣрѣный, звѣрѣсть, то = звѣрѣый, по. — У нашому лѣсѣ дуже звѣрно. Чайч.

Звѣробѣй, звѣробѣйникѣ, рос. *Hypericum perforatum*, inn. = д. Зѣячѣ кровцѣ. —

3. сѣний, *Hyssopus officinalis* L. = Васѣлькѣ, юзѣфкѣ, С. Аф.

Звѣровѣдный = звѣрѣячий. — У його і погляд якийсь звѣрѣячий.

Звѣролѣство = звѣролѣвство, лѣвецѣство, мѣслѣвство.

Звѣролѣвъ = звѣролѣв (К. Б.), лѣвчий (К. Х.), мѣслѣвецѣ (С. З.). — Йшли панянки по сливцѣ, зустрѣли їх мѣслѣвцѣ. н. п.

Звѣрообразный = д. Звѣровѣдный.

Звѣрскый, ки = звѣрѣячий, нелѣдський (С. Л.), лѣтый, дѣкий, лѣто. — Помѣта і крѣвава кара ще нѣкогѣ не сповняли душѣ иншими почуваннями, окрѣч звѣрѣячих. К. Кр. — Якийсь погляд у його нелѣдський.

Звѣрство = звѣрѣство, звѣрѣвання, лѣтѣсть, жорстѣкѣсть. — Серед лѣдського звѣрѣвання. К. Кр.

Звѣрствовать = лѣтовати.

Звѣрь = звѣр, звѣрѣна поб. — звѣрѣюка, здр. — звѣрѣк (С. Аф.), звѣрѣючка (С. Л.), звѣрѣтко, звѣрѣня, тко, зб. — звѣрѣря, звѣр. — Не вѣрь, бо то звѣр; хоч не вкусить, так злика. н. пр. — Се звѣрюка, а не чоловик — такий лѣтый. — Сеї зѣми звѣру дуже багато. С. Л. — Крѣсний звѣрь = лѣсѣця, вовк, ведмѣдѣ і т. д. (за котрими полюють). — Пушной звѣрь = що має шерсть, здѣтну на хѣтро. — Плѣтоядный звѣрь = хижий звѣр, мѣясѣд.

Звѣкать, звѣкнуць = 1. брѣзкати, брѣзнути, забрѣзчати. — Брѣзнуло ключами бѣля ворѣт, — чути було, як вѣдмикають. Чайч. — Ой брѣзнемѣ кишению з грѣшими золотими, де й вѣзьмѣть ся родинонька, сестри й побратими. К. Х.

2. д. Болтѣть 2.

Звѣки = д. Брѣдни і Врѣки.

Зги, вживаѣть ся тѣльки у виразах: а) „темно, зги не видѣть“ — тѣмно, хоч в ѣко

стрель, хоч око віколи, хоч очі повиколою. — Глянув у друге — хоч в око стрель. О. Ст. — Хоч очі повиколою, — нічого не видко. н. пр. — б) „онъ зги не видить“ — він нічого не бачить.

Зданіє = будинок, будова, будівля (С. Л. Ш.), будовання (С. З. Ж.). — **Каменное зданіє** = камяниця, мурований будинок.

Здороваться = здоровати ся, вітати ся (С. Л.), на добридень, на день добрий давати, (скидаючи шапку) — шапкувати, ся, (стискаючи руку) — рукавати ся, чоліом давати (шліючи) — чоліокати ся. — А де Катри? Нехай іде з чоловіком здороватись. К. Х. — Мимо громади пробігав, шапки не здіймав, на день добрий не давав. н. д. — Тут між собою розпитались, чоломкалились і обнімались. Кот. — Дивлюсь, а наш Омелько вже й з становим рукаєть ся.

Здоровёхонекъ, здоровёшенекъ = здоровісінький. — Чув, що він слабій. Де там слабій? Здоровісінький.

Здоровёхонько, здоровёшенько = здоровісінько.

Здорово = здоро́во. — **Здорово!** = здорово був, здорові були! добридень! — **Здорово ли вы живёте? По добру ли живёшь, по здорову?** = як ся маєте? чи щё живёнькі, здоровёнькі? — **Здорово живёшь** = ні за що, ні про що, так собі ні с того, ні з сього, за дарма, дурно, дурнісінько, гарма-дарма, цур дурня. — Причепив ся гарма-дарма, задивив ся, що я гарма. н. п. — Ні з того, ні з сього давай зайгись. — **Уходи по добру по здорову** = іди, поки цілий.

Здоровость = здоровість.

Здоровый = 1. здоровий (не слабій). — Недужий смерті, а здоровий хвороби сподівай ся н. пр.
2. дужий, міцний, здоровий, кремезний. — Кремезний дідуган.
3. (про воду) — погójий, (про повітря, їжу і т. д.) — здоровий. — Погожа вода. С. З.

Здоровье, здоровьице = здоро́вья, здоро́вля, здоро́вьячко, здоро́влячко. — Чарочка у роток, а здоровлячко у животок н. пр. — **О здоровьи спрашивать** = за здоровья, на здоро́вья питати. — **І на здоровья тебе, брате, буду питати.** н. д. — **Ней, те на здоровье** = здоро́в шив! (С. Аф.), пийте здорові. — Ой пийте здорові, в кого чорні брови! Кум-мірошник, Дмитренко.

Здоровѣть = здоровѣти.

Здоровіакъ = здоровіло, здоровець, бѣцман. С. Л.

Здравіє = д. **Здоровье**. — **Здравія желяю, желяемъ** = здорові були!

Здрáво = 1. здорово.
2. розумно, розсудливо.

Здравомыслиє = розсудливість.

Здравомыслящій = розсудливий.

Здравствовать = здоровому бути. — **Дай Богъ здравствовать** = поздоров Боже. — Поздоров, Боже, батька, то все гаразд буде н. пр. — **Да здравствует!** = хай, нехай живё! — А наш Цісарь хай живе, многі літа хай має! — **Желяю здравствовать!** = (при зустрічі) — здорові були! (при прощанні) — бувайте здорові! С. Л. — По сій мові, бувайте здорові. н. пр. — **Здравствуй, те!** = здрастуй, те, здоров був, здорові були, добридень, добрийвечір!

Здрáвый = 1. здоровий, при здоровю. — Він чоловік при здоровю.
2. розсудливий.

Здѣсь = тут, туткі, тутечки, тутеньки, ось, ось-тут, ось-де, ось-дечки, ось-день. С. Л. Ш.

Здѣшний = тутешній, тутейший, тутошний. С. Л. Ш. — Не знаю, я сам не тутешній.

Зелёнький = зеленёнький. — Зеленёнький барвіночку стели ся низенько. н. п.

Зелёньхонький, зеленёшенький, ко = зеленёсенський, зеленісінький, ко. — Віють вітри ще й буйсенські, іде дощик гримовесенький на мій садок зеленесенький. н. п.

Зеленика, рос. *Lycopodium clavatum* L. = дереза. С. Ан.

Зеленикъ, рос. *Sambucus ebulus* = д. **Бузина**.

Зеленить, ся = зеленіти, ся, позеленіти, ся. — Весна не прийде вже ніколи садочок твій позеленить. К. Ш.

Зеленица = д. **Зеленикъ**.

Зеленичка, лт. *Motacilla flava* = трясогужка.

Зеленоватый, то = 1. зеленёнький, позеленуватий, прозеленоватий, зеленастий. (С. Л. З.).
2. зелений, зеленкуватий, недоспілий, не стіглий. — Зеленкуваті груші. Хар. Чайч.

Зеленицьк, ца = огорódчик, ця.

Зелёный = 1. зелений.
2. неспілий, недостіглий, нестіглий.

- Вь зелёнью состоянии = зеленцем (С. З.), усвид. — Жито усвид вижато. — Наш горох зеленцем обскубуть. Гул. Ар.
- Зелень** = зелёнь (С. Аф.), зелё (С. Л.), зілля (С. Л.), горюдина, (рання) — прозелень, (для квітання на зелені свята) — клібання. — Сонце ж ласкаве не спить, не вгава, землю по троху зелюм укрива. Чайч. — Тиха роса сідала над зелюм і древом. Макар.
- Зеленіть, ся** = зеленіти, ся. С. Аф.
- Зеліе, зелье** = зілля, здр. — зіллячко; дання, отрута. — Твою долю, моя доню, позаторік знала. К. Ш. — Пришов вівторок зілля зварила, а в середу рано Гриця отруїла. н. п. — Та відьма ще дання вам дасть. Кр.
- Земельный** = земельний, ґрунтовий.
- Землевладілець** = властитель (земельного маєтку), стар — землянин. С. З.
- Земледілець, земледіль** = землероб, хлібороб (С. З. Л. Ш.), ратай (С. Л.), гречкосій (С. З.); що оре землю — орач (С. Л. З.), плугач (С. З.), плугатарь (С. Л.), що засіває — сівач (С. Л.), що заволочує — волочільник, скородільник С. Л. — Вона хороша, як тая квітка, а таки йде заміж за хлібороба. Кв. — Сякий такий торгош, та все їсть калач, а хлібороб — хліба робить, хліб і їсть. н. пр. — І знову шкуру дерете з братів незрячих гречкосієв. К. Ш.
- Земледіліе, земледільство** = 1. хліборобство (С. Л. Ш.), землеробство. — Занимається земледілієм = хліборобити (Чайч.), хліба робити (д. під сл. Земледілець), хліб робіти, хліборобствувати. 2. д. Агронімія.
- Земледільствовать** = д. Земледіліе. (Занимається земледілієм).
- Земледільний, земледільчеський** = хліборобський (С. Ш.), землеробський.
- Землекопный** = грабарський С. З. Л.
- Землекопъ** = грабарь (С. Аф.), грабар (С. З. Л.), копач.
- Землеміріе** = землемірство.
- Землемірный** = землемірний, межовий.
- Землеміръ** = землемір, межовий, межівщик (С. З.), міжвищик (Чайч.), межовик, мірник (С. З.), мірчий (С. Л.). — Скоро прийхав межовий, почали землю межувати.
- Землеопиісаніе** = землієпис.
- Землеопиісательный** = землієписний.
- Землепашество, землепашецъ** = д. Земледіліе, земледілець.
- Землеройка, Sorax aganeus** = польова миша, рудá миша. — Змерзнеш, як руда миша. н. пр.
- Землетрясеніе** = тряс (С. З. Л. Ш.). — Коли ж був тряс, як ізгадаю, то вся здригну ся, мов мала. Кот.
- Землеудобреніе** = угноювання землі.
- Земліца** = земелька, земліця. С. Аф.
- Земля** = 1. земля, ґрунт, ґрунт. — Земля дѣвственная = цілинна земля, цілинна. — На що тим Німцям цілини, у їх і так повні гагани. н. пр. — 3. **вспаханная** = рілля. — Та лучча рілля ранняя, а ніж тая пізня, та лучча жінка першая, а ніж тая другая. н. пр. — 3. **запасная** = ваканцова земля, ваканець. — 3. **отдохнувшая** = переліг. С. З. — 3. **церковная** = рута. — Випросив той піп у пана нивку поля, засіває та е того й живе: ні рути не має, нічого... сказано бідна церковця. н. к. — **Усадебная з.** = ґрунт, ґрунт (С. З.), пліць (Харьк.).
2. **край, країна, (чужа) — чужина.** — Свій край, як рай, а чужа країна, як домова. н. пр. — Гуляла, гуляла й мати не спинала, а тепер зупинила та чужая чужина. н. п.
3. **суходіл.** — Тоді козакі шаблями суходіл копали, Хому Безрідного ховали. н. д.
4. **діл, земля, поміст.** — Ледве, ледве поблагословила: „Бог з тобою!“ та як мертва, на діл повалилася. К. Ш. — Кинув до долу.
- Земляковъ** = земляків, земляцький.
- Землякъ, чка** = земляк, чка, зб. земляцтво, іноді вживаєть ся теж: нашенець. — Позбирало ся все наше земляцтво до гурту. Чайч.
- Землянка, земляница, рос. Fragaria vesca L.** = суніця, суніці, позьомка, полунишник. С. Ан. — Коли суніця красна — не сій вівса напрасно. н. пр. — На горі суніченьки, на долині полуциченьки, лішов милий у жовіри, а дівчина у черниченьки. н. п.
- Землянучный** = сунічний.
- Землянка** = 1. землянка (хата в землі або крита землею). 2. землячка.
- Земляной** = земляний (С. Аф.), зёмний (Кр.). — **Земляной дымъ** = д. Дімница 2. — 3. **груша** = д. під сл. Груша. — 3. **ладонь, рос. Valeriana officinalis L.** = оверьян, одхасник, чортове ребро, бісове ребро, стоян, маун (укр.), дідче ребро (гал.). С. Ан. — 3. **орѣх, рос. Lathyrus tuberosus L.** = кривий горошок, ласковиця. С. Ан. — **Землянія яблочки,**

рос. *Solanum tuberosum* L. = картопля, картоплі, бараболя, барболя, бульба. С. Ап.

Земно = до землі, до долу. — **Земно** кланятся = кланятись до землі.

Земної = 1. земний, світовий. — Світова краса і пишність М. В. — **Земная** поверхність = по́верх земний.

2. земляний. — **Земная** глі́ба = скіба землі. — **Земної** покло́нъ = уклі́н до землі.

Земскій = зёмський.

Зеренчатый = зернати́й (С. Аф.), зерни́стий, зерня́стий, семені́стий.

Зеркало = дзеркало, лю́стро, лю́стерко, верца́дло, свіча́до. С. Л. (Останнє слово здибалось міні тільки в одній казці, надрукованій в З. о Ю. Р., і у письменки О. Пчілки). — Тепер краси на виду́ і в дзеркалі́ не найду. н. п. — Там дівчина умивала ся, в люстеречко видивляла ся. н. п. — В ясне лю́стро виглидала ся, своїм личком красувала ся. н. п. — Достала Галюня свіча́дце мале, чи скажем „по простому“ дзеркальце тев. О. Пч. — Тим часом світ почав в верца́длі́ примеркати і інших став міні приміт кришталъ чудовий виявляти В. Ц.

Зеркальный = дзеркало́вий. (Чайч.)

Зеркуль, рос. *Polypodium fragrans* і *vulgare* L. = папороть (укр.), солоди́ш (гал.). С. Ап.

Зернистый = д **Зеренчатый**.

Зернить = зерніти, дробіти.

Зерно = зерно, зернина, насі́нна, здр. — зёрнато, зерні́нка, зеренце, зб. — зёрно, збі́жжя, пашня́, пашни́ця, насі́ння, здр. — насі́ннячко. — Збі́жжя сій, тай ся надій. н. пр. — Роди, Боже, жито, пшеницю і всяку пашницю. н. п. — **Зерно** жемчу́жное = перло, перлі́на. — **З. ма́ковое** = ма́чина, ма́чинка. — **З. пше́нчное** = пше́нчи́на. (Полт. Чайч.). — **З. прося́ное** = просі́на. — **З. ржа́ное** = жити́на. — **З. фасо́ли** = ква́соли́на. — **Отбо́рное з.** = чо́ло. — (Жме́ня зерна, як сіють) — сіва́к, (витрушене, як кладуть снопи) — на́трус, підсто́жина, (дрібне, що багато йде на мірку) — замі́ркувате, (мішане, на пр. жито і пшениця) — сур́жик, (печете, що лишило ся після вівки) — послі́д, виточки. С. Л. — Оце хлі́б переві́яла, зостав ся послі́д — буде чим ку́рей годувати. Чайч. — Купив пшеницю — саме чо́ло

Зернові́къ, бот. *Pericarpium* = пасі́нник.

Зерновой = зерновий. — **З. хлі́бъ** =

пашня́, пашни́ця, збі́жжя. С. Л. — Роди, Боже, жито, пшеницю, всякую пашницю. н. пр.

Зерноидный, *Granivorus* = зерної́д.

Зернышко = зёрнато, зеренце.

Зерцало = верца́дло (С. З. Ман.), зверца́дло (С. З.).

Зефиръ = ле́гіт (гал.). — Весняний ле́гіт жене, як пух легенькі, білі хмаринки. Коцюбинський.

Зигзаги = криву́льки. — Пописав якісь кривульки. — **Писать зигзаги** = мислі́те писати́ (про вянних).

Зидитель, ни́ца = 1. Творе́ць, Сотво́ритель. — Бачить Бог і Творе́ць, що мир погибає, Архангела Гаври́ла в Назарет посилає. н. п.

2. фунда́тор, ка. — Він був фунда́тором нашої церкви, бо ще за життя свого записав фундаш на збудування церкви.

Зима = зі́ма, (початок) — взі́мки, (кінець пізній, власне морози на провесні) — ПІ́дзі́мси. — Зі́ма! ко́жуха нема, чо́боти ледащо і їсти нема що. н. пр. — Не так ця зі́ма уві́рять ця, як підзі́мки. — **Зимю** = зі́мою, узі́мку (С. Ш.), в зі́мку, в зі́мі. — В лі́ті і качка пра́чка, а в зі́мі і дівка шмарка́чка. н. пр. — В лі́тку ні́жкою, а в зі́мку ручко́ю. н. пр.

Зимний = зі́мний, зі́мовий (Лев.). — У вдівоньки серце, як зі́мнеє сонце, хоч воно сві́титъ, сві́титъ та не гріє, та буйний ві́тер віє. н. п.

Зимовальні = Perezі́мовальні, зі́мовий; то́ришній, (про поросят) — підсві́но́к, (про телят) — бу́зі́мок.

Зимованіе = зі́мвля С. Аф.

Зимовати = зі́мувати. — Ді́ти! ді́ти! добре вам в лі́ті, а зі́мувати — то́ горювати. н. пр.

Зимовище = зі́мовнік. С. Аф.

Зимовка = д. **Зимованіе**.

Зимовье = зі́мовнік.

Зинзивей, рос. *Althaea officinalis* L. = ка́лачки, проскуркі́, проскурня́к. С. Ап.

Зинзубель = ге́мбель (котрим роблють жо́лобки)

Зипунъ = сї́ряк, сї́рячина, сї́ряга, (разом з ко́жугом одягнений) — парови́ця. — Вийду за ворота надівши сї́рягу, ой хто ж мене та пригорне, бідного ветугу. н. п.

Зіаіе = роззі́вляння.

Зіать = роззі́вляти, розкривати па́щу.

Зла́ки = хлі́б, пашня́, пашни́ця; горо́дина, зе́лень, зі́лля (живина і городля рослина).

Злато = зо́лото, зло́то. — Візьміть срі́бло-

злото та будьте багаті, а я візьму слези лихо вилити. К. Ш. — Срібло-злото тягне чоловіка в болото. н. пр.

Златовѣрхій, златогла́вий = золотовѣрхій, золотогла́вий.

Златоза́рний = золоті́стий, злоті́стий, позлоті́стий. — Поглянуть панове з ясного будинку — слуги в барвах позлотистих гуляють по ринку. К. Д.

Злато́й = золотій.

Златосе́нникъ, рос. *Linosyris vulgaris* Dc. = зайців льон. С. Ан.

Златолюбець, златолюбі́вий = грошолюб, грошолу́п.

Златоселе́знікъ, рос. *Chrysosplenium aeternifolium* L. = жовтяниця, жовточниця. С. Ан.

Златотка́нный = золототка́ний.

Златоу́стий = красномовний.

Златоцвѣ́тъ, рос. *Chrysanthemum Leucanthemum* L. = ромѣн, ромѣн, ромѣн-зілля, романець. С. Ан.

Зла́чний = хлі́бний, травні́стий.

Зліть, ся = зліти, ся, се́рдити, ся, гнівати ся, лютовати, злувати (на кого) — з піною на губах — пінити ся, (дуже, мов сатана) — сатаніти.

Зло = 1. лихо, кривда, зло, шкода. — На зло = на злість, на ліхо. — Зробив йому на злість. — На злість моїй жінці нехай мене бють. н. пр.
2. зле, літо.

Злоба = злість, злоба́. — Це давній мій зlobитель — він давно на мене зlobу має.

Злобивий = злий, злісний, злючий (С. Л.), злослівий (С. З.).

Злобится = злувати, зlobити ся (С. Аф.), лютовати, важким духом дихати, чортом дивити ся (на кого). — Бачу вже я, що свекруха на певітку важким духом дихає та й мовчу. Чайч.

Злобный = д. Злобивий.

Злобствовать = д. Злобиться.

Зловоніе = сморід. — Такий сморід, що аж у носі крутить.

Зловонный = смердючий, смердячий, вонючий.

Зловре́дный = шкодливий. С. З.

Зловѣ́щій = зловіщій.

Злодѣ́въ = лиході́в, лиході́йський, злоді́в, злоді́йський.

Злодѣ́й = лиході́й, ка, лиході́йник, ця, лихово́дник, ця, злочі́нець, злочинни́ця (С. З.), злоді́й, ка, поб. — злодо́га. (Останнє слово найбільше прикладаєть ся

до того злодія, що краде, але має і спільне значення.) — Він душоугубу, лиходію в раю зустріть дав надію. Старицький (Рада). — Крадене у злочинців в їх шованих попаходило. К. Ст. — Таковий злодій сам один за тев злочинство каран бути маєть. Ст. Л. — Нещотливому Чаплинському, бенкартові Литовському, ошійкові Польському, злодію і бездумному зирці Українському, ледащій, злодоюі. Л. В.

Злодѣ́йскій = лиході́йський, злоді́йський.

Злодѣ́йство = лиході́йство, лихоробство, злочі́нство (С. З. Ж.), злоді́йство (С. Л.). — Нехай страшне, нечуване злочинство імі моє вікам перенеє. Сам.

Злодѣ́йствовать = лиході́яти, лихово́дити, лиховати. С. З.

Злодѣ́ніе = д. Злодѣ́йство.

Зложелате́ль = во́рог, зlobитель. С. Аф.

Зложелате́льный = ворожі́й, неж(з)ичли́вий. (С. З.).

Зложелате́льство = ворогува́ння, злість, невичли́вість (С. З.), зlobительство.

Зло́й = злий, лихий, злючий, злюка. — Як до тебе ходити, тебе вірно любити, що собаки лихі. н. п. — А Ювенал — шкода казати, що він злюка, і певно, що його сатира добра штука. К. Д. Ж. — **Злье го́ды** = лихоліття, злігодні, лиха година. — Як у нашій славній Україні були колись престрашні злігодні, бездолні години. н. д. — **Злой ро́къ** = безталання, недо́ля, лиха́ до́ля.

Злока́чественный = лихий, шкодливий, небезпешний.

Злоключе́ніе = недо́ля, приго́да, ліхо, лиха́ година, неща́стя. — Бодай же вас у полі побито три недолі. н. п. — Побила ж мене лиха година та нещаслива. н. п. — Стала ся йому пригода не в день, а в почі: занедужав чумацько, з Криму ідучи. н. п.

Злоко́сний = лука́вий, каверзний, па́косний, ка́посний. — **Злоко́сний че́ловѣкъ** = каверзник, ка́посник. С. З.

Злона́мре́нный = злоумі́сний.

Злопра́вный = злослі́вий, злий.

Злона́мьтний = злослі́вий, мсті́вий.

Злопо́лучіе = д. Злоключе́ніе.

Злопо́лучный = бідола́шний, безталанний, бездо́льний, безща́сний, неща́сний.

Злора́дный = злора́дій.

Злора́дствовать = злора́дствовать.

Злорѣ́чивый = лихосло́вний. С. З.

Злорѣ́чить, злосло́вить = лихосло́вити (С. Л.), обмовля́ти (Кр.), га́нити, ганя́бити (С. Ж.).

Злосмрадіє, злосмра́дний = д. Зловоніє, ний.

Злостный = 1. д. Злонамѣренный.

2. злий, злючий.

Злостъ = злість, лютість, мн. лютощі.

— Її тиха мова гасила його лютощі. Мирний.

Злосча́стіє = д. Злоключеніє.

Злосча́стний = д. Злополучний.

Злоуми́шленный = злоумисний.

Злоупотребіть, злоупотре́блять = над'ужити, над'уживати, на зле ужити, уживати, на лихо поверну́ти, поверта́ти.

— Злий і добру річ на лихо поверне. н. пр.

Злоупотребленіє = над'уживання (С. Пар.), над'ужитє, над'ужиток. С. Жел.

Злоухи́щеніє = хитрощі, ка́верзи.

Злоча́стіє = лиха́ до́ля, недо́ля.

Злозя́чний = д. Злорѣчивый.

Змієві́къ = 1. рос. Rumex aquaticus L. = кінський щавель. С. Ан.

2. камінь Serpentinus.

Змієго́ловник молда́вскій, рос. Dracoscephalum Moldavica L. = матощник. С. Ан.

Змія, змія́, Serpens = змія, гадина, Vipera Berus — гадю́ка, здр. гадю́чка, Coluber trahalus — жовто́броух, Boa — по́лоз, Coluber natrix або Tropidonotus natrix — уж, ужа́ка, ву́ж, ву́жака, чорна — па́далиця, що лазить по деревах — же́ре́т-тя. (С. З.).

— Заховаю змію люту коло свого серця, щоб вороги не бачили, як лихо сьмієть ся. К. Ш. — Не грій гадюки за назухою, бо вкусить. н. пр. — Друже — друже, а гадючку виную. н. пр. — Зустрічає він у лісі змію — полоза, н. о. — Смокче, як ву́ж жабу. н. пр. — Допав ся, як ужака до молока. н. пр.

Змієві́къ ко́рєнь, рос. Polygonum bistoria = д. Горєць.

Змієдү́шникъ, рос. Scorzopera = ужо́вник, рани́к. С. Ан.

Змієво́къ, змієны́шь = гадючиня́, ужо́к, ужачиня́.

Змія́ = 1. д. Змія. — **Змія́ велика́нь**, Boa constrictor — уда́в. С. Ш.

2. **Змія́ бума́жний** (дитяча іграшка) — змія, літавець, (в йому три нитки, до котрих привязують шнур) — пуглище. — Моя змія краще літає ніж твоя, а твоя все козирає — мабу́ть пуглище не вірно зробив або хвіст малий.

Змія́ка = 1. змія́ка, гадю́чка, ужо́к (С. Ш.).

2. рос. Briza media L. = здрі́жник, трясу́чка (С. Ш.).

3. у рушниці́ — бля́шка проті замка́.

Змія́ка водяна́я, рос. Calla palustris L. = фія́лковий ко́рїнь. С. Ан.

Змія́ная трава́, рос. Stachys sylvatica L. = ба́бка, бу́ковиця. С. Ан.

Змія́ний = змія́ний, га́довий, га́дючи́й.

Змія́ний язы́къ, рос. Ophioglossum L. i O. vulgatum L. = язичник, пога́не зїлля, без'язичник, тіхе зїлля. С. Ан.

Змія́ = д. Змія.

Знава́ть = д. Зна́ть.

Зна́ємо = зна́ти, зві́сно, ві́домо. — Ой зна́ти, зна́ти, в кого єсть ма́ти. н. п.

Зна́емый = знайо́мий, знако́мий. (С. Аф.).

Знако́мець = знайо́мий, знако́мий. (С. Аф.).

Знако́мить, ся = знайо́мити, знако́мити, ся, зазнава́ти ся. — Їздить та вже з такими кралями та царями зазнаєть ся. н. к.

Знако́мица, знако́мка = знайо́ма, знако́ма.

Знако́мство = знайо́мість, знако́мість (С. Л.), сьвідо́мість. — Ви десь певне багато знакомостів маєте. Кр. — Для мене усе зроблють по сьвідомости. Номіє.

Знако́мый = 1. знайо́мий, знако́мий. (С. Аф.).

— **Быть знако́мымъ** = зна́ти ся. — Дай, Боже, з добрими людьми зна́ти ся. н. пр. — **Ка́къ бу́дто знако́мый** = на́че по знаку́. — Підходить, здороваєть ся, так, на́че чоловік по знаку, та хто його зна. Чайч.

2. зві́сний, сьвідо́мий.

Зна́къ = зна́к, призна́ка (С. Л.), прикме́та (С. З.), озна́ка, знамено́, (після рапи)

— шра́м, (від удару бато́гом то-що) — сму́га, па́смуга, басама́н, (чим твердим) — синя́к, (після віспи) — рябо́тиння. — Прийди, прийди, щось ти дам — через плечі басама́н. н. п. — Як ударив бато́гом, — так синя смуга й набїгла. Чайч. — **Зна́ки досто́инства** (у козаків) = кле́йно́ди:

булава́, бунчу́к, пірна́ч і т. д. — Візьми́ть мої гетьманські кле́йно́ди, панове... К. Ш. — Не на тебе, миле братя, я Січ руйнувала, ой щоб я вам ва́ші землі, кле́йно́ди вертала. н. п. — **Мимі́чскій зна́къ** = ми́г. — Німий ежелє́ не умієт писати, повинен на миги сповідати ся. Б. Н. — **Разго́варивать зна́ками** = на мїгах гово́рити. — **Погра́ничный зна́къ** = кля́к (С. З.), копе́ць. — Границю проводили, часті́ ко́пці виспуючи. Л. В. — **Цехово́й зна́къ** = чішка.

Знамено́атель = знаме́нник. С. Жел.

Знамено́ательный = знаме́нний. С. Жел.

Знамено́ать = 1. значити. — **Знамено́ать-ся кресто́мъ** = хрестити ся.

2. висвящати. — Довго був дяконом, та оце недавно висвятили його на попа.
- Знаменитість** = знаменитість. С. Пар.
- Знаменитий** = знаменитий (С. Пар.), сла́вний, славетний (С. Л.), значний, знатний (С. Жел.). — Глянь на герб сей знаменитий. З стародав. вірші.
- Знаменник** = печатка (для проскур), знаменік (С. Жел.).
- Знаменіе** = зна́к, озна́ка, знаме́но. С. Л. — Ото знамено од Бога — мігла на небі.
- Знаменовати** = значити, визначати.
- Знаменосець, знаменщик** = хорунжий, хорунжий. — Лучче живий хорунжий, ніж мертвий сотник. н. пр. — По середині пан хорунжий, під ним вониченько, під ним вороненький, сильно дужий. н. п.
- Знамя** = корогва́ (С. З.), здр. — корогівка, хорогва́, хорогов, стяг (С. З. Эв.), знамено, (найголовніше у козаків) — біла корогва́, (не велике) — прапір (С. З.), прапорець. (С. Л.). — Бо ті лейстрові виресли у полі: ой не вдержать проти вітру корови у полі. К. Д. — Військо йде, корогви мають, попереду музиченькі грають. н. п. — І з веселим обличчям свій стяг підіми ти у гору в руках. Чайч. — Заохочував товаришів сьміло держати в гору піднятий стяг. Фр. — Та привіле бусурмана до нового знамена. н. п. — Затикають з одного боку на човні бунчук, з другого прапор. К. Б.
- Знаніе** = знання, знаття́, віддання (С. Л.), відомість, свідомість, знайомість. — Як би знатти, що в кума пиття, то жінку й діти привів би. н. пр.
- Знаіно** = 1. добре, добріше, славно, знаменито. — Добре погулял.
2. знати, знать, значно, відно (Пр. д. від сл. Відно 1).
- Знатний** = значний (С. Л.), сла́вний, знатний (С. З.).
- Знатокъ** = знавець, мистець (С. З.), мітець, мастак (С. З. Л.).
- Знать** = 1. вельможе панство, панва́.
2. знати, мабу́ть, десь і т. д. д. Відно. — Десь він у школи ходив, що все зна.
3. знати, відати, розуміти, у(в)міти, тямити. — Дать знать = дати, подати вістку, оповістити. — Дать себя́ знать = в знаки, в тямки дати ся. — А шевцеві пан Твардовський в такі знаки дав ся, що мабу́ть і з час московський барилом качав ся. Гул. Ар. — Знай себя́ = про себе знай (а в чуже діло не встрявай). — Знать грамотъ = письмєнним бу́ти,
- вміти письма́ (Чайч). — Знать свѣтъ = вміти поводитись з людьми, звичайним бу́ти. — Знать толкъ въ чемъ = знати ся на чому́. — Теля не знаеть ся на пирогах. н. пр.
- Знатье** = д. Знаніе.
- Знатьясь** = знати ся, водіти ся. — Знай ся кінь з конем, а віл з волем, а свиня об тина, коли нема з ким. пр. — Він усе з нами водить ся.
- Знахарь, ка** = знахо(у)р, ка, шентун, ха, знаюка (Эв.), чарівник, ця, чаклун, чаклівниця, ворожбит, ворожка, відьмак, відьма. — Такий був знаохр, що було направить або одведе дощ. п. о.
- Значекъ** = 1. значок (здр. від сл. Знакъ).
2. корогівка, прапорець (д. Знаніи).
- Значеніе** = значіння, сіла, вага. — Се слово треба розуміти в політико-економічнім значінні. К. Кр — Се має велику вагу.
- Значительно** = 1. багато, чимало, значно, доволі. — Води чи мало утікло. К. Ш.
2. виразно, виразне.
- Значительный** = 1. великий, чималій.
— Чи мала вода прибула.
2. значний, поважний. — Багатих і значних людей ховали дуже пишно. Лев.
3. віра́зний.
- Значить** = 1. значити, визначати. — **Что это значить?** = що се значить? що се за знак? що воно визначає? — Нічого не знав, що воно за знак, що... н. о.
2. ва́жити, сілу, вагу́, повагу́ мати. — Він у нас на селі велику сілу має — Чи ва́жуть добрі учинки без любови? Б. Н.
- Значиться** = значитись, щитати ся, лічити ся.
- Знающий** = знаючий (С. Аф.), знаючий (Чайч.), тямучий, тямучий, тямкий (С. Ш.), свідомий і д. **Знатокъ**.
- Знобить** = морозити, холодити. — **Знобить** = морозить, холодом берє. — Голова болять, і щось морозить мене.
- Знобиться** = мерзнути, мерзти. — Шолудиве пороси і в Петрівку мерзис. н. пр.
- Знобкій** = мерзлякуватий, мерзляк. — Тай мерзлякуватий він — як з хати, так уже й змерз. Чайч.
- Знобоксть** = мерзлякуватість.
- Знобъ** = дріготя́, здриги, дріжакі́ (від холоду). С. Л. З.
- Зной** = спе́ка (С. З. Л.), поб. спекота, шквара (С. Л.), пекота, пекло, жарота, вар, парня́. — Терпи, Грцию, хоч яка спека. н. пр. — Така спекота, що крий Бо-

- же — усе попалило. — На дворі вар займає дух. Ян.
- Зіойный** = некучий, шкварний, жаркий, варкий, парний. — Пекуче літо.
- Зіойть** = палити, пекти. — Сонце немилосердно палить. — На дворі пече так, що й не дихнеш. Чайч.
- Зобастый, зобатый** = воластий. С. Л.
- Зобаты** = дзюбати, дзюбати (С. Аф.), клювати, кліювати. — Пташко маленька, де твоя пенька? На маківці сиділа, дрібен мачок дзюбала. п. п.
- Зобный** = волювий.
- Зобный корень**, рос. *Scrophularia aquatica* L. = ранник. С. Ан.
- Зобь** (у птиц *Ingluvies* і у людей *Struma*) = волю (С. З. Л.), волю (С. Аф.), поб. волюще, (здр.) волюк. (С. Аф.).
- Зовь** = клик, клікання (С. Л.), поклик, запросини. — Клягання, мов не своїми ногами, увійшла до світлиці на грізний поклик свого чоловіка. К. Ч. Р. — **Приїхаль без зова** = приїхав не кліканий, не проруханий.
- Зодчество, зодчий** = д. Архитектура, архітектор.
- Золá** = золá, попіл здр. попілець, (гаряча з жаром) — присок (С. З. Пав.), після зоління — візол.
- Золéніе** = зоління.
- Золить, ся** = золити, лужити, ся.
- Золівка** = зовиця. С. Аф. З. Л. — Навчать мене зовиці, Семенові сестриці. п. п. — Зовиці годи, русу кошу чеші. п. п.
- Золівкинъ** = зовицін.
- Золівушка** = зовічка. С. Аф.
- Золотáрь** = золотáрь, золотник, позолотник. — Ой ходімо ж ми до ковальчика, до золотника. п. п.
- Золотáя рózга, золотень**, рос. *Solidago Virgaurea* L. = золотуха, жовтобрюх. С. Ан.
- Золотáльщикъ** = д. Золотáрь.
- Золотáстка**, рос. *Helichrisum* DC. = цмин, *H. aeneum* DC. = жовта гарячка, жовтушки, жовтяниця, цмин, жовтий цмин, свáрка, сварлівець, золотуха, головокрут, котячі лапки. С. Ан.
- Золотáстий** = золотистий, злотистий, позолотистий. — Слуги в барвах позолотистих гуляють по ринку. К. Д.
- Золотáть, ся** = золотити, позолочувати, ся. — Сонечко гай золотило. К. Ш.
- Золотникóва голова**, рос. = д. Бьлзобрь. — З. травá = д. Золототысячник.
- Золотнїкъ** = 1. золотник (вага = $\frac{1}{96}$ ч. хунта і гирька такої ваги).
2. кліпка, хлипок, хліпавка (в смогах).
- Золотнїкъ полевой** = д. Золототысячник.
- Золотнїчка** = д. Бьлзобрь.
- Золото** = золотó, злото. — Ячмінь каже: укинь мене в болото, а я тебе уберу в злото. п. пр. — **Золото сусальное, книжное** = сухозлотиця (Чай.), сухозлітка (Лев.), шумиха. (С. З.). — На столі лежав здоровий коровай, обтиканий голубами, позолоченими сухозлітною. Лев. — Шумиха, свинець блищали там. Кот.
- Золотой** = 1. червонець, дукáч. С. З.
2. золотий, щирозлотиий, щирозлотиий, сутозлотиий. — З мезного пальця щирозлотий перстень знімав. п. п. — Перстеньків два: єден щирозлотий, а другий срібний. К. Ст. — **Золотыхъ дѣль мастеръ** = д. Золотáрь.
- Золототысячникъ**, рос. *Erythraea centaureum* L. = золототысячник, сердушник, семисильник. С. Ан.
- Золотоцвѣтъ** = д. Златоцвѣтъ.
- Золотóвей, ка** = гаптарь, гаптарка. С. Аф. З.
- Золотошвейный** = гаптарський.
- Золотошвейство** = гаптування; гаптарство.
- Золотуха** = 1. хвороба *Scrophula* — золотуха.
2. рос. *Thalictrum angustifolium* Jacq. — золотушник, медунія, медунішник, рутвиця, *T. flavum* L. — одхасник, *T. majus* Jacq. — падучник, золотушник, *T. minus* L. — кам'юг, польова петрушка, рутка. С. Аф.
- Золотушливый** = золотушний.
- Золотушникъ** = д. Золотáя рózга.
- Золочéніе** = позолочування.
- Золочéнный, золоченый** = золочений, позолочений, позолочуваний, позолотистий. — А в голуба сизокрила голова, а в голубки позолочувана. п. п. — І з під поли позолотистий недолимок виймає. п. п.
- Зольникъ** = пошліник.
- Зольный** = пошліний.
- Зондь** = 1. хірург. струмент *Specillum* — мацовилка, протичка.
2. свёрдел, штирь, свідер. (Волинь).
- Зонтикъ** = зонтик (Лів.), парасолька, парасолька (Прав.), від дощу — дощник (С. Пар.), від сонця — сонічник (С. Пар. Жел.). — **Зонтикъ глазной** = козирьок. — Вийшов пан с зеленим козирьком над очима.
- Зонть** = 1. піддашня (над танком. С. З.), острішок (над ворітьми).

2. д. Зѳнтѳкъ.

Зоркій, зорокъ = зіркий (С. З.), бачучий, зиркий (С. Л.). — Говірка, зірка, морна. Макаровський. — Мої очі бачучі. Чайч.

Зоркость = зіркість.

Зорный = любістковий.

Зорочѳкъ, Zupilla = зінка (С. Л. Жел.), зінька, зінця (С. Л. Жел.), чоловічок.

Зорочковъ = зінічний.

Зоря, рос. *Levisticum officinale* Koch. = любісток, любіста. С. Ан.

Зоряной = д. Зорный.

Зрачѳкъ, зрачѳкъ, зрачковый = д. Зорочѳкъ, зорочковый.

Зритель, ница = 1. глядѳч, ка, глядѳко, видѳць (С. Пар.) — Гра артистів зробила дуже гарне на глядѳчів враження. — Глядѳко не наглядить ся, хвалько не нахвалить ся. н. пр.

2. свѳдѳк, свѳдка, свѳдѳчиця, видѳць. — При сьому ж видѳці були.

Зрительный = глядѳний. — **Зрительная труба** = прозорна труба. — Вигадали трубу, що зветь ся прозорною, і що крізь неї можна геть далеко бачити. Де-що про Сьв. Б.

Зрѳнище = видѳвище, видѳвисько. С. Жел. Пар. — Чого я туди їду? От і ще не бачила такого видовища!

Зрѳлость = спѳлість, стѳглисть, доспѳлість, достѳглисть.

Зрѳлый = 1. спѳлий, стѳглий, поспѳлий, доспѳлий, достѳглий. — Спѳлий кавун. — Спѳлий яблука.

2. дорѳслий, дѳйшлий. — **Зрѳлый умѳ** = рѳзумом дѳйшлий. — Ще він малий, рѳзумом не дѳйшлий. н. д.

Зрѳние = 1. поспѳвання, доспѳвання (про рослини).

2. зрѳк (С. Аф. Пар. Жел.), зѳр (С. Пар. Жел.), прозѳр. — Нема прозору вже два роки (казав слѳпий чоловік).

3. глядѳння.

Зрѳть = 1. спѳти, поспѳвати, виспѳвати, стѳгнути, доспѳвати, достѳгати, (про колоски) — зернѳти ся, (про овочі) — бринѳти, (про людей) — дохѳдити до зрѳету, до рѳзуму. — Як став же наш мак та спѳть, поспѳвать. н. п. — На калупу вітер віє, каліна не спѳє. н. п. — Вишнѳ тільки що стали бринѳти. С. Ш. — Ой зацьвіла маківочка, почала бринѳти. н. п.

2. глядѳти, дивити ся, споглядѳти, бачити.

Зрѳние = д. Зрѳние 1.

Зрѳчий = видѳючий, видѳючий, бачучий. С. Л. — Були прѳямі і кривоногі, були ви-

доючі і слѳпі. Кот. — Два дѳди: оден слѳпий, а другий видѳючий. н. к.

Зубанъ = зубань, зубач, зубатий. С. Аф

Зубаръ = гѳмбель с зубцѳями.

Зубастый = зубатий.

Зубачъ = д. Зубанъ.

Зубѳтка, риба *Anarchichas lupus* = морський пес. С. Пар.

Зубѳць = зубѳць, (в машинних колесах) — палець.

Зубѳло = 1. шрѳбень (особливе долото).

2. зубѳло (струмент, котрим визублюють пилки, терпути і набивають жорна).

Зубѳть = зубѳти, визублювати, шрубѳти.

Зубной = зубний.

Зубѳкъ = зубѳк, зубѳчок (С. Аф.) зѳбик. — **Поднѳть на зубкі** = вісьміяти, піднѳти на глѳм.

Зубѳкалѳть = глузовѳти, глумовѳти, кепкувѳти (з кого, над ким), скѳлѳтити зѳби.

Зубѳкаль = глумівник, скаловѳб.

Зубѳкалѳство = глумовѳння, глумовѳвання, кепкувѳння, посьміх.

Зубѳчѳтка = 1. щѳточка (чистити зуби).

2. шпѳчка (колупати в зубах, на пр. пієли їжі).

Зубѳло = д. Зубѳло.

Зубѳина = щербѳина, щѳрба. С. З.

Зубѳить = 1. зубѳити (С. Аф.), визублювати; щербѳити, вищѳрблювати. — Ой дѳсь мене Бог не простив, що я у недѳлю серпи позубив. н. п.

2. товкти (С. Ш.), товкмѳчити, зубрѳити (вчити від слова до слова).

Зубѳь, Vos jubatus = зубѳр, Vos urus — тур. (С. Ш.). — Сидѳть, як тур, у горах. н. пр.

Зубѳатый = зубѳатий, зубѳастий. — **Зубѳчастий гребѳнь** у півня. Чайч. — **Зубѳчатѳе колѳсо** = пальцѳовѳе, пѳлешне колѳсо (у машинах).

Зубѳчикъ, мн. зубѳчики = зубѳць, зубѳці.

Зубъ = зуб, здр. зѳбик. — **Зѳбы переднѳе, рѳзцѳь, Dentes anteriores s. incisores** — переднѳі зѳби, сьміюнцѳі. — **З. боковѳе, калѳки, D. canini** — їкли. — **З. кореннѳе, D. molares** — кутнѳі зѳби. — Сьмѳй ся, сьмѳй ся — засьмѳеш ся на кутнѳі. — **З. молѳчнѳе, D. lactei s. temporarii** — молѳшнѳі. — **Зѳбы острѳть** = лѳсятися. — Лѳсить ся, як кіт на сало. н. пр. — **Поднѳть на зѳбы** = вісьміяти, піднѳти на глѳм. — **Сжѳть зѳбы** = зѳцѳити зѳби. — **Точѳть зѳбы** = гострѳити зѳби, мѳти зѳби на кѳго. — **Щѳлѳкать**

зубами = клацати зубами. — Вовк як клацне зубами. Чайч.

Зудь = свербіж (С. Л.), сверб, сверблічка, сверботá, чос, чухотка. — Чос такий по тілу скрізь, що й терпіння не стало.

Зуді́ніе = свербі́ння.

Зуді́ть = свербі́ти. — Де болить, там і торкнеш, де свербить, там і почешеш. н. пр.

Зуни́ца = д. Земляни́ка.

Зыба́ть = колиха́ти, колиса́ти. — Де хаточка телесенька, де дитина малесенька, там підемо ночувати і дитину колихати. н. п.

Зы́бка = колі́ска. — Яке в колыску, таке і в могиляку. н. пр.

Зы́бкій = 1. хиткий, хибкий, хилкий, хисткий, хилястий. — Хиткий човен. — Через провалля кладочка така хистка, що так вся і колишеть ся. н. о.

2. тряскій, грузький. — **Зы́бок мѣсто**, **болото** = трясовина́, тряса́вина, тряса́вця. С. Ш. — Коло млина трясовина. С. Ш.

Зы́бкость, зы́бленость = 1. хиткість, хибкість, хилкість, хисткість.

2. тряскість, гру́зкість.

Зыбу́нь = д. **Зы́бкій**. (З. мѣсто).

Зыбу́чий = д. **Зы́бкій** 1. — **Зыбу́чий песок** = сипкий. — Він мав собі захист у тім холодку від тяжкої спеки й сипкого піску. О. Пч.

Зыбь = 1. бри́жжі, жму́рки (хвиля велика без вітру, перед бурею або після неї)

2. трясовина́ і т. д. д. **Зы́бкій** (З. мѣсто).

Зы́зь = дзюк, дзвяк, брязк.

Зыча́ть = дзвякати, дзича́ти, брязча́ти, бря́зкати, гуча́ти.

Зы́чний = гучни́й.

Зы́вака = роззя́ва (С. З. Л.), поб. роззявля́ка, га́ва, га́ва. С. З. — Я іду провор-

ника, а він їде роззявляка, не мав де диньшль встромити, та міні в рот. н. пр.

Зы́ваніе = позіхання.

Зы́ва́ть, ся = 1. зй́хати, ся (С. Аф.), по-зй́хати, ся (С. З. Л.), зй́вати, ся (С. Жел.). — Разом полягали, позіхнули кілька раз, тай позасипали. Руд

2. га́ви, га́ви ловіти, вітрі́шки купува́ти, продава́ти.

Зы́вота = по́зіхи, зй́вачка.

Зы́вунъ = зй́ва́йло, позй́хайло.

Зы́въ = анат. Fauх — зй́во (С. Жел.): па́ща (С. Л. З). пелька (С. З).

Зы́нки = о́чі, банькі. — **Наліть зы́нки** = заліти о́чі (дуже напиться). — **Па́лить зы́нки** = витрі́щати, виду́плювати о́чі, банькі. — **Распу́титъ зы́нки** = за́гавитись.

Зы́зникъ европе́йскій, рос. Lyscorus europaeus L. = драголю́б. С. Ан.

Зы́зя = хлю́ща. — Напив ся, як хлюща.

Зы́бкій, остъ = д. **Зы́бкій, остъ**.

Зы́бликъ, саміца — зй́блица, зй́бловка, пт. Fringilla coelebs = посьмітю́ха, посьмітю́шка. С. З.

Зы́блы́й = номѣрзлий, примѣрзлий, мѣрзлий (про рослини), змѣрзлий (про чоловіка).

Зы́бнуть = мѣрзнути, мѣрзти.

Зы́тевъ = зй́тѣв, шва́трѣв (д. **Зя́ть**).

Зя́тѣкъ = зй́тѣнько.

Зя́тнинъ, зя́тній = д. **Зя́тевъ**.

Зя́ть = 1. **ЗЯ́ТЬ** (чоловік дочкин). — **Зя́ттюшка** = зй́тѣнько. — Невістка сорочку полата, а зя́ть здере. н. пр.

2. шва́т(г)ер (чоловік сестрин і зовицін). — Через дорогу кузня, а він міні шва́тер. н. пр. (про дуже далеких родичів).

И.

И = 1. і, й, та, тай. — Поможи Боже нежонатому, а жонатому й жінка допоможе. н. пр. — Чоловік та жінка — то найкраща спілка. н. пр. — Тай підняла китаєчку тай заголосила. н. п.

2. е (докірливо). — Е, що там балакати!

И́бисъ, пт. Tantalus ibis = ча́пля (особливої породи).

И́бо = бо, затім що, тому́ що́, через те́ що́. — А вона не любить, бо я не багатий. н. п.

И́ва, рос. Salix alba L. = біла верба́, бі-

ла лоза́. С. Ан.

Ива́новъ цвѣтъ = д. **Златоцвѣтъ**.

Ива́новская, у виразі: во всю Ива́новскую = на всі заставки. — Кобишла на всі заставки. С. З. — Сь-годня можна з чоловіком рубатись на всі заставки, а завтра гуляти вку́п по братерськи. К. Ч. Р.

Ива́н-да-Ма́рья, рос. Melampyrum nemorosum L. = братки, брат і сестра́, бра́ткі. С. Ан.

И́верень, іверешо́къ = ула́мок, віломок, уло́мок (від чого твердого), від каменя —

ска́лка, від дерева як рубають = тріска.

І'вина = вербіна. С. Аф.

І'внякъ = верби і д. Вегловникъ.

І'вовый = вербовий, лозовий.

І'волга, пт. Oriolus galbula = івілґа, вільґа (С. Жел.), вивільґа (Чайч.), лїскоту́ха (Поат. Чайч.).

І'вняный = вербовий.

Ігла́ = 1. го́лка, здр. го́лочка (велика) — циганська. (без вушка) — проті́р, протор С. З., (для плетіння, навизування то-що) — прут, дрот, (деревяна) — глі́ця. С. Аф. — Куди голка, туди й нитка. п. пр. — Москаль і проті́р проковтне та не подавить ся. п. пр. — **Какъ на игла́хъ** = як на шпичка́х, як на ву́глї. — **Платье съ игло́чки** = новісе́ньке.

2. (у де-яких тварів, на пр. їжака то-що) — го́лка, щети́на, колю́чка, (у рослин) — го́лка, шпичка, колю́чка, (у хвойних) — глі́ця, хво́їна, хво́їнка (С. Ш.), (ульона, конопі) — кострі́ця.

3. риба Syngnathus acus = зворлuch (С. Жел.), сикавка.

4. (горі) — шпиль.

Іглі́ный = голковий.

Іглі́стый = голча́стий, голча́тий, шпичкува́тий, шпичакува́тий, колю́чий, терні́стий. — Колю́чий терен.

Іглі́ца = глі́ця (деревяна, котрою плетуть сітки).

Іглі́ца, рос. Ruscus aculeatus L. = мишачий те́рен.

Іглова́тый = колю́чий, терні́стий, остюкова́тий.

Ігно́ривать = нехтува́ти. — Ти бо таки зовсім нехтуеш ним. О. Ст.

Іго = ярмо, корми́га (С. З. Л.), нево́ля; тяго́та, тя́гар(ь), тяжа́р(ь). С. Ш. — С під корми́ги людської визволив. Л. С. — Учила ся шляхта, як підданську нахилити шию під корми́гу панську. К. Д. — Гей заплакали хлопці молодці та у неволі, ярмі. п. п.

Іго́лка = д. Ігла́. — Пуека́ть іго́лки (про вино́) = гра́ти, іскри́ти ся.

Іго́лочный = го́лочний.

Іго́льничъ, іго́льничекъ = го́льнич, го́льничо́к.

Іго́льный = д. Іглі́ный.

Іго́льчатый = голча́тий.

Іго́льщикъ, ца = голка́р(ь), ка, голни́ка́рь, ка. С. Пар.

Іго́рный = гра́льний.

Іго́ть = сту́па, сту́пка, мущи́р(ь). С. Л. З. Пав. — Товкти перець в мущиру. С. Л. — Купила ступку з товкачем. — Носить ся, як баба з ступою. п. пр.

Ігра́ = гра, гра́ня, гра́тті, і́грашка, і́грище, гри́ще, гу́лянка, заба́ва, за́бавка. — Гра в карти. — З другими дітьми він не знавсь і в грища з ними не вдававсь. Бодяньский. — Дідона видала грище, Еней щоб веселіший був. Кот. — З його гра́тті не буде путті. п. пр. — Дівочі игрища не забутні. К. Д. С. — Яка жоно й гулянка буде, як кожен нарізю, коли вже граи ся, то вкуші. Чайч. — Дитяча забавка. — **Ігра́ въ жму́рки** = д. під сл. **Жму́рки**. — **Ігры карточныя, въ карты** = картя́рство: дуре́нь, підкидний, невірний дуре́нь, відьма, кончі́на, коро́ль, віз, ла́ва, ме́льник, ці́гана, пяні́ця, свиня́, па́мфіль, хві́лька, хлю́ст і т. д. — **Ігра́ въ мячъ** = у мяча́: гі́лка, городо́к, бара́н, висо́кий дуб, ка́ша, ма́тка, ме́та, пі́чка і т. д. (Малорос. ігры́ Кіев. Ст. 1887—6).

— **Ігра́ въ ко́сти** = ко́стирство. — Ні́кому не служачи, а тільки костирством і цянетвом бавить ся. Ст. Л. — Добра свого на костирство, на танці-музики не прогайдували. К. Б. — **Ігры въ па́лки, въ ко́сти** = дарови́ще, бу́лка, го́лий у го́лого, коромисло, коро́лі, па́ці, ду́калка, сика́вка, скраклі́, цу́рка, шва́йка, шкалу́б або ген-ге́н, тікало, та́ран, шкеребе́рть, шканді́бки і т. д. (Малорос. ігры́ Кіев. Ст. 1887—6) — **Ігра́ въ кре́мешки** = у кре́ймахи, у кре́мняхи. — **И. въ носкі** = носани́на. — **И. въ че́тъ или не́четъ** = чи́т чи лі́шка.

— А ну вгадай: чи́т, чи лі́шка? — **И. хоро́водная** = тано́к: во́рон, горобе́йко, зелений шум, коро́ль, хре́щик, же́льман і т. д. (Малорос. ігры. К. Ст. 1887—6). — **Ігры мо́лодежи** = гри́ще, гри́ща, і́грища: катаючі яйця або орі́хи) — кит́ьки, покит́ьки, котю́чка, (розбиваючі яйця) — навбо́тки, (на льоду коло стовпа) — круті́лка, ко́лесо, (на скубку за волосся) — чу́рру́н, в ску́бки, на ску́бку, (инші гри) — до́вга лоза́, коза́, ко́тык, кон, ла́стівка, влаз, тісна ба́ба, сві́нка і т. д. — **Къ нему́ пришла́ хоро́шая ігра́** = у його́ до́бра карта́, до́брі карти́.

Ігра́лице = і́грашка, за́бавка, ця́цька.

Ігра́ние = гра́ня, гра́тті.

І'граный = гра́льний. — Гра́ні карти́.

Игранный = **Игра́ть**.

Игра́ть = 1. гра́ти ся, ба́вити ся, гуля́ти, ся, веселіти ся, жирува́ти, жартува́ти, пустува́ти. — Діти грають ся. — Весело гуляють ся діти на вулиці. Чайч. — Ми бавились разом, гуляли. Фр. — Не жируй з ведмедем, бо задавить. н. пр. — Коли дівити ся, аж вони за могилою гуляють у карти. н. к. — Дай Боже жартувати, аби не хорувати. н. пр. — Ой як виїду та на вулицю, жартую-пустую, а на свою та головоночку потуженьку чую. н. п. — Коли любиш — люби дуже, а не любиш — не жартуй же. н. п. — Тай уміє танцювати, з козаками жартувати. н. п. — **Будто игра́я, дба́ти что игра́ючи** = на́че за играшки. — **Игра́ти въ жму́рки** = в Па́наса гра́ти, жму́рити ся. — **Игра́ти въ чётъ или не́четъ** = ця́тати ся, читува́ти ся. — А ну лишень цятати си: чіт чи лишка? Кв. — **Судьба́ игра́еть** = до́ля жарту́е. — А доля жартуе, помане, помане, тай геть прожене. Аф.

2. гра́ти, вигравати́. — Бас гуде, скрипка грае, Іван мовчить, та все знає. н. пр. — Він добре на сопліці грає. — В труби та в жоломіжки смутно та жалібно вигравають. н. д. (На бубоні) = бубніти, бубніти. — Як бубни бубнять, як сурми сурмять. н. к. — Ой заграю міні і забувнено. К. Д. — (На дудці) = дудіти, в дуду́, в соплку гра́ти. (Пр. д. під сл. Дудка). — (На трубі) = трубити, сурмити. — (На бандурі, гитарі або що, погано або недбало) = брїнькати, (на скрипці або лірі, погано або недбало) — цигікати, тилікати, репіжити. — (Язиком замість музики, до танців) — триндікати. — Против мужик индика, жінка в шинку тридика. н. п. — **Игра́ть въ тактъ** (до танцю) = під но́ги гра́ти.

3. гра́ти, удава́ти. — Кропивницький грає переважно так звані характерні ролі. — Затиркевич найбільше гарно удає сварливих жінок і цокотух.

4. гра́ти, шумува́ти. С. З. — Брызчат чарки, шумує горілка. Гул. Ар

Игрени́й = каштанова́тий (про масть коней).

Игриво́сть = жва́вість, жартли́вість, жартовли́вість.

Игривы́й, во = жва́вий, во, жартли́вий, жартовли́вий, во. — Ой який то хлопець жвавий, ще до того кучерявий. н. п. — Гей козаче уродливий, молоденький та жартливий. н. п. — Є жартовливе щось в вечірньому огні, так весело, немов у літній день міні. К. Д. Ж.

Игрісты́й = пінисты́й. С. Пар.

Игрище = грище (С. З. Л.), ігрисько (С. Ж.), вігри, вулиця, бавун. — Дівчата пішли на грище.

Игро́къ = грач (С. Аф. З. Л.), игра́ль, гра́ль, игре́ць. — Ні грач, ні помогач. н. пр. — Ні шведь, ні жнець, ні в дуду игрець. н. пр. (На бандурі) — бандури́ста, кобза́рь, (на скрипці) — скри́пник, (на дудці) — дуда́рь, дудник. — Заграй міні, дуднику, на дуду, нехай своє лишенько забуду. К. Ш. — (На лірі) — ліри́к, ліра́ч. — А з вас не поганий лірач. Кр. — **Игро́къ въ ка́рты** = ка́ртник (С. З.), картя́р, картівник. — Ой як був він не жонатий, то-то був гуляка! і пниці і картівник, козак забіяка. н. п. — **И. въ ко́сти** = ко́стир(ь). — Ознаймив картикам.. тихо в карти гравиш. Л. В. — Уподобав картовника і костира пняго К. Б.

Игрочи́ха = гра́ля, картя́рка (С. Пар.).

Игрочи́шко = д. **Игро́къ** (поганенький).

Игру́й, игру́нья = жиру́и, ха (С. Л.), пу́стун, ха, веселу́и, ха, брику́и, брику́нець.

Игру́шка = іграшка (С. Л.), ця́ця, ця́цька (С. З. Л.), забавка, (з дзвоником) — брязкало, брязкальце, (що торохтить) — торохто́ло, торо́хкало, (що гуркотить) — гу́ркало. — Чужа біда за играшку. н. пр. — Буцім мала дитина цяцьками граєть ся. О. Мор. — **Это для него́ игру́шка** = це йому́ за іграшку (легко зробити).

Игрыва́ть = д. **Игра́ть**.

Игуа́на, Lacerta Iguana = ящурка (особливої породи).

Игу́менія, игу́меня, игу́мень = игу́меня, игу́мен.

Иде́я = іде́я, думка, га́дка.

Иди́тъ = д. **Дура́къ**.

Идолопокло́нникъ = пога́ниц, ми, пога́не, болвохва́лець. — Погане, которі в многих богів вірують, місиць, перш і проч. за боги мають. Б. Н. — Болвохва́льці, іже идолом клаяють ся. Б. Н. — Комлики чарами бавять си, болв хвальці. Л. С.

Идолопокло́неніе, идо́лопокло́нство, идо́лослуженіе = болвохва́льство (С. Ж.), идо́лство.

Идо́ль = іділ, бова́и, бова́н (С. З.), божо́к.

Идо́льскій = идо́льскый, болвохва́льскый, пога́нскый.

Идті = 1. іті, йті. — Він швидко йде. — Поганий дух іде. — Робота добре йде. —

Не хочеть ся йому в найми йти — Нашої пшениці багато за грянцію йде. — Чай іде з Китаю. — Галуз іде на краси. — **Идті** більшими шагами = цибати. — **И. кружась** = кружляти. — **И. медленно** = плентати ся, пхати ся, плуганити ся, чвалати. — **И. тяжело ступая** = чедепати, шелепати. — **И. напрямікъ, прямой дорогой, по правдѣ** = прямувати, простувати, просто йти, простати. — Ми не лукавили з тобою, ми просто йшли, у нас нема зерна неправди за собою. К. Ш. — Вертать ся довелось самому, прямуючи ліском. Б. Г. — Простали ми в Украйну вольними ногами. К. Ш. — **И. посибно** = чимчикувати, тюпати, тюпотіти. — **И. прихрамывая** = шкандибати, шкитильгати. — **И. пятами назадъ** = задкувати. — **И. семей ногами** = дріботіти, дробцювати, тюпати. — **И. слѣдомъ** = слідкувати, слідком йти. — Так слідком за ним і ходити: куди він, туди й вона. Чайч. — **И. на четверенькахъ** = рачкувати, рачки лізти. — **Идѣть слухъ, молва** = чутка йде, чутка ходить, поговір, поголоска йде. — **Идѣмъ, идѣмте** = ходім, ходіте, ходіть. — **Идті впередъ** = передувати, поступати ся. — Поступиш на товстому вишивати: нитки товсті, — воно й поступаєть ся скоріш. Чайч. — **Къ чему это идѣтъ** = до чо́го воно йдѣть ся? — Я вже бачу до чо́го воно йдѣть ся, та навтікача. — **Идѣтъ** = добре, гаразд, нічо́го собі, так собі. — **Ийдѣмте гулять. Идѣтъ** = ходіте гуляти. Добре. — **Рѣчь идѣтъ** = річ ведѣть ся, мова мовить ся. — Мова мовить ся, а хліб їсть ся. н. пр. — **И. куда глаза глядѣтъ** = свѣт за очі. — Піду лиш я свѣт за очі, що буде то й буде. К. Ш.

2. (про щастя) — щастити, вестись, пайдити, таланити (Пр. д. під сл. Весті 2).

3. **Идті къ лицу** = личити, приставати, ладити. — **Идѣтъ къ лицу** = личить, до лиця, пристає. — Що не надіє, ій усе личить, усе до лица. — Не по́доба, не пристає очінок до лоба. н. п. — Сива шапка так пристала до його чорного, як галка волоса. О. Мир. — **Идѣтъ, какъ коровѣ сѣдло** = приста́ло, як свині нарітники. н. пр.

4. **Тягтись** (про час і місце). — Якось довог сей тиждень тягнеть ся. — Ліє тягнеть ся на цілу верству. — Година довог тягнеть ся.

5. **улазити, лізти, увиходити.** — Гвіздок не лізе в стілу. — Чоботи не лізуть на ноги.

Иждивеніе = копт, дѣрживо, наклáд (Гал.). — Своім коштом спорудив. С. Л. — Тую працю на себе підвяти, кошту і накладу свого не жалуючи. Ст. Л. — На його дѣрживі живе мати. С. Л. — Накладом наукового Товариства імени Шевченка.

Изба = хата, здр. хати́на, хатка, хати́ночка, хатинонька. — Благов у Бога тільки хату, одну хатиночку в гаю. К. Ш. — **Бѣлая изба** = хата; свѣтлиця. — **Чорная, курная изба** = хата, в котрій піч без кімна і димаря. — **Сборная изба** = зборня. — Десятник скликав людей у зборню. — **Не жилая изба** = пуста. — Стоїть село, не виросло, не перемилося, тільки пуста на край села, на бік похилилась. К. Ш. — (з глини) — ліплянка, мазанка, (без двора) — обихідча, (хворостяна) — плѣтянка, (літня, без печі) — хіжка, хіжка, (з глини з соломою) — валькбвана, лампачна хата, (з дубків) — рублена, (без сіней, в жарт кажуть) — без штанів. — Ой там на моряжку та поставлю я хижку. н. п. — Хата моя рубленая, сіни на помості. н. п. — Частини хати: (де піч) — хати́на, (де живе сімя) — хата, (про гостей) — свѣтлиця, горниця, (де ліжко) — кімна́та, (де ставлять ся кочерги, рогачі то-що) — кочерѣжник, (передня частина) — сіни, (де складають ся харчі то-що, без печі) — комірка, хіжка, хижина, (богова стіна) — причілок. — Піду до кімнати поствіл білу слати. н. п. — А в двовиці дві свѣтлиці, а третя кімната — поствіл біла переслата, а в дівчини одна хата, тай та не прибрата. н. п.

Избавитель, ница = визволитель, вибавитель, ка (С. Ж.).

Избавить, избавлять, ся = визволити (С. Л.), вибавити (С. Аф.), вірятувати, (о)слобонити (С. Л.), одзволити, ся (С. Л.), збути ся, викрутити ся, здіхати ся, визволяти, вибавляти, ослобонити, ся, збувати ся. — Визволив з біди. н. к. — Визволив з неволі. — Вибавив од смерти. н. к. — Потім мене нещасною вибав з свого лиха. н. п. — Ледві виратував ся од видимої смерті. Чайч. — Зрадувалась, мов слобонилась од якої напасти. К. Ч. Р. — Ти одзволив нас од смерті. н. к. — Ніяк їх не здихавш ся. — Коли ми їх здихаємось. С. Л. — Упросились злидні на три дні, а не збути ся до віку. н. п. — Бі-

да здібає делко, а трудно ї збути ся. н. пр. — **Изба́ви Бо́же!** = **Боро́нь Бо́же!** Кри́й Бо́же! Хо́вай Бо́же! Не́хай Бог боро́нить! Не́хай Бог одверта́!

Избавленіє = визволєннѣя, ви́звіл (С. Л.), ви́бавленнѣя (С. Ж.), ряту́нок, поряту́нок. — Тоді вони потопали, порятунку ні відкіль не мали. н. д.

Избалова́ть, ся = розба́дувати, ся, розпєстити, ся, зледаци́ти, розледаци́ти. — Хворе коли не вмере, то розпєстять ся. н. пр. — Елей його дуже зледаци́в. Кот. — **Избаловани́й** = розпєщений і д. **Баловани́й**, (про їжу) — пундикови́й. — Чоловік був як чоловік, а став занывати — зледаци́в на віки. С. Аф.

Избездєльничатѣся = розледаци́ти, розбєдити, ся, розопєіти, розпаску́дити ся, роспоганити, ся, розпадлю́чити ся, вхопити моско́вської юшки. — Козаки дуже вже розопєіли. К. Ч. Р. — Роспадлю́чили ся наші парубки на тих шахтах. Чайч.

Избє́на = хатинка, хати́ночка, хати́нонька.

Избыва́ть, избі́ть, ся = 1. вибива́ти, вигублювати, повбива́ти, вибити, вигубити. — Вигубили усіх жидів. — Усіх людей у городі повбивали. Чайч.

2. побива́ти, побіти, ся. — Побив на йому увесь батіг. — **Избі́тий** = побі́тий, (про одѣжу) — зношений, по́драний, (про обувя) — сто́птаній, сто́пцьований. — Чоботи сто́пцьовані. — **Избі́ть до крѣви** = в кров роз'юштити. Кр.

Избирани́є = ви́бирання, обі́рання.

Избирате́ль = ви́борець. Гал. — Посол Ю. Романчук скликав своїх ви́борців, щоб здати перед ними справу зі своєї роботи в раді державній. Батьківщина.

Избирате́льний = ви́борчий. Гал. — Реформа ви́борча єсть конче потрібна. Батьківщина.

Избира́ть, ся, избра́ть, ся = ви́брати, обі́рати (С. Л.), голосува́ти за ко́го, ви́брати, обр́ати (С. З. Л.), обі́брати, ся, (про кільки) — пови́брати. — Меж себе на уряді судовіи обі́рали. С. Л. — Не вміє ні читати, ні писати, а хотять за короля обі́брати. н. пр. — Пови́брали у нас таких начальників, що й не тямать начальникувати. Чайч.

Избі́ть = д. **Избыва́ть.**

Избѣшка = д. **Избє́нка.**

Избѣща = хати́ще. Чайч.

Избієніє = вигублєннѣя.

Изблєаніє = блюва́ння, рига́ння, рига́чка.

Изблєва́ть, изблє́вывать = ви́блювати, ви́ригати, ви́блє́вувати, ви́ригати.

Изблизнн, изблізка = зблїзу, зблїзька.

Избѣ́ой = хати́й. — Хатні двері.

Избодати́ = зколѣти, поколѣти. — Тупу-тупу ногами, зколѣ тебе рогами. н. к.

Избѣ́йна = д. **Ви́бѣйна.**

Избѣ́йна = д. **Ви́жимки.**

Изборозди́ть = подряпати, почеркати, порисувати.

Избочє́нитѣся = ви́бочити ся.

Избра́жничатѣся = розпїти ся, зпїти ся, розпїячити ся. — Ой на горі барвінок поспавє, молод козак розпївє, розгулявє. н. п.

Избра́ніє = ви́бір, обр́ання. (С. З. Л.).

Избра́нникъ = ви́бранець.

Избранний, избранний, избранно = 1. ви́бранный, обі́бранный, обр́атий (С. Л.). 2. ви́борний, но, добі́рний, одб́орний (С. Л.). — Прошу вас покорно, всіх не виборно: пийте, гуляйте, мене не осуждайте. н. п. — За те ступить пан на покірного і прийме тебе, як добірного. Руд.

Избра́ть = д. **Избирати́.**

Изброди́ть = 1. обшвє́ндяти, ви́ходити, обникати, (в жарт або з докором) — ви́водити старців.

2. ви́топтати, ви́толочити, ви́товкти, потоло́чити.

Избу́шка = д. **Избє́нка.**

Избыва́ть, избі́ть = збувати, ся, збути ся, позбути ся. — Він збув ся того лиха. — Позбувши ся того клопоту, заходили ся вони вже коло діла. Чайч.

Избі́токъ = доста́ток, ро́єкіш. — **Съ избі́ткомъ** = з лішкою, з чо́хом.

Избі́точєствовати = ма́ти доста́ток, доста́ткувати (К. Св. н.), роскошувати (С. Л.).

Избі́ть = д. **Избыва́ть.**

Избѣ́гати, избѣ́гнуть і избѣ́жати = ви́дбїгати (Чайч.), уникати (С. Ш.), цура́ти ся, ухилїти ся (С. Ш.), ви́дбїгти, уникнути (С. Ш.), ухилїти ся (С. Л.). — Свого батька змалку ви́дбїгаю. К. Д. — Упивав диму, тай упав в огонь. н. пр. — І чужому научайтесь й свого не цурайтесь. К. Ш.

Избѣ́гати = ви́бїгати, ви́ганяти, ви́гасати. — Ви́бїгав усе село, поки його знайшов. — Скрізь ви́гасав.

Избѣ́гатиєся = набїгати ся.

Избѣ́гнуть, избѣ́жати = д. **Избѣ́гати.**

Избѣ́жаніє, у виразі: **Во избѣ́жаніє** = уникати, ухилїючись від..., щоб не... — Щоб не зустріти ся з ним, пішов иншим шляхом. Чайч.

Избяно́й = д. **Избно́й**.

Изва́дить, изва́живать, ся = **привчи́ти, привча́ти, ся, звика́ти** (до чого поганого).

Изваля́ть, ся = **віваляти, вікачати, вікаляти, ся**.

Изва́ра, изва́рки = **вівар, віварки**.

Изва́йніє = 1. **різьба́, різба́рство**.
2. **ста́туя**.

Изва́йть = **вірізати, вібити, вилити** або **випи́шити** (д. **Вайть**).

Изверга́ть, извергну́ть = **викида́ти, скида́ти, викинути, скинути**.

Извергъ = **недо́люд, недо́людок, зьвір, зьвірю́ка**, (про чоловіка) — **кат, катю́га**.
— І зарізав би, та диво дивне сталося надо мною недолюдом. Ш. — Се зьвірюка, а не чоловік.

Изверже́ніє = **викида́ння, скида́ння** (диму, полома) — **вібух**.

Изверну́ть, извертыва́ть = **скрути́ти, скру́чувати**. — Крутив, поки не скрутив.

Изверну́ться, извертыва́ться = 1. **переверну́ти ся, перекину́ти ся, переверта́ти ся, перекида́ти ся**. — Човен перевернув ся.
2. **вівернути ся, вікрутити ся, вібрухати ся, вивертати ся, викру́чувати ся, вибі́рхувати ся**. — Він хоч з якої біди викрутить ся.

Изверста́ть, изверсты́вать = **вірівняти, вирівнювати**.

Извертѣ́ть, изверчыва́ть = **поверти́ти, попро́вірчувати, прові́рчувати**.

Извертѣ́ться = **закрути́ти ся, розпусти́ти ся**. — Закрутив ся наш Грнцько — таке виробляє, зовсім неподобне.

Извести́, изводи́ть = 1. **вивести, виво́дити**. — Виведи коня з стані.
2. **згуби́ти, стра́тити, зни́щити, губи́ти, стра́чувати, ни́щити**. — Хотів його з світу згубити.

3. **потра́тити, стра́тити, перевести́, тра́тити, перево́дити**. — Потратив усі гроші. — Перевів худобу.

Извести́ся, изводи́ться = 1. **згину́ти, зни́щити ся, звести́ ся, перевести́ ся, гину́ти, ни́щитись, зво́дити ся, перево́дити ся**. — Усе господарство перевелось пі на що.

2. **змарі́ти, помарі́ти, охля́сти, охля́нути**. — Охляв, опустив ся, змарі́в чоловік, загубив пі за що молодий свій вік. К. X

Извѣстка = **ва́нна**. С. Аф. З. — **Гаше́ная извѣстка** = **роspу́щена ва́нна, попи́л-**

ну́ха. — Баби наберуть вапни, що в горні випалена, та в чавун, воно як зашипити і роспустити ся і зробити ся вже роспущена (ще пошлухоу ї баби звать) — то й мажуть нею хати. Чайч.

Известко́вый = **вапня́ний** (С. Л.), **вапня́стий, вапни́стий**. — Взяти в аптеці розведеної вапняної води. Ми-ч. — **Известко́вая я́ма, печь** = **вапня́рка, горн**. — Позакладали горні, будуть вапну палити. Чайч.

Известни́къ = **вапня́р**.

Извѣстны́й = д. **Известко́вый**.

Известня́къ = **вапня́к** (камінь, маючий в собі вапну).

Извѣсть = д. **Известі́**.

Извѣсть = д. **Извѣстка**.

Извети́а́ть = **зіста́рити ся, зста́рити ся, зно́сити ся**. — **Извети́а́лый** = **ста́рий, зно́шений**.

Извива́ться, извитья́ся = 1. **віти ся, зви́вати ся, повива́ти ся** (С. Л.), **звити ся, повіти ся**. — Мов гадина веть ся. К. Ш. — Річка повилась поміж берегами. С. Л.

2. **крути́ти ся, виля́ти, запобіга́ти ла́ски, ла́щити ся**. — Хіба не бачиш, як він крутить ся кого його.

Извивина = **кривина́, за́крут, вікру́т** (С. Пар.), **річка** = **коліно, заворот**. Мап. — Саме там річка коліно робить. Чайч.

Извивисты́й = **кривий, кру́чений, покру́чений** (С. Л.), **колінкува́тий, вильний**. — Покручена дорога. — На Дніпрі поріг Вильний. С. Л. Эв.

Извѣвъ = **звива́ння**.

Извивина, извивисты́й = д. **Извивина, Извивисты́й**.

Извинѣ́ніє = **вибачѣ́ння, пробачѣ́ння** (С. Л.), **перепро́сннн**. (Фр.). — Вони почали прохати вибачення. Лев. — Вона просила пробачення, що не вмів сьізвати пі одісьньої української пісні. Лев. — Я гарчіший був до сварки, звичайно перший був і до перепросин. Фр. — **Попро́сїть изви́ненія** = **перепро́сїти**. — **Перепро́сїть батька**. Кр.

Извини́тельный = 1. **прости́мий**. С. Пар. — Се не прости́мий гріх.

2. **вибачни́й**. — Альфонсо зупинивсь і стоячи мовчав, а потім річ якусь вибаччу роспочав. К. Д. Я.

Извини́ть, изви́нїть = **вибачи́ти** (С. Аф. Л.), **пробачи́ти, дарува́ти** (С. Л.), **вибача́ти, проба́чати** (С. З. Л.), **перебача́ти**.

— Будьте ласкаві, мене не лайте, не гримайте, а вибачайте. Б. Б. — Прошу милїй сей раз вибачати, як приймала пала дяка до своєї хати. п. п. — Ну, прошу вибачити,

гості мої: не скупість, така спроможність. Помис. — Подорожньому Бог вибачає. н. пр. — Уже ж, добрі люди, вибачайте, кому лхе слово сказала. С. Аф. — Вибачай, брате, нема більш горілки. С. Аф. — Іжте, гостойки, пійте, мочайте, а зрештою вибачайте. н. пр.

Извиніться, извиніться = **перепросіти, перепросіти ся** (С. Л.), **перепрохати** (С. З.), **перепрбсуювати**. — Била жінка мужика, пішла позивати, присудили мужику жінку перепрохати (по другому варіанту: ще й жінку прохати). н. п. — Перепросіть батька. Кр. — Він мене перепросював. Кр.

Извиніться = **зопсувати ся** (про шруб).

Извѣсь = **д. Извѣваться**.

Извлєкати, извлєчь = **витягати, виймати, добувати, вибирати, витягти** (С. Л.), **вїняти, добути, вибрати**. — **Извлєчь изь опасности** = **вїрятувати**. — **Извлєчь пользу** = **спожиткувати**. — Ані звір, ані чоловік, ані рослина не спожиткує без води і крихти корму. Де-що про Сьв. Б.

Извлєченіє = 1. **вїтягання, виймання, добування**.

2. **вїтяг, вїписка, вїбірка**. — Замість щоб пізнати Росію з її власних джерел, Галячани визнавали її з вїтягів, що робило „Слово“ з газет однієї партії у Росії, або з німецьких газет. Пр.

Извїу́тьр = **з середини**.

Извїу́ = **з'окола, з верху, з надвору**. — З середини вимазала хату, а з окола ще ві. Чайч. — Хтось стукає з надвору. Кр.

Изводїть, ся = **д. Известї, ся**.

Изводь = **трата, страта, згуба**. — Марна трата грошей. — Чия згуба, в того річей повна губа. н. пр.

Извбзїть, извбзїчать = **хурувати** (С. Л.), (ф **хурманувати** (С. Ш.), на волах — **чумакувати**. С. Л. — Ой я з роду чумакую, йду на гору — не бичую, а з гори йду — не гальмую. н. п.

Извбзїникъ = **фурман, хурман** (С. Ш.), **хурщїк** (С. Л.), **підводчик** (С. Л.), на волах — **чумак**, при вїєську — **погбонець**, на біржі — **біржа, біржак** (С. Ш.), **біржаник** (С. З.), **звбщик** (С. З. Л.), **жид з балагулою** — **балагула**. С. Ш.

Извбзїчїй = **хурманський, фурманський** (С. Ш.), (**х**)**фурманів** (С. Ш.), **хурщїків, чумацький, чумаків, балагульський**.

Извбзь = **хура, чумачка**. С. Л. — Наняв ся під хуру. — Пішов у чумачку.

Изволєніє = **воля, призволенїя**. — Як буде на те ваша воля. — За панським призволенїем почали ми жити на тїй землі. Чайч.

Извбзїть = 1. **волюти, волїти, хотїти, бажати**. — Волимо під Царя восточного. Костомар. Б. Х.

2. **зволюти ся, призволюти ся**. С. З. Л. — **Зволюйтесь, добродїю, вислухати**. С. Л. — Всього не можна описати, в Латї що тоді було, — уже зволюли ся читати, що в голові у їх було. Кат. — **Чего извбзїте? що? чого? чого трєба?** — **Извбзь, те!** = а) **дббре, гаразд, сїлькїсь**, б) **нї, те**. — **Извбзьте, я готвть такь сдбзлать** = **дббре, я так зроблю**. — **Извбзьте кунать** = **зволюйтесь, призволюйтесь!**

Извбзїничатьсья = **зїяти волю, звїкнути до сваволї, розпустити ся**. — Узала свою волю — куди хоче, туди йде і нічого ти її не питай. Чайч.

Изворачивать, ся, изворотїть, ся = 1. **обертати, ся, повертати, ся, обернїти, ся, повернїти, ся**. — Заїхав у такий провулок, що нема де обернути ся.

2. **вївертати ся, вїкручувати ся, вївернути ся, вїкрутити ся**. С. З. Л. — На силу вїкрутив ся з цього дїла.

Извороваться = **звїкнути до злбдїйства, злбдїйкувати стїти**.

Изворотливый = **меткїй, вїверткїй, вїкрутень**.

Изворбтъ = **вїкрут, вїкрутка, вїкрутня, вїзворбтка** (С. Л.).

Изворбчать = **перевернїти, перекуїбодити, поперевертати**. — Усе до гори погачи поперевертав.

Извбзїщик, извбзїчїчать, извбзїчїй = **д. Извбзїникъ і т. д.**

Извратїть, извращать = **перевернїти, перекрутити, переїнакшити, перебрєхати, перевертати, перекрбчувати, переїнакшувати, перебрїхувати**. — Він усе перекрутив на свій лад. — Перебрїхав так, що й не пізнаєш. — **Извращєнный** = **перевернїтий, перекрбчений, переїнакшений, перебрєханий**.

Извбдывать, извбдвать = **вївїдувати, вїпїтувати, визнавати, дохбдити; дознавати, зазнавати; вївїдати, вїшнтати, вїзнати, дїїти, дознати, зазнати, звїдати**. — Став він ще бїльше в сїм дїлі дохбдити. — Зазнав він чимало лиха. — Я сам на собі усе звїдав, сам по собі добре знаю. О. Мир. — **Извбданный** — **дїзнаний** (С. Л.).

Извбковать = **звїкувати, вїк звїкувати**.

Извбриваться, извбрїться = **зневїрати ся, зневїрити ся**. С. Аф.

Извѣстити, извѣщати = звістити (С. Л.), сповістити (С. З.), оповістити (С. З.), подати звістку, звіщати, сповіщати, оповіщати, подавати звістку. — Як би хто сповістив удову безталанну, що от така й така річ. К. Д. С. — Муху сповістити: не бути нам у парі. М. В.

Извѣститися, извѣщатися = звістити ся, дізнати ся, сповістити ся, освідчити ся (С. Л.), одібрати звістку, звіщати ся, дізнавати ся, сповіщати ся (С. Л.), освідчатися, одібрати звістку. — Дізнавшись про се, він зараз поїхав.

Извѣстие = звістка, здр. звісточка, звісточка (С. Аф.), вістка, вість, оповість, віда (М. В.). — Вже третє літо, як пішов на війну, та ні чулки, ні звістки. н. к. — Ніякої звістки про його не має. — Хоч звісточку нам передай, чи ще він єсть на світі. К. Ч. Р. — Ой полети, галко, та на Дні риби їсти, та привеси від кошового вісти. н. п. — Та згадай мене та як сидеш у вечері їсти: десь моя дитина, десь моя рідненька, та нема од н-ї вісти. н. п.

Извѣстно = звісно, відомо, відома річ, сказано. С. Л. — Всім звісно, що він добрий чоловік. — Сказано брехун, що його слухати. — Відома річ, що... — **Не извѣстно за что** = не знати за що. К. Ш.

Извѣстность = звісність, відомість, свідомість, свідом, слава. — Та вже ж тая слава по всім світі стала, що дівчина козаченька серденьком назвала. н. п. — **Привести въ извѣстность** = в'яснити, освідчити.

Извѣстный = звісний, відомий, свідомий, знаний. С. Л. — С. Руданський єсть досить відомий українській громадї. Пч. — Кониський звісний наш письменник — В знаній кожному Львівській літописі. К. Кр. — Се чоловік свідомий. С. Л. — **На сколько мнѣ извѣстно** = скільки мні відомо.

Извѣтывать, ся = д. **Вывѣтывать, ся.**

Извѣтъ = донос, виказ, обмова.

Извѣщати, ся = д. **Извѣстити, ся.**

Извѣщеніе = звістка, вістка, вість, оповість, освідчення, оголо́ска.

Извѣдати, извѣнуть = в'янути, пов'янути.

Извѣлать = повалити, звалити. — Брильоньками звалала, оченьками спалила. Руд.

Изгадити, изгаживать, ся = спаскудити, споганити, згідити, попаскудити, ся, паскудити, поганити, ся, (про кільки) — позапоганювати, попаскуджувати. — Кравець спаскудив святку. — Він усе згидить. Кр.

Изгара = зана. С. Л. — Вкинулась зана в жито.

Изгарина = 1. жу́желиця (С. Аф. З.), жу́жель.

2. цегла перепалена.

Изгара = д. **Изгара і Изгарина.**

Изгибати, изогнуть, ся = згинати (С. Аф.), гнути, вигинати, ся, згнати, ізгнати, вигнути, ся. — А ти, старий дідуга, ізгнув ся як дуга. н. п. — Такий здоровий, що підкови згинає. — **Змѣя изгибается** = гадюка звивається, в'ється ся. — **Онъ ходитъ изгибаясь** = він ходить вихил'ясом.

Изгибина = кривина, закрут, вікрут, залом (Ман.), річка — коліно, заворот (Ман.).

Изгибистый = 1. кривий, кривульчатий, колінкуватий, кручений, покручений, вильний. (Д. **Извивистый**).

2. гнучкий, гнучий. — Мужича правда колюча, а панська на всі боки гнуча. н. пр.

3. д. **Изворотливый.**

Изгибчивый = д. **Изгибистый** 2.

Изгибъ = д. **Изгибина.**

Изгладити, изглаживать, ся = 1. вирівняти, зрівняти, вирівнювати, ся.

2. зникнути, зникати, згинути, знищити, ся, в нівець обертати ся.

Изглодати = обгризти, згризти, пообгризати, позгризати. — Їсти так хотіло ся, що всі кісточки пообгризав. Чайч.

Изгнивать, изгноить, ся = згноювати, згноїти, ся, погноїти, ся, перегноїти, ся.

Изгнианіе = вигнання (С. Л.), прогниання, згбн. (С. Л.). — „Се було до згону або після згону“ кажуть люди, згадуючи про часи до або після переселення українського народу з правого на лівий берег Дніпра, переважно після Прутського миру. С. Л.

Изгнианникъ = вигнанець. С. Л. — Прийми мене до свого гурту бідного вигнанця. Ч. К. — Король мене банітою — вигнацем оголосив по Польщі і Вкраїні. К. Б. — Вигнанців з тих воєводств. Л. В.

Изгнианничество = вигнання.

Изгнати, изгонять = вигнати, витурити, виганяти, витурювати, (про кільки) — повиганати, повигонити, повитурювати. — Повигонили їх усіх з тієї землі. Чайч.

Изгнивать, изгнить = згнивати, вигнивати, трухнути, згніти, зогніти, потрухнути. — Потрухли чумацькі вози і занози. н. пр. — **Изгнилый** = гнилий, потрухлий.

Изгниль = д. Гниль.

Изгноить, ся = д. Изгнаивать.

Изголовокъ, изголовье = узголовья (С. Л. Ш.), приголовья (С. Л.), приголовач (С. З.). — **Въ изголовьи** = під голову.

Изгноить = д. Изгнаить.

Изгорбить, ся = згорбити, ся; погорбити, ся, перегорбити ся, погорбатіти.

Изгорода, изгородь = гороба, огорожа, перегорожа, (з хворосту) — тин, ліса, пліт, плетінь, (з палъ або кілків) — частокіл, (з тичин) — віря. — Привязавъ, як сліпий до тину. н. пр. — Як би міні не тини, та не перетинки, — ходив би я до дівчини що дня, що годянки. н. п. — Циган свое за пліт тягне, та й то хвалить. н. пр. — Рості саду, винограду, вище плота, краще злота. н. п. — **Живая изгородь** = обсада, живопліт (Гал.). — **Ставить изгородь** = тиніти, ставити тин, лісу і т. д.

Изгорьляй = підпалений, припалений.

Изгорть = згоріти, погоріти.

Изготавлять, изготовлять, изготовить = готувати, лаштувати, лагодити, зготувати, наготувати, злаштувати, злагодити, налаштувати, налагодити, виготовити. — Ми побалакаємо, а ти нам сідання злаштуй. — Збірник д. Марковича був зовсім налаштований. Номис. — Прийдеши, козаче, сей вечір до мене, зготувала стара мати вечерю для тебе. н. п.

Изготовленіе = зготування, злаштування.

Изгребі, изгребье = клоччя, паціски.

Изгрызатъ, изгрызть = згрязати, згрязити, погрязти. — Погрязли миші усю кору на молодих яблуньках. Чайч.

Изгуль = гульня, гульняйство, розпуста.

Изгуляться = зледашіти, розледашіти, розпустити ся, розволочити ся. — Попаде між паниць та волоцюг, розіветь ся, розволочить ся. О. Мир.

Издавать, ся, издтъ, ся = видавати, ся, вистачати, ся, випускати, ся, видати, вистачити, ся. — Добре-б було, як-би ми розуміли, на що видаєть ся усякий закон. Де-що про Сьв. Б. — Кобзарь Т. Шевченка. Видано коштом П. Семеренка. Спб. 1860 р. — Ужинок рідного поля, вистачений працею М. Г. Москва 1857 р.

Издавна = здавна, з давнього давна, з давних давен, з давньої давнини, з давнього часу, з давних часів, з давнього віку. — Наша хата була здавна на всім світі славна, з того часу, як витала короля Степана. К. Д. — З давних давен повелось у нас так, що.. Чайч.

Издаивать, издойтъ, ся = видіювати, здіювати, видійти, здійти, ся.

Издабливать, издолбятъ, ся = видобувати, видобати, подовобати, повидобувати, ся.

Издаляка, издалека, издалеча, издалече, издали = здалека, здалія, віддалеки, віддалік (К. М. Х.), оддалік, оддалеки, оддалеку, віддалія. — Веселі хати! веселі здалека палати. К. Ш. — Він здалека приїхав. Кр. — Уже коні козацькі видно їй здалія, видно й зброю козацьку, як вона сія. Пч. — Пізнаеш його оддалеку. К. З. о Ю. Р. — А лясця оддалік стоїть. н. к. — Ганна одіпхнула її і стала оддалекі. Лев. — Щось маячить — віддалі не видно.

Изданіе = видання. — Од старого статуту в року 1529 виданого аж до видання теперешнього статуту. Ст. Л. — Рада Український альманах на 1883 рік. Видання М. Старицького. К. 1883 р.

Издатель, ница = видавець (С. Жел.), видавник, ця. С Жел Пар.

Издательный = видавничий. С. Жел.

Издательскій = видавців, видавничький. С. Жел.

Издательство = видавництво. С. Жел.

Издать = д. Издавать.

Издѣргать, издѣрживать, ся = пошарпати, подрати, пошматувати, шарпати, драти, шматувати, ся. — Одежа пошарпалась.

Издѣржать, издѣрживать, ся = потратити, страстити, протратити, витратити, ся, втратити ся, покласти (гроші), тратити, страчувати, витрачувати, (все) — повитрачувати, позтрачувати. — Багато грошей потратив. — Протра не усі гроші. — Іхав чумаки таї витратив си з хліба. н. к. — На се грошей поклав чимало. С. Лев.

Издѣрка = страта (С. Л.), трата (С. Ш.), витрата, втрата (С. Л.), потрата (С. Л.), наклад (С. Л.), кошт (С. З.), видаток. — Не хочеш страги — не лізь ні в куми, ні в свати. н. пр. — Чи зиск, чи трата — една заплата. н. пр. — Ой, короваю, короваю, багато до тебе кошту тре а. н. п. — Кошту і накладу свого не жалуючи. Ст. Л.

Издвйтъся = здивувати ся.

Издирать, издрать, ся = драти, шматувати, шарпати, ся, подрати, пошматувати, пошарпати, ся — Мати подере пазуху, дітам ховаючи, а діти — від матері ховаючи н. пр. — Подрала ся одежа. — Штани в його полатані, подрана свитина,

куди не глнь — кругом бідний, кругом сиротина. О. Як. — Пошматував одѣжу.

Издирáвить = подірявити, подірчавити.

Издирáвѣтъ = подірявити, подірчавити, здірявити. С. Аф.

Издичáлый = здичілий. Чайч.

Издичáть = здичіти (про людей і живу тварь), здичавити (про рослини). — Зо всім здичів чабануючи, бо й людей не бачить. Чайч.

Издойки = відойки.

Издойный = малодійний. — Корова малодійна.

Издоить = д. Издаивать.

Издохлый = здохлий. — Облупили здохлого барана н к

Издохнуть, издохáть = здохнути, опрягти ся, одубіти, дуба дати, дохнути, здихати, падати, (про кільки) — поздихати, виздыхати, повиздыхати. — Мабуть щось велике у лісі здохло. н. пр. — Чогось у вечері найвсь, та так наів ся, що й опригсь. К. Ш. — Воли та корови усї поздыхають, біле личко, чорні брови повік не зливають. н. п. — Виздыхав увесь товар у людей. Чайч. — Всї собаки повиздыхали. Номис.

Издрэвѣ = д. Издавна.

Издыхáние = конання (С. Л.), сконання. — Вже при останньому конанні хотів він щось сказати.

Издохáть = д. Издохнуть.

Издывáтельство = глум (С. Л.), глумовання, глум, глудзі, глумовання (С. Л.), кепкування, поглумка, посьміх (С. З.), наруга. — Хіба я тобі на глум здав ся? — З посьміху люди бувають. н. пр. — Ні, не хочу більш терпіти на зсмлі неправди злої! Хай же смерть мене сховає від наруги нависної Сам. — Тільки колом його гіркими глудами та посьміхами. О. Мир.

Издывáть = глумовати (С. Аф. З. Л.), глумити ся (С. Л. З.), глумувати (С. Аф. З. Л.), на глум, на глудзі підіймати, кепкувати (С. З. Л.), кптити ся (С. З. Л.), шкїлити (С. Л.), шкїлювати, знуцати ся (С. Аф. З.), збиткувати ся. — Голови на шаблі здіймали, довго глумували. н. д. — Бо там з мене будуть глумувати. н. п. — За що глумуєте, сказав наш неборак, за що знуцаєтесь ви надо мною так? Гул. Ар. — Я кляв себе, і з себе глумував, я сам себе соромив си. Сам. — Багато чубатого дівчина шанує, надо мною сиротою сміється ся, кепкує. К. Ш. — Не збиткуй ся чужа мати надо мною, завяжи міні очі, пускай за водою. н. п.

Издывка, частіше ми издывки = д. Издывательство.

Издывочникъ, издывчивый, во = глумливий, во, глумливий, во (С. З.), насмішкуватий, глумливець, глуматор (Стелан Карпенко).

Издываіе = віріб, робливо. — Не з кожного дерева добрий віріб буде, треба й дерева добрати. Фр. — Се ложки мого роблива. Харьк. Чайч.

Издывтека = з дитинства, з малку, з малечку, з малства. — Не було з малку, не буде й д'останку. н. пр.

Изжáлать = пожáлать.

Изжáрить = спекті, посмажити, пересмажити, спрягти, напругті. — Спекти яловичину. — Спрягти яєшню. — Збуди жінку, загадав їй напругті сала. н. п. — Пересмажити сім'я. Чайч.

Изжáть, изжымáть, ся = д. Выжать, выжымáть, ся.

Изжэвáть, изжэвывáть, ся = зжувати, пожувати, пережувати, пережовувати, ся. — Изжэвáть жвáчку = переремігати.

Изжелта = жовтенько, жовтіво.

Изжелтѣть = зажовкнути, пожовкнути. — Зажовкла я вся, як диня. Кр.

Изжечъ, изжигáть = спалити, поналити, випалити, спáлювати, випáлювати, (все) — повипáлювати. — Спалив одѣжу. — Попалив усї дрова.

Изживáть, изжйтъ = проживати, прожити, (цілий вік) — звїкувати. — Отаманни сивоусе! Ви вік звїкували, та гіршого над всї гора любощі не знали. К. Д.

Изжигáть = д. Изжечъ.

Изжымáть = д. Выжымáть.

Изжюга = згага (С. Аф. Л.), печія, печей (С. Л.). — Неначе згага запекла. К. Ш.

Иззелена = зелененько, зеленкувато, зеленасто, в прозелень.

Иззеленитъ = поззеленити.

Иззнобитъ = поморозити. — Поморозив нас в холодій хаті.

Иззубривáть, иззубритъ, ся = вищерблювати, щербіти, визублювати, вищербити, пощербити, позубити, ся. — Ножі пщербили. К. Ш. — Гей коняку Турки взяли, Ляхи шаблю пощербили. В. Щ. — Шабля позубила ся гірше, як од заліза

Иззябáть, иззябнуть = мерзнути, змерзати, ізмерзати, змерзнути, ізмерзнути, змерзти, померзти, (про кільки) — померзати. — Измок як вовк, ізмерз як пес. н. п. — Всї ми здорово померзли. Чайч. —

Иззяблый = змерзлий.

Иззавливать, изловитъ, ся = ловити, зловлювати, уловлювати (С. Ш.), зло-

- вiти, (в)уловiти, пiймáти, спiймáти, ся. — Не штука вби́ти крjока, злови но живого. н. пр. — Бiдну пташку улови́ли i в клiточку засадили н. п.
- Визагáть, визожiть** = виклада́ти (С. Л.), виясня́ти, ви́класти, вияснити. — Та як почав кожний викладати, що він замисляв. н. к. — Як по писалому викладав
- Визагáтельний** = викладóвий, виясня́ючий.
- Визáдити, визáживати** = владнáти, владнува́ти, налагодити, злáгодити (С. Аф.), налаштува́ти, спорядити, направити, ладнáти, ладнува́ти, лáгодити, лаштува́ти, направляти, споряджáти, ся, налагоджува́ти, налашту́ювати, ся.
- Визáзити** = ви́лазити. — Вилазив по всiй коморi — нiгде не знайшов. Чайч.
- Визáмливати, визомiть, ся, визáмивати, визомáти, ся** = зломлювати, розломлювати, переломлювати, зламлювати, (С. Аф.), зламувати (С. Аф.), ламáти, зломiти (С. Аф.), зламáти, ся, розломiти, переломити, ся, поламáти. — Поюзка зламала ся. — Поламало ся ярно. — Як так грати ся, то я й хатку поламаю н. пр. — Листя облетiло й гiлля поламалося. н. к.
- Визегá** = злéгка, злегéнько, помáлу, легéнько, стiха. — Вона стiха доторкнула ся рукою до хвороi. Чайч.
- Визежáлий** = злéглий, злежáлий, залéглий.
- Визежáться, визéживаться** = 1. злежáти ся, злежувати ся.
2. зледащiти, розледащiти, розлiнува́ти ся.
- Визетáть** = 1. вилiтáти, вилiнáти. — Вилiтали орли з-за кругоi гори, вилiтали, буркотали, роскошi шукали. н. п.
2. облiтáти, вилiтáти. — Облiтав скрiзь i незабаром вернув ся до дому. — Ластiвка вилiтав увесь день, ловючи мух та усяку комаху дiтям. Чайч.
- Визивáть, визийть, ся** = 1. лiти, сипати, вилива́ти, висипáти, ся, витiкáти, злiти, вилити, висипати, ся, витiкти, (про все) — повилива́ти ся i т. д. — Багато води вилив. — Такий дощ, що здасть ся усi води з неба повиливали ся. Чайч. — Тешия витiкав з грипицi — Виспай увесь борщ.
2. вика́зувати, виявля́ти, виказати, виявити. — **Визийть на когó мiлости** = виказати кому́ лáску.
- Визизáть, визизывати, ся** = вiлизати, злизáти, вилизувати, злизувати, ся.
- Визлинева́ти** = полинюва́ти, пографiти.
- Визлiть, ся** = д. **Визлива́ти.**
- Визлишек** = лишок, лишка (С. Л.), перебiр, передáток, верхi. — Сь визлишкомъ = з лишкою, з чо́хом, над мiру.
- Визлишество** = рóскiш, лишкi, злишки (С. Л.).
- Визлишний** = зáйвий, залишний, лишний. С. Аф. Л. — **Визлишне** = залишне, влишку (С. Л.), над мiру, надто. — Се вже надто, а що надто — погано. н. пр.
- Визли́ние** = 1. вилива́ння, витiкáння, вилив, витiк (С. Пар).
2. виявлéння.
- Визловiть** = д. **Визлáвливати.**
- Визловiться** = привчи́ти ся, набiти рýку (в якому дiлi), зручнiшим, метким стáти.
- Визлóгъ** = дiл, долина.
- Визложéние** = ви́клад. С. Л.
- Визложiть** = д. **Визагáти.**
- Визломáть, визломiть** = д. **Визáмивати.**
- Визломъ** = злом, перелом.
- Визлóпаться** = потрiскати ся, порéпати ся. — Горшки потрiскалися вiд жару.
- Визлучáти, визлучiть** = вибiра́ти, (у)влúчувати, ви́брати, (у)влúчити годину. — Нiколи його не застанеш дома, але якось то я вибрав таку годину, що він був.
- Визлúчина** = д. **Визгiбина.** — **Визлúчистый** = д. **Визгiбистый** 1.
- Визлúчиться** = зледащiти, розледащiти, розлiнува́ти ся.
- Визлúчатъ, визлúчивати, визлúчить, ся** = вилiчувати, ся, вигóювати, загóювати, ся, видлúжувати, одлúжувати, вичлúнювати, ся, вилiчити, вилiкувати, ся, загóйти ся, видлужати, одлужати, вичлунати, (про багатьох) — повилiчувати, повигóювати, повидлужувати, повичлúнювати. — (Д. **Визлúчивати** i **Визлúчивать, ся**).
- Визлúчение** = лiчiння, гóиння, вилiчування, вигóювання.
- Визлúчий** = гóйкий. — Що ж то, каже, кашель варт! Кашель iще гóйкий! А як би то, каже, вам — та до кашлю кольки! Руд.
- Визлюбленный** = любий, улóблений. — Це вже у його улóблена дочка. Чайч.
- Визмáзывать, визмáзати** = 1. вимáзувати, вимáщувати, вимазáти, вимастити, вiшмарувати, повимáщувати, повимáзувати, повишмарóвувати. — Вишмарував увесь дробот.
2. д. **Вiмазати.**

Изм'яльвать, измол'от'ь, ся = зм'елювати, змол'оти, помол'оти, ся.

Измар'ать, измар'ывать, ся = ви'каляти, закаляти, покаляти, забруднити, ся, запаскуд'ити, в'паскуд'ити, (землею або що, валяючись) — ви'валяти, ся, (калею) — задр'ипати, ся, (глиною, масним чим) — замастити, ся, (салом то-що) — за-смальцювати, заялозити, ся, (слиною) — заслинити, ся; кал'яти, ся, забруд-нювати, ся, задр'ипувати, ся і т. д. — Де це він ходив, що так задр'ипав свиту? — Усю чумарку ви'каляв. — Чим се ти зака-ляв си? — В'паскудив у глину. Кр — Ач як рукави заялозив.

Изм'ачивать, ся, измоч'ить, ся = моч'ити, змочувати, ся, змок'ати, измок'ати, ви-мок'ати, змоч'ити, ся, змокнути, вимок-нути. — Измок, як вовк, н. п. — Гшов через колоду, та бовть у воду — вимок, викис, виліз, висох, заліз на колоду, та знов бовть у воду н. пр.

Измельч'ать = здр'ібн'ити (С Аф., про лю-дей — излюдн'ити, про худобу, господарство то-що — перевестись, звестись. — Из-мельч'авшая пор'ода, раса = переводня.

Измельч'ить = подроб'ити, покришити.

Измерз'ать, изм'ерзнуть = змерз'ати, м'ерз-нути, м'ерзти, зм'ерзнути, изм'ерзнути. — Измерз як пес. н. п. — Изм'ерзлий = м'ерзлий, пом'ерзлий. — Мерзла картопля

Изм'ёт = покидька, покидьок.

Измин'ять, изм'ять, ся = 1. мяти, м'яяти, (траву то-що) — толочити; з'мяти, з'м'яяти, пом'яти, пом'яяти, потолочити, зтолочити. — Молод козак розпивсь, роз-гуляв ся, зтоптав, зм'няв червону кал'ину. н. п. — Изм'ятое что = потолоча, по-толоч.

2. м'исити, зам'исити. — Зам'исила глину.

Изможд'ать, изможд'ить, ся = том'ити, стомлювати, зм'орювати, висил'яти, ся, виснаж'ати, ся, зморд'овувати, ся, зне-сийювати ся, стомити, ся, зморити ся, висилити, виснажити, змордувати, ся, знесилити ся. — Изможд'енный = зм'ор-рений, висилений, виснажений, змор-д'ований (С. Ж.), спрацьований, нуж-д'енний. (Гал.). — Зовсім змордував си чо-ловік на важкій роботі. Чайч.

Изможд'ение = знесил'ення, знем'ога, змор-дування.

Измозж'ить = розм'ізч'ити, на гамуз по-

б'ити, потрощ'ити. — Потрощили їм ноги на гамуз. н. о.

Измок'ать, измокнуть = змок'ати, измок'ати, змокнути, измокнути. — Измок як вовк н. к.

Измол'ачивать, измолот'ить = змол'очува-ти, вимол'очувати, перемол'очувати, змо-лот'ити і т. д. — Змолотив жито. — Пе-ремолотив увесь хл'іб.

Измол'от'ь = умол'от. С. Ш. — Сей рік умо-лот добрий був.

Измол'от'ь = д. Изм'яльвать.

Измоль = 1. зм'елювання, молонія.

2. м'ливо, (та частина, що припадає мі-рошникові або мельникові) — розмір, м'ір-ч'ук (Прав.). — Велика там вода, хоч є й багато млива. Греб. — Ще недавно діди си-ві млинів доглядали, та з ууків розмір брали, панові зсипали. К. Д.

Измор'аживать, измороз'ить = заморозю-вати, заморозити, поморозити. — По-топтав веселі квіти, побив, поморозив. К. Ш.

Измор'ить = 1. вигубити, виморити (С. Аф.), вибавити. — Вигубили усіх мишей — вибавили блощиць.

2. замор'ити, змор'ити змордувати.

Измороз'ить = д. Измор'аживать.

Измороз'ь = паморозь.

Измот'аться = 1. змот'ати ся. — Правда все змотало ся.

2. проц'ядрити ся, розмант'ачити ся, промант'ачити ся.

Измоч'ить = д. Изм'ачивать.

Измощ'енничаться = розшахрувати ся, розмощ'енничати ся, намоскалити ся, вхоп'ити моск'овської юшки. — Намоскалив ся так, що з під живого п'яти ріже. н. пр. — Та се такий шахрай, що й батька одурити, сказано — вхопив моск'овської юшки.

Измусливать, измуслить, ся = заслиню-вати, замурзювати, засмальцюувати, заялозювати, заслинити, замурзати, ся і т. д.

Изм'учивать, изм'учить, ся = зам'учувати, вим'учувати, ся, зм'учити, вимучити, на-м'учити, змордувати, ся, намордувати ся, знемогти ся. — Прийшов з поля, змордував ся, добре їсти сподівав ся. н. п. — А тимчасом із діброви козак виїжає, під ним коник вороненький на силу ступає. „Изнеміг ся, говариму!“. К. Ш. — Изм'ученный = зам'учений, зморд'ований, заморд'ований, знем'ожений (К. М. X.), мов шкапа — шкаловитий. (С. З.). — Під ду-бом зелен'ьким кінь заморд'ований стоїть,

а біля його молоденький козак та дівчина лежить. К. П.

Измѣзгати, ся = 1. оббѣгати, обгасати, обнижати.
2. обдирати, ся, обшарпати, ся. — Одежа вся обшарпалась.

Измѣкати, ся = 1. змѣкати, намѣкати (мичок), перемѣкати.
2. д. **Измѣзгати** 2.
3. зледасити, розледасити, розпусити ся, розбѣсити ся, розосѣти, розпакусити ся, розпадлѣчити ся. (Д. Избездѣльничаться).

Измѣлювати, измѣлити, ся = змѣлювати, змѣлити, ся, — Мяло все змѣлилось.

Измѣслити, измѣслять = вигадати, вимислити, змѣслити (С. Л.), вимудрувати (С. Аф.), вимѣркувати, вимѣтикувати; вигадувати, вимисляти, вимудрувати, вимѣркувати. — Француз вимислять, а Німець зробити. н. пр. — А Васюта... проноза вже добрий: брязнув капшуком перед владикою — той і вимудрував щось на Сомка та й послали лист у Москву. К. Ч. Р.

Измѣлювати, измѣлити = списувати, списати, пописати, пописувати крейдою. — Пописував крейдою і двері й лаву. Чайч.

Измѣна = зрада (С. Аф. З. Л.), ізрада (С. Л), зміна. (С. З.). — Иньша рада гирша зради. н. пр. — Ох і зрада, зрада! карі очі зрада! Чом у тебе милій не все щира правда? н. п. — Вачить зраду Оленочка, бачить та мовчить, тільки часом під вербою смутная стоїть. О. Пч. — Восточний царь на Україні не доймає віри, засилає Голіцина, щоб не було зміни. н. п. — Вже не буде жадної зміни межі нами. н. п.

Измѣненіє = зміна, одміна, переміна, одмінюк. — Маємо три одміни води. Де-що про Св. Б. — Скїк в стремена, давай драла!.. Аж що за одмінюк? — Стриха в хмарах заблищала і стоїть будинок. Гул. Ар.

Измѣнити, измѣнять, ся = 1. змінити, перемінити, одмінити, переінакшити, ся, змінити, перемінити, одмінити, переінакшувати, ся, міняти ся, міняти ся, (кільки) — позмінити, повідмінити, поперемінити, ся. — Пора, мати, замїж дати — голосок змінив ся. н. п. — Що ти так змінив ся? А не диво, брате мій, бо я оженив ся. Руд. — Природу тяжко одмінити. н. пр. — Він усе там попеременяв по по своєму. Чайч. — Повідміняло ся тепер там усе так, що й не пізнаеш. — **Измѣнитися въ лицѣ** = помінити ся. С. Л.
2. зрадити (С. Аф. З. Л.), зражати (С.

З. Л.), зражувати, (чоловікові) — скакати, скочити в грѣчку. — **Измѣнить вѣру, законъ** = зламати віру, закон. — **Рукá измѣни́ла** = рукá схибнула, схибла. — Не вірь нікому, ніхто й не зрадить. н. пр. — Не зражу своїй дівчині, поки сьвіт сонця. М. Вов. — А вона ж міні зрадила, та панича полюбила. н. п. — Молодий козаче, не зражай дівчині, бо тая дівчина — бідна сиротина. н. п. — І до півночі там гуляли і в грѣчку де-коли скакали. Кот.

Измѣнникъ, ца = зрадник, ця (С. Л.), зрадця, невірник, ця, (військові, справі) — перевітник, перекидчик, (пародності) — перевертень, перекинчик (Гал.). С. З. — Коли которой зрадця до землі неприятельскої утечеть. Ст. Л.

Измѣнничать = зражувати.

Измѣнническій, ки = зрадливий, во, зраддѣцький, ко. — Хто би кого без звади, але зрадливе і потаємне забив. Ст. Л. — Хто би теж люди нещирельскіє в панство наше зрадливо привел. Ст. Л. — Козаков зрадцецько розгромлених. Л. В.

Измѣнничій = зрадницький, зрадників.

Измѣнничество = зрадливість.

Измѣнный = 1. зрадливий, зрадний. — Ой ти доля нещаслива, яка ти зрадлива, дала на час спізнати ся, тепер розлучила. н. п. — Що не завжди сонечко виграла, що й воно тає зрадливе, як любі слова. О. Пч. — Гей, гей! не надь рибалко молоденький на зрадний так ні щуки, ні лана. Гул. Ар. — Злий татарин, лях зрадливий з опаду жахав ся. Гул. Ар.
2. змінний, змінливий, перемінний, хиткий (С. Пар.), нестатичний. (С. Л.).

Измѣнчивый = д. **Измѣнный**.

Измѣнщикъ, ца = д. **Измѣнникъ**.

Измѣнщій = д. **Измѣнничій**.

Измѣняемость = змінність.

Измѣнять, ся = д. **Измѣнить, ся**.

Измѣреніє = мірвання, обмір (С. Л.).

Измѣривати, измѣрять, измѣрять, ся = мірвати, змірвати (С. Л.), виміряти, обмірвати, ся (С. Л.), змірвати, виміряти, обмірвати, ся, (глибню) — грунтувати, згрунтувати. С. Л.

Измѣримый = змірний. С. Пар.

Измѣритель = мірник (С. З.) і д. Землемѣръ.

Измѣклый = змѣклий.

Измѣкнутъ = змѣкнути, зробити ся мняким.

Измѣтъ = д. **Измѣнять**.

Изнанка = снід, низ, віворіт (С. Аф. Л.).

— На изна́нку = на віворіт. — Надів кожух на виворіт. С. Аф.

Изнасілівать, изнасілювать, изнасілить = знасілювати, присілювати, зівалтувати (С. З.). — Схопили її та й зівалтували, залестившись, що дуже хороша. Ч. К.

Изна́шивать, изна́сить, ся = зно́суювати, зно́сити, обдерати, ся, обшарпати ся, (обува) — сто́птувати, стопцю́вувати, сто́птати, сто́пцюва́ти, ся. — Обшарпали ся люди в дорозі так, що з одержі саме дрантя. Чайч.

Изнемога́ть, изнамо́чь = знемога́ти, тра́тити сили, упада́ти на силах, охлява́ти, знесилюва́ти ся, виснажа́ти ся, висиля́ти ся, хі́рїти, знемогті́, ся, ізнемогті́ ся, охлясти, охляну́ти, знеси́лити ся, виснажи́ти ся, виси́лити ся, зма́рїти. — Мов орел той приборканий, без крил і без волі, знеміг славний Дорошенко, сидючи в неволі. К. Ш. — Знемігшись, упав без пам'яті на землю. К. Ч. Р. — Изнеміг ся козаченко, тяжко зажурился, а поганий Конецпольський дуже звеселился. К. Ш. — Але в ведузі не змарів той міцний дух його дідів О. Пч. — **Изнемо́глый, изнамо́жений** = знемо́жений, знема́ганий, знеси́лений, охля́лий. — Лежить Хведір Безрідний, безплемінний, постреляний, порубаний, на рани смертельні знемаганий. н. д.

Изнеможе́ніе = знемо́га. С. Л. — Сьому ко неві й знемоги нема. С. Л.

Изниза́ть, изна́зывать = вини́зувати, ви́низати.

Изнича́ть = зни́щити ся, перевести́сь на зли́дні, звести́сь ні на що, з'убо́жити.

Изнора́вливать, изна́ровить = 1. д. Излу́чать.

2. ці́лити, наці́ляти, ся, (в)улу́чати (С. Ш.), наці́лити, ся, (в)улу́чити. — Прямо в око влучив.

Изно́сить, ся = д. **Изна́шивать.**

Изно́сок = обно́сок, частіше мн. обно́ски.

Изно́сь = знос. — Сорочечку до зносу носить. К. Ш.

Изну́ре́ніе = знемо́га.

Изну́рять, изна́рять, ся = зму́рїти, сто́мити, змордува́ти, виси́лити, виснажи́ти, ся, знеси́лити ся, зму́рювати (С. Аф.), то́мити (С. Ш.), виси́ляти (С. Л.), виснажа́ти, ся, знеси́лювати, ся, (про кільки) — позмору́вати, постомлю́вати, ся. — Зовсім змордував ся чоловік на важ-

кій роботі. Чайч. — **Изну́ренный** = зму́рений, заму́рений, спрацю́ваний, ви́си́лений, ви́снажений (С. Л.), тру́дний. — Ой коню мій, коню, що ти такий смутний? чи ти із дороги прийшов такий тру́дний. н. п.

Изну́трі = з се́ре́дини.

Изну́вать, изна́ть = ни́ти, ма́яти ся, ну́дити ся, зи́ти, зма́яти ся, зну́дити ся. — Пусти ж мене, полковнику, із полку до дому, вже ж зну́дилась, вже ж зма́ялась милая за мною. н. п.

Изна́женный = ні́жний, пе́щєний (С. Л.), ви́пещений, розпе́щений (С. Л.), що до їжі = пунди́ковий, пше́нишний.

Изна́жить, ся = розпе́стити, ся, розба́лувати, ся, розні́жити, ся, ні́жним ста́ти. — Дуже вже піжна стала — і за холоду водицю не візьметь ця. Чайч.

Изо́ = зі, зо. — **Изо́дня** = зі́дня.

Изо́бді́ть = скривди́ти, обра́зити, зоби́дити (С. Аф.).

Изо́бі́ліе = ро́скіш, доста́ток, (що до їжі) — ла́сівка, (снігу) — сні́жнийця Ів. Сп., (пролістя, овоч) — рясо́та. — Вилітали орли з-за крутої гори, вилітали, буркотали, розкопі шукали. н. п. — Спасівка — ла́сівка, а Петрівка — голоді́вка. н. пр.

Изо́бі́ловать = д. **Изо́биточествова́ть.**

Изо́бі́льный, но = доста́тний, но (С. Пар.), го́йний, но, (С. З. Ж.), про насіння = сі́мянїстий, про лист, овоч = ря́сний, но. — Ой ти дубе кучерявий, лист на тобі рі́сний. н. п. — Рясна́ вишня. С. Л.

Изо́бличи́ть = доказа́ти, ви́сві́дчити. — **Изо́бличи́ть во́ лжі** = вивести на чи́сту во́ду.

Изо́бража́ть, изна́ража́ть, ся = виявля́ти, виставля́ти, зма́люва́ти, ся, виявля́ти, виставля́ти, зма́люва́ти, ся. — **Изо́бража́ть изъ себа́** = удава́ти з се́бе. — Він удає з себе пана.

Изо́браже́ніе = 1. виявле́ння, зма́люва́ння. 2. о́браз.

Изо́брѣ́сть, изна́рѣ́тать, ся = ви́гадати (С. Л. Жел.), ви́мислити (С. Л.), зми́слити (С. Л.), ви́метикувати, ви́дкрити, ви́найти (С. Жел. Пар.), ви́гадувати, ви́мишля́ти, зми́шля́ти, ви́дкрива́ти, ся, ви́нахо́дити, (про кільки) — пови́гадувати і т. д. — Та чимало чого пови́гадували учені люди на користь громадї. Де-що про Сьв. Б. — Француз вимислять, а Німець зробіть. н. пр. — Якийсь новий плуг

- вигадав. — **Изобрѣтѣнный** = вигаданий, вимислений, змішлений. С. Л.
- Изобрѣтатель**, ница = вигадчик, ця.
- Изобрѣтательность** = вигадливість.
- Изобрѣтательный** = вигадливий. С. Пар.
- Изобрѣтеніе** = вигадка, вигад. (С. Жел.).
- Изогнуть**, ся = д. **Изгибать**, ся.
- Изодрѣть**, ся = **Издрѣать**, ся.
- Изорвать**, ся = подрати, порвати, пошматовати, пошарпати, ся.
- Изоржавѣлый** = поіржавілий, поржавілий.
- Изоржавѣть** = поіржавіти, поржавіти.
- Изостриѣть**, **изощрѣть**, ся = вигострити, погостриѣти, загостриѣти, нагостриѣти, гостриѣти, ви(за, на)гострювати, ся.
- Изработаться** = випрацювати ся, виробити ся (С. Л.), спрацювати ся, виснажити ся і д. **Изурить**ся (від праці).
- Изразецъ**, частіше мн. **Изразці** = кахля, кахоль, мн. кахлі. С. З. Л.
- Изразцовый**, **изразчатый** = кахельний (С. З.), кахляний (С. Л.). — Кахляна грубка.
- Изранить** = поранити.
- Израсходовать**, **израсходывать**, ся = д. **Издержать**, **издерживать**, ся. — (Горілку, вино то-що, частуючи) — вишпинкувати, (горілку в шинку) — вишарчувати, (харчі або гроші на харчі) — вихарчувати, схарчувати, ся, (сильку, мило і т. д.) — висинити, вимилити і т. д. (нитки в шитві) — вишити, (чорнило) — виписати і т. д. — Як їздив у город, то схарчував за тиждень 2 руб. — Вишила усю заполоч — нема чим шити. Чайч. — Треба їхати по горілку, бо всю вишпинкував. — **Израсходованный** = страчений, потрачений, витрачений і т. д.
- Изречь**, **изречь** = мовити, промовляти, казати, проказувати, промовити, сказати, проказати. — Промов, промов сердечко, як ми любились двоєчко. н. п. — Прокказала вона сі слова, та й вийшла з хати. С. З. — Мої уста лукавого не скажуть і мій язик неправди не промовити. К. І.
- Изреченіе** = 1. вираз, вірок (С. З. Л.), речення.
2. приказка, приповідка. — До казки приказка годить ся. н. пр.
- Изрубать**, **изрубить** = порубати, посікти, ссѣкти, покарубувати. — Порубати на дрѣва. — Посікти капусту. — Він його ссѣк, порубав на шматки. н. к. — Хведора Безрідного отамана курінного постріляли, порубали. н. д. — **Изрубленный** = по-
- рубаний**. — Несуть пани-осаули козацькую зброю: литий панцирь порубаний.. К. Ш.
- Изругать** = 1. вилаяти, наляяти, (згадюючи батька) — вибатькувати. — Одімкнути пекло, випустити грішні дүні, тільки не випустить однієї душі, що отця й матір та налаяла. н. п.
2. ізлаяти, облаяти. — Не зобута, не зодягнена, така збита та ізлаяна. н. п. — Облаяли мене, наче остатню паницю. Лев.
- Изрывать**, **изрыть** = розривати, розкопувати, скопувати, розріти, поріти, позривати, розкопати, покопати, скопати, поскопувати. — І могили мої милі Москаль розриває.. Нехай рие, розкопує, не свого шукає. К. Ш. — Скопав увесь горд. Чайч.
- Изрыгать**, **изрыгнуть** = виригати, виблѣбувати, виригнути, виблѣвати; викидати, викинути.
- Изрыскать** = оббігати, облітати, обгасати, вибігати. — Оббігав усе село — ніде його не має.
- Изрыть** = д. **Изрывать**.
- Изрыдить** = прорідити.
- Изрыдка** = рідко, зрідка (Чайч.), рідко колі, дѣ-колі, колі не колі, в ряді-годі. С. Л. — Вона й горілочка в ряді-годи хлесе. Гул. Ар.
- Изрызать**, **изрызывать** = порізати, покряяти, (аби-як) — почикрижити, (на шматки) — пошматовати, (дрібно) — покришити, (карбами) — покарубувати, (капусту шатківницею) — пошаткувати. — **Изрызанный** = порізаний, покряяний, покарубований і т. д. — Вони узяти того багатири, та й порізали його на шматки.. От брат багатири пішов у їх хату, подививсь, що брат пошматований.. н. к. — Порізала, пошматовала полотно, а до ладу не довела. Чайч. — Порізаний хлѣб. — Покряяне м'ясо. — Покарбований на війні чоловік. — Почикрижив, тай кинув.
- Изрызвиться** = розпустувати ся, розжирувати ся, розбалувати ся.
- Изрышетить** = подірвати, порешетити.
- Изрыдный**, **но** = добрий, ре, добрячий, че, гарненький, ко, гарзд, незгірший, ше (про кількість) — чималий, чимало. — Добрячий кавун. — Чималий дохід має.
- Изсѣлывать**, **изсѣлить**, ся = 1. засѣлювати, засмальцьовувати, зайлѣзювати, зашмарбовувати, ся, засалити, засмальцьовати, ся і т. д., (про кільки) — Позасѣлювати, позасмальцьовувати, ся і т. д. — Він увесь засмальцьовав ся.

2. виса́лювати, висмальцо́бувати, вишмаро́увати, ся, вісалити, ся і т. д. — Вишмарував усе сало.

Иза́сывати, изасо́сать = висиса́ти, висмо́ктувати, вісесати, вісмоктати, ся, (кілька) — повисиса́ти, повисмо́ктувати. С. Аф.

Извє́рливати, извєрліть, ся = висвє́рдлювати, виві́рчувати, посвєрдліти, повертіти, попрові́рчувати. — Усю донку повертів — самі дірки стали Чайч.

Изско́блїть = зскреб'їти, зшкреб'їти, віс(ш)кребти, вишкремадити.

Изслоня́ться = розволочіти ся. — Попаде між паниць та водоцюг, розіпеть ся, розволочить ся. О. Мир.

Изслѣ́дити = послі́дити, наслі́дити, нагоп'я́ти. — Тільки що вимазала долівку, а він скрізь наслідив

Изслѣ́дованіє = (яко дія) — вислѣ́жуваннє, дознава́ння, розвідуваннє, (як послідок) — віслѣ́д, віслѣ́дка, розві́дка, виві́дка. С. Л. Жел. Пар.

Изслѣ́дователь = віслѣ́дник (С. Жел.), розві́дач.

Изслѣ́довать, изслѣ́дывати = віслѣ́дити, розві́дати, дізна́ти, дійти, вислѣ́жувати, розві́дувати, дізнава́ти, дохо́дити. С. Жел. Пар.

Изелі́онивати, изелі́онить, ся = заслі́нювати, заслі́нити, ся, (багато) — поза́слінювати, ся.

Изорі́ть = розві́яти, прогайнува́ти, про́цїдрити, проманта́чити. — Розвіяв багато грошей.

Изосо́сать = д. **Иза́сывати**.

Изо́хлий = зо́хлий, вісохлий, вісхлий.

Изо́хнути, изе́хати = 1. вісохнути, вісохти, висиха́ти, со́хнути, (про кілька) — повисиха́ти, позсиха́ти, повсиха́ти, посо́хнути. — Були річки — повсихали, були краці — повмірали. н. п. — Яблуні всі посохли.

2. змарніти, помарніти, вісохнути, вісохти, марніти, висиха́ти, со́хнути. — Помарніли ми обоє: я в неволі, ти вдовою. К. Ш. — Полетіла б я до тебе, та крилець не маю, щоб побачив, як без тебе з гора висихаю. Кот.

Изта́вуватися, изто́яться = видиха́ти ся, вітхнути ся. — Пиво відихалось, бо стояло не закрите.

Изетари = д. **Изда́вна**.

Изетегя́ть = 1. побі́ти (хльоскаючи, стьобючи, на пр. батіг, лозину).

2. вістьобати. — Вистьобала ковдю.

Изто́ялий = вітхлий.

Изто́яться = д. **Изта́вуватися**.

Изстро́гати, изстру́гати = зстру́гати. — Вею палицю зстругав.

Изстрі́лювати, изстрі́лять = 1. простре́лювати, попростре́лювати. — Мету зо-вєім попрострєлювали.

2. вистре́лювати, розстре́лювати, повистре́лювати, вістрєляти, розстрі́ляти, розпу́кати. — Всі набої повистре́лювали.

Изступле́ніє = несамові́тість.

Изступле́нный = несамові́тий, шале́ний. — Кричить, мов несамовитий. — Хома паний у млинї хропе, мов убитий, а я тебе поцілую, мов несамовитий. Кум мірошник, вод Дмитренка.

Изу́чивати, изучи́ть = вису́кувати, вісу́кати, посу́кати. — Посукала всі витки.

Изу́шати, изсу́шить, ся = 1. вису́шувати, вісушити, ся. — Висушити хліб. — Влеуши сорочку.

2. зу́шити. — Стоптан, зламав червону калину, зушив, звляив дівку Марусину. н. п.

Изе́читувати, изечита́ть = д. **Высчи́тывати** 1.

Изе́нати = д. **Выснати́**.

Изе́хати = д. **Изо́хнути**.

Изе́кати, изе́чь = 1. вирубува́ти, зру́бувати, витина́ти, віруба́ти, зруба́ти, зт'я́ти, (багато або все) — позру́бувати, повирубува́ти, позтина́ти. — Повирубував увесь ліс. Чайч.

2. висі́кати, витєсува́ти, вісі́кти, вітєсати (з каменю).

3. **Изе́чь розгами** = відшмага́ти, відчу́рати, вишпарити. — **Изе́чь мечєм** = посі́кти, поруба́ти. — Козак лежить пострєляний, порубаний. н. д. — Шаблі булатні виймайте, тіло козацьке порубайте, в чистєм полі поховайте. н. д.

Изе́кати́ся, изе́чься = висі́кати ся, сі́кти ся, вісі́кти ся (про тканину і волосєя). — Від радості кучері вють ся, від журби січуть ся. н. п.

Изе́бра = сіре́нько.

Изе́кати, изе́кнуть = 1. висиха́ти, вісохнути, вісохти. — Висохла уся вода у кришиці. Чайч.

2. збавля́ти ся, витра́чувати ся, вихо́дити, зникати́, збавити ся, витратити ся, вийти, зникнути. — Увесь запас вийшов, витратив ся.

Изе́клий = вісохлий.

Изув'є́рний = бузув'є́рний.

Изувѣрство = бузувѣрство.

Изувѣръ, ка = бузувѣр, ка. С. Аф. З. Л.

Изувѣченіе = скалѣченія.

Изувѣчивать, изувѣчить, ся = калѣчити (С. З.), скалѣчити (С. З. Л.), покалѣчити (С. Л.), знѣвечити, обезвѣчити, обезвѣчити (С. Ш.). — Собаки його обезвѣчили. — На війні його покалѣчили.

Изукрáсить, изукрáшивать, ся = украсити (С. Ш.), закрасити, скрасити, оздобити, прибрáти, процвѣтити, украсáти, украшувати (С. Ш.), зукрасáти, закрасáти, оздоблѣти, ся, (мережками) — вимережати, вимережувати, (бляхами, цвѣяхами) — вицвѣяхувати, вицвѣякувати, вицвѣяховувати і т. д., (квітками) — уквітчáти, заквітчáти, по(в)уквітчувати, позаквітчувати, ся. — **Изукрáшенный** = закраснений, украсеший, убрáний, дяцкóваний (С. Л.), цвѣяхóваний, уквітчаний, процвѣтаный, вицвѣяхований. — Червона калина луги украшає. н. п. — Та віють вітри з гори все согласні, та ідуть дощі звищу красні, землю з'оросають, травою встипають, а квітами зукрашають. н. п. — Встала весна, чорну землю сонну розбудила, уквітчала її рясом, барвінком укрила. К. Ш. — Галера трьома цвѣтами процвѣтана, мальована. н. д.

Изумительный, но = дівний, но, дивóзний, чудний, чудно, чудернацький, дивоглядний (С. Пар.).

Изумить, ся, изумлять, ся = здивувáти, ся (С. Аф. Л.), зачудовáти ся (С. З.), з'умити ся, дивувáти, ся (С. Аф.), чудовáти ся (С. З.), дівом дивувáти (С. З.). — **Изумлённый** = здивóваний, зачудóваний. — Я дуже здивував ся, почувши про се. — Чудуючись, витрищив очі. С. З. — І сьому чуду дивуєм ся. С. З. — Зумила ся Марійка, зумила ся, а деж її руса коса поділа ся. н. п.

Изумленіе = диво, дивовіжа (С. З.), дивування, подив (С. Пар.). — **Привести, придти въ изумленіе** = здивувáти, ся.

Измурóдный, измурóдовый = с(ш)марáг(Г)дóвий (С. Жел.).

Измурóдъ, кам. Smaragdus = с(ш)марáг(Г)д. С. Жел.

Изурóдовать = ізнівечити, знѣвечити, понівечити, скалѣчити, покалѣчити. — Ізнівечив мене так, що й на піч не злізу. н. п. — Покалѣчено йому на війні руку.

Чайч. — **Изурóдованный** = знѣвечений, скалѣчений, покалѣчений.

Изурóчивать, изурóчить = урікáти (С. Ш.), урóчити (С. Ш.), наврóчити (С. З.), з'урóчити. — Ото сказала, коли б ще не наврочити. — Як глянула, так і з'урочила, це вже в неї такі очі урочі.

Изуётный, но = ўетний, но. С. Ш.

Изучáть, изучáть, ся = (в)учити, ся, навчáти ся, вивчити, ся, навчáти ся (С. Пар.), докладно — зглибити.

Изучёние = вивчення (С. Пар.), наука.

Изъ = з, зі, зо. — Приїхав з города. — Та йшов чумак з Дону, гей з Дону до дому. н. п. — Він зо всього бере процент. —

Изъ всёхъ силъ = яко мóга, чим дужч, з усієї сили, що сили. — **Изъ-за** = за, с поза. — За стїни виглядає. —

Вийшов с поза хати. — **Изъ за васъ я посорился съ нимъ** = через вас я з ним посварив ся. — **Изъ-подъ** = с під. —

Я витягну тебе с під споду. Кот. — У його с під носа крадуть, а він не бачить. —

Работать изъ барышá = працювáти для зиску. — **Изъ-пóлу** = з половини.

Изъѣдáть, изъѣсть = з'їдáти, виїдáти, проїдáти, з'їсти, виїсти, проїсти, поїдáти і т. д. — Іржа проїла залізо. — Міль повиїдала.

Изъѣздить, ся = 1. об'їздити, виїздити. — Об'їздав усю Україну. — Скрізь виїздив. 2. з'їздити, ся. — Був кінь, та зїздив ся. н. пр.

Изъявить, изъявлять, ся = виявити, віказати, показáти, виявлѣти, викáзувати, показувати, ся.

Изъянь = 1. шкода, втрáта, утрáта, в(у)біток С. Ш. — Брат не брат, а шкоди не роби. н. пр. — Не стó кін утрати. н. пр. — Спиток не вбиток. н. пр.

2. вáда (С. Ш.), гáнжá, гáнч, скáза, блізна. — Як нема болота без жаби, так нема чоловіка без вади. н. пр. — Кінь без жадної вади. — Без сліпоти і інших вад.

Б. Н. — Кінь з ганжю. Лев. — Купец повинен ознаймити, ежеді би тая вещь, которую продасть, мила якую сказу. Б. Н. —

Съ изъяномъ = з вáдою, з ганжю, з скáзою, каліч.

Изъясненіе = вияснення, тлумáчення (С. Л. Ш.); виявленія.

Изъяснить, изъяснять, ся = 1. вияснити, витлумачити (С. Л.), вікласти, вияснѣти, тлумáчити (С. Ш.), викладáти, ся.

2. віказати, вімовити, висловити, ся, віказувати, вимовляти, висловляти, ся.

Изъятіе = 1. виімання, вилучення.

2. д. **Иеклүчєніе**.

Изъять = вніяти, вилучити.

Изысканіе = вишүкування, дознавання, висліжування, розвідування, розвідки.

Изыскать, изыскивать = вишукати, вислідити, дійти, дізнати, розвідати, добрати спосіб, вишүкувати, висліжувати, доходити, дознавати, розвідувати, добрати спосіб.

Изысканный = 1. вишуканий, висліжений, дізнаний, розвіданий.

2. вигадливий.

Изюбрь, зоол. *Cervus capreolus* = сарна. — Мов сарна в гаю. К. Ш.

Изюмина = родзинка, озюмина.

Изюмный = родзинковий, озюмовий. (Лів.).

Изюмъ = родзинки (С. З. Л.), озюм (Лів.). — Свиню хоч родзинки годуй, а все буде кашлауха. н. пр.

Изящество, изящность = краса, вибірність.

Изящный = дуже гарний, красний (Гал.), вибірний (С. Ж.).

Иканіе = икання, гикання.

Икать = икати, гикати.

Икона, мн. иконы — образ, мн. образи, боги. С. Л. — Ти йому про образи, а він тобі про лубя. н. пр. — Він добре боги малює. С. Лев.

Иконникъ = 1. маляр, богомáz (що малює образи і той, що продає їх). — Такий маляр, що поки Бога змалює, то чорта з'їсть. н. пр.

2. божниця, божник, здр. божничок. С. Ш. — Намалює матір, на божник поставлю, на божничок глину, матір іспомяну. н. л.

Иконный = образівий.

Икономázъ = богомáz. С. Ш.

Иконописецъ = маляр, (аби-який) — богомáz.

Икорный = икраний.

Икота, икотка = ікавка, гикавка, відгик. — Икавко, икавко, де ти була? — У Києві — Що ти робила? — Жиди вошла. — Попинула? — Попинула. — Попинь же й мене. Н. замовляння від икавки.

Икотная трава, икотникъ = рос. *Berteroa incana* De. — бабішник, ікавка, борова морква, *Alyssum montanum* L. = лісний червець. С. Ан.

Икра = 1. икрá, (одно зерно) — икрíна, (осятрова або білужа, солонá) — кавяр, (ракова) — кашка. — І кавяру везе з Дону, — всього везе, та не знає, що дієть ся дома. К. Ш. — Ото, що товста шийка — то рачиха з кашкою.

2. икрá, мн. икры = літка, літки, жижка, жижки. С. З. Л. — Драпонує, аж літками креше. — Жижки від танців задріжали, вистрибуючи гоцака. Кот.

3. крига, крижина. — Така велика крижина, трохи не перевернула човна.

Икрáстый = 1. икрáний.

2. літкáтий.

Икрáться = терти ся (С. Ш.), викидати икру́. — Риба почала вже терти ся. Чайч.

Икуша = ікало, гикало. — Оце ще гикало! як почне гикати, то й кінця не має.

Илемъ = рос. *Ulmus campestris denudata* — вяз, зрубана деревина — вязіна, *U. s. suberosa* — берест, берестіна, карагач, караяч. С. Ан.

Или = 1. чи, абó. — Чи роби, чи ходи, а мінї догоди. н. пр. — Або пан, або прощав. н. пр. — Чи ти, милий, приправ пилом, чи метелицею? н. п. — Или то = або теж. — Или то бишь = чи то пак.

2. хіба. — Хіба тобі про се не казано? — Хіба ти не чув?

Илистый = мулкий (С. Л.), мулистий, глейкий (С. Л.), грузький (С. З.). — Грузьке болото. — Мулке дно.

Иллюминováть = 1. люминувати.

2. розмальовувати.

Иловáтый = мулковáтий, глеювáтий (С. Аф. Л.). — Погано купатись — дно глеювате. С. Л.

Иловка = глей (глина з мулом). С. Аф.

Иль = мул, (глинястий) — глей, (болотяний) — твань, тванюка, (на дні соляних озер) — кал, калюка. — **Напóсний иль** = на́мул, наволо́ка. — **Занесті и́ломъ** = замүлити. С. Аф. — Набрав ся, як лин мулу. н. пр. — Більше глею, ніж води. К. Ш. Т. — Без прізору заплинув мулом став, і млин молоти перестав. В. Ц.

Иль = д. Илі.

Ильмовый = вязовий, берестовий (д. Илемъ).

Ильмопрядъ = з порóди метеліків.

Ильный = муловий, глейовий.

Имáлки = д. Жмүрки.

Именіинникъ, на = меніинник, ця. С. Л.

Именіны = меніни. С. Л.

Именітый = д. Знаменітый.

Именно = 1. власне (С. З.), дійсне, са-

ме (С. З. Л.). — А власне для того, жеби Мазепа был самовластцем. Скоропадський. С. З. — Він так саме наказував, як от ви тепер кажете — Тоді саме, як він приїздив, я нездужав. — Се дійсне так, як ви кажете.

2. саме, а саме, саме як, як-то. — Там було чимало людей, а саме: Іван, Пилип і інші. С. Л.

Іменної = іменний.

Іменованіе = менування.

Іменовати, ся = менувати, ся (С. Л.), звати, ся, називати, ся. — **Іменованный** = менований, менений (С. З.), названий. — Звич менований. С. З.

Імовітый = замо́жний, замі́жний.

Імператоръ = імператор, царь, цесарь (Гал.).

Імператрица = імператорша, цариця, цесарєва. (Пр. д. під сл. Государь, Государыня).

Імперіаль = 1. червінець (золота рос. монета = 10 р. 30 к.).

2. місце по́верх будки в екіпа́жах.

Імперія = імперія, царство.

Імущество = добро́, худо́ба, ма́ток, ма́тки, ста́тки, вжитки, майно́ (Гал.).

— Буде вишть ця й похмелить ця й чумакові не журить ця, що против добро. — Не збирай синові худоби, збери йому розум. н. пр. — Маєток скупого оживає по смерті його господаря. н. пр. — Нехай отець-матуся статки, маєтки збувають, мене молодого з неволі викупають. н. д. — Забірають із собою усі свої вжитки, це й маленькі дітки. н. п. — **Благоприобрѣтенное имущество** = д. під сл. Благоприобрѣтєнный.

— **Родовое имущество** = родовé, (після діда) — дідивщина, дідизна, (після батька) — ба́тьківщина, отпівщина, (після матері) — матерівна, (після брата) — братівщина. — А дізизна було доволі — вічний покой предкам і дідам. н. о. — Спорять ся, як за ба́тьківщину. н. пр. — Отпівщина в мене нема. Кр. — А если материзна, тоді мають браття з сестрами рівно поділити. Ст. Л. — **Наслѣдственное им.** = спадковé добро́, спáдок (С. З.), ста́дщина і д. **Родовое им.** — Давайте міні усю спадщину, а я за ваші часті буду сплачувати. — **Движимое им.** = рухо́ме добро́, рухо́мість (С. З.), рухо́мі речі, (переважно скотина) — худо́ба, ста́ток, ста́тки, това́р, (переважно хліб і хатні речі) — збі́жжя, (переважно одежа) — манатки, манáття, (переважно хатні речі) — скарб, (злиденне) — мизє́рія, злидні́.

— Шати і всякі убори і всі інші речі рухо́мі. Ст. Л. — Багато у його худоби: одних волів шість пар. — Не мавши статку, не буде й упадку. н. пр. — Мізеріі наклали дві скриньки, на човен зараз одіслав. Кот. — **Недвижимое им.** = ма́стність, ма́сток, нерухо́ме добро́, лежачая ма́стність. — Всякая ма́стность материстая маєт іти в рівний діл межі всіх дігий. Ст. Л. — Всею ма́стность так лежачую, яко і рухо́мую. Ст. Л. — Зо всей худоби лежачої і рухо́мої. Орлик. С. З. — **Государственное, казенное им.** = державне, скарбовé, казенне. — **Заповѣдное им.** = казанé. — **Общественное им.** = громадське. — Не то громадського, а й свого добра не догледів. — **Пожалованное им.** = дароване. — Се йому дароване від цари за службу. — **Помѣщичье им.** = панське, скарбовé (Прав.).

Імущій = ба́гатий, замо́жний, замі́жний. **Імѣніе** = д. **Імущество**. (Слово **Імѣніе** прикладаєть ся переважно до нерухо́мої ма́стності, а слово **Імущество** — здебільшого до рухо́мості).

Імѣть, ся = ма́ти, ся, мі́ти. — Людей питай, а свій розум май. н. пр. — Хто сіє по Покрові, то й не має що дати корові. н. пр. — Як маю я журити ся, докучати людям, іду лиш я світ за очі, що буде, те й буде. К. Ш. — **Імѣть значєніе** = ма́ти силу, ва́гу. — **Імѣть се́рдце на ко́го** = гнівати ся, се́рдити ся, ре́мствувати. — **Імѣть на за́мѣчаніи** = ма́ти на ува́зі, на о́ці, на пеньку́. — **Імѣть основаніе** = ма́ти ра́цію. К. Ч. Р. — **Імѣть цѣлю** = ма́ти на меті́. — **Імѣющій** = ма́ючий. — **Імѣється** = є, єсть, ма́єть ся. — Не імѣється = нема́, не ма́є, (в жарт або грубо) — кат'має, чорт'має. — Тим до тебе не прийшов, що чорт'має підшов. н. пр. — Ой нема, нема ні вігру, ні хвилі із нашої України. К. Ш.

Імя = 1. ме́ннія (С. Л.), іме́ння (С. З.), імя́, на́зва, на́звисько (С. Ж.). — **Отъ моего імени** = від мене, моєю губою. — Так і скажіть йому моєю губою, що він дурень. Кр. — **По імени** = на іме́ння (К. З. о Ю. Р.).

2. сла́ва. — **Человѣкъ съ іменемъ** = сла́вний, славе́тний, значний.

Імяныи і т. д. = д. **Іменныи** і т. д.

Інакіи, інаковий = і́нший, інакши́й.

Інако, інаково, інакъ, іначе = 1. і́нше, і́нше, інакше. — Хоч гірше, аби і́нше. н. пр. — **Іначе какъ нибудь** =

як нѣбудь іньче, якось инакше, иньшим способом, робом, друго як.

2. а то. — Цить, а то буду битъ. н. п.

Инібірний = імбиревий.

Инібір = імбір, імбѣр (корінъ *Atomum zingiber*). — Випив з пів квартівки з імбѣром пінної горілки. Кот.

Инідекъ = указник. С. Ш.

Инідивѣтъ = обмерзати, припадати інем. — Аж сїрий вовк тут опинив ся, обмерз, дряжить, як мокрий хірт, зубами знай цокоче. Гр.

Инідивуальний = окрómишний, особістий.

Инідиго, индігъ = калія (синя фарба, що добуваєть ся з рослини *Indigofera argentea*). Ніс.

Инідоговий = калієвий.

Инідъ = інде, де-інде, в иньшому місці. — Іди, Ринде, де-инде. н. пр.

Инідюк = индик (пт. *Meleagris gallopavo*). — Индик хоч не сьпіва, так багацько думає. н. пр. — Ходить, як индик перяславський. н. пр. — **Ожерельє индюка** = коралі, пaborодки,

Инідушка = индічка.

Иніей = іней, наморозъ.

Иніженѣръ = інженіръ.

Иніціатива = прівід, прівзвід, перед, почін. — Він усьому прівзвід дає. — Усі пішли за його пріводом.

Иніціаторъ = прівідця, пріводецъ.

Инікóгнито = потаємне, нішком.

Иніовѣрецъ = чужовірецъ, не нашої віри.

Иніовѣріє = чужовірство. (Віра, відмінна від тієї, як панує в державі).

Иніовѣрний = чужовірний.

Иніодá = іноді, інколи, часом, часами, де-коли, порою, місцями. — Іноді густо та пусто, а инколи рідко та мітко. н. пр. — І сліва курка де-коли зерно знайде. н. пр. — Часом з класом, порою з водою. н. пр. — Місцями й я їм рибу. Харьк Чайч.

Иніодáшний = що буває іноді.

Инігородецъ = з иньшого гóрода (міста).

Иніоземецъ, иноземка = чужоземецъ, чужоземка. С. Ж.

Иніоземний = чужоземний, чужоземський. — А тож ся маєть розуміти і о послех чужоземських. Ст. Л. — Чужоземські звірі. Кр.

Иніой = иньший, иньчий, инкотрий (С. Л.), дѣякий, дѣ-котрий. — Зиньшою говорить, до иньшої ходить, мене молодую у славноку вводити. н. п. — Та нехай вона мене не жде, та за иньшого заміж іде. н. п. — Утїкали ляхів де-які повки, їди ляхів собаки

і вовки. н. д. — **Иніой разъ** = д. **Иніодá**. — **Это иное дѣло** = се иньша річ.

Иніокиня = черніця, чернічка. — Одна пішла в осін заміж, а друга в мясиці, а третя чорнява пішла у черниці. К. Ш.

Инінокъ = чернець, ченця, мн. ченці, здр. ченчик. — Чорт не плаче, коли чернець скаче. н. пр. — Душа чорна, мов у ченця ряса. н. пр.

Иніоплемѣнникъ, ца, инорóдецъ, ка = чужорóдецъ, ка. Бш.

Иніоплемѣнный, инорóдный = чужорóдний.

Иніорѣчіє, иносказаніє = д. Аллєгорія.

Иніостранецъ, иностранка = чужоземецъ, ка. С. Ж.

Иніостранний = д. **Иніоземний**.

Иніоходецъ = **Иніоход** (частіше вимовляеть ся нїби **Иніоход**), ступак, крочак, шлупак. (С. Пар.). — Кінь виоход. К. З. о Ю. Р.

Иніоческій = чернечий, чернечський. — Чернеча злоба до гроба. н. пр. — Та по молодечі будеш Богові молитись, а не по чернечі харамаркати. К. Ш.

Иніочество = чернечество. С. З. Ж.

Иніочествовать = ченцювати.

Иніотрукія = наказ.

Инінструментальний = струментóвий.

Инінструментъ, ты = струмент, справа, справілля, начиння (С. Ж.), пристрій, припас. — (*Бондóрський*): ковелá (загинати обручі), натягáч і набівач (натягати і набивати обручі), затѣрач (вирізувати жолобки), рóзмір (замість циркулі). — (*Ковáльський*): ковадло, мóлот (маленький) — однорук, (що на йому чоботи підковують) — **СТОЯЧКА**, (тримати або витягати що) — **КЛІЩІ**, **ОБЦѢНКИ**, **ЛѢЩАТА**. — (*Колієніцький*): бгáльня (вигинати полози), **ВОДИЛО** (згинати обід), **ГЛАДІЙ** (виглажувати), **ЛОПАТЕНЬ** (провірчувати), **НАРВИНА** (держати обід згинутим), **НАТЯГÁЧ** (натягати обід на шпиді), **ПИСÁК** (вирізувати), **РІЗЕЦЬ** (обточувати яточину), **ШМИГА** (рівняти). — (*Корóбницький*): **ПРИБІЙНИЦЯ** (дощечка), **ЗАБІВНЯ** (кілочок), **ОБІЙНИЦЯ**. — (*Кутірський*): **БІЛИК** (вичищати мезку), **ВЕРИШТАБИНА** і **ПІЛЬГА** (натягати шкуру для вичипки), **КЛЮЧ** (розтигати шкуру), **КЛЮЧОВІК** (вирьовка до сього ключа), **ШТРИХА** або **ШТРИХОЛЬ** (вичищати шерсть), **ЮХТАРКА** (вироблювати юхту). — (*Теслѣрський*): **СОБИРА**, **ПІЛКА**, **ДОЛОТÓ**, **СВѢРДЕЛ**, **РИШТАК** (робити карунки),

шпунд. — (*Ткацький*): а) верста́ть (див. під сл. **Верстакъ**), б) мото́вило, що на його мотають нитки, складаєть ся з рїжків та перехрєстя, в) виту́шка, щоб змотати пряжу на клубки, стоїть на стїльчикові, у його вроблений штѡмпель, на котрому навхрест два бильця, на кінці їх кѡники, що на їх надївають півміток, г) оснївниця, на котрій робить ся основа, вона складаєть ся з ря́ми з кілочками, д) прядка, складаєть ся з стїльчика на ніжках, під ним підніжок, до його прироблено циганку, вона другим кінцем чїплиє за веретєно, на стїльчику два стѡвпички, між їх кѡлесо, на передньому стовпичку сволочѡк, на кінці котрого третїй стовпич, в котрому шкура́ток з дїрочкою, де друге верхнє веретєно, а на йому вїлка з крѹчками, потім ска́лка та колїсцє, на котрих шнур, е) шїнка — дощечка, котрою перекладають нитки в основі, ж) во́ротило, котрим навивають основу. — (*Шевський*): клєса́чка (рівняти зморшки), книп, книпе́ць (ніж шевський), ко́пил (колодка, на котру натягаєть ся чобіт), крѹчо́к (дощечка загнута, щоб витягати шкуру), натира́чка або товкма́чка (рівняти закаблуки), обця́ник (кілочок, котрим забиваєть ся колодка, коли на нїй чобіт), писа́чка (паличка, що нею рисують підшови), правїло і стрїліця (виправляти халяви), рашку́ль і терпу́г (стирати гвїздки в чоботі), сморці́на дощечка, котру вставляють в передок чобота, коли він на колоді), шва́рок, (камінчик, що ним розглажують закаблуки), шїло і шва́йка (проколювати дїрочки), кра́мниця (дощка, що на їй рїжуть ремїнь). — (*Хїрургїчний*): штри́кавка (для проколювання), ма́цовїлка, прѡтїчка (д. **Зондъ**). — (*Розмаїтїй*): ви́верта́чка (що небудь вивертати), кѣльня (лопатка у мулярів), обце́ньки і рак (вїляти гвїздки), ко́пець (довбати мед), перѣ́чїстка (очищати коноплї від костриці), пробї́й (пробивати дїрки), сїчка́рня (різати сїчку), шаткївниця (сїкти капушту), шпї́ця (знімати кору з берези), щїпа́вка (зривати овоц.).

Инсургѣнтъ = повста́нець.

Интерва́ль = переме́жок, перѣ́рва (С. Пар.).

Интереса́нтъ, ка = грошолю́б, ка, кори́столю́бний, на, собї́йний (С. Пар.).

Интересный = д. **Занимательный**.

Интересова́ть, ся = ціка́вити, ся. — Ціка́вить ся він дуже громадськими справами. Чайч.

Интересъ = 1. корї́сть, зиск, виго́да, хо́сен (Гал.), інтерес. — Користі з два шаги, та й ті щербаті. н. пр. — Тоді інтерес, коли повний черес. н. пр.

2. ціка́вість, заціка́влення. Б. Ш.

Интри́га = 1. ка́верза (С. Л.), ви́крутї́, підкі́п (С. З.). — Се вже його каверзи — я знаю. — Там ваших каверз не вважають. Кот.

2. за́вязка (в драматичному утворі).

Интрига́нтъ, интрига́нтка = ка́верзник, ця́ (С. З.), крутї́й, ка, крута́рь, ка, баламу́т, ка.

Интригова́ти = каверзува́ти (С. Л.), кру́тити, каламу́тити (С. Л.), баламу́тити; зачіпа́ти, займа́ти (кого).

Инфанте́рія = піхо́та.

Иронї́ческий = іронї́чний, глузлі́вий, насмі́шуватїй.

Иронї́я = іронї́я, жельце́; глум, по́глумка.

Иса́пки = д. **Ба́рхатець** 2.

Искажа́ть, искази́ть, ся = 1. псува́ти, півечити, зопсува́ти, попсува́ти, знівечити, понівечити, ся.

2. переверта́ти, переку́чувати, переї́накувати, переверну́ти, переку́тити, переї́накшити, ся. — Що я казав йому — він те́ усе переку́тив.

Искаже́нїя = псува́ння, півечення; переверта́ння, переку́чування, переї́накушування.

Иска́львать, иско́лѡть, ся = 1. ко́лѡти, ско́лѡти, по́колѡти, поштри́кати, ся. — Поволов руку шившиною. — Поштрикав ножем.

2. розко́лювати, розко́лѡти, ся. — Дощка від сонця розколола ся. — Розколов дрівеняку на двоє.

Иска́льчивать, иска́льчить, ся = калї́чити, ска́лїчити, по́калїчити, ся. — Так мене побили, так пока́лїчили. Лев.

Иска́нїе = шука́ння, шука́ння.

Иска́нывать, иско́пать = 1. ви́копувати, ви́копати. — Вико́пав я кривиченьку в зеленім саду. н. п.

2. по́копати. — Увесь горѡд по́копав.

Иска́тель, ница = шука́ч, ка, шука́льник, ця́ (Чайч. Полт.). — **Иска́тель** прикла́ченїй = прої́дїсьвіт,

Искáтельный = (у)влéсливий, підлéсливий, підліза, лабу́зник.

Искáтельство = запобігáння лáски, (у)влéсливість, підлéсливість.

Искáть = шука́ти, (тихенько або й нпшком) — ша́рити, ни́шпорити. — Сив голуб літає, голубки шукає. н. п. — Не кидай живого, не шукай мертвого. н. пр. — Милый покидає, нпшою шукає. н. п. —

Искáть вь головѣ = ська́ти. — Лягай, я тобі поськаю. н. к. — **Искáть вь судѣ** = позива́ти, ся, пра́вити судом, допра́вляти ся. — Была жінка мужика, пішла позивати; присудили мужика ще й жінку прохати. н. п. — **Искáть когó глазами** = шука́ти очима, позира́ти. — Позирає навкрути, чи не побачить його. — **Искáть мило́сти** = запобіга́ти лáски, підсипа́ти ся, підстила́ти ся, підлабу́знювати ся. — **И. оцупью** = шука́ти пома́зки, по́лазки, по́лащем, ма́цати, мацкува́ти, жа́рити. — Хома не лягав, шарив щось по хаті. Фр. — **Искáть предло́га** = шука́ти за́чки, при́ключки. — Він тільки за́чки шукає, щоб на його напастись. Чайч.

Искáдывать = скида́ти, викида́ти.

Исклєва́ть, исклє́вывать, ся = 1. поклюва́ти, склюва́ти, подзбóбати, подзбóбати, склбóвувати, ся. — **Исклєваный** = поклбóваний, подзбóбаний (про овочі, ягоди) — клюва́к. — Огірки-клюваки. Чайч. Хар.

2. ви́клювати, видзбó(ю)бати, ви́клюбувати, видзбó(ю)бувати, ся.

Искноча́ть, искночи́ть, ся = ви́клуча́ти (С. Л.), ви́луча́ти (С. З. Л.), викида́ти, ви́микати, ви́йма́ти, ви́раховувати, ви́ключити, ви́лучити, ви́кинути, ви́няти, ви́рахувати, ся (С. З.). — То ви вилучте мое тело споміж ваших. Кр. — Од вищого до нижчого стану, нікого не ви́ймаючи. Ст. Л. — Умерлих із реєстру ви́рахувати треба. С. З. — **Искноча́я** = опрі́ч, окрім. — Ве́ були окрім його.

Искноче́ние = ви́лучка (С. Пар.), ви́мок, ви́мка (С. Пар. Жел. Р. Ог.), ви́няток (С. Жел.), ви́мик. — **Искноче́ние состави́ть** = ви́нятись. — Тільки одна птиця ви́нялась, що побила зьвірів. н. к. К. З. о Ю. Р.

Искночи́тельный, но = ви́ключний, но (С. Ж.), ви́нятковий, ви́мкóвий, во (С. Ж.), особли́вий, во, окремний, но.

Исковáть = ви́кувати, скува́ти.

Искове́ркать = покриві́ти, покóрчити, погну́ти, пере́крутити, по́нївечити.

Исковой = позовний.

Исковы́рять = поколупа́ти, подря́нати, покопирса́ти (Лев.).

Искола́чивать, исколоті́ть, ся = розби́вати, розтовкувати, збива́ти, розт́рощувати, побива́ти, розби́ти, розтовкть, зби́ти, розт́рощити, побі́ти, ся, (про кільки) — порозбива́ти і т. д. — Побив на йому усю палицю. — Збила ся довбня.

Исколесі́ть = обїзди́ти, обході́ти, сходи́ти, виїзди́ти, ви́ходити, (бігаючи) — ви́бігати, обгаса́ти, ви́гасати. — Обїздив усю Україну. — Виїздив усе поле, шукаючи. Чайч. — Ви́ходив увесь го́род, а не знайшов лопати. Чайч.

Исколо́ть = д. **Иска́львать.**

Исколоті́ть = д. **Искола́чивать.**

Исколѣ́ть = 1. д. **Иззяба́ть.**

2. погінну́ти, згінну́ти, подо́хнути, здо́хнути, ви́гинути, ви́здихати. — Виздихав увесь товар у людей. Чайч.

Иско́мый = шука́ний.

Иско́ны = споча́тк, спє́рва, спє́ршу, в первені, с передві́ку, зда́вна, з давних да́вен, часів, споконві́ку (С. Л.).

Иско́нный = споконві́чний, предкові́чний, старові́чний, старода́вний.

Иско́наемое = копа́льне.

Иско́наемый = копа́льний.

Иско́пать = д. **Иска́пывать.**

Иско́птіть = покопті́ти.

Иско́птіть = 1. ко́вини (вивих ноги у коний).

2. рос. *Gentiana cruciata* L. = лихомáник, тірлич, товстуха. С. Ал.

Иско́птіть, иско́пчивать = звихну́ти, вивихну́ти, звиха́ти, **ввивиха́ти** (погу, про коний).

Искорене́ние = ви́корене́ння, ви́шід. — І виплodu нема на тих мишій.

Искорені́ть, искореня́ть, ся = ви́корени́ти, скорені́ти; ви́вести, ви́губити, ви́нищити, ви́бавити, зни́щити, ви́кореня́ти, скореня́ти, ви́водити, ви́губля́ти, ви́нищувати, зни́щувати, ви́губля́ти, ся. — Таковий звичай повинен ви́коренити ся. Б. Н. — Як можна Турна роздрочити, проти Троянців насталити, щоб ви́коренив їх до гла. Кот. — Ви́бавив усіх мишій.

Искорóбить, ся = покóрчити, покриві́ти, злоло́бити, спа́чити, ся.

Искорка = і́скорця.

Искоса = косо, з коса, з'уко́са, скрива.

— Не дивись на мене з коса, бо вискочить бульба з носа. н. пр. — Ой видить ся, що з'укоса мила поглядає. н. п. — Скрива, як вовк поглядає н. д.

Искоси́ть, ся = 1. покривіти, покоси́ти, ся. 2. кривіти ся. — Чогось він кривить ся на його.

Искра = іскра, здр. іскорця, (як кують залізо) — циндра, (від каміню) — скалка, (як одбиваєть ся соняшне проміння на снігу або на воді) — скалка, голка. — А головешки так і розсипають искри — І кинула кругом очима, аж искри сипнули з очей. К. Ш. — Мороз здоровий, аж скалками сише. О. Ст.

Искрива́ть, искрої́ть = викриво́вати, вікрої́ти, покрої́ти.

Искренній, но = щірий, ро, щиросердий, до, ре́вний, но. — Ой умер старий батько і старенька мати, та нема кому щирої тиї радочки дати. н. п. — Там найдете щире серце і слово ласкаве. К. Ш. — Приймаємо тебе хлібом — сіллю і щирим серцем. Богдан Хм. Кост. — Нехай мене той голубить, котрий мене щиро любить. н. п. — **Искренний бытъ** = щирувати. — **Найбо́льше искренній** = щиріший. Бувай здоров із тією, котору кохаєш, а від мене щирішої по віки не знайдеш. н. п.

Искренность = щирість, здр. щиронька. — Жени ся з другою, поможи тобі Боже, а за мою щирість покарай тебе Боже. н. п. — Не стій, коню, надо мною, бачу я щироньку твою. н. п.

Искрести́ть = 1. похресті́ти (позначити хрестами).

2. об'їздити, виїздити. — Об'їздив скрізь нігде нема.

Искривина = д. Изги́бина.

Искриві́ть, искривля́ть, ся = покривіти, викривити, скривіти, скарлю́чити, кривіти, викривля́ти, скривля́ти, карлю́чити, скарлю́чувати, ся.

Искривле́ніє = викривле́ннє.

Искристы́й = искриві́й.

Искриться = искрїти ся.

Искрої́ть = д. Искрива́ть.

Искроме́тны́й = искриві́й.

Искромеа́ть = почикрїжити.

Искропа́ть = позшива́ти.

Искроши́ть, ся = покрїши́ти, поло́кшити.

Искря́къ = крє́мїнь.

Искупа́ти, искупи́ть, ся = 1. викупати, викупля́ти, відкупля́ти, викупити, відкуштити, ся. — Викупати з неволі. — Тягли вже в бугцегарню, та по дорозі відкупив ся.

2. покутува́ти, спокутува́ти, відпокутува́ти. — Заховаюсь, дитя моє, сама під водою, а ти гріх мій спокутуєш в людах сиротою. К. Ш. — Я свою кару ще перед гріхом відпокутувала. Фр. — Не святий, щоб не зогрішив, не чорт, щоб не спокутував. н. пр. — То я той гріх то сяк то так спокутувать мушу. К. З. о Ю. Р.

3. закупля́ти, закупі́ти, поскупля́ти, поскупо́увати. — Усе поскуповав, що треба.

4. викупати, скупа́ти, покупа́ти, ся. — Гарно викунав ся у річці.

Искупи́тель = 1. виволо́итель, вибаві́тель (С. Ж.).

2. Спасі́тель, Спас.

Искупле́ніє = вікуп, викупле́ннє (К. Св. П.), ви́звіл, виволо́еннє (С. Л.).

Иску́рива́ть, иску́рїть, ся = вику́рюва́ти, віку́рити, ся. — Я викурив увесь тютюнь.

Искуса́ть = покуса́ти.

Искусе́тель, ница = споку́сник, ця. К. Б.

Искусе́тельны́й = споку́сливий. К. Б.

Искусе́ть, искуша́ть, ся = 1. спокусе́ти, ся, підкусе́ти, підвести́, спокуша́ти, ся, підводи́ти. — Віда Польку спокусила, пішла Полька за Руєнна. н. п. — Лихий сховок і доброго спокусить. н. пр. — Череваниха боялась, щоб лукавий не підкусив паливо до яку пакость. К. Ч. Р. — Диявол спокусив Єву, а Бва спокусил Адама. К. Граматка. — Ой ти ж мене спокусла, ой ти ж мене підвела, ой ти ж мене молодого із розуму ізвела. н. п.

2. ді́йти, дізна́ти, ся, досьві́дчити ся, доходи́ти, дізнава́ти ся, досьві́дчувати ся. — Досьвідчив ся він у всяких козацьких справах. Чайч.

Иску́сникъ, ца = мїтець (С. Л.), мисте́ць, мистю́к, маста́к (С. З. Л.), переважно що до вигадок, жартів то-що — штукма́йстер, штукарь, ка. — Як хто мистюк зайців стріляти, то тут їх сила. Хар. Чайч.

Иску́сно = штучно, майстерно, мистецько, вміло; хитро, хитро-мудро. — Ви́сока рублена комора з чотирьма колонками, штучно вирізаними. Лев. — Але я штучно оніє листи заховав. Кочубей. С. З. — Так же до його штучно підійшов. Номіс. — Омофор золотканий, хитро шитий. К. Ш.

Иску́сны́й = 1. вмі́лий, умі́лий (С. Ш.) і д. Иску́сникъ.

2. штучний, майстерний, мистецький. — Ложок визолочуваних майстерної роботи 10. Ст. Оп. К. Ст.

Искўственность = штўчність. С. Жел.

Искўственный = 1. штўчний, роблений.
— Роблені квітки.

2. д. **Искўсный** 2.

3. вигадливий, мудрований, фигльований (С. Ш.), не протій. — Наш коровай фигльований. н. п.

Искўство = умлість, штўка. — Без штуки і борщ не смачний. н. пр.

Искўсь = проба, спроба, іспіт (С. Жел. Пар.), сїтток. — Іноки на пробі будучі. Б. Н.

Искушатъ, ся = д. **Искусить**.

Искушеніе = спокўса, покўса (С. З.), спокушенія, підкўс. — Тоді повів Іеуса дух у пустию на спокусу дїавольську. К. Св. П. — Аби нас Господь боронив от грїхїв, покус сатаниних. Б. Н.

Искъ = позов (С. Л. З.), справа. — Не знайду на сьвїчку, а на позов — як біс дасть. н. пр. — **Искъ предьявлять, предьявляти** = позивати, запозивати, запозивати, позов заложити (С. З.). — Кому хочеш, позов заложу. Кот.

Исламїзмъ, исламъ = магомѣтова віра.

Иснакостить, ся = спаскўдити, споганити, знївечити, ся. — Одна паршива овечка всю отару спаскўдить. н. пр. — **Иснакоченный** = спаскўжений, знївечений.

Испареніе = 1. паруванія, випаруванія (С. Жел.). — Після паруванія земля відходить і можна орати. С. Л.

2. пара, випар (С. Жел. Пар.).

Испаривать, ся = випарювати, ся.

Испарина = шіт.

Испарить, ся, испарять, ся = випарити, ся, випарувати, ся, парувати, випарювати, ся, випарювати, ся. — Земля трудївниця — аж парувє, та нам хлїб готувє. н. пр. — Вода паруючи, забїрає тепло. Де-що про Сьв. Б. — Вода випарилась.

Испахать = виорати, поорати, з'орати, із'орати, повиорювати, пов'орювати. — З'орав усю ниву. — Из'орала дївчинонька мислоньками поле. н. п.

Испачкать, испачкивать, ся = покаляти, скаляти, закаляти, забруднити, замазати, ся, (калом або чим поганим) — запаскўдити, впаскўдити, ся, (землею або що, валяючись) — заваляти, виваляти, ся, уваляти, ся, (калею рїдкою) — задрипати, ся, закалюжити ся, (глиною, чим масним) — замастити, ся, умастити, ся, (салом то-що — засмальцювати, за-

ялўзити, ся, (слиною) — засліпити, ся, (чим їстовним) — замурзати ся, (об траву) — визеленити, ся, (у біле) — убїлїти ся, (у борошно) — уборошнити, ся, (блюваками) — ублювати ся. (вапною) — увапнити, ся (С. Ш.). — Хто в болото лізе, той ся покаляє. н. пр. — Визеленив, качаючись, усю сорочку. Чайч. — До стїни торкаєт ся, от і убїлив ся. Чайч.

Испепелить, ся = спопелїти, спопелїти.

Испестрїть, испестрять, ся (мережками) — вимережати, мережати, (уськими фарбами) — вицьцяквувати, цяцьквувати, (переважно гвїздками, цвяхами) — вицьвяхувати, вицьвяхувати, цвяхувати, цвяхувати, (смугами) — виполосувати, (крапками) — викрапати. — **Испестрєнный** = мережаний, вимережаний, цяцькований (С. З.), цвяхований, цвяхований, цяцькований (С. З.), викрапаний, крапчастий (С. З.). — Мережани ярма н. п. — Миски поливанї, цяцькованї. С. З. — Були цвяхованї там стїни і вікна всі з морської шни Кот.

Испекъ, ся = спекті, ся, випекти, ся, (про кїльки) — повишкати, ся. — **Испечєнный** = випечений. — У хатї у неї, як у віночку; хлїб випечений, як сонце; сама сидить, як квіточка. К. З. о Ю. Р.

Испивать, испить = випивати, випити.

Испивать, ся = клюкати, напивати ся, спивати ся. — Оце погано, що він знов почав клюкати, та так часом наклюкаєт ся, що... — Він зовсім слив ся.

Испилить = попилїти, перепилїти, перепилювати. — Попилїв усі дрўва.

Исписать, исписывать, ся = пописати, зписати, зписувати, ся. — Пописав скрізь. — Перо зписало ся.

Испитой = охлїлий, змарнїлий, опїлий. **Испитъ** = д. **Испивать**.

Исплатить = полатати, облатати, позалатувати. — Полатала усі дїрки.

Исплевать = поплювати. — Поплював всю долївку.

Исплєсть, исплетать = сплєсти, сплїтати.

Исплечиться = зплєчити ся (звихнути плече, про коний).

Исплутоваться = д. **Измощєнничаться**.

Исповѣдальщикъ, ца = сповїдальник, ця. **Исповѣданіе** = 1. сповїданія.

2. сповїдъ. — Умер без сповїдъ сьвятой. К. Ш.

3. віра. — Віри христїянської на поталу не дайте. н. д.

Исповѣдникъ = 1. сповідникъ.

2. сповідальникъ.

Исповѣдний = сповідний.

Исповѣдувати, ся = сповіда́ти, ся. — Той молить са, сповідає гріхи перед братом. К. Ш. — Піп тепер саме сповідає людей. — Піп вісповідав уже всіх людей. Чайч. — Повинен всіх гріхів своїх сповідати си. Б. Н. — Чорт у біса сповідав са, чорт моргнув, а той догадав си. н. пр.

Исповѣдувальщикъ = д. **Исповѣдникъ** 1.

Исповѣдувать = д. **Исповѣдовать**.

Исповѣдъ = сповідь. — Без сповіді святаї умірають. К. Ш. — **Окончить исповѣдъ** = (що до сповідника) — **вісповідати**, **відсповідати**, (що до сповідальника) — **вісповідати ся**, **відсповідати ся**.

Исподволь = помалу, поволі, покволом, спокводу. — Як би се спокволу купувать. Ніс.

Исподница = спідниця, здр. спідничка, спідниченька, (поганенька) — спідничіна. — Се дівки чесні, непорочні, яким спідниця не дуло. Кот.

Исподній = спідній.

Исподтиха, исподтишка = нішком, тишком, тишком-нішком, стішку, зтішка, знішку, спідтиха. — А той нішком у куточку гострить ніж на брата. К. Ш. — Нахили са тишком-нішком, над румяним білим личком. Руд. — Зять на мене скопа поглядає, він мене нішком лає. н. п. — Ниця собака знішку рве. н. пр. — Підкрадець са спідтиха лихо, запалить рай той чарівний. К. Ш.

Исподъ = спід, низ. — Я витягну тебе с під споду. Кот. — Хустка у скрині на самому споді. — **Въ исподі** = на споді, на низу. — **Съ исподу** = зі споду, знизу. — **Исподъ нечи** = під, черінь (С. З.).

Испокояъ = д. **Издавна**.

Исполать = хвала, слава.

Исползати = вилазити, вірачувати. — Іноді всю хату стара вирачує. С. З.

Исполняъ = велит, велитень, ломує (К. З. о Ю. Р.). Пр. д. під сл. **Атлеть**.

Исполняскій = велитенський.

Исполненіе = виповнення, виконання, відбуток (С. Л.), відбуча. — **Привести въ исполненіе** = д. **Исполнить**.

Исполнитель, ница = виповнитель, ка (С. Пар.).

Исполнить, исполнять, ся = 1. **виповнити**, **виконати**, **сповнити**, **відбути**, **справити**, **зробити**, **виповняти**, **виконувати**, **сповняти**, **відбувати**, **відправляти**, **ся**.

— **Бодай твої, брате, слова ся сповнили**, щоб мої діти в той час були цілі. н. п. — Я тобі виконав присягу. Ч. К. — **Виконати присягу**. К. Ч. Р. — Без перепон її закон до віку буду я сповнять. Сам. — Ой пішов він до Ляшеньків служби відправляти. н. п. — Коли б Господь сповнів мої жадання і дав міні, чого я сподіваюсь. К. П. — Все що треба по закону він одбував. Чайч. — Діло за його справував, клопотавсь. Чайч. Харьк. — **Исполнять, исполнить волю, желаніе** = **чинити**, **волю**, **вволіти**, **уволіти**, **увольнити волю**. — На чім возі сидиш, того й волю чини. н. пр. — Циганочко та волошечко, воли ж мою волю, та причаруй козаченька, що стояв за мною. н. п. — **Исполнить слово** = **справдити**, **додержати слова**. — А таки додержав слово, прийшов.

2. **справдити ся**, **стати ся**. — **Справдидо ся дявольське слово**. К. З. о Ю. Р. — Як він казав, так і стало ся.

Исполосовать = **виполосувати**, **обшмагати**.

Исполобать, исполобннуть, ся = **споблохати**, **злякати, ся**.

Исполу = з половини, на пів.

Испороть = **пороти**, **порозпорувати**.

Испорить, ся = **зопсувати, ся**, **попсувати, ся** (С. Л.), **спаскудити**, **споганити**, **знівечити**, **понівечити, ся** (С. Л.), **згіндити, ся**, **перенівечити**, **занапастити, ся** (С. Л.), (очима) — **навротити**, **з'урочити** (С. Л.), **спристритити**, (чарами) — **поробити**, (морально) — **зледашити**, **розледашити**, **розледачити ся**, **розгидити ся**, **розпаскудити ся**, **роспащючити ся**, (про істовні речі) — **протухнути**. — **Доброго корчма не зопсує**, а лихого й церква не поправить. н. п. — **Старий від борозни не попсує**. н. пр. — **Заграв би вам, та бачите** — справи нема, справи: учора був на базарі — кобза зопсувалася, розвадила ся.. К. Ш. — **Жид мовить**: хрест ні зопсує, ні направить. н. пр. — Там добре, де нас нема, а куди ми поткнемось, там і попсуємо. н. пр. — **Одна паршива овечка цілу отару споганить**. н. пр. — **Перейшла дорогу, ото ж вона й спристритила корови**. Кр. — **Испорченный** = **зіпсований** (К. Кр.), **зопсований**, **попсований**, **знівечений**, **понівечений**, **зледащилий**, **з'урочений**, **протухлий**.

Ипоститъся = **випостити ся**.

Ипосхабничаться = **розпаскудити ся**. — Так розпаскудив ся, що вже й сорому не має.

Исправитель, ница = **поправитель**, **ка**, **поправник**, **ця** (С. Пар.)

Исправити, исправлять, ся = 1. попра-
вити, справити, направити, полагоди-
ти, налагодити, поправляти, справляти,
направляти, лагодити, ся, (морально) —
шанувати ся. — Церкву-домовину нема
кому полагодити на тій Україні. К. Ш. —
Гляди ж, шануй ся, стережись, робить так
не вчись. Б. Г. — Чи віз, чи колесо, чи то
леміш полагодити ся. Гул.

2. д. **Исполнить, исполнять**. — **Исправ-**
лять **должність** = **заступати** **кого**,
прати **за** **кого**. — **Исправляющей**
должність = д. під сл. **Должність**.

Исправленіе = 1. **поправа**. — Поставили
мету — поправу життя свого. Б. Н. —
Горе нам, як не діждеть ця од нас поправи
той, хто ненавидить усякий гріх. Г. П.

2. **лагоження, ладнування**. — Почав віз
лагодити, та за тим лагоженням за цілий
день нічого иншого не зробив.

3. д. **Исполненіе**.

Исправлять, ся = д. **Исправити, ся**.

Исправникъ, чиха = **справник, ця**. —
А під справником, он тим, що все з дзво-
ником їздить, заказує, щоб шляхи рівняли під
губернатора. К. Х.

Исправническій, исправничій = **справ-**
ницький.

Исправно = **справно, добре, гаразд**. —
Справно ходите. Г. Стар. — Гляди, щоб
усе гаразд було. С. Л.

Исправность = **справність; вірність**.

Исправный = **справний (С. Л.); вірний**.

Испражненіе = 1. **випорожнення**.

2. **послѣд, кал.** — Не чайай послѣду, бо
буде смѣрті. н. пр.

Испражнять, испраждить = **випорожня-**
ти, опорожняти, випорожнити, опо-
рожнити.

Испражняться, испраждиться = **випо-**
рожняти ся, випорожнити ся, паску-
дити, викаляти ся.

Испрашивать, испросить = **просити, про-**
хати, попросити, попрохати. — Поїхали
до столиці прохати милості у цариці. н. п.

Испробовать = **спробувати, поспробувати,**
випробувати, (на смак) — зкуштувати,
покуштувати. — Ходім спробувати сили
— хто дужчий. н. к. — Перше випробуй
кона, а тоді купуй. н. о. — Покупуйте,
яка гарна наливка.

Испровергать, испровергнуть = **переки-**
дати, перевертати, перекинути, пере-
вернути.

Испросить = д. **Испрашивать**.

Испроториться = д. **Издержаться, израс-**
ходоваться.

Испрыскать, ся = **побрізкасти, ся, об-**
бризкасти, ся.

Испрясть = **випрясти**. — Випряла увесь
кужиль.

Испугать, ся = **злякати, ізлякати, наля-**
кати, перелякати, ся, жажнути ся, вжах-
нути ся, острахнути ся, (про кільки) —
поналякувати, понерелякувати, ся, по-
лякати, ся, (ще й з місця прогнати) —
сполохати. — Не вірь, бо то звѣрь, хоч
не вкусити, так зляка. н. пр. — Як пия, то й
копитан, а як проспав ся, то й свині зля-
кав ся. н. пр. — Кого міх налякав, тому й
торба спати не дасть. н. пр. — То дитина
в сні жажветь ся, як блискавка заблищити.
Сніп. — Петро жажнув ся, назад вернув ся.
н. п. — Черевані із Лесею вжахнулись і
поблїди на виду. К. Ч. Р. — Поналякував
усіх дітей своїм криком. Чайч. — Батько
почав розсказувати синові, як заслабла ма-
ти, як всі понерелякувались. Лев. — Живе,
як сорока на тищу, хто йде — сполохне.
н. пр. — Накричать на його — воно й пе-
релякаєт ся. Мир. — **Испуганный** =
зляканий, переляканий, тороплений. —
І стрепенулась, непаچه злякане дити. К. Ш.
— Підкочив, озирнувся, мов тороплений
сів. Греб.

Испугъ = **ляк, переляк, жах, переполо-**
х, сполох. — То від ляку сич стріснеть
ся, грім як в небі затріщить. Сніп. — З ля-
ку не знав, що й робити С. Л. — З пере-
ляку аж у хвості душа ошинулась. н. пр.
— А Лях од жаху вмѣрає. н. п. — І неви-
мовний жах поніс мене від бою страшного
геть-геть далеко. Сам. — Злякав ся, аж по-
блїд з переполоху. н. о. — Серденько щось
рибалочці віщує: чи то тугу, чи то пере-
полох? не зна він, а сумує. Гул. Ар. —
Підкрали ся, щоб ізлякати; коли подвлять
ся, що вбитий, з переполоху ну втікати.
К. Ш. — А в Марусі з переляку втікла
душа в пяти. н. п. — Ляк сили додає, а пе-
реляк відймає. н. пр.

Испужать, ся = д. **Испугать, ся**.

Испускать, испустить, ся = **випускати,**
випустити, ся. — **Испустить духъ** =
віддати Богові дїшу. — Прибігли до
його, а він уже й душу Богові віддав.

Испутать, ся = **заплутати, ся, переплут-**
ати, попереплутувати, позаплутувати,
ся. — **Позаплутував** так, що й кінца не
знайдеш.

Испущать = д. **Испускать**.

Испытаніе = **проба, спроба, спробунок,**
іспїт (С. Жел.), спїток. — Іноки на
пробі будущі. Б. Н. — Видержав іспїт. —

Але старий дуже хоче його щирість знати і задумує як сила на спробунок взяти. Руд.
Испытатель = д. Исследователь.

Испытать, испытывать = 1. визнати, випитати, вивідати, дізнати, визнати, вивідати, вивідувати, дознавати, ся.

2. д. Испробовать.

3. завнати, дознати, скуштувати, зазнавати, дознавати, куштувати. — Вже я зазнав того лиха і горя натерів ся. Ніц. — Зазнала я того гласного суда. Лев. — Дознавали наші предки тяжкої наруги. К. Д. — Хто лихом жартує, той його куштує. н. пр. — Испытанный = дізнаний, спробований, випробований, спиткований, досвідчений. — На вигубленне мишій, коли се зробиш, всі віддихають, се досвідчене. Пр.

Испятать = вплимати, поплямати. — Поплямили сорочки тими ягідми. Хар. — Испятанный = вплимований, поплямований.

Иссоп, рос. Hyssopus officinalis L. = Васильки, юзэфки. С. Ан.

Истаевать, истаять = 1. танути (С. Ш.), таяти (С. Ш.), топити ся (С. Ш.), розпускати ся, розтаяти, розтанути, розтопити ся, розпустити ся. — Сьвічка топить ся. С. Ш. — Свіг розтаяв.

2. охлявати, марніти, висилати ся, охлясти, охлянути, змарніти, висилити ся.

Истапывать, истоптать, ся = зтоптувати, топтати, толочити, товкти, зтоптати, потоптати, потолочити, потовкти, ся, зтоптати, ся і т. д., (про обува) — зтопцювати, ся. — Цуду, боєий! не толоч проса! н. пр. — Дай, Боже, потоптати і того року дождати. н. пр. — Чоботи зтоптали ся, зтопцювали ся.

Истаскать, истаскивать, ся = зносити, подрати, пошарпати, збосювати, драсти, шарпати, ся, (обува) — зтоптати, зтопцювати, ся, зтоптувати, зтопцюувати, ся. — Зносив свиту. — Зтоптав чоботи. — Истасканный = зношений, драний (про обува) — зтоптаний, зтопцюваний, (про чоловіка) — підтоптаний, зтоптаний, (мов шкапа) — шкаповитий.

Истачать = позшивати.

Истачивать, источить, ся = 1. згострювати, зточувати, зостріти, зточити, ся. — Ця сокира так уже зострилася ся, що сталиги треба. Чайч. — Зовсім зточив ножа.

2. поточити. — Черви поточили дошку.

Истаять = д. Истаевать.

Истекать, истечь = 1. виткати, виливати ся, виткати, вилити ся. — Истечь кровью = зійти кровю.

2. минати, проходити, кінчати ся, минути, пройти, скінчити ся. — Минають дні, минають ночі, минає літо, шелестить поживкле листя. К. Ш. — Истекший = минулий. — В минулому році не багато вишло наших книжок.

Истеревать = відерти, подерти, пошарпати, віскубти, поскубти.

Истереть, истирать, ся = стерти, потерти, витерти, стирати, витирати, ся. — Треба стерти хрін. — Стерла ся пилка — треба нагострити. — Увесь віск витер, натираючи підлогу.

Истерзать = розшарпати, розшматувати. — Твою ясну долю розшарпав Виговський, що серце мов камінь, а розум бісовський. н. д.

Истерзаться = змучити ся, змордувати ся.

Истерика, Hysterica = гистерія (С. Пар.), плаксівниця.

Истерять = згубити, загубити, потрапити. — Багато грошай потрапив.

Итесать = витесати.

Итеть = позивальник (Сп.), позівник (С. Пар.), позиватель, позивач (С. Жел.).

Итесение = 1. виткання, виливання.

2. кінєць, скінчання (С. Л.).

Итеть = д. Итекать.

Истина = правда. — Говорі по истинѣ = правду кажучи, правду мовивши.

Истинно = справді, дійсно, певно. — Він справді такий, як про його кажуть.

Истинный = справжній, справжній (С. З.), дійсний; правдивий, справдешний (С. З. Л.), справедливий; певний, щирий.

Истиранить = змордувати, помордувати, покатувати.

Истирать = д. Истереть.

Истица = позивателька (С. Жел.).

Иткать = виткати, повиткати. — І собі виткала і людям полотна повиткала. Чайч.

Итлввать, итлвть = зотлівати, гнити, згнивати, трухліти, трухлявіти, зотліти, згнити, потрухнути, зпорохніти. — Итлвший = зотлілий, трухлий, потрухлий, трухлявий. — Одежа аж зотліла на споді в скрині. — Потрухли чумацьки вози і занози. н. пр. — Очі сьвітять ся, як трухляве дерево в осені. Галка Іеремія.

Истово = як слід, як годить ся.

Истóкъ = джерелó (С. Аф.), верховѣна (рѣчки).

Истолкованіе = вѣясненія, тлумачення, товмачення. С. Ш.

Истолкователь, ница = товмáч, тлумáч, ка. С. Ш.

Истолковáть, истолковывáть = вѣяснити, витлумачити, розтлумачити, вѣясніяти, товмáчити, тлумáчити (С. Ш.).

Истолóчь = зтовкѣти, потовкѣти.

Истолóчить = потолóчити, вітолóчити, потовкѣти. — Не дав Бог жабі хвоста, а тоб усю траву потолóчила. н. пр.

Истóма = утóма, знемóга.

Истóмѣть, истóмлять, ся = втóмити, потóмити, зморѣти, вѣморити, ся, знемóгти ся, понѣдѣти, втóмляти, ся, змóрювати ся, знемагáти. — **Истóмѣтѣся оть хотьбѣ** = пѣдбѣти ся. — **Истóмѣтѣся оть хлопóть** = переклопотáти ся. — Уже ж ми понѣдѣли, сьвѣтонька не видѣли, пусти нас погуляти, сьвѣтонька повидади. н. п.

Истóпѣть = потонѣти, стоичѣти.

Истóпчáть = потóпчати, потóпшати.

Истóпчѣть = д. **Истóпѣть**.

Истóпѣть, ся = 1. вѣтопити, ся, напáлѣти. — Так напáлив грубку, що не можна в хатѣ висѣдѣти.

2. розтопити, розпусѣти, ся. — Розтопити вѣск.

3. потопѣти, ся. — Погнали їх на греблю і всѣх потопили.

Истóпка = топлѣння, тóплення (С. Ш.), тошѣня.

Истóпки = шкарбуни (стопцьовані чоботи або черевяки).

Истóплево = тóпливо, пáливо.

Истóплѣніе = 1. топлѣння (д. **Истóпѣть** 1).

2. тошѣня (д. **Истóпѣть** 3).

Истóпникъ, ца = топѣльник, ца, грóбник, ца. — А до печі куховарочку наняв, а до грóби та топѣльницю. н. п. — Одну дочку мала, тай ту утеряла: із поля робѣтницю, од печі топѣльницю. н. п. — Пѣду я тому служити, хто визволив мене з неволѣ; буду йому грубником, аби як небудь йому подякувати. К. Ч. Р.

Истóптáть = д. **Истáптывáть**.

Исторгáть, истóргнуть, ся = 1. видирáти, виривáти, видерти, вирвати, ся.

2. визволяти, рятувати, визволѣти, вирятувати, ся. — Вирятував мене з такої халели, що страшно й згадувати. Чайч.

Исторѣкъ = істóрик, дѣѣисáтель.

Истóрія = 1. істóрия, дѣѣнсь.

2. стóрия, оказія.

Источáть, истоцѣть = вилівáти, вѣлити.

Источина = рѣчка, прѣва.

Источѣть = 1. д. **Источáть**. 2. д. **Истáчивать**.

Источникъ = джерелó (С. Аф.), здр. джерельце, жéрело (С. Л.), джерело (С. Л.), жѣла, живець, (роскопаннй) — копанка, (оброблений) — криниця, керѣиця, здр. кринѣчка, криниченька. — Струмочок холоднй котив ся, із мерзого ґрунту джерелом точив ся. О. Пч. — Ну колись із мене сила, каже, так джерелом і була. В. Ш. — Твоя мова, як джерельце, стиха леть ца, леть ца в серце. н. п. — Не погаль криниці, бо схочеш водиці. н. пр. — Не лий в керѣицю, бо й так вона повна. н. пр. — Пѣшла до криниці набѣрать водиці. н. п.

Источничекъ, анат. Fontanella, fenticulus pulsans = тѣмчáчко. — Досѣ ще у дитини тѣмчáчко не заросло.

Истóпáльнй = змарнѣлий, охлѣлий, вѣснеленый (С. Л.), вѣснаженый, нуждѣннй (Гал.), від праці — вѣмореннй, вѣробленнй, вѣпрацьованнй (С. Л.), спрацьованнй. — Нѣчого не везе кѣнь, бо вѣробленнй Хар. Чайч. — Вѣмореннй важкою роботою.

Истощáть, истощѣть, ся = 1. висѣяти (С. Л.), виснажáти, ся, вѣроблювати ся, вѣпрацьовувати ся, охлѣвати, марнѣти, висилѣти, вѣснажити, ся, вѣробити ся, вѣпрацьовати ся, спрацьовáти ся, охлѣнути, охлѣсти, змарнѣти, помарнѣти. — Охлѣв, опустив ся, змарнѣв чоловік, загубив нѣ за що молодий свѣй вѣк. К. Х. — Кѣнь зовсѣм вѣробив ся. — Ой вже наші сѣромахи та без харчѣв помарнѣли. н. п. — Бодай тобѣ, господарю, тай на безголовя, що вѣробив свою силу на твое здоровя. н. п.

2. трáтити, витрáчувати, вѣтратити, ся, (про грошѣ, в жарт) — вѣшептати ся. — Сам бачу, що худобу трачу. С. Ш.

3. вѣчѣрпувати, вѣчерпáти ся.

Истощѣніе = висѣлення (С. Л.), виснаженія; вѣтрáта, вѣчерпáння. — Працьовати до висѣлення.

Истрáтити, истрáчивать, ся = д. **Издѣржáть, издѣрживать, ся**.

Истребѣтель, ница = губѣтель, ка (С. Жѣл.), згубѣтель, ка, погубѣтель, ка, згубѣця (С. Ж. З.).

Истребѣтельнй = згубнѣий.

Истребѣть, истреблѣть, ся = згубѣти (С. Л.), вѣгубити (С. Л.), стрáтити (С. З.),

знищити (С. З.), збавити, звесті (С. Л.), викоренити, винищити (С. З.), зруйнувати, стрєбити (К. З. о Ю. Р.), губити, вигубляти, страчувати, збавляти, зводити, винищати, викореняти, стрєбляти, ся, (отрутою) — витрутити, витруювати, ся, (миший, комах, плями) — вибавити, вивести, вибавляти, виводити, ся, (пошесть) — виповірити, ся (С. Л.). — Береть ся він збавити того змія, н. к. — Вибавив миший — пацюки завели ся. Чайч. — Зруйнували Запорожжя — буде колись треба, н. п. — Як наставили нового станового, то він за один рік усіх злодіїв в нашому селі винищив. — Знести і всіх винищити. Кочубей. С. З.

Истребленіє = стра́та (С. Л.), вигубленія (С. Л.), знищення, вибава (С. Л.), перевод. — То тільки перевод гроший. С. Л.

Истребовать = виправити. С. З. — На силу виправив свої гроші.

Истрезвить, истрезвлять, ся = витверезити, протверезити, витверезувати, протверезувати, ся.

Истрєсакъся = потрєсати ся, порєсати ся. — Аж шкура на їх порєпалась. К. Х.

Истрѣхлый = потрѣхлий, трухлявий.

Истрѣхнуть = потрѣхнути, попорохнити, спорохнити, попорохнявити.

Истрыса́тъ = д. Вытрыса́тъ.

Иступанъ = іділ, божок, болван, бовван (С. Ш.).

Иступитъ, иступлять, ся = вѣтупити, затупити, витупляти, затупляти, ся, (кілки) — повитупляти, позатуплювати, ся. — Позатуплювали ся усі ножі так, що нічого не вріжеш. Чайч.

Исты́й = справжній, спражній, дійсний, щірий, саме той. — Справжній козак. — Щірий Українець.

Исты́кать = потікати, поштрікати. — Поштрикав ножем.

Итязаніє = мордування, катування, (цуркою) — цурковання.

Итызати = мордувати, катувати, мучити. — Катувала, мордувала, та не помогло. К. Ш. — Кийми побили і помордували. К. Сг.

Итызатель = кат (С. З.), поб. катюга.

Исха́живъ, исходитъ = вихожувати, обходити, виходити, обходити, вибродити, витупати, обснувати. — Скрізь виходив — нігде нема — Все поле обходив.

Исхититъ, исхитать = д. Исторга́тъ.

Исхлєстать, исхлысать, ся = 1. Ві-

стьобати, одшмагати. — Одшмагав так, що всю спину, мов смугами списав.

2. побіти. — Побив на йому увесь батіг.

Исходатайствовать = виправити (С. З.), виклопотати. — Виправив собі паспорт.

Исходитъ = 1. д. Исха́живать.

2. сходити, виходити, витрачуватись. — Усі гроші вишли.

Исходный = вихідний.

Исходъ = вихід, стар. — вийсте (С. З.); кінець. — По вийстю з церкви. Хапенко. С. З. — Исходъ душі = конання, скін. — На скін душі. — Въ исходѣ = в кінець, на кінци, на прикінці, на приконченню, на приконечью. — Хіба на прикінці місяця матиму гроші.

Исхудалый, исхудѣлый = схудлий, змарнілий, помарнілий, худорлявий, сухорлявий, (про худобу) — сухорєбрый, голостий.

Исхудать, исхудѣтъ = схуднути, похуднути, змарніти, помарніти, охлясти, з тіла, з лиця спасти. — Поки гладкий схудне, то худий здохне. н. пр. — Нічого не їв і дуже охлив з голоду. н. о. — Най подивлю ся милому в очі, чи змарнів миль по сьвіту ходачи. н. п. — Ой вже ж наші сіромахи та без харчів помарніли. н. п. — Так же ж вона з лиця спала що їй не пізнати.

Исцара́пать = подряпати. — Киявка подряпала руки.

Исцѣдитъ, исцѣживать, ся = зцідити, віцідити, вицїжувати, ся, повицїжувати, ся.

Исцѣленіє = сцїлення, цїльба.

Исцѣлительный = цїлющий, сцїлющий (С. З.). — Може вернет ся надія з тією водою, цїлющою, живущою дрібною сльозою. К. Ш. — Потекла б по ній золота річка живущої і сцїлющої води. О С.

Исцѣлитель, ница = сцїлитель, ка.

Исцѣлѣтъ, исцѣлѣтъ, ся = вілчїти, вігоїти, зцїляти і д. Вылѣчивать і Выздоравливать.

Исча́діє = нащадок, ко́дло (С. Л. З.), лайливо — вілунок, віпороток, віродок.

Исча́хнутъ = зачохнути, змарніти, помарніти.

Исчеза́тъ, исчезнуть = счезати, зникати, гинуть, пропадати, счезнути, зникнути, почезнути, слізнути, погинуть, пропасти. — Сказали тай зникли, наче їх не було. н. к. — Пострівай бо, рибчинько! Василько благає, та дівчина, як пташи-

на, в садочку зникає. О. Пч. — А потім Кудіш зник кудись, мов і сліду його не стало. Морд. — Так він після того і слиздесь. н. к.

Исчѣзлыі = счѣзлыі, зниклыі.

Исчезновѣніє = счезання, зникання.

Исчеркати, исчертѣти = почеркати, порисувати. — Почеркав усею книгу.

Исчѣрнѣвать, исчѣрнѣть = 1. чорніти, калѣти, брудніти, почорніти, по(за)-калѣти, побрудніти.

2. черкати, вичіркувати, почеркати, повичіркувати.

Исчѣрпати, исчѣрпѣвать = вичерпати, вичерпувати.

Исчертѣти = почеркати, порисувати.

Исчисленіє = лічіння, рахування, лік (С. З.), лічба. — Як на мов лічіння, то він три тижні у педузі був. С. Л.

Исчислити, исчислѣть, ся = злічити (С. Аф.), полічити, влічити (С. Л.), розлічити, вірахувати (С. Л.), зрахувати (С. З.), порахувати (С. З.), лічити, вилічувати, розлічувати, вираховувати, ся.

Исшалѣться = розпустувати ся, розпустити ся, розбалувати ся.

Ишарити = вишукати, перешукати, вишарити, перешарити, перерити. — Перешарила всю скриню — нема та й нема.

Ишаркати = почовгати, вичовгати. — Почовгав увесь поміст своїми чобітьми. Чайч.

Ишастать = вишеретувати.

Ишататься = розволочити ся, розледащити. — Попаде між паниць та волоцюг — розіньте ся, розволочите ся. Мир.

Ишелушити = вілушити.

Ишентатѣся = вишентати ся (про раків).

Ишѣствіє = вихід, стар. — вийсте (С. З.).

Ишивати, ишити = 1. зшивати, зшити.

2. вишивати, вишити. — Вишила усею заплоч — нема чим шити. Чайч.

Ишилничаться = д. Избездѣлничать ся.

Иштотати = поштотати.

Ишченати = надрати, наколоті, поколотіти. — Надрати скалок. — Поколоти поліно на підвал.

Ишципати = 1. пошципати. — Пошципав мене всього, аж синяки знати.

2. віскубти, поскубти (волоса, піря).

Ишцунати = обмацати, облапати.

И такъ = то, виходить, значить. — То ви зможетеся? — Виходить, моя правда.

И такъ далѣе = то-що (С. З.) — Куш чого треба на борц: м'яса, бураків то-що. С. З.

Италіанецъ, италіанка = італієць, італійка.

Италіанскій = італійський.

Итогъ = підсумок. — Итогъ, въ итогъ = разом. — Друкарні 100 р., за папір 150 р., дрібні видатки 50 р., разом 300 р.

Итти = д. Идти.

Ишакъовый = м'удів, ослик'ів.

Ишакъ = м'ул, ослик. — Се не кінь, а ослик — від осла і кобили.

Ишачій = м'улячий, ослик'овий.

Ишь, ишь ты = ач, бач, чи-ба! — (Пр. д. пр. сл. Вись).

Ищѣйка, ищѣй, ищѣйная собака = д'ій-да (С. З.), гонча.

I.

Иезуитъ = єзуїта, єзуїт. — Старих славян діти випили кровю! А хто винен? Ксьондзи, єзуїти. К. Ш. — З єзуїтою розмова. Л. В.

Иерархъ = владика.

Иерей = сьвященик, піп. — Гей кругом церкви січової та й караули стали, гей сьвященику о. Владимирю та служити не дали. н. п.

Иеродіаконъ = чернець, віссьвячений на дякона.

Иеромонахъ = чернець, віссьвячений на сьвященика.

Иорданъ = орданъ. С. З. — Щоб йому провалить ся в ополонку на ордані. н. пр.

Июль, скій = липець (С. З. Л.), липцьовий.

Іюнь, скій = чѣрвѣць (С. Л.), чѣрвѣнь, чѣрвѣвий.

Добавочний список джерел,

на які ми здаємо ся в сій праці.

- Ан.* — Казки Андерсена. Переклав М. Стариченко. К. 1873 р.
- Бар. О.* — Барвінський О. — Історична бібліотека. Тернопіль. 1883—1893 р.
- Бш.* — Баштовий І. — Українство на літературних позвах. Л. 1891 р.
- Г. II.* — Гречулевич. — Проновіди на малоросійськомъ языкѣ. Спб. 1860 р.
- Г. С.* — Гамлетъ, Прииць Данський. Переклад М. Старицького. К. 1883 р.
- Гр. Ос.* — Граматика О. Огоновського. Л. 1890 р.
- Гул. Ар.* — Гулак Артемовський П. — Окрім „Кобзаря“ згаданого в I-му спискові, мали ми рукописні його твори, здебільша ще не друковані.
- Де що про св. Б.* або *Д. св. Б.* — Де-що про свѣт Божий. К. 1863 р.
- Зінк.* — Писання Т. Зінківського. Л. 1893 р.
- Зем.* — Короткий нарис земльописи. Вистачив Н. Вахнянин. Л. 1873 р.
- Г. Г.* — Збірник творів Іеремії Галки (Костомарова) Одесса 1875 р.
- К. Ст.* або *Києв. Ст.* — Київская Старина. Ежемѣсячный исторический журналъ. К.
- Кн.* — Кониський О. — Оповідання та инші його писання, друковані в галицьких часописах, а крім того слова з примірами, записані ним переважно в Чернигівщині та Київщині, що шановний письменник прислав нам.
- Кр.* — Кримський Хванько. — Слова з примірами, записані ним від народа в Київщині.
- К. Д. С.* — Куліш П. — Дівоче серце. Оповідання. К. 1876 р.
- К. Г.* — Куліш П. — Граматка. Спб. 1857 р.
- К. З. о Ю. Р.* — Куліш П. — Записки о Южной Руси. Спб. 1857 і 1858 р.
- К. М. Х.* — Куліш П. — Магомет і Хадиза. Поема Л. 1882 р.
- Лев.* — Левицький Іван. — Окрім його творів, згаданих в I-му спискові, збірка слів, записаних шановним повістярем з народних уст в Київщині.
- Лев. В.* — Левенко Володимир. — Пани й люди. Повість. Л. 1893 р.
- Макар.* — Макаровський. — Наталя або дві долі разом. Повість. 1848 р.
- Мир.* або *О. Мир.* — Опанас Мирний. Збірниця з рідного поля. Оповідання. К. 1886 р.
- М. Л.* — Михайло Левченко — Нѣсколько данныхъ о жилищахъ и пищѣ Южнорусовъ. Записки Юго-запад. Отдѣла Императорскаго Географич. Общ. за 1874 г. т. 2.
- Ми.* — Ми-ч. — Про обклашки. К. 1881 р.
- и. н. Б.* — Пѣсни Буковинскаго народа. Записки Юго-зап. Отдѣла Императорскаго Географич. Общ. за 1874 г. т. 2.
- Ніс.* — Ніс С. — Слова, записані ним в Черниговщині, з материялів, добытих нами від П. Житецького.

- Ніш.* — Ніщинський П. — Гомерова Одиссея. На мову русько-українську перевіршував П. Байда. Л. 1889—1892 р.
- Он.* — Опатович С. — Оповідання з святаго писання. К. 1874 р.
- Ос.* — Основа, южнорусекій вѣстникъ. Спб. 1861—1862. (Виписано тільки слова з словаря, що додавав ся до кожної книжки, а бажало ся, щоб хто небудь передивив увесь журнал і вибрав приміри).
- Пр.* — Правда. Місячник політики, науки і письменства. Л.
- Пч.* або *О. Пч.* — Олена Пчілка. — Козачка Олена, поема в збірнику „Рада“, ч. 2. К. 1884 р. — Українським дітям. Переклади. К. 1882 р. — Думки-мережанки. К. 1886 р.
- Руд.* — Руданський С. — Сьпівомовки. Видав Н. Г. Волинський. К. 1880 р. — Окрім того мали ми рукописний збірник його творів, з дебільша недрукованих.
- Ряб.* — Розбита бандура. — П. Рябошапки. К. 1893 р.
- Сам.* — Самійленко В. — З поезій В. Самійленка. К. 1890 р.
- Ск.* — Складка. — Альманах Н-р І. Спорудив В. Александров. Х. 1887 р.
- Сніп.* — Сніп, український новорочник. Скрутив О. Корсун. Х. 1841 р.
- Сп.* — Спілка Іван. — Збірка слів з примірами, записаних ним в Харківщині.
- Ст. оп.* — Стародавній опис. — Бытовая малороссійская обстановка въ документахъ XVII—XVIII в. Кіевская Старина 1870—10.
- Степ.* — Степовик О. — Оповідання про комах. Яка од їх користь або шкода в господарстві. К. 1882 р. — Оповідання про роселини. Л. 1890 р.

Де-які з показаних в сьому спискові джерел, що наспіли до нас вже на приконченню І-го тому, увійдуть до 2. і дальших томів Словаря; список інших джерел, що маємо з'ужитковати в тім році, буде надрукований при 2. томі. Просимо мати на увазі нашу замітку, надруковану в Зорі за сей рік ч. 12, наперед дякуючи всім, хто присилатиме нам слова і приміри, записані від народа або вибрані з книжок.

Найважливіші помічені друкарські помилки, котрі треба наперед виправити.

а) В Передмові :

На якій стороні	в якому рядку	надруковано	треба читати
VII	16 рядок	перекладаємо	перекладаємо
VIII	8 р. знизу	В. Назаревського	М. Назаревського
IX	3 р. знизу	Досвідки	Досвідки
X	14 р. зверху	ласкоюче	ласкоюче

б) В Словарі :

На якій стороні	під яким словом	надруковано	треба читати
1	Авдотька	прикріт	прикріт
3	Азімъ	сердягу	сермягу
—	А'истъ	лѣччч	лѣлич
4	Аляповатый	малювання	малювання
5	Амінь	тобѣ	тебѣ
—	Андрогинъ	двоєнастий	двоснастий
6	Апюдіровать	лящати	лящати
—	Апостать	потурнок	потурнак
7	Арестантекая	будегарря	будегария
—	Арестантекій	рештанський	рештанський
10	Багрецовый	полотку	палатку
11	Бакалейникъ	Бакалійщик	Бакалійщик
12	після слова: Бакша	Бакшінь	Бакшінь
13	після слова: Балобанъ	Балобой	Балобой
—	Вальзамъ	Г.	?
14	Барэхтаться	брѣсати ся	брѣсати ся
15	Барщина	панщина	панщина
16	Бастовать	переставити	переставати
—	Бахильщикъ	жиѣ	шиѣ
—	Басурманиться	гурчити ся	турчити ся
17	Бахромá	стрѣбки	стрѣпки
—	Бедренецъ	брѣбчасте	дрѣбчасте
18	Безбровый	безбровно	безбровко

На якій стороні	під яким словом	надруковано	треба читати
18 [*]	Безалáберный	нерозсúдливий	нерозсúдливий
—	після слова: Безбрíюхій	Безбúтний	Безбúрний
—	Безврéменье	Безврёмéнница	Безврёмéнница
19	після слова: Безгн'áвный	Безгóдниця. Безврёмéнница	Безгóдниця. Безврёмéнница
—	Безд'áльникъ	гультая, гультай	гультая, гультай
20	Беззвóнный	бездвíнный	бездзвíнный
21	Безначáльный	предновíчний	предковíчний
—	Безобráзный	поломала	поламала
22	Безóбный	безóсий	безóсый
23	після слова: Безподóбный	Безпозванóчный	Безпозвонóчный
—	Безпокóить	журбаці	турбаці
—	Безпортóчникъ	они	вони
24	Безпробúдный	не	не
25	Безсл'áдный	Про-	пропав
—	Безсолнечный	несоня́шний	несоня́шний
27	після слова: Безызв'áстность	Безым'énко, безым'énко = безыменко.	Безым'énка, безым'énка = безыменка.
29	Берлóга	знайшло	знайшли
30	Бíрка	бачили	бачиш
31	Битю́гъ 2	бужак	дужак
32	Благод'áтельность	дочíнність	доброчíнність
—	Благод'áтельствовать	добродíяти	добро дíяти
33	Благопрíобр'áть	грошенятъ	грошенят
38	Богъ, після виразу Бóже храни́ і примíра: Кри́й Бóже, як страшно:	пропущено: Благодарéние Бóгу	а після того вже треба читати: д'я́ка Бóгові і т. д.
39	Бой	Бой свой	Бой свай
—	Бóйня 2	Уманська	Уманська
42	Боровíкъ 3	тетеру́н	тетеру́к
43	Борони́ть 2	проводíкати	приволíкати
44	Брáжникъ	гультай	гультай
47	Брénность	свою свíжу	сього свíту
50	Брíюки	галóнці	галáнці
51	Бúдто	з лави сей	з Лависей
52	Бúка 2	бунду́к	дунду́к
—	Бултáхъ	шибовсть	шубовсть
53	Бумагомарáка	тупориним	тупорилим
55	Бúхалень	в духу	в дугу
56	Былíе	я те	я тебе
—	Быстр'эхонекъ	хутéнький	хутéнький
57	В'áгаться 2	тíкати ся	тíкати ся
—	В'áгунъ 4	похово́ї	порохово́ї
—	Б'áда, після виразу: Семь б'áдь...	бáтько	бáтька
60	В'áлокон'итникъ	рóнник	рáнник
63	Валéть	хвíлка	хвíлька
—	Валáть, ся 5	сúнити	сúнути
—	валгíй	до свого	до свого

На якій
стороні

під яким словом

надруковано

треба читати

63	після слова: Вальєъ	Вальяшній	Вальяжній
64	Василѣкъ	сіява	сіяла
—	Вѣтній	Баволіяня	Бавовіяня
—	Васильєвъ вѣчеръ	кутѣ	кутѣ
—	Вассалъ	голдівник	голдівник
65	після слова: Вбрѣсываніе	Вбрѣсывать	Вбрѣсывать
69	після слова: Венеріческій	Венеціонскій	Венеціанскій
—	Верболѣза	молдавѣньська	молдавѣньська
70	Веретѣ	сяжнів	сяжнів
—	Веретѣкъ	приходить	проходить
—	Вѣрхній	жар	жар
72	Ветлѣ	желюжїна	шелюжїна
73	Взѣшен	в шїю	в шїю
75	після: Взгоревать	Вгѣрокъ	Взгѣрокъ
78	Вїдно	прубував	прубував
80	Внѣетка	сковороду	Сковороду
81	Вкороткъ	обманъ	обмалъ
—	Вколѣчивать	Пачали	Почали
84	Вмѣстѣ	у гуртї	у гуртї
85	Вогнѣтъ 2	забув	Забив
90	Возделѣять	Взлелѣять	Взлелѣять
92	Вѣзраст	На вѣзраст	На вѣзрастѣ
93	Войтї	войдѣмъ	войдѣмъ
—	Волдѣрникъ	3.	2.
—	Волдѣръ	пихурї	пихурї
94	Волокїтство	женїгання	женихання
97	Вопрѣсъ	В. Н.	Б. Н.
100	Воспрѣтивитѣся	опїр ставити	опїр ставити
101	Впадѣтъ	во унїїне	въ унїїне
—	Впередї	цѣтї	цѣтї
106	після: Векѣкнвять	Векѣкнвять	Векѣкнвять
—	після: Векѣрмливать	Векѣтѣтъ	Векѣтѣтъ
109	після: Ветренѣтъ, ся	Ветрененѣтъ ся	Ветрененѣтъся
114	Вѣвихнуть	Звїгнув	Звїхнув
115	Вѣвязать	вѣвѣзывать	вѣвѣзывать
—	Вѣгадать	вѣгадити	вѣгадати
—	після: Вѣгонъ	Вѣганѣтъ	Вѣгонѣтъ
117	Вѣдувѣтъ 2	Пляшлу	Пляшку
118	Вѣзеленити	позеленїти	позеленїти
121	Вѣкупѣтъ, ся 1	вїкуплѣти, са	вїкуплѣти, ся
123	Вѣмыкать	вїчечати	вїчечати
125	Вѣпѣнвять	пїлло	пїйло
—	Вѣпїска 2	К. Н.	Б. Н.
126	Вѣполѣснвять	вѣполоскѣтъ	вѣполоскѣтъ
127	Вѣпрямити	вїпрѣвлѣти	вїпрѣвлѣти
128	Вѣрѣннвять	кешенї	кшпенї
131	Вѣстегать 2	Обѣтїбнї	Одѣтїбнї
137	Вѣяснити	вїтлумачи	вїтлумачити
—	Вѣюнь 1	роба	риба

137	Вѣдать 1	Кобы	Кобы
138	Вѣковать	нужденьки	чуждовьки
—	Вѣпчикъ	(степовик.)	(Степовик.)
142	Гадкій	стидний	стидкий
143	Гаркати	(Мол.)	(Ман.)
145	Гібнуть	пропадати	пропадати
147	Глазурить	поливаний	поливаний
148	Гліна	у перепі	у перині
149	Глубоковатый	глибоченький.	глибоченький.
150	Гниловатый	Гниловатся	Гниловатся
152	Говорить	натякати	паякати
—	—	шашкати	шашкати
—	Години	роківщина	роківщина
153	після слова: Головлъ	Голбець	Голбець
156	Гомоза	дзіча	дзіга
—	Гомошь	дуброві	дїброві
—	Гора	накопало	накопаю
157	Горе	Що день	Що вдень
—	—	ліхови	ліхові
160	Господекій 2	панське	панське
162	Гражданскій	статський	штатський
163	Графиня	графівня	графівна
—	Гребеніна	кльччя	кльччя
—	Грѣбля 2	стерті	стерні
165	Гроздь	кітя	кітяг
—	—	надтинник	надтинник
166	Грубъ	чистецъ, лісовій	чистецъ лісовій
171	Гусиница	зозулїні	зозулїні
174	Дача 4	обшаго	обшаго
175	Двосдушничать	може	маже
—	Двойникъ	являсь	являвсь
—	Дворъ 2	або	обо
177	Декѣтъ	докѣхт	декѣхт
—	Денежный 1	гошевїй	гровевїй
178	Депутатъ	послянци	посланця
—	Дѣргать	ускубить	ускубне
179	Держать	ержї	Держї
—	Дерябить, ся	брати, ся	драти, ся
—	Десть	дествовая	дествовая
181	Дитя, після: Грудное дитя =	пропущено:	цицьковá дитина
	дагі пропущено: Незаконнорожденное дитя =	після чого треба читати:	байстря і т. д.
180	Дира	Дзносіть	Доносіть
182	Для	на продаж	на продаж
—	Дно- Ко днѣ	на спід	на спід
183	Добрый 1	лидачого	ледачого
184	Добыча	за добычею	за добычею
185	Доглатывать	доглонуть	доглотнуть

На якій стороні	під яким словом	надруковано	треба читати
186	після: Доєніе	Доєнка	Доєнка
187	Дождь	хлю́ша	хлю́ща
—	—	переста́ль	переста́ль
—	—	Четве́рь	Четве́рь
—	—	як відрá	як з відрá
—	Дозна́ніе	визна́ння	визна́ння
189	Долбе́жь 2	Въ долбе́жка	Въ долбе́жку
—	Долбня́	для забиння	для забивання
—	Долговя́зый	довгя́нь	довга́нь
190	Долготá	довжиня́	довжиня́
193	Допла́каты	поплакався	Доплакався
—	Допле́сть	приплі́тха	приплі́тка
194	Доро́га	стеж =	стежка
196	Доскака́тъ	допли́увати	допли́увати
201	Дре́безгъ	черепа́	черепа́
202	Дробь 2	дробові́на	дробі́на
—	Другъ	другі́на	другі́на
203	Дуба́силь	лющюва́ти	лущюва́ти
—	Дубі́на 2	довбу́р	бовду́р
—	Дубра́ва	дібро́ва	дібро́ва
206	Духъ	до спові́ді, йті́	до спові́ді йті́
—	після: Души́стый	Доши́стость	Души́стость
207	Ды́мница 2	почіно́чна	печіно́чна
—	Ды́шло	ари́ц	ари́ш
208	Дё́довство	пч.	Пч.
209	Дё́лание	сребених	сребрених
—	Дё́лать	знечевя́	знечевя́
210	Дё́тство	з малечу	з малечку
213	Ершъ 1	брючо́к	бирючо́к
—	— — 2	з зуби́цами	с зубца́ми
217	Желудочный	(ліки своєнародні)	(Ліки своєнародні)
218	Жема́нисья	виверта́ти ся	виверта́ти ся
220	Жестя́нка	естяно́й	жестяно́й
—	— — —	бляша́жний	бляшаний
221	Жи́жа	густі́ мої	густішо́й
222	Жили́ца	пож Жильчиху	пожилчиху
223	Жи́ть	Здорово живёмъ	Здорово живёмъ
225	За, заразъ	до разу́ разом	до разу́, разом
—	Забавникъ, ца	кумедник, ня	кумедник, ця
—	Забереме́нътъ	нашли	найшли
227	Заботли́вость	дбанія	дбанія
229	Завидли́вый	загреби́ці	загребу́ці
230	Завладѣ́тъ	міг	міл
238	Зады́лье	па́нщина́	па́нщина
241	Закапри́зничать	не зте́дзай ся	не зте́дзай ся
246	Закуси́тъ 2.	прикуси́ти язи́ка	прикуси́ти язи́ка
249	Замати́вать 3.	помота́в ся	замота́в ся
251	після: Замола́чивать	Гамо́лвить	Замо́лвить
263	Засвидѣ́тельствова́тъ	Котл.	Кост.

На якій стор ні	під яким словом	надруковано	треба читати
267	Застольный	застільний.	застільний.
—	Застывать	зстынуть	застынуть
268	після: Засудиться	Засудиться	Засудиться
271	Затрепещать	затріпати ся	затріпати ся
272	Затрясти	трусити, ся	затрусити, ся
—	затынивать	загородити, ся	загородити, ся
275	Зацѣленіе	д. Зацѣнка р.	д. Зацѣнка 2.
277	Зацѣлать	закляцати	закляцати
278	після: Заѣзживатьъ	Зѣзжий	Заѣзжий
280	Звонѣкъ	звінок	дзвінок
—	Звякать	збрызчати	збрызчати
282	Зѣле	після: „Твою долю, моя доню, позаторік знала“ треба дальше:	позаторік і зіллячка для тебе придбала.
284	Злодѣй	бездумному	бездушному
285	Зміголовникъ	матощник	матощник
286	Знамя	виросли у полі	виросли в неволі
—	Знаніе	віддання	відання
289	Зѣвъ	: паща (С. Л. З.)	; паща (С. Л. З.),
293	Избавить	легко	легко
—	Избаловать	нам	нам
295	Извольничаться	Узала	Узяла
—	Извратить	Перебрѣхав	Перебрѣхав
298	Издѣвательство	колом	кололи
300	Измѣтъ	пѣкідьок	пѣкідьок.
303	Изоржавѣтъ	норжавити	норжавити
306	Или	Чи	Чи
308	Иновѣріе	як	яка
—	Инструментъ	Кутнірський	Кушнірський
310	Искать	жарити	шарити
311	Искусить	спокусула	спокусила
—	Искусно	золотканий	золототканий
315	Испытаніе	сила	сина
—	Истаптывать	згопцювали	згопцювали
316	Источникъ	джерелом	джерлом

Просимо Шановних Передплатників наших вибачити, що в 1 т. нашої праці вклучуло ся так багато друкарських помилок, особливо в перших листах. Огулом кажучи, без помилок обійти ся не можна, а тим більше, що книжка друковала ся позавічно. Про те мусимо признати й нашу вину, що рукописи спочатку писані були не досить розбірно і чітко, то й не дивно, що друкарям і справщику трудно було оберетти ся від помилок. Коли-ж стали ми постачати рукописи, розбірніше писані, то в дальших листах вбача-

ємо вже що разу менше і менше помилок, а з другої половини цього тому і зо-
всім їх не багато. Тож вважаємо за обовязок виявити при сїм нашу щиро
сердечну подяку Шановному К. Паньківському, що за-для доброго діла взяв
на себе тяжку і нудну виправщицьку роботу. Під Його доглядом і далше
друкувати меть ся наша праця і ми певні, що коректа буде виконана як слїд
добре. Другий том Словаря від **К** до **П** готуєть ся, незабаром зданий
буде в друкарню і має виходити в 1894 році так саме при „Зорі“, випу-
сками при кожному числі, а всього має бути від 18—20 друкованих аркушів.
Цїна на другий том зостаєть ся та-ж сама 2 р., а після виходу цїлого тому
цїна буде побільшена.

Львів 28 падолиста 1893.

М. Уманець і А. Спілка.
